

PEÇEVİ İBRAHİM EFENDİ

PEÇEVİ TARİHİ I

Hazırlayan
Prof. Dr. BEKİR SITKI BAYKAL

KÜLTÜR BAKANLIĞI
YAYINLARI

 eskikitaplarim.com

Kapak : Grafik Stüdyo S

Onay : 15/4/1981 gün ve 831 - 0 - 620 sayı
Birinci baskı : 1981
Baskı sayısı : 5.000
Başbakanlık Matbaası ANKARA

İ Ç İ N D E K İ L E R

	Sayfa
Önsöz	XIII
Giriş	1
Zamanın Süleyman'ı, Zafer ve Cihadın Atası, Ünlü Sultan Süleyman Han'ın Saltanat ve Gazalarının Özeti	2
Kırmızı Mülcevvezenin Ortaya Çıkışı	3
Adalet ve Haklı Davranışlarından Birkaç Örnek	4
Reayayı Güler Yüzle Okşaması ve Gönül Alması Üzerine	12
Şehzadeler Üzerine	15
Kutlu Döneminde Sadrazamlığa Getirilen Büyük Vezirler Üzerine	16
Sadrazamlığa Kadar Yüksellememiş Üstün Değerli Ver- zirler	22
Rahmetli Padişahın Ugurlu Dönemindeki Ünlü Defterdar Ve Nişancılar Üzerine	32
Padişahın Mutlu Çağında Yüksek Düzeyde Yönetici ve Komutanlar (Ümera) Üzerine	35
Mutlu Döneminde Olan Ünlü Bilginler, Erdemli Kişiler, Büyük Şeyhler Üzerine	39
Padişahın Zamanındaki Fetih ve Savaşların Özeti	53
Belgrad ve Dolaylarının Fethi, İslam Padişahının Oraya Gidişi	53
Böğürdelen Kalesi'nin Fethi	53
Zumun Kalesi'nin Fethi	53
İslankamin Kalesi'nin Fethi	54
Temelleri Kayadan Olan Belgrad Kalesi'nin Fethi	54
Rodos Seferinin Özeti	55
İskaradin Kalesi'nin Fethi	56

	Sayfa
Şehsüvaroğlu Ali Bey'in, Oğulları ile Birlikte Öldürülmesi	56
Helke Kalesi'nin Fethi	57
İlike Kalesi'nin Fethi	58
İncirli Kalesi'nin Fethi	59
Tahtalı Kalesi'nin Fethi	59
İstanköy Adası'nın Fethi	59
Bodrum Kalesi'nin Fethi	59
İkinci Vezir Mustafa Paşa'nın Mısır Muhafazasına Gönderilmesi	60
Makbul ve Maktul İbrahim Paşa'nın Sadrazam Oluşu	61
Mısır Eyaletinin Hain Ahmet Paşa'ya Verilmesi	62
Sadrazam İbrahim Paşa'nın Negeli Düğün Töreni	63
Vezir Ferhat Paşa'nın Öldürülmesi	64
Sadrazam İbrahim Paşa'nın Mısır'a Gidişi	64
Mohaç Seferinin ve Daha Başka Fetihlerin Özeti. Padışahın Sefere Çıkışı	66
Varadin Kalesi'nin Fethi	67
İlok Kalesi'nin Fethi	67
Durumu Terse Dönen Kralın Mohaç Sahrasında Uğradığı Bozgun	68
Bu Savaşın Destanına Giriş	69
Macar Ülkesinin Başkenti Olan Budin Kalesi ile Peşte'nin Fethi	76
Segedin Kalesi'nin Fethi	77
Titel Kalesi'nin Fethi	77
Bac Kenti ve Kilisesinin Fethi	78
Bosna Sancaqbeyi Hüsrev Bey'in Savaşı	78
Macalina Kalesi'nin Fethi ve Ele Geçen Toyumluklar (Ganimetler)	78
Padışahın Başkente Dönüşü	79
Padışah Beratinin Örneği	79
Basma Kâğıt ve Kara Barutun İlk Kez Yapılışı Üzerine ...	82
Kâfirlerin Basma Yazıyı Nasıl Yaptıkları Üzerine	83
Kara Barutun İlk Kez Yapılışı	83

	Sayfa
Mohaç Gazasının Kâfir Tarihlerinden Çevirisi	83
İslâmlar Kızılma'ya Kadar Fethedecektir.	88
Süldünoğlu Koca ile Zinnunoğlu Ayaklanması	90
Domuz Oğlan ile Beyce'nin Ayaklanmaları Yakalanmaları	92
Mustafa Oğlu Veli Halifenin Ayaklanması ve Öldürülmesi	92
Hayırsız Kalenderoğlu'nun Ayaklanması ve Ortadan Kaldırılması	92
Savaştan Kaçanlarla Gevşeklik Gösteren ve Yüz Kızartıcı Davranışlarda Bulunanların Sorguya Çekilmesi	94
Bilginler Sınıfından Kabız Adlı Cahilin İddiası ve Hakkından Gelinmesi	95
Seydi ile İnciryemez'in Ayaklanmaları ve Ortadan Kaldırılmaları	96
Sultan Selim Camii Yakınlarında Bir Evin Basılarak İçindeki Ailenin Tümüyle Öldürülmesi	97
Kara Kadı Diye Tanınan Halep Kadı ve Muhtesibinin Öldürülmesi	98
İskenderiye Sancakbeyi Bâli Bey'in Asılması	98
Sadrazam İbrahim Paşa'nın Seraskerlik Beratı Üzerine ...	98
Yayça Kalesi'nin Fethi	100
Viyana Seferinde Yapılan Fetihlerin Özeti	100
Padişahın Sefere Gidişi	100
Büyük Bir Yürüyüş ve Savaştan Sonra Budin Kalesi'nin İkinci Kez Alınması	102
Kral Yanos'un Budin Krallığına Atanması	103
Nemçe, Çeh ve Alaman Çasarının Başkenti Olan Viyana Kalesi'nin Kuşatılması	103
Bu Parlak Gazanın Kefere Tarihinden Çevirisi	106
Macar Tacının Saadetli Padişahın Hazinesine Nasıl Geldiği Üzerine Ayrıntılı Bilgi	114
Ösek Kalesi'nin Onarılması	114
Şanları Yüksek Şehzadelerin Sunnet Düğünü	115
Yanos Kral'ın Budin'de Kuşatılması ve Yahyapaşazade-nin Gelip Onu Kurtarması	117

	Sayfa
Rumeli Beylerbeyi Behram Paşa'nın Şehit Oluşu	119
Alman Seferinin Özeti, Padişahın Hareketi	119
Sahipgıray'ın Han Oluşu	127
Valide Sultan'ın Ölümü	127
Mora Vilâyetindeki Koron Kalesi'nin Yeniden Fethi	127
İrakeyn Seferinin Özeti, Karaman Derbendinden Geçiş, Bağdat ile Revan'ın Fethi ve Hemedan'ın Yıkılması	128
Serasker ve Sadrazam İbrahim Paşa'nın Gidişi	129
Azerbaycan Sultanı Ulama Paşa'nın Padişaha Boyun Eğmesi	129
Hayreddin Paşa'nın Padişah Buyruğuna Girmesi ve Cezayir Vilayeti ile Oraya Bağlı Yerlerin Kendisine Bağışlanması	130
Sadrazam ve Seraskerin, Gönül Kazanma Yoluyla Bazı Kaleleri Ele Geçirmesi	130
Adilcevaz ve Erciş Kaleleri ile Ahlat'ın Fethi	130
Anlı Şanlı Van Kalesi'nin Fethi	131
Siyavan Kalesi'nin Fethi	131
Padişahın Tebriz ve Bağdat'a Gidişi	132
Kızılcaadağ'da Kimi Birliklerin Bozguna Uğraması	132
Gilan Şahı Muzaffer Han'ın Gelişi	133
Gazan Kalesi'nin Bayındırlaştırılması	133
Defterdar İskender Çelebi ile Ulama Paşa'nın Birtakım Zararlı Girişimleri	133
Bağdat'ın Fethi	135
İmam-ı Azamın Mezarının Bulunması Üzerine	136
Padişahın Bağdat'tan İstanbul'a Hareketi	138
Serasker ve Sadrazam İbrahim Paşa'nın Padişahı Öfke- lendirmesi	139
İbrahim Paşa Hikâyesi	140
Gürcistan Vilayetine Akın	140
Polya Vilayetindeki Kastilya Kalesi'nin Gazi Hayreddin Paşa Eliyle Fethi	141
Sulin Kalesi Yakınında Büyük Savaş, Bosna'da Killis Ka- lesi'nin Fethi	141

	Sayfa
İtvarına ve Nadin Kalelerinin Fethi	142
Kadin ve Obruca Kalelerinin Fethi	142
Korfu Adası Seferinin Özeti	143
Lütfi Paşa ile Kapudan Hayreddin Paşa'nın Yaptıkları Gazanın Ayrıntıları	144
Pojega Kalesi'nin Fethi	147
Ösek ve Goryan Yakınlarında Kociyan ve İvan Ban Adlı Kâfir Beyi'nin Bozguna Uğratılması	147
Boğdan Seferinin Özeti. Padişahın Sefere Çıkması	149
Basra'nın Alınması ve Bu Vilayet Hakiminin Boyun Eğmesi	151
Padişahın Kara Boğdan'a Gitmekte Olduğunun Duyulması	151
Preveze Kuşatmasında Kimi Frenk Kâfirlerinin Bozguna Uğratılması	152
Tatar Hanı Sahipgiray Han'ın Çok Kalabalık Askerlerle Sefere Katılması	153
Kili ve Akkırman Sınırlarının Belirlenmesi ve Yeni Voyvodanın Atanması	154
Osmanlı Donanmasının Gördüğü İşlerin Özeti	155
Bosna'da Tire Kalesi'nin Alınıp Yıkılması	157
Hersek'te Nova Kalesi'nin Kurtarılması	158
Şehzade Sultan Bayezid'in Sünnet Düğünü	158
Yemen ve Aden Vilayetlerinin Fethi. Vezir Süleyman Paşa'nın Hint Sularına Yönelmesi	159
Hint Seferinin Değerlendirilmesi	163
Padişahın Macar Seferinin Özeti	164
Budin'e Beylerbeyi Atanması	165
Peşte Kalesi'nin Kuşatılması, Kara Hersek'in Öldürülmesi ve Kâfir Askerinin Bozulması	169
Budin'e Asker Koyma Olayının Kâfir Tarihlerinden Çevirisi	173
Seferin Özeti. Peçoy, Estergon ve İstoni Belgrad'ın Fethi	178
Valpova Kalesi'nin Fethi	179

	Sayfa
Şiklog Kalesi'nin Fethi ve Peçoy'un Alınması	180
Estergon Kalesi'nin Fethi	181
Tata ve Vilan Kalelerinin Yıkılması	183
Güldürücü Bir Hikâye	184
İstoni Belgrad Kalesi'nin Fethi	185
Şehzade Sultan Mehmet'in Ölümü	189
Vişegrad Kalesi'nin Fethi	189
Novigrad Kalesi'nin Fethi	190
Hatvan Kalesi'nin Fethi	190
Şementurna Kalesi'nin Fethi	190
Velika Kalesi'nin Fethi	191
Çoka ve Anderik Kalelerinin Fethi	191
Şah Tahmasb'ın Kardeşi Elkas Mirza'nın İstanbul'a Sığınması	191
Elkas'ın Önceden Gönderilişi	193
Padişahın Acem Seferindeki Olayların Özeti. Van Kalesi'nin İkinci Kez Fethi	193
Şirvan'ın Fethi. Barhan Ali Sultan	194
Cihan Sultanının Tebriz ve Şeb-i Gazan Yönüne Gidişi	195
Van Kalesi'nin Fethi	196
İkinci Vezir Ahmet Paşa'nın Erzincan, Adilcevaz ve Erciş Dolaylarına Serdar Oluşu	196
Osman Paşa'nın Gece Baskını	197
Elkas Mirza'nın İsfahan, Kum ve Kâşan Vilayetlerini Tahribe Gidişi	197
Padişahın Halep Kışlağına Çekilmesi	198
Elkas Mirza'nın Veziri Seyyid Azizullah-ı Şirvani'nin Kum, İsfahan ve Kâşan Ganimetleri ile Gelişi	199
Dümbüllü Hacı Han'ın Öldürülmesi	199
Erzurum Beylerbeyi Mehmet Paşa'nın Bazı Fetih ve Gazaları	200
Şehzade Bayezid'in Halep Kışlağına Gelişi	200
Padişahın Halep Kışlağından Sefere Çıkışı	201
Elkas'ın Çağırılışı, İtaatsızlığı ve Sonu	201

	Sayfa
Padışahın Rahatsızlanması	202
İkinci Vezir Ahmet Paşa'nın Gürcistan Taraflarına Gitmesi	202
Padışahın Başkente Dönüşü	203
Beçey, Beçkerek, Varat, Canad ve Lipve Kalelerinin Fethi ve Temeşvar'ın Kuşatılması	203
Hadım Ali Paşa'nın Segedin Savaşı	205
Lipve Kalesi'nin Yitirilmesi ve Ulama Paşa'nın Şehit Olması Beçoy Kalesi Yakınındaki Savaş ve Kaytas Ağa'nın Tutsak Düşmesi	206
Hadım Ali Paşa'nın Çabaları Sonunda Sirem Kalesi'nin Fethi	207
İkinci Vezir Ahmet Paşa'nın Temeşvar Serdarlığı ve Temeşvar'ın Fethi	207
Delvine Sancakbeyi Turhan Bey'in Savaşı	209
Tot Mihal'ın Bozguna Uğratılması	209
Lipve Kalesi'nin İkinci Kez Alınması ve Solmuş, Bernak, Ebreg, İlina, Yankota, Moreşvar, Marçene, Façed, Büyüyük Saç, Küçük Saç, Çalya, Nablak, Kanlak, Şakova, Samalog ve Daha Başka Kalelerin Alınması	209
Sonluk Kalesi'nin Fethi	210
Eğri Kalesi'nin Kuşatılması ve Çekilmesi	210
İran Şahının Adilcevaz, Erciş ve Ahlat Kalelerine Saldırması	211
Nahçevan Seferinin Özeti	214
Şehzade Cihangir'in Ölümü	217
Halep'te Bazı Yolsuzlukların Kaldırılması	217
Şenzade Sultan Selim'in Halep Kışlağına Gelişi	217
Padışahın İran Üzerine Gidişi	218
Padışahın, Herkesin Divana Girmesine İzin Vermesi	218
Padışahın Diyarbakır'dan Hareketi	219
Padışahın Şaha Mektubu	220
Revan, Karabağ ve Nahçevan'ın Yağma Edilmesi	221
Padışahın Revan ve Nahçevan'ı Tahripten Dönüşü	223
İmadiye Beyi Sultan Hüseyin'in Akımı	223

	Sayfa
Gelen Mektuba Sadrazamın Cevabı	224
Sadrazamın İkinci Mektubu	225
Erzurum Beylerbeyi Ayas Paşa'nın Şahın Vekillerine Yazdığı Mektup	228
Padışahın Kimi Askerlere İzin Vermesi, Sadrazamı Gürcistan'a Göndermesi	230
Şahın Barış İçin Gönderdiği Elçi	231
Şehrizol Ülkesi ve Zalim Kalesi ile Buraya Bağlı Yerlerin Fethi	231
Timar Sahipleri Ödeneklerinin Artırılması ve Kimi Büt-yükler Arasında Yer Değişimi	232
İran Şahından Elçi Gelmesi	232
Şah Tahmasb'ın Mektubu	233
Padışahın İran Şahına Mektubu	239
Padışahın İstanbul'a Dönüşü	241
Rumeli'de Ortaya Çıkan Sahte Şehzade Mustafa Meselesi	242
Sadrazam Ahmet Paşa'nın Öldürülmesi	243
Turgutça Bey'in Fransız Kaptanına Yardımı	244
Fransa Kralları ile Osmanlı Hanedanı Arasında İlişki Bu-lunduğu Söylentisi	244
Turgutça Bey'in Ortaya Çıkması ve Bazı Gazaları	245
Cezayir Beylerbeyi Salih Paşa'nın Bazı Savaş ve Fe-tihleri	247
Gelibolu Sancakbeyi Kapudan Piyale Bey'in Gazaları ...	248
Mısır Kapudanı Piri Bey'in Öldürülme Sebebi	249
Kilis Sancakbeyi Malkoç Bey'in Parlak Gazası	250
Kırım'da Devletgiray Han'ın Parlak bir Gazası	250
Kapuşvar, Boboçça ve Kortina Kalelerinin Fethi	251
Gazilerin Kerametleri Üzerine	252
Türkiye'de Kahvenin İlk Kez Ortaya Çıkması	258
Kötü Kokulu ve Sağlığa Zararlı Tütünün Ortaya Çıkması	259
Basra'da Kalan Osmanlı Donanmasının Durumu Üzerine	260
Seydi Ali Kapudanın Basra'daki Donanmayı Süveyş'e Ge-tirmekle Görevlendirilmesi, Başından Geçen Olaylardan Birkaçı Üzerine	260

Seydi Ali Kapudan'ın Bu Seferi Sırasında Ziyaret Ettiği Ermisler, Şeyhler, Kent ve Kasabalar Üzerine	263
Seydi Ali Kapudan'ın Uğradığı Ada, Kıyı, Vardığı Kent ve Kasabalar Üzerine	265
Seydi Ali Kapudan'ın Gezisi Sırasında Gördüğü Acaip Şey- lerden Kimileri Üzerine	269
Sultan Selim'in Şehzadeliği Zamanında Kardeşi Sultan Ba- yezit ile Savaşı, Bayezit'in İran Şahı'na Kaçması, Orada Başından Geçenler ve Sonu	271
Padişahın Üsküdar'a Geçişİ	276
Konya Ovası'nda Şehzadeler Savaşı	276
Bayezit'in, Dört Şehzadesiyle Kaçıp İran Şahı'na Sığınması	277
Lala Paşa'nın Lalalıktan Çıkarılması	278
Sultan Bayezit'in İran Sınırını Geçtikten Sonraki Acıklı Hali	279
Padişahın Elçileri Şehzadenin Geri Verilmesini İstiyorlar	281
Padişahın İkinci Kez Elçi Göndermesi	286
Malta'nın Fethi Girişimi ve Başarısızlıkla Dönülmesi	288
Sigetvar Seferinin Özeti ve Padişahın Sefere Gidişİ	290
Göle, Yanova ve Dilagoş Kalelerinin Fethi	295
Padişahın Ölümü	296
Rahmetli Padişahın Hayır İşleri Üzerine	297
Haseki Sultanın Hayır İşleri	298
Sultan Süleyman'ın Büyükbabası, Kendisi, Sonra da Oğ- lunun Dönemlerinde Kâfirlerle Yapılan Barış Antlaşmaları	301
Yabancı Tarihçiler, Sultan Süleyman ile Yapılan Barışı Şöyle Yazmışlardır	303
Sigetvar'ın Fethinden Sonra Sultan Selim ile Yapılmış Barışı Da Şöyle Yazmışlardır	304
Garip Eserler Üzerine	305
Sultan Selim Han'ın Hükümdarlığı	307
Zamanındaki Büyük Vezirler Üzerine	308
Bu Dönemin Ünlü Beylerbeyleri Üzerine	310
Defterdar ve Nişancılar Üzerine	313
Dönemindeki Nişancılar Üzerine	314
Ünlü Beylerin Kimileri Üzerine	315

	Sayfa
Sultan Selim Han Döneminde Kimi Ünlü Bilginler Üzerine	320
Sultan Süleyman Han ve Sultan Selim Han Zamanlarındaki Hekimler Üzerine	323
Sultan Süleyman ve Sultan Selim Han Dönemlerindeki Kimi Büyük Şeyhler Üzerine	325
Sultan Selim Han Zamanındaki Fetihler ve Gazalar, Basra Yöresinde Alyanoğlu'nun Ayaklanması ve Ona Baş Eğdirilmesi	329
Ejderhan ve Gazan Seferi	329
Kıpçak Çölü ile Ejderhan Bölgesi Halkı Üzerine Kısa Bilgi	331
Kimi Kırım ve Deşt-i Kıpçak Hanları Üzerine	333
Yemen Ülkelerinde Çıkan Karışıklığın Ortadan Kaldırılması	335
Yemen Fatihi Sinan Paşa'nın Tutumu ve Kimi Olaylar Üzerine	341
İspanya'daki Müslümanların Gırnata Kentini Almaları ve İmdat İstemeleri Üzerine	343
Kıbrıs Adası ile Buna Bağlı Yerlerin Fethi	343
Tunus ve Kuzey Afrika Ülkelerinin Kılıç Ali Paşa Eliyle Fethi	347
Osmanlı Donanmasının Bozguna Uğraması	349
Osmanlı Donanmasının Seferi Sırasında Meydana Gelen Olaylar	353
Mekke'de Kâbenin Dış Yüzünde Birtakım Onarımlar Yapılması	353
Tatar Hanının Moskof Üzerine Akını	354
Kuyruklu Yıldızın Doğması	354
Nova Kalesi'nde Bazı Kâfirlerin Bozguna Uğratılması ...	354
Ayasofya Camiine Destekler ve İki Büyük Minare Yapılması	354
Vezir Piyale Paşa ile Kılıç Ali Paşa'nın Donanma Seferi	354
Kâfirlerin Tunus Kalesi'ni Almaları	355
Serdar Sinan Paşa'nın Tunus'u Alması ve Halkulvad Kalesi'ni Yıkması	355
Sultan Selim Han'ın Ölümü	356

Ö N S Ö Z

Peçevi Tarih'i adı ile tanınan eserini dil bakımından sadeleştirerek ve bazı açıklamalar ekleyerek sunduğumuz **İbrahim Efendi**, bugünkü Macaristan'ın **Peç Pécs (*)** kentinde dünyaya gelmiştir. Yazarın kendisi, **Tarih'inde**, ailesi, ataları, kitabını nasıl ve ne gibi amaçlarla kaleme aldığı hakkında oldukça ayrıntılı bilgi vermektedir.

Buna göre, ailesi **Alaybeyioğulları** adı ile tanınmış olup **Saraybosna** yakınlarında **Biha** nahiyesinde oturmakta idi. İlk atası, **Fatih Sultan Mehmet'in** silahtarı olan **Kara Davut Ağa**, **Bosna'da** zeamet sahibi ve **Alaybeyi** idi. Onun oğlu **Cafer Bey'de**, yine **Bosna** **Alaybeyliğine** getirilmiş bulunuyordu. Bu **Cafer Bey'in** birbirinden yiğit, uçboyu savaşlarında, özellikle **Kara Malkoç Bey'in** **Sancakbeyliği** döneminde kahramanlıklar ile sivrilen sekiz oğlu vardı. İşte bunlardan biri yine **Bosna** **Alaybeyi** ve **İbrahim Efendi'nin** babasıdır. Ne yazık ki yazar, her nedense babasının adını vermemektedir. Ama **Bosna'daki** savaşlara ve **Kanuni Sultan Süleyman'ın** **Iraken** seferine katıldığını bildirmektedir. (bkz. **Peçevi Tarihi**, I, 87, 88).

İbrahim Efendi'nin annesi de **Bosna'nın** köklü bir ailesi olan **Sokoloviçlerden** gelmektedir. Ünlü **Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa'nın** amcalarından birinin kızıdır.

(*) - **Peç (Pécs)** - Bu kentin Latince adı **Quinque ecclesiae** (Beş Kilise)dir; Almancası **Fünfkirchen**, Hırvatçası **Peçuy'dur**. **İbrahim Efendi'nin** tarihinde de hep **Peçty** diye geçer (bkz. **Tarih**, I, s. 240, 249). **Mustafa Naima Efendi** ise «**Peçoy**»lu deyimini kullanmıştır. (bkz. **Naima Tarihi** II, s. 344, 393). Öyle anlaşıyor ki, Türkler de o zamanlar aynı adla anmışlardır. Bu nedenlerle **Peçevi** yerine **Peçoy**'lu (**Peçoylu**) demek daha doğru olurdu.

Anlaşıldığına göre İbrahim'in babası, Peçuy'un fethi (1543) sıralarında bu kente gitmiş ve 1574 tarihinde de oğlu orada doğmuştur. İbrahim, on dört yaşına gelince babasının yitirdi. Bunun üzerine Budin beylerbeyi olan dayısı Ferhat Paşa'nın yanına gitti. Çok geçmeden Ferhat Paşa da ölünce Bosna'daki akrabalarının yanına döndü. Bir süre sonra Avusturya ile savaş patlak verince, yine Sokullu Mehmet Paşa'nın bir amcası oğlu olan Anadolu Beylerbeyi Lala Mehmet Paşa'nın hizmetine girdi ve on beş yıl boyunca onun buyruğu altında çalıştı. (bkz Tarih II, 323). Böylece 1593'te orduya katılan genç İbrahim, Avusturya savaşlarının birçok safhalarını gözleriyle gördü. Bu arada, 1595 ağustosunda Estergon Kalesi'nin düşmana teslimi, 1605'te de aynı kalenin düşmandan teslim alınması şartlarını görüşecek heyete katılmak, cepheye gelen Kırım Hanı Gazi Giray'ı karşılamak, serdarın telhislerini başkentteki padişaha iletmek, askeri maaşlarını dağıtmak gibi çeşitli görevlerle bulundu. Bu gibi önemli işlerde gösterdiği beceri ve başarıları dolayısıyla devlet büyüklerinin takdirini kazandı ve ödüllendirildi.

Lala Mehmet Paşa'nın ölümü (22 Haziran 1606) ile İbrahim Efendi büyük koruyucusunu yitirmiştir. Bununla beraber kendisine, koruyucusunun ölümünden sonra da, aynı önemde yeni görevler esirgenmedi. Derviş Paşa'nın sadrazamlığı zamanında Eğriboz, İnebahtı ve Karlova sancaklarının yazını (tahriri) ile görevlendirildi. Sadrazam Kuyucu Murat Paşa da ona bazı görevler teklif etti. Fakat Peçuy'daki evinin yandığını ileri sürerek, hiçbirini kabul etmedi ve memleketine döndü. Uzunca bir süre Peçuy'daki çiftliğinde kaldıktan sonra 1618'de Bender ve Akkerman yöresine bir geziye çıktı. Biraz sonra da devlet hizmetine dönerek Diyarbakır defterdarlığına atandı. Diyarbakır Beylerbeyi Hafız Ahmet Paşa onu Rakka beylerbeyiliğine gönderdi. Oradan da Sadrazam Çerkes Mehmet Paşa'nın Tokat'taki ordugâhına geldi ve darphane hizmeti ile görevlendirildi. O sırada ölen Baki Paşa'nın yerine başdefterdarlığa getirilmek istendi ise de, yaşlandığını ileri sürerek bu görevi kabul etmedi, sadece Tokat defterdarlığı ile yetindi (1625). Buradan Tuna defterdarlığına gönderildi ise de kısa bir süre sonra İstanbul'a geldi. 1631'de Anadolu defterdarlığına atandı. Fakat çok geçmeden Kırka sancakbeyliği ile Bosna'ya döndü. 1632'den, 1635'e kadar istoni Belgrad valiliğini yaptıktan sonra Bosna defterdarlığına gönderildi. En sonunda, 1641'de devlet görevi'nden kesinlikle çekildi ve ömrünün son yıllarını Budin ile Peçuy'da tarih eserini yapmaya adanmış.

Peçevi'nin ölüm tarihi kesinlikle belli değildir. Kâtip Çelebi'ye göre (bkz. Keşfüz-zunûn. Flügel yayını, Nr. 14536) 1061 (Bu yıl, 25.XII.1650 günü başlar) tarihinde ölmüştür. Ancak, 1059 (Bu yıl, 15.I.1649'da başlar) kendisinden «merhum» diye söz edilmektedir (Bu konu için bkz. Pertsch, Berlin VTH 234 vd.) Böyle olunca İbrahim Efendi'nin daha önce ölmüş bulunması gerekdir.

İbrahim Peçevi Efendi, gençliğinden beri tarihe yakın bir ilgi duymuş, derin bir sevgi beslemiştir. Kendi çeyini ile, bütün ömrünü tarih kitapları okumaya ve tarih araştırmaları yapmaya adanmıştır... «Yüksek bilimlerden nasibimiz olmamakla, doğal kabiliyetimiz tarih alanına yönelmiştir. Bunca tarih kitapları okudum, İslâm padişahlarından çoğunun gaza ve fetihlerini öğrendim» demektedir. (bkz. Tarih I, s. 96) Sonunda, yıllarca edindiği bilgi ve topladığı belgeleri değerlendirmeye karar veriyor : Asıl vatani olan Ungurus'un fethi üzerinden pek uzun zaman geçmediğinden, Kanunî Sultan Süleyman'ın «gazveleri» hâlâ belleklerde canlı olarak yaşamaktadır ve o zamanın olaylarından sık sık söz edilmektedir. Bu sebeple, aynı konuya ait olmak üzere okuyup duyduklarını Gazevât ve Fütühât-ı Sultan Süleyman Han başlığı altında bir araya getirerek bir tarih kitabı yazmaya girişti ve bunu 1641'de tamamlayarak, o zaman Budin Beylerbeyi bulunan Vezir Musa Paşa'ya sundu.

Öyle anlaşıyor ki, Musa Paşa tarih ilmi ile yakından ilgili idi. Bu alanda fikir yürütecek kadar geniş bilgisi vardı. Hatta denebilir ki, tarih hakkında kendine has bir görüş ve anlayış sahibi bulunuyor'u. Böylece o, kendisine sunulan eseri inceledi. Yazarın daha çok savaş olayları üzerinde durduğunu, fakat barış antlaşmaları ve bu konu ile ilgili işlere yer vermemiş olduğunu gördü. Oysa, bir tarih kitabında olayların hakkıyla aydınlatılarak anlatılabilmesi için bu konunun çok önemi bulunduğunu belirtti ve yazara, bu eksikliğin giderilmesini öğüt verdi. İbrahim Efendi ise, okuduğu tarih kitaplarında barış işlerine ait «ne bir söz okumuş ne de görmüş» olduğunu özür olarak ileri sürmüş ve ezberden yazmanın imkansız bulunduğunu, bu sebeple ister istemez bu kadarı ile yetindiğini anlatarak paşanın teklifine pek yanaşmak istememiştir. Ama Musa Paşa, «sulh u salâh umurunun» her şeyden önce geldiği görüşünde dinince, yazar da eksikliğini tamamlamayı kabul etmiştir. Ancak, konu ile ilgili bilgiler İslâm tarihçilerinin eserlerinde bulunmadığından «kâfir tarihlerine» başvurmak gerektiğini duymuş ve onlara dayanarak Musa Paşa'nın isteğini yerine getirmek için elinden geldiğince çabmıştır.

Artık, eserini bilgi bakımından genişletmeye koyulan İbrahim Efendi, plânını da değiştirmeyi uygun bulmuştur. Kitabının kapsadığı zaman bölümünü de uzatmak yolunu tutmuş, Kanuni Sultan Süleyman'dan sonraki dönemleri de işleyerek kendisinin yaşadığı günlere kadar getirmiştir. Böylece, şimdi elimizde bulunan ve 1520 - 1640 yılları olaylarını kapsayan Peçevî Tarihi meydana gelmiştir.

Kaynak olarak yazar, kendisinden önceki zamanlarda meydana gelen olaylar için eskiden yazılmış Osmanlı tarihlerini, tanıdığı yaşlı gazilerin ve devlet büyüklerinin anlamlarını kullanmıştır. III. Mehmet'in tahta çıkışından beri de bir göz tanığı olarak yaşamış bulunduğu izlenimlere dayanmıştır. Ayrıca, fırsat buldukça ele geçirip sakladığı belgelerden de yararlanmıştır. Kaynaklarının yazarları ile rivayetçilerinin adlarını büyük bir titizlikle kitabında vermektedir. Bunların başlıcaları, Celalzade Mustafa (Koca Nişancı) ile kardeşi Salih, Nişancı Mehmet Paşa, Ali Efendi, Hasan Beyzade Ahmet, Hadîdî, Kâtip Mehmet Zaim, Mustafa Cenâbî, Seydi Ali Reis, Hoca Sa'dettin Efendidirler. Rivayetlerinden yararlandığı eski gaziler de, başta babası ve amcası olmak üzere, Tiryaki Hasan Paşa, Dobruca'da Pazarcık Kadısı Ali Han Efendi, Tımsıvar Muhafızı Vezir Halil Paşa, Defterdar Baki Paşa, Sigetvar'da Kanuni adına bina olunan türbenin şeyhi Ali Dede Efendi gibi bilgilerine ve sözlerine güvenilir kimselerdir.

Peçevî, Musa Paşa'nın istediği, barışlarla ilgili olaylar için de Macar tarihçilerinin eserlerine başvurmak zorunda kalmıştır. Yararlandığı Macarca tarihlerin adlarını vermemekte ise de, bunların ikisi tesbit edilmiş bulunmaktadır. Bunlar, Kaspar Haltai ve N. v. Istvanffy'nin tanınmış kronikleridir (bkz. Karacson Imre, Peçevî İbrahim'in Tercüme-i Hâli, Türk Derneği, 1927, yıl I, sayı 3, s. 89-96). Böylece, İbrahim Peçevî, batı kaynaklarından yararlanan ilk Osmanlı tarih yazarı olmaktadır.

Peçevî Tarihi, ilmi yöntem bakımından bir özellik göstermemektedir. O zamanın, kronik (vekeyî-name) denen doğuda ve batıda geçerli tarih yazıcılığı kurallarından ayrılan bir yanı yoktur. Aslında böyle bir şey beklenemez. Çünkü modern anlamda bir ilmi tarih yazıcılığı, batıda da ancak iki buçuk yüzyıl sonra gelişebilmiştir. Yazarın, zamanını aşan bir dünya görüşüne ve özel bir tarih anlayışına sahip bulunduğunu gösterecek herhangi bir dile de rastlamıyoruz. Ama buna karşılık Peçevî'nin görüşlerinde bir

gerçekçilik, deyişlerinde bir incelik ve tok sözlülük, aynı zamanda kasıt ve hileden uzak, içtenlik (Tarih I, s. 3) göze çarpmaktadır. Üslup bakımından zamanına göre sade, terkip ve seci'den arınmış, geniş çevrelerin anlayabileceği bir dille yazılmıştır. Konular gerçekçi bir yaklaşım ile ele alınmış, yeterince açık ve canlı bir anlatışla tasvir olunmuştur. Muhteva bakımından, sadece askeri ve siyasal olayların sıralanması ile yetinilmemiş, bunların yanında kırmızı mücevvezenin ortaya çıkması (Tarih I, s. 3), basımın ve barutun icadı (I, s. 82, 83), bilginler topluluğundan bir câhilin tezi (I, s. 95), Sultan Selim Camii yanında bir evin basılması (I, s. 97), imam'ı azam'ın mezarı (I, s. 136), şehzadelerin sünnet düğünleri (I, s. 158, Ayasofya Camii'ne pâyeler ve iki minare eklenmesi (I, s. 354) Türkiye'de kahvenin ve tütünün ortaya çıkması (I, 258, 259) gibi sosyal ve kültürel konulara da, kısaca da olsa, temas etmiştir.

İbrahim Efendi'nin kabiliyetli bir gözlemci olduğu ve tarih alanında oldukça geniş bir bilgiye sahip bulunduğu da anlaşılmaktadır. Meselâ, Roma imparatoru Trajan'ın Tuna üzerinde yaptırdığı köprüden, Atilla'dan iskitlerden, Hülagü'den söz etmekte, kendi deyişimi ile bazı nevâdir ve garâipten (az görülen ve garip şeyler) haber vermekte iir. Bunları kitabına koymakla güttüğü amaç, okurlarını aydınlatmaktır.

Bütün bu nitelikleri ile Peçevî Tarihi, kapsadığı zaman bölümü için Osmanlı tarihinin en önemli kaynaklarından biridir denilebilir.

Türkiye ve yabancı ülkeler kütüphalarında Peçevî Tarihi'nin birçok yazma nüshaları vardır. Yabancı kütüphalarda bulunanlar için bkz. : Fransız Babinger, GOW, s. 194. Ayrıca Uppsala, Univ. - Bibl Nr. 88, 86 (Zetterstéen, APTH 331-332, Nr. 4888, 489). - Rodos, Hafız Ahmet Paşa kitapl., 446 (EI, III, s. 101). Roma, Vatikan, Turco 85 (Rossi, EMT 69). Paris, Bibl. Nat. AF.72 ve Suppl I. 1034 (Blochet, CMT. I, 27-28, II, 140.

İstanbul kütüphalarında bulunan nüshalar için bkz. ist. Ktp. TTY I/2, 225-230.

Peçevî Tarihi yazma nüshalarının çoğu 1640 yılına kadarki olayları ihtiva etmektedir. Özellikle 1632'den sonraki olaylar, yazarın bunlardan uzakta bulunması dolayısıyla, ancak özet halinde kaydedilmişlerdir. Bu nüshalar, Kanunî Sultan Süleyman'ın tahta

çalışından başlar ve Sultan IV. Murad'ın Bağdat seferinden dönüşü ve İstanbul'da ölümü ile son bulurlar. Öte yandan Peçevi Tarihi'nin 1648 (1050) yılına kadar gelen bazı nüshaları da vardır. Bunlar, Gotha nüshası ile İstanbul'da Ragıp Paşa Kütüphanesi, Nr. 981 ve Bâyezîd, Velîyüddin Efendi Kütüphanesi Nr. 2353 nüshalarıdır.

Peçevi Tarihi iki cilt halinde, birinci 1864/65 (1281)'de ve ikinci cildi 1866 (1283)'de olmak üzere İstanbul'da Matbaa-i Amîre'de basılmıştır. Bu baskı, 1640 tarihine kadar gelen yazma nüshalardan yalnız birine dayanmaktadır. Dolayısıyla ilmi eleştiriden bütünüyle yoksundur. F. v. Kraelitz'in de dediği gibi (bkz. Der İslâm, 8, 259), herhâlde bu eserin eleştirilip bir nüshasını hazırlayıp yeniden yayınlamak (édition critique) zorunlu görünmektedir. Çünkü, elimizdeki baskıdan anlaşıldığı kadarıyla, metinde bazı yanlışlar, hatta eksikler vardır. Ayrıca metinde geçen özel kelimelerle deyimler de oldukça önemli bir mesele oluşturmaktadır. Ancak bunlar çözümlendikten sonradır ki, eser geniş çevreler için de gerçekte layık olduğu değeri kazanabilecektir.

Osmanlı tarihinin bir bölümü için Peçevi Tarihi'nin önemli bir kaynak olduğu öteden beri anlaşılmış bulunmaktadır. Nitekim daha 1864 - 1866 da ilk baskısı yapılmış ve ilgililerin kolayca yararlanmasına sunulmuştur. Cumhuriyet döneminde de, kültür alanında büyük atılımlara girilip dünya klasikleri dilimize çevrilirken, milli kültür hazinelerimizin de Türk harfleriyle ve sadeleştirilerek yayımlanması işi ele alınmıştır. Bunlar arasında Peçevi Tarihi de bulunmakta idi. 1940'lı yılların başlarında bu eserin yeni Türkçeye çevirisinin tarafından hazırlanması için, zamanın Millî Eğitim Bakanlığı Müsteşarı İhsan Sungu imzasıyla bana bir yazı gelmişti. Ancak, türlü sebeplerle bu tasarı gerçekleşemedi. Daha sonra, 1973'te Kültür Müsteşarlığı ve en sonunda Kültür Bakanlığı (1978) konuyu yeniden ele aldı ve bu işi yapmakla beni görevlendirdi. Böylece Peçevi Tarihi'nin sadeleştirilerek yayıma hazırlanması çalışmalarını hızlandırdım ve birinci cildini tamamladım. İkinci cilt üzerindeki çalışmalarım da şu anda epeyce ilerlemiş bir durumdadır. Yakın bir gelecekte sona ereceğimi umuyorum.

Doğal olarak, çalışmalarında ilgili kuruluşlarca bu tür eserler için tespit edilmiş bulunan ilkelere uydum. Ayrıca, yeni metinde de yazarın üslûbundaki havayı yaşatmak için elimden geleni yaptım. Kitaptan yararlanmayı kolaylaştıracak gerekli açıklamalar, dizinleri ve bölüm başlıklarını da ekledim.

Bu arada, Trabzon Lisesi'nden edebiyat öğretmenim olan sayın Murat Uras da Peçevî Tarihi'ni yeni Türkçeye çevirerek iki cilt halinde yayımlanmış bulunuyordu (1968 - 1969). Çalışmalarım sırasında doğal olarak rahmetlinin metninden de yararlandığımı burada şükranla kaydetmek isterim. Yıllarca süren çalışmalarım da karşılaştığım çeşitli meselelerin çözümünde bana büyük yardımları dokunan, beni her bakımdan özendirip yüreklendiren, ama ne yazık ki, 9.XII.1978 günü ansızın hakkan rahmetine kavuşan aziz dostum İbrahim Olgun'u minnetle anmayı borç sayarım. Yaptığı değerli katkılarla kitabın son şeklini almasında önemli bir payı olan sayın İsmet Parmaksızoğlu'nun yardımlarını ise hiç unutmayacağım. (1)

Ankara 10.X.1979

Prof. Dr. Bekir Sıtkı Baykal

-
- 1) Bibliyografya : Peçevî Tarihi c. I, s. 3, 4, 86, 87, 89, 96, 486; c. II, s. 125, 134, 136, 180, 249, 307, 315, 323, 433. Peçevî İbrahim Efendi'nin el yazılı, Âli'nin Kûnhü'l-ahbâr adlı eserinin İstanbul Üniversitesi Kitaplığı, T. Y. Nr. 1317'deki nüshasının kenarlarında görülmektedir (bkz. Menakıb-ı Hünerverân, İbnül Emin Mahmut Kemal yayımı, s. 35). - J. von Hammer, GOR IV, s. 5, 600; V, s. 666; IX, s. 196, Nr. 44. - F. von Kraellitz, Der Osmanische Historiker İbrahim Peçevî, Der Islam 8 (1918), s. 252 - 260. - Bursalı Tahir, OM, III, s. 32. - F. Babinger, GOW, s. 192 - 195. - Şerafettin Turan, İslam Ansiklopedisi'nde Peçevî maddesi; bkz. bu maddenin sonundaki bibliyografya.

GİRİŞ

RAHMAN VE RAHİM OLAN TANRI'NIN ADIYLA

Yüce Tanrı'ya bu değersiz kulundan hamd olsun. Ve Tanrı'nın üstün dostuna (Peygambere) ve bunun cemalinin ruhu ile doğru yolu bulmuş olan şahabeleri ile soyuna sadık dosttan bol bol selâmlar.

Bundan sonra, temiz yürekli dostlara ve vefalı kardeşlere gizli ve kapalı olmasın ki, yurdumuz olan Macar ülkesinin -yüce Tanrı orayı uğursuz düşmandan korusun- fethi üzerinden uzun zaman geçmediği için sık, sık o fatihlerle ilgili işlerden, rahmetli ve bağışlanmış Gazi Sultan Süleyman Han'ın ulu Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun- gazalarından söz açılıp konuşulmaktadır. Bu sebeple, değersiz hatırıma şu düşünce geldi ki, bilgisi kıt ve güçsüz varlığımla, bazı tarihlerden ve güvenilir kimselerden öğrendiklerimi yaşatmak için tesbit edeyim ve yazayım. Her ne kadar bunlar, dervişlerin perişan giysileri gibi, parça parça yüzlerce yamadan oluşmuş, ya da softa hırkası gibi, çeşitli renklerden karmakarışık bir biçimde meydana gelmiş; yani akıllı kimselerin terazisinde tartılmış, erdemli kişiler eliyle yazılmış tarihlerden aktarılmış şeyler olsa da yine umulur ve beklenir ki, bunları görecek mevki sahipleri bağışlama eteği ile örtünler ve bu konudaki eksiğimizi hoş görsünler

Açıkça söylerim ki hep yaptıklarım, ettiklerim hatadır (1).

Öyle de olsa, rahmetli Celâlzâde Nişancı Mustafa Bey; kardeşi Celâlzâde Salih Efendi; Tevki (2) Ramazanzâde; rahmetli usta şair Ali Efendi, Hasan Beyzâde Efendi; Hadidi ve Kâtip Mehmet Efendi tarihlerinde anlatılanlara tamamıyla uygun düşmek şartıyla ve de günün Türkçesiyle; yabancı terim ve deyimlerle seci' ve kafiyeleden arınmış, özel bir gaye gütmeyeğine herkesi inandıran ve günlük sade bir dille yararlı bir dergi (mecnua) yazmak niyetiyle bu işe girişildi. Başarı Tanrı'dandır; O ne güzel Tanrı, ne iyi yardımcıdır.

1) Bu öze Farsçadır: Men mu'te rifemki kâr-ı men cümle hatâst.

2) Ferman, berat, hükm vb. padişah buyrukları üzerine hükümdarın tuğrasını çekerek buyruğu kesin hale getiren görevli. Nişancı.

**ZAMANIN SÜLEYMAN'I, ZAFER VE CİHADIN ATASI,
ÜNLÜ SULTAN HAN'IN SALTANAT VE GAZALARININ ÖZETİ**

Yaz vasfını ey hâme Süleyman-ı zamanın

Şevkette aceb misli görülmüş mola anın

Âlemde hekim vardır anın buyruğuna râm

Mihridir olan hâl-i ruh-ı defter-i eyyâm.

Zâhirde ve bâtında anın hükmü revândır

Ferman-ber olan hükmüne san ins ile candır.

Himmetle olup hatm-i kerem âna müsellemler

Bir bende-i makbulün her sâhib-i hâtem (1).

Sultan Süleyman öyle büyük bir hükümdar idi ki, ünlü babasının soyundan ve soylu annesinin karnından hükümdarlara lâyık eşi bulunmaz bir inci gibi dünyaya gelmişti. Tahta çıkışı sırasında tek mirasçı olmakla beylik ve hükümdarlık çatışmaları yüzünden günahsız birinin de haksız yere kanına girilmişti. Bunun ise dünyaları gibi ahiretlerinin de onarılmış olduğunu ispat ettiğinden bu konuda şüphe ve tartışmaya yer kalmamıştır.

Mübarek niteliklerine gelince : Yüzü yuvarlak; ela gözlü, açık kaşlı, doğan burunlu -ki bu, filozoflara göre ileri görüşlülük ve akıllılık belirtisidir-, mert sözlü, yassı bağırlı, inci daneleri gibi seyrek dişli, boyu ölçülü ve uyumlu, boynu gümüş sürahi biçiminde uzunca ve zarif, giysisi ve sarığı, kılık ve endamı güzel, yaptıkları ve söyledikleri beğenilir, nazık, bilge sözü sohbeti yerinde, akli kâmil; bilginlerin, erdemli kişilerin, filozof ve şairlerin dostu; maddi ve manevî bütün iyi huyları öztünde toplamış, şan sahibi bir padişah idi ki, felek nice kırk bin yıl daha dönse bir eşini ya da benzerini dünyaya getiremeyecektir.

3) Ey kalem, zamanın Süleyman'ının niteliklerini yaz — Büyüklükte acaba onun bir eşi görülmüş müdür — Alemde ne varsa onun buyruğuna baş eğer — Devrin yavaşındaki ben de; onun mührüdür — Ortada ve gizlide onun hükmü geçer — Sanki onun yargısına insan ile cin boyun eğer — Kerem mührü ona himmetle teslim edilmiştir — Beğendiği bir kulunu da mühür sahibi [sadrâzam] eyler.

KIRMIZI MÜCEVVEZENİN ORTAYA ÇIKIŞI (4)

Onun mutlu zamanında kırmızı mücevveze giyilmesi uygun görüldü. Öyle ki, saltanatının sonlarına doğru sarıkçı dükkânları ortaya çıktı. O vakte kadar herkes kendi mücevvezesini bildiği gibi sarar sarmalardı. Asker takımı kesin olarak mücevveze ile genel topluluktan ayırdedilir oldu. Bu dönemde âdet olduğu üzere mücevveze yalnız Divan-ı Hümâyûn'da (5) giyilmezdi: Asker her yerde mücevveze giyerdi. Yüce Osmanlı Devleti'nde ilk kez külah ve tacın, yeniçeriye has keçe ile sipahiye has o göze hoş giden mücevvezenin giyilmesini, Rum ülkesi bilginleri arasında erdemli yazarların en yücesi olan bilgin ve onun efendimiz rahmet canına olsun bağışlanmış Hoca Efendi *Osmanlı Tarihi*'nde aşağıdaki eşsiz sözleri ve sevimli üslubu ile yazmıştır. Biz onu *Tacü't-tevârih*'ten (6) ayımla veriyoruz :

Frenk ve Rum ülkelerinde giyim bu yerlerdeki iklim ve hava şartlarına uygun bir biçimde olup sof ve iskarlat (7) gibi yünden elbise ve keçe külah kullanılır, kırmızı, sarı ve siyah renkte külah giyilirdi. «Elbiselerin en uygunu beyazdır» deyişi uyarınca kara külah aka döndürülerek devletin yüzüde ak edildi. Padişah Sultan Yıldırım Han zamanına gelinceye dek bu tarz yürürlükte kaldı. Yıldırım Bayezit Han döneminde asker bölüklerinin çokluğu tanınmalarında hataya sebep olduğundan elbiselerinin çeşit çeşit yapılması yoluna gidildi. Beylerbeyi Timurtaş Bey'in teklifiyle padişah sipahilerine ve saray görevlilerine özel beyaz külah giydirildi. Devletin ve sarayın ileri gelenlerine, ve bunların adamlarına kırmızı börk giymeleri buyuruldu. Fetihler ve gazalar atası Gazi Sultan Mehmet Han -ki Osmanlı hükümdarlarının yedincisi ve İstanbul'un fatihidir- Peygamberin mutlu sünnetinin ülkede yerleşmesini tek emeli olarak gördüğünden, beyaz sarık sarmak sünnetini yaydı ve giyilmekte olan ek börk çeşitli sırma nakışlarla süslenerek yeniçeriye has bir başlık haline getirildi. Yüksek rütbeli kullarının kullandıkları kızıl börkler de büyüklüğün artması ve devletin genişlemesi dolayısıyla, çeşitli bezek ve süslerle daha da güzelleştirildi (8). Üsküf ise yeniçeri bölükbaşları arasında kullanıla gelmektedir ki Bolayır fatihi Gazi Süleyman Paşa'nın bu-

4) Bir tür sarık.

5) Padişah divanı, bir tür bakanlar kurulu.

6) *Tacü't-Tevârih* : Hoca Sadettin Efendi'nin tanınmış Osmanlı Tarihi. bkz. I. 67, 68 yay. I. Parmaksızoğlu İstanbul. 1974.

7) Bir tür parlak Venedik çuhası.

8) Tepesi devrik ve ucu püsküllü, kırmızı yünden yapılmış takke.

luşudur. O, Mevlana Celaleddin-i Rumi -yüce sırrı kutlu olsun- Hazretlerine beslediği derin sevgiden bu elbiseyi seçmiştir. Yeri cennet olan Gazi Sultan Murad zamanında yaygın hale gelip ince altın işlemeleriyle süslenerek sultanların, yüksek makam sahiplerinin giyimi oldu. Bazı seferlerde ve toplantılarda ös Osmanlı padişahları bu üsküfö sultanlık tacı ederlerdi. Ama şımdı Bursa'da Osmanogullarının temiz mezarları üzerinde görölen altın tacı üzerine sarılı Yusufi sarık biçiminde bağlanmış sarıklar -ki bunların eşsiz bir görünüşü vardır ve geverleri öyle bir tarzda döndürölmüştür ki nerede son bulduklarını büyüteçle bakanlar bile anlayamazlar; çok sanatkârane, hoş görünüşlü ve bakılması sevinç artırıcıdır- oturma günlerinde, ibadet meclislerinde ve taat mahfillerinde giyerler idi.

ADALET VE HAKLI DAVRANIŞLARINDAN BİRKAÇ ÖRNEK

Ulu mertebeli, rahmetli ve bağışlanmış babası Sultan Selim Han -Toprağı hoş ve yeri cennet olsun- Mısır'ı fethettiği zaman, oradan sürgün olarak altı yüz hane halkı kadar garibi İstanbul'a getirmişti. Sultan Süleyman bunlara özgürlüklerini tanıdı ve isteyen vatanına gitsin, isteyen kalıp başkentimizde rahat etsin diyerek onların diledikleri gibi yapmalarına izin verdi.

Durağı cennet olan rahmetli Sultan Selim devlete zararsız bir hale getirmeyi amaçlıyordu. Bu sebeple bazı tüccarların İran'a gidip gelmeleri yasak edilerek mal ve mülkleri ellerinden alınmış ve mallarının bir kısmı saray mahzenine konmuş, bir kısmı da harcanmıştı. Sultan Süleyman hepsinin geri verilmesini hassa (9) defterdarlarına emretti ve böylece el konmuş malların tamamını sahiplerine geri vermek suretiyle büyük sevap kazandı.

Gelibolu sancakbeyliği ile birlikte kapudanlığa (10) getirilen Kanlı Cafer Bey'in yapmakta olduğu zulümlerle ilgili olarak, kendi kethüdası tarafından verilen bir yakınma dilekçesi üzerine onun teftiş olunması emrolunmuştu. Teftiş sonucunda sayısız zulümler yapmış olduğu meydana çıktığından Kanlı Cafer Bey, ötekî yöneticilere bir ibret olsun diye asıldı.

9) Padişah mallarının hesaplarını tutan görevliler.

10) Deniz kuvvetleri komutanlığı.

Prezrin Beyi'nin de bazı reaya çocuklarını esir diye sattığı ve kimilerini bağış olarak İstanbul'daki devlet büyüklerine gönderdiği dillerde dolaylı bir söylenti haline eriştiğinden, bir çavuş gönderilerek kendisi ve kethüdası ölüm cezasına çarptırıldı.

Silâhtarlardan kimileri bir araya gelerek vezirlere ve devlet büyüklerine sataşmaya cür'et gösterdikleri padişaha duyurulduğunda, ağaları işten atıldı ve silâhtarlardan beş kişi idam cezasıyla öldürüldü.

Bu işler padişahın tahta geçişi sıralarında olmuş idi. Bunlardan dolayı edilen dualar ve zulüm görenlerin huzura kavuşmakla döktükleri sevinç gözyaşları, durumu bilen herkeste, padişahın iki cihanda ödülleneceğine, mutlu ve ömrünün uzun olacağına şüphe bırakmadı.

Onun mutlu zamanında yöneticilerden, kadılardan ve görevlilerden hiç kimse, günahsız ve sebepsiz olarak işinden olmazdı. Her halde işten atılma çok az görülürdü ve büyük bir suç yüzünden işinden çıkarılanlar, kolay kolay bir daha mevki alamazlardı. Bundan dolayı bütün görevliler adalet ve insaf ile hareket edip azledilmekten korkarlardı ve «eğer suçlu olarak işimden alınırsam bir daha memuriyet yüzü göremem» derlerdi. Bu sebeple her biri kötü düşünceleri kafalarından atarlardı.

Sözgelimi Serez kadısı, rahmetli Celalzade Koca Nişancı Mustafa Bey'in yakınlarından imiş. Mektuplarında bu hakirin görüldüğüne göre o, on beş yıl boyunca Serez kadılığı yapmış. Serez'in havası kötüdür, bu kadar uzun süreden beri havasıyla bir türlü uyuşamadığından çoğu zaman ilaca muhtaç olmuşuz diye rahmetli Celalzade'ye mektup gönderip başka bir yere nakledilmesini rica etmiş. Ama Celalzade, yer değiştirmek mümkün olmazsa, havasıyla uyuşamamış olması sebebiyle işten alınması ihtimalinin bulunduğu ileri sürerek kendisini uyarmış.

O dönemde yöneticilerin işten çıkarılması çok az olurdu. Rahmetli Hüsrev Bey tam otuz üç yıl Bosna beyliği yapmış. Bu sürede ancak bir kez, kimi zorunluluklar yüzünden bu görev Ulema paşaya verilmişken az sonra yine de kendisine verilmiş orada sancakbeyi iken Tanrı'nın rahmetine kavuşmuştur.

Cüldî (11) Hamza Bey, kanaatımca ya Gölle'de ya da Sunluk'ta sancakbeyi iken, bir bozguna sebep olur. Bu yüzden işten alınarak Budin Kalesi'nde hapsedilmesi için padişah buyruğu gelir. Fakat daha önce Tata Kalesi'ni fethedip daha nice nice yüzaklıkları vücuda getirmiş olduğu ve buyruğu altında, gazaları sırasında savaş bölgelerinden toplayıp yanında eğitilerek yetiştirilmiş sekiz yüz kadar kölesi bulunduğu rahmetli padişahca bilindiğinden, henüz kuleye yani zindana konduğu sırada başka bir sancakbeyliğine getirilir. Hatta kuleden çıkınca yüzü üzerine düşmüş ve o gün kimseyi göremez olmuştu. Kulede uzun zaman kalmış olmasının, gözlerinin zayıflamasına sebep olduğunu o vakitler yanında bulunan kule koruyucularından işitmiş idim.

Şu ya da bu sebeple azledilmiş olanların da, açıkta kaldıkları sürece, at, katır ve davarlarına, kendi geçirmelerine yetecek kadar arpalıkları olurdu. Şimdi padişahın, Sonluk ve Segedin sancağındaki yöneticilerin arpalıklarını ellerinden alıp Bosna hazinesinin açığını kapatmak için verdiğini kendi gözümüzle görmüşüzdür. Ve hâlâ Semendire sancağı icmal defterinde (12) bu tür arpalıkların kayıtlarına rastlanmaktadır. Rahmetli Hüsrev Bey'in, Kasım Paşa'nın ve Tur Ali Bey'in eski beratlarını gördüm. Bunlar birer, ikişer yük akçe gelir getiren dirliklerdir; on beş, yirmi bin akçe geliri olan hasları (13) bulunduğu dair kayıtlara rastladım. Hicri tarihin bin elli (14) sınırına dayandığı çağımızda ise bu itibarsız ve küçümsenen beylerin halleri, hâşâ, Yahudi ânillerinden (15) bin kere daha kötü olmuştur. Onların verdikleri rüşvet ve iltizam (16) bedelleri yine de bir hesaba girer ve borçlarına karşılık tutulur; yeni yıl girmeden de kendilerinden bir istekte bulunulmaz. Fakat bu fukara ümerânın sancağı geliri, henüz iş başına geçtiklerinde, rüşvet yoluyla iki kat olarak ellerinden alınır; belli süresi dolup gelir almak değil, belki daha görevi bölgesine girmeden ya ölür gider ya da bir iki ay geçmeden sancağı başka bir dertliye satılır. Azledilenlerden alınanı geri vermek şöyle dursun, adları bile anılmaz; bu fukaraya gadroldu, yazık oldu denilmez. Bu zulümden kime yakınıp sızlayalım ya da kimden derman umalım. An-

11) Ata binmekte usta olan kimse.

12) Kısa toprak yazımı (Tahrir) defteri.

13) Geliri 100.000 akçeden fazla olan dirlik.

14) Miladi 1640 - 1641 yılı.

15) Vergi tahsilâtı.

16) Belli bir yer vergisinin belli bir fiyatla bir kişiye verilmesi.

cak umudumuz şudur ki ulu Tanrı bu zulüm ve gadre sebep olanları kendi kulları arasından temizleye. Ama dikkatle bakılacak olursa görülecektir ki edenler de buluyor ve yaptıkları kötülükler her birinin karşısına dikiliyor.

Çocukluk günlerimizde yetiştiğimiz Mustafa Paşa'dan sonra Budin'e tam ellinci beylerbeyi gelmiştir; bunlardan ancak dördü hayattadır ki bunların da valilikleri çok yakındır. Fukara beyler mallarından nasiplerini almazlarsa ömürleri boyunca muratlarına eremezler. Ama biz daha çok ulu Tanrı'nın inşayetini dileriz ve gazilerin en büyüğü olan rahmetli Gazi Sultan Süleyman Han'ın ruhaniyetinden imdad ve himmet umarız. Ola ki bu fukaraların hali bir düzene yüz tuta şimdiki mutlu ve görkemli padişahımız da bu fukara beyleri öteki mazlumlarla bir arada değerlendire. Tabl ve alem sahiplerinden (17) bir bölük gadre uğramışın, işinden alınmışın ve borçlunun, yerin dibine kadar inen kanlı gözyaşlarıyla gökyüzüne ulaşan yanık ahlara merhamet edip geçimlerine yetecek kadarını lütuf ve inayet buyursun ki ulu Tanrı katında iyi işlerinin defterlerine büyük sevaplar olarak yazılsın.

Sözün akışıyla burada, gönüllerde birikmiş dertlerden ancak bir zerre, beylerin yoksullarına yerinde görülen haksızlık ve zulümler denizinden sadece bir damla miktarı yazıldı. Şimdi konuya dönelim ve rahmetli padişahın iyi huylarından söz etmeye geçelim.

Mutlu devrinde rüşvetin adı sanı yoktu. Rahmetli Rüstem Paşa sadrâzam iken kamuda bu suç ile töhmet altında kalmıştı. Ama aldığı da Anadolu, Şam ve Mısır eyaletleri gibi yüksek beylerbeyliklerden dört beş bin altın kadar bir paradan ibaretti. On beş yıl boyunca beylerbeyliği elinde bulundursa da kendisinden bir şey istenmez, azledilmekten de korkmazdı. Çünkü aldığı bir rüşvet değil, ancak bir armağandı. Hatta rahmetli Ali Efendi, tarihinde (18) bunu hoşgörü yollu «bir kez Erzurum beylerbeyi ona beş bin altın hediye göndermişti; Erzurum'un buna gücü yetmez diye bu paranın üç binini geri gönderdi» sözlerini yazmış.

Rahmetli Uzun Mehmet Paşa için doğrudan doğruya böyle bir suç söz konusu değildi. Ancak, kendi adamlarını önde tutmakla nice hak sahibi kimselerin hakları çiğnendi diye suçlandırılıyordu.

17) Davul ve sancak yetkili, hükmü geçerli kimse, beyler sahipleri, yüksek yöneticiler.

18) Künhü'l - Ahbâr.

Hele bu hakir, bin tarihinden (19) önce gördüğüm beylerbeyi derecesindeki devlet büyüklerinden Potur Sofusu diye tanınan Sofu Sinan Paşa'dan başkasının verdiği timar ve zeametler karşılığı olarak rüşvet alanını iştmedim. Hatta tam tersine şahit oldum : Budin'de şehit düşen rahmetli Ferhat Paşa dayım olduğundan onun en yakınlarından biri idim. Buyruğu altında, her gün emre hazır ve kendisini selamlamaya gelir, adam kullanırdı. Bunlardan bir potura (20) serhat hizmeti düşse mülâzimbaşu bayrağı altında işe koşar üç yüzü aşkın hizmetkârı ile üç dört yüz kadar güçlü kuvvetli yiğit mülâzımı (21) vardı. Bir gün bunlar toplu olarak rahmetli paşaya çıkıp «boşalan timarı kendi kullarına verirsın, biz yeryüzünün padişahı uğruna karşılıksız olarak gayret eder, at ve hizmetkâr besler, her gün Divana selâma geliriz» yollu birçok sözler söylediler. Rahmetli paşa da «Benim adamlarım benimle birlikte Acem seferine katılmış, nice nice hizmetlerde ve gazalarda bulunmuş kimselerdir; sizin bana bağlılığınız o yüzden ise, onların da bu yüzdendir» diye cevap verdi. Sonra da üç timardan birinin kendi kullarına, ikisinin buyruğu altındaki mülâzımlara verilmesine karar verdi ve rahmetlinin zamanında hep böyle yapılageldi. Ferhat Paşa'dan sonra yerine Sofu Sinan Paşa geçti ve o, verdiği timarlar için bir miktar akçe alır oldu. Sonra 1591'e geldi, Macaristan seferleri açıldı ve sefer dönüşlerinde feragat eminleri ortaya çıktı. Sefere katılmayanlardan bin başına ikişer ve üçer akçe alınmaya başlandı. Boşalan timarlar doğrudan doğruya açık artırma ile satılır oldu. Bu sebeple mülâzim olmak isteyen bir tek kişi bulunmadı; ama bu kadar hırs ve tamah yüzünden beylerbeylerinde de kuvvet ve kudret kalmadı. Bunlar ne at ve davardan, ne deve ve katırdan, ne de işe yarar adam ve hizmetkârlardan kendi şan ve şereflerine yakışacak kadarını bulamaz oldular. Meselâ, bizim yetiştığımız beylerden yalnız birinde bulunan kudret, cebe, zırh ve benzeri üstünlüğünü ortaya seren eşyaları ve kapu halkı (22) şimdi üç beylerbeyi bir araya gelse yine de fazla tutardı. Şimdükilerin elinde bulunan, ancak görev başında bulundukları sürece bir alay düzensiz insan sürüsünden başka bir şey değildir. İşlerinden ayrıldılar mı kapularında bir tek kişi bile kalmaz.

19) H; 1000 tarihi : M. 1591/92.

20) Bogomi (Hiristiyan) mezhebinde iken Müslüman olan kimse ve bunlardan alınan asker.

21) Alışmak ve öğrenmek için karşılıksız görev yapan kişi.

22) Resmî daire, konak hizmetinde çalışanların tümü.

Sadrâzamlarda olan kudret ve kuvvet, öteden beri doğrudan doğruya eserlerinden görülür. Sadrâzam Uzun Mehmet Paşa'nın, hizmetinde yetişmiş Kaytas Kethüda adlı bir kulu ile resmî olsun, özel olsun bütün işlerinde sırdaşı olan Hadım Hasan Ağa adında bir de hazine-darı vardı. Rahmetlinin kendisi «Ulu Tanrı bu köle-nin sonunu hayır etsin, ne zaman bir konuda sıkışsam ve şaşır-sam o çözer ve onun isabetli görüşleri şaşkınlığımı giderir» diye ona dua edermiş. Bir gün Kaytas Kethüda ile Hasan Ağa'dan göyle sordum : Rahmetli sadrâzam rüşvet almazdı dersiniz ve has-ları yüz elli, yüz altmış akçeden ziyade olmazdı buyurursunuz. Ya bu iki saraya bin yük akçe, Burgaz imaretine üç yüz yük ve Hafsa imaretine yüz elli yük; İstanbul'da Kasımpaşa'da, Malte-pe'de, Şam'da, Mekke'de, ve Medine-i Münevvere'deki gibi diğer imaretler ve vakıf giderleri nereden birikti? Cevap olarak buyur-dular ki : Şimdi devlet büyüklerinin aldıkları rüşvetlerden, bizim rahmetliye gelen bağışlar iki üç kat artık idi; bina yapımlardan gayri giderlerinin çoğu bağış yoluyla sağlanırdı; bu imaretlerde görev yapan bin nefer forsa kulu vardı; Sultan Ahmet Camisi ya-kınında kurulan Yenisaray'ın yapımı için rahmetli Sultan Selim Han, sarayın yapılmasına ön ayak olan açık bahtlı kızına yüz bin altın bağışta bulunmuştu, fakat sadrâzam bu parayı kendisi alma-yıp sultana hediye etti. Demek isteriz ki bunur gibi açıktan gelen-lerin sonu yoktu. Böylelerini bir yana bırakalım, rahmetli on altı yıl boyunca sadrâzamlık yaptı. Haslarının yüz altmış yük akçeyi bulan yıllık geliri dört yüz bin kuruş tutardı. Bu hesaba göre on altı yılda dört yüz bin kuruştan toplam gelir ne olur? Ayrıca do-kuz yıl da aşağı dereceli vezirlik yapmış idi. Yılda en azından yüz bin kuruşluktan bunu kaleme vurun ve ondan sonra bu kadar bi-naya harcanan para nereden geldi diye soru sorun -Gerçekten de kendileri ile birlikte hesap ettik, yetmiş seksen kere yüz bin ku-ruşa yükselmiştir. Ya «bu makama gelinceye kadar ki kazançları da sana caba» diye latife ettiler.

Yüksek seviyeli yöneticilerin de durumları bundan ayrı de-ğildi. Bunların sonuncularından olan Tiryaki ve Gazi Hasan Paşa'nın defalarca kendi ağzından dinledim : «Sigetvar beyi iken kuv-vet ve kudretim; yiğit adamlarım ve kapum halkı çok idi. Bey-lerbeyi olduk, vezir olduk ama o zamankinin üçte birini bulama-dık. Bende buna sebep nedir diye küstahçasına sordum. Bereket yok, görev başında sebat ve devam yok. Sigetvar sancağını yirmi yıldan daha uzun bir süre elimde bulundurdum. Yıllık gelir elli,

altmış bin kuruş tutardı. Bir yıl, fazlaca esir ele geçirdiğimden bu sefer geliri yetmiş bin kuruşun üstüne çıkarmışım» buyurdular.

Rahmetli Kara Ali Bey'in de kendi dilinden dinlemiştim : «On beş yıl boyunca İstoni-Belgrad beyliği yaptım. Bir yıl, kardeşim esir düştüğünden onun kurtarılması için otuz bin kuruş değerinde esiri geri verdim, yoksa o yılki gelirini yüz bin kuruşu aşardı» dedi.

Bu sancakların da yıllık geliri ancak on beş, yirmi bin kuruş olurdu. Ama asıl uç boylarında ele geçen mal ve tutsak, yöneticileri zengin eder, doyururdu. Uç boyu rüşvet almaya istekleri yoktu. Ancak esir alınan savaşçı kâfirden kendi paylarına düşen miktara göre her biri yirmişer, otuzar kâfiri dil için padişah katına gönderirdi.

Ne kadar baş alınırsa mızrakların temrenlerine asılır süs yapılırdı. Sadrâzamlara üçer, dörder, beşer, onar esir yollanırdı. Rahmetli Hasan Paşa'nın, süs olarak taşıdıkları hilalden bir tanesini kendisine getiren abdal ve dervişlere birer tutsak hediye ettiğini defalarca gördük. Ziyarete gelen başka ahabplarına da birer esir bağışta bulunmak hiç de zor bir iş değildi.

Uç boylarında ise durmadan akınlar yapılır, bu çeşit ganimetler hiç eksik olmazdı. Her defasında beşer, onar, kırkar, elliser hatta yüzü aşkın tutsak düşerdi. Hanlarda esirciler beklemekte olup düşen esiri hemen kapışırlandı. O zamanlar beyler tutsaklarını seçip yarısını kendisi alır, öteki yarısını sipahisi bulunması halinde üçte bir hesabıyla bölüşülürdü. Savaşçı kâfir hangi cinsten olursa olsun, yani ister salt ⁽²³⁾ katana ya da hayduk, ⁽²⁴⁾ ister kale ve asker sahibi bir komutan olsun, bir mel'un tutulsa, beyler, ancak yirmi kuruş karşılığında bu kâfiri satın alırlardı. Yüz, iki yüz ya da ne kadar kâfir tutulur idiyse bu hesap üzere alınır verilirdi. Uç boylarında beylerden başka bir kimsenin esir alması yasaktı. Şimdi bu halleri bilen kimseler de çok az kalmıştır. Kimi yeni yetişen serhatlıya' arasına bunları anlattığım olurdu. Bunlar civan merteğe ne kadar da gadr olurmuş diye esef ederler, eğer kabil olsa geri alınmasına çalışırlardı.

23) Burada geçen salt sözcüğü, yazarın kendisi tarafından kullanılmıştır.

24) Macar halkından iki kesim, Catana ve Hayduck. Bunlardan Katanalar çok iri dayanıklı atlar yetiştirmekle bu cins atlar da katma adıyla tanınmıştır. Hayduklar ise çapulculuklarıyla ün yapmışlardı. Adlarının Türkçede dağ eşkiyası karşılığında yerleşmesi bu nedenledir.

Tâ bin tarihine gelinceye dek uç boylarında ganimet işleri böyle idi. Sonra Ungurus üzerine seferler yapılmış, beylerin ve zirler katında itibarları kalmadığından, bunları yalnız uç boylarında değil, fakat kâfirler ve reaya arasında da gözden düştüler. Şimdi, o da gazilerimizin gönlü olursa, onda birini beylere verirler, bunun da körünü, sakatını seçerler. Bu düzeni, bu yasayı koyan, Sadrazam Koca Sinan Paşa'dır.

Tanrı'nın hikmeti, seferlerden önce uç boyu halkı yürekte savaşı isteklisi idi. Her şeyin, rahmetli Sultan Süleyman -Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun- zamanındaki gibi olacağını umarlardı. Lakin böyle olmadı, memleket baştan başa harap olup harabeye döndü, halk gebermiş hayvan leşi yedi. Buna sebep olan da rahmetli Sinan Paşa idi. Gerçi o, bir gazi adam idi ve çok iş görmüş, Yemen ve Halkulvad'da serdarlık yapmış ağırbağı, güngörmüş bir ihtiyardı. Fakat dediğim dedik yaradılışı ve de oğlunun gururu, kendisini din ve devlete yararlı işlerden alıktı idi. İşlediği yanlışlıkların en büyüğü, askerinin disiplinine önem vermemesi oldu. Bundan yakınanlara, bir memleket yıkılmayınca bir memleket alınmaz diye cevap verirdi. Tatarlara da istedikleri gibi davranmaya izin verdi ve bunlar bütün Macar topraklarını talan, ahalisini esir ettiler. Hâk yoldan sapmış kralın (25), askeriyle gelip yıllarca uğraşı edemeyeceğini kendisini bir ayda yaptırdı. Topyekün reaya talan olunmakla memleket kılığa uğradı ve Erdel ile Boğdan ve Eflak'ı ayaklandırdı. Eğer ayrıntılı olarak anlatılacak olursa söz uzar gider.

Ulu Tanrı Hazretleri Gazi Sultan Süleyman Han'ı rahmetine boğsun, her tutumu, her davranışı yüksek düşünce ve sebeplere dayanırdı. Kendinden sonra buyuruculara örnek olmaya yeterken hiçbirinin onun yolunda gitmedi. Rahmetli ilk kez Budin'e sefer edince Erdel'e baş eğdirdi, Eflak ve Boğdan halkına iyi davranarak gönül aldı. Böylece onlar Budin kralına yardıma gitmediklerinden, yüce Tanrı'nın yardımı ile zafer ve başarı kazandı, hem de Macar ülkesini fethederek muradına erdi ve mutlu oldu. Daha önce, gelip geçen padişahların hepsi de aynı yolu tutarlarmış ve bunu fethin başlangıcı sayarlarmış. Rahmetli Yıldırım Bayezit Han Vlak oğlunun (Vuk Brankowits) kızını aldı. O zamanlar dört yanda hükümdarların seçkin ve güzel kızları dururken sultanların görenek ve yaşayış törelerinden habersiz bir kâfir kızına değer verilmesinin bu sebepten ileri geldiğine şüphe yoktur. Sonradan II. Sultan Mu-

25) Nemçe kralı kastedilmektedir.

rad'ın yine Vlak oğlu Voçye'nin, (Vuktzitz Stipan) kızını almasıyla, Bosna kralı ile Rumeli'deki öteki kâfirler üzerine zafer kazanmak amacını gütmüştür. Sonunda Semendre'yi de onun elinden aldı. Şahabeddin Paşa'ya Belgrat'ta Havale (Avala) hisarını (26) bina ettirip Macar topraklarına akın ve gaza ederdi. Rusçuk karşısında Yergöğü Kalesi'nin yapımına Semendre'den başlanmıştır.

Bütün bunlar bir yana, bizim yetişip gördüğümüz bu defaki Ungurus seferlerinde kâfirlerin yağma etmedikleri ve yıkmadıkları bir kale; bir kasaba kalmadı. Belgrat karşısında bulunan Zemun'u yaktılar ve Belgrat değirmenlerinden haraç aldılar. Eflak ve Boğdan'ın ayaklanması sebebiyle Tuna kıyılarında bulunan kent, kasaba ve köylerde yapılan talan ve tahripler belki Edirne yakınlarına kadar uzanmıştır. Herkes perişan oldu ve çaresiz kaldı. Öte yakalarda da birçok Celalî eşkiyasının türemesi ile memleketin hali bir anarşi derecesine varmıştı. Estergon'u alan Sadrâzam Mehmet Paşa rahmetli padişahın yolunu izleyerek önce Erdel kâfirine iyi muamele etti ve sonunda içlerinden Boçka (Bosckay) adındaki kâfiri kral tayin etti. Böylece o kutlu yılda Estergon fetholundu ve karşısında bulunan bütün kâfir beyleri ile kale komutanları boyun eğdiler. Askerleri, Nemeti (Némety) adında bir başbuğın buyruğu altında Beç taraflarına geçtiler. Yanlarında, kalabalık İslâm askeri ile, rahmetlinin kızkardeşinin oğlu olan Gazi Sarhoş İbrahim Paşa olduğu halde varıp Beç dolaylarını yağma ve tahrip ettiler; üç, dört kez üzerlerine gelen Nemçe askerini bozguna uğrattılar ve nice ünlü beylerini ve kontlarını tutsak aldılar. Bu sebeple Avusturya barış istemek zorunda kaldı ve ertesi yıl barış yapıldı.

Laf lafı açtı, söz kalabahçı haddini aştı. İhtiyarlarda bu hal, ilerlemiş yaştın gereklerindendir. Kimin hoşuna giderse bu satırları okusun, hoşlanmayan da bu yaprakları atsın.

REAYAYI GÜLER YÜZLE OKŞAMASI VE GÖNÜL ALMASI ÜZERİNE

Sözlerine güvenilir kimselerin anlattıklarına göre, sağlam temeller üzerine kurulan Belgrat Kalesi fethedildiği zaman, İslâm askerine Sirem yönlerine doğru sık sık akınlar yaptırılmış ve buraları baştan başa yakılıp yıkılmıştı. Sonra padişah Mohaç gaza-

26) Abluka amacı ile yaptırılan palanka. Bunların en ünlüleri Belgrad ile Arnavutluk İskenderiyesi (İskodra) üzerine kurulan kalelerdir.

sına yöneldi. Sirem adasında bayındırlık adına bir şey kalmamıştı. Sanatı zafer olan saadetli padişah tam zaferden döndüğü sırada idi ki İslavin (Slovenya) ülkesinde yaşayan ulah reayası, bânları (27) olacak kaltabandan gördükleri zulüm canlarına yetip ona karşı ayaklanırlar ve bu yaramaz bânı öldürürler. Sonrada, artık bu yerde kalmak mümkün değildir deyip hane göç yoluyla tüm küçük ve büyük baş hayvanları ile birlikte kaçarak sınır boyundaki Osmanlı topraklarına girerler ve kendilerine yerleşmek için elverişli bir yer gösterilmesini isterler. Semendre valisi durumu padişah katına arz eder ve onlara Sirem ovası gösterilir. Sonradan, yüce soylu padişah yeniden sefere çıktığında, cihad kapısı Belgrad'ı şerefletirmek üzere buraya uğrayacağı sırada, sözü edilen göçmenlerin knezlerinden (28) altmış kişi padişahı karşılamaya gelirler ve Zemun ovasında mutlu, devletlu sultanın bindiği atın topuklarını öpmek şerefine erişirler. Hepsine onur kaftanları giydirilir. Sultan Süleyman «kılavuzluk yapabilir misiniz?» diye kendilerinden sorar. Olumlu karşılık vermeleri üzerine tuğların önünde yürümek üzere onlara yer gösterilir ve altmışı da birkaç gün böyle onur verici bir görevin sevinci içinde giderler. Daha sonra Sigetvar seferinde de, tıpkı bu seferki gibi altmış knezin kılavuz adıyla padişah maiyetinde Sigetvar'a kadar geldikleri bir gerçektir.

Mutlu ve değeri yüksek padişah, karınca gibi kalabalık askerle Sirem sahrasından geçerken sağında ve solunda çift sürüp ekin eken, tavuk ve poğaçasını askere satmak için getiren reayaya ve bu alışverişi eden kadınlarına da avuç avuç altın vererek onları varlıklı kişilerden etmişti.

Ama şimdi görev başında bulunan serdarılarımızın davranışları, çoğu kez, mutlu ve muzaffer padişahın yaradılışına çelişkili ve aykırı düşmektedir. Mesela, yukarda adı geçen Estergon fatihi rahmetli Lala Mehmet Paşa'nın sadrazamlığı zamanında Belgrad Kalesi ambarlarına konmak üzere Rumeli nüzülü (29) toplanmakta idi. Bu sırada, rahmetli Segedin Alaybeyi Kara Ali Bey'in kardeşi, gazilerin emek vermiş ve gün görmüşlerinden, gönül sahibi ve yetenekli bir kimse olan, Malkoç Bey, o günlerde defterdar olan Ekmekçizade'den «bu kadar çalışıp didinmenizle Rumeli nüzülünden ne kadar ürün elde edilebilir?» diye sormuştu. Ekmekçizade «ancak

27) İslâv ve Macar ülkelerinde sancakbeylerine ve küçük prenslere verilen san.

28) Prens, bey.

29) Seferlerde askerin ihtiyaçları için toplanan yiyecek, zahire.

yetmiş seksen bin kileyi bulur, bulmaz» diye karşılık verince, rahmetli alaybeyi de : «Rahmetli Sultan Mehmet Han, Eğri seferine yöneldiği zaman sefer zahiresi, gidis ve dnsdeki konak yiyecekleri, Eğri muhasarası sırasında orduya tağınan zahire Belgrad ambarlarında ve Budin muhafızı olan vezir ile beylerbeyine bırakılan ve diğer kışlakçılara dağıtılan zahirelerinden başka, dört yüz bin kileyi çoktan ağmıştı; alaybeyliğim dolayısıyla bunu gayet iyi bilirim; halkın ölçü olarak kullandığı kile hesabıyla alınsa gphe yok ki beş yüz binin de üstüne çıkardı. şöyle bir kilerinizi ve ambarınızı mümkün olduğu kadar koruyamadınız, askere talan ettirmediniz. Her ne kadar harap olmaktan kurtardınız ama; sonra Tatarları buralara yaydınız. Her çeşit salma ve ağır vergilerle sefere başlandığından beri geçen beş altı yıl içinde harap olmasına çalıştınız; reaya fukarası bütün bunlara katlanarak ağağılnadı; sonunda, Varat seferi dönüşüne -ki o zaman Ekmekçizade, Satırcı Mehmet Paşa'nıı defterdarı ve her türlü işlerinin yöneticisi idi- bütün Tatarları kanları ile birlikte orada kışlattırdınız, ellerinde neleri var ise yağmalatıp, kadın ve çocuklarını esir ettirip bin türlü çaba ile harap edebildiniz; acaba yalnız Segedin sancağı korunacağı yerde, bedeli  dört yüz yk akçe tutan Rumeli nzln götürü olarak yüz bin kile zahireye çevirseniz daha iyi olmaz mı idi?» diye cevap verdi. Bunun zerine rahmetli sadrâzam da bu (Lala Mahmut Paşa) söylenenleri doğrulamıştır.

Gerçekte durum böyle idi. Segedin sancağı o vakitler haraç ödeyen on iki bin hane idi ve ayrıca on iki bin de haraçtan bağışık hanesi bulunuyordu ki muhasebesi anlatıldığı biçimde, yirmi dört bin hane üzerinden görülürdü. Cizyedarı ⁽³⁰⁾, daha da fazla bulur ve toplardı. Yüce Tanrı bilir, rahmetli Alaybeyi Malkoç Bey'in dediği gibi, sanki bir kasıt ile harap ettirdiler. Hiçbir vezir bunları korumadı ve gönüllerini okşayarak gzetmedi. O zamanda reaya fukarası başlarını açıp : «Hey Gazi Sultan Süleyman, mübarek başını kaldır, senin bayındır ettiğin, koruyup gzettiiğin fukaranın halini gr» diye feryat ettiklerini defalarca gördük. Sigetvar seferinde knezlerin kılavuz olarak hizmette kullanılıp bunlara onur kaptanları giydirildiğini kendi gözleriyle gördüğünü rahmetli Malkoç Bey'in ağzından dinlemiş idim.

30) Cizye : Müslüman olmayan reayadan ergin erkeklerin devlete vermek zorunda bulundukları kafa vergisi. Bu vergiyi toplayan görevli, tahsilcılara da cizyedar denirdi.

ŞEHZADELER ÜZERİNE

Rahmetli Şehit Sultan Mustafa Han : Doğumu H. 921 (M. 1515). Bu şehzade aslında temiz yürekli ve şerefli, kardeşler arasında eli açıklığı ve merhameti ile sivrilmiş, sanat ve bilgiye her zaman istekli, şanı yüksek bir kişi olduğundan yurdun gerek ileri gelenleri, gerekse sıradan kimseleri tarafından çok sevilirdi. Yaşı kırka erişince Karaman Ereğli'sinde 960 (1552/53) tarihinde Tanrı'nın rahmetine kavuştu ve cenazesi Bursa'ya gönderildi. Yeri gelince bu konu ayrıntıları ile anlatılacaktır.

Sultan Selim Han : Doğumu 930 (M. 1530/31). Şanlı babasına takip ederek zahmet ve engelle karşılaşmaksızın Osmanlıların mutlu tahtına çıkmıştır.

Rahmetli Sultan Mehmet Han : Babası ile annesi için, dünyayı gören gözlerinden ve canlarından daha değerli bir şehzade idi ve daha sağlıklarından onu velihat yapmayı kararlaştırmışlardı. Ama amansız ecelin yolcusu olarak, Manisa valiliğinde iken bu bölümlenenlerin dünyasından sevinç sarayına göç etti ve rahmetle bezenmiş nâş İstanbul'a getirilerek yapımına başlanmış olan mübarek cami yanına gömüldü ve bu cami onun temiz adı ile ün kazandı.

Rahmetli Şehit Sultan Bayezit : Doğumu 928 (1521/22). Büyükle kardeşi Sultan Selim Han'a karşı ihanet yoluna saptı. Sonradan kötü niyetli dostlarını ayartmasıyla kardeşi üzerine asker çekti ve bozguna uğratarak İran şahının yanına kaçtı. Geri verilmesi için birkaç kez elçilerle padişah mektubu gönderildi. Sonunda İsfahan'da beş oğlu ile birlikte şahın buyruğu ile öldürülerek cesedi Sivas'a getirildi ve burada toprağa verildi. Kendisi üzerine ayrıntılı bilgi ileride verilecektir. Olay, 15 Muharrem 969 (26 Eylül 1561) tarihine rastlar.

Rahmetli Sultan Cihangir : Doğumu 923 (1526/27). Ülkeler fatihi padişah onu sürekli olarak yanında bulundurur, savaşta ve barışta yanından hiç ayırmazdı. Gezileri ve avlanmaları sırasında daima padişahın gözünü nuru ve günlünün sevinç kaynağı iken Halep kışlağında öldü. Cesedi İstanbul'a getirilip Şehzade Sultan Mehmet Türbesi'ne gömüldü.

Sultan Murad, Sultan Mahmut, Sultan Abdullah : Doğumları 927 (1520/21). Tertemiz birer genç olan bu üç şehzade, henüz delikanlılık çağında bir emele erişmeden vefat edip ulu ataları Sultan Selim Han Türbesi'nde, gizli birer hazine gibi üzerleri örtülüp saklandılar.

KUTLU DÖNEMLERİNDE SADRAZAMLığA GETİRİLEN BÜYÜK VEZİRLER ÜZERİNE

Karaman'lı Piri Mehmet Paşa : Aksaray'lı Şeyh Cemaleddin soyundandır. Muzaffer padişah rahmetli Sultan Selim Han zamanında sadrazam idi ve padişahın ölümünden sonra da yerinde bırakılmıştı. Çok akıllı ve bilgin, üstün kabiliyetlere ve zekâyâ sahip, tedbirli ve tecrübeli, ağırbaşlı bir ihtiyar idi. Hatta arza ⁽³¹⁾ girdikçe rahmetli padişah, onun önünde hicap duyar, çok iltifatta bulunur ve saygı gösterirdi. Sadrazamlıktan ayrılınca kendisine emeklilik maaşı bağlandı. Ölünceye kadar İstanbul'da saygı ve ikram görüp padişah sefere çıktıkça İstanbul muhafızlığı ona emanet olunurdu.

Maktul İbrahim Paşa : Şehzadelik çağından beri mutlu padişahın çok yakını idi. Tahta çıktıktan sonra da aynı yakınlık sürüp gitti. Padişahın ona olan sevgisi o kadar artmıştı ki onu vezir-i a'zam yapmak istediği bile söyleniyordu. Söylenti Mehmet Paşa'nın da kulağına gitmişti. Bir gün padişah, «hizmetine son derece şükran borçlu bulunduğum bir kulumu taşraya çıkarmak isterim, bilmem onu nasıl bir mansıp ile çıkarsam» diye Mehmet Paşa'dan sordu. Mehmet Paşa da, «öyle yakın ve makbul olan kullarına bendinizin mansıbı verilmek gerektir» diye cevap verdi. Bunun üzerine padişah, İbrahim'i, «dabaşı iken vezir-i a'zam edip taşraya çıkardı.

Ayas Paşa : İbrahim Paşa öldürüldüğü zaman ikinci vezir bulunduğundan derece sırasına göre yoluyla sadrazamlığa yükseldi. Arnavut soyundandı, ama gayet ma'kul. anlayışlı ve sayılan bir kişi idi. Haremden çıkıp sonra yenicheri ağası, Rumeli beylerbeyi, en sonunda da vezir oldu. Ancak o kadar ince görüşlü ve tedbir sahibi değildi. Kadınlara düşkünlük bakımından kendine has tutumu ve davranışı vardı. Sarayında aynı anda kırk beşik sallandığı görülmüştü. Öldüğü zaman yirmiyi aşkın çocuğu kaldı.

Lütfi Paşa : Bu da Arnavut soyundan idi. Haremden çıkıp kimi sancaklarda, bu arada Yanya'da epeyce uzun süre sancakbeyliği yaptı. Arkasından beylerbeyi oldu, sonra da vezirlik mertebesine yükseldi ve mutlu padişahın kızkardeşi ile evlendi. Fakat sonra kimi sebeplerle ondan boşandı. Biraz gramer ve sentaks okumuş olduğundan kendisini çağın büyük bilgini sanıp meclisine gelen gerçek bilginlere kelime sorar dururdu ve bu davranışları ile her

31) Devletin işlerine ilişkin kâğıtları sunmak üzere padişah önüne çıkmak.

sınıfta insanlara yavanlığını gösterirdi. Sonunda işten çıkarılıp kendisine emeklilik maaşı bağlandı.

Hadım Süleyman Paşa . Rahmetli de haremağalarından iken vezirlik gayesiyle Şam'a gönderilip sonra Mısır'a atandı. Kendi isteği ve çabaları ile Süveyş iskelesinde gemiler donatıp Kızıldeniz'den Hint Okyanusu'na doğru açıldı ve Yemen'de Aden Kalesi'ni fethetti. Ondan sonra Diu benderine (32) kadar varıp selamet ve birçok ganimetle yurda döndü. Daha sonra İstanbul'a gelip sadrazam oldu. Bin kadar gümüş kemerli, boylu poslu ve güçlü kuvvetli kölesini yanından hiç ayırmazdı. Vezirler arasında, hizmetçilerinin ve buyruğu altındaki adamlarının kalabalığı ile büyük ün kazanmıştı. Kendisi de onlarla aşırı derecede övünürdü. Onları çok gözetir ve itibarda tutardı. H. 947 (M. 1540/41) tarihinde işten çıkarıldı ve bu durumda iken öldü.

Rüstem Paşa : Kölelikten gelme olup Hırvat soyundandır. Gerçi vücut yapısı bakımından o kadar gösterişli değildi; ama akıl, düşünce ve hizmetleri, olgunluğu, ince terbiyesi, dindarlığı ve haramdan kaçınmasıyla padişah katında büyük bir saygı ve sevgi kazanmıştı. Padişah, onu sadrazamlığa yükseltip damat edinmeyi düşünürdü. Fakat kimi düşmanları araya girerek onun cüzam illetine uğramış bulunduğunu söylediler. Bunun üzerine padişah gerçeği öğrenmek için hekimbaşıya başvurdu. Hekimbaşı, «eğer gömleğinde bit varsa aslı yoktur» diye cevap verince güvenilir bir uzman göndererek Rüstem Paşa'yı yoklattırdı. Rüstem Paşa'nın talihi varmış, gerçekten de. Hergün gömlek değiştirdiği halde bu yoklamada üzerinde bit bulundu. Böylece hastalık kuş-kusu ortadan kalkınca da padişah onu damat edindi. Bu olayı tarihçi Ali Efendi, sonradan kırk bin akçe zeamet ile Şam'da bulunan aynı hekimden dinlediğini, kitabında yazmıştır. Rüstem Paşa H. 947 (M. 1540/41) tarihinde sadrazam oldu. Gerçekten yararlı düşünce ve yerinde tedbirleri, hassa gelirlerini toplamakta gösterdiği titizlik sayesinde Rüstem Paşa, az bir zamanda içhazine ile dışhazineyi, hatta Yedikule hazinesini de ağızlarına kadar doldurdu. Onun sadrazamlık dönemi, âlemin mutlu günleri olmuştu öyle ki ortalıkta güvenlik ve aşayış ile herkes işinde gücünde safa sürmekten geri kalmadı. Uç boylarında tek bir köy, hatta tek bir ev bile talan olunmadı. Bu devlette rüsvetçiliği başlatan kendisi olduğu halde, hediyesi deftere bir kez kaydolunan mansıp sahip-

32) Canlı bir ticaret yaşamı olan iskele.

leri artık bir daha işten çıkarılmazdı. Kendisi, rüsvetçiler arasında en çok insaf sahibi olanlardandı. Anlatıldığına göre bir gün Erzurum beylerbeyi at parası olarak beş bin altın armağan gönderir. Rüstem Paşa ise bu paranın üç binini alıp iki binini geri çevirir, «O mansıbın bundan faziasına gücü yetmez» der.

On iki yıl sadrâzamlıkta kaldıktan sonra Sultan Mustafa olayında yerinden ayrıldı ise de aradan iki yıl bile geçmeden yine aynı göreve getirildi ve altı yıl kadar daha bu makamda çalıştıktan sonra öldü.

Rüstem Paşa'nın hayrat ve hayır işleri için yaptığı bağışları, savaş ve barış zamanlarındaki harcamaları, Sultan Mihri Mah için verdiği paralar, sayılamayacak kadar çoktur. Bununla beraber öldüğü zaman hiç de azımsanmayacak bir servet bırakmıştır ki bu malların defterini tarihçi Ali Efendi; «Kıbrıs'ta ölen rahmetli Sinan Paşa mecmuasından, o da Uzun Mehmet Paşa cönğünden almıştır» kaydı ile kitabında vermiştir.

RAHMETLİ RÜSTEM PAŞA'NIN MUHALLEFATI ⁽³³⁾

Güzel yazı ile mushaf Değerli taşlarla bezenmiş ciltli mushaf
Sayı : 8000 Sayı : 130

Türlü kitaplar Sayı : 5000	Memlûk köle Er : 170	Atlar Baş : 2900	Deve Baş : 1160
-Tülbent Sayı : 80000	Sağlam para Sayı : 780000	Türlü kaftan Sayı : 5000	Altın üsküfe Sayı : 1100
Kebe yük 2009 Sayı : 290	Cebe ve zırh Sayı : 2000	Gümüş eğer Sayı : 600	Altın işlemeli eğer Sayı : 500
Gümüş özengi Çift : 130	Altın kakmalı kılıç Kabze : 860	Altın kakmalı tolga Sayı : 1500	
Altın topuz (soğancık) Sayı : 100	Değerli mücevher, Dane : 30	Elastarı Sayı : 476	
Nakit ve külçe altın ve ham altın para Yaklaşık olarak yük : 1000	Anadolu ve Rumeli'de çiftlik Sayı : 1000		
Aşağı yukarı değer : 11.300.000			

33) Ölen bir adamın bıraktığı şeyler.

Rüstem Paşa'nın türlü halı, kilim ve ufak tefek eşyası ile daha başka hediye kap kaçak gibi şeylerinin hesabı tutulmamıştır. Ulu Tanrı ona rahmet eylesin.

Sadrâzam Rahmetli Ahmet Paşa : Arnavut soyunun iyi huy-luluk, cesaret ve kahramanlık ile tanınanlarından idi. Dindarlıkta ve adalette benzeri olamayanlardan idi. Haremden kapıcıbaşı-
lık ile çıkıp yeniçeri ağası ve Rumeli beylerbeyi, sonra da vezir oldu. İran seferinde bir kez Şah Tahmasp'ın ordusunu gece baskınına uğrattı. O zamana kadar böyle bir baskın yapılmış değildi. Sonra Temeşvar üzerine serdar oldu. Burayı ve daha birçok yerleri fethederek geri döndü. Sonra Sadrâzam Rüstem Paşa işten çıkarıldığında ikinci vezir bulunduğundan sırası gelerek sadrâzam oldu. Halkın isteği ve rızasına tamamıyla uygun olarak, adalet ve insaf ile davranır, insan değerine saygı gösterirdi. İki yıla yakın bir süre sadrâzamlık makamında kaldı. Sonunda, değil öldürülmesi, işinden atılmasını bile gerektirecek bir suçu yokken, boş yere kadın hiylesine kurban giderek şehitlik rütbesine erişti. Ulu Tanrı ona rahmet eylesin.

Vezir-i a'zam Kalın Ali Paşa : Hersek Sancağında Bıraca adındaki kasabadandır. Sadrâzam İbrahim Paşa'nın kethüdası Çeşte Bali'nin akrabası olduğundan iyi bir eğitim görmüş ve bu sayede padişah sarayına girmişti. Sonra kapıcıbaşı-
lık ile çıkıp yeniçeri ağası ve Rumeli beylerbeyi olmuştur. Çok geçmeden vezirlik rütbesiyle Mısır beylerbeyliğine gönderilmiş, arkasından İstanbul'da vezir olarak görev yapmış, Ahmet Paşa'nın öldürülmesi sırasında ikinci vezir bulunduğundan sadrâzamlığı getirilmiştir. Çok iri yarı, uzun boylu ve şişman bir adam olduğundan kendisini taşıyacak at bulunamazdı. Aynı zamanda çok şakacı da idi. Şakaları, kimi latife kitaplarına geçmiştir. Bu özlü kitabımızda yeteri kadar yer olmadığından latifelerine yer verilmemiştir.

Vezir-i a'zam Sokullu Uzun Mehmet Paşa : Bosna ülkesinde Sokullu Bey soyundan, yani Şahinoğullarından yüksek değerde, denkları arasında üstün tutulması gereken bir vezir idi. Padişah hareminden kapıcıbaşı-
lık ile çıkıp sancakbeyi payesiyle derya kapudanı ve daha sonra Rumeli beylerbeyi olarak şanı yükseldi. Hatta Temeşvar Kalesi'nin fethinde beylerbeyi idi. Sultan Selim ile Sultan Bayezit arasındaki savaş sırasında serdarlığa getirilmişti. Sonra, üçüncü vezir iken, şanı yüksek Sultan Selim'in uğurlu kızlarından Esma Han Sultan adındaki mutlu bakire ile evlendi. En sonunda,

Ali Paşa öldüğü zaman ikinci vezir bulunduğundan sadrâzam oldu. İki yıl kadar rahmetli Sultan Süleyman'a, sekiz yılı aşkın bir süre Sultan Selim'e ve altı yıl kâsar da Sultan Murad Han'a sadrâzamlık yaptı. Sultan Selim döneminde devletin gerçek buyurucusu kendisi idi ve vezirlerden hiçbirine nasip olmayan bir derecede bağımsızlık ile ayrıcalık kazanmıştı. En sonunda yine de şehit olmak mutluluğuna erişerek dünyadan göçtü.

Hazinedarı Hadım Hasan Ağa'nın anlattığına göre, her gece alışkanlık edindiği üzere kalkar, abdestini tazeleyip nafile namazını (34) kıldıktan sonra adı geçen Hasan Ağa'ya Osmanlı tarihinden parçalar okuturmuş. O gece hangi yerinin okunmasını istediği sorulunca «Sultan Murad'ın Kosova'da şehit edilişini anlatan yeri oku» diye buyurmuş. Bir kâfirin, ol din yolunda uğraşanlar sultanını habersizce hançerleyerek şehit ettiğini tasvir eden satırları okuyunca rahmetli paşa el kaldırıp gözyaşı akıtarak «bana da öyle bir şehitlik nasip eyle yüce Tanrım» diye Sultan Murad'ın ruhu için Fatıha okuyup ellerini yüzüne sürmüştü. Tanrı'nın hikmetindendir ki duası hızla hedefini buldu ve ertesi Divanda akılsızın biri tarafından bıçaklanarak bir saat geçmeden şehitlik rütbesine erişti. Yüce Tanrı Hazretlerinin rahmeti denizine gömüldü.

Mehmet Paşa üç büyük padişahın vekili ve değeri yüksek başveziri olmuştur. Padişahın haremine girişinden şehitlik rütbesine erişmesine kadar bir tek gün olsun, işinden atılma acısını tatmamış, giderek çoğalan nimetler ve mevkiler kazanmıştır. Rahmetli, her ne kadar işten atılma acısı çekmemişse de, Murad Han zamanında son derece şeref kırıcı saldırılara uğramış ve derin üzüntülere katlanmıştır. İlkın, ona eziyet olsun diye, Nişancı Feridun Bey'i işten attırdılar ve kethüdasını öldürttüler. Sonra, Sultan Murad kethüdası Hüsrev Kethüdayı ve Kapıcıbaşı Sinan Ağa'yı sadaret kapısından çıkartmasını paşaya buyurdu. Amcasının oğlu olan Budin Beylerbeyi Mustafa Paşa'yı büyük mir - ahur Ferhat Ağa'yı Budin'e göndererek öldürttü; ağalarından on dokuzunun zeametlerini, padişah haslarına layıktır diye, Defterdar Üveys Paşa'ya aldırılmış ve paşa ağalarına verimsiz, gelirlerinden daha çok vergisi olan tımarlar verdirmişti; Rumeli Kazaskeri Kadızadenin teklifi ile beylerbeylik ve taht kadılıklarında değişiklikler yapılmış, onun atadıkları bir yerden ötekine sürülmüşlerdir. Bu konularda kendisine teklifte bulunmak yetkisini de kaldırmıştı.

34) Borç değilken Allah rızası için kılınan namaz.

Rahmetli Sultan Murad, Hakk'a inanan, adil bir padişah idi; sebepsiz yere rahmetli paşanın kanına girecek kadar kendini küçük düşürmedi. Fakat ona derin bir kin besliyordu. Rahmetli Tiryaki ve Gazi Hasan Paşa'dan dinlediğime göre bu kinin sebebi şudur : Tahta çıkmak üzere Sultan Murad'ı getirirken Mudanya iskelesine vardığımız zaman, saadetli padişah için gönderilen kadirgaya rastlayamadık, başka bir yerde bekliyormuş. Mudanya'da ancak Nişancı Feridun Bey'in buz kayığını bulduk ve buna binerek gideceğimiz yere doğru yol almaya başladık. Hatta sert bir fırtına da atlattık. Rahmetli İbrahim Paşa, silâhtar ve Cerrah Mehmet Paşa çuhadar ve merhum Hasan Paşa da rikabdar olarak beraberimizde bulunuyorlardı. Hepsini deniz tutmuştu. İçlerinde yalnız bu fakir, bir yalı çocuğu olmam dolayısıyla sağlam kalmıştım. Saadetli padişah dizimin üzerine yaslanarak yatmıştı. Dinlenmeden mübarek başını ovar, yüzünü siler dururdum. Fırtına dindikten sonra hepimiz gece yarısından önce Ahırkapı'ya geldik ve kapı açılsın diye seslendik. Bize, kadirga gelirse Bağçekapı'ya göndermemizi emrettiler diye cevap verdiler. Bunun üzerine Bağçekapı'ya geldik. Kısa bir süre sonra sadrâzam kayığına çektiler ve yanaştı ve kıyıya çıktı; saadetli padişahı, seccade yaydırarak buyurun diye dışarıya davet etti. Ama saadetli padişahın mübarek kalbi rahatlamış değildi. Kardeşi daha önce tahta çıkarılmış olmasın diye şüphe içinde bulunuyordu. Kayıktan çıktıktan sonra sadrâzaman elini öpecek gibi fazlaca eğilerek görüşmeye başlayınca, rahmetli başvezir buna meydan vermeyerek kendisi eğildi ve padişahın elini öptü. Bağçekapısı açılıp atlar gelinceye kadar seccade üzerinde oturup bekliyordu; kendisi de padişahın karşısında diz çökerek oturdu, padişaha bir kâse şerbet sundular. İbrahim Paşa, alıp padişaha uzatacağı sırada sadrâzam kâseyi alarak içinden biraz içti ve bundan sonra padişaha sundurdu. Bu arada atlar da geldi. Onlara binerek beraberce saraya girdiler. Saadetli padişahı Hasodada bulunan mübarek tahta oturttu. Kendisi yanında diz çöküp gizli bir konuşmaya başladılar. Biz de, saadetli padişahın buyruğuna uyarak, eski ağaları hizmetine karıştırmadık. Sadrâzamlar bir süre görüştüktan sonra rahmetli padişah, valide sultan hazretleri ile buluşmak üzere içeriye girdi, biz de arkasından gittik. Ağalar bize yol vermek istemediler. Rahmetli padişah, gelsinler dedi. Valide sultan hazretlerinin de sesini duyunca kadar oradan ayrılmadık. İşte, ilk bulunduğu yerde sadrâzaman elini öpmeye kalkışmak suretiyle düştüğü küçültücü durum, saltanat namusu gereği olarak, padişahın mübarek kalbinde giderek yer etti ve rahmetli paşaya kin bağlamasının sebebi oldu.

Sadrâzam Mehmet Paşa, 987 yılı şabanının sekizinci pazar günü (M. 30 Eylül 1579) ikindi namazından sonra hançerlendi ve akşam namazından sonra öldü. Yüce Tanrı onu geniş rahmetiyle yargasın.

SADRAZAMLİĞA KADAR YÜKSELEMEMİŞ ÜSTÜN DEĞERLİ VEZİRLERİ

Vezir Mustafa Paşa : Gebze'de imaret ve cami yaptırmıştır. Bosnalı, temiz kalpli, adaletsever ve insafılı büyük bir vezir idi.

Vezir Ferhat Paşa : Arnavut soyundan bencil ve aggözlü bir adamdı. İşinden çıkarıldıktan sonra yine Semendre sancakbeyliğine gönderildi ise de burada da hırsını gemleyemedi ve dilini tutamadı. Bu yüzden kendisinden şikâyetçiler gelmesi üzerine Edirne'ye getirilerek padişah divanında başı kesildi. Bu olay H. 931 (M. 1524/25) tarihinde meydana geldi.

Vezir Koca Kasım Paşa : Rahmetli Sultan Süleyman Han'ın gehzadelîği zamanından beri defterdarı, sonra lalası olup tahta çıktığı zaman kendisine vezirlik verildi. Kubbe vezirlerinin sayısı ilk kez o zaman dörde çıkarıldı. Sonra kocadığından görevden alınıp emekliye ayrılarak Selanik sancağına gönderildi ve buranın valisi iken öldü.

Hâin Ahmet Paşa : Arnavut soyundandı. Haremden çıkıp Yemişçi ağası, sonra Belgrad'ın fethi sırasında Rumeli beylerbeyi oldu ve arkasından ikinci vezir rütbesine erişti. İbrahim Paşa sadrâzam olduğu zaman kendi isteği ile Mısır'a gönderildi ve orada ayaklandığından katliolundu.

Güzelce Kasım Paşa : Haremden çıkıp vezir olduktan sonra işten el çektilirdi. Çok geçmeden Mora sancağı iktâ⁽³⁵⁾ suretiyle kendisine verildi. Anapoli Kalesi'ni üç yıl boyunca kuşattıktan sonra aman ile fethetti. İstanbul yakınında Kasımpaşa Camii ve kasabası rahmetlinin adı ile anılır.

Hacı Mehmet Paşa : Sofu Mehmet Paşa'dır. Aşamalardan geçerek vezirlik rütbesine yükselmiş, sonra azledilerek Budin'e verilmiş ve orada rahmete kavuşmuştur. Söylendiğine göre ölümünün sebebi, bir Yahudi hekimin ona içirdiğı zehirli bir şerbettir. Ölü-

35) Bir toprağın belli bir kira karşılığı olarak bir kimseye verilmesi.

münde bu hekim yakalanıp sorguya çekilince «bununla Mehmet adını taşıyan kırk gışının ölümüne sebep oldum» diye itirafta bulunmuştur.

Vezir Divane Hüsrev Paşa : Serdar Lala Paşa'nın küçük kardeşidir. Önce Çanşığırbaşı (36), sonra kapıcılar kethüdası, Rumeli beylerbeyi ve buradan vezirlik ile Mısır'a varmış. İstanbul'a dönüşünde ikinci vezir pâyesine erişmiştir. O sırada Süleyman Paşa sadrazam, Rüstem Paşa üçüncü vezir idi. Bunlardan ikisinin de ya ölmeden ya azledilmeden kendisine vezir-i a'zamlik nasip olmayacağına kesin olarak inandığından bir tertibe başvurur ve ikisini birbirine düşürür. Divanda Hüsrev Paşa hançer ile Süleyman Paşa'nın üzerine yürütür ve yine kendisi buna engel olur. Durum padişaha duyurulunca ikisi de azlolunarak Rüstem Paşa sadrazam olur.

Yahya Mehmet Paşa : Sultan Bayezit Han zamanında sadrazam iken emekliliğe ayrılarak Bosna sancağı verilen Yahya Paşa'nın soylu oğludur. Mohaç Savaşı'nda Semendre beyi olan Küçük Bâli Bey'in de kardeşidir. Rahmetli Bâli Bey H. 933 (M. 1526/27) tarihinde rahmete kavuştuktan sonra Vidin sancağı mutasarrıfı olan Mehmet Paşa'ya Semendre sancağı ihsan olundu. Macar uçboylarında büyük gazalar yapmaya muvaffak olmuştur. Uğursuz Koçianın Össek üzerine yürüten askerini bozup yirmi dört bin kâfirin çoğunu kılıçtan geçirmiştir. Hatta, kâfir tarihlerinde yazılmış olduğuna göre, Hristiyan kavminin en amansız ve en kavlî düşmanı Mehmet Bey o uğraşta Hristiyan kanına o kadar kanmış ki kendisine merhamet ve şefkat gelmiş; bu sırada cebe ve zırhları tersine ve baş aşağı döndürülmüş sancakları ile tam bin kâfiri esir olarak oğlu Arslan Paşa ile dil olmak üzere yollamıştı. Pujea'yı da o sırada fethederek buranın sancakbeyliğinin oğlu Arslan Paşa'ya verilmesini teklif etti ve kabul olundu. Bundan sonra Mora'da bulunan Koron Kalesi kâfirlerin eline düştüğünden Semendre Dukakin oğlu Mehmet Bey'e verilip kendisi de Mora'ya gönderilmiş ve kalenin fethiyle görevlendirilmişti. Yüce Tanrı'nın yardımı ile burayı da fethetti. Çok geçmeden Bâli Paşa öldüğünden Budin eyaleti kendisine verilmiş idi. İlkbaharda Vişegrad'ı, Novigrad'ı, Hatvan'ı, Şamotur-na'yı ve kimi plankaları feth edip kimini zaptetti ve kimini ateşe verdi. Belgrat'ta bulunan imaret ve medrese, onun yaptırdığı hayır yapılarındandır.

36) Saray ve konaklarda yemeklerin sağlıklı pişirilip pişirilmediğinden sorumlu görevli.

Hadım İbrahim Paşa : Harem ağalarından, terbiyesi, edebi ve ağırbaşlılığı ile olgun bir kişi idi. Vezirliğe yükselip uzun süre bu görevde kaldı ve sonunda emekli oldu. Silivri kapısında olan mübarek cami onun hayratı şimdi en değerlilerindendir.

Hadım Haydar Paşa : Bu da kapağası olup vezirlik ile taşraya çıktı. Sonra Sultan Mustafa'nın ortadan kaldırılışında Şehzadeye yandaşlık suçu ile işten el çektirildi ve Hersek sancağı geliri emekli maaşı olarak kendisine bırakıldı. Kültürlü, anlatışı tatlı, güzel söz söyler ve her bakımdan haline düzen vermiş bir zat idi.

Pilak Mustafa Paşa : Bosna kökenlidir. Padişah haremünde Pilok takma adı ile anılır. Bunun sebebi, hâlâ anlaşılmış değildir. Beylerbeylik aşamasına kadar yükseldikten sonra hareme yakın olanlardan Şahhubân adında bir kadınla evlendirilmiş ve bu sebeple vezirliğe yükselmiştir.

Ferhat Paşa : Şehzade Sultan Mehmet'in kızı ile evlenmek mutluluğuna erişmiştir. Sultan Bayezit Camii haremine bakan sarayı, Eskisaray arsasından ayrılarak yaptırılmıştır. Yeniçeri ağalığından Kastamonu eyaleti kendisine verilmiş, sonra da oradan getirilip vezirliğe yükseltilmiş ve sultan ile evlendirilmiştir. Yazısı çok güzel olup, çoğu kez Kuran-ı kerim yazar ve yüz altın fiyatla satardı. Cenaze ve gömülme harcamalarının bu helal paradan yapılmasını vasiyet etmişti. Yazdığı Mushaf-ı şeriflerden biri bugünde rahmetli Sultan Bayezit türbesinde bulunmaktadır.

Vezir Mustafa Paşa : Halit bin Velit soyundan geldiğini söylerdi. Şemsi Paşa'nın kardeşidir. Haremden çıkıp çakırcıbaşı, sonra mir-i ahur olmuş, arkasından Rumeli beylerbeyliği ve beşinci vezirlik aşamalarına erişmiştir. Sigetvar seferinde beşinci vezir idi. Sonra Malta'nın fethi görevi ile serdar oldu, fakat bir iş göremediğinden sonunda emekliye ayrıldı ve hacca giderek orada vefat etti.

Behram Paşa : Vezirliğe erişemeyen şanlı beylerbeylerden biri de Behram Paşa olmuştur. Padişah hareminden ağalık ile çıkıp Rumeli beylerbeyi iken, Ungurus seferlerinin birinde içoğlanları, kimi ağaları ile sözbirliği edip paşa uykuda iken başına taş vurarak şehit ettiler. Bunun üzerine iki ağası ile on sekiz içoğlanı suçlu görülerek idam olundular.

Davut Paşa : Mısır vilayetinde beylerbeyi iken adaletli ve ılımlı davranışları ile ün kazanmıştır. Padişah' önünde onun bu iyi hal! övülünce, kendisine vezirlik verilmiş, fakat yolunu kesen ecel, onun bu murada erişmesine engel olmuştur.

Üveys Paşa : İlimiye yolunda elli akçe ile müderris iken, ataları asker sınıfından olduğu için, kendisi de aynı yolu tuttu ve Şam eyaletinde vali iken hakkın rahmetine kavuştu.

Dukaginoğlu Mehmet Paşa : Duka, Arnavut dilinde bey anlamına gelir. Sultan Mehmet'in oğlu Sultan Bayezit'e, adı geçen Duka Bey'in iki oğlu olduğu, bunların yakışıklı ve güzellikte eşsiz bulundukları duyurulmuştur. Böyle güzel çocukların karanlıktan, kâfirlik ve sapkınlıktan nasıl kurtarılabilceğini düşünürken, padişah'tan gelen yüksek ilgi o çocuklara ışık tutarak yol gösterdi. Doğüstü bir gücün etkisiyle ikisi de birer rahvan ata binerek Osmanlı başkentine geldiler. Padişah haremine alınarak rahmetli sultanın terbiyesi altına girdiler. Her ikisi de Peygamber hazretlerinin adlarını, yani biri Ahmet, ötekisi de Muhammet adını aldılar. Sonra Ahmet öldü. Muhammet ise uzun zaman yaşadı, Halep ve Mısır beylerbeyliği mertebesi ile şanı yükseldi. Onun iki oğlu dünyaya geldi. Bunlardan biri yargıçlık mesleğine girdi, ötekisi de feragat köşesine çekildi.

Üveys Paşa : Yemen beylerbeyi iken oranın eşkiyalarından Pehlivan Hasan adında bir haydut, kimi yaramazları da kışkırtarak bir gece ansızın sarayını bastılar ve kendisini şehitler topluluğuna kattılar. Bütün varını yoğunu yağmalayıp yok ettiler.

Özdemir Paşa : Mısır'ın fethi zamanındaki çerkez kalıntılarından. Hadım Süleyman Paşa, Yemen fethine serdar olunca Özdemir de beraber gidecek oldu, ama atımdan ayrılmam diye tutturdu ve atını gemide bir yere yerleştirmeye çalıştı. Onun bu haline gerçi askerler deli çerkez diye güldüştüler, ama Süleyman Paşa, «bir divane çerkeştir» diye davranışlarından hoşlandı ve kendi atının yanında onun atının da yerleştirilmesi için emir verdi. Özdemir, atını yüzdürüp beraberinde karaya çıkarır ve düşman üzerine umulandan çok daha büyük bir cesaretle yürürdü. Süleyman Paşa, davranışlarından hoşlandığından, Yemen'e vardığı zaman ona kolağalığı verdi. Sonra sancakbeyliğine yükseltti. Üveys Paşa'yı öldüren eşkiya Pehlivan Hasan'ın başını kesti. Ünü çok yükseldi ve az zaman sonra Yemen beylerbeyliğine getirildi. Habeş ülkesini

de fethetti. Kimi kez Yemen'e, kimi kez de Habeş'e beylerbeyi olurdu. Bu halde iken Tanrı'nın rahmetine kavuştu.

Söylendiğine göre altı ayda bir, don ve gömlek değiştirmiş. Yaz ve kış, ülkenin o kavurucu sıcağında kürk kaplı çuha giyermiş. Mısır'da Hazret-i Abbas soyundan gelen Sâliha bir kadın ile evlenmiş. Azledilip Mısır'a geldikçe o kadının evinde kalırmış. Sadrazam Osman Paşa ve kızkardeşi Hüma adındaki iffetli hatun, ondan dünyaya gelmişler. Yemen ve Habeş'te sahip bulunduğu malları Mısır'a gönderirmiş ve böylece rahmetli Osman Paşa için çok mal toplayıp biriktirmiş.

Gazi Kasım Paşa : Yüce Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun. Össek Kalesi, Mohaç Savaşı'na giderken fetholunup yerle bir edilmişti. Viyana seferinden dönen saadetli padişah hazretleri, taht kentine irişince, «Sirem vilayeti ile öteki sınırboyu topraklarının korunması için Össek Kalesi'nin onarılması gereklidir» diyerek buyruk çıkarmıştı. Bunun üzerine kale yeniden onarılarak içine üç bin adam konulmuş, yiğit bir kimse olan Gazi Kasım Paşa da beş yüz azap askeriyile ağa atanmıştı. Kasım Paşa oradan Seksar ve Tolna taraflarını talan etmekten geri durmazdı. Böyle olduğu halde güler yüz göstererek sapkın kral ile de iyi geçinirdi. Hatta kral, Össek karşısında bulunan üç köyü Kasım Paşa'ya armağan etmişti. Sonra padişah da ona, bu yerlerin temliknamesini yolladı. Bu köyler mülk olarak verdiğinin ispatı şudur ki, bu memlekete olan tüm köy ve mezraaların kâfirden ispatı sipahiler vardır ve fırsat buldukça vergilerini alırlar. Halbuki sözü geçen üç köyü kral, memleketi defterinden çıkarmış bulunmaktadır. Bu sebeple kâfirde sipahileri yoktur. Sonra Sekçuy Kalesi'ne asker konulduğu zaman Kasım Paşa'ya da buranın sancakbeyliği verildi. Hâlâ tapu kütüklerinde Mohaç yazılmaz, Sekçuy sancağı yazılır. Sonradan Peçuy ve Segsar da kendi sancağına eklendi. Daha sonra, Yahya Paşa oğlu Mehmet Paşa'nın yerine Budin beylerbeyliği verildi. En sonunda Temeşvar da ona ihsan olundu. Kasım Paşa bir mücahit gazi adam idi. Temeşvar'da vefat etmiştir. Yüce Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun.

Güzelce Rüstem Paşa : Padişah haremünde yakışıklılığı ile ün salmıştı. Sonunda ağalık ile taşraya çıktı ve zamanla yükselerek Budin beylerbeyi oldu. Mısır kadılığından emekli Molla Hasbi Efendi'nin büyükbabasıdır.

Süleyman Paşa : Bu da haremden çıkıp bazı ağalıklarda bulunduktan sonra Karaman beylerbeyi iken Sığetvar fethinde Üstolni Belgrad'a Gölbaşını korumak üzere iken ölmüştür. Şimdi Üstolnigrad kapısı önünde gömülü bulunmaktadır.

Osman Paşa : Bu da padişah sarayında yetişmiştir. Ağalıklarda bulunmuş, sonra Halep beylerbeyliğine yükselmiştir. Çerkez soyundan gelmektedir. Çok gözüpek bir kişi idi. Nahçevan seferinde gece baskını için atlara kalaylı bakır kaplar bağlattı ve bunları geceleyin şah ordunun içine salıvererek panik yarattı. Üç bin kadar gözüpek fedai ile şah ordusunu bir yandan vurup çok sayıda esir aldı ve başlar kesti. O karşılaşmada gösterdiği başarı dolayısıyla padişahın güven ve iltifatını kazandı.

Gazi Hüseyin Paşa : Hersek vilayetinden gelmedir. Arabistan, Mısır ve Yemen'e varıp epeyce silâhşörlük öğrenmiştir. Sonunda Temeşvar beylerbeyi olup gazi sanı ile anılmıştır.

Solak Ferhat Paşa : Önce Yemen beylerbeyi olup sonra Konya sahrasındaki şehzade savaşında Karaman beylerbeyi bulunuyordu. Bu savaşta yaralandı. Sonra Bağdat beylerbeyi olup orada vefat etti. Dinine bağlı, tutkulardan uzak, fedakâr, yararlı ve ünlü bir adam idi.

Baltacı Mehmet Paşa : Bosnalıdır. Padişah haremindedir, tok sözlü ve dosdoğru bir insan olarak tanındığından, her sözü bir balta diye, kendisine «Baltacı» sanı verildi. Bağdat beylerbeyliğinden azledilmiş iken İstanbul'da vefat etti.

Hurre'm Paşa : Bosnalı idi. Padişah sarayından çıkıp birçok eyalet valiliklerinden sonra Şam beylerbeyliğine erişmiş ve Dürzilerle büyük bir savaş yaparak o kötüler takımına hak ettikleri cezayı vermiştir.

Piri Paşa : Ramazanoğulları ailesindendir. Babası Halep ve Mısır'ın fethinde şehit olmuştur. Rahmetli Sultan Selim, babasının ülkelerini kırk kez yüz bin akçe ile ona vermiştir. Büyük şan ve ünüyle tanınmış bol nimetlerle kapısı bayındır, yetkin ve çelebi bir kişi idi.

Kubad Paşa : Yukarda adı geçen Piri Paşa'nın baba tarafından kardeşidir. Ülkesini yönetmekle birlikte iş hayatında sevilmez ve saygı görmezdi. Ünlü şair Baki Efendi kaside-i lamiye (37)'sini onun hakkında yazmıştır. Fakat Kubad Paşa böyle şeylerden anlayacak durumda değildi. Bu sebeple, Baki Efendi boş yere zahmete katlanmış oldu. Bir kan dökücü gözü pek adam idi.

Musa Paşa : İsfendiyaroğullarından ve de Kızılalmetli kolundan seçkin beylerden biri iken Erzurum eyaletine beylerbeyi oldu ve Gürcü kâfirleri ile savaşırken şehit düştü. Tüm zamanlarını avlanmakla geçirdiğinden, düşmanları onu pek saymazlardı.

Hadım Ali Paşa : Rumeli kethüdalığından sancağa çıkıp oradan Temeşvar'a, sonra da Mısır'a vali atandı. Sevecen ve merhametli, davranış ve tutumunda ılımlı ve eli açık bir kimse idi. Mısır'da ölünce hazinesinde ancak iki bin altın bulundu. Bu sebeple ne değerde olduğu bilindi.

Arslan Paşa : Yahya Paşazade Mehmet Paşa'nın oğludur. Lâubali yaradılıştı bir kimse idi. Delilerin bile yapmadıkları davranışlarda bulunurdu. Bununla beraber, yine de epeyce iyi eserler bırakmıştır : Budin hazinesini yazan ve düzene koyan odur. O vakitler üç yüz bin olan Mısır hazinesi o zamana kadar tümüyle Budin'e gönderilmişti. Ayrıca, Budin'de baruthane kurmuştur. Sigetvar seferine giderken Marşan denilen yerde, padişah otağı önünde başı kesilmiştir. Anlaşılan, Tata Kalesi'nin düşman eline geçmesine sebep olmakla suçlanarak cezalandırılmıştır.

Yularkısı Paşa : Padişah hademinden çıkıp önce Sancakbeyliğe sonra da beylerbeyliğe yükseldiği söylenir. Bütün işlerinde doğru ve ılımlı olduğu bir gerçektir.

Ayas Paşa : Rahmetli sadrazam Koca Sinan Paşa'nın ağa-beysidir. Rahmetli şehzade Sultan Bayezit'e nal ve mih vermekle suçlanarak öldürülmüştür. Ama günahsız olduğunun sonradan anlaşıldığı söylenmiştir. Padişah haremünde yetişmiş, terbiyeli ve erdemli, kapısı kusursuz bir kişi idi.

Eski Behram Paşa : Gençliğinde padişah onu çok severdi. Bağdat, Diyarbakır ve Rumeli valiliği yapmıştır. Ancak, aşırı derecede rüşvetçi ve sefahata düşkün yaratılışlı idi.

37) L uyağı üzere düzenlenmiş övgü koşağı, kaside.

Ulama Paşa : Teke sancağı sipahilerinden birinin oğludur. Şah İsmail ortaya çıkınca, onun buyruğu altına girerek «Şah kulu» oldu. Bazı savaşlarda yararlık göstererek «Yavuz oğlan» sanı ile ün kazandı. Yaşı kırkı bulunca yine Rum ülkesine (Türkiye'ye) döndü. Sadrazam İbrahim Paşa, İran sınırına varınca H. 938 (M. 1531 - 1532) tarihinde, sahip bulunduğu sultanlık mertebe ve makamını bırakıp sadrazam önüne geldi ve kendisine mevki verildi. Sonra Bosna sancakbeyliğine gönderildi. Çok gözüpek ve tedbirli bir adam olup zamanında birçok başarılar kazandı. Sonra, Lipova Kalesi'nde kuşatılınca vire ile kaleden çıkıp giderken, kâfirler antılarını bozarak onu şehit ettiler.

Cenabî Ahmet Paşa : Padişah hareminden çıkmış ve sırasıyla ilerleyerek Anadolu eyaleti valiliğine kadar yükselmiştir. Yirmi yıl süreyle burada adaletle hükümet etmiştir. Terbiyeli ve yetkin bir adam idi. Kimi zaman şiir söylediği de olurdu. Ancak, içkiye düşküncü ve en büyük kusuru da bu idi. Ömrü boyunca, bağdaş kurarak oturduğu ve gülümsediğinde dişlerinin görüldüğü görülmüş değildir.

Şems Ahmet Paşa : Kızılâhmetli'den Beşinci Vezir Mustafa Paşa'nın kardeşidir. Padişah hareminden müteferrikalık (38) ile çıkarak bölükağası, sonra Rumeli ve Anadolu beylerbeyi oldu. İş yapma kabiliyeti çok zayıftı. Ancak, ağız kalabalık olup padişah nedimleri gibi konuşabildiğinden, padişahlarla beraber avlanmaya giderdi. Rahmetli Sultan Süleyman, Sultan Selim ve Sultan Murad'a nedimlik yapmıştır.

Hacı Ahmet Paşa : Bu da Kızılâhmetli'dendir. Padişahın mir-ahuru sonra Rumeli, Şam ve Karaman'a beylerbeyi olarak ünü yükselmiştir. Doğancılık'ta (39) eşlerine üstün beceri sahibi idi. Yaşlı yüzü aşmış iken yine de saadetli padişah ile birlikte avlanmaya giderdi.

Damat Hasan Paşa : Rumeli beylerbeyi iken Sultan Selim Han'a damat olmuştur. Oldukça iyi bir silahşör idi. Eli açık, akıllı ve konuşmasını bilen bir insan olduğundan, Şehzade Sultan Bayezit meselesi için elçilikle İran'a gönderilmiştir.

38) Padişah ya da bir devlet büyüğü yanında çeşitli işlerle görevli kimselere verilen san.

39) Osmanlı sarayında doğan, şahin ve atmaca gibi türlü avlayıcı kuşlara bakmakla görevli kimse.

İskender Paşa : Bostancıbaşılıktan çıkıp Anadolu beylerbeyi olmuş idi. Çok açgözlü bir adam idi. Rüşvetle timar vermeyi ilk kez uygulayan odur.

Çerkez İskender Paşa : Hüsrev Paşa'nın kapıcıbaşı iken çavuş, sonra da ortadefterdar oldu. Van fethedildiğinde, kalede kalırak çok tehlikeli olduğundan, kimse görevi kabul etmek istemedi. Fakat İskender Paşa, gönüllü olarak görevi üzerine aldı. Saldırgan İranlılara ağır kayıplar verdirdi. Oradan Erzurum'a naklolundu. İran şahının oğlunu bozguna uğratmayı başardığı için kendisine Diyarbakır valiliği verildi ve burayı on beş yıldan daha uzun bir süre yönetimi altında bulundurdu. Sonra azledilmiş iken İstanbul'da vefat etti. Yüce Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun.

Temerrüd Ali Paşa : Bosnalıdır. Saraydan çıkmadır. Terbiyesi ve ağırbaşlılığı ile şanı yüksek bir kişi idi. Hırs sahibi olmakla beraber hayırı sever ve dinine bağlı idi.

Kara Mustafa Paşa : Padişah hareminden çıkmış ve kendisine Kara Şahın sanı verilmiştir. Rıdvan Paşa'nın İran seferinde ün kazanan babasıdır. Babanın kazandığı şan ve şöhrete, oğlunun varlığı bir delildir.

Hızır Paşa : Bu da haremden çıkmış, Şam ve Bağdat'a vali olmuştur. Kanaatkâr bir adam idi.

Kara Murad Paşa : Saray saraçlarından iken çavuşluğa, sonra da beylerbeyliğe yükselmiştir. Cahil olmakla beraber, koltuğunu doldurabilecek yetenek sahibi idi.

Sofu Ali Paşa : Haremden çıkıp bazı valiliklerde bulunurken Sultan Selim'e lala olmuştur. Sonra Mısır ve Şam beylerbeylikleriyle şanı yükselmiştir.

Kaptan Sinan Paşa : Enderun'dan çıkıp Hersek sancağına vali oldu. Sonra da kaptanlığa geçti. Herkese yüksekte bakan, öfkeli, şeref kırıncı, soğuk dilli ve zorba bir kimse idi.

Hüsrev Paşa : Haremden çaşnigirlik ile çıkarak eyalet valiliği mertebesine erişmiş, otuz yıl kadar beylerbeylikte bulunmuştur. Dirlik satmak, onun işlediği kötülüklerden biridir.

Muzaffer Paşa, Gülabi Paşa, Gazanfer Paşa ve Şeytan Murad Paşa : Bunların dördü de herhangi bir özellikleri bulunmayan orta halli kabiliyette beylerbeyi idiler.

Mehmed Han : Zülkadir ailesinden iken Şah İsmail'e gidip onun buyruğu altına girmişti. Sonra fırsatını bulup Sultan Süleyman Han'ın ayağına yüz sürdü. Kendisine Rumeli ve Anadolu'da yüksek mevkiiler verildi. Yazışmalarda ona, «Cenap» **sarı** ile seslenilirdi.

Gazi Kaptan Hayreddin Paşa : Baba ve ataları Vardar Yenicesindendirler. Fakat kendisi Midilli adasında dünyaya gelmiştir. Önce «Arap Cezayir» beylerbeyi oldu sonra kapudan ve Cezayir ülkesine beylerbeyi oldu. Onun yaşam öyküsünü Ali Efendi (40) kısaca şöyle yazmıştır :

H. 940 (M. 1533 - 1534) tarihinde İstanbul'a, oradan da Halep'te bulunan Sadrazam İbrahim Paşa'nın yanına vararak, kılıcı ile açtığı Mâgrip Cezayiri'ni, buraya bağlı olan yerleri ve daha başka armağanlarıyla birlikte padişah hazretlerine peşkeş çekti. Aynı ülkeler, beylerbeylik ile yine kendisine emanet olundu ve adına Hayreddin Paşa konuldu.

Ama, Yetim Ali Çelebi adındaki sözlü şair, Hayreddin hakkında şöyle diyor : Kimi, kâfirlere tutsak düştüğünü, kimi de kâfirlerin nice gemilerini ellerinden alıp nice zaferler kazandığını, sonra, yere batasica düşman Endülüs ülkesini (41) Müslümanların elinden aldığından, o kıyılarından kendi gemileri ile Müslümanları Cezayir taraflarına geçirip oraları şenlendirdiğini ve oralara egemen olup kuvvet buldukça kâfirleri bozguna uğrattığını ve fethettiği ülkelerde hükümet etmekte iken padişah cenaplarına itaat etmeyi kendi devleti için baş mal bilerek, gelip ona bağlılığını açıkladığını kendi ağzından dinledim.

«Daldı rahmet denize kapudan» dizesi, Hayreddin Paşa'nın ölüm tarihidir (42). İstanbul'da Beşiktaş kıyısında gömülüdür. Yüce Tanrı'nın geniş rahmeti üzerine olsun. Yıl H. 971 (M. 1563 - 1564).

Salih Paşa : Kazdağı levantlilerinden (43) iken bir kalite (44) donatıp birçok savaşlar kazandı. Sonunda, Hayreddin Paşa'nın salık vermesi üzerine, kendisine sancakbeyliği verildi; sonra da Cezayir beylerbeyi olarak birçok yüzaklıkları vücuda getirdi.

40) **Künhü'l-ahbâr** adlı önemli tarih kitabının ünlü yazarı.

41) İberyâ yarımadası (İspanya, Portekiz).

42) Ebced hesabı denen metotla belirlenen tarihî olay.

43) Deniz askeri.

44) Çektiri türünden bir savaş gemisi. Galette.

Yahya Paşa : Bu da levent kaptanı iken sancakbeyliği verilmiş ve Cezayir'e beylerbeyi olmuştur.

Turgut Paşa : Levent kaptanı iken Karlı ili sancakbeyliği verildi. Sonra Trablus ve Cezayir'e beylerbeyi oldu. Malta adasının kuşatılması sırasında metriste onarmakta olduğu top çatladı ve serpintisinden paşa şehit oldu. Yaptığı işler, inşallah sırası gelince anlatılacaktır.

Mehmet Paşa : Hayrettin Paşa'nın oğludur. Cezayir beylerbeyi olup derya beylerinin yüzleri akı ve en parlak temsilcisi olmuştur.

RAHMETLİ PADİŞAHIN UĞURLU DÖNEMİNDEKİ ÜNLÜ DEFTERDAR VE NİŞANCILARI ÜZERİNE

Defterdar İskender Çelebi : Bu görevde bulunanların en ikisi, hem kişilik, hem de san bakımından en başta gelenidir. Hain Ahmet Paşa'nın yetiştirmelerindendir. Kendisinde bulunan kabiliyet dolayısıyla, defterhaneye ⁽⁴⁵⁾ çırak olarak girmiş ve zamanla başdefterdarlık mertebesine erişmişti. Sadrazam İbrahim Paşa'ya se-raskerlik ⁽⁴⁶⁾ lâıyk görülünce İskender Çelebi'ye de asker kethüdalığı mevkii uygun bulundu ve devletin askerine ait bütün işler ona emanet olundu. Böylece, kısa zamanda o kadar yüksek şan ve ulu ün sahibi bir defterdar oldu ki, bu devletin defterdar ve beylerbeylerinde değil, sadrazamlarında bilen bu derecede ün sahibi kimse yok idi.

Söylendiğine göre Sadrazam Uzun Mehmet Paşa'nın yerine geçen rahmetli Ahmet Paşa, İskender Çelebi'nin yetiştirmelerinden imiş. Bu Ahmet Paşa der ki : Rahmetli İskender Çelebi'nin güç ve iktidarı, şimdi Divan'da oturmakta olduğumuz yedi vezirin hepsinden fazla idi. Rahmetli sadrazam da bu hesabın içindeydi, Özellikle onun gücü, başka zamanın on vezirinden daha çoktu. Acem seferine hazırlanıldığı sırada kethüdasına bizimle sefere gidecek adamlarımızı gör; ne kadar işe yarar güçlü kuvvetli silâhşör ve ün salmış adam var dedi. Kethüdası defteri getirdiği zaman karakullukçu ⁽⁴⁷⁾ olarak yazılanların dışında, 1200 adam kayıtlı bulunduğu görüldü.

45) Osmanlı İmparatorluğu'nda tüm toprak kayıtlarını içeren ve bunlara ilişkin işlerin yürütüldüğü daire.

46) Baskomutanlık.

47) Temizlik ve benzeri hizmetlerde çalışan er.

Rahmet İskender Çelebi, Bağdat seferinde İbrahim Paşa'nın sözü ile asılmıştır. Günahsız olduğu sonradan padişahça da anlaşılmıştır, ama iş işten geçmiştir. Ölümünden sonra yalnız yüz çoğları bulundu. İbrahim Paşa bunlardan on tanesini padişah hazinesine gönderdi. Geri kalanların kimini kendisine alıkoydu, kimini de devlet büyüklerine verdi. O gün, şanlı padişah kendisine gelen oğlanların terbiyelerine bakarak onları beğendi ve ertesi gün hepsini haremine aldı. Yukarıda adları geçen Vezir Ahmet Paşa, Behram Paşa ve Uruş Hasan Paşa, rahmetli İskender Çelebi'nin ölümünden sonra alınan kullarından imiş. O zaman defterinde altı bin iki yüz kölesi bulunmuş. Ancak, bu hesabın içinde cariyeler yoktur. Kulları için her yıl Trabzon'dan birer gemi bez gelirmiş, ama bunlar don ve gömleklere yetmezmiş ve tamamlanması için pazardan da satın alınmış.

Anlatıldığına göre İskender Çelebi, asıldığı gece padişahın düşüne girer ve boğazına mendilini geçirip, beni niçin günahsız yere astırdın diye padişahı boğmak ister. Sultan Süleyman bu korku ile uykudan uyanınca «dilerim İbrahim, sen de yılına varmadan bu ecel ile gidesin» diye beddua eder. Gerçekten de öyle ölmüştür. Ulu Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun. 8 Ramazan H. 940 (M. 23. III. 1534).

Haydar Çelebi : Gelibolulu olduğu söylenir. Kalem kuvvetli, güzelliği dillere destan bir adam idi. İskender Çelebi'nin «ihracat kâtibi» iken emekliye ayrılmıştır.

Lütfi Bey : Padişah haremiden çıkıp bir süre için zeamet geliri ile yetindi. Fakat sonra, Rüstem Paşa'nın terbiyesi ile, defterdarlık mevkiine kadar yükseldi ve uzun zaman bu görevde kaldı.

Ebulfael Efendi : Bitlisli Molla İdris'in (48) oğludur. Babası gibi o da erdem sahibidir. Kadı iken Karaman vilayetinin yazımını (tahririni) yapmış, daha sonra ortadefterdarlıktan başdefterdarlığa yükselmiştir.

Abdi Çelebi : Rahmetli Cevvîzade'nin kardeşi idi. Kalender ruhlu, hafif yaratılışlı, zevk ve sefaya düşkün bir kişi idi.

48) İdris-i Bitlisi : **Heşt Behişt** (Sekiz Cennet) adlı önemli Osmanlı tarihinin ünlü yazarı.

Mustafa Çelebi : Kalem ve rakam alanlarından üstün becerisi olan kimselerdendir. Mukataacı (49) çırağı olarak işe başlamış, defterdarlığa kadar yükselmiş ve uzun yıllar bu mevkiye kalmıştır. Sonra gut (nikris) hastalığına tutulup da defterdarlıktan çekilmek isteyince «varlığı sırf uğur ve berekettir» diye rahmetli padişah izin vermedi ve sedye ile Divan'a getirilmeye başlandı. Arza (50) bile sedye ile girdiği olmuştur.

Mehmet Çelebi : Eğri Abdioğlu diye anılır. Bilgili bir adam idi. Bazen defterdar, bazen nişancı görevlerinde bulundu. Sigetvar seferinde nişancı iken öldü. Peçuy'da Kasım Paşa Camii'nde gömülüdür.

İbrahim Çelebi : Kâtiplikten başlayarak başdefterdarlığa kadar yükselenlerdendir. Doğruluğu ve iyi huyu ile ün salmıştır.

Hasan Çelebi : Eli kalem tutanlardan, üstün kişilik sahibi bir adamdı. Defterdarlıktan çıkarılıp müteferrika oldu.

Murad Çelebi : Kilidülbahî Kalesi'ndendir. Nekkaş Ali Bey adındaki defterdara çırak olup on yıl kadar Arap ve Acem defterdarlığı yaptıktan sonra İstanbul'a gelerek başdefterdar oldu. Zevk ve sefayı sever, eli açık ve reaya dostu bir adam idi.

Celâlzâde Mustafa Çelebi : Nişanî mahlasını kullanırdı. Şiirde ve düzyazıda eşi az bulunur çok değerli bir zât idi. Tosya'da Celâl adlı bir kadının oğludur. Üç kardeşi vardı. Bunlardan biri birinden değerli kişilerdi. Sadrazam İbrahim Paşa zamanında paşazam sırkatibi idi. Kimi tezkereci, kimi reisülküttâb, Irakayn seferinde de nişancı oldu. Yirmi üç yıl görevde kaldıktan sonra kendi isteği ile ayrıldı. Rüstem Paşa onu sevmemekte idi. Yerinize oğlunuzu geçirelim dediği halde sözünü tutmadı ve yerini başka birisine verdi. Kendisine de emeklilik maaşı vermek istedi. Fakat kadirbilir padişah, tazeliğinde bize hizmet etti, ihtiyarlığı zamanında ellere muhtaç mı edelim diyerek, emekliliğinde de tam olarak nişancılık hasları bağlanmasını ferman buyurdu. Sigetvar seferinde müteferrikabaşılık görevi ile savaşa katıldı. Mehmet Çelebi vefat ettiği zaman padişah, nişancılık görevini yine ona münasip gördü. Bundan sonra da birçok resmî yazılar kaleme aldı. Hâlâ Divan'da yazılan belgelerin çoğu onundur. Kanunname de yazmıştır. Bunlar şim-

49) Kesenekçi de denen bir tür vergi memuru.

50) Meseleleri sunmak üzere padişah önüne çıkmak.

di Rûs kaleminde saklanmaktadır. Pek az yerleri değiştirilmiştir. Tarih bilimi alanında *Tabakatü'l-memâlik* adlı kitap, onun meydana getirdiği eserlerden biridir. Şiir ve düzyazı olarak Şehname biçiminde kaleme almıştır. Doğrusu, üslûp, düzen ve şiirde çok emek harcamıştır. Fazla ayrıntılara yer verilmiş olması, eser için bir kusur sayılmaktadır.

Ramazan-zâde Mehmet Çelebi : Bilginler arasında iken yazıcılık yoluna girerek defteremini, reisülküttâp olmuş, sonra Mora vilayeti toprak yazımını (tahririni) yapmış ve nişancı aşamasına erişmiştir. Sonra yine defteremini, Arap ve Acem defterdarlığına getirilmiş buradan da azlolunduktan sonra yine Mısır'a muhafızlık sancağı verilmiş, bir süre sonra nişancılık boşalınca, «Mora yazımını yapan Mehmet'e verdim» diye padişah buyruğu çıkmıştır. Fakat sadrazam bu mevkiî bir başkasına vermek istediğinden, «Ramazan-zâde kendi isteği ile vazgeçerek Mısır'a yerleşmiştir» diye cevap verilmiştir. Bunun üzerine, kadirbilir padişah hazretleri sadrazamın cevabına kulak asmayarak, «ehil olanlar kapımızdan Mısır'a gönderilmek ne revadır, belki Mısır'dan ve daha başka yerlerden başkentimize getirilmek yaraşır» diye buyurdu. Böylece Ramazan-zâde, Mısır'dan gelip daha uzun yıllar nişancılık görevinde çalışmıştır. Sonra emekli olmuştur. Beş vakit namazını Sultan Mehmet Camii'nde kılardı. Bu halde iken Tanrı'nın rahmetine erişti. Kısa bir tarih kitabı yazmıştır. Doğrusu, bu kitap çok güzel olmuş ve çok ün kazanmıştır (51).

PADİŞAHIN MUTLU ÇAĞINDA YÜKSEK DÜZEYDE YÖNETİCİ VE KOMUTANLAR (ÜMERA)

Bunların sayıları, yazılamayacak kadar çoktur. Aralarında ün kazanmış olanlardan birkaçını tanıtmak yine de uygun görüldü.

Bosna Beyi Hüsrev Bey : Rahmetli Sultan Beyazıt'ın kızının oğludur. Önce İskenderiye, ordan Semedre ve Bosna beyi olmuştur. Başarılı savaşlar yaparak çok güzel yerler fethetmiştir. Otuz yılı aşkın bir süre Bosna sancakbeyliğinde bulunmuş ve birçok gazalar yapmıştır. Her fetih ve gazası, inşallah ilerdeki sayfalarda yeri gelince yazılır. Saraybosna'da mübarek bir cami, imaret, güzel bir tekke, medrese ve bir de kendine türbe bina etmiştir. Karadağ

51) Söz konusu eser, *Tevârih-i Âl-i Osman* II-ibn Ramazan adlı tarih kitabı olmalı. Bkz. F. Balinger. *Gesichtsreiber der Osmanen und ihrer Vörske*.

asilerinden Koç kabilesi üzerine vardığı sırada çarpışırken şehitlik rütbesine erişmiş ve rahmetle bezenmiş cesedi Podgoriçe kasabasına getirilmiş, oradan da Saray'da yaptırmış olduğu mübarek türbesine gömülmüştür. Yüce Tanrı'nın yaygın rahmeti üzerine olsun.

Kara Osman Bey : Kara Mustafa Paşa'nın oğludur. Rahmetli padişahın kızkardeşinden dünyaya gelmiştir. Gerçi sancakbeyi aşamasındaydı ama beylerbeyilerden, belki vezirlerden de daha yüksek ün ve saygınlık kazanmıştı. Kimi Mora ve İnebahtı sancaklarının ikisine birden kimileri de yalnız Bosna'ya vali olurdu. Hancisine istese padişah katından öncelikle verilirdi.

Anlatıldığına göre, bir kez, Karlı ili cizyesi (52) parasını İstanbul'a götüren görevliye İnebahtı'da rastlar ve «harçlığım yok idi, zorunlu olarak borç aldım» diye onun eline bir senet verir. İstanbul'a varınca o senet borcuna mahsup edilir. Hâlâ Mora vilayetinde bazı yaylalarda hamamları ve daha başka eserleri vardır. Zevkine düşkün bir adamdı. Yaylalarda ve havası ılımlı yerlerde nedimleri ile birlikte eğlenir, zevk ve sohbet alemleri yapardı. Padişah seferlerine gitmez, kendi havasına uyarak yaşardı. Bazen muzaffer padişah, şehzadelere canı sıkıldıkça, «şimdi Kara Osman'ı getirir sizlerin, yerine onu atarım» dediği olurmuş. Tutum ve davranışları, Mora vilayeti halkı arasında hâlâ dilden dile dolaşmaktadır.

Küçük Bali Bey : Yahya Paşa'nın oğludur. Beylerbeyleri arasında sözü edilen, Budin Beylerbeyi Mehmet Paşa'nın ağabeyisidir. İlk kez Belgrad fethedildiğinde, Hüsrev Bey Semendre'den Bosna'ya ve Küçük Bali Bey Bosna'dan Semendre beyliğine nakolunmuşlar idi. Mo'rac Savaşı'nda ikisi de dilci olarak görev yapmışlardı. Semendre sancakbeyi olduğu sırada vefat etti. Ölüm tarihi 933 tür (M. 1526 - 1527). Yüce Tanrı'nın rahmetleri onun üzerine olsun.

Malkoç Bey oğlu Ali Bey : Uçboyu gazilerinin gözüpek bir askeri, bir mücahit ve gazi adam imiş. Ali Efendi, güvenilir kaynaklardan aktararak şöyle anlatır : Ali Bey Pojega beyi iken birtakım kötü insanlar İstanbul'a gelerek, Ali Bey'in adamlarının sarkıntılıklarından yakınırdı. O günlerde henüz yeni vezir olan Rüstem Paşa, bütün beylere uygulanan işlemi yaparak, Ali Bey'i teftiş için bir bey ile iki kadı gönderir. Bunlar teftiş sonucunda bazı tespitler

52) Müslüman olmayanlardan alınan kafa vergisi.

yaparlar. Ali Bey ise yol iz bilmez ve bu tespitlere cevap vermekten aciz kalır. Hemen adamlarına «ben kaplan tacımı giydiğimde siz bu kulluktan çıkan reayaya kılıç, üşürün; her ne olsa onların yerine Tanrı'nın izni ile başka reaya getirecek güçteyim» der ve dediğini de yapar, Ertesi gün üç yüzü aşkın reaya keferesini öldürtür. Hatta teftiş için gelen bey ile kadılar bile korkuya düşerler. Ama Ali Bey onları avutur, birkaç esir ile bolca para bağışlar onlara. Ertesi günde akın borusunu çaldırtır. Müfettişler durumu ulak ile sadrazama bildirirler. Sadrazam da, acaba baş mı kaldırdı, yoksa ne hâl oldu diye düşünürken, on beşinci günü Ali Bey akından döner; altı yüz kadar reayayı çoluk çocukları ile sürüp getirir ve bunları, öldürttüğü reayanın yerlerine yerleştirir. Sadrazam hazretlerine de gerçek durumu yazı ile bildirir; kılıç kullananların özü dilemesi işte böyle olur diyerek affedilmesini diler.

Nevbaharzade : Sarayda taya kadınlardan (daye/dadı) birinin oğlu olduğu için bu sanla tanınmıştır. Nişancı Celâlzâde'nin uzun süre divitçiliğinde (53) bulunmuştu. Sonra kendisine defterdarlık verilmiştir. O günlere kadar teşrifatta defterdarların nişancıdan üstün tutulması bir yasa gereği idi. Ancak Nevbaharzade «Bunca zaman saygı duyup karşısında el kavuşturduğum bir devletlinin (Celâlzâde'nin) önüne geçemem, azledilmemi tercih ederim» dediği saadetli padişah hazretlerine duyuruldu. Bu tutumunu değerlendiren Padişah, ona hayır dualar etmiş ve bundan böyle hangisi daha kıdemli ise onun önde oturmasını ferman buyurmuştur. Bugüne kadar sözü edilen bu buyruğa uyulmaktadır.

Çerkez Kasım Bey : İkinci defterdar iken Kefe sancakbeyliğine atanmış idi. Sonra burası eyalet haline getirilince valiliği yine kendisine verildi. Kefe bugüne kadar beylerbeylik olarak kalmıştır. Sadrazam Uzun Mehmet Paşa'nın adamlarından olduğundan, ömrünün sonuna kadar azil nedir görmedi. Sultan Selim zamanında Ejderhan seferinin yapılmasında büyük rolü olmuş ve böylece pek çok mal ve para yitirilmesine, ortalığın yakılıp yıkılmasına ve devlet hazinesinin boşyere zarara uğramasına yol açmıştır.

Hacı Bey : Padişah hareminden çıkmıştır. Yararlı ve keremi b0i bir adamdı. Şam vilayetine bağlı Safed, Aclun ve Leccun adlarındaki üç sancağı birden yönetti. Beş altı yüz iyi yetiştirilmiş adam ile beylik eder, iner binerdi. Onun zamanında Arap eşkiyasının hiç bir gücü ve önemi kalmamıştır.

53) Eskiden kullanılan, içine mürekkep ve kalem konulup belde taşınabilen biçimde madenden yapılmış yazı takımı.

Kudur Bey : Geçmişte ikinci vezir olan Deli Hüsrev Paşa'nın oğludur. Hizmetlileri, adamları kalabalık, gösterişe düşkün, depdebeye pek meraklı bir kimseydi. Amcası Kara Mustafa Paşa Şehzade lalası olduğundan, Kudur Bey de şehzadeye müşahip⁽⁵⁴⁾ olmuş idi. Bin kadar adamı olduğu halde, yine de beylik ettiği sancaklarda adalet üzere hareket ederdi. Bir kez Halep'te şehzadeye alay gösterdi. Bu törende öyle ki şehzadenin alayından üstün bir görüntü kendini belirtti. Bu sebeple rahmetli Sultan Selim, onun ölümüne çok üzülmüş; «yakışıklı giysiler giymeyi, süslü binek takımlarıyla sıpahlılık etmeyi ve ata binmeyi, o kapımıza gelinceye kadar bilmездik» diye buyurmuş. Yüce Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun.

Canpolat Bey : Başına buyruk kürtlerden Kasım Bey'in oğludur. Rahmetli padişah çocukluğunda onu katına çıkardıkları zaman, kulağındaki küpeyi uğurlu eliyle okşayıp haremine almışlardır. Kürt haydutları Halep çevresini yakıp yıkarak harap ettiklerinden, Canpolat Bey'e ocaklık olarak⁽⁵⁵⁾ Kilis sancakbeyliği verildi. Görevi başına gidince oradaki haydutların kökünü kuruttu.

Anlatıldığına göre, rahmetli padişah Halep'e gelirken yol üzerinde kırktan çok hırsızın asılmış bulunduğunu görmüş oraya öfkelenip bunu yapan kimsenin öldürülmesini emretmiş. Rüstem Paşa, araya girerek Canpolat'ın buranın valisi olduğunu söylemekle tek bu ad onu ölümden kurtarmaya yetmişti. Çok geçmeden hırsızlar padişahın hareminden bile yüksek değerde birçok eşyayı çaldıklarında Canpolat'ın sancakbeyliğinde bırakılması gereği anlaşıldı. Orda çalınan eşyayı kısa sürede tümüyle buldurup teslim etti. Canpolat Bey yedi sekiz yüz adamla sefere koşardı. Görevden ayrılması söz konusu olmadığından işi gücü durmadan sadaka vermek yoksulları yedirip içirmektir.

Cizre Hakimi Hüseyin Bey : Yazışmalarda kendisine (Emaretmeab) diye yazılan saygın ümeradan biridir. Beş altı bin işe yarar Kürt ile sefere koşardı. Bağışları ve yedirip içirmesi çok oldu. Cömertlik denizi kimi öyle taşardı ki bir fakiri bir anda, ömrü boyunca tükenmeyecek bir zenginliğe erıştıririverirdi.

54) Yüksek mevki sahibi kimselerin hoş vakit geçirmelerini sağlamakla yükümlü olan görevli.

55) Ocaklık olarak verilme : Bir yerin gelirinin, ölümünden sonra mirasçısına da geçmek koşulu ile verilmesi.

Van sınır boylarında, Hakkâri'de Zeynel Bey, Mehmet Bey, Hasan Bey ve bunlara denk olan bir nice şanlı ümera daha vardır. Ama onlardan da ayrıca söz edilmesine, bu kısa eserin boyutlu el-verişli değildir.

MUTLU ZAMANLARINDA OLAN ÜNLÜ BİLGİNLER ERDEMLİ KİŞİLER, BÜYÜK ŞEYHLER ÜZERİNE

Bunlar sayılamayacak kadar çoktur. Ancak, kutlu olsun, uğurlu gelsin diye kimilerini yazmak uygun görüldü.

Molla Hayreddin : Şehzadelikleri sırasında padişahın hocası idi O mübarek zat, türlü erdemlerle donanmış, özellikle doğruluğu bilgisinden üstün idi.

Abdülkadir Çelebi : Çağdaşı bilginlerin arasında seçkin bir yeri vardır. Kazaskerlik ve müftülük görevlerinde bulunmuştur.

Sadi Çelebi : Kastamonuludur. Bilginler arasında adını duyurmuş bir kişi idi. Şeyhülislam da olmuştur.

Molla Şeyh Mehmet : Çivizade denmekle tanınır. O şeyhülislam iken rahmetli Ebussuud Efendi, Rumeli kazaskeri idi. Fetvalarından kimilerini şeriat hükümlerine aykırı olduğunu ileri sürerek reddetti. Bunun üzerine Rüstem Paşa padişaha durumu anlatınca fet ve görevi rahmetli Ebussuud Efendi'ye kazaskerliği ise Çivizade'ye verildi. Onun kimi ünlü şeyhleri tanımadığı da herkesce bilinmektedir. Ama konuda lafı uzatmak gereksiz olmakla bu kadarıyla yetinildi.

Kutbeddinzade Molla Şeyh Mehmet : Çok terbiyeli, ağırbaşlı, erdemi ve doğruluğu ile tanınmış bir molla idi. Yoluyla yükselerek Anadolu kazaskerliğine kadar gelmişti.

Adil Paşa torunu ve Ahmed'in oğlu Molla : Birçok bilim dallarında derin bilgi sahibi, tarih ve muhadarata ait konularda tenkid edecek güçte, Türkçe ve Farsça birçok şiirleri, olan ayrıca ferdi araştırmaları bulunan, eşi az bulunur bir kişi idi.

Molla Şeyh Mehmet Tunusi : Sultan Süleyman Han zamanında Rum'a gelip birçok bilim dalında becerisi görüldü. Özellikle, Kur'anın yedi, hatta on türlü okunuş tarzında büyük ustalardan biri idi.

Adil Paşa'nın torunu ve Ahmed'in oğlu Molla : Ünlü bilginlerdendir. Oldukça derin bilgisi, güzel el yazısı ile sıvrılmış, hoş sohbet ve güzel söyleşide bulunan bir kişi idi. İran'da Berdaa adlı şehirde doğmuştur.

Erdebili Molla Zahirüddin : Ağırbaşlı ve ihtişamlı, güzel konuşan, güzel yazan, saygın ve çalışmayı seven bir kimse idi. Sultan Yavuz Selim Han'ın iltifatını kazanıp Tebriz'den gelmişti. Sonunda, Hain Ahmed Paşa ile birlikte Mısır'da öldürüldü.

İsfahanlı Molla Alaeddin : İyi bir öğrenim gördükten sonra Rum ülkesine geldi. Zamanın sıvrılmış bir hattatı ve kimi bilim dallarında ün salmış bir kişi idi.

Molla Şah Kasım bin Şeyh Mahdumî : Tebriz'de yerleşmiş iken rahmetli Sultan Selim onu Rum ülkesine getirmişti.

Molla Karabağlı Muhittin : Çalışkan bir bilgin, hadis ve tefsirde yetkili, erdem sahibi bir kimse idi.

Molla Şeyh Şüsteri : Sultan Selim Han ile Rum ülkesine gelmiştir. Şirde usta bir molla idi.

Molla Şerif Acemî : Şafii mezhebinden iken Hanefi mezhebine geçti. Tefsir biliminde üstün becerisi vardı.

Molla Hasan Çelebi, Aşçızade : Geliboluludur. Erdemli, doğru ve çevresine etkin, birçok bilim dalında bilgisi olan bir kimse idi.

Karamanlı Mehmet Paşa'nın oğlu Molla Mehmet : Rahmetli Kemalpaşazadeden ders görmüş, sonra Müftü Alaeddin Kemalî'nin müdirlüğünü (56) yapmış ve ondan sonra müderris olmuştur.

Molla Yakup : Ece Halife diye tanınır. Hamidîllî'nden (İsparta) dir. Manisa'da müderris iken 922 (M. 1522 - 1523) tarihinde vefat etmiştir. Birçok bilim dalında becerisi, Farsça ve Türkçe şirde kabiliyeti vardı. Molla Camî ki «ben âdil bir hükümdar zamanında doğdum» (57) hadisini *Baharistan* adlı kitabında Farsçaya çevirmişti (58). Ece Efendi bu açıklama nedeniyle Molla Camî'ye çatmış ve şöyle demiştir.

56) Müderris yardımcısı. Verilen dersi tekrarlayan öğretim görevlisi. Bugünkü asistan ya da uzman bilim adamı.

57) Ene vüldü fi zemen'l-melik'l-âdil.

58) Peygamber ki der ahd-i Nuşirevan
Berh geşt çeşm u چراغ-ı cihan
Hemi goft ez zulm u ezan sâde em
Ki der ahd-i Nuşirevan zâde em.

Türkçesi :

Nuşirevan zamanında dünyaya gelen ve cihanın gözü ve ışığı olan peygamber diyor ki, ben fenalık yapmaktan uzağım, çünkü Nuşirevan zamanında doğdum.

Ey zarîf adam! O peygamberin adaleti feyzinin bir mecusi-
den ⁽⁵⁹⁾ gelmesi imkânı var mıdır? Böyle şeyler söylemekten sakın.
Sözün doğrusunu söylemek istiyorsan şunu de : İran şahı Nuşire-
van'ın zulmünden arınmış olması, tam tersine, onun, Mustafa'nın
zamanında doğmuş bulunmasından ileri gelmektedir. Onun gibi er-
demli bir kimseye 'benim gibi güçsüz bir kişinin söz etmesi yaraş-
maz. Lâkin ben gayret şarabı ile sarhoşum. Bu nedenle camiden de
Cem'den de gocunmam söz konusu olamaz ⁽⁶⁰⁾.

Sultan Selim Han zamanındaki bilginlerden Yakuboğlu
Molla adında bir kişi daha vardır ki, o da Ecezade diye anılırdı.
Eğer buradaki şair, adı geçen kişi ise, Ece Efendi diye bilinen
Yakub-i Hamidî'dir. Yukardaki güzel şiirin hangisine ait olduğu
açıkça belirtilmiş değildir. Ama bu şiir çok az bulunur güzelliğe
olduğundan, buraya yazıldı ve her ikisinin de bu şerefi paylaşma-
ları uygun görüldü.

Müftü Ali Çelebi Cemâlî : Bilgin, çevresine etkin, erdemli,
mükemmel ve kanaatkâr bir ulu idi. İstanbul'da müftü olup aldığı
maaşı padişah elli akçe daha yükseltmişti.

Müftü Kemal Paşazade : Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun.
Bütün bilginlerin en erdemlisi, yüzyıllar boyunca yetişen olgun
kişilerin en kâmilî hocaların en büyüğü, dünyadaki bilginlerin en
yükseği, en güzel bilgileri, erdemlilik dergilerini şahsında toplamış,
gerçekler güneşinin yörüngesi, bütün ince fikirlerin merkezi, şe-
riatin güneşi, erdemin kaynağı bir molla idi ki, çoktandır ne Arap
ne de Acem ülkelerinde bir eşinin daha dünyaya geldiği görül-
müş değildir. Ölünceye kadar müftülük etmiştir.

Şeyhülislam Ebussuud Efendi : Hoca Çelebi diye tanınan
efendi hazretleridir. Doğu ve batı bilginlerinin en bilgilisi, bütün

59) Zerdüşî dininden, ateşe tapan. 'Nuşirevan bu dindendir.

60) Revâ key bûved âhar ey nûkteden
Bûved feyz-i adl ez Mecusî ber an
Me-gû İn çünln u be perhiz ez o
Savab-ı sühân ger behahî be gû
Şeh-i Kîsrâ ez zulm ez an sade est
Kî der ahd-i o Mustafa zade est
Ne mî bûvedbâ ankl hadd-i çümen
Çünan fazîlî ra çünin bed sühân
Velî men ki mest-i mey-i gayretem
Key endişe dârem zî Câmî u Cem.

mezheplerde müctehit⁽⁶¹⁾ olmak derecesine erişmiş, meanî ilminde⁽⁶²⁾ çağının ulu deryası, belki ikinci Numan'dır⁽⁶³⁾. Yüce Tanrı'nın gölgesi olan padişah hazretlerinin adaletli çağında bir Kur'an tefsiri yazmıştır ki, hiçbir padişah zamanında böylesi yapılabilmiş değildir⁽⁶⁴⁾. Ebussuud Efendi bu tefsiri kitabını «Sad» sureisinin sonuna kadar beyaza çektiği zaman, cihan padişahı, kapıcılar kethüdası ile bir mektup (hatt-ı şerif) göndererek tefsiri istedi. Ebussuud Efendi de, kethüdaya damadı Mâululzâde Efendi'yi katarak ve bir de tezkere yazarak tefsiri Sultan Süleyman Han'a yolladı. Padişah aracılık eden molla ile tefsiri götüren oğlanı zengin ikram ve armağanlarla ödüllendirdi. Özellikle, şeyhülislam hazretlerinin ödeneği günde üç yüz iken iki yüz akçe daha yükseltildi. Sonra, kitabın geri kalan kısmını gönderdiğinde, yüz akçe daha maaşına eklendi.

Ebussuud Efendi'nin babası Şeyh Yavsi hazretleridir ki, Şeyh İbrahim-i Tebrizî hazretlerinin halifesi idi. Rahmetli Ebussuud Efendi, Muhtasarât'ı, Haşiye-i Tecrid'i, sonra da Şerh'i Miftah ile Şerh-i Mevakıf'ı babasından okumuştur. Sonra Sadî Çelebi'den mülazim olmuş ve otuz akçe ile İnegöl Medresesi'ne gidip oradan ayrıldıktan sonra hemen arkasından kırk akçe ile Davudpaşa Medresesi'ne varmış ve bundan başka artık görevden uzaklaştırılma gibi bir olayla karşılaşmamıştır. Oradan Semaniye Medresesi'ne, sonra Bursa ve İstanbul kadılığına gitmiş, ondan sonra da sekiz yıl Rumeli kazaskeri kalarak sonunda şeyhülislâm olmuştur. H. 952 (M. 1545)'de müftü olmuş, H. 982 (M. 1574 - 1575)'de Tanrı'nın rahmetine kavuşmuştur. Cenaze namazını Muhafız⁽⁶⁵⁾ Sinan Efendi kıldırılmıştır.

Ebussuud Efendi paranın doğru olarak nasıl vakfedileceği üzerine bir kitapçık yazarak, bu konuda bilginler arasındaki görüş ayrılıklarını ortadan kaldırmış, toprak sorunlarına ilişkin fetvaları da herkesin karşılaştığı güçlükleri çözümlenmiştir.

Ebussuud Efendi uzun boylu, zayıf yüzlü, sarığının sarılığına özen göstermez, tutum ve davranışları tamamıyla mollaca idi.

61) Âyet ve hadislerden yargılar çıkarılabilecek kadar geniş ve derin bilgi sahibi bulunmak.

62) Sentaksın ince sorunlarını konu edinen bilim dalı.

63) Numan bin Sabit: Hanefî mezhebinin kurucusu olan İmam-ı a'zam Ebu Hanife.

64) Yazdığı tefsirin adı İrşadü'l-aklî's-elim ilâ mezayayil'l-kitabî'l-kerim'dir.

65) Bir kitabın sayfa kenarlarına ya da altlarına açıklamalar yazan kimse.

Bugüne kadar bilginlerden hiçbiri onu yermemiştir. Yalnız Ali Efendi, «noksanı ancak bir tarıkata girmemiş olmasıdır» demiştir. Lakin rahmetli babası ırşat sahibi, tarikat şeyhi olduğuna ve ondan ders aldığına göre, Ali Efendi, bu sözleriyle Ebussuud'a haksız yere satmış oluyor.

Ebussuud Efendi «Tefsir»ini padişaha gönderirken bir de tezkere yazmıştır (66).

Arapzade Molla Muhiddin : Rahmetli Ebussuud Efendi'nin cezaya çarptırdığı kişidir. Tutum ve davranışları az rastlanır türden olduğu için buraya yazılması uygun görüldü.

Molla Muhiddin, Tanrı'nın bağışlamasına erişmiş padişahın hocası Mevlana Hayrettin'den mülazım olmuştur. Sonra Semaniye medreselerinden (67) birine müderris oldu. Şeyhülislam hazretleri, yanında bulunan bilginlerden Mentegeli Muhiddin'i dersleri için müzakereciliğe tayin ettiğinden, Arapzade öfkelenmiş ve edep dışına çıkarak Sadrazam Rüstem Paşa'ya «İnnemâ eşkü (68) besî ve huzni ila'llahi» başlığı altında ateş püsküren bir yakınma yazısı göndermekle Ebussuud Efendi'ye duyduğu öfke ve garezi ortaya dökmüş oldu. Hatta bir de fetva sureti gönderdi ki, bunda «Men istehaffe bi-şeyhülislâmi fe-mâ cezauhu inde'l-eimmeti'l-izâmi el-azlül'-ebed (69) veid-darbül'-esedd ve'n-nefyia ani-l-beled» deniliyordu. O dönemin ileri gelen bilginlerinden olup da Ebussuud Efendi'ye içinden kin besleyen, korktuğu için de bunu açığa vurmamayan Saçlı Emir diye tanınan Abdülevvel'in oğlu Molla Mehmet yukardaki üç maddelik secili teklife bir dördüncüsünü eklemiş-

66) Bu tezkere Ebussuud Efendi padişahı uzun uzun övdükten sonra, bilgisinin noksanlığına karşın kaleme aldığı bu «Tefsir»in bir nüshasını, buyruğuna uyarak, ona gönderdiğini, eğer iyi karşılanmaya layık görülürse derin mutluluk duyacağını belirtmiş ve bir kısa dua da eklemiştir. Dil bakımından bu tezkere, o zamana göre sanatlı bir ifade ile yazılmıştır. Bugünkü dile çevrilirse sanat değerini yitirecek ve yavan bir yazı niteliğine dönüşecektir. Ayrıca da, tezkere-nin, kitabın konusu ile ilgisi sadece uzaktandır. Bu nedenlerle, bugünkü dile çevrilmesinde bir yarar görülmedi ve yalnız anlamı özetlendi.

67) Osmanlı döneminde İstanbul'daki Fatih Camii çevresinde bulunan ve bugünkü Edebiyat, İlahiyat ve Hukuk Fakülteleri dengi öğretim yapan kurum.

68) Ben üzüntümü ve tasamı yalnız Allah'a açarım. Yusuf/86.

69) Şeyhülislâm ile istihfaf edenin cezası, büyük imamlar nezdinde, sürekli azil, en şiddetli dövme ve yurttan sürgündür.

ti (70). Bütün bu fetva ve yakınma yazıları padişaha iletili. Arapzade Divan'a getirilip bir güzel kötek yedi ve görevinden alınarak Bursa'ya sürüldü.

Halbuki Arapzade, Rumeli kazaskeri Bostan Efendi'nin damadı idi. Divan'dan önce bir gecede iki kez Bostan Efendi, Anadolu Kazaskeri Muhşi Sinan Efendi ile birlikte rahmetli Ebussud Efendi'ye giderler. İkiside Arapzade'nin affını rica edip ayağı toprağına yüz sürerler. Arapzade'nin şerefının kırılması, kayınbabasının da onuruna dokunur diye çok fazla yalvarırlar. Amma şeyhülislami asla yumuşatamazlar. Ebussuud Efendi Kürt soyundan ve sert yaratılışı bir adam olduğundan, büyük bir adamın, bir şeyhin oğlu olmak da bir yarar sağlamadı Arapzade'ye. Ebussuud Efendi'nin öfkesi ve kini günden güne arttı.

Anlatıldığına göre, rahmetli Koca Çivizâde diye tanınan Molla, Kemalpaşazâde, merhumun kimi değerli sözleri söylendikçe, bunları önemsiz laflar diye hafife alır, ileri geri konuşmuş. Bu hususu bazı yakınları Ebussuud Efendi'ye bildirmişler ve «Hocanızdan ötürü bilginler arasında onur ve saygınlığınız kalmadı» diye onu kıskırtmışlar. O da durumu padişaha duyurmuş. Bunun üzerine rahmetli Sultan Süleyman - Tanrı'nın rahmet ve selamı üzerine olsun - Molla'ya verilecek cezanın tesbit edilmesini Ebussuud Efendi'ye bırakmış; 'dilerse dili kesilsin, dilerse kötek atılsın yada denize atılsın demiş. Çivizâde, padişahın bu buyruğunu duyunca, cezalandırılma korkusu yüreğine oturmuş ve hemen tanıdığı bir çavuşun evinde gizlenmiş. İlk fırsatta oradan da başka yere giderek izini kaybettirmek kararındaymış. Bu çavuş Ebussuud Efendi'yi tanırdı ve onun iyilikseverliğine, bağışlayıcılığına güveni vardı. Hemen Efendi hazretlerinin ayağı toprağına yüz sürüp Çivizâde'yi bağışlamasını rica etti. Bunun üzerine Ebussuud Efendi, gülümseyerek «senin hatırın için affettim» diye buyurdu ve bu münasebetle «Wa'l-Kâzimine'l-gayza ve'l-âbınean'n-nâsi» ayetini (71) okuyup yorumlayarak nice güzel gerçekler ortaya koydu ve inci daneleri gibi değerli sözler söyledi.

Asıl dikkate değer olan nokta şudur ki, Çivizâde'nin suçunda Arapzade'nin küstahlığına göre büyük fark var iken, sırf bir çavuş-

70) Mimma lem' yakil lelhl ahad : Daha önceden kimsenin daha azını tatmadığı gibi.

71) Onlara, öfkelerini yenenlere, İnsanların kusurlarını affedenlere cennet verilmiştir. Al-i İmran/134.

şun ricasıyle birincisini bağışlaması, ikincisini, iki kazaskerin iltimaslarına ve özellikle, bunlardan birinin damadı bulunmasına rağmen cezalandırması, rahmetli Ebussuud Efendi'nin ne denli sert yaratılıştta bir kişi olduğunu gösterir. Arapzade iki yıl boyunca bir köşeye çekilmiş, geçim sıkıntısı içinde hayatını sürdürüyordu. Haline acıyan padişah cenapları, onun günahını bağışlayarak, yeniden Semaniye Medresesi'ne, oradan Süleymaniye Medresesi'ne atadı ve Sadrazam Ali Paşa'nın teklifi ile de Mısır Kadılığı'na gönderdi.

Ali Efendi, o sıralarda odabaşı (72) olan Yakup Ağa'dan dinlediklerini, ünlü Tarih'inde şöyle anlatır: Divandan sonra padişah, Hasoda (73) ya geldi. Canı sıkılmış olduğu görülüyordu. Yakup Ağa padişaha «düşmanlarınız üzülsün, derdiniz nedir?» diye sordu. Bunun üzerine padişah hazretleri, «vezir ettiğimiz cahile canım sıkıldı, Divan'da cezalandırılmış olan bir gafil için Mısır kadılığı teklif etti. İlk arzıdır, vermesek vezirlik onurunu ayaklar altına almış olurduk, verdik ama kendimizi Mısır ulemasının suçlamalarına hedef yaptık. Ne olaydı ki, Allah vere de sağlıklı Mısır'a varamayaydı» diye buyurdıklarını anlatmış.

Anlatıldığına göre, adı geçen Arapzade, Mısır'a gitmek üzere Rodos'tan gemi ile denize açılacağı sırada, Kuran-ı Kerim'den sayfa açmak suretiyle fal tutar ve açılan sayfanın ilk satırında ve'n-Na-zîati garkan (74) ayeti rastlar. Bunun üzerine herkesi bir korku kaplar. Fakat Arapzade'nin kendisi, «ayetin başındaki v harfi, ulaşma anlamına gelen vüsûl belirtisidir, falımız gayet güzel geldi» diyerek sevinir. Gemide beraber bulunan bilgin ve kadılardan bir iki dertli, «bizim falımız batmaktan kurtulmak için iken, buradaki «gark» (batmak) sözünü böyle değiştirmek uygun değildir» diye itirazda bulunurlar. Ama Arapzade itiraz kabul etmez, hatta canı sıkılarak itiraz edenlerden birini dışarı atar. Geri kalanlar ses çıkarmazlar. Dışarı çıkan ise, üzüntülü ve şaşkın bir halde gidip geminin direği dibine yaslanır. Gemi denize açıldıktan sonra, Allah'ın hikmeti, sert bir fırtına kopar ve öyle bir zifirî karanlık basar ki, herkes can derdine düşer, hatta hayattan umudunu keser. Sabah olunca fırtına da diner. Bir de ne görseleler? Ne reislükten (kaptan köşkü) eser, ne de orada bulunan insanlardan haber var! Meğer fırtınanın şiddetinden kaptan köşkü uçmuş gitmiş, yerinde yeller esmekte!

72) Yeniçeri bölük (orta)larında tören subayı.

73) Topkapı sarayında Enderun denen içsarayda, İçoğlanlarına ayrılan koşuhalardan birincisi.

74) Onları boğarak çekip alanlara and olsun. En-Nâziât/1.

Zavallı Arapzade, evliyayı inkâr eder bir adammış. Hatta «ömrüm boyunca ben ağır günahlardan bir günah işlemedim; hâl ıslâhı ile olsa, evliya ben olurum» der imiş. Şeyh İbrahim Gülşenî hazretlerine «senin kemiklerini ateşte yaktırırum» demek için gidermiş. İşte, evliyanın şamarını böyle yemiş, yanındaki birkaç günahsız kimse de beraber yanmışlar.

Rahmetli Ali Efendi Tarih kitabını yazdığı sırada, Muîd Muhyiddin Menteşevî'nin bir oğlu kendisine gelerek, babasından dinlediği şu öyküyü anlattığını yazmaktadır :

Rodos'a vardığımızda oranın Sancakbeyi Hüsam Bey rahmetli Arapzade'nin yanına geldi ve «burada defalarca kerameti görülmüş, duası Tanrı katında kabul olunan, Borazan Ali Dede adında bir ermiş vardır, ondan himmet dilemeden gıtmeyin» dedi. Bu öğüt Arapzade'nin inançlarına aykırı düştüğünden, sırf sancakbeyinin hatırı için, adı geçen muide bir dinar kurban parası verdi ve «bize dualar etmeyi unutmasınlar» diye ermiş ihtiyara gönderdi. Muîd Muhyiddin Efendi de varıp dinarı Ali Dede'nin önüne koydu ve duasını rica etti. O zaman ihtiyar, iki elini kaldırarak «ruhu için fatiha» der. Muîd, ermişin çok yaşlı olması dolayısıyla sözünü anlamadığını düşünerek, biraz duraklar ve aynı ricayı tekrarlar. Ama bu kez de yine «ruhu için fatiha» cevabını alır. Üç kez de böyle olur. Muhyiddin Efendi bu hale şaşarak, «görelim bakalım, ihtiyarın nefesinden ne çıkar» diye ayrılır gider.

O gece gemiyi engine salarken Arapzade, her geceki gibi, tefsir okumaya koyulur. Tanrı hikmeti, Nuh Tufanı konusunun yorumu rastlar. İncelediği sırada karşıda mendil büyüklüğünde bir bulut görünür. yorumuna devamla, bir yandan da bulutu gösterip (işte şu kadarlık bir parça bulut görünür ve anında âlem hicap perdesine bürünür» sözleri ağzından çıkınca, birdenbire sözleri gerçeğe dönüşerek aynısı olur; kıyametin ta kendisi gelerek olan olur ve Arapzade de kayıplara karışır. Muîd Muhyiddin, kapitan yerinde bulunmadığından ve henüz eceli gelmediğinden, başka kimi yolcularla beraber kurtulur. Kurtulanlar dönüp Rodos'a gelir gelmez ermiş ihtiyara varıp ayağına kapanırlar. İhtiyar ermiş de olup biteni anlatır ve gerçeğin sırrını açıklayarak şöyle buyurur :

— Siz bize kurban parası getirdiğiniz zaman «müşahede» mizde (75) gördüm; güya o gemide beraber imişiz. Hızır Aleyhis-

75) Tanrısal, ruhanî âlemi görmek.

selam hazretleri elinde bir keser, geminin dört yanını durmadan deler ve keserdi. Bende Hızır Aleyhisselam'a dedim ki, «niçin böyle idersiz?» Arapzade'yi göstererek buyurdular ki, işte şu zalimin boğulması istenmiştir. Tekrar «ya bu Müslümanlara yazık değil mi? İstenen onun yok edilmesi ise, reisliğin koparılması yeterli olur». Hızır Aleyhisselam da iyi söyledin diye beni takdir etti ve elindeki keser ile geminin tahta bağlantılarını kopararak şöyle halî üzere hıraktı. Böylece ne olacağını öğrenmiş oldum. Fatiha sözleri bu nedenle ağzımdan çıkmış idi. Ali Efendi, işin gerçeğinin işte böyle olduğunu yazmıştır.

Adı geçen Borazan Ali Dede, Şeyh İbrahim Gülşenî'nin halifelerinden Abdi Halife adındaki aziz'e «iradet» (76) getirerek azizlik aşamasına ayak basmış bir ermiş idi. Arapzade rahmetli de gerçekten evliya'yı reddederdi. Ama «ilm-i zâhir de (77) eşsizdi. Bazı ilmi eserleri de vardı. Fakat bunlar tanınmış değildir. belki de müsvedde halinde kalmıştır.

Salihoglu Molla Ali : Hümayunnâme adlı eserin yazarıdır. Bu eserin yalnız çevirisi bile üstün bir kabiliyet istediğinden burada yazıldı. Din bilginlerinden Abdülvasî'nin yanında yetişmiş olduğundan Abdülvasî Alisi diye ün yapmıştır. Semaniye medreselerinden birine atanmış, sonra Edirne'de Sultan Bayezit müderrisi iken Bursa kadılığına geçerek orada ölmüştür. Ali Efendi, Padişah Divanı hümayun tuğracısı tarihçi Ramazanade rahmetli Mehmet Bey'den aktararak şöyle yazar :

Molla Ali Kelile ve Dimne (78) kitabını tamamladıktan sonra iki nüsha yazdırıp birini saadetli padişaha ulaştırmak, ötekini de sadrazama armağan etmek üzere, ikinci divanına (79) götürür

76) Yürekten duyulan istek getirmek. Ulu velilerin buyruklarına boyun eğmek.

77) Müspet bilim.

78) Kelile ve Dimne diye iki çakalın adını başlık olarak taşıyan bu eser, hükümdarlara has ahlakî bir Hint masalları mecmuasıdır. Adı kesinlikle bilinmeyen Hintli bir Brahman filozofu tarafından Miladî 300 tarihi dolaylarında kaleme alınmıştır. Dünya edebiyatının en yaygın, en etkin hayvan öyküleri kitaba ününü kazandırmıştır. Kitabın amacı, hayvanları konuşturarak hükümdarlara felsefe öğretmek, belli bir doğrultuda onlara bir dünya görüşü kazandırmaktır. Eseri, İran Hükümdarı Hüsrêv Nuşîrevan'ın (M. 531 - 579) buyruğu üzerine, Berzeveyh adında bir bilgin Sankritçe'den Pehlevî (eski Farsça) diline çevirmiştir. Farsça adı *Envâr-ı Süheylî*'dir. M. 762 tarihinde Abdullah İbn Mukaffa, birçok açıklama ve eklerle Farsçadan Arapçaya çevirmiştir. Sözüünü etmekte olduğumuz Ali bin Sâlih de bu eseri Hümayunname adı ile Türkçeye çevirmiştir. 1945 tarihinde Ömer Rıza Doğrul, günümüz Türkçesi ile yayınlamıştır (İstanbul, Maarif Matbaası 1945).

79) Sadrazamın başkanlığında ikinci vakti yapılan bakanlar kurulu toplantısı.

ve yirmi yıl kadar bir zaman bu işe emek verdiğini, baştan başa padişahlara gerekli ibret ve öğütlerle dolu bir kitap olduğunu arz eder. O vakit sadrazam Lütü Paşa imiş. Tuhaf olan şudur ki, Lütü Paşa, kitap yazan bir kişi olup bilim ve erdemlik tezi yaptığı halde bu esere hiç ilgi göstermemiş, onu eline bile almamış. «Ne yazık ki, bu kadar zamanınızı boş yere bu uğurda harcamışsınız; bu iki ciltlik eser yerine şeriat meselelerine ilişkin konuları ele alıp yazmış olsaydınız daha iyi olurdu» yollu küçültücü sözlerle onu incitti. Molla Ali, Lütü Paşa'nın sözlerinden çok üzülmüş ve ne yapacağını şaşırarak bir durumda düşünüp dururken sadrazam Paşa merhamete gelmiş ve «şu kitapları al» diye uşaklarından birine emreder ve birinci padişaha sunulmak üzere kapıbaşına yollar, ikinci nüshayı da «kabul ettik» anlamında, yanında alıkoyar. Fakat Molla Ali gidince Sekbanbaşı Ali Çavuş adındaki nedimine kitabı hediye eder. Adı geçen Ramazanzade, o zaman defteremini olarak paşa divanında bulunmuş. Sözü edilen Ali çavuş dışarı çıktığı zaman kitabı elli altına satın aldığını söyler. Kapıbaşı öteki nüshayı padişaha sundu. Padişah o gece kitabı okuyarak çok beğendi ve ertesi gün Molla Ali'yi Bursa kadılığına atadı.

Lütü Paşa durumu haber alınca, «bukadar yardıma muhtaç genç adaylar (mülâzım) ve köşeye atılmış değerli müderrisler vardır; Bursa'yı onlardan birine verin, Molla Ali için başka bir görev bulalım» diye atamayı bozmak istedi. Ancak, Padişah hazretlerini kararından çaydıramadı. O «mollanın erdemliğini sen bilmezsin, ben bilirim» diye buyurdu.

Taşköprülüzâde Kemal Efendi'nin Türkçeye çevirdiği, babasının *Mevzuatü'l-ulûm* adlı kitabında şöyle denir: Beydeba denilen Hint filozofu, *Kelile ve Dimne'yi* Hint hükümdarlarından Dabşalom adına yazmıştı. Yüz yirmi yıl padişahlık yapmış olan Dabşalom, Beydeba'nın başına altın taç giydirdi ve onu vezir yaparak rütbesini yükseltti. Beydeba, eserinde dört ayaklı hayvan ve kuşları konuşturdu. Felsefe ve bilimi bayağı halktan arındırmak için titizlikle özen gösterdi.

Anlatıldığına göre Nuşirevan, *Kelile ve Dimne'yi* ışıptıpe yüreğinde sevgi ışıkları parıldayınca, Berzeveyh adındaki filozofu Hint ülkesine yolladı. Bu kitabı elde etmek için, pek çok mal ve para dököp Berzeveyh'e, her birinin içinde elli bin dinar bulunan elli torba verdi. Ayrıca, yolculuğu için gerekli bütün araç ve gereçleri de sağladı. Berzeveyh Hint ülkesindeki filozoflardan kitabı

bulup aldı ve Hint dilinden Farsçaya çevirerek, dil ayrılığı dolayısıyla anlaşılmasındaki zorluğu ortadan kaldırdı. Sonra, Halife Mehdi zamanında Abdullah bin Hilâl el-Emvazî, Yahya bin Halit el-Bermekî için Farsçadan Arapçaya çevirdi. Daha sonra da Sehl bin Nevbaht adlı filozof yine Halife Mehdi ve Harun'un ikram ve cömertlikte eşsiz veziri olan Yahya-i Bermekî için şiir olarak kaleme aldı. Bunun için kendisine bin dinar ödül verildi.

Görüldüğü gibi, *Kelile ve Dimne*'ye yüzyıllardan beri bu derece değer verilmiş iken Sadrazam Lütü Paşa, kıskanç ve cimri davranarak, Molla Ali'yi hiçe saydı ve kitabına ilgi göstermedi. Ama böyle davranışı ile ancak kendisini küçük düşürmekle kaldı. Kadirbilir ve iyi huylu padişah ise, beklenildiği gibi, kitabın çevirmenini bağışlarla ödüllendirerek yüce adını kıyamete kadar ebedileştirdi.

Ebussuud Efendi'nin oğlu Molla Şemseddin Ahmed : Çocuk babasına çeker sözünü ispatlamak mutluluğuna erişmiştir. Çağdaşı olan bilim adamlarının hepsinden üstün idi. Söz söylemek erdemini belagat alanından kapmıştı. Babasının feyzi ile yetişmiş, sonra Rüstem Paşa Medresesi'nde, oradan Haseki Sultan, arkasından da Semaniye medreselerinden birine öğretim üyesi oldu. Rahmetli Âli Efendi der ki : Dört yıl boyunca adları söylenen medreselerde tam anlamıyla kendilerinden yararlandım ve yüksek bilimlerle uğraştım. Ezberindeki Arap kasideleri sayılamayacak kadar çoktu. Konuşma ve yazmada, dönemindeki bütün bilginlere üstünlüğü vardı. Ama aşırı derecede yersiz ve sert çıkışları vardı ve yaradılıştan incitici ve bencil idi. Birçok üstün yetenekli öğrenciler bu nedenle derslerinden ayrıldılar. Kendi öğretmeni olan Bozanzade Mahmut Efendi ve Arap Molla adı ile tanınan İbrahim Efendi gibi nice erdemlilere, dersi sırasında cüz tutturmak ve sıradan öğrenciymişler gibi yersiz davranışları karşısında korkudan hiç ses çıkarmayıp dinlerlerdi. Zamanın erdemlilerinden Şah Çelebi ve Cenabzâde Ali Çelebi gibi çağdaşı kimselere, toplantılarında açıktan açığa küfür ettirirdi. O sıralarda İstanbul kadısı olan rahmetli Kara Çelebi, «benim gibi biri yanında bulunurken dava gördü ve benim erdemimden utanmadı, beni vekil edip madem ki siz hazır bulundunuz, davayı siz görün demedi» yolunu yakınmalarda buldu.

Bundan daha garip bir davranışı da, babası dengi olan Rumeli Kazaskeri Sinan Efendi gibi bir erdemlinin, Sultan Mehmet Camii'nde seccadesini kaldırıp yerine kendisininkini serdirtmesidir.

Hatta bu yüzden onun bedduasına uğrayarak fazla yaşamadı. Üstelik, havaf kimselerle düşüp kalkarak birçok uygunsuz işlere sap-tı. Bu halinden çok üzülen babasının, öğüt olmak üzere ona yaz-dığı bir mektubu aynıyla kitaba koyuyoruz.

Mektup örneği

Benim Efendim! Bilirsiniz ki, dünyanın mal ve mülkünden, mevkilerinden yararlanmak, bana layık ve uygun olmak, artık benden geçmiştir. Benim mutluluk ve sevincim, sizin mutluluk ve sevincinize bağlıdır. Bu kadar kötü kişilerin ettiği hileleri uzun uzun anlattım. Şimdi bu yaşlı durumumda, önceleri çekip te temize çıktığım acı olaylardan sonra size kol ve kanat gerişim, bun-lardan dolayı size bir leke erismemesi içindir. Otuz yıla yakın bir süreden beri Tanrı hazretlerine dua ederek yalvardım durdum. Devlet rütbelerinin her aşamasına layık olan yüksek sözlerle beni lütuflandırması ve afetlerle kötü sözlerden koruması için alçak gönüllülükle yakararak alnımı secdeden kaldırmadım. Sanırım ki, babalık görevinde de kusur etmedim. Sizin işlediğiniz kusurları da büyük bir hoşgörü ile karşıladık. Bundan başka, o konuda sizin adınıza yüce Tanrı'ya yalvarmadan geri kalmadım ki, ben hayatta oldukça iyi davranışlarınızdan bana düşeni elde edeyim. Öldükten sonra da yaptığınız çeşitli ibadetlerden yararlanayım. O yüce Tan-rı'ya çok şükür ki, büyük bağıştan lâ-yık olmadığım kadarını bana lütfetti. Bu geçkin yaşımda bunca erdemler ve bilgiler bağışladı; insanlara sizi yürekten sevdirdi ve dillerinden de düşürmedi; lâ-yık olduğunuz gibi yüce mevkiler verdi. Böylece bu fikiri her yön-den halkın imrendiği ve büyüğün, küçüğün kiskanabileceği bir du-ruma getirdi. Ben bu büyük nimetlerden her biri için Tanrıya şü-kür ve hamd eylemekten hiçbir zaman geri kalmıyorum. Ama siz, öğretimin dışında bütün bu nimetlerden hiçbirinin şükrünü yeri-ne getirmediğiniz. Özellikle Ebu Eyyub Ensari'nin -yüce Tanrı on-dan razı olsun- yüksek hukukuna uygun davranmadınız ve gerekli saygıyı göstermediniz.

Gece gündüz korku içindeyim. Yüce Tanrı hazretleri yine-de bağışlayıp, iyiliğini esirgemesin. Öğretimin en yüksek derece-sine erdirdi. Sana öyle bir yüce makam verdi ki, bugün yarın Tanrı'nın salât ve selâmı üzerlerinde olası peygamberlerin halife-liği demek olan en büyük emanet, en yüksek mevki size verilip şeriat dizginleri elinize teslim edilebilir. İstediğim şudur ki, yüce

Tanrı'ya şükürler olsun, isabetli ve sağlam fikirleriniz, akıllıların başvuracakları makam olsun.

Düşünün ve görün : Size yakışır mı ki yeriniz böyle yüksek bir makam iken, yüce Tanrı'dan korkmadan, bu fakirden ve büyükten küçükten utanmadan; ancak kendi havasına uymuş günahkâr, sapık, namussuz, rezil ve soysuzları tutan bir kimseyi yanınıza alırsınız; din ve dünyaya yarar iyi işlerinizi, erdemleri büyüğü, küçük kimselere yayacak ve duyuracak kişilerle düşüp kalkmaktan kaçınırsınız; bunlarla iyi geçinmeyip gece gündüz sapıklarla beraber olmakta ayak direyerek yüce Tanrı'nın ve halkın önünde rezil olursunuz; bütün insanların yanındaki kötülüklerinizi cümle âlem duydu; son zamanlarda bende Tanrı'ya çıkacak yüz ve halk arasında bakacak göz komadınız. Özellikle böyle düşmanlar ardımda iken, bereket versin ki, hele geçmişte olan yaramazlık yaşsa ve başka deminde olmadığından başkanlık makamına kadar eriştirilemedi ve böylece, yüce Tanrı'nın yardım buyurup o iş hayırlı bir yana atıldı.

Şimdi öyle bir mevkidesiniz ki, işinizde küçük bir kara çalar iş yapsanız sanki büyük bir suç işlemiş gibi etkisi sürüp gider. Hâl böyle iken şimdi bu yüksek mevkide yapmakta olduğunuz davranışların etkileri ne zaman ortadan kalkar? O halde lütfedin, o melunu yanınızdan uzaklaştırın. Kâfiri medresenizden çıkarın. Yüce Tanrı hazretlerine gönülden tövbe edip iyice yanaşın ve günahlardan iyice korunur yola girin. Son derece iyilikten başka, giyim ve kuşamınızı, davranışlarınızı ve dostlarınızı Tanrı'nın buyruklarına uygun bir duruma sokup öyle bir hayat sürmelisiniz ki, dünya âlem dürüstlükteki sağlamlığınızı anlasın. Böylece, lütfunuzla, yüz yıllık da olsa, oğulluk haklarını yerine getirmiş olursunuz. Yüce Tanrı ömrünüzü ve devletinizi sürekli kılsın. Amin, Ey âlemlerin yaratıcısı! Yok eğer yine kendi kafanıza göre giderseniz, benim Efendim, bilmiş olarsınız ki yüce Tanrı hazretleri ile sevap ve günah yazan melekler şahidim olsun ki, sizi Tanrı'ya ısmarlayıp tüm ilişkilerimi keserim. Sabrım tükendi, gücüm kalmadı.

Sanılmasın ki, bu sözler öfkeye kapılarak, ya da gerçek olmayan şeyler duyularak söylenmiştir. Ya da size hoş görünmek için ağızdan çıkmıştır. Gerçek şudur ki, size sunulan işlediğiniz kötülüklerin bütün ayrıntılarını, fesat sebeplerinizi düzenleyen kışiden dinledikten sonra, inceden inceye düşünüp taşınarak, istihareden sonra kararlaştırılmış ve kesinleştirilmiş bir fikirdir. Cuma sabahına kadar düşünüp taşının. Eğer kabul ederseniz ne âlâ.

Yok, tutumunuz değişmezse bu, kabul etmediğinizin belirtisi olsun. Fesetez kûrune mâ ekulu lekûn ve ufevvifû emrî ila'llâhî, innallâhe basfrun bi'libâd (80).

Ebussuud Efendi'nin sözü edilen çocuğunun eğitimi ile, ci-hana, gölgesini salan saadetli padişah hazretleri de yakından ilgilenmekteydi. Hatta yazdığı bir tezkirede bu konuya değinmiş olduğundan Molla hazretleri de karşılık verip ona olan bağlılık ve kulluğunu belirtmişti. Bu eşsiz yazının bir örneğini buraya koymayı uygun bulduk (81).

Tarihçi Ali Efendi'nin yazdığına göre Molla Ahmet, afyon ve afyon şurubu içmeye düşkün olduğundan, sonunda mide ve bağırsakları harap olarak yaşı henüz otuzu bulmadan 970 (M. 1562 - 1563) tarihinde ölmüştür.

Şeyhülislam Ebussuud Efendi'nin öteki oğlu Molla Mehmet - Yüce Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun - : Bilginler arasında zekâsının keskinliği ve erdemliliğinin sonsuzluğu ile ün kazandıktan sonra Muhyiddin-i Fenari'den diploma almış, arkasından Sultan Selim Han Medresesi'ne, buradan da Şam kadılığına gitmiştir. O tarihte beylerbeyi olan Şemsi Ahmet Paşa ile önce iyi geçinmişler, fakat sonra araları açılarak birbirinden yakınmışlardır. Bunun üzerine ikisi de görevlerinden alınmış, daha sonra ise Molla Mehmet'e Hal-lep kadılığı verilmiştir. Molla Mehmet kırkını henüz aşmış iken, genç sayılacak bir çağda, 971 (M. 1563) tarihinde dünyadan ahirete göç etmiştir.

80) Size söylediklerimi hatırlayacaksınız. Ben işimi Allaha bırakıyorum. Doğrusu Allah, kullarını görür : el-Mu'min/44.

81) Son derece tumturaklı bir üslûp ve ağıdalı bir dil ile yazılmış olan bu tezkerede Molla Şemsettin Ahmet, padişahın öteden beri kendisine ve yakınlarına yapmış olduğu sonsuz iyilikler, bağışlar ve yakın ilgisi, kendisine tezkere yazmakla kazandırdığı büyük onur için teşekkür ve minnetlerini sunmakta, bu hakkın hiçbir şeyle ödenemeyeceğini belirterek, her zaman, özellikle namazlardan sonra bütün yakınları ile birlikte dua etmekte olduğunu arz etmektedir. Aslında yarım sayfa kadar olan ve teşekkür ile bağlılığın edebî bir tarzda ifade-sinden ibaret bulunan bu tezkereyi bugünkü dilimize çevirmekte bir yarar gör-medik ve üzerinde sadece bu kadarını söylemekle yetindik.

PADİŞAHIN ZAMANINDAKİ FETHİ VE SAVAŞLARIN ÖZETİ

Şam ümerasının başı olan Canberdi Gazalî adındaki alçak Çerkez devlete karşı başkaldırdığından, Vezir Ferhat Paşa'ya asker verilerek üzerine gönderildi ve yakalanıp başı kesildi. Adamları da, tümüyle kılıçlara yem ve mızrak ile oklara hedef oldular. Saadetli padişahımızın bahtının gücüne bu başarı, uğur olarak bilindi. Tarih 7 Safer 927 (M. 17.1.1521).

Yemen vilayetinde yönetimi Iskender adında bir fesatçı ele geçirmişti. Ama yanında bulunan adamları onu öldürüp bahtsız kafasını İstanbul'a gönderdiler. Tanrı'ya hamd olsun, bayındır Yemen vilayeti bakımlı Osmanlı ülkeleri arasına katıldı ve padişah adına para basılıp hutbe okundu. Tarih 927 (M. 1520 - 1521).

BELGRAD VE DOLAYLARININ FETHİ, İSLAM PADİŞAHININ ORAYA GİDİŞİ (11 Cemaziyelahir 927, M. 19. V, 1529) OLAYLARININ ÖZETİ.

Böğürdelen Kalesi'nin Fethi

Tarih 1 Şaban 927 (M. 7. VII. 1521). Daha önce Gazi Sultan Mehmet Han Belgrad'ı kuşattığı halde fethedemeden döndükleri zaman Semendre sancağını İshak Paşa oğlu İsa Bey'e ya da Şaban Bey'e vermiş. Belgrad Kalesi'ni sıkıştırmak için Böğürdelen Kalesi'ni yaptırmış idi. Bu kale beş yıl Müslümanların elinde kaldıktan sonra, kâfir kralı, üzerine asker göndererek kaleyi ele geçirmişti. Şimdi, Ahmet Paşa'nın çabaları ile yine İslamın kaleleri arasına katıldı. Bugün Sirem ve İzvornik kâfirleri dilinde Şabaç denir. Kâfir tarihlerinde gördüm, Şaban adında bir kimse tarafından kurulduğu için bu ad konmuştur diye yazmışlar.

Zumun Kalesi'nin Fethi

Tarih 927 (M. 1521) - Sapkın kral. Belgrad Kalesi içine kapanmak üzere Zumun'a üç yüz tüfekli asker gönderdi. Bunlar geldikleri zaman Semendre Bey'i Mîr Hüsrev Bey'in, padişah buyruğu uyarınca, Belgrad'ı kuşatmış olduğunu görürler ve Zumun Kalesi'ne girerler. Rahmetli sadrazamın da gelip Belgrad'ı kuşattığını görerek, Belgrad'a girebilmek umudunu yitirirler. Bir gün Zumun Kalesi'nden çıkıp kral tarafına kaçmayı düşündüklerini, içlerinden biri gelip haber verir. Hemen Sadrazam hazretleri Hüsrev

Bey'e beş yüz asker gönderir. Birkaç top patlayınca, gelen eşkiyanın komutanı Hüsrev Bey ile kalenin durumunu görüşürlerken, Tanrı'nın yardımı ile kale duvarı yıkılır ve komutanı dışarıya düşer. Gaziler hemen başına üşüşürler ve onu tutsak ederler. Öteki yoldaşları ve kale dizdarı durumu öğrenince kaleyi teslim ederler. Bu sırada birçoğu öldürülür. Üç yüz kadar kâfir vire ile çıkar. Durum padişaha arz olunur. Vireleri, çaresizliktendir diye saadetli padişah katında geçerli sayılmayarak Belgrad karşısındaki adaya götürülüp orada kılıçtan geçirilirler.

İslankamin Kalesi'nin Fethi

Yıl 927 (M. 1527). Kornik, Irşova, ın kaleleri ile daha bağkalari da bu yıl fetholundu. Bosna Beylerbeyi Yahya Paşa'nın oğlu Küçük Bali Bey İslankamin üzerine yürüdü. Kâfirler kaleyi bırakıp kaçtıklarından, içine asker salıp zaptettirdi. Sonra akıncı birliği ile Sirem ve Pujega yönlerine yağmaya gidildi. Bu seferde akıncılar iki kola ayrıldılar. Bir bölüğü Mihal oğlu Mehmet Bey komutasında Eflak vilayetinden geçip Erdal yöresinde ve Temeşvar çevresinde yağma yapmakla görevlendirildi. Öteki bölümü, Ömer Bey oğlu Hasan Bey komutasında padişah ordusuna katılmak buyruğunu alarak, çevrede bulunan kasabaları talan ettiler. O kadar peri görünüşlü, müşteri yıldızı gibi parlak yüzlü huriler tutsak getirildi ki sayıları hesaba sığmayacak kadar çoktur.

Temelleri Kayadan Olan Belgrad Kalesi'nin Fethi

26 Ramazan 927 (M. 30. VIII. 1521). Daha önce saadetli padişah, kâfir kralına elçi olarak bir çavuş göndermişti. Fakat bu çavuşa çok eziyet edildiğinden bu saygısızlığa cevap olmak üzere kralın başkenti olan Budin kentine kadar yağma ve talan için ordu-yı hümayunun salınması gerekmişti. Böylece ilk ağızda beylerbeyinin tasarısına uyularak Bögürdelen fetholundu ve orada kurulacak köprüden geçip Budin'e değin gidilmesi fikri padişaha önerildi. Öteki vezirler de tasarıyı uygun bulduklarından, akının yapılmasına karar verildi. Fakat, rahmetli Sadrazam Piri Mehmet Paşa, «Belgrad gibi sağlam bir kaleyi ardımızda bırakmak doğru değildir» diye her ne kadar direndi ise de dinlenmedi. Hazır kuşatılmış iken, hemen muhasarayı kaldırıp Bögürdelen'e gelmesi için sadrazama buyruk gönderildi. Piri Mehmet Paşa birtakım bahaneler ileri sürerek, bir iki gün işi savsakladı. Ama Vezir Mustafa Paşa akın için harekete geçip de Belgrad karşısına konunca ve

bu arada yeni bir padişah 'buyruğu daha alınca, Sadrazam Belgrad Kalesi'ni almaktan vazgeçti. Toplarını çekip gemilere yükledi. Durumu gören Vezir Mustafa Paşa, her şeyden önce Belgrad Kalesi'ni ele geçirmenin zorunlu olduğunu anladı. Piri Paşa'ya, saadetli padişaha gidip, bir kez de kendisinin durumu arz etmesine değin kaleyi beklemesini söyledi. Padişah hazretleri Mustafa Paşa'yı dinledikten sonra, Piri Mehmet Paşa'nın haklı olduğunu kabul buyurdular ve Bögürdelen'den geçip Zuman yakınlarına kondular. Böylece Mustafa paşa sadrazamın bulunduğu metrise girdi. Sadrazam ise, kaleyi üst yanından lağımlamaya koyuldu. Beylerbeyi Ahmet Paşa da adada metris kurup var gücüyle kaleyi dövmeye başladı. Tanrı'nın yardımı ile kale, aman ile fetholundu. Gitmek isteyene re izin verildi. Cizye vermeyi kabul edenler yine kalede ve padişah ülkelerinde kalmakta serbest bırakıldılar.

Fakat kâfirler, tarihlerinde şöyle yazmışlar : İçimizde Frenk taifesinden iki bin dinsiz vardı. Bunlar kaleden kaçıp Müslümanlara katıldılar, lağımlamayı ve adadan topla kaleyi dövmeyi onlar öğrettiler. Kaledeki kuvvetimiz yedi yüz kişiden fazla değildi. Kuşatmanın sıkıntısından çok açlık ve zahiresizlik belası vardı. Zorunlu olarak kale vire ile teslim olundu. Ama yinede vireye uyulmayıp savuncular esir edildi diyerek birtakım özürlü ileri sürmüşlerdir

Fetihden sonra Küçük Bali Bey'e Semendre ve Hüsrev Bey'e Bosna beyliği verilerek orunları değiştirildi. Belgrad Kalesi'nin onarımı için devlet hazinesinden yirmi bin altın verildi ve kısa zamanda istihkâmları da yapılarak güzelce onarıldı. Bu seferden dönüş ve İstanbul'a varış tarihi 17 Zilkade 927 (M. 19. X. 1521)'dir.

RODOS SEFERİNİN ÖZETİ

Padişahın sefere çıkış tarihi 20 Recep 928 (M. 15. V. 1522) ve Rodos Kalesi'nin fethi 5 sefer 929 (M. 24.XII.1522)'dir. Rodos seferini yapmakla görevlendirilen donanma-yı hümayuna serdar İkinci Vezir Mustafa Paşa atandı ve rahmetli Padişah'tan on gün önce, aynı yıl recebinin onuncu gününde kadirgaya (82) girdi. Kendisini uğurlamaya gelen vezirler, beyler ve komutanlarla vedalaştıktan sonra, Tanrı'ya sığınarak Rodos'a doğru yola çıktı : O tarihte Gelibolu komutanı Pilak Mustafa Paşa idi. Donanma Gelibolu'ya varınca Pilak Mustafa Paşa da hazırladığı gemilerle donanmaya katıldı. Konaklar aşılarak Sakız adasına varıldı. Burası

82) Savaş gemilerinin en büyüğü.

henüz kâfirlerin elinde idi. Adanın önünde demir atıldı. Birkaç gün içinde ihtiyaçlar tamamlandıktan sonra oradan da kalkarak sağ ve solda alay bağlandı. Elverişli rüzgârla «ver elini Rodos» diye yelken açıldı.

Kara yönünden de rahmetli Padişah, konak, konak ilerleyerek, Kütahya'ya geldiğinde, Anadolu Beylerbeyi Kasım Paşa ile bu eyaletin beyleri ve askeri ile onu karşıladı. Ertesi gün padişahın eteğini öpmek şerefine eriştiler. Rumeli askeri de, Gelibolu geçidinden bu yakaya geçerek, şaban ayının dokuzuncu günü (4.VII.1522) başlarında Rumeli Beylerbeyi Ayas Paşa olduğu halde ordu-yi hümayuna katıldılar. Ertesi günü onlar da etek öptüler. Oradan hareketle nice dağlar, ovalar aşılıp Yenişehir adındaki kasaba yakınına konuldukta, Bosna ucu boyunca Hersek Sancağı Bey'i Mahmut Bey'in adamları gelip, bu ucun yakınında bulunan İskaradın Kalesi'nin fetholundugunu muştuladılar.

İskaradın Kalesi'nin Fethi

Yıl 928 (M. 1522). Hersek sancakbeyini Mahmut Bey'in adamlarından Bektaş Voyvoda adında ünlü bir yiğit, uçboyunun kimi gözü pek gazileriyle İskaradın Kalesi'ni ele geçirmek üzere iken, bir bölük melunun kaledeki kâfirlerin imdadına gelmekte olduklarını öğrenince, Bektaş Voyvoda hemen pusuya yattı ve fırsatını kollayarak üzerlerine atıldı. Öyle bir savaş, öyle bir boğuşma oldu ki, gökteki melekler bile hayranlıkla takdirlerini belirttiler. Tanrı yardımlarıyla Müslümanlar destekledi. Böylece düşmanı dağıttılar ve sonra kaleyi fethetmekle mutlu oldular. Sözü edilen kaleyi, bu kusurları sayılamayacak kadar çok olan ben fakir de gördüm. Bir limanlık yerde kıyıda yalçın bir kaya üzerinde kurulmuş, üç evin bile sığamayacağı kadar dar açık bir yerdir. Kâfirler döneminde, içerisinde yüz iki yüz kadar eşkiya barınır ve bunlar Müslümanlara durmadan saldırırlar imiş. Şimdiyse içinde, bekçilerinden başka kimse yoktur.

Şehsüvaroğlu Ali Bey'in, Oğulları ile Birlikte Öldürülmesi

928 tarihinde (M. 1522). Yenişehir konağına ulaşan sevinç verici bir haber de, Şehsüvaroğlu Ali Bey'in öldürülmesi olayı idi. Cihan padişahı sefere çıkınca Ferhat Paşa, görünürde «öte yakaları» (Anadolu) sınırlarını korumakla görevlendirildi. Ama, gerçek amaç, Şehsüvaroğlu'nun ortadan kaldırılması idi. Zülkadriye ülkesinde bağımsız bir durumda hüküm sürmekte olan Şehsüvaroğlu-

lu, her bakımdan padişahın sürekli iltifat ve desteğini görmüş bir bey idi. Bu nedenle de kendisine bir büyüklük duygusu gelmişti. Çok kez hakkında yakınmalar yapılmıştı. Çoğu kez bu yakınmaları gidermek için kendisine padişah buyruğu gönderildikçe dinlemez, hatta bu buyruklar tersinde bir takım sarkıntılar daha da artardı. İşte bu sebeplerle, Ferhat Paşa, Sivas yakınlarına varınca, danışma bahanesiyle onu yanına çağırdı ve otağında, oğulları ile birlikte işini bitirdi (83).

Helke Kalesi'nin Fethi

Tarih 23 Şaban 928 (M.18.V,1522). Deniz yönünden, deniz kurdu Mustafa Paşa zafer yelkenini açarak hedefe doğru hızla giderken Oniki Adalardan biri olan Helke, Osmanlı ordusunun bağlantı yolunu keser konumda ve kâfirlere bir sığınak yuvası olmak durumunda bulunması dolayısıyla, deniz gazilerinden Mahmut Reis adında, arslandan da güçlü bir yiğit, adanın ele geçirilmesi ile görevlendirildi. Buyruğu altına verilen gemilerle yelken açıp adaya varınca, tam bir gün süren savaş ve uğraştan sonra, Tanrı'nın yardımı ile, adayı zaptetmeyi başardı. Böylece, bu kale de, İslam kaleleri arasına katılmış oldu.

Sonra, doğru görüşlü Mustafa Paşa, gemilerini alay alay edip Rodos adası yakınlarına geldi. Burada dümencisine, düşmanın top ve tüfek ateşlerine aldırmadan yoluna devam etmesi için kesin emir verdi. Çok geçmeden top ateşi altına girdiler. Atılan taş güllerle İslam gemilerinin direk ve yelkenleri üzerinden uçarak, hiçbir zarar eristiremediler. Düşman da, silâhlarının etkili olmadığını görünce atıştan vazgeçip kalenin kule ve bedenleri dibine toplandılar ve Osmanlı donanmasını seyretmeye koyuldular. Rüzgâr çok elverişli olduğundan, bir anda, yükseklerden uçan kuşlar gibi süzülerek hisarı geçtiler ve demir salınacak yer olarak kestirilen limana girdiler. O gece burada dinlendiler. Herkes «ya Fettah»⁽⁸⁴⁾ diye ulu Tanrı'nın adını anarak geceyi dualarıyla doattılar.

Ertesi sabah erkenden gemilerdeki kayıklar, sandallar ve peremelar⁽⁸⁵⁾ denize indirildi ve bunlarla gaziler karaya ayak bastılar. Hızla, topları gemilerden çıkarmaya yarayacak iskeleler

83) Şehsüvaroğlu Ali Bey'in oğullarından Üveys, Velet ve Pir Ahmet de aynı zamanda öldürüldüler. Yalnız dördüncü oğlu İskender'e dokunulmadı.

84) Bütün emel ve meram kapılarının açıcısı olan Tanrı, ya Allah!

85) İki kürekli hafif kayık. Daha çok limanların kontrolünde kullanılırdı.

kurdular ve başka ihtiyaçları tamamladılar. Rahmetli Paşa, gece ve gündüz durmadan çalıştı. Karaya çıkarılan topraklarla hisar üzerine ateş yağdırmaya başlandı. Fakat kaleyi savunanlar, bu atesten pek fazla etkilenmediklerinden, İslam gazileri, ister istemez yerlerde hendekler kazarak, toprakları hisarın daha yakınlarına soktular.

Öte yandan, Lutuf ve ihsanı uçsuz bucaksız denizler gibi bol olan padişah hazretleri, kalabalık ordusu ile yürüyüp Bozdoğan suyu diye tanınan konak yerine geldi. Burada, Kara Kadı adındaki kişi hakkında yakınmacılar geldiğinden, Kara Kadı ölüm cezasına çarptırıldı. Kubbe vezirlerinden biri olan Ahmet Paşa, vezirlikle ün yapmış dediği dedik ve bencil bir kişi olarak bu arada Mustafa Paşa'yı çekistirdi ve kale işlerinden anlamadığını ileri sürerek, bütün işleri kendisi yönetmek üzere kendisini serdarlığa tayin ettirdi. Buna ilişkin yazılı buyruğu da önden orduya gönderitti. Sonra, bu konaktan Marmaris'e gelinerek adaya geçilmeye başlandı. Aynı yıl ramazanın dördüncü günü (28.VII.1522) saadetli padişah hazretleri de adaya ayak bastı. Ertesi gün, metrislere yerleştirilen topraklarla ateşe başlanarak kalenin dövülmesine girildi. Burada ayrıntılarına girmeye gerek yok. Tam beş ay kale dövüldü. Müslümanlar gece ve gündüz kendilerine uykuyuda rahatıda haram ettiler. O kadar uğraştılar ki şimdiye kadar böylesi çaba hiçbir kalede gösterilmiş değildir, bundan sonra da görüleceği kuşkuludur. Yüzü aşkın yürüyüş olup her birinde haddinden fazla dökülen şehit kanı ile kalenin burç ve beden duvarları lâle rengini almıştır. En sonunda yerden lağımalar konuldu. İslam gazileri kazma ve kürekle hendekler kazdılar. Hücuma elverişli bir durum meydana geldiğini görünce kâfirler teslim oldular. 929 yılı safer ayının beşinci günü (M. 29.XII.1522) sadrazam kolundan ve Üçüncü Vezir Ahmet Paşa kolundan kaleye girildi. Yeniçeriağası da aynı gün kaleye girdi. Böyle büyük bir fetih, daha önce ki hükümdarların hiçbirine nasip olmuş değildir. Yüce Tanrı'ya hamd olsun, İslam padişahı hazretlerine müyesser oldu. Dünyanın dört bucağına müjdecilerle «fetihname» (86)'ler gönderilerek bu büyük haber bildirildi.

İlike Kalesi'nin Fethi

11 Şevval 928 (3.IX.1522) günü. Tanrı'nın yardımı ile İlike Kalesi fetholunup kulelerine İslam sancakları çekildi. Ada, kendisine bağlı olan bütün yerlerle birlikte Osmanlı topraklarına katıldı.

86) Bir yerin ele geçirilişini, zaferi duyurmak üzere hükümdarların yabancı devlet başkanlarına, şehzadelere, valilere vb. kimselere yazdıkları resmi mektup.

Yukarda adı geçen Mahmut Reis, söz konusu kale üzerine yürüyüş sırasında kurşunla vurulup öteki şehitlerle birlikte cennetin birinci katına göçtü. Yüce Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun.

İncirli Kalesi'nin Fethi

14 Şevval 928 (M. 6.IX.1522) günü ise; İncirli, Rodos adalarından (Oniki adalardan) köyleri ve ekilecek bereketli toprağı çok, reaya ve meraları bol, kalesi sağlam ve iyice pekiştirilmiş, burçları göklere yükselen geniş bir ada idi. Ahalisi, Rodos'ta olan savaşları görüp duyduktan sonra, cihangir padişahıtan aman dilediler ve kale anahtarını getirip teslim ettiler.

Tahtalı Kalesi

Rodos adasında bulunan sağlam bir kaledir. Ahalisine, Rodos'un başına gelenler ibret olduğundan, kalenin anahtarını getirerek teslim ettiler ve haraç vermeyi kabul ettiler.

İstanköy Adası

Bunun da ahalisi, kalelerinin anahtarlarını getirip teslim etti. Ada, bütün köy ve toprakları ile ele geçirilmiş oldu.

Bodrum Kalesi

Burası da, üzerinde kurulmuş bulunduğu adanın tümü ile birlikte boyun eğdi. Reaya ve halkına cizye ve haraç konuldu.

Bu fetihler ve gazalardan sonra padişah otağı Marmaris iskelesine taşındı. Ertesi gün Rodos Kalesi beyi yerinde olan Megal Mastori (87) sanındaki kâfir Divan-ı hümayuna gelerek memleketlerine dönmelerine izin verilmesi için el öptü ve hazineye bir miktar külçe halinde altın peşkeş çekti. O gece, izin verilen cehennemlik kâfirlerle, kendilerine ayrılan gemiye binip Frengistan'a doğru yola çıktılar. Ertesi gün cuma ve Müslümanların bayramı, sefer ayının da on dördü ve Erba'ın (88) yirmi ikinci günü (13.I.1523) idi. Adalar fatihi padişah hazretleri, ulema, vezirler, beyler ve askerın ileri gelenleriyle birlikte Yenica'm'ye giderek cuma namazını kıldı ve ondan sonra, kılavuzu zafer olan askere izin verildi.

Padişah hazretlerinin İstanbul'daki sarayına dönüşü, rebiulahır sonu, sene 929 (16.III.1523) tarihine rastlar.

87) Rodos Saint Jean şövalyeleri başkanı. Grand Maître. Bu tarihte Pierre d'Aubusson idi.

88) 22 Aralık'ta (gündönümü) başlayan kırk günlük kış dönemi.

İKİNCİ VEZİR 'MUSTAFA PAŞA'NIN MISIR MUHAFAZASINA GÖNDERİLMESİ

İkinci Vezir Mustafa Paşa Mısır muhafızlığına gönderildi, 7 Zilhicce 928 (28.X.1522). Rodos mühasarəsi sırasında zilhicce ayının ikinci günü (23.X.1522) Mısır'dan bir kayık gelip, Kahire valisi Hayre Bey'in (Hayır Bay) 'Tanrı'nın emri ile ölmüş bulunduğu haberini getirdi. Bunun üzerine İkinci Vezir Mustafa Paşa'ya emrine on kadirğa koşulup Mısır'a gönderildi. Konaklar aşıldıktan sonra Mısır'a girişlerinde kentin ileri gelenleri onu karşıladılar, olağanüstü şenlikler düzenlendi. Fakat yürekleri kin, düşmanlık ve kıskançlıkla dolu olan bazı hileci Çerkesler, Hayre Bey kendilerinden olduğu için onun zamanında görünürde sakin iken şimdi, Mısır tahına Rum ülkesinden (Türkiye'den) şanlı bir vezirin gelişi ile korkuya düştüler. Mısır'ın zenginliklerinden tamamıyla yoksun bırakılacaklarını sanarak kuşkuyla kapıldılar. Bu yüzden, Hayre Bey'in emir-i ahur-ı kebirî Kansu ile hazinedarı Möhrebabî ve tüfenkçi-başı Budak denmekle bilinen birtakım aşağılıklar, aralarında söz birliği ederek, adı geçen Kansu'yu sultan yapmak sevdasına düştüler. Birçok fesatçı kimseleri de kandırıp başlarına toplayarak doğru yoldan sapıttılar. Bir gün Divana baskın yapıp paşayı öldürmeyi, Mısır çarşılarında bulunan Osmanlıları, bir araya toplanmalarına meydan vermeden, kılıçtan geçirmeyi kararlaştırdılar. Fakat yine kendilerinden biri bu plânı hükümete haber verdi. Bunun üzerine tertipçilerden bir kısmı yakalanarak herkesin gözleri önünde ikiye biçildiler.

Tertipçiler arasında ileri gelenlerden Canım Kâşif adında bir fesatçı daha vardı. Yandaşlarının çokluğu ve kendisinin zenginliği ile saygınlık kazanmış bulunan bu adam, birkaç kez Emir-i hac (89) olmuştu. Şimdi, plânlarının açığa çıktığını görünce, hemen hiyanet bayrağını kaldırdı. Çerkez aslılarından ve baldırıçıplak Araplardan beş, on bin fesatçıyı başına topladı. Tanca kâşifi (90) olan Hüdaverdi de, yaratılışındaki hainliği açığa vurarak, birçok fesatçı ile Canım Kâşif'e katıldı.

Öte yandan Garbiye kâşifi olan İnal da, kendiliğinden bugün Mahalletü'l-Kübrâ adını taşıyan kasabadan dört, beş bin kadar fesatçıyı peşine takarak ayaklandı. Adam öldürmeye ve mal yağma etmeye başladı. Arap şeyhlerinin ileri gelenlerine, ayrıca başka kent

89) Her yıl, Kâbeye giden hac kabilelerini korumakla görevli komutan.

90) Memluk devlet kuruluşunda sancakbeyi derecesinde yönetici kâşif.

ve kasaba ahalisine mektuplar yazarak reayanın bir yıllık haracını affedip bağışladığını ilan etti. Bundan böyle alınacak haracı da yarıya indireceği vaadi ile halkı kandırarak ne denli fitne ve fesatç, varsa hepsini ayaklandırdı. Öyle bir karışıklık oldu ki, bütün yollar kapanıp çevre ve yörenin Mısır ile bağlantısı kesildi. Kasaba ve köylerde tüccardan ve sipahiden buldukları Rumluları (Osmanlıları) ve Kâbe'yi ziyarete giden hacıları öldürdüler. Kahire dışında her taraf karmakarışık olup çalkandı, güvenlik ve asayiş tümüyle ortadan kalktı.

Temiz yürekli Mustafa Paşa, Mısır'da buyruğu altındaki askerle bu kalabalık düşmanların üstesinden gelemeyeceğini anladı. Elebaşılardan adamları ve yardımcılarını ayırarak için Arap ileri gelenlerini, beylerini güler yüzle okşayarak elde etmek yolunu tuttu. Onlara birtakım çıkarlar sağlayan ve kendisini bazı yükümlülöklere sokan mektuplar yazdı. Kahire'ye getirtip her birine onur kaftanları giydirdi, türlü iltifat ve okşanmalarla haraçlarını da biraz azalttı. Böylece Arap ileri gelenlerine güven gelip bundan böyle devlete bağlı kalacaklarına ve ayaklanmayacaklarına Kuran üzerine yemin ettiler.

Bunların her biri, memleketlerine dönünce kendi adamlarını yanlarına çektiler ve böylece asilerin toplanmasını önlediler. Paşa cenapları durumu öğrenince, kapı halkının ağası Hızır Ağa'yı başkomutanlığa getirdi. Üç, dört bin kadar tüfenkili yeniçeri ve öteki askeri ile Hızır Ağa'yı asilerin üzerine gönderdi. Birçok kez tokuşup döğüşmekten, savaşp boğuşmadan sonra yüce Tanrı'nın yardımı ile eşkiya bozulup dağıldı. Böylece, devlet büyükleri başarıya eriştiler. Sultanlık hevesine düşen eşkiyanın da mutsuz başı kargı ve mızraklara süs oldu. Olay 929 şaban ayının başlarında sona erdi. (15.VI.1523).

MAKBUL VE MAKTUL İBRAHİM PAŞA'NIN SADRÂZAM OLUŞU

3 Şaban M. 929 (17.VI.1523) tarihinde ek olarak Rumeli beylerbeyliği de kendisine verilmek suretiyle sadrâzam olan rahmetli Karamanlı Mehmet Paşa'nın Rodos seferindeki çalışma ve çabaları, düşmanlarının fesat ve fitneleri yüzünden pek beğenilmedi. Bu sebeple, İstanbul'a döndükten sonra, Vezir Ahmet Paşa'nın kurması ile, Mısır fethinde İstanbul'a sürülmüş olup da padişahın tahta çıkışı sırasında affedilerek yurtlarına dönmeye izin verilen

fukaranın hesapsız mallarını ellerinden almıştır diye suçlandırıldığından, sadrâzamanın teftiş edilmesi için padişah buyruğu çıktı ve zamanın kazaskeri olan Fenari Muhyiddin Çelebi teftişle görevlendirildi. Muhyiddin Çelebi, Ahmet Paşa'nın aldatıcı vaatlerine kanarak ve rütbece vezirlik sırası Ahmet Paşa'da olduğundan sadrâzamlığa geçince kazanacağı itibar ve iltifatların parlaklığına da kapılarak, seriata aykırı bir yol tuttu, birçok işlerde Piri Mehmet Paşa'nın suçlu olduğu yargısına vardı. Böylece, Muhyiddin Çelebi dünya ve ahirette kendisini yıktığı gibi Ahmet Paşa da, garezinin cezası olarak, sadrâzamlığa getirilmedi. Devletin bu en yüksek mevkii, Harem-i hümayun odabaşılığı görevine iç şahinciler ağırlığı da eklenerek, İbrahim Paşa'ya verildi.

Bu haber her yana büyük bir müjde olarak yayıldı. herkesi bir sevinç ve bir neşe aldı. Mutluluk tahtı ile adalet divanına parlaklık ve tazelik geldi.

MISIR EYALETİNİN HAIN AHMET PAŞA'YA VERİLMESİ

2 Ramazan 929 (15.VII.1523) tarihinde İbrahim Paşa'nın yakışıklı vücuduna vezirlik kaftanı giydirildiği zaman, yukarda adı geçen Ahmet Paşa'nın düşünceleri altüst oldu ve kendisi son derece tasalanıp üzüntüye kapıldı. Bu sırada ikinci Vezir Mustafa Paşa Mısır'da eşkiyanın hakkından geldikten sonra İstanbul'a çağırılmış ve yerl Güzelce Kasım Paşa'ya verilmişti. Ahmet Paşa da, vezirlikten umduğunu bulamayınca, «ya sabır, ya sefer» diyerek, sabra da gücü yetmediğinden, Mısır valiliğinin kendisine verilmesini istedi. Bütün Divan üyelerinin, onun elinden ve dilinden çekmedikleri kalmamıştı. Herkes Ahmet Paşa'nın uzaklaşmasını istediğinden, dileği, padişah hazretlerine duyuruldu ve böylece ona Mısır eyaleti ihsan buyuruldu.

Mısır'a vardıktan sonra Ahmet Paşa'nın tutum ve davranışları başka beylerbeyliklerinkine benzemez oldu. Oradaki Çerkez eşkiyasına hoşgörü ve itibar göstererek padişah görevlerine ihanet ve hakaretlerden geri kalmadı; kimi yasaları ve alışveriş kurallarını değiştirmeye kalkıştı. Bu ürkütücü haber İstanbul'da duyulunca, Mısır'daki ünlü beylerden Kara Musa adlı Emir-i kebir'e (91) Mısır valiliğine atandığı müjdesiyle birlikte adı geçen hain hakkında gereken işlemin yapılması için padişah buyruğu çıkarıldı.

91) Mısır - Memluk ordu kuruluşunda büyük rütbelerden biri.

Fakat Ahmet Paşa bütün iskelelere güvenilir adamlarını koymuş ülkeye girip çıkanları gözetlemekte idi. Padişah buyruğu ile gelmekte olan çavuşu yakalattı ve bu zavallının yanı sıra Kara Musa Bey'in de hakkından gelerek ayaklanma bayrağını açmış oldu. Kendi adına para bastırıp hutbe okutmaya başladı; İstanbul'dan beraberinde getirmiş olduğu Mehmet Bey adındaki cesur bir komutanı kendine vezir yaptı. Ancak, akıllı ve bilgili bir adam olan bu Mehmet Bey ayaklanmaya razı olmadı ve padişaha bağlı kalarak öteki görevlilerle birlikte, bir fırsatını kollayıp Ahmet Paşa'yı hamamda bir baskınla ele geçirmek için tedbirler aldı. Fakat dinsiz hain, bir yolunu bularak sıvışmaya muvaffak oldu ve çöldeki Arap şeyhlerine sığındı. Bunun üzerine Mehmet Bey askerle yeniden onun üzerine yürüdü Tanrı'nın yardımı ile başı kesilerek cezası verildi.

SADRAZAM İBRAHİM PAŞA'NIN NEŞELİ DÜĞÜN TÖRENİ

18 Recep 930 (22.V.1524). Evlenmek İslam'lığın ilkelerinden biri olduğundan İbrahim Paşa, kızı ile evlenmek için saadetli padişah'tan izin istedi. Bunun üzerine Padişah, istenen izni verdiği gibi kendileri de şahsen düğün törenini şerefleştirmeyi vaat buyurdular.

Dört bucaktan getirtilen bilgili ve işten anıar kabiliyetli kimseler böylece tören hazırlıklarına başlamakla görevlendirildiler. On-
dan sonra dokuzuncu kat gök gibi geniş bir alan olan Atmeydanı'na yüksek çadırlar dikildi nice bezemelerle süslendi. Mehterhane binası önünde, muzaffer padişah için, bahtı mutluluk olan taht kuruldu. İkinci Vezir Ayas Paşa, Yeniçeri ağası ve kapıkullarının tümü ile saraya vararak mutlu padişahı düğünü şerefleştirmeye davet etti. Bütün kapıkulları ve öteki esnaf takımına birer gün süre ile çeşitli gölen ve bağışlarla bol bol ikramlarda bulunuldu. Şimdiye kadar evlenen sultanlardan (92) hiçbirinin düğününde olmamış bolluk ve neşe bu kez gözler önüne serildi. Cihanın kölesi olduğu mutlu padişah düğünü onurlandırmak üzere gelirken ayağı altınlar, sağ ve sol yanları altın işlemeli seraselerle, bahada ağır dibâlarla, atlas, kadife, kemha ve benzeri kumaşlarla döşelidir. Sokakları, türlü türlü nakış ve bezeklerin doldurduğu bir sergi yeri haline döndürdüler. Vezirler ve devlet ileri gelenlerinin hepsi yaya olarak padişahın bindiği atın önüne düşüp, eğer örtülerini omuzları üzerinde taşıyan seyisler gibi

92) Padişah soyundan gelen kızların sanı.

hizmet ettiler. Padişah, kendisi için kurulmuş olan tahta oturunca sağ yanında şeyhülislâm ve Müftü Kemalpaşazade, sol yanında ise hocası Molla Hayreddin yer aldılar. Öteki yüksek seviyedeki bilginlerle, halkın seçkinleri ve semaniye müderrisleri, derecelerine göre sırasıyla padişahın karşısında oturup ilmi konular üzerinde birbirleriyle tartıştılar. Sonra Hassa Çeşnicileri mutlu padişahın önüne ayrı bir sofra yemek koydular, bilginlere de başka sofralar çıkardılar. Başdefterdar Mustafa Çelebi, saray hazinesinde saklı bulunup tabağı ve çanağı ile beraber Nuşirevan'dan kalma bir yadigârdır diye tanınan ünlü firuze kâse ile saaoetli padişaha şerbet sundu ve yine yerine dönüp oturdu. Yemekten sonra sofralara çeşitli tatlılar ve şerbetler kondu; Bilginlerin herbirine birer sini şeker helvasından başka çeşitli tatlılar ve murabbalar ikram olunup evlerine gönderilmekle sonsuz iltifatlar gösterildi.

VEZİR FERHAT PAŞA'NIN ÖLDÜRÜLMESİ

4 Muharrem 932 (21.X.1525). Ferhat Paşa, rahmetli Sultan Selim zamanında Rumeli beylerbeyi iken Anadolu'da ayaklanan Celali eşkiyasını ve de kimi Türkmenleri teftiş göreviyle vezirliğe yükseltilerek serdar olup bir miktar asker ile gönderilmiştir. Tanrının hikmetinden olacak bu eşkiya daha kendisi varmadan Şeh-süvaroğlu Ali Bey tarafından perişan ediliş dağıtıldığından, Ferhat Paşa'ya Ekecek adı verilen yaylakta bir süre muhafız olarak kalması emrolunmuştu. Fakat bu sırada, rahmetli şehzade Sultan Ahmet'in oğullarından Sultan Murat adındaki şehzadenin İran'dan gelip Amasya ileri gelenleri ile buluştuğu ve hemen ayaklanmak üzere olduğu söylentisi halk arasında dolaşmaya başlamıştı. Ferhat Paşa durumu hemen padişaha bildirerek gerekli yetkiyi aldı ve şehzadenin üzerine yürüyerek altı yüz kadar suçsuz insanın kanına girdi. Bu bahane ile de pek çok mal elde etmişti. Hakkında defalarca yapılan şikâyetler üzerine vezirlikten alınarak Semendre sancakbeyliğine yollandı. Ama buradan da yine birçok şikâyetçileri geldiğinden yine işinden çıkarılarak, Edirne'ye çağrıldı ve buraya gelince de öldürüldü. Böylece, eylemleri yüzünden haketmiş olduğu cezaya çarpıtılmış oldu.

SADRAZAM İBRAHİM PAŞA'NIN MİSİR'A GİDİŞİ

930 zilhiccesinde (Ocak 1524). Hain Ahmet Paşa olayından sonra Mısır eyaleti Güzelce Kasım Paşa'ya verilmişti. Fakat padi-

şah, Mısır ülkesinde düzenin kurulması işinin ancak İbrahim Paşa'nın oraya varmasına bağlı bulunduğu kamısında idi. Bu sebeple İstanbul'da Başdefterdar İskender Çelebi, Ulufeciler Ağası Hayreddin Ağa, Çavuşbaşı Sofuzade Mehmet Ağa, otuz nefer çavuş ve paşanın kâtipliğine atanan Celâlzade Mustafa Çelebi, İbrahim Paşa ile birlikte Mısır'a gitmekle görevlendirildiler. İbrahim Paşa bunlarla, beş yüz yeniçeri ve bazı kâtiplerle, ayrıca bölük halkından bir miktar adam ile on parça kadirgaya binerek, yukarda söylenen tarihte Mısır'a gitmek üzere yola çıktı.

Sakız adasına varılınca Hristiyan beyleri paşayı karşıladılar, armağanlarını verip şölenler çektiler. Oradan Rodos'a varılarak birkaç gün de orada kalındı. Bu arada 931 yılının muharrem ayına girilmişti. Aynı ayın onuncu günü Rodos limanından kalkan gemiler dört beş gün uygun rüzgârla yol aldı. Ertesi gün İskenderiye Kalesi'ni göreceklerini umarken, Tanrı'nın takdiri ile, keşişleme dedikleri aykırı bir yel çıkıp gemileri gerisin geri dönmeye zorladı ve yine, Tanrı'nın yardımı sayesinde, esenlikle Rodos'a gelindi. Birkaç gün sonra istenen elverişli rüzgâr çıkınca yeniden yola çıkılıp İskenderiye Kalesi'nin görüleceği yere kadar gidildi ise de, yine bir keşişleme rüzgârı ile karşılaşıldı ve bin zahmet ve meşakkatla bir kez daha Rodos'a dönüldü. Bunun üzerine deniz yoluyla gitmekten vazgeçilerek kara yolundan Mısır'a varmaya karar verildi.

Rodos beyinin altı atı vardı ve bunlar paşa için alındı. Yandaki görevlilerle askerler yaya olarak ve çok zahmet çekip tehlikeler atlattıktan sonra Muğla adındaki kasabaya gelindi. Burada dört yana adamlar salınıp elde edilebilen binek ve kasaplık hayvanlardan bulunanları getirildi ve böylece Ladikiye (Denizli) kentine varıldı. Fakat sert bir kış bastırıldığından ancak rebiulevvel ayında Haleb'e göç edildi. Burada birçok zalim ve fesatçıların haklarından gelinerek sayısız fukaranın zorla alınmış hakları kendilerine geri verildi. Böylece deniz yolunun kapanarak karadan gitmek zorunda kalınmasının yararı ve nedeni anlaşılmış oldu. Sonunda cemaziyelahirin sekizinci günü (2 IV - 1524) Mısır'a varıldı ve parlak şenlikler yapıldı.

İbrahim Paşa ile beraberindekiler adaletli ve ölçülü yönetimleri ile Mısır vilayetini tam bir güvenlik yeri haline getirdiler. Çevredeki memleketlerden büyük bölük reaya fukarası Mısır'a gelerek kendilerinden alınan haraçtan, tartı ve para işlerinde yapılan zulümlerden yakındılar. Bunun üzerine, hakkı seven ve hakka inanan adaletli paşa, geçmiş yıllarda çıkarılmış olan yasaların defter-

lerini getirtti. Kansu Gavri zamanında, arkasından Hayre Bey döneminde, daha sonra da zalim ve hainin ayaklanması sıralarında eklenmiş olanları saptayıp ayıkladı ve adalete uygun olarak yeni bir kanun çıkardı. Reaya ve halkın da beğenerek benimsedikleri bu kanunu padişah hazretlerinin onayına sundu. Bundan böyle bu yeni kanuna göre işlem yapılsın diye padişah buyruğu çıkınca herkes, alemlere gölge veren padişahın devlet ve saltanatının uzun yıllar sürüp gitmesi için dualar edip durdu.

Sonra, içinde parmakla gösterilecek kadar kendini tanıtmış olan, uçsuz bucaksız denizlerin korsanlarından Süleyman Reis, yirmi parça kadirga ile Süveyş iskelesinden Yemen ile Aden yöresine gönderildi. Süleyman Reis o taraflardaki dik kafalı kimi adamların haklarından geldi ve bölgeyi padişahın buyruğuna boyun eğmeye zorladı. Yıl da 932'ye erdi (1526).

MOHAÇ SEFERİNİN VE DAHA BAŞKA FETİHLERİN ÖZETİ

Padişahın Sefere Çıkışı

11 Recep 932 (23.IV.1526) Zaferle sonuçlanan bu seferde Rumeli Beylerbeyliği Sadrazam İbrahim Paşa'nın görevine eklenmekle Rumeli beyleri askerleriyle onu Edirne'de karşıladılar. Anadolu Beylerbeyi Behram Paşa da Gelibolu'dan geçerek Edirne'de ordu-yı hümayuna katıldı. Edirne'de «Altıbölük Halkı» (93) yoklama olundu. Gerekli hazırlıklar tamamlandıktan sonra yola çıkılarak mübarek şaban ayının on altıncı günü (28.V.1526) padişah Sofya ovasına kondu. Buradan hareket olunacağı sırada tüm Rumeli askerinin yoklama olunması için padişah buyruğu çıktı ve atları sırtında konağa gelenlerin yoklamaları gereği gibi yapıldı. Sadrazamın, Rumeli askerinin başında olarak, bu menzilden bir konak ileriye gitmesi emrolundu. Bölük halkından birçok yiğit, yeniçeriden iki bin tüfenkendaz ve yüz elli kale döğen top (darbzen) sadrazamın buyruğu altına verildi. Aynı ayın yirmi dördüncü günü (4.VI.1526) Anadolu askerinin de yoklaması yapıldı. İkinci Vezir Mustafa Paşa ve Üçüncü Vezir Ayas Paşa, Anadolu Beylerbeyi Behram Paşa, bölük halkı ve yeniçeri askerleriyle saadetli padişahın yanında olarak, geri kalan asker birlikleri de ileri gelen komutanlarla birlikte yürüyüşe koyuldular. Ramazanın

93) Kapıkulu askerinin altı.

on dokuzuncu günü (29.VI.1526) padişahın çadırı Belgrad sahra-sına kuruldu. Şevval ayının dördüncü günü (14.VII.1526) da Sirem yakasına geçildi. Bölükten oluşan sınıfı : Sipahi, silahtâr, sağ ulufeciler, sol ulufeciler, sağ garipler, ve sol garipler.

Varadin Kalesi'nin Fethi

17 Şevval 932 (28.VII.1526) de saadetli padişah Salankamin adındaki kale yakınında durarak Sadrâzam ve serdar-ı ekrem İbrahim Paşa hazretlerini adı geçen kaleyi fethetmekle görevlendirdi. İbrahim Paşa, Rumeli yiğitleri ile varıp yedi günlük bir kuşatmadan sonra kaleyi lağımlayarak ele geçirmeyi başardı. Tomaro Bal adlı bir sapkın, eylemleri kötü olan kralın Tuna ötesindeki ülkelerini, serdarı ve askerinin başkomutanı idi. Adı geçen kale kendi elinde olduğundan, birçok gemi hazırlanmış ve bunlara çok sayıda tüfekçi bindirerek İslâm donanmasını bu kale önünden geçirmeye kalkışmıştı. Fakat İstanbul'dan getirilen sekiz yüz parça gemiye başbuğ olan Süleyman Reis'in saldırılarına dayanamadı ve ister istemez kendisi Segedin sahrasına, gemileri de Tuna ırmağı yolu ile İlok'a doğru kaçtılar. İlok'a geldikleri zaman kaleye bir miktar tûfengendaz ile bir iki yüz atlı yerleştirdi ve artık ileriye kaçıp gitmeye gücü kalmadı.

İlok Kalesi'nin Fethi

28 Şevval 932 (M. 8.VIII.1526) Varadin Kalesi'nin fethinden sonra İslâm askeri ile sadrâzam, İlok Kalesi'nin fethine yöneldi. Tanrı'nın yardımı ile orası da vire ⁽⁹⁴⁾ ile alınıp içinde bulunan cehennemlik melunlara aman verildi. Kortik, Dimitriçe, İrik, Gogorofça, Lukay, Sotin, Dalakva, Ardud, Çervinik, Raça, Ösek kale ve parkanları da fetholundu. Buraların halkı İslâm askerinin korkunç velvelesinden şaşkına dönüp, kimisi perişan bir halde vadi ve dağlara kaçıştı, kimisi de padişah eşiğine yüz sürüp aman dilediler. Ösek Kalesi yerle bir edildi. Burada, İslâm askerinin karşı kıyıya geçmesi için üç gün içinde geniş bir köprü kuruldu ve zilkadenin on ikinci günü (20.VIII.1526) zafer kazanmayı âdet eden askerin tümü ile Macarların topraklarına geçildi. Geçiş tamamlandıktan sonra da, gayretli padişahın buyruğu ile köprü yıkılarak İslâm ülkeleri ile bağlantı kesildi.

94) Anlaşma yoluyla

Durumu Terse Dönen Kralın Mohaç Sahrasında Uğradığı Bozgun

20 Zilkade 932 (M. 29.VIII.1526). Düşünen anlayışlı kimse-lerce bilinir. ki : Her ne kadar atalar, babalar hakkında eleştiride bulunmak ayıplanacak bir şeyse de bunu yapan insan kendini bun-da, çağdaşlarının ağır söz oklarına hedef olurum, diye bir kuş-kuya kaptırmaması gerekir. Ama okuduğum altı, yedi tarih kita-bında Mohaç ovasında yapılan savaşın birbirine aykırı biçimlerde anlatılmış bulunduğunu gördüm. Ayrıca da bu yazılanlar, sözlerine güvenilir kimselerden duyulanların anlattıklarına da uymamakta-dır. İşte bu nedenledir ki, öğrenebildiğim kadarıyla doğrusunu tes-pit edip kitabımıza geçirmeyi ve bildirmeyi yeğ tuttum.

Bu parlak gazaya katılan Bosna alaybeyi dedem ve yedi kardeşi ile rahmetli babam, güçlü kuvvetli yiğitler imişler. Bugün de Saraybosna yakınında Biha nahiyesinde Alaybeyioğulları diye her birinin oturduğu yer, halk arasında iyice bilinmektedir. Böy-le olunca, onların da durumlarından bir parça söz etmek gerekir.

Akrabalarından bir kimse bunu okuyacak olursa, onların hayırla anılmasına bir vesile olması ve başka bir bilgi sahiplerince de özürümüzün geçerli tutulması rica ve iltimas olunur.

İslâm sultanlarından gazi padişahların seçkini, rahmetli ve Tanrı'nın bağışını kazanmış olan Ebulfeth Sultan Mehmet Han Gazi -Yüce Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun- sekiz yüz yetmiş yedi (M. 1472) tarihinde Bosna ülkesinin çoğu yerlerini feth edip bir sancak-beyi atanması gereğini gördüğü zaman, önce sancağı Minnet Bey oğlu Mehmet Bey'e verirler. Yüce atamız Kara Davut Ağa bu sırada rahmetli padişahın silâhtarı iken, galiba adı geçen komutana ya-kınlığı dolayısıyla ya da başka bir nedenle elli bin akçe zeametle Bosna alaybeyi atanarak haremnden çıkar. Hatta rahmetli Sultan Beyazıt zamanında bir savaşta öncü komutanı olan rahmetli Yahya Paşazade Küçük Bâli Bey rahmetlinin zeametini alıp berat etmiştir. Bu mübarek berat hâlâ benim elimde bulunmaktadır. Bu kitaba ay-nıyla koymak isterdim, fakat benzerleri kadar güzel olmadığından bundan sonra inşallah bir başka örneğini veririm. Ancak, bu zama-nın şartlarına göre, o günlerde de silâhtarların zeamete çıkmaları-nın bir tür hakarete uğradıkları sanılmasın. Gerçekte o çağın elli bin akçelik zeamet payesi, şimdi vezirlik rütbesinde olanlara oranla birkaç kat yüksek imiş. Rahmetli babamdan çok kez dinlemişimdir.

Bosna'da Kara Malkoç Bey zamanında yüz ağartacak işler gördük. Müslüman gaziler o kadar çok ganimet ele geçirdiler ki yalnız ben, bir hizmetkârımla birlikte, altmış bin akçe ganimet aldım. Adı geçen komutan İstanbul'a cebeli cevşenli tutsaklar ve başlar gönderdi ve alaybeyi bu savaşın kazanılmasında başlıca etken olmuştur diye babamızın ödeneğinin yükseltilmesini ve bana da bir başlangıç görevi (ibtidâ) verilmesini önerdi. Babamız alaybeyi olduğundan, ödeneğine beş yüz akçe eklendi, bana ibtidâ verilmesi ise bir başka gazaya ertelendi. Bu erteleme üzerine ben Irakeyn seferine katıldım ve Karakan derbendinde görev yaptım. O sırada «Bosna alaybeyinin oğlu açıktan sefere gelmiştir» diye bana «ibtidâ» dan timar için padişah buyruğu çıkarıldı. Babam, yüce Tanrı bilir ya, «Bosna sancakbeyliği ihsan olunsun ancak bu kadar sevinçle evime gelirdim» diye o zamanlar «ibtidâ emri» ni küçümseyenlere kendisini örnek gösterirdi.

Bu Savaşın Destana Giriş

Dırağa Irmağından geçildikten hemen orada elverişli bir yerde konaklandı. Önce İslâm askeri mum donanması (fener alayı) yaptı. Sanki dokuz feleğin yıldızları bir yere toplanmış, her tarafı Nevruz gününün bile kuskanacağı bir görünüme sokmuştu. O menzilden önce olduğu gibi, Yahya Paşazade Küçük Bâli Bey -ki gün görmüş tedbir sahibi bir adam imiş, babasının ve kendisinin kullarından bin kadar adam ile sefere esermiş, Semendre askeri de dört bin cebeli ve cevşenli ile onun buyruğu altına girermiş. İslâm askerinin öncülüğüne getirildi, yani ordunun ilerisinde dil almak ve karakol gezmekle görevlendirildi. Rahmetli Sultan Bayezit'in kızının oğlu olan Bosna sancağının beyi Hüsrev Bey de babası kulları ile kendi adamları ve daha birçok yiğit erlerden oluşan düzenli ve güçlü Bosna askerinin başında ardçılığa getirildi. Böylece konak ilerlenip Bernevar yakınında köprü kurulan yerin alt yanından Krayişçi gölü yürüyerek geçildikten sonra sadrazam Rumeli askeri ile ve buyruğu altına verilen iki bin tüfengendaz yenigeri ve yüz elli kale döven topla mükemmel bir alay düzenledi. Onun arkasında Anadolu yiğitleri ve beylerbeyleri Behram Paşa ile her sancak askeri tam bir düzen içinde birbiri ardından yürüyorlardı. Âlemin köle olduğu padişah geride kalan İslâm askeri, yenigeri ve bölük halkı ile kara dağlar gibi alaylarını kat kat düzenlemiş ilerliyordu. Mübarek başına üç tane eşsiz sorguç takmış ve mübarek vücudu cebe ve cevşen türünden

zırhlar içinde, sanki demirden bir kaleye bürünmüş gibi devletle giderken, her gören «Yüce Tanrı'nın yardımı senin üzerine olsun» diye dua eder ve överdi. Bu suretle kinçi düşmanı aramaya koyuldular. Bernevar yolu üzerinde olan Busu Kilisesi yakınında rahmetli Bâli Bey sağ yana kırdı ve Yaçkalope denen yere doğru dağ eteği üzerinden kestirme ilerledi. Saadetli İslâm padişahı da Mohaç sahrasında bulunan Hünkârtepesi adındaki yüksek tepeye varınca attan indiler ve doruğa çıkarak bir kürsü üzerine oturdular. Bu fakir, bin tarihinden (M. 1591/92) önce gençlik havası ve atmaca avlamak vesilesiyle oraları dolaştım ve yüce Tanrı bilir, gazî bir padişahın Tanrı'ya yalvardığı yerdir, «uğur getirir» diye iki üç kez sözü geçen doruğa çıktım. Yani çok yüksekti ve tırmanılmasında zorluk vardı. Şimdi ise, rahmetli Mîr-i âlem Hasan Paşa'nın Budin beylerbeyi iken üzerine ağaçtan küçük bir köşk yaptırmış ve yakınında bir su kuyusu açtırmış olduğu bu tepe, çevresindeki sahradan ancak hafifçe yüksektir; zaman geçtikçe dünyanın değişmekte olduğunu burada açıkça izlemiş bulunmaktayız.

Keramet sahibi bir ermiş ve velî olduğuna şüphe bulunmayan Sigetvar türbesi şeyhi rahmetli Ali Dede'nin -yüce Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun- kendi ağzından dinledim : O zamanlar rahmetli İbrahim Paşa Rumeli alaylarını yerlerine yerleştirip kendisi huzuza geldikte saadetli padişah uçboyları beylerinin çağrılarak bir danışma meclisi kurulmasını ferman buyururlar. Bu buyruğa uyularak komutanlara çavuşlar gönderilir. Herkesten önce Bosna Beylerbeyi Hüsrev Bey gelir ve kendisine tepenin doruğuna çıkması emrolunur. İbrahim Paşa, öteki vezirlerle birlikte saadetli padişahın huzurunda ayak üzere durmaktadırlar ve Hüsrev Bey'e şöyle seslenir : «Siz uçboyları beylerisiniz, saadetli padişahımız size danışmak ister. İşte Mohaç sahrası bu imiş, henüz düşmandan bir iz yok. Nasıl bir tedbir almalı?» Hüsrev Bey'in cevabı şöyle olur : «Saadetli padişahım, biz uçboylarında danışmayı buraların tecrübeî ihtiyarları ile yaparız. kendi reyimizle bir iş görmeyiz. Ferman olunursa varıp söyleşelim ve saadetli padişaha gelip cevap verelim». Bunun üzerine saadetli Padişah «Danışacağınız adamları buraya getirin» diye buyururlar. Rahmetli Hüsrev Bey, bulunduğu yerden, aşağıda duran ağalarından birine adıyla seslenerek : «Çabuk var, Koca Alaybeyi, Kara Osman, Mehmet Subaşı, Adil Taviça ve Balaban Çeribaşı gelsinler, saadetli padişah danışmayı emretti» der. Bu ağaç gider gitmez, Adil Taviça denen yiğit koca görünür. Cebesî arkasında, tolgası başında, kепенеği terkesinde

kırlaşmış bir koca sakalı tıraşlı, fakat tolgasından dışarı fırlayan bıyıkları, sanki düşman kanı dökmeye hazır bir ok gibi idi. Hüsrev Bey, onun davet üzerine geldiğini sanarak, «Gel Adil Taviça, saadetli padişah danışma emretti» der. O da «Burada döğüşmekten başka danışma var mıdır? Beni Koca Elmas Bey size gönderdi; düşman alayları görünmüş, çarhacımız (95) elleşmeye başlamış; gelin, sancağınız dibinde bulunun ve alayları ağırlıktan ayırın» diye cevap verir ve hemen kendi alayına doğru at sürer gider. Hemen arkasından, Küçük Bâli Bey'den bir haberci seğirderek gelir; kâfirlerin yaklaşmak üzere olduklarını, sahraya bakan boğazdan alaylarını ileri sürdüklerini, tepelerde ve doruklarda yer yer kâfir bayrakları gördüğünü bildirir. Meğer o doruklarda olanlar yaya reyalardanmış; ellerindeki ip, bukağı ve zincirlerle İslâm ları tutup bağlamak umudu ile toplanarak o doruklarda bölük bölük dizilmişler. Rahmetli paşidah, Adil Taviça'nın hareketinden ve Bâli Bey'in haberinden huzuru kaçarak hemen tepeden aşağı iner, atına biner ve ağırlığın korunması için çavuşlar görevlendirip alayların ağırlıktan belli bir mesafe uzakta durmalarını emreder. Rahmetli İbrahim Paşa, ileri gelenlerden beş on adam ile saadetli padişahın ardı sıra giderek her alayın durduğu yere varırlar. Tam o sırada komutanlar sancaklarını açıp askerlerini savaşa götürürler imiş. Gazi ve mücahitlerin önde geleni olan padişah, her sancağın dibinde mübarek ellerini kaldırıp «Ey Tanrım, kuvvet ve kudret senin, ey Tanrım, sahiplik ve zafer senin, himaye senin, Muhammed'in ümmetinden bir bölük zayıf kimseleri sen yerindirme, bir nice kuvvetli ve devletli kâfiri sevindirme» diye mübarek gözlelerinden yaşlar akıtıp hüngür hüngür ağladığını İslâm askeri görünce güz yaprakları ağaçtan dökülürcesine, atlarından inip yüzlerini ve gözlerini kara toprağa sürüp öyle içtenlikle gözyaşlarını akıttılar ki, görenlerde, bunların gönüllü olarak canlarını vermeye hazır olduklarına en ufak kuşku kalmadı. Sanki, «Can ne kemterdir yolunda idevüz anı dirîğ» (96) dizesi herkesin ağızda tekrarlanır dururdu. Sadrâzam İbrahim Paşa da askere pek çok dil döküp yoldaşlık edenlere saadetli padişah hazretlerinin türlü türlü bağışlarından ve nimetlerinden uzun uzun söz etti. Sayısız vaatlerde bulunarak o kadar etkili konuştu ki, herkes bir an önce canını, hatta uçan ruhunu, hiç esirgmeden, feda etmek için çırpınır dururdu.

95) Öncü süvarî birliği.

96) Canın değeri nedir ki yolunda onu esirgeyelim.

İşte bu derecede özendirme, okşama, dini telkin ve dua işleri tamamlandıktan sonra İbrahim Paşa, saadetli padişahın hayır duasını yoluna kılavuz edinerek, özel alayını ileri sürdü. Kadri yüksek padişah da sultan bayrakları dibine gelip âlemin kutbu gibi yerinde durdu. Verdiği kesin buyruk ile feleği titreten asker birlikleri, gökten inen bir felaket ve ansızın bastıran sel gibi kâfirlerin üzerine atıldılar. Davul ve kös günbürtüsünden, zurna ve kerre, ney sesinden, insan bağirtisinden, at kişnemesinden, bayrakların şakirtisinden yükselen gürültüler odları koparıyordu. At ata, adam adama herkes o kadar sıkıca birbirine yapışmıştı ki bunları ayırt edip saymak imkânı yoktu. ;

Bu biçimde yavaş yavaş ilerlerken kâfir askerinin alayları da göründü. Tıpkı sert rüzgâr önünde sürüklenen bir kara bulut gibi hızla sürüp gelirdi. Başlarında Tomori Bal dedikleri sapkın vardı. Tarihçilerden kimisi onu papaz diye yazmış, kimisi de pereni (asker) diye adlandırmıştır. Gerçekten de başında bulunduğu görev yeri bir papazlık makamı gibi idi. Kendi aralarında başbuğ derlerdi. Sapık inançlarına göre dünyadan elini ayağını çekmiş bir aşık yani kalender idi. Yönetimi altındaki sapkınlar topluluğuna da barat derlerdi. İşte bu dinsiz melun binlerce uğursuzu bir alay halinde düzenlemiş, her biri bir oka yem olmak üzere domuz sürüsü gibi geliyorlardı. Önlerinde hiçbir engel yoktu. Sadrazamın alayı önündeki top ve tüfeklerden yağın mermi ve kurşunlarla vurulup düşen adamlarına ve at leşlerine hiç aldırmadan, topların önünden seğirtip geçti. Sonunda yaya alayının bulunduğu yerde bir boşluk ve gedik bularak oraya daldı. Tam İslâm askerini yararak birbirinden ayırdığı sırada idi ki, Bâli Bey ve Bosna Beyi Hüsrev Bey sancakları askeri ile ardını aldılar. Melunlar önlerine bakınca gördüler ki, saadetli padişahın alayları hiç sarsılmadan kat kat yerli yerinde duruyorlar. Arkasında sıralanan artçı ağırlık birliklerinin de, dağlar gibi, sonu görünmüyor, insan gözü erişmiyordu. Dinsiz hemen neye uğradığını anladı ve geriye dönüp ardını alan İslâmlarla savaşım sandı. Rumeli alayları iki kanattan öyle saldırdılar ki bir anda kâfirin alayından bir iz kalmadı. O arada Tomori Bal kâfirinin de devletsiz başı kesilip saadetli padişaha kral başı diye getirildi. Hemen mızrağa takıldı ve önüne tellallar düşüp asker içinde gezdirildi. Beri yandan da, hareketleri kötü olan kralın kendisi, alayı ile Anadolu askeri üzerine saldırıya geçerek yeniçeri alayına dayandı. Yeniçeri gazileri hep birden tüfekte ateş ettiler ve kâfirlerin komutan ve seçkin askerini hemen orada cansız ye-

re serdiler. Arkadaki alaylar neye uğradıklarını görerek hemen kaçışmaya koyuldular. Tanrı'nın yardımı ile düşman tam bir bozguna uğramıştı. Güneş batınca meydana melunlardan ayakta duran tek bir insan kalmamıştı.

Melun kral savaş alanından kovulup kaçarken ovanın sonunda bulunan ve Kral Köprüsü diye tanınan bataklığa vardığında önünde kaçışan kâfirler birbirleri üzerine öyle yığılmışlardı ki, aralarında bir insanoğlunun değil, bir köpeğin bile geçebileceği yer kalmamıştı. Arkadan gelenlerin üst üste yığılıp sıkıştırmasıyla sayısız kâfir batağa saplanarak telef olmuşlar. Kral da onlarla beraber batıp uğursuz canını cehennem zebanisine⁽⁹⁷⁾ ısmarlamıştı. Saadetli padişah İstanbul'a döndükten sonra kâfirler kralın leşini bataklıktan çıkarmış ve istolne Belgrad'a götürüp öteki kralların yanına gömmüşler.

Savaş alanı kâfirlerden temizlendiği zaman akşam erişmiş ve dinlenmeye çekilmek gerekmişti. Herkes olduğu yerde konsun diye tel'allar bağırıldı. Yüce Tanrı'nın hikmeti ile öyle sert bir yağmur yağdı ki kimsenin ne çadırını aramaya gücü ne de konmak imkânı vardı. Böylece at sırtında sabaha dek beklenildi. Gün ağarınca, baştan başa düşman leşleri ile dolu olan alandan bir iki at koşumu yere kadar uzaklaşıldı ve burada padişahın otağı ile askerin çadırları kuruldu. Sonra saadetli padişahın otağı önünde donanmış bir taht konularak büyük vezirler, beylerbeyleri, komutanlar ve İslâm askeri gelip gazayı kutladılar. Sadrâzam İbrahim Paşa padişahın eteğini öpmek şerefine erişti. Başına süslü bir sorğu konuldu ve böylece ötekilerden üstün tutulduğu belirtildi. Öteki vezir ve komutanlar da derecelerine göre kaftan giydirilip daha başka şeref ödülleri ile ağırlandılar. Kösler çalındı, dört yana fetihnameler yazıldı. Kâfirin bıraktığı 300 kadar top ile darbzenler ve daha başka savaş araç ve gereçleri cevlet hazinesi için zapt olundu. Tutsak alınan kâfirlerin getirilmesi için padişah buyruğu çıkarıldı. Hemen dört bini aşkın eli bağlı, ciğeri dağlı kâfir getirilerek içlerinden ancak dört tanesi dil⁽⁹⁸⁾ için alıkondu, geri kalanlar ise kılıçtan geçirildi. Bu konak da cesetlerle dolmuş ve uğursuz leşlerinden yayılan koku insanın burnunu yakmakta olduğundan, ertesi gün bir o kadar daha uzak yere göç edildi.

97) Cehennemlikleri cehenneme sürmekle görevli melaike.

98) Düşmanın durumunu anlamak için diri yakalanan düşman askeri ya da düşman ordusundaki görevli kişi.

Aynı gün saadetli padişah, yanındaki ileri gelenlerle savaş alanını dolaşmaya gitti. Rahmetli babamdan dinlediğime göre rahmetli atam Koca Alaybeyi, çoğu seferlerde kırmızı çuhadan çadır kullanmayı âdet edinmişti. Bu belirti ile asker arasında öyle bir bey idi ki ötekilerden ayrıcalığı bu işaretle belli olurdu. Saadetli padişah altın dizginli atına binip savaş alanını gezdikten sonra, yerleri cehennem olan kâfir ölülerini seyredip otağına dönerken, kırk, elli adım ötesinde bulunan kırmızı çadırın önünden geçtiği sırada Koca Alaybeyi'nin de çadırı önünde selâm durduğunu görür. Yanında bulunan İbrahim Paşa'ya «Alaybeyi'ni çağır, şimdiden sonra tedbir nedir diye sor» diye buyurur. İbrahim Paşa'nın seslenişi üzerine Koca Alaybeyi hemen seğirtip gelince, saadetli padişah gönül alçaklığı göstererek durdu. İbrahim Paşa «Koca Alaybeyi, yüce Tanrı'ya hamd olsun, saadetli padişahımız bu büyük gazayı başarı ile yaptı; padişah efendimiz. şimdiden sonra yapılması gereken iş nedir diye soruyorlar» der. O da teklifsiz bir halle ve Oğuzca şöyle cevap verir : «Hünkârım, domuzun yatağında çocuğu olmasın». Saadetli, muzaffer padişah hafifçe gülümseyerek mübarek yüzü şen ve esen olur, bir avuç altın bağış verip fakir Koca Alaybeyi'ni denkleri arasında yüceltir ve yoluna devam eder.

Aynı gün akıncı ve öteki asker birliklerine, bundan böyle akın yapmak izni verildi ve dört yana alay alay asker ayrılıp yola çıktılar. Her gün beşer onar bölük gider, bir o kadarı da dönüp padişah ordusuna katılırdı. Çevrede yağma edilmedik kent, kasaba, köy ve çiftlik kalmadı. İslâm gazilerinin ganimet olarak ele geçirdikleri dilber ve eşsiz güzellikte sarı saçlı kızların, yakışıklı ve cana yakın çocuk ve gençlerin, gümüş sürahi ve bardakların, yine gümüş tepsi ve şamdanların sayısını ancak yüce Tanrı bilir.

Bu savaş, İslâmın yaptığı gazaların en büyüklerindendir. Şimdiye kadar böylesinin bir padişaha nasip olduğu bilinmemektedir. Bu gücü az, bütün ömrünü tarih araştırmalarına adanmış fakir bir kuldan yüksek bilimlerden nasibimiz olmamakla tabii kabiliyetimiz tarih alanına yönelmiştir. İncelemiş olduğum bunca tarih kitabından, İslâm padişahlarından çoğunun gaza ve fetihlerini öğrenmiş bulunmaktayım. Bu derece kalabalık kâfirleri bozguna uğratarıp, hükümdarlarını yok etmek, ancak Osmanlı sultanlarına has özelliklerdendir. Kâinatın sahibi ve maliki olan Yüce Tanrı, Osmanlı sultanlarını öteki padişahların seçkini ve üstünü kılmıştır. Gazi Hüdavendigâr sanı ile ün salan Gazi Sultan Murat Han'ın Kosova sahrasında yaptığı gaza, Sultan II. Murad'ın yine Kosova ve sonra

da Varna gazası, Yıldırım Beyazıt Han'ın Niğbolu gazası, Ebül-feth Sultan Mehmet Han'ın Bosna kralına karşı gazası ve Uzun Hasan savaşı, sonra rahmetli Sultan Selim'in Şah İsmail gazası, Kansu gavrı ve Tomanbay savaşları, rahmetli Sultan Süleyman'ın sözünü ettiğimiz Mohaç gazası, Sultan Murad'ın oğlu Sultan Mehmet'in Eğri gazası; bütün bu saydığımız savaşların bir tanesi, bu kadar soylu padişahlar gelip geçmiş iken hiçbirine nasip olmuş değildir. Tarihlerde gördüğümüz büyük gazalardan Selçuklu Melikgah'ın, Danişmendoğulları hükümdarlarından Melik Mehmet Gazi'nin, Mısır sultanı Salâhattin Yusuf'un ve daha nice padişahların düşmanlarına karşı yaptıkları savaşlarda zafer kazandıkları, elbette ki bir gerçektir. Ama ne kendilerinde, ne de düşmanlarında, Mohaç meydan savaşında olduğu kadar çok asker vardı. Ancak Mağrip'te Muvahhidin hükümdarlarından Yusuf'un oğlu Sultan Yakup'un Cebelitarık Boğazı'ndan geçip İspanya Kralı Filip ile Endülüs'te yaptığı savaşta kâfirin 300000 yaya ve atlı askeri vardı; yenilgiye uğratılıp burada elli bin kâfir öldürüldü ve on üç bin tutsak alındı; yüz bin çadır, yüz bin merkep ile katır ve kırk altı bin at ganimet alındı diye Cenabî Efendi tarihinde yazmıştır. Halife Mu'tasım'ın Ma'muriye (Amorium) gazasında altmış bin kâfir öldürülmüştür. İşte bu gaza ancak Mohaç gazasına denk ise, yüce Tanrı bilir, Mohaç gazasında iki yüz bin kâfir öldürüldü ve tutsak edildi dense belki eksikliği vardır ama abartması yoktur. En son da İslâm gazalarından Hazret-i Ebubekir zamanında Rum kâfirleri bozguna uğratıldı. Hazret-i Ömer zamanında Rüstem bin Ferruhzade yenilgiye uğrayıp Gâve'nin sancağı⁽⁹⁹⁾ ganimet alındı. Sa'd bin Ebi Vakkas'ın cenk alanlarında denenmiş altmış bin yiğitle Yezd-i Cer'de kazandığı zaferde Eyvan-ı Kısra⁽¹⁰⁰⁾ yağma edildi ve ortada düşman kalmayınca ganimetlerin beşte biri hazine için ayrıldıktan sonra, Medine'de bulunan Hazret-i Ömer'e gönderilen değerli eşya ve mücevherattan başka herkese on bin dirhem (para) düştü. Medine'ye yollanan değerli eşyalar arasında eni ve boyu altmış arşın olan bir ipek taban halısını gören kalife, bunu bölerek saha-helere⁽¹⁰¹⁾ dağıttı. Hatta bundan Hazret-i Ali'ye bir karış kadar bir parça düştü. Bunu yirmi bin akçe'ye sattılar. Amribn'l-As'ın Mısır ve İskenderiye'nin fethi için yaptığı savaşlardan, Hazret-i Osman zamanında Acem ülkesinde ve Afrika'da olan müba-

99) İran hükümdarı Gâve'nin, bir deri önlüğünden başka bir şey olmayan sancağı. B u sancak eski İranlılarca resmî ve kutsal bir âlâmet olarak sayılırdı.

100) Irak'ta Medayin'de (bugünkü Selman-ı pâk) eski İran hükümdarlarının sarayı.

101) Hz. Peygamberle işbirliği eden yakın kişiler, dostlar.

rek gazalardan söz etmek gerekmez. Umulur ki, yüce Allah inayeti esirgemesin ve her zaman Müslümanların kılıcı din düşmanlarının mutsuz başlarından eksik olmasın Hazret-i Peygamberin ve allesinin yüzü suyu hürmetine.

Macar Ülkesinin Başkenti Olan Budin Kalesi ile Peşte'nin Fethi

3 Zilhicce 932 (10.IX.1526). Mohaç'ta üç gün dinlendikten ve gereken işler yapıp tamamlandıktan sonra aynı ayın dördüncü günü sadrazam kendisine ayrılan İslâm askeri ile kalkıp bir konak önden yola koyuldu. Ertesi gün saadetli padişah da, karınca gibi kalabalık İslâm askeri ile kâfir ülkesinin başkenti yönüne yürüyüşe geçti. Kovdar konağına indiği, zaman kâfirlerden yetkili bir iki kişi Budin ve Peşte'nin anahtarları ile gelip aman dilediler. «Af zaferin zekâtıdır» (102) sözüne uygun olarak kendilerine aman bağışlandı ve yanlarına adamlar katılarak Budin'e gönderildiler. Zilhiccenin on üçüncü günü (20.IX.1526) Budin sahrası, İslâm askeri-nin gelişi ile gökyüzünün bile kışkandığı bir güzelliğe dönüşünce, kalenin erkek ve kadınları, kılıç ve kefenlerini boyunlarına asıp dışarı çıktılar ve yalvarıp yakararak yerlere yüz sürdüler. O sıralarda disiplin tedbirlerine çok önem verilerek, herhangi bir kâfirin malına zarar gelmesine ve çoluk çocuğuna dokunulmasına meydan verilmedi. Ertesi gün cihan padişahı kaleyi görmeye gitti. Kralın zengin hazinesine ve yüksek değerdeki eşyalarına el kondu. Ağaçtan ve abanostan tuhaf biçimlerde süslenmiş olan başkentteki kemerli taht yerleri ve köşkler, padişahın ayaklarını öpmekle yüceldiler. Tam on gün burada kalınarak parlak toplantılar ve büyük şölenler düzenlendi; oyun ve eğlence takımları, nedim ve sazcular bol yiyecekler ve daha başka armağanlarla ağırlandılar. Sonra sapa-kın kralın avlağına gidildi. Burası ovaları, tepe, vadi ve dağları taş duvarlarla çevrili korunmuş geniş bir alandı. Burada sayısız hayvan avlanarak bol bol eğlenildi. Aman bağışlanan kâfir reaya ve Yahudiler arasında istekli olanlardan binlerce ev halkı, çoluk ve çocukları ile birlikte gemilere bindirilip İslâm ülkelerine göç ettirildi. Bunlardan birçoğu Yedikule çevresine yerleştirildi. Yahudiler ise kimi Selanik'e ve kimi başka bölgelere gönderildiler. Bu eşyalar arasında, Budin Kalesi kapısı dışına dikilmiş garip ve acaip

102) Şeriat kurallarına göre her yükümlü Müslümanın, yılda servetinden 1/40 oranında vermesi gereken vergi.

birer sanat eseri olan tunçtan üç heykel vardı. Kanımca büyük olanı, bir zamanlar tüm kâfirlere egemen olan bir kralın heykeli idi. Öteki ikisi ise az daha küçük boyda ve yine aynı biçimde olup, aynı hükümdarın kendisinden sonra krallık tahtına geçen oğullarının heykelleri imiş. Fakat bunlar çok garip ve acaip biçimde olduğundan halkın seyretmesi için gemilere yüklenip İstanbul'a naklolundu. Hatta bunlar Atmeydanında her biri bir taş kürsüye dikildi ve seyreden halk hayran kaldı. Rahmetli Fıganî'nin «Dünya denen bu kiliseye iki İbrahim geldi» anlamındaki dizesi ile başlayan ve şairin öldürülmesine yol açan Farsça beyti (103), bu heykeller üzerine söylenmişti. Heykellerden başka gayet büyük ve ince bir sanatla yapılmış altun yaldızlı iki şamdan da İstanbul'a getirildi. Şimdi bunlar Ayasofya Camii mihrabının sağ ve sol yanlarına konulmuş olup üzerlerine tarihleri yazılmıştır. Onuncu günü Irmak üzerinde köprü kurma işi tamamlanarak Peşte yakasına geçildi; bu ova ve kırlarda, muzaffer askerin hayvanları ayağı altında baştan başa çiğnendi. Budin'de kral sarayı dışında kalan bütün binalar ateşe verildi. Tüm kent yana yana bir kül yığını haline geldi.

Segedin Kalesi'nin Fethi

Muharrem 932 (10.XI.1526). Bu konaktan sadrâzam, kendisine koşulan asker ile Segedin yönüne gitti. Buyruğu altındaki yeri birliği, bu kalenin ganimetlerini yağma etmek umuduyla, elden geldiğince çabuk davranmaktan geri durmadılar. Ama Küçük Bâli Bey'in komutasındaki Semendre gazileri daha önce Segedin'e varıp ganimetlerin çoğunu almış bulunuyorlardı. İbrahim Paşa'nın askerleri de oraya vardıkları zaman ne buldularsa onu yağma ettiler. Sonra gazilerden kimileri Tise ırmağını geçerek o bölgeyi de yağma ve tahrip ettiler.

Tibetel Kalesi'nin Fethi

24 Zilhicce 932 (1.X.1526). Sadrâzâmın buyruğu altındaki asker Segedin'in feth ve yağmasından sonra Tibetel Kalesi önüne kondu. Fakat kale içindeki kâfirler padişahın ününden ve şanından korkarak kaçmış olduklarından Tise ırmağından geçildi ve adı geçen kalenin çevresi ve dolaylarındaki köy ve çiftlikler talan ve yağma

103) Dû İbrahim amed be-deyr-i cihan, Yeki bük-şiken şevad yeki bük-nişan : (Dünya kilisesine iki İbrahim geldi. Biri put kıran oldu, öbürü put diken).

edildi. Oralardaki cehennemlik kâfirlere çeşitli zararlar eriştirildikten sonra da, saadetli padişahın önce Varadin kargısına gelinerek konuldu ve burada köprü kurmak işiyle uğraşmaya başlandı.

Bac Kenti ve Kilisenin Fethi

Sadrazam, Segedin fethine gittikten sonra gazi padişah Tuna kıyısına yöneldi. Bac kentine vardığı zaman buranın halkı çoğunlukla kaçmış, kimileri de malları ve aileleri ile birlikte kentin büyük kilisesine sığınmışlardı. İslâm gazileri büyük çabalarla kiliseyi ele geçirdiler ve pek çok ganimete kavuştular. Ancak bu savaşta birçok Müslüman da şehitlik rütbesine erişti.

Bosna Sancakbeyi Hüsrev Bey'in Savaşı

Yıl 932 (1526). Hüsrev Bey Bosna askeri ile ardçı iken Deloradiç adında bir dinsiz ve ayrıca Nator Eşbah adlı bir hain, kalabalık eşkiya ile İslâm askerinin ardı zahireci birliklerinden birçok adamlar yakalayıp öldürerek fesat çıkarmışlardı. Bunun üzerine Hüsrev Bey pusu kurup onları gafil avladı. Yaptığı baskın sonucunda içlerinden tek bir adam bile kurtulamadı, tümünü kılıçtan geçirerek dünya padişahının hayır duasını kazandı ve ağır kaftanla ödüllendirildi.

Macalina Kalesi'nin Fethi ve Ele Geçen Ganimetler

Bac ile Varadin yakınında Tuna boyunda binlerce kâfir, bataklık ve sulak bir yerde hendekler keserek çevresini pekiştirmişlerdir, sayısız tutsak ve pek çok mal ile buraya sığınmışlardır. Bu haber alınınca İslâm askeri onların üzerine yürüdü. O kadar çetin bir boğuşma ve boğaz boğaza savaş oldu ki böylesi, çok sağlam bir kalenin fethi savaşlarında bile görülmüş değildi. Hatta padişahın yeniçeri ağası ve savaş alanının arslanı Şüca Ağa, samsuncubaşı, başçavuş ve birçok yayabaşlarıyla gaziler bu savaşta şehitlik şerbetini içtiler. Fetihten sonra bile cehennemlik kâfirler, çoluk çocukları ve malları uğruna canlarını hiçe sayıp, ölünceye dek döğüşmekten el çekmediler. Fakat o kadar çok ganimet alındı ki, sayısı ve hesabı yok idi. Bu savaşta İslâm askerinin eline geçen ganimetler sözlü edilen bu seferde şimdiye değin derlenenden daha çok olmuştur. Herkes, kendisine zorunlu olanlardan gayri bütün çulunu çaputunu atarak yükünü altın, gümüş ve değerli kumaşlarla dol-

durdu. Koyun sürüsü gibi önüne katıp sürdüğü tutsakların sayısı da İslâm askerinin iki katını aşkın olduğundan tek bir kimsenin kuşkusu yok idi.

Padışahın Başkente Dönüşü

Aynı yıl(1526). Bu yol izlenerek zilhiccenin sonunda (7.X.1526) Varadin karşısına gelindi ve köprüden karşı yakaya geçiş başladı. Durağı yüce saadetli padişah, muharrem ayının üçüncü günü (M. 10.X.1526) köprüden geçti ve beşinci günü alay ile «savaş durağı» (dar-ı cihad) Belgrad'a yirmi ikinci günü de Edirne'ye geldi ve safer ayının sekizinci günü (24.XI.1526) devlet ve ıktbal ile İstanbul'a erişti.

Tarih

*Şeh Süleyman-ı zaman ve Hazret-i Hakan-ı Rum,
Çekti asker heybetiyle kâfirin aldı ödün,
Ungürüs'ün tahtın aldı kâtib-i takdir-i Hak,
Yazdı tarihin anın feth-i kral-u hem Budin.*

Padışah Beratının Örneği (104)

Büyük atamız rahmetli Davut Bey için düzenlenen bu mübarek berat atalarımızdan elden ele geçerek bu fakire ulaşmıştır. O çağın kural ve yasalarının anlaşılması amacı ile bu kitaba yazılmıştır. Hayırla anılmaya vesile olması rica olunur :

Yüce şanlı padişahlık beratının, durağı ulu parlak tuğranın Tanrı'nın yardımıyla geçerli olan hükmü şudur ki, şimdiki halde padişahın yüksek buyurultuları ve apaçık varlığı ile denkleri ve akranı arasında öğünülecek bir yeri olan Davud'a, Bosna sancağında Yahya Paşa oğlu Bali ile kimisi de Ahmet ve Yusuf ile değiştirilmesi sonucu karşılık olmak üzere elde edilen tımarların, işbu dokuz yüz iki senesi şabanının yirmi yedinci günü (M. 30.IV.1497) birleştirilmesi ile meydana gelen ve toplamı elli bin akçeliğe yükselen zeameti, beylerin beyi, büyüklerin ulu desteği Rumeli Beylerbeyi Yakup Paşa'nın öneri yazısına uyarak layık ve yerinde gördüm. Ona uyarak verdim bunlar aşağıdadır :

104) Yazarın, yukarda s. 80 de sözünü ettiği, büyük atası Kara Davut Ağa'ya verilen berat.

Reşek Köyü

Hane	Akçe fî beher hane	Bive (dul)	Çocuk (beğçe)
77	4	2	11
Bekâr (Mücerred)	Kazanç vergisi (Bennak)	Hasıl (verim)	
14	10	6538	

Berletkane Köyü

Hane	Mücerret	Bağtine	Bive	Yetime	Mücerret	Bennâk	Hasıl
87	13	2	4	1	6	2	15814

Körne Vidaniçe Köyü

Hane	Mücerret	Bağtine	Bive	Beğçe	Bennâk	Fî	Hasıl
61	11	2	9	8	6	4	8552

Golohça Köyü

Hane	Bağtine	Bive	Bennâk	Hasıl
29	2	2	4	8732

Mezraa Tarla Çayır

2 1 45

Yusuf Ahmed'e eklenenlerin değiştirilmesinden başka bu tımar alınarak sözü edilen Davud Bey'e verile. Davut Bey'in kendi isteğiyle vazgeçtiği köyler ellerinde kalan tımarlarıyla adı geçenlere verildi. Davud Bey'de bu köylerin zeametini kullana. Şaban ayının 27. gününde

Kostan Makagrı Köyü

Sözü edilen ile bağlı Barak Köyü

Toplam	Gelir	Defter dışı kalan gelir
50000	2214	2225

Bu iki köylü üzerime beş parça gelir kaydı olunmuş. Ve buyurdum ki bundan böyle tımar defteri (Defter-i Hakanî) gereğince beğenilerek çeşitli hizmetler ve öğülecek çalışmalar karşılığı olarak bu yerlere sahip olsun. Bundan böyle hiç kimse tarafından hiçbir nedenle engellenmesin ve hak iddia olunmasın o yerin her sınıf halkı büyüğü, küçüğü adı geçen Davud'ı subaşı tanıyarak ona gereken saygıyı göstereler. Subaşığa ilişkin olan işlerde ona başvurular ve sözünden dışarı çıkmayalar. Şöyle bileler. Dokuzyüz elli iki yılı cemaziyülahirinin on birinci günü İstanbul'da yazıldı.

Rahmetlinin en şerefli oğlu ve bizim de atamız olan Bosna Alaybeyi Cafer Bey'in başlangıç beratı da aynı şekilde elimizde bulunmakta olup Dellâk Mustafa Paşa zamanında verilmiştir.

Bu beratın yazılmasına neden şudur ki, bundan önce Tirgo-
vişte dolaylarındaki bu köyler Vaysal oğlu Ali Bey'in başka yere atanması ile boş kaldığından padişah hazretlerinin buyruğu ile 4986 akçe yazar tımara ayak basmayanlardan Davud Bey oğlu Cafer Çelebi'ye yüce otağdan buyrulmayla verildi. Bundan böyle cihana gölge olan padişah buyruğu ile eli altında ve tasarrufunda olup şöyle ki tımar defteri gereğince bütün yükümlülüklerini yerine getirsin, hiç kimse hiçbir nedenle engel olup müdahale etmesin. Edirne'de yazıldı.

Bergoste kazasına bağlı İranik Köyü

Hane	Mücerred	Bive	Hasıl
10	4	3	3159

Aynı kazaya bağlı Dibes Köyü

Hane	Mücerred	Bive	Hasıl
19	2	1	1823

Toplam

4982

Bu mübarek beratta beylerbeyi nişanı var, mührü yoktur.

Bu da rahmetli Cafer Bey'in beratı suretidir :

Yüce şanlı padişahlık beratının cihana hükmeden parlak hakanlık tuğrasının hükmü odur ki, şimdiki halde padişah güçlü فرمانına sahip Cafer, Bosna sancağında Belic dolaylarında tasarruf etmekte olduğu zeametine, yeni defter gereğince yeni berat isteginde bulunduğundan, beratı yenilenip değerli ve azametli vezirim Sinan Paşa'nın teklif tezkeresi uyarınca layık görüp verdim ki, zikrolunur ve şerh kılınır. Sekiz adet köy bu suretle yazılıp buyurdum ki toplamı 14315 akçe tutan bu tımara bundan böyle sahip olsun, yükümlülüklerinin başlıcası asker olmahtır. Tımar defterleri uyarınca yerine getirsin. O yerin her sınıf halkı büyüğü, küçüğü adı geçeni subaşı bilsin ve gerekli saygıyı gösterson, subaşıliğa ilişkin işlerde ona başvursun, bu hususta hiç kimse ona asla müdahale etmesin. Şöyle bilsinler, mübarek alâmete güvensinler. Edirne'de yazıldı.

Buna göre, o tarihlerde kılıç zeâmetin on bin akça olduğu anlaşılmaktadır ki, bunu gösteren beratın örneğidir.

BASMA KAĞIT VE KARA BARUTUN İLK KEZ YAPILIŞI ÜZERİNE

Bu kitabımızı gözden geçiren araştırmacılar şunu da bilsinler ki, çağımızda elden ele dolaşan Türkçe tarihlerin çoğunu inceledim. Bu arada acaba, kâfirler kendi tarihlerinde rahmetli padişahın başarılı savaşlarını nasıl yazmışlardır diye merak ettim. Memleketimizde Macar aydınları pek çok olduğundan rahmetli padişahın kimi gazalarını okuttum ve birçoklarını da Türkçeye çevirdim. Bunlardan Mohaç Savaşı'nın çevirisini aşağıda veriyorum. Ancak, kâfirlerin yazmış oldukları ayrıntılar ve bizim işimize yaramayan fazlalıklar buraya alınmamıştır. Ayrıca, edepsiz kâfirler bundan böyle tarihlerinde abartmaları ve olmamış olayları yazmamaktan söz ederler. Fakat ben bazı abartmalarını da gördüm ve bunu ya belli bir maksatla ya da bilmediklerinden yaptıklarına yordum. Buna delil olarak derler ki, bilime istek artsın diye bir kitap kaleme alan yazar, birkaç bilgin adına gençlere imza ettirir ve ondan sonra kitabı baskıya verir; kaç tane satılabileceğini tahmin ederse o kadar nüsha olarak bastırır. Basımcı da, sonra belki daha çok istekli çıkar diye tamah ederse yazara paradan yana güçlük çıkarmaz. Böylece asgarî bir masrafla kitabını bastıran yazar, kendince her şehrin ve memleketin göstereceği ilgiye göre, oralara giden tüccara o kadarını satar. Böylece kendi zahmetinin ve bilime gösterdiği istegin karşılığını fazlasıyla elde eder. Kâfirler kitap yazmaya ve

bilimle uğraşmaya isteği artırmak için yasa çıkarmışlardır. Örneğin bir basımcı bir tek kitabı bile izinsiz bassa idam olunmayı hak eder. Kitabı imza eden gençler, içinde yalan, abartma ya da inançlarına aykırı birşey görseler imza etmezler. İmza olmayınca da kitap para etmez ve rağbet görmez derler. Delilleri, bari yerinde, gerçek olsaydı!

KAFİRLERİN BASMA YAZIYI NASIL YAPTIKLARI ÜZERİNE

Kâfirlerin basma yazı ile kitap meydana getirmeleri garip bir sanattır ve doğrusu değişik bir icattır. İsa Peygamber'in doğuşunun 1440'ıncı yılında Mayans (Maimz) adlı kentte Ivan Gutenberg adında çok akıllı bir adamın icat ettiğini yazmışlar. O zamandan beri günümüze kadar iki yüz yıl geçmiştir. Kâfirin bütün kitapları basma yazı ile yazılır. Gerçi bir kitap bastırılmak istense, önce harflerini yerli yerine koyup dizmekte, elle yazılması kadar zorluk çekilir. Fakat sonra, dilenirse, örneğin bin kitabı çok kısa bir zamanda basmak imkânı vardır. Bu bin cildin, elle bir cilt yazmak kadar zahmeti olmaz.

KARA BARUTUN İLK KEZ YAPILIŞI

Barutu da yine Nemçe'li ustalardan Bertoloş adında çok akıllı bir adam 1370 tarihinde icat etti diye yazmışlardır. O zamandan beri bugüne dek tam iki yüz yetmiş yıl geçmiş bulunmaktadır. Adı geçen icatçı, «Barat» idi; yani, nasıl ki İslâmlarda uygunsuz inançları yüzünden ahlâk ve yasa dışı ilan edilmiş kimseler (ışık tâifesi) vardır, kâfirlerde de aynı şekilde suçlu ilan edilen Baratlara mevcuttur. İşte adı geçen Bertoloş böylelerinden biri idi. Fakat o, dünyadan elini ayağını çekmiş, sağduyu sahibi, eski bilgelerin sahip olduğu birçok sanat, dalında üstün bir kimse idi. Zamanının kralı, buna karşılık olmak üzere, ona sen saygı gösterilecek bir üstünlükte iken bir nesne icat ettin ki bütün dünya halklarının güvenlik ve rahatını kaçırdın diyerek onun sinir ve damarlarını lime lime birbirinden ayırıp hakaret ve işkence ile öldürmüş. Onun hakkında böyle yazmışlar.

MOHAÇ GAZASI'NIN KAFİR TARİHLERİNDEN ÇEVİRİSİ

İsa Peygamber'in doğumundan sonra 1503 tarihinde Kral Layoş dünyaya gelmiş idi. Kendisi, Kral XI. Laslo'nun oğludur.

Annesi Ana Ason, Galya ülkesi kralının kızı idi ve doğum yaparken ölmüştü. Macar krallığına geçirilince daha iki yaşını tamam-lamamıştı. Dört yaşında iken Çek kralı olarak kendisine biat olundu. Babası gibi yakışıklı ve yumuşak huylu bir yiğit idi. Fakat yaramaz lallaları yüzünden ülkesinin yönetiminde gevşek davranı-yordu. İçkiye, oyuna, eğlence ve ava düşkündü. Bu yüzden Macar budunu, babasından memnun olmadığı gibi onu da sevmezdi. Erdel Voyvodası Spolayı Yanos, her işte krala çıkardı. Hatta bir defasında kralı tahtından düşürmek için halktan asker toplayarak harekete bile geçmişti. Fakat yenilmişti ve bu nedenle düşmanlığı daha da artmıştı.

Durum böyle iken, 1526 tarihinde kral yirmi dört yaşına girmişti ki Türk padişahı Sultan Süleyman kalabalık asker ile Macar ülkesi üzerine yürüdü. O zamanlar Bator Eşpan görevi Erdel voyvodasının üzerinde idi. Bator Eşpan ya da Batari Estivan, memleketin genel yöneticisi anlamındaki mevki sahibine derler. Adı geçen Spolayı Yanos ise Temeşvar eşpanı idi. I. Ferenc ve Macar tacı da bu Spolayı Yanos'un elinde bulunuyordu. Komori beyi (banı) de, Pakşa karşısındaki Kalaca kentinin irşegi idi. Irşek, papadan bir iki derece aşağı rütbede olan papazlara denir. Bütün sınırboyu ülkeleri bunun yönetimi altında bulunuyordu. Kendisi de çok cesur bir yiğit olup dafalarca Müslümanlarla savaşmıştı. So-nunda kimi nedenlerle irşeklikten çekilmişti ve dünyadan elini ayağını çekip barât sözde ışıklar gibi kalender olmuş idi. Fakat Aşağı Belgrad'ı Türkler alınca, böyle bir adam niçin bir köşeye itilmiş dursun diye kral ve halkın ısrarı üzerine eskisi gibi Ka-laça irşekliğine ve tüm sınır boyunun başkomutanlığına geçmişti. Türk padişahının gelmekte olduğunu defalarca Kral Layos'a yazarak bildirdi. Bir sonuç alamayınca kendisi Budin'e geldi ve herşeyi yüz yüze anlattı. Bunun üzerine kral hayretlere düşüp ne yapaca-ğını şaşırdı. En sonunda hıdırellez günü danışma meclisi kuruldu ve o zaman tedbirler alınmaya başlandı. Mecliste verilen karar gereğince mükemmel askerleriyle bütün Macar büyükleri, silahlan-mış berathı knoz takımı demek olan Nemeşler ve tüm reaya taifesi temmuz ayının ikinci günü Tolga Kalesi'nde bulunacaklar ve Türk-lerin karşısına dikileceklerdi. Ayrıca, papaya, Nemçe ve Çek ülke-lerine, Silezya ve Moràvy'a, imparatora, Fransa kralına ve her memleketin ileri gelenlerine rica, imdat ve emir mektupları gönde-rildi. Kral, kendisini ve Macar budununu bu dert ve felaket içinde yalnız bırakmamaları ve din uğruna yardıma koşmaları için çağrı-rıda bulunuyordu. Fakat ne kimse acıdı ne de imdada gelen oldu.

Kralın çevresindeki işe yaramaz büyükler de devlet hazinesini eritmişlerdi. Kral Layoş para bulmak için başka çare kalmayınca kilise mallarına el koymak zorunda kaldı. Mahadi Laslo ve Gorondi Mikloş adındaki kimseleri para basmak işleriyle görevlendirdi. Sefere gelenlerin ödeneklerini onlar versinler dedi. Çeşitli kaynaklardan, Çingenelerden, Erdel haslarından ve Yahudi takımından imdat parası toplanması için görevliler atandı. Bu tedarikler görülürken Erdel voyvodasından ve Tomori Bali'dan mektuplar geldi. Mektuplarda Türk padişahının Belgrad'a yaklaşmış bulunduğu bildiriyordu. Bunun üzerine kral, Erdal voyvodasına gönderdiği bir mektupla, tüm Erdel askerini yanına toplayarak Temeşvar'dan yürüyüp Türklerin arkasını almasını emretti. Eflak voyvodasını da, askeriyle, Bulgar ülkesi olan Trakya'ya girerek dört yanı yakıp yıkmakla ve yağma etmekle görevlendirildi. Böylece Türkler, burası ile uğraşmak zorunda kalsınlar ve belki Macaristan'a kadar da gelemesinler, gelseler de bari memleketleri yağma ve harap edilmiş olsun. Fakat bu tedarikler görülünceye kadar vakit gecikmiş, iş isten geçmiş bulunuyordu. Danışma meclisinde alınan önlemler hiçbir olumlu sonuç vermedi. Yine o sıralarda Türklerin zafer üstüne zafer kazanarak ilerledikleri, Sava ırmağını geçmiş ve Varadin'i dövmekte oldukları haberi geldi. Başka ülkelerden bir yardım gelmeyeceğini ve Macar büyüklerinin de sefere katılmaktan kaçındıklarını gören kral, ister istemez, kendisinin neye gücü yeterse hepsini toparlayıp düşmanın karşısına çıkmak zorunluğunu duydu. Böylece haziranın yirmi dördüncü günü Budin'den kalkarak Tuna kıyısında adım adım ilerledi. Yanında ancak üç bin kişi kadar bir kuvvet vardı. Erdel askeri ile Spolayı Yanoş gelip yetişsin diye ulak üstüne ulak yolladı. İlkın Batori Andraş bir miktar askerle krala katıldı.

Bu sırada yine kötü bir haber geldi. Türklerin Varadin ve flok kalelerini kuşattıkları bildiriliyordu. Bu sırada Tomori Bali iki bin atlı ve yaya ile Tuna'yı geçti, bin yaya ile bir miktar atlıyı flok Kalesi'ne koydu ve Tuna'da bir filo ile Türklere karşı harekete geçti. Fakat bunlar, Türklere oranla çok az sayıda idiler. Kral henüz Tuna'da iken varoşlu askeri, yani bucağın askeri yanına geldi. Sonra Spolayı Körök üç yüz atlı ile ulaştı ve bin iki yüz yaya da beraberinde getirdi. Papanın yolladığı dört bin yaya ve Lehistan'dan gelen bin beş yüz kişilik birlikler çok mükemmel askerlerdi. Eğri başbuğu ile Varat başbuğu da askerleri ile yetiştiler. Başbuğu, Irşek'ten daha aşağı derecede olan papaz demektir. O gün, Türklerin flok'u düşürdükleri haberi alındı. Kral her gün

komutanlarına danışır ,ne yapalım, ileri mi gidelim ve nereye kadar varalım diye sorardı. Tuna kıyısında ne kadar kalesi varsa hepsi Türklerin eline geçmişti. Komutanların hepsi Drava ırmağını tutup Türkleri beriye geçirmemek düşüncesinde birleşiyorlardı. Bunun üzerine kral, Nator işpan'ı bu göreve memur etti. O da, biraz hasta olmasına rağmen, hemen görevi başına hareket etti ise de buyruğu altına verilen asker, peşinden gitmedi. Çünkü yasalarına göre bunların kral bayrağından ayrılmamaları gerekiyordu.

Bu işlerle uğraşılırken Drava suyu da elden çıktı. Bu durum karşısında kral üzüntü ve kaygıya düştü; «Siz benim başımın gitmesini ve kendinizin sağ kalmasını istiyorsunuz. Çünkü düşman üzerine gitmeye istekli değilsiniz; ama ben giderim ve yüce Tanrı'nın yardımı ile kendi başımı kendim götürürüm; Ya Rabbim, benim halimi ve bu işin neye varacağını ancak sen bilirsin» dedi.

Ertesi gün kral Tolna'dan kalktı ve Segsar'a, buradan da batıya geçti ve orada, biri Tomori Bali ve ötekisi Spolayı Körök olmak üzere iki komutanı görevlendirdi. Bunlar Mohaç sahrasına gittiler. Amaçları bu sahrayı tutmaktı. O sırada Budinli Mihal Kapudan geldi ve Türk padişahının, askeri ile Drava suyunu geçmiş olduğu haberini getirdi. Kral, bütün ileri gelenler ve asker büyük bir telaşa kapıldılar. Hemen bir danışma meclisi kuruldu. Türklerin üzerine mi varalım, yoksa geriye mi dönelim diye söylemeye koyuldular. Gerçekten de Erdel voyvodası henüz gelmemişti ve Hırvat askeri yetişmemişti. Nemçe ve Çeklerden beklenen imdat kuvvetleri de erişmemişlerdi. Söyleşmede Tomori Bali dedi ki, «Türklerle savaşalım; gerçi Türk askeri çoktur ama, içlerinde kılıç kullanabilenleri azdır». Bütün komutanlar ve asker bu düşüncüyü doğru buldular ve karar bu yolda verildi. Ancak Varat başbuğu Birini (Pereny) Ferenc başka türlü düşünüyordu. O diyordu ki; «Görüyorum, Türklerle dövüşmek istersiniz, ama şimdiye kadar Macarlardan Türk kılıcı ile ölenlerin sayısı sade on bin idi, şimdi ise yirmi bin de olur. Hemen Bodori İştuvan'ı papaya gönderin, bu yirmi bin adamı şehit defterine kayd ettirsin». Gerçekten de o sırada kralın yanında yirmi binden fazla asker yoktu. Aynı gün Budin'den, birkaç yıldan beri hazırlanmakta olan top, barut ve daha başka savaş gereçlerini getirdiler, iki yüz yaya asker de o sırada geldi ve Tomori Bali'nin de tam beş bin askeri, üç bin kişilik bir birliğin başında Hırvat hanı ve memleket ileri gelenlerinden birçoğu yetiştiler. Yine yedi yüz atlı ile ve Cil İştavni da üç yüz atlı ile kralın ordusuna katıldılar. Askeriyle beraber ge-

len İstergon İrşek'i birkaç bin altın da beraberinde getirmişti. İki bin yaya ile Sereci Yanos ve askerinin başında Peçoy başbuğu da eriştiler. Hepsi ok ve yaya silahlanmış asker idi. Bir günde gelip yetiştiler. Ağustosun yirmi dokuzuncu günü Mohaç sahrasına çıkıp alaylar tertip etmeye başladılar. Türk askeri de görüldü. Nator İspan kral ile birlikte tabur ve alayları gezip dolaştılar. Nator İspan askere parmağı ile kralı göstererek «O, ülkesi uğruna savaşa hazırlanmıştır ve ölünceye kadar bu yolda çalışacaktır» derdi. Kral da askere umut ve cesaret vererek savaşa heveslendirir dururdu. Onlar bu işle uğraşırken Türk askeri yaklaştı. İki taraftan da kûsalar ve savaş çenkleri çalındı. Arkasından taraflar birbirleri üzerine saldırdılar. İlk hamlede Türk askeri arka verdi ve bizim askerimiz ardlarına düşüp onları kovalamaya koyuldu ve o kadar ilerledi ki, Türk toplarına kadar gelip dayandı. Tam o sırada bütün toplar birden ateş açtılar. Topların sayısı üç yüzü aşındı. Top ateşinden pek çok askerimiz kara toprağa düştü. Bu yüzden sağ kolumuz bozguna uğrayıp asker kaçmaya başladı. Orta kolda olan askerimiz ise yine de cesaretle dövüşmeye devam etti. Hatta bunlar yeniçeri alayına kadar ilerlediler. Fakat yeniçeriler hep birden tüfekle ateş edip sayısız adam telef ettiler. Bunun üzerine Macar askeri bozuldu ve arka vererek geri tepti. Türk atlısı bu hali görünce üzerine sürdü. Ayrıca kanattan gelen büyük bir Türk birliğinin de saldırması üzerine pek çok askerimiz kırıldı. Türkler Karasu ırmağına kadar Macarları kıra kıra kovaladılar. Kral da çaresiz kalarak başını kurtarmak derğine düştü. Kaçarken Çetritz ile karşılaştı ve ikisi beraber ırmak kenarına geldiler. Çetritz ileri fırlayıp ırmağa daldı ve suyu yüzerek karşı kıyıya geçti. Ardından kral da ırmağı aştı ama kıyıdaki yardan yukarı tırmanırken atının ayağı kaydı ve kendisi düşerek suyun içine yuvarlandı, atı ve silahları ile beraber sulara gömülüp boğuldu, canını cehenneme ısmarladı. Sonradan leşini orada buldular. Tomori Bali savaşta döğüşürken yiğitçe öldü. Başını Türk padişahına götürdüler ve sonra bir mızrağın ucuna takarak askerleri arasında dolaştırdılar.

Ertesi gün tutsakların tümünü padişahın önüne çıkardılar ve başlarını kestiler. Bin beş yüz atlı ve yaya yalnız orada keşildi. Tutsak düşenlerden sadece Lehli olan Hersek Mikloş ile Baleçki Yanos ve kralın hazinedarı Kara Mihal ile Martin Bartelani, dil için ve memleketin durumunu kendilerinden öğrenmek için Serdar İbrahim Paşa tarafından diri alıkdondular. Savaştan kaçarken de Macar büyüklerinden pek çoğu padişahın gözleri önünde öldürüldü. Bunlardan seksen kadarının adları ile kimlikleri bellidir.

Beş yüz nemeş, yani atlı ve yaya ile birlikte kurtulanların toplam sayısı dört bin dolaylarında olmalı. Yaya ağalarından ve kapudanlarından ancak iki kişi kurtulabilmişti. Topları tümüyle savaş alanında kaldı, askerin hesapsız mal ve yiyeceği Türklerin eline geçti. Savaşın sonra Türkler üç gün süre ile Macar topraklarına akın saldı. Buralardaki zararın, tutsak ve ölünün hesabını ancak yüce Tanrı bilir. Türkler Ralat'ın çevresini ve Peçoy varoşu ile dolaylarını baştan başa talan ederek yakıp yıktılar.

Bu işler olurken Erdal Voyvodası Spolayı Yanoş, tüm askeri ile Segedin'de ateş başında ısınyordu. Meğer o, Layoş kralın yok olmasını ve yerine kendisinin geçmesini beklermiş. O sırada gelip padişah ile buluştu ve hemen orada yaptığı bir anlaşma ile köpek tasmasını boynuna geçirdi. «Kimin başlangıcı bozuk ise sonu da bozuktur». Bu söz kendi aralarında bir atasözü olsa gerek.

Ölü kralın eşi Mariya isteven bu bozgunu işittiği zaman şaşkına döndü ve korkuya kapılarak Budin'den kaçıp Pojon'a gitti. Tüm ülkeye öyle bir ürküntü ve telaş düştü ki halk, gözleri görmediği yere dek kaçtı bütün kaleleri boş koydular. Estergon'u da bırakıp gittiler. Nâk Banı denen fakir bir haydut da birkaç mutsuz eşkiya ile gelerek kaleyi ele geçirdi. Vişegrad, papazların ve ışıkların elinde idi. Padişah Budin'e geldiği zaman kaleyi boş buldu ve ateşe verip tümüyle yaktı. Peşte yakasına geçip Tuna yalısını ve Peşte kıyılarını boydan boya talan etti ve sonra başkentine doğru yola koyuldu. Macar ülkesinde sadece duman ve ateş bıraktı.

İSLAMLAR KIZILELMA'YA DEK FETHEDECEKTİR

Bu sözün nedeni söyle bilinsin : İslamlar Kızılma'ya kadar fethetseler gerektir diye halk arasında bir söylenti dolaşır durur. Ancak bu sözün kökeni ve nedeni bilinmiyordu. Rahmetli Sultan Süleyman Han Gazi'nin gazalarını kâfir tarihlerinden izlerken bu konu üzerinde bulduğumuz bilgiyi Türkçeye aktardık. Ancak, söylenenlerden gereksiz laflar atılarak özetlenmiş ve buraya sadece sonuçlar alınmıştır :

Kral Matyaş, krallar arasında olağanüstü bir güce sahip bulunuyormuş ve kendisi, Fatih Sultan Mehmet Han Hazretleri Belgrad'ı kuşattığı zaman bu kale içine kapanmış olan komutanın oğlu imiş. İşte bu Matyaş kral Lehlileri ülkesinden kovup Budin'e geldiği zaman Budin dolaylarında kendisine karşı olanları ele ge-

çirmek istedi. Estergon hakimi İrşek Yanoş'a da güveni olmadığından vire kâğıdı gönderip danışma bahanesiyle onu yanına çağırdı. Çok hileci bir kişi olduğunu bilen İrşek'in Yanoş krala gerçi güveni yoktu ama, çaresiz çağrısına uyarak geldi. Kral İrşek'i öldürmeye cesaret edemedi, fakat bir fesat çıkarmasını diye göz altına aldı. İrşek, uğradığı bu muamelenin üzüntüsünden öldü. Onun ölümüne bütün Macar budunu yas tuttu, çünkü o iyi bir adamdı. Estergon saraylarını o bina ettirmiş, çeşitli mermerlerden gayet sanatkârâne koridorlar, sofalar, pencereler ve daha birçok garip ve acayip yüksek kemerler, damlar ve köşkler yaptırmıştı. Sarayın iç yüzünde bir duvar üzerine, Macar budununun geldiği yer diye kabul olunan Sitiye ülkesi krallarının resimlerini çizdirmişti. Aynı yerde türlü nakış ve renklerle ibret alınacak ve hayret edilecek birçok bezekler yaptırmıştı. Birkaç pencere üzerine de Budin krallarının resimlerini çizdirmiş, gökyüzündeki yıldızlardan ve eski filozofların kitaplarından alınmış birçok şeyleri simgesel belirtiler yoluyla buraya koydurmuştu. Amacı, kendisinin bu alanlarda bilgi sahibi olduğunu göstermek ve bu memleketlerde olacak işleri isteyenlere an'latmak idi. İlk pencere üzerinde yaptırdığı bir resimde, taht üzerinde oturmuş iki gözü kapalı uyuyan bir adam yer almakta idi. Bunun anlamı, Kral Matyaştan sonra gelecek kralın memleket işleri ile ilgilenmez, gamsız ve gaflet uykusundan uyanmaz bir adam olacağı idi. Gerçekten de Kral Laslo böyle yaratılıştaki bir adam idi. O, dünya işlerinden tamamıyla habersizdi. Örneğin, kendisine bir yeri düşman aldı diye haber getirilse, «Ne garip, öyle mi oldu» derdi. Yani düşmanı geri atmak ve asker göndermek gibi bir önleme başvurmamak onca söz konusu olmazdı.

İkinci pencerede yine bir kralın resmi vardı. Bunun iki ayağı altında ateş yanar ve bu ateşte şişlere takılmış adamların kızartıldıkları görülürdü. Bu simge ile anlatılmak istenen şey, zavallı Kral Layoş'un acınacak hali idi. O da yumuşak huylu, içki ve eğlenceye düşkün bir kraldı. Zamanında Mohaç savaşının olacağı, halk arasında ağızdan ağıza dolaşırды.

Üçüncü pencerede, ayakları altında kral tacının yuvarlandığı iki çıplak adamın resmi yer almakta idi. Bu da iki kralın birbiriyle düşman olup uzun süre savaşacaklarını ve sonunda her ikisinin de mal ve mülklerini yitirerek çıplak kalacaklarını simgeliyordu. Gerçekten de tıpkı böyle oldu. Rahmetli Sultan Süleyman Han Gazi'nin atadığı Kral Yanoş ile Avusturya Kralı Ferdinand Macar tacı için birbirleriyle o kadar boğuştu ki ikisi de çıplak kaldı.

Dördüncü pencerede bir erkek arslan resmi vardı. Arslan yerde yatar ve çırpınırdı. İki ön ayaklarının tırnakları arasındaydı, üzerine tülbent sarılmış bir taç tutuyordu. Bu da Türk padişahı tarafından Macar kralı topraklarının ayaklar altına alınacağını ve tacın zaptedileceğini belirtse gerek. Çünkü bu pencere sonuncusu olup daha sonra başka bir pencerede yazı ya da resim yoktu. Herkesce bilinmektedir ki işi aynıyla böyle oldu ve olacaktır. Zira birkaç yıl var ki gerek kral başkenti Budin, gerekse kralın taç giydiği kürsünün bulunduğu Ustunibelgrad onların elinden çıkmıştır. Yanos kralın oğlu ve Erdal ülkesi hükümdarı olan Yanos, bu yüzden şimdilik taç giyme yeri olarak Pojon kentini seçmiş bulunmaktadır. Ama bu, Macar tacının gölgesi yerinedir.

Şu da bilinsin ki büyük Kapon Kalesi'nde her yıl belli bir günde bütün kale ve çevresi ahalisinin küçüğü ve büyüğü, genci ve ihtiyarı tümüyle dışarıya, sahraya çıkarlar ve orada olan Kızıl Kapon'da oğlancıklar ve papazlar eski bir türkü söylerler. Kızıl Kapon dedikleri Kızılma'dır. Sınır taşı gibi bir işaret olmak üzere konmuştur. Söyledikleri türküde özet olarak şöyle deniliyor : Türk padişahı bütün gücü ve görkemi ile bu yere kadar gelse gerektir ve burada yüce Tanrı'nın buyruğu ile ölse gerektir. Tanrı'ya güvenilsin ve Türk padişahı o kadar yukarı gitsin ki ta Kolona'ya (Köln) varsın. Nemçe memleketlerinin hiçbir yerinde gençlik kalmaz. Çünkü Kolona kenti çok uzaktadır, o kadar uzakta ki yer-yüzünün aşağı tarafına düşmüştür, Rod (Rhein) suyunun denize döküldüğü yerin yakınındadır.

SÜLÜNOĞLU KOCA İLE ZÜNNUNOĞLU AYAKLANMASI

Yıl 932 (1525 - 26). Dinin koruyucusu saadetli padişah, muzafer İslâm askeri ile bir süre kâfir ülkelerini talan ve yakıp yıkmaya işleriyle uğraşırken Bozok Türkmenlerinden adları geçen eşkiya ayaklanıp önce o bölgede görevli olan Muslihüddin adındaki kadıyı, bunun kâtibi Mehmet'i ve Hersekzade Ahmet Paşa'nın oğlu Sancakbeyi Mustafa Bey'i öldürdüler. Sivas vilayetine saldırarak reayanın mal ve yiyeceğini yağmaya ve yakıp yıkmaya başladılar. Ayaklanmanın nedenini rahmetli Âli Efendi «Tarih» inde şöyle anlatır :

Adı geçen Sülün'ün tasarrufunda olan mezraaya iki yüz akçe vergi yazarlar. Her ne kadar o bu paradan yüz akçesinin bağışlanmasını ve yalnız ve yalnız yüzünün alınmasını rica ederse de

dinlemezler. Sülünoğlu ise isteğinde direnir. En sonunda öfkelenen görevliler, Sülünoğlu'nun adamlarından birini yakalayıp uzun sakalını keserler ve işkence ederler. Rica ve yakarmaları kabul olunmadığından gayri böyle bir ihanete de uğrarlar. İşte bu yüzden ayaklanıp kendilerine bağlanıp katılmayanları öldürürler ve mallarını yağma ederler.

Tanrı hikmetidir ki, düşman avcısı padişah sapkın kral ile savaşa tuttuğu gün, Karaman Beylerbeyi Hürrem Paşa eşkiya üzerine saldırıya geçmişti. İskender Paşa'nın oğlu olan Hürrem Paşa çok çalışkan ve neşeli, devletin gücüne inanmış, gururlu bir çelebi adam idi. Ancak bu saldırıda acele etti. Gerçi çevredeki beylere durumu bildirmiş ve kendisiyle işbirliği yapmalarını istemişti. Ama onların gelmelerini beklemesi gerekirken sabredemeyip eşkiya üzerine vakitsiz saldırıya geçti. Bu yüzden kendisi ile İçel Sancakbeyi Bostancı Ali Bey, Kayseri Hakimi Behram Bey, tımar ve zeamet sahiplerinden birçoğu ya şehit oldular, ya da düşman eline tutsak düştüler.

Bunun üzerine eşkiyaya karşı yeniden bir kuvvet düzenlendi. Rumeli Beylerbeyi Hüseyin Paşa tüm Zülkadir askeri ve Maraş hakimî Mahmut Bey ile Sivas'ta dernek üzere iken Malatya Sancakbeyi Yularkıstı oğlu İskender Bey bin kadar adam ile eşkiyayı gözetlemeye gönderildi. İskender Bey kendine göre bir plân kurar. Önce sipahileri pusuya yatırır ve kendisi adamları ile eşkiyaya yaklaşıp onları pusuya çekmeye çalışır. Meğer kendisinin pusuya yatırmış olduğu askerler, bu arada sebepsiz yere korkuya düşerek kaçıp gitmişler. İskender Bey ise bundan habersiz, düşmana yaklaşım manevralarla onları pusuya doğru çeker. Ama pusu yerinde kimse kalmamış. Bu durum içinde dört yüzü aşkın seçkin adamı orada telef olur. Bu olaydan sonra Rumeli Beylerbeyi Hüseyin Paşa, benzerleri arasından yükselmek amacı ile, Adana Hakimi Piri Bey'in öğütlerine kulak asmayarak, sözü geçen eşkiya üzerine yürüdü. Bir yandan kendisi, öte yandan Piri Bey o kadar büyük bir savaş verdiler ki daha korkuncu tasarlanamazdı. Düşmandan bini aşkın atlı ve yaya telef oldu. Asilerin başı olan Zunnun dedikleri bahtsız da o sırada can verdi. Bütün eşyası, ağırlıkları, çadır ve otağları alındı. Bununla beraber kaçabilen imansızlar toplanıp gece yarısı Hüseyin Paşa ve Piri Bey'in üzerine hınçla saldırdılar ve onları dağıtıp perişan ettiler. Hüseyin Paşa yaralı olarak Sivas'a geldiği zaman öldü. Bu sırada Diyarbakır Beylerbeyi Hüsnü Paşa, şahin gibi zafer kanatlarını açıp yetişti ve Rüstem yaradılışlı Kürt yiğitleri ile öyle

bir savaşa tutuştu ki buna gökteki büyük melaikeler takdirle alkış tuttular. Böylece eşkiyadan tek bir insan kurtulamayıp tümü birden Müslüman kılıçlarına lokma oldular. Elde edilen sonuç İstanbul'a bildirildikte herkesin yerli yerine dönmesi ferman buyuruldu.

DOMUZ OGLAN İLE BEYCE'NİN AYAKLANMALARI VE YAKALANMALARI

Cemaziyülevvel 932 (13, II - 14, III, 1526). Adana sancağının Berendi bucağında Domuzoğlu ve Tarsus sancağının Ulaş nahiyesinde Beyce adlarında, ortadan kaldırılmaları gereken kimseler, beş, altı yüz eşkiya ile ayaklanarak yağma ve çapul bayrağını kaldırdılar. Adana valisi yukarda adı geçen Piri Bey'in sancağındaki yiğitler eliyle bunların kötülük bulamış vücutları yeryüzünden sökülüp atıldı.

MUSTAFA OĞLU VELİ HALİFE'NİN AYAKLANMASI VE ÖLDÜRÜLMESİ

Yıl 932 (1525 - 1526). Adana sancağına bağlı Karaisali cemaatından Rafızılığı ve Tanrı'nın birliğini inkâr etmesi ile tanınan Veli Halife, İran şahının «halifesi» sanını taşıdığından, birçok hayırsız kimseler çevresine toplandı. Bunların başında Tarsus kasabası üzerine yürüdü ve buranın sancakbeyi ile savaşa tutuştu. Sonunda, kasabanın sokaklarında sıkıştırıldı. Tam bu sırada, yukarda adı geçen sancakbeyi Piri Bey yetişip düşmana göz açtırmadı. Gerçi her iki yandan da çok insan kırıldı, ama sonunda eşkiya bozguna uğratılıp tümü kılıçtan geçirildi.

HAYIRSIZ KALENDEROĞLU'NUN AYAKLANMASI VE ORTADAN KALDIRILMASI

Yıl 932 (1525 - 1526). Kalender, Hacı Bektaş-ı Veli'nin torunlarından, yani Hacı Bektaş-ı Veli'nin Kadıncık Ana'dan burnu kanı damlasıyla doğma öz oğlu olan Habib Efendi'nin soyundan gelmedir. Onların inançlarına göre Kalender'in babası İskender, İskender'in babası Balım Sultan, bunun babası Resul Çelebi bunun da babası Habip Efendi'dir. Balım Sultan yüksek keramete erişmiş bir kişi idi. Rahmetli Ali Efendi Tarih'inde, güvenilir kaynaklara dayanarak şöyle yazmaktadır :

Şah İsmail ortaya çıkıp Mehmet Han'ın oğlu Sultan Beyazid zamanında Anadolu'ya gelerek Hacı Bektaş-ı Veli'nin mübarek mezarı yakınında konaklar. Bu sırada Hacı Bektaş düşünce girer ve ona der ki «oğlan, gerisin geriye git, yoksa seni fena ederim ». Bu uyarı üzerine Şah İsmail geri dönüp Azerbaycan'a gitmiştir.

Adı geçen Kalender Şah o kadar güç ve itibar kazandı, o kadar kalabalık bir topluluğun başı oldu ki, böylesi şimdiye dek hiçbir asiye nasip olmuş değildi. Işık ve abdal diye anılan ne kadar inancı ve eylemi bozuk kimseler var idiyse yanına toplanıp yirmi, otuz bin kadar eşkiyadan oluşan büyük bir çete meydana geldi. İster istemez, bunların yakalanmaları için sadrazam ve başkomutan İbrahim Paşa görevlendirildi. İbrahim Paşa üç bin yenicisi ve iki bin sipahi ile Üsküdar yakasına geçti ve düşman üzerine yola koyuldu. Aksaray sancağına varınca Anadolu Beylerbeyi Behram Paşa ve Karaman Beylerbeyi Mahmut Paşa, eyaletlerindeki tımar ve zeamet sahipleri ve komutanlarla eşkiya üzerine gönderildiler. Bunlar Cincilife denilen yerde eşkiya ile karşılaştılar. Fakat çarpışmada eşkiya üstün geldi ve İslâm askeri yenildi. Hatta yukarda adı geçen Karaman Beylerbeyi Mahmut Paşa, Alaiye Beyi Sinan Bey, Amasya Beyi Koçi Bey, Birecik Beyi Mustafa Bey, Anadolu Tımar Defterdarı Nuh ve Karaman Defter Kethüdası Şeyh Mehmet şehit düğünleri arasında idiler. Başkomutan bu korkunç haberi duyunca hiç vakit kaybetmeden, geceyi gündüze katarak hızla düşman üzerine yürüdü. Elbistan dolaylarına varınca tamamlayıcı bilgiler de alındı. Bu sırada Karaman Beylerbeyliğine Koca İbrahim Paşa oğlu İsa Bey atandı ve öteki boş orunlar da hakkı olanlara verildi. Başkomutan ayrıca, şimdiye kadar hiçbir serdarın aklına gelmemiş olan çok yerinde bir karar daha verdi. Önceki çatışmada bozguna uğrayan askerden tek bir erin bile ordusuna katılmasını yasakladı. Şayet gelen olursa onu yakalayıp divan önüne çıkarana ödülleri rütbe ve ödenek artırımı vaadinde bulundu. Yakalanıp getirilenlerin de, yenilgi üzerine konuşurlarsa asker arasında bir karışıklığa yol açmasın diye, idam olunmalarını emretti. Beylerbeylerin kalabalık askerlerinden yararlanmayı bir yana bırakarak, sadece kapıkulu birlikleri ile yetindi. Bundan başka, yine çok yerinde bir tedbir daha aldı. Zülkadir takımının boy beyleri diye anılan ünlü kişilerin gönülünü kazandı ve onların, kendi soylarından olan Türkmen eşkiyasını ötekilerden ayırmaya çalışmalarını sağladı. Bu uğurda hiçbir fedakârlıktan kaçınmadı ve ne isterlerse hepsini yerine getireceğine söz verdi. Gerçekten de Türkmenler arasında birçok küskünler vardı.

Çünkü Türkmen vilâyeti Osmanlı padişahı tarafından feth edildiği zaman çok kimselerin tımarları ellerinden alınmış ve bunlar padişah haslarına eklenmişti. Çoğunun sapık inançlı Kalender'in eşkiyalarına katılmaları bu yüzden olmuştı. İşbilir paşa, onur kaftanları ve daha birçok bağışlarla boy beylerinin yüzünü güldürünce bunlar, Zülkadir Türkmenlerini Kalender'in kuvvetlerinden ayırmayı üzerlerine aldılar. Gerçekten de, dediklerinden daha çok sayıda Zülkadirinin Kalender'e hizmetten yüz çevirmelerini sağladılar. Bu hâl, hayırsızlar derneğinin çözülmesine etken oldu. Birçok bölükleri, geceleyin çekip gittiler ve serseri Kalender'in elinde ancak birkaç hayırsız eşkiya kaldı. Aldığı haberlerden durumun gerçekten böyle olduğu fikrine varan paşa, saray çasnigirlerinden Bilâl Mehmet Ağa ve Deli Pervane adıyla tanınan iki akıllı eşkiya avcısını seçti ve bunları beş yüz kadar seçkin yiğit ile birlikte düşmanın üzerine yolladı. Tanrı'nın yardımı ile bu kuvvet, mübarek ramazanın yirmi ikisine rastlayan cuma günü Başsaz denilen yaylakta düşmana baskın yaptı ve eşkiyayı perişan etti. Kalender'in başı kesildi ve Zülkadirli bey oğullarından Veli Dünder'in kellesi ile beraber terkilere asıldı. Tüm silâh ve eşyaları alındı. Tersine dönmüş sancakları da İstanbul'a gönderildi.

Başarısının karşılığı olmak üzere serdar, altın işlemeli kılıç, onur kaftanı, mücevher ve daha birçok armağanlarla ödüllendirildi.

SAVAŞTA KAÇANLARLA GEVŞEKLİK GÖSTEREN VE YÜZ KIZARTICI DAVRANIŞLARDA BULUNANLARIN SORGUYA ÇEKİLMESİ

Zaferden sonra İbrahim Paşa, eşkiya karşısında yenilgiye uğrayan komutanları ve Anadolu Beylerbeyi Behram Paşa'yı sorguya çekmeye başladı. «Bir bölük baldırı çıplak hergele önünden neden kaçtınız» diye sordu. Önce Behram Paşa'ya sert bir dille böyle seslenince Behram Paşa soluğu kesilerek sustu ve hiçbir cevap veremedi. Sonra öteki komutanları azarlayıp aynı şekilde sorunca, kimileri işi oluruna bıraktı, kimileri de «Sen kaçtın ve yenilgiye yol açtın» diye suçu birbirlerine yüklemeye başladılar. Aralarındaki tartışma o kadar sertleşti ki nerdeyse bir düğüşe dönüşecekti. Ancak, hiçbirinin ağzından paşanın sorusuna cevap olabilecek bir söz çıkmadı. Bunun üzerine, orada hazır duran cellatlara tam işaret verileceği anda, eskiden sadrazam iken emekliye ayrılan rahmetli Karamanlı

Piri Mehmet Paşa'nın oğlu İçel Sancakbeyi Mehmet Bey ayağa kalkıp ünlü vezirin önüne geldi. Önce İslâm padişahına dua ve övgülerle söze başladı. Arkasından ünlü paşayı övdükten sonra şöyle devam etti. Eskilerimizden duyduklarımıza göre öyle büyük işlerde, yüce Tanrı'ya sığınıp İslâm Peygamberi'nin mucizelerini dileyerek gün görmüş akıllı kimselerle danışıldıktan sonra girişmek gerekirdi. Halbuki bizim komutanlarımız ne Tanrı'yı andılar, ne de akıllı kimselere danıştılar. Hatta, belki de bu hususu kuşaklarına koymak isteyenleri ayıplar, tahkir ederlerdi. Başımıza gelen uğursuzluk bu gururdan oldu. İşte işin esası bu arz ettiklerimdir.

Bu güzel sözlerden paşa o kadar duygulandı ki gözlerine yaş doldu ve paşa oğlunu takdir etti. Bu doğru sözler karşısında komutanları idam etmekten vazgeçip affetti. Askere izin verip kendisi de Piri Bey'i yanına alarak zilkadenin ortasında (M. Temmuz ortası) İstanbul'a vardı ve burada padişah huzuruna kabul olunmakla değeri yükseldi.

BİLGİNLER SİNFINDAN KABİZ ADLI CAHİLİN İDDİASI VE HAKKINDAN GELİNMESİ

Olay 8 Safer 934 (4, XI, 1527) tarihinde geçmiştir. Adı söylenen Kabiz sefahatla, yasalara ve ahlâka aykırı davranışlarla gün geçirir, birçok göz boyayıcı iddialarla Hazret-i İsa'yı Peygamberimizden üstün göstererek yüceltir, meyhaneleri dolaşarak halkı sapkınlığa yöneltmeye çalışırdı. Bu halini gören bazı inançta hoş görüye yer vermeyen gayretli bilginler onu alarak padişah divanına getirdiler. Sadrazam İbrahim Paşa bu işi zamanın Rumeli Kazaskeri Fenarızade Muhiddin Efendi ve Anadolu Kazaskeri Molla Kadiri Efendi'ye havale etti. Fakat her ikisi de yüksek mevkileri dolayısıyla gurura kapılmış kimselerdi ve şeriat meseleleri ile pek ilgilanmedikleri için Kabiz'i susturacak cevap bulamadılar. Ancak «katlöluna» dan gayri bir söz söyleyemediler. Dinsiz ise, fikirlerinde direnerek birçok âyet ve hadislerle iddiasını savunmakta ağır bastı. Bu durum karşısında Sadrazam İbrahim Paşa'da sert bir dille «Bu adamın suçu ne ise onu bulup söyleyin kafasında düğümlenen kuşkuvarı açıklayıp çözün ve suçunu ispat ettikten sonra kendisini bundan dolayı sorumlu tutarak katline hükmedin» dedi. Fakat sapkın bir türlü görüşünden caydıramadı ve Divandan çıkıp gitti. Bunun üzerine sadrazam da toplantıyı dağıttı.

Meğer saadetli padişah, konuşulanları Adil köşkündeki pencere arkasından dinlermiş. Vezirler arza girdiklerinde padişah; «Bir sapkın Divanımıza gelir ve Peygamberimiz hazretlerinin yüksek şanına gölge düşürür, saçma sapan konuşmaya cüret eder ve şaşmaladığı delillerle isbat edilip susturulamaz, çıkar gider. Buna sebep nedir?» diye buyurur. Sadrâzam da; «Ne edelim, kazaskerlerimiz şeriat meselelerinde bilgin değildir ki o melunu delilleriyle konuşamaz hale getirip sustursunlar» diye cevap verir. Bunun üzerine ileri görüşlü padişah hazretleri; «Bilim sadece kazaskerlere has değildir, yarın şeyhülislâm ve kadı efendi de hazır olsunlar ve şeriat uyarınca davası görülsün» diye tembih eder.

Paşalar arzdan çıkınca çavuşlar göndererek adı geçen sapkını yakalatıp tutukladılar ve şeyhülislâm ile İstanbul kadısının padişah divanına gelmeleri için buyruklar çıkardılar. O zamanlar rahmetli Kemalpaşazade Şemseddin Ahmet şeyhülislâm bulunuyordu. İstanbul kadısı da Sadi Çelebi idi. Ertesi gün bunlar padişah divanına geldikleri zaman Rumeli kazaskeri, protokol gereğince başta oturtulmayışım bahane ederek kalkıp gitti. Bunun üzerine şeyhülislâm için kazaskerin yerine ve kadı için de onların karşısında birer kürsü konuldu. Sonra Müslümanların müftüsü hazretleri çok yumuşak bir tutumla Kabiz'in iddialarını sordu ve söylediklerini sabırla dinledi. Kabiz, âyet ve hadislerden ileri sürdüğü delillerini ortaya döktü. Sonra şeyhülislâm, karşındakinin anlamakta ve bellemekte yanlışlıklara düşmüş bulunduğu ilmi metotlarla açıklayarak şüphesini giderdi ve doğruyu anlattı. Böylece gerçek meydana çıkınca Kabiz'in dili tutuldu, yenilip susturularak şaşakaldı. Şeyhülislâm yeniden ona seslenerek; «İşte gerçek anlaşıldı, başka sözün var mıdır? Bu dipsiz inançtan döner ve doğruyu kabul eder misin?» dedi. Fakat sapkın sapık inancında direnip bildiğinden şaşmadı. Şeyhülislâm kadıya dönerek; «Fetva işi tamam oldu, şeriata göre gereğini siz hükmedin» dedi. Kadı da «Ehl-i sünnet ve cemaat üzere doğru inanç yoluna girdin mi?» diye yeniden sordu. Fakat Kabiz yine de bir türlü hakkı tasdik etmedi. Onun bu yolda direnişi üzerine, şeriat kurallarına göre idamına karar verdiler. Divandan sonra da adı geçen sapkın idam olundu.

SEYDİ İLE İNCİRYEMEZ'İN AYAKLANMALARI VE ORTADAN KALDIRILMALARI

Cemaziyelevvel 935 (M. Ocak - Şubat 1529). Adana Hakimi Piri Bey'in sadrâzam eşliğinde başkente geldiği yukarıda söylenmiş

idi. Tanrı'nın hikmeti, Piri Bey o sıralarda çeşitli hastalıklara tutulmuş olduğundan uzun süre İstanbul'da oturdu ve bu yüzden Adana bölgesi bir süre başsız kaldı. Durumdan yararlanan Uzeyr sancağı beyi Ahmet Bey'in kardeşinin oğlu Seydi ayaklandı. Başına kırmızı bir taç giyerek önce adı geçen Ahmet Bey'i şehit etti. O yöredeki zeamet sahiplerinden Yusuf ile Hüseyin adlı görevlileri öldürüp mallarını talan etti. Beş bin kadar eşkiyayı yanına toplayarak Berendi nahiyesini, sonra da Ayas kasabasını yağmalayarak ateşe verdi. Gerçi adı geçen Piri Bey hasta ve dermansızdı; bununla beraber çaba gösterip kendi adamlarından beş yüz kişi ve reaya ile vilayet ahalisinden dört bin kadar yaya ve okçu bir araya getirerek üzerlerine varmak üzere iken Zülkadir ile eyaletinden Karz adlı kasabayı da yağma ettiler.

O sırada inciryemez diye anılan bir köftehor yanına beş yüzü aşkın eşkiyayı derleyerek sözü edilen yaramazlara katıldı. Bunlar hep birlikte Sis kasabasını yağma ve kalesini de almaya kalkıştılar. Tam o sırada beylerbeylerin yiğidi ve genç mertlerin piri olan Piri Bey yetişti ve hemen saldırıya geçti. Savaş kızışınca, vilayet ahalisinden topladığı kuvvetler dayanamayarak dağlara kaçıp dağıldılar. Fakat Piri Bey bu durumda hiç telâşa kapılmaksızın ve askerinin azalmasından asla cesareti kırılmaksızın, hemen yanında olan yiğitlere doğru atını sürdü. Türlü vaadlerle onların gönlünü kazanarak düşman üzerine at tepti ve Tanrı'nın yardımı ile eşkiyayı dağıttı. Sonunda hainler ikiye ayrıldılar. Bir bölüğü Azir nahiyesine ve öbür bölüğü Sis dağlarına sığındı. Fakat ünlü komutan, yerinde önlemler alarak savaşmaya gerek kalmaksızın, önce Sis dağındaki, sonra da Azir nahiyesindeki âsileri yakalayıp kılıçtan geçirdi.

RAHMETLİ SULTAN SELİM'İN CAMİİ YAKINLARINDA BİR EVİN BASILARAK İÇİNDEKİ AİLENİN TÜMÜYLE ÖLDÜRÜLMESİ

3 Cemaziyelahir 934 (24 Şubat 1528). Bu tarihte bazı eşkılar bir evi basıp içinde bulunan insanların hepsini toptan öldürürler ve eşyayı yağma ederler. Her ne kadar bu işi yapanlar arandı ise de kanunlara göre kesin delillerle bir kimseyi sorumlu tutulabilecek derecede kuvvetli bir ipucu ele geçirmek mümkün olmadı. Sonunda, ırgatlıkla çarşı ve sokaklarda dolaşan işsiz güçsüz Arnavut takımından kimselerin bu işi yaptıklarına ihtimal verildi. Bu ihtimali destekleyen birtakım belirtiler de görüldüğünden, ekmekçi,

mumcu, tellâk, açıcı ve odun yarıcı gibi bütün işsiz güçsüzlerden sekiz yüz adam yakalanarak çarşılarda, sokaklarda ve kalabalık yerlerde öldürüldüler. Bu olay eşkiyaya korku saldı ve bundan böyle benzeri bir fesat görülmeydi.

KARA KADI DİYE TANINAN HALEP KADI VE MUHTEŞİBİNİN (105) ÖLDÜRÜLMESİ

5 Şaban 934 (25 Nisan 1528). Birkaç yıldan beri Halep'te maliye müfettişi iken ettiği yolsuzluk ve işlediği suçlar sonsuzdu. Hakkında defalarca yakınmalar gelmiş, fakat her defasında koruyucuları, kendi çıkarları dolayısıyla, bütün şikâyetleri örtbas etmişlerdir. En sonunda bir cuma günü Halep'in ulu caminde halkın saldırısına uğradı. Dokuz adamı ile birlikte halk papuçlarıyla vura vura onu öldürdü. Bu yüzden Halep'in ileri gelenlerinden bir çok kimseler Rodos'a sürgün edildiler ve birçoklarının da durumu alt üst oldu.

İSKENDERİYE SANCAKBEYİ BALI BEY'İN ASILMASI

Yıl 934 (1527 - 28). Bu komutanın o bölge halkına aşırı derecede baskı ve zulüm yaptığı, hatta reayanın çoluk çocuğunu köle diye sattığı, bir görev ile oraya varan çavuşa iki köle armağan etmesiyle, küçük ve büyük herkesce öğrenilmiş idi. Bu nedenle, iki çavuş gönderilerek kendisi ile voyvoda ve kethüdalarından toplam seksen adamı kendi sancağında halk önünde asıldılar.

SADRAZAM İBRAHİM PAŞA'NIN SERASKERLİK BERATI ÜZERİNE

8 Recep 935 (8, III, 1529). Celalzade rahmetli Nigancı Mustafa Bey, tarihinde bu konuyu aynen şöyle yazmıştır :

Bir gün vezirler evlerine gitmek üzere Divandan ayrıldıktan sonra Hüdevandigâr hazretleri bu fakir kullarını yüksek huzurlarına çağırıp inci gibi parlak ve düzenli sözlerle lutuflandırdılar, «Tanrı'nın iradesiyle birdenbire ülkemiz genişledi. Müslümanların işleri ve bizim uğraşacağımız meseleler pek çoğaldı. Her işimizle doğrudan doğruya kendimizin ilgilenmesine artık imkân kalmadı. Din ve devletin önemli meseleleri ile uğraşması ve uygulama-

105) Bir kentte belediyeye ilişkin hizmetleri, özellikle fiyat kontrollerini, çarşı, pazar alış verişlerini düzenli olarak yürütmekle yükümlü olan görevli.

ya koyması için İbrahim Paşa'yı seraskerliğe atadım. Bütün kullarımın ona uymaları ve itaat etmeleri için bir berat taslağı kaleme alarak bana getir» diye buyurdular. Görevim gereği olarak o gece istenen berat tasarısının müsveddesi yapılarak ertesi gün yüksek huzurlarına sunuldu. İçindekileri dinledikten sonra uygun olduğunu söylediler. Berat, ağıdalı bir üslup ve gösterişli bir biçimde temize çekilip âlemi parlatan tuğra ile de süslendikten sonra yüksek huzurlarına teslim olundu.

Sonra aynı günde yeniçeri ağası padişah katına çağrıldı ve yeniçeri halkı padişah kapısına vardılar. Sözü geçen, şanı yüksek berat ile nakit olarak beş yüz bin akçe, biri altın kakma işlenmiş eğer ve dizgin ile süslenmiş olmak üzere dokuz baş at, bir tane değerli taşlarla bezekli kılıç, dört tane şahane onur kaftanı, dokuz bohça değerli kumaş ve mücevherlerle donatılmış bir sorguç yeniçeri ağası ile İbrahim Paşa'ya gönderildi. Bu beratla İbrahim Paşa'ya verilen armağanların hepsini saymaya gerek yok. Terfilerden ve önemli bahşişlerden gelen gelirlerden başka, sadrazamın yönetimine bırakılan kendi hasları yirmi kere yüz bin iken, şimdi on kere yüz bin daha eklenerek otuz kere yüz bin akçeye çıkarıldı. Sadrazamlığına seraskerlik de eklenerek mutluluk ışıkları saçan tuğ ile davul ve bayrak ihsan olundu.

Osmanlı padişahlarının bayrakları şimdiye kadar dört iken bundan böyle yedi olması ferman buyuruldu.

O gün bütün kapıkulu halkı, vezirler, bilginler ve bütün ileri gelenler toplandılar. Önderinde mübarek berat okunduktan sonra mübarek olsun diye kutladılar ve el öptüler. Rütbeleri bir kat yükseltilip ödenekleri artırıldı ve hepsi daha yüksek derecelere eriştiler.

Kimi inanılır ağızlardan dinlediğime göre İbrahim Paşa, otuz kere yüz bin akçelik haslar beratını az bularak; «Rahmetli Fatih Sultan Mehmet Han sadrazamı Mahmut Paşa'ya kırk kere yüz bin akçe berat ihsan etmiştir, bu kulunuza da öylece ihsan buyurulsa padişahımın lütfundan ne eksilir der. Bunun üzerine saadetli alemlere gölgesi düşen padişah; «Onlar beşkent İstanbul'u fethetmeyi başarmışlardır. Daha fazlası verilse de yerinde olurdu» diye buyurdular İbrahim Paşa da; «Bağdat kıl büyük halifelerin başkentidir, Budin ise eskiden beri krallar tahtı yeridir. Her ne kadar bunlar İstanbul'dan üstün tutulamazsa da daha aşağı da sayılamazlar» der. Padişah ise şöyle karşılık verir : «İstanbul bizim başkentimizdir, onlar İstanbul'a nasıl tercih edilebilir? Hele o büyük padişahla boy ölçüşmek bizim haddimiz değildir». Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun.

YAYÇA KALESİ'NİN FETHİ

Yıl 934 (1527 - 28). Bu kale daha önce fetihler ve gazalar atası Sultan Mehmet Han Gazi zamanında, 866 (1461 - 1462) tarihinde fetholunup içine dizdar ve kale muhafızları konmuş idi. İki yıl süre ile İslamlar elinde kaldıktan sonra, bir cuma günü Müslümanlar namaz kıldıkları sırada kâfirler ansızın saldırıp Müslümanları öldürmüş, ya da tutsak etmiş ve birçoklarını zincire vurmuşlardı. Böylece tam altmış sekiz yıl alçak kâfirlerin elinde kaldıktan sonra, rahmetli Hüsrev Bey'in voyvodalarına kale içinde bir adam geldi ve merdivenle battal kapıdan kaleye girmek için Müslümanlara kılavuzluk edeceğini bildirdi. Voyvodalar da durumu Hüsrev Bey'e bildirdiler. Fakat Hüsrev Bey'in gelmesine kadar beklenirse düşmanın işi duymasından korkarak hemen o gece harekete geçip kaleyi ele geçirdiler. Hüsrev Bey gelirken haberi yolda aldı, atını ve üzerindeki bütün eşya ve gereçlerini müjdeciyeye armağan etti.

VIYANA SEFERİNDE YAPILAN FETİHLERİN ÖZETİ

Padışah'ın Sefere Gidişi

2 Ramazan 935 (10 Mayıs 1529). Eskiden Budin fethedildiği zaman buranın krallığı Erdel Banı Kral Yanoş'a verilmiş idi. Fakat Yanoş, Nemçe ve Çek krallarının korkusundan başkentine gelip yerleşemiyordu. Böylece Nemçe kralı Ferdinand, kalabalık Alman ve Macar melunları ile gelip boş bulunduğu Budin'i ele geçirmişti. Hal böyle olunca adı geçen Kral Yanoş Budin'den çıkıp kaynatası olan Leh kralının desteğine dayandı ve Erdel kâfirleri ile ilişki kurdu. Yine, kendisine derman olur umudu ile, Erdel'in palatinoşu olan kâfiri elçi olarak Osmanlı padişahına gönderdi. Elçi Silistre'den Tuna'yı geçip İstanbul'a vardı ve durumu padişah katına arz etti. Devletli padişah da ilkbaharda İslâm askeri ile Kral Yanoş'un imdadına gideceğine söz vererek elçiyi geriye gönderdi. O sırada Nemçe Kralı Ferdinand'ın da bir elçisi İstanbul'a geldi. Salka Yayça kapudanı olan bu melun, gerçi barış rica etmiş, fakat gururlu davranışlarda bulunmuş, hatta eğer padişah fethettiği bütün topraklardan vazgeçerse Macar memleketinden bir miktar hediye etmeyi üzerimize alırız demişti. Melunun bu derece gururlu tutumunu öğrenince padişah çok öfkeleni ve hemen savaş hazırlıklarına başlanmasını emir buyurdu. Elçiyi getirtip «işte zaferleri derleyen

İslâm askerinin başında Tanrı'nın yardımıyla kralınız üzerine yürüyorum, eğer birazcık olsun erkeklığı varsa beni Viyana'da karışlasın» diye bir mektup yazdı. Ayrıca, bir nâme-i hümayunu da Erdel Banı Yanoş Kral'a gönderildi. Bu mektupta, Yanoş'un ne kadar askeri ve gücü varsa hepsini yanına toplayıp Belgrad'a, ya da nerede mümkün ise oraya gelerek padişah ordusuna katılmasını istiyordu. Azık ve yiyeceklerden başka araç ve gereçler bakımından da sıkıntı çektilirilmmez; mühimmat ve tedariklerinde noksanlık etmesin, bize katılmakta sakın olaki gevşek davranmasın diye bildiriyordu.

Aynı yıl şaban ayının onuncu günü (19, IV, 1529) Rumeli Beylerbeyi Kasım Paşa ile İbrahim Paşa'nın seraskerlik sancağı önden yola çıkarıldı. Davutpaşa adındaki menzilde gül renkli otağlar ve şahane çadırlar kuruldu. Burada yüce serasker, vezirlerle vekillere, ileri gelenlerle komutan ve askere büyük şöenler verdi. Seraskerlik sancağını adı geçen Rumeli beylerbeyi ile önden gönderip kendisi başkente döndü.

Bu sırada ikinci vezir Mustafa Paşa, bu boş dünyadan ahirete göçmüş olduğundan bu orun Kasım Paşa'ya verildi. Rumeli eyaleti ise, eskiden olduğu gibi sadrazam ve serasker İbrahim Paşa üzerinde bırakıldı. Ramazanın ikinci günü (10, V, 1529) ordu ile beraber harekete geçildi. Rastlantı bu ya, o günlerde gece gündüz yağan yağmurlarla yolları, ovaları su bastığından sellerin akısından ırmakları aşip geçmek güçleşmişti. Bu yüzden iki gün orada oturulup beklendi. Aynı ayın on ikinci günü Edirne'ye ve yirmi sekizinci günü de Filibe'ye varıldı.

Bayram geldiğinden, töre gereğince ziyafetler çekildi ve sonra bütün vezirlerle devlet büyükleri ve ilerigelenler sadrazamın çadırına gidip bayramlaştılar. Ama durmadan yağan yağmur sonunda sular o denli kabarmıştı ki köprünün iki başını almış ve her çadır sular içinde sanki bir kabarcık gibi kalmıştı. Böylece, zorunlu olarak, Filibe'de birkaç gün kaldı. Sonra yoldaki, sıkışıklığı önlemek için Rumeli askeri ile seraskerin bir menzil ileriden gitmesi uygun görülerek yollarda biraz ferahlık yaratmak mümkün oldu ve zikadenin on birinci günü (17, VII, 1529) Belgrad dolaylarına konuldu. Ösekte köprü kurulmasına daha önceden padişah buyruğu çıkmış bulunuyordu. Mübarek zilhiccenin sekizinci (13. VII, 1529) günü buradan geçilip Macar topraklarına girildi. On üçüncü günü Mohaç ovasına varıldığında yukarıda Macar kralığı-

na getirilen Yanos padişahı karşıladı ve buyruğu altındaki Macar askeri ile yakın bir yerde konakladı. Ertesi gün dinlenildi, otağ ve çardaklar kuruldu. Her birlik kendi yerinde düzenlenip tören giysileriyle süslendikten sonra Macar askeri de kralları ile at üstünde, iki sıra dizilen deniz gibi engin İslâm askerinin arasından geçerek otağ-ı hümayuna doğru ilerledi. Ama Macarlar, İslâm askerinin korkunç görünümü karşısında öyle solukları kesilmiş, öyle bir dehşete düşmüşlerdi ki korku ve hayretleri yüzlerinden okunuyordu. Kralları Divan-ı Hümayun otağı önüne geldiği zaman attan indi, kapı önüne duran üsküflü solaklar (106) arasından geçip ileri gelenlere selâm ve iltifatlar yağdırarak cihan hakimi padişah hazretlerinin huzuruna geldiği zaman onun elini öpmek şerefine erişti. Sonra altın kakmalı kürsü konulup padişahın iltifatları, hal ve hatır soruşları ile şerefendirilerek sevindirildi. Her bakımdan kendisinin gönlü alınıp çeşitli vaadlerden sonra kalkıp dışarıya çıkınca padişah otağı kapısında dört altın işlemeli kaftan ile yüceltildi. Teşekkür etmek için yeniden huzura girerek el öptükten sonra dönünce, altın takımlarla donatılmış murassa eyerli dört baş at ih-san olundu. Bu ilgi ve ikramlarla konakladığı yere döndü. Sonra, konak yerinden kalkıp Budin'e doğru yola koyuldu.

Büyük Bir Yürüyüşten ve Savaştan Sonra Budin Kalesi'nin İkinci Kez Alınması

4 Muharrem 936 (8, IX, 1529). Zilhicce ayının yirmi dokuzuncu günü (15, VII, 1529) Budin yakınlarına varılıp Bağlarucu denilen yerde konaklanıldı. Kale kuşatılıp çevresine toplar kuruldu. Kâfirler de savunmaya geçip savaşmaya başladılar. Yeni yılın muharrem ayının dördüncü çarşamba günü padişahın buyruğu ile büyük yürüyüş yapıldı. Düşman, kalenin üzerine atılan ve her yanına saldıran mücahitlerin baskılarına ancak öğleye kadar dayanamadı.

Öğleden sonra aman dileyerek teslim oldu. Melunlar alay, alay kaleden çıkıp Nemçe yönüne giderken içlerinden biri bir İslâm askerine kılıç çektiği için, ya da giyecek eşya diye sandık içinde bir arabaya yükletilip götürülmekte olan bir İslâm tutsağının araba içinden yükselen bağırması işitildiği için olacak, İslâm askeri silâha davranarak kâfirlerin tümünü kılıçtan geçirdi; böylece yeryüzü onların pis vücutlarından temizlenmiş oldu.

106) Tepesi devrik ve ucu püsküllü başlık giyen, padişahı korumakla görevli asker.

Kalenin korunmasına ilbasan Sancakbeyi Hasan Bey atandı. Buyruğu üzerine bir miktar yeniçeri verildi. Sonra padişah hazretleri devlet ve ikbal ile oradan ayrılarak eski Budin yakınlarında bir yerde konakladı. Bu yerde Divan kurulup gazayı kutlamak için etek öpüldü. Bütün komutan ve vezirlere şahane kaftanlar ihsan olundu, muhtırlar çalınarak şenlikler ve eğlenceler yapıldı.

Kral Yanos'un Budin Krallığı'na Atanması

11 Muharrem 936 (15, IX, 1529). Kral Yanos, fetihten sonra padişahın kuvvetine ve şefkatine sığınarak, Budin krallığının yeniden kendisine verilmesini dilemekle bu dileği yerine getirildi. Konulan haraç ödemek koşulu ile sekbanbaşı tarafından bir miktar yeniçeri ile kaleye götürülüp krallık tahtına oturtuldu. Böylece o, bu ülkeyi eskisi gibi eline alıp saadetli padişahımızın öteki kulları arasına katılmış oldu.

Nemçe, Çeh ve Alman Çasarı'nın Başkenti Olan Viyana Kalesi'nin Kusatılması

23 Muharrem 936 (27, IX, 1529). Artık padişah hazretleri için, kâinatı koruyan ve yöneten gayret ve hamiyeti gereği olarak, Beğ Kralı Dinsiz Ferdinand'ın büyüklük ve iktidar damarlarını zafetin bilemediği kılıç ile kesip kurutmak zamanı gelmiş idi. Böylece, yukarda sözü geçen konaktan göçülüp Estergon Kalesi yakınında konuldu. Bu konaktan Semendire sancağı beyi Yahya Paşazade Mehmet Bey'e, Semendre gezileri ile öncü ve dilci görevi ⁽¹⁰⁷⁾ verildi. Oradan Komran Kalesi yakınlarına, Komran'dan da Göle Kalesi önüne gelindi. Göle Kalesi'nin şimdiki adı Yanık'tır. Hatta o zaman tamamıyla yakıldığından bu ad verilmiştir derler. İslâm gazileri bundan sonra dinç ve gönç düşman topraklarına girip pek çok ganimetler ele geçirdiler; dört yana akınlar yaparak kâfir memleketlerini talan ettiler ve sayısız ganimetlerle padişah ordusuna döndüler. Muharrem'in yirminci günü Pujin Kalesi geçilip konaklandı. Aynı gün Yahya Paşa zade rahmetli Mehmet Bey Beğ (Viyana) önüne vardı. Padişah da ordu ile birlikte Pujin Kalesi yakınında konakladı. Bu arada Viyana Kalesi'nden çıkan çok sayıda kâfirle hisar önünde çok çetin bir boğuşma olmuştu. Semendre gazileri öteden beri gösterdikleri bahadırılığı bir kez de burada eyleyerek melunları kavga alanından sürüp kalelerine kapatmışlardı. Dil için, tutsak alınan kâfirlerden birkaç melunu da göndermişlerdi.

⁽¹⁰⁷⁾ Düşman hakkında bilgi verecek tutsak yakalamak görevi.

Aynı ayın yirmi üçüncü günü azametli serasker, Rumeli'nin gözüpek gazileri ile kalenin yakınına gelip kondu. Saadetli padişah da kaleden biraz beride yükselen bir tepede otağını kurdu. Yine aynı günde kalabalık bir düşman birliği kaleden çıkış yaptı ve büyük bir çarpışma oldu. Yayabaşılardan zırhlar giymiş iki yigiti ile dergâh-ı âli çavuşlarından Farfara adıyla tanınan İskender Çavuş bu uğraşta şehit düştü. Melunlar arka arkaya her gün kaleden çıkıp böyle çetin savaşlar verirlerdi. Sözü edilen kale ise çok sağlam biçimde pekiştirilmiş, özellikle Tuna ırmağı gibi denize benzer engin bir su ile çevrilmişti. Kara yönünden de sağlam burçlarla korunmuş bulunuyordu. Çevresindeki derin hendekleri dolduran sular ise kocaman akar bir ırmak idi. Sözü kısası, gökyüzünü andıran ve her tarafa ün salmış olan bir kale, savaş araç ve gereçleri bakımından bolluk içinde, top ve darbzenleride ölçü dışında idi. Bu durumda kalenin fethedilmesi işinin pek güç olacağına hiç kuşku yoktu. Özellikle, uzak yollardan gelindiği için, kale duvarlarını yıkacak kaledöğen topraklar da getirilmemişti. Bu nedenle hendekleri doldurmak, yer yer lağım açmak yoluna baş vurularak tüm tımarlılara kale duvarını kazmak ve akıncı beylerine merdivenler yapmak, tüm kapı halkı ile Anadolu askerine de hendek doldurmak görevleri verildi.

Safer ayının üçüncü günü yine birçok kâfir kaleden çıkarak öyle zorlu bir savaş verdiler ki bir benzeri daha görülmüş değildi. Kızısan boğuşmada İslâm gazileri ile kâfirler birbirlerine girmişlerdi, öyle ki birini ötekinden ayırmak imkânı yoktu. Bu durumu gören kâfirler, olmaya Türkler bir yerden kaleye girerler diye kapılarını içerden kapadılar. Bunun sonunda savaşa katılan kâfirlerin tümü kan ve toprak içinde boğuldular. O güne değin çıkış süresince kale kapılarını hiç kapamamışlardı. Bundan sonra melunlar birdaha çıkış hareketi yapmayı göze alamadılar. Bu sırada Estergon irşeki gelip kulluk boynuna bağlılık halkasını takmakla kendini süsledi. İrşek diye, papazların uymaları gereken baş şeytanın arkadaşları keşiş derler. Rütbe ve derecesi öteki keşişlerden daha yüksektir. Aynı ayın altıncı günü ikindiden sonra iki yerden lağım ateş verildi ve o yerlerin kule ve duvarları havaya uçtu. Yürüyüşe hazır olan gaziler, gedik açıldı sanarak yürüyüşe geçtiler. Ama geçit yeterince olmadığından ve kâfirler de orada savunmaya geçtiklerinden her iki taraftan da çok adam kırıldı.

Yüce Tanrı takdirinde o kalenin alınmasını nasip etmemiş. Kış soğukları da birden bastırarak yağmur ve kar her tarafı kap-

ladı. Böylece, işi sürdürmeye imkân ve güç kalmadığından padişah hazretlerinin, kullarına karşı merhamet ve şefkat denizi kabardı. Yararlılıkları karşılığında yenîçerilere biner akçe ödül ihsan edip kaleyi almaktan vazgeçmek emrini verdi. Ancak, bu zamana kadar kâfir ülkelerine yapılan akınlar ve ganimetler düşman topraklarında baştan başa yakıp yıkmalarla verilen zararlar bir nice günlük bakımlı yer bırakmayan vurgunlar, yazılıp anlatılamayacak kadar çoktur. Eğer o illerde birbirine bitişik kaleler, burç ve hisarlar, tepeler üzerinde sağlam surlar olmasa ve her kilisesi birer sur ile çevrili bulunmasa, kâfirden tek bir insan canlı bırakılmaz, Alaman memleketi bomboş kalmış olurdu. Bununla beraber, yine de ordu ve pazarda yasemin yüzlü, yay kaşlı, peri çehreli ve gül kokulu dilberler satılırdı, alınan ganimetlerin haddi, hesabı yoktu.

Safer ayının on üçüncü günü (17, X, 1529) kaleden bir kâfir çıkıp geldi ve padişah hazretlerinden aman diledi. Kâfirler ellerindeki Müslüman tutsakları salıverdiler. Padişah hazretleri de Viyana'da alınan altmış tutsak kâfiri serbest bıraktı. İkinci çarpışmada Rin Papa (Roma Papa'sı) askerinin bayraktarı denen bir köpek tutsak alınmıştı. İbrahim Paşa onu getirtti saadetli padişahımız Viyana'yı almaya gelmemişti; amacı, Kral Ferdinand'a haddini bildirmektir; Bundan sonra da boyunun ölçüsünü bilmezse, Tanrı'nın yardımını ile, haddini bildirmekten güçsüz değildir diyerek melunu salıverdi. O da giderek hersekler ve kontlar önünde bu sözleri tekrarlayınca «Doğru söylemiş» dediklerini kâfir tarihlerinde okudum.

Kışın sertliği asker üzerinde giderek etkisini artırdığından o gün kale kuşatılması kaldırılarak yola çıkıldı ve Berdağ adlı kalenin yakınına konuldu. Aynı gün öyle bir kar yağdı ki, sanki Tufan olmuştu. Dört bucak kâfiristandı; ne giyecek, ne de hayvanlar için yeterince yem bulacak güç vardı. Sözü'n kısası, bin sıkıntı ve güçlüklerle safer ayının yirmi ikinci günü Budin'e gelindi. Budin önünde köprü hazırlanmış bulunuyordu ve hiç durulmadan Peşte yakasına geçiş başladı. Yirmi dördüncü günü padişah ile yeniçeri ve sipahi birlikleri suyu aştılar. Yirmi beşinci günü Peşte'de Divan-ı Hümayun kuruldu. Macar kralı gelip padişahın elini öpmek, kaftan ve daha başka birçok armağanlara kavuşmak şerefine erişti. Mohaç zaferi sonucunda padişah hazinesine mal edilmiş olan Kral Layoş'a ait tacın kendisine geri verilmesini rica etti. Macarlarca bu tacın özel bir önemi vardı. Kral olanlar, bu taca sahip bulunmadıkça, kimse buyruklarını dinlemezmiş. Kendi düşüncelerine ve söylediklerine göre üç bin yıldan beri bu tacın sahibi imişler.

Ta, Büyük Iskender'den Nuirevan'a miras kalmış ve ondan da bize geçmiştir derler. Kralın bu ricası üzerine padişah hazretleri, Venedik beyinin oğlu ve şikloş beyi olan Perin Petre ve Estergon irşeki eliyle tacı kendisine yolladı. Böylece o, Hristiyanlar arasında büyük itibar kazanarak y celdiği gibi krallığının geçerli olması için gerekli koşullar da tamamlanmış oldu.

Ertesi gün, büyük mutluluk içinde gösterilerle yola çıkıldı. Fakat havalar çok soğuk olduğundan türlü sıkıntılarla Varadin köprüsüne gelindi ve burada bütün askere izin verildi. Sonra konak konak ilerlenip rebiulevvel ayının on dördüncü günü (M. 16, XI, 1529) İstanbul'a varıldı.

Bu Parlak Gazanın Kefere Tarihinden evirisi

Durakları cehennem olan kâfirlerin, değeri yüksek padişahın bu parlak gazası hakkında kendi tarihlerinde yazmış olduklarını, özetle Türkçeye çevirerek buraya koyuyoruz.

1526 tarihinde Erdel Voyvodası Sapolayı Yanoş, Macar soy-lularınının aşağı derecede olan kimilerince Budin kralı olarak ta-nınmış ve tahta geçmişti. Fakat soyluların ileri gelenleri ile Macar budununun palatinoşu, buna razı gelmediler ve Viyana'ya giderek Ferdinand'dan Macar kralı olmasını istediler; onu İstoni Belgrad'a getirip geleneğe göre ona ta giydirdiler. Bunun  zerine Ferdinand, Kral Yanoş'u Budin'den çıkartıp başkenti zaptetti. Bu Ferdinand Be (Viyana) kralı idi ve Alman, eh ve daha başka kimi Hristi-yan hükümdarların Çasarı (imparator) olan Karol Franitoks'un¹⁰⁸ kardeşi bulunuyordu. Bu kez hem Viyana'ya, hem de Budin'e kral olmuştu. Erdel voyvodası Budin'den kaçıp Lehistan'a gitti. Eşi Lehli olduğundan orada tanıdıkları ve kendine bağlı olan kimseler çoktu. Kendi soyundan olan Lehlilerle Macar budununundan ve Erdel ileri gelenlerinden kendisini isteyip dileyenleri yanına çağırdı ve onlarla kendi meselesi üzerinde danıştı. Bunların hepsi, Türk padişahı saadetli Sultan Süleyman'a elçi göndererek ondan yardım istemesi kararında birleştiler. Bunun  zerine Erdal vilayetinin palatinoşu olan kişiye birçok armağanlarla padişaha yolladı. Elçi de Tuna'yı aşıp İstanbul'a vardı. Sadrâzam İbrahim Paşa ile buluşarak durumu   gün boyunca görüştü ve huzura kabul olunmasının

108) şarlıken diye anılan kutsal Roma - Cermen İmparatoru V. Karl.

sağlanmasını sadrâzamdan rica etti. İbrahim Paşa'nın bildirmesi üzerine padişah bütün vezirler, ağalar ve Divan üyeleri önüne çıkarak durumu anlatsın diye buyurdular. Buyruğa uyularak elçi Divana geldi ve herşeyi ayrıntılı olarak anlattı. Padişah da elçinin söylediklerini pencereden dinliyordu. Bunun üzerine padişah gelecek yıl yardım etmeyi vaad etti ve elçiye kaftanlar giydirterek gerekli ikram ve ilgi gösterileri ile onu uğurladı.

Kral Ferdinand bunu duyunca, eskiden Yayça kapudanı olan İvan adlı kişiyi elçilik ile İstanbul'a yolladı. Getirdiği mektupta iki ülke arasında barışın sürdürülmesi isteniyordu. Ama barışın şartı olarak padişahın daha önce almış olduğu Belgrad Kalesi ile öteki kaleleri geri vermesini ileri sürüyordu. Elçiden bu sözleri işitince padişah çok öfkelendi ve şöyle dedi : Sapolayı Yanoş Budin'e kral olsun ve Ferdinand Budin'den çıkıp gitsin. Eğer inat ederse, Tanrı'nın inayeti ile gelecek yıl kendim varır, onu Budin'den kovarım. Budin'de bulmaz isem Beç'te bulurum. Bizi orada öldürmeye gücü yeterse istediği kaleleri ancak ondan sonra alırsa alır. Yok, ben kendim onu öldürürsem sahip bulunduğu öteki kalelerini de alırım. Padişah hemen o saatte şöyle emretti, «Sapolayı Yanoş, ne kadar asker çıkarabilirse başına geçerek Mohaç ovasına gelsin, Mohaç'a yetiştiremez ise Budin'e gelsin; ne eksikliği, ne isteği varsa ben tamamlarım, sakın ihmal etmesin». Padişah bütün bunları sıkı sıkıya tembih etti.

Elçi Budin'e döndüğü zaman Kral Ferdinand'ı orada bulamadı, Nemçe memleketinde Avşir adlı kalede ona yetişerek durumu anlattı. Ferdinand durumu öğrenince hemen Viyana Kalesi'ni her yönden güçlendirmeye koyuldu; gereken yerleri pekiştirdi ve içine on altı bin Alman askeri yerleştirdi. Ama hazırladığı askerin tümü Viyana'ya varmadan, Sultan Süleyman, yeniçerileri ve sadrâzam İbrahim Paşa ile geldi. Öte yandan Sapolayı Yanoş, padişahın buyruğu üzere, hazırlanmaya başladı ve yığınak yapmak üzere Valpova'ya geldi. Yanında ancak altı yüz kadar adam vardı. Buradan Leh memleketine, Erdel'e ve Macaristan'a adamlar göndererek asker yardımı istedi. Sultan Süleyman da askeriyle geldi. Askeri çok kalabalık idi. Halk arasında, sayılarının üç yüz bin olduğu söyleniyordu. Belgrad'tan Sava'yı ve Ösek'ten Lrava'yı geçerek Mohaç ovasına indi. Sapolayı Yanoş da altı bin Macar askeri ile buraya geldi. Bir hayli cevahir derlemiş bulunuyordu. Bunları padişaha sundu. Padişah ile buluşarak el tutuştu. Sultan Süleyman onu çok iyi karşıladı, bütün yiyecek, araç gereç ihtiyaçlarını karşıladı.

Oradan kalkıp birlikte Budin'e vardılar. Budin'deki reaya takımı ve askerin çoğu dağılıp kaçıştılar. Padişah gelir gelmez Budin'in varoşunu aldı. Nadajdı Tamaşı Macar askerinin komutanı, Kasperi Fereştero ile İvan da Nemçelilerin kapudanları idiler. Bunlar askerleri ile içkaleye kapandılar. O sırada Türkler kaleyi vire ile istediler. Türk askerinin pek çok olduğunu görüp de dayanmalarına imkân bulunmadığını anlayan Nemçeliler, kaleyi verelim dediler. Fakat Nadajdı Tamaşı buna razı olmadı. Nemçeliler adı geçenı tutukladılar ve kaleyi teslim etmek için Türklerle bazı şartlar kararlaştırdılar. Uzun söyleşmelerin sonunda kaleyi verdiler. Sonra Türkler; «Almanlar çıkarken kilise duvarları önüne geldiklerinde bütün silâh ve giyeceklerini bıraksınlar, vire kâğıtını alıp güven içinde ve esenlikle gitsinler» dediler. Ama yine de vireyi bozup Nemçe askerlerinin tümünü kılıçtan geçirdiler. Yeniçeriler Nadajdı Tamaşı'yi tutuklu bulunduğu yerden bulup dışarı çıkardılar ve İbrahim Paşa'nın önüne götürdüler. İbrahim Paşa ona çok ağır laflar söyledi ve azarladı. «Niçin sen Macarları bırakıp Nemçelilerle bir olmuştun ve padişaha karşı gelip kaleye kapanmışsın?» dedi. Tuna'ya atılmasını ya da, istediği biçimde onu öldürmesi için, Kral Sapolayı Yanoş'a götürülmesini emretti. Tuna'ya bırakmaları için yanına iki çavuş kattı. Tamaşı Tuna kenarında bir kayık gördü ve hemen içine atladı. Kürkünün yakasından yakaladılar, fakat o sıyrılıp kurtuldu ve Kral Yanoş'un yanına vardı. Birçok yemin, rica ve minnetten sonra kral onu yanında alıkoydu.

Padişah bu suretle Budin'i alarak Kral Yanoş'a teslim etti ve güle güle oturup başkente sahip olmasını diledi. Yanına üç bin Türk askeri bıraktı. Kasım Paşa'yı, Mümin Ağa'yı ve Trabzon paşasını da beraberlerine vererek Tuna yönünde kaleyi beklemelerini ve Tuna üzerinde olan şayka ve öteki donanma teknelerini korumalarını ısmarladı. Sonra, Viyana'dan dönüşte durumu yeniden gözden geçirir ve herşeyi yerli yerine koyarım diye düşündü. O sırada İbrahim Paşa'ya, askerin Viyana üzerine yürümeye hazır olmasını, her konağa çavuş tayin etmesini, Behram Paşa ile birlikte askerin önünden gitmemesini, nereye konarlarsa o gece askerin bütün yiyeceğini oradan sağlamasını ve tüm donanma gemilerinin de askerin ardından izlemelerini emretti. Donanma, ufak gemiler ve tonbazlardan gayrı yüz altmış parça gemiden oluşmaktaydı.

Eylülün yirmi üçüncü günü gelip Beç Kalesi'ni kuşattılar. Saadetli padişah şöyle buyurdu ki, beylerbeyiler her yandan kaleyi sarsınlar, kime rastlarsa öldürsünler ve böylece kale içindekileri korkutsunlar. Saadetli padişah askerinin öteki birlikleri ile Viyana önüne varıncaya kadar geçen zaman içinde bizim askerimizden seksen bin atlı ve yaya gelip kaleye kapanmış idi. Bunlardan, göm-gök demire bürünmüş ve silâhla donatılmış olan beş yüzü aynı ayın yirmi altıncı günü kaleden çıkıp Türk askeri ile çarpıştılar, ama uğurları işlemedi; birçoğu kılıçtan geçirildi, birçoğu da tut-sak düştü. Hatta bayraktarları da yakalandı. Hristiyan askerinin bayraktarı ve çok ünlü bir yiğit olan bu adamı, sonradan padişah salıvardı. Uğradıkları ağır kayıplara karşın bu Hristiyanlar, beylerbeyi ve yardıma gelen İslâm askerinin içeri girmelerine engel olmayı başardılar. Beç Kalesi içinde komutanlar kapanmışlardı. Bunlar, Kalabrin ülkesi palatininin amcasının oğlu ve imparatorun Viyana'daki kaymakam (vekili) idi; Miloş Gorof ve Rogandar da başkapudanlar idi. Rogandar Mohaç savaşına da katılmış çok yarar bir yiğit idi. Ayrıca birçok kapudanlar daha vardı. İspanya'dan da yarar kapudanlar, savaş görmüş cesur yiğitler gelmişlerdi. İki yüz Eflak askeri ise köprüyü koruyordu. Ama Türkler köprüyü yaktılar. Öte yandan Pojon kapudanları Aşaka'dan gelirken bir Türk gemisini batırdılar ve içindekileri öldürdüler. Fakat yine de dayanamayıp kale içine sığındılar.

Türklerle boğuşup duran kale içindeki kapudanlar, aralarında görüşerek, Türklere sığmacakları yer bırakmamak ve kaleye yaklaşmalarını engellemek için, kale dışındaki varoşu yakmaya karar verdiler ve yaktılar. O güzel bahçeler, evler ve saraylar yanıp yerle bir oldu. Saadetli padişah kaleyi öyle kuşattı ki kimse ne içeri girebilir, ne de dışarı çıkabilirdi. İbrahim Paşa her yanı dolaşıp gördü ve kaleyi dört kat kuşattırdı. Tuna'dan da dağa kadar Kalandor Kalesi'ne varınca bölgeye tamamen askerle doldurdu ve ancak kendisine su almak için açık bir yer bıraktı. Saadetli padişah haremi ve sipah oğlanları ile, Tuna yakınındaki Marko Kilisesi ve kervansarayı çevresinde konakladı. Beylerbeyi ise askerinin önünde ve aşağı yörede, Viyana'nın su kıyısı yakınında oturmak ve askerini kondurmak istedi, ta kiliseye kadar kapı ve kalenin ötesine uzanan bir alana yayıldı. Kasım Paşa'nın komutası altında yeniçerilerden oluşan üçüncü taburu ile azap, yeniçeri, reaya ve lağım-cılardan oluşan dördüncü taburu, Pazarıcı Kapısı'nın ötesindeki çayır aşırı uzak yere kondular. Bu taburların hepsi top erişmeyecek kadar kaleden uzakta idiler.

Bundan sonra Türkler kaleye sıkıca yapıştılar. Fakat ağır topları yoktu, ellerindeki toplar Kale duvarlarını yıkacak güçte değildi. İbrahim Paşa demişti ki; «Beç Kalesi pek sağlam değildir, Nemçeliler bu kadar kalabalık Türk askerini görünce direnmeyip kaleyi verirler». Bundan ötürü Türkler ağır toplarını getirmemişlerdi. Küçük toplarla kalenin döğölmesi bir yarar sağlamadı, hiçbir başarı elde edemediler. Ondan sonra hemen lağımla çalışmaya başladılar ve biri kapı yanında, ötekisi de kule yanında olmak üzere iki lağım kazarak bunları barutla doldurdular. Ama Nemçeliler lağım işinden çok iyi anlarlardı; hemen karşı yönden onlarda lağım kazmaya başladılar ve duvarın dışa doğru yıkılmasını sağlamak, böylece de Türklerin içeri girmelerini önlemek için, üç yüzden büyük direklerle desteklediler. Gerçekten de Türkler lağımları ateşleyince duvar, korkunç bir gürültü ile dışarıya doğru yıkıldı. Arkasından Türkler şiddetli bir yürüyüş ile yıkılmış duvardan kale içine girmeye çalıştılsa da Nemçeliler hınçla karşı koyup onları geri attılar. Ondan sonra da her iki taraf çetin bir boğuşmaya tutuştular. Çünkü Türkler hemen duvara hücum edip içeri girmeye çalışırlardı. Fakat Nemçeliler büyük top ve tüfekleri ile saldırıyı engellediler. Türkler iki, üç kez bu biçimde saldırıdılarsa da kendilerine zarardan başka bir şey elde edemediler.

Mihal günü Kont Nikola, öteki kapudanlarla danıştıktan sonra iki bin yaya ile beş yüz atlıyı Türklere baskın yapmak üzere kapıdan dışarı çıkardı. Bu kuvvetin Türkleri kaleden uzaklaştırabileceğini, toplarını çivileyip, arabalarını parçalayabileceğini umuyorlardı. Fakat savaş uzadı ve toplara bir zarar veremediler. Çünkü çok sayıda yeniçeri ile azaplar topları korumakta idiler. Ancak Türklerden iki yüz kadar adam yok edebildiler, fakat kendileri de epeyce kayıp vererek kaleye döndüler. Sonra yine, İspanyollardan yüzü aşkın adam kaleden çıkarak başka bir yoldan Türkleri bağlarda üzüm toplarken bastılar ve çok adam öldürdüler. Taburdan durumu gören Türkler onların üzerine yürüyüp savaşa tutuştular. İspanyollar yiğitçe döğüştüler. Hepsi seçkin tüfekçi yiğitlerdi. Çok adam kayıp vermeden kaleye döndüler.

Türkler, böylelikle başarı kazanamayacaklarını görünce, eskiden Müslümanlığı kabullenmiş olan üç Nemçeliyi binbir vaatlerle içeri gönderdiler. Bunlar Nemçeli kılığına girmişlerdi, yani kendilerine Türklerin elinde tutsak iken kaçıp kurtulmuş oldukları süsünü vermişlerdi. Görevleri, kalede yangınlar çıkarmaktı. Nasıl

kundaklayacaklarını uzun boylu talim etmişlerdi. Kendilerine; «Biz büyük şamata ile yürüyüşe geçtiğimiz zaman kaleyi yakın» diye tembih edilmişti.

Kalede ise, eskiden Türk iken Hiristiyanlığa dönen bir adam vardı. Bu adam gelen casusların niyetini öğrendi ve durumu kapudanlara anlattı. Bunun üzerine ekim ayının ikinci günü casuslar yakalandı, konuşturuldu ve ağır işkencelerle öldürüldüler. Aynı dönme, Türklerin başka bir düşünceleri daha olduğunu, kale kapısının altına kuyular kazıp içine barut dolduracaklarını ve talihlerini bir kez daha böylece deneyeceklerini, büyük zahmetlerle bu işi yapmaya çalıştıklarını da haber verdi. Bunu öğrenen askerimiz o yere su dolu leğenlerle davullar koydular. Eğer su ve davullardaki deriler titreyiş yaparlarsa lağım çalışmaları yapıldığı belli olur. Lağım olup olmadığını görmek için de bir sürü Nemçeli hücum ile dışarı çıktılar. O sırada Türkler gayet kalabalık olup tüfek ve toplarla ateş ederek yürürlerdi. Bu nedenle Hiristiyanlar sekiz bin ıspanyol seçip dışarıya gönderdiler. Bunlar Türkleri varoştan ve hendeklerden sürecektir ve lağım kazmakla uğraşan kimseler var mı, yok mu bakacaklardı. ıspanyollar dışarı çıkar çıkmaz her yönden Türklerin üzerine atıldılar. Hemen içlerinden bir ıspanyol; «Niçin dağılık gidersiniz, bir yerden gitmezsiniz» diye haykırdı. ıspanyollar bu ses-ten korkuya düşüp yine kaleye döndüler, ama bu arada Türklerden birçok adam kırdılar. Kendileri de çok şaşır-dıklarından ağır kayıplara uğradılar. Başkapudanları da, canı cehenneme, o arada yok oldu. Sonuç olarak bunlar pek iş göremediler, ama Türklerin gerçekten iki yerde lağım kazmakta olduklarını anladılar. O anda ıspanyollar bayraklarını açıp içerden harekete geçtiler. Türkler de o lağım-lara ateş verdiler ve iki yerden duvarı yıkıp yine hücumla kalktılar. Fakat Nemçe ve ıspanyol kapudanları ile askerimiz el birliği ile karşı koydular. İki taraf birbirine o kadar yaklaştı ki elele vermek mümkün olurdu. Bu kez büyük bir savaş oldu. Nemçe ve Türk askeri birbirine girdi. Tüfekleri bırakıp kılıç ve bıçak ile dövüştüler ve Türkleri kale dibinden geri attılar. Fakat paşalar ve çavuşlar Türk askerini yine ileri sürerek ve yüreklendirerek bayrakları ile beraber yeniden hücumla geçirdiler. Ancak, Türklerin yüzü geriye dönmüştü; daha önce olduğu gibi çaba gösteremediler ve bundan sonra Nemçeli elinde ölmektense Türkün kılıcından ölmüş demeye başladılar. O sırada Türkler ok ve humbaralar atıp kaleyi yakmaya kalkıştılar ve gedikleri şiddetli top ateşine tuttular, öyle ki Nemçe askeri büyük bir korkuya kapıldı. Çünkü du-

varları kurtarmak çok güçleşmişti. Bunun üzerine Nemçeliler de Türklerin üzerine ateşler bırakmaya başladılar ve güç halle Türkleri duvar dibinden uzaklaştırabildiler. Üç saat içinde Türklerin çoğunu öldürdüler ve kale duvarlarını kurtarabildiler. Orada iki bini aşkın Türk şehit düştü. Kendi dediklerine göre ne Rodos'ta, ne de Belgrad'ta bu kadar insan kaybına uğramış değillerdi.

Türkler aynı ayın dördüncü günü yine hücumla geçtiler. Bu kez genç asker sürmüşlerdi. Askerlerin tümü koşar adımlarla merdivenler getirdiler ve hendekleri doldurmak için toprak sürdüler. Bunun üzerine Nemçe ve İspanyol askerleri saldırıya geçtiler, top ve tüfekte hücum ettiler. Türklerin toprak dökmelerine meydan vermeden çok adamlarını toprağa serdiler. Bu yoldan da kaleyi düşüremediğini görünce padişah çok yavuzlandı; bütün beylerbeyleri, yeniçeri ağasını ve İbrahim Paşa'yı önüne getirip onları iyice bir azarladı ve askeri üç güne kadar dinçleştirmelerini emretti. Üçüncü günü yine hep birden hücumla geçtiler. Bu sırada içerde bir kapudan, öteki bütün kapudanlardan seçkin askerler isteyerek yeni bir birlik meydana getirdi ve bunlarla birdenbire İbrahim Paşa koluna saldırarak çok askerini kırdı. İbrahim Paşa kolundan saldırıya kalkan Türk askerini, daha önce kurmuş olduğu pusu üzerine çekti ve bu suretle çok Türk kırıldı, birçoğu da diri olarak yakalandı. Bu tutsaklardan, padişahın bir kez daha talihini deneyeceği, kaleyi alamazsa çekilip gideceği öğrenildi.

Kış da geliyordu, havalar çok sertleşmişti; üstelik Nemçe imparatorunun büyük bir ordu ile gelmek üzere olduğu ve Ferdinand'ın da asker toplamış bulunduğu duyulmuştu. Gerçekten de aynı ayın on üçüncü günü gerek sipahiler, gerekse eli silâh tutan öteki bütün birlikler birdenbire hücumla kalktılar. Bunlar lağım ile yıktıkları duvarlar üzerine çıkıp oradan içeri girmeye çalıştılar. Bizim askerimiz işe o yerleri ağaçlarla, büyük direk ve taşlarla tıkararak sağlam bir hale getirmişler, belki eskisinden daha da pekiştirmişlerdi. Türklerin kalabalık askerle üzerlerine yürüdüklerini gören bizimkiler çok şaşırdılar. Fakat kapudanlar seçkin askerlerini toparlayarak üzerlerine sürdüler ve o kadar top boğalttılar ki, Türklerle tam bir şaşkınlık geldi. Hemen İbrahim Paşa ile Yeniçeri Ağası Ferhat Ağa ve Behram Paşa kılıçları ile askeri cesaretlendirip yürüyüşe sürdüler. Fakat Türk askeri, ilerlemek mümkün olmadığını görünce yüzgeri edip; «Hepimiz birden sizin kılıcınızdan ölmeyi tercih ederiz, yoksa Nemçeli ve İspanyol-

ların tüfeklerinden gideriz» dediler ve yürümediler. Bu yürüyüşle de kaleye yanaşamadılar.

Saadetli padişah kaleyi düşürmek imkânının bulunmadığını görünce, aynı ayın on dördüncü günü, yani kaleyi kuşatmaya başladığından yirmi üç gün sonra, gece yarısı Viyana'dan kalkıp beşinci günü, otuz mil uzaktaki Budin'e geldi ve orada tutsaklarımızı salıverdi. İbrahim Paşa, yukarda sözü edilen bayraktarı önüne getirerek ona dedi ki; «Saadetli padişah Viyana'yı almak için buraya gelmiş değildi, ancak düşmanı olan Kral Ferdinand'a haddini bildirmek için gelmişti; işte şimdi bu kadar oldu; bundan sonra da haddini bilmezse yakın zamanda yine gelir, bildirmekten kaçınmaz ve aciz değildir». Serbest bırakılan bayraktar gelip bütün kontlara ve kapudanlara İbrahim Paşa'nın sözlerini tekrarladı.

Padişah Budin'e geldiği zaman Kral Yanoş'a tacını giydirdi, krallık esasını ⁽¹⁰⁹⁾ eline sundu ve tüm ülkesine bağımsızlık verdi. Bütün Türk ileri gelenlerini Divan'da topladı ve hepsinin önünde şöyle konuştu: «Senin başında tamam devlet varmış ki, bana sığındın ve benden imdat istedin. Her zaman ne güçlüğü karşılaşırsan yardımımı yine esirgemeyeceğim; ben seni komşuluğa kabul ederek düşmanlarınıza karşı durmuş bulunuyorum; her kim sana itaat etmezse bana bildir, Tanrı'nın inayeti ile hakkından gelirim». Macar büyüklerine de şöyle seslendi: «Siz bunu kral bilin ve sakın sözüne karşı çıkmayın. İşte krallık tacı, krallık topuzu yoksa krallık asası ve krallık gücünün öteki simgeleri olan bütün belirtiler ona verilmiştir».

Taç saadetli padişahın eline geçmişti. Öteden beri taç, kral-lara törenle giydirilir ve ondan sonra bir ülke ya da kale sahibi olan bir büyüğün yanında emanet olarak saklanırdı. Bu sırada taç Şikloz Bey'i Perin Peter'in kalesinde saklanmakta idi. Padişah Drava'dan geçtiği zaman tacı Şikloş'tan kaçırıp götürürken Segsar yakınında Peçoy başbuğu elli haydut ile iki yüz katana gönderip tacı kurtarılırlar. Ondan sonra taç saadetli padişaha ulaştı ve padişah elinden Yanoş'a giydirilmek imkânı doğdu.

Padişah sözüne devamla şöyle konuştu: «Macar budunu şunu bilsin ki, her kim ona karşı çıkarsa, hakkından gelmeye kendisinin gücü yetmediği takdirde ben gelirim». Sonra padişah Budin'de üç bin muhafız askeri bıraktı ve kendisi Peşte yakasına geçerek başkentinin yolunu tuttu.

109) Egemenlik simgesi olan süslü değnek.

Macar Tacının Saadetli Padişahın Hazinesine Nasıl Geldiği Üzerine Ayrıntılı Bilgi

Daha önceleri Macar beyleri toplanıp saadetli padişahın Budin krallığına geçirdiği Yanoş'u tanımamışlar ve Viyana'ya gidecek Ferdinand'dan kendilerine kralları olmasını istemişlerdi. Bunun üzerine Ferdinand gelerek Yanoş Kral'ı Budin'den çıkarmış ve kendisi krallık tahtına oturmuştu. Geleneğe göre beyler ve ülkenin büyükleri Üstoni Belgrad'a gidip tacı Ferdinand'a giydirdiler ve kralları olarak ona biat ettiler.

Öteden beri taç tanınmış bir beye verilip Vişegrad hazinesine gönderilir ve o beyin mühürü ile kilidi altında orada saklanırdı. Bu kez de taç, ünlü bir Macar büyüğü olan Valpova Bey'i Perrin Petro'ya, Vişegrad'a götürüp saklanması için teslim olundu. O da, ya bir engelle karşılaştığı için ya da sonra götürürüm düşüncesiyle, Vişegrad'a değil, kendi kalesi olan Şikloş'a götürdü. Bu sırada saadetli padişahın gelmek üzere olduğunu duyunca tacı Şikloş'tan çıkarak kendi ailesi ile birlikte Kral Ferdinand'ın yanına varmak üzere Budin'e doğru yola koyuldu. Kral Yanoş tarafını tutan Peçoy başbuğu, tacın götürülmekte olduğunu duyar duymaz, ardından iki yüz ağır süvari ile elli haydut gönderdi. Bunlar, Segsar yakınlarında Şarviz yalısındaki bir köyde konakladığı bir sırada Perin Petro'ya yetiştiler. Bir baskınla birçok adamlarını öldürdükten sonra ailesi ile kendisini ve tacı alarak Peçoy'a getirdiler. Fakat Peçoy beyi tacı kalesinde tutmaktan çekinerek Kral Yanoş'a bağlı Şupron Kalesi beyine göndermeyi uygun buldu ve Lindova Beyi Yanki Yanoş ile hepsini Şupron'a yolladı. Padişah gelip de Mohaç sahrasına konduğu zaman durumu öğrendi. Bunun üzerine Peçoy başbuğunu getirtti. Yanki Yanoş'u da getirterek epeyce sıkıştırdı ve ister istemez taç ile Perin Petro'yu teslimle zorladı. Bundan sonra padişah, tacı alıyordu ve Perin Petro'yu Kral Yanoş'a gönderdi, fakat kendisine karşı çıkmış olduğu için onu incitmesin diye sıkıca tembih etti. Perin Petro orada padişaha tâbi oldu, sonra Alman seferi sırasında onu hapsedti. Ayrıntılı bilgi, kitabımızın ilgili yerinde verilmiştir.

Ösek Kalesi'nin Onarılması

Yıl 936 (M. 1529 - 1530). Ösek Kalesi, fetih sırasında yıkılmış, yerle bir olmuştu. Bu kez padişah, seferden İstanbul'a döndüğü zaman uçboylarına buyruklar ve para gönderip bu kaleyi

yeni baştan bina ettirdi. O zamana kadar Sirem ve dolaylarının korunmasında büyük güçlükler vardı. Bundan böyle Ösek Kalesi'ne üç bin asker konuldu. Peçoy'da bir cami yaptırmış olan rahmetli Kasım Paşa beş yüz azebin⁽¹¹⁰⁾ başına ağa yapıldı.

Şanları Yüksek Şehzadelerin Sünnet Düğünü

Söz konusu şehzadeler Sultan Mustafa Han, Sultan Mehmet Han ve Sultan Selim Han'dırlar. Düğün 21 Şevval 936 (18.VI.1530) da başladı. At meydanı üzerinde bulunan mehterhanede saadetli padişah için uygun bir yer ayrıldı ve buraya çok güzel bir köşk kuruldu. Vezirler ve devlet büyükleri için yüksek otağlar, baştan başa bezenmiş, ipek kumaşlardan gölgelikler dikildi. İkinci Vezir Ayas Paşa, Üçüncü Vezir Kasım Paşa, Rumeli beylerbeyi ve öteki divan üyeleri sabah erkenden padişah divanına toplandılar. Her zamanki gibi biraz sonra sadrâzam ve serasker de geldi. Bundan sonra padişah ata binerek hep birlikte gösterişli bir alayla düğün yerine doğru yola koyuldular. Arslanhane karşısına gelindiğinde vezirler yaya olarak padişaha yaklaştılar. Oradan meydan ortasına varıldıkta serasker İbrahim Paşa, beylerbeyi, yeniçeri ağası ve özengi ağaları karşıladılar. Padişah tahtın önünde atından indiği zaman, çavuşların alkış ve övgü sesleri göklere yükseldi. Evreni tutan tahtına çıkıp oturduktan sonra vezirler, öteki büyükler ve komutanlar, kutlamak için el öpüp hepsi yerli yerine dizildiler ve bu sırada kendilerine armağanlar dağıtıldı. Sonra şeyhülislâm, büyük bilginler, müderris ve kadılar el öptüler ve orada kendilerine ayrılan yerlere oturup padişah sofrasında yemeğe bağladılar. Zilkade ayının ikinci günü (28.VI.1530) padişah divanı kuruldu ve eski sadrâzam Karamanlı Mehmet Paşa ile emekli Zeynel Paşa ve büyük komutanlardan bazıları düğünü kutlamak için el öptüler, armağanlarını sundular. Ayın dördüncü günü ulema sınıfından olanlara şölen verildi. Padişahın hocası Molla Hayreddin büyük saygı görüp sadrâzamanın yanına oturtuldu ve böylece kazaskerlerin önüne geçirilmiş oldu. Yeniçerilere de ayrı bir günde parlak bir şölen düzenlendi. Yine onuncu günü İstanbul'da elliser akçelik müderris derecesinden aşağı olanlar, işten ayrılmış kadılar, şeyhler, sufiler, bedesten halkı ve mütevelliler gibi topluluklar, ayrı ayrı yerlere oturtulup onlara da türlü ikramlarda bulunuldu.

Aynı ayın on dördüncü günü Divan üyeleri Eskişaraya vardılar; şehzadeleri saygı ve ikramlarla atlara bindirerek Atmeyda-

110) Eyalet askerlerinden hafif yaya.

m'na götürdüler. Vezirler onları yaya olarak karşılayıp Divanhane kapısında attan indiriler. Yine ayın on beşinci günü büyük bir şölen düzenlendi. Saadetli padişah için tahtın önünde, ötekilerden bir karış kadar yüksek bir sofa hazırlanmıştı... Buraya çıkıp oturduktan sonra sağında Sadrazam İbrahim Paşa, Ayas Paşa, Rumeli Beylerbeyi Behram Paşa, Yakup Paşa, hoca efendi, kazaskerler ve Tatar hanının oğlu yer aldılar. Sol yanında sırasıyla sadrazamlıktan emekli Piri Paşa, Zeynel Paşa, doğunun ileri gelen beylerinden Ferruhşad Bey, Bayındır oğlu Murat Bey, Mısır Sultanı Gavri'nin oğlu Mehmet Bey, Dulkadirli oğullarından Abdüllatif Bey oturdular. Türülm yemeklerden sonra töreye göre nefis ve kokulu şerbetler içildi. Padişaha, Defterdar İskender Çelebi kulları, o ünlü firuze kâse ile şerbet sundu. Vezir ve öteki büyüklere de özengi ağaları mevkilerine göre şerbet takdim ettiler.

Ertesi gün yine ulemaya bir şölen düzenlendi. Çavuşbaşı Şeyhülislâmı, cebecibaşı da hoca efendiyi alıp davete getirdiler. Saadetli padişahın sağ yanında Şeyhülislâm Kemalpaşazade, Anadolu Kazaskeri Molla Kadiri Çelebi, sol yanında büyük hoca Molla Hayreddin, Rumeli Kazaskeri Molla Fenarîzade Muhyiddin, karşısında da öteki bilginlerle erdemli kişiler uygun bir şekilde oturdular. Padişahın izni ile Fatıha suresinin tefsiri hususunda önce şeyhülislâm hazretleri söze başladı. Çoğu bilginler bu konu üzerindeki düşüncelerini daha önce söylemiş olduklarından, bunlar üzerinde durularak birbirleriyle karşılaştırmalar yapıldı. Bu konuda bilgi ve yaratılışlarında güzel söz söylemek kabiliyeti bulunanlar, karşılıklı konuşmalar yaptılar. Bilgice zayıf olanlar ise utançlarından ter denizinde boğuldular. Hatta bunlardan biri olan Süleyman Halife adındaki müderrise o sırada (sara) gelmiş ve evine döndüğünde de ölmüştür.

Ayın on sekizinci günü şehzadeler İbrahim Paşa Sarayı'nın toplantı salonunda sünnet oldular. Yirminci günü Kâğıthane'ye çıkılıp at yarışları seyrolundu. Bu arada bir dişi tazının seğırtip bütün atları geçtiği görüldü. Ayrıca, bir direk ucuna geçirilen gülmüşten yapılmış bir kabak hedef alınarak ok atışları yapıldı. Sunulan türlü türü nimet ve ihsanlara erişen sanatçılar sayılamayacak kadar çoktu. Her gün ülkenin dört bucağından gelen hüner sahipleri güldürü sanatçıları, maskaralar, havaî fişek takımları ve patırtıları, cambazlar, at cambazları, gölge oyuncular ve türlü türlü marifet gösterileri; verilen şölenler, bunlara davet olunan büyükler ve halk; hepsi, her şey o kadar bol, o kadar zengin idi ki, bunları ayrıntı-

ları ile anlatmak imkânı yoktur. O sebeple bu konuda sözü daha fazla uzatmak gereksiz görüldü.

Yanoş Kralın Budin'de Kuşatılması ve Yahyapaşazade'nin Gelip Onu Kurtarması

Yıl 937 (1530 - 1531). Saadetli padişahın Macar krallığını Yanoş'a bağışlayıp, tacını da ona vermesi, soyca Yanoş'un dengi Macar büyüklerinin kıskançlığını uyandırmış ve sonunda ona karşı baş kaldırmalarına yol açmıştı. Saadetli padişahın başkente dönmesinden sonra kral Macar büyüklerini kendisini tanımaya çağırdı. Bu çağrıya kimileri uydu, kimileri de uymadı. Sigetvar banı (111) olan Terek Balend itaat etmeyenlerin başına geçti ve Macar budunundan başkalarını da sapıtmak için fesat tohumu ekti. Bu durumda, ötekilerinin ibret alıp itaat etmelerini sağlamak için Terek Balend'in kulağı bükülüp sindirilmesi gerekli idi. Böylece kral, saadetli padişahın Budin'i korumak için bıraktığı yeniçeri ağaları ile Kasım Paşa'yı üç bini aşkın askeriyle, on bin Macar askerini de yanlarına katarak, Sigetvar üzerine yürümekle görevlendirdi. Bunlar da Peçoy'dan birkaç kale döven top, barut, araç ve gereç alıp Sigetvar üzerine gittiler. Nemçe kralı olan dinsiz Ferdinand bu fırsatı ganimet bilerek, Alman, İspanyol ve daha başka uluslardan topladığı oldukça büyük bir kuvveti Budin üzerine yolladı. Casuslarından durumu öğrenen Kral Yanoş, Sigetvar'ı kuşatmakta olan İslâm ve Macar askerlerine, acele Budin'e gelmeleri için haber gönderdi ve öteki kâfirlerden tedarik ettiği on bin kadar askeri Budin'e getirdi. Aynı zamanda, imdat için Semendre Bey'i Yahyapaşazâde Mehmet Bey'e ve İstanbul'a da adamlar yolladı. Bu arada Nemçe kuvvetleri de kopup Viyana'dan geldiler ve önce Estergon'u kuşattılar. Estergon'un beyi, saadetli padişah Viyana önünde iken gelip itaat etmiş ve Kral Yanoş'a tabi olmuştu. Şimdi ise Nemçe kuvvetleri kaleyi aldılar ve beye boyun eğdirerek kendilerine bağladılar; kaleye de üç bin kadar koruyucu asker koydular. Çok geçmeden Vişegrad ile Vaç'ı da aldılar. Buradan kalkarak Budin üzerine yürüdüler ve kaleyi kuşattılar.

O sırada Sigetvar'ı kuşatmakta olan İslâm askeri ile Kasım Paşa ve Macar askeri yetiştir. Ancak, Budin düşman çemberi içinde olduğundan kaleye giremediler ve dönüp İstoni Belgrad'a vardılar Kral Yanoş'a bağlı olan bu kaleden tedarik ettikleri kıla-

111) Macaristan ve Slovenya dolaylarında sancakbeylerine ve küçük rütbeli beylere verilen san.

vuzların öncülüğü ile bir gece gizlice Budin Kalesi'ne girdiler ve hemen ertesi gün çıkıp Nemçelilerin metrislerini bastılar. İki taraftan da birçok adam kırıldı. Bununla beraber Kral Yanos ile İslâm askeri, muzaffer olarak kalelerine çekildiler. Fakat Nemçeliler birkaç gün kaleyi dövmüş ve birçok kısımlarını yerle bir etmişlerdi. Buna güvenerek bilgisizlikten gayrete geldiler ve hücum ettiler. Fakat, Tanrı'nın yardımı sayesinde, yüz karahğı ile geri döndüler. Bu sırada Semendire Beyi Mehmet Bey, Bosna Beyi Hüsrev Bey, Alacahisar Beyi Ahmet Bey ve ayrıca uçboyu askeri, Mo- haç'a gelmiş olduklarını Kral Yanos'a bildirdiler; İbrahim Paşa'nın tüm askerlerinin, yani Rumeli ve Anadolu askerinin de beraberlerinde bulunduğunu haber verdiler. Mehmet Bey bundan başka çok yerinde bir tedbir daha aldı : Düşmandan esir alınan kâfirlerden birkaçını yapmacıktan arka arkaya kaçırttı. Bunlar Seras- ker İbrahim Paşa yetiştii diye söylenti çıkardılar. Ayrıca, Budin'de de İslâmlar aşağıdan ve kalede olan birlikler yukarıdan harekete geçerek Nemçe ve İspanyol askerlerini kısıkaç içine almak hazırlığındadırlar diye haber yaydılar. Bu havadislerden ürken kâfirler hemen kuşatmayı kaldırıp toplarını çektiler ve birlikleri birbir- lerini beklemeksizin kaçıp gittiler.

Yanos yanlısı olanlar elli yedi gün kuşatma altında kalmış- lardı. Bu sırada katlandıkları zorluklara ve sıkıntılara rağmen gü- ven ve cesaretle direnmişlerdi. Üç, dört gün sonra Mehmet Bey de gelip İslâm askeri ile yetiştii ve hiç vakit geçirmeden Peşte yakasına geçmeye başladı. Başka yapacak iş kalmamıştı. Bari büs- bütün eli boş dönmeyelim diye bir tedbir düşündü : Budin'den ve Peşte'den kılavuzlar alarak Novigrad semtinden geçti ve Natra adlı ırmak kıyısında ve Rag suyunun çevresinde Kral Ferdinand'a bağlı olan topraklara akınlar düzenledi. Tanrı inayetiyle İslâm askeri sayısız ganimetler ele geçirdi. Benzeri olmayan güzellikte kızlar, yakışıklı oğlanlar ve daha başka tutsakların sayısı on beş binden fazlaydı. Alınan hayvan ve gümüş eşyalar deftere sığmaz ve sayıları bilinmezdi. O bölgeyi baştanbaca öyle yakıp yıktılar ve talan ettiler ki, insandan ve genlikten iz kalmadı. Hatta söylene- gelmiştir ki Kral Yanos bakıp bakıp ağlardı ve Tanrı önünde bunun cevabını Kral Ferdinand versin derdi. Sanki «en zalim sebep ilândır» sözünün anlamını işaret ederdi.

Rumeli Beylerbeyi Behram Paşa'nın Şehit Oluşu

938 yılı şaban ayının 14. gecesi (23.III.1532). Rahmetli paşa, dürtüst, imanlı anlayış ve bilgi sahibi, muhtaç olanları lütfuyla sevindirir, fukara ve çaresizleri korur, yüksek değerde bir kişi idi. O, Tanrı'dan her zaman şehit olmayı dilerdi. Rastlantı bu ya sonunda içoğlanlarından mutsuzun biri, yukarda söylenen mübarek gecede başına bir bıçak vurdu ve o anda şehitlik şerbetini içip cennetin yolunu tuttu. Ertesi gün bütün kölelerini zincire vurup padişah divanına getirdiler. Soruşturmadan sonra bir kapıcıbaşı ile mir-ahur ve on sekiz içoğlanı siyasetle idam olunup herkese tam bir ibret dersi verilmiş oldu.

ALAMAN SEFERİNİN ÖZETİ

Padişahın Hareketi

12 Ramazan 938 (18.IV.1532). Kılavuzu zafer olan bu seferin yapılması nedeni şöyledir : Nemçe, Çeh ve Alaman kralları, kâfirlerin ban, grof (kont), general ve hersek (dük) sanlarını taşıyan kibar köpekleri, saadetli padişah tarafından krallığı bağışlanan Yanos'u kral yerine koymuyorlar, kimi vakit Budin'i kuşatıp onu yenmeye ve kimi vakit başka yollardan ayartıp krallıktan düşürmeye çalışıyorlardı. Öteden beri Budin krallarına itaat edegelen boy beyleri ile kale sahibi beyler de bu kez boyun eğmeyip Nemçe kralına bağlanmak suretiyle Kral Yanos'a düşmanlık gösterdiler. Yanos da bu olup bitenleri saadetli padişaha ilettiler. Bunun üzerine padişah, vaktiyle onu krallığa atayıp tacı ihsan eylerken verdiği söz uyarınca hakarete geçti ve zilkadenin dokuzuncu günü (M. 13.VI.1532) Niş denen yere vardı. Buraya, imparator sanını taşıyan soysuzun Bosna yönünden elçileri geldi. İmparator, Nemçe kralı olan Ferdinand'ın kardeşi olduğundan, elçi ile bir mektup göndererek barış için ricada bulunuyordu. Böylece padişahı oyalamayı düşünmüştü. Mektubunun anlamı padişahca öğrenilince cevabı verildi. Elçiler, İslâm askerinin nedenli kalabalık olduğunu, padişah ordusunun büyüklüğünü, İslâm padişahının kuvvet ve ululuğunu görünce şaşmış ve korkuya düşmüşlerdi.

Niş'ten kalkılıp aynı ayın yirminci günü Belgrad'a konuldu. Buraya da bir Fransız elçisi geldi ve bu münasebetle büyük şenlikler düzenlendi. Otağlar ve çadırlar kurulup o kadar muhteşem gösteriler yapıldı ki, böylesi hiç bir zaman olmuş değildi. Kırk, elli bin kadar akıncı askeri ve de on bini aşkın Tatar ile Moğol

urukundan Sahipgiray Han Sirem Adası'nda toplandıktan sonra, daha önce izin verilmişken sonradan gitmeleri ertelenmiş olan, imparatorun elçileri oraya getirildiler ve bu kadar kalabalık askerin içinden geçirildiler. Aynı gün Anadolu ve Rumeli beyleri ve beylerbeyleri padişahın eteğini öpmüşlerdi. Elçiler de padişahın buyruğu ile eteğine yüz sürmek şerefine eriştiler. Bu sırada kösler dövülüp zurna ve nefirler çalınmakta idi. O günkü kadar muhteşem bir gövde gösterisi bir kez daha yapılmış olmasa gerek.

Oradan Össek'e gelindi. Şanlı komutan rahmetli Bosna Beyi Hüsrev Bey on bin kadar kendi adamı ile *Bosna askeri ile birlikte* gelip padişah ordusuna katıldı. Macar kâfirlerinin ünlü beylerinden sayılan Şikloş Kalesi Beyi Perin Peter adındaki cehennemlik de üç, dört yüz Macar askeri ile yine buraya geldi. Fakat padişah, onun Nemçelilerle işbirliği halinde bulunduğunu Kral Yanoş'un duyurması ile öğrenince, hemen adamları ile birlikte tutuklayıp gemilerle Belgrad hapishanesine yolladı. Sonradan Perin Peter, yine Yanoş Kralın aracılığı ile salıverildi ve rehine olarak oğlu alıkondu. En sonunda Müslüman olmak şerefine erişti. Çok geçmeden Drava ırmağı geçildi ve yüksek bir dağ üzerinde kurulmuş olup Alana Volukvar yönlerinde bir iki konak öteden görünen ve küçük, büyük herkesce tanınan Arşak Kalesi'ne varıldı. Ahalisi boyun eydiğinden kalenin alınmasına gerek kalmadı. Ancak, kalenin beyi Belgrad'a gönderildi. Şikloş adındaki sağlam kalenin ahalisi de boyun eğdiler. Burası, Budin Kralı Yanoş'a bağlanmak şartı ile, olduğu gibi eski düzeniyle bırakıldı. Ondan sonra muzaffer padişahın izlediği yolun iki yanında bulunan kale ve palankalardan Kapoline, Şabliya, Bobofça, Belvar, Berzence ve Vatoş ahalisi teslim olarak Kral Yanoş'a itaat edeceklerine söz verdiler. Çiço adındaki kalenin yakınında bunlara aman bağışlandı. Çağımızda, adları geçen palankalardan ancak Berzence ile Bobofça ayakta durmaktadır ve her birinde beşer yüzü aşkın İslâm gazileri bulunmaktadır. Ondan sonra Zakan ve Kanije ahalisi teslim oldular. O zamanlar Kanije ufak bir burç imiş; şimdi ise uçboylarındaki İslâm kaleleri arasında sağlamlığı ve dayanıklılığı ile sivrilmiş büyük kalelerin başında gelir. Buradan da devlet ve ikbal ile geçilerek Kapurnuk, Başke ve Şarvar adlı kalelerin hizasına gelince, bunlar da anahtarları teslim edip belli şartlarla canlarına aman buldular. Dokuz yüz otuz dokuz yılı başlangıcı olan muharrem'in birinci günü (3.VIII.1532) Kermendvar adıyla anılan sağlam hisar dolaylarına varıldığında, içinde bulunan melunlar İslâm askerinin bas-

kısına dayanamayıp dağılmış ve perişan olmuşlardır. Rum Kalesi ahalisi ve yurtlarını bırakarak kaçmış bulunduklarından evleri ve barkları yakıldı, mal ve mülkleri talan ve tahrib olundu. Daha sonra Rekervar ve Meşter kaleleri de feth olundu. Çok geçmeden, Hedvik diye anılan kale ve arkasından Sunbatlı ve Meşti kaleleri de alınarak ahalisinin kimisi öldü ya da yaralandı, kimileri ise aman ile canlarını kurtardılar.

Padişah ve ordusu ileri hareketine devam etti. İslâm askerine öncülük görevi verilen Semendre Sancakbeyi Yahyapaşazade Mehmet Bey, buyruğu altındaki askerle cehennemlik kâfirlerin ünlü kalelerinden Kösek yakınlarından geçerken, melunların kurmuş oldukları pusuya düştü. Burada öyle bir savaş oldu ki daha çetini düşünülemez. Sonra da melunlar kale kapılarını kapadılar. İslâm askeri top ve darzenler kurup olağanüstü bir cesaretle dövüştüler. Bu seferde padişahın amacı kaleler feth etmek değil, ancak sapkın Kral Ferdinand'ın topraklarını yağma ve tahrip ile ister istemez Budin Kralı Yanos'a itaat ettirmekti. Bundan ötürü kale döven toplar getirilmemişti. Bununla beraber, kaledekiler İslâm askeri üzerine toplar yağdırıp bu kadar uzun zaman yolu tıkaduktan sonra, elde ağır silâhlar olup olmadığına bakılmadan, kalenin fethedilmesi ve içindeki alçak kâfirlere hadleri bildirilmesi, padişahın yardıışındaki gayret ve himmet gereği idi. Böylece, doğru önlemler alan paşa kaleye hakim olan yüksek bir yere darbenler kurarak ve usta lağımcılar koyarak aynı ayın sekizinci günü kaleyi zorlamaya başladı. Yeniçeri tüfekçileri de metrisler yapıp suru kuşattılar. Ancak, kimi lağımlar tamamlanmak üzere iken melunlar durumu öğrenip karşı tedbir aldılar ve etkisiz bir hale getirdiler. Kimi lağımlarda su çıktığından bunlar da etkisiz kaldı. Ancak bir tanesi başarılı olup ayın dokuzuncu günü ateşlendi. İslâm askeri de, alışılagelindiği gibi, bayraklarını açarak saldırıya geçtiler ve olağanüstü çaba gösterdiler. Fakat, şiddetli bir yağmur ilerlemelerini engellediğinden, o gün kaleyi ele geçiremediler. Yine aynı ayın yirmi dördüncü günü iki yerden daha lağım ateşlendi. İslâm askeri yine aynı gayretle dövüştüler. Fakat, melunların içerde kesmiş oldukları derin hendekler kaleye girmelerini engellediğinden o gün de fetih imkânı bulunamadı.

Böylece, kaleyi düşürmek umudu kalmayınca görüş sahibi paşa, hendekleri odunlarla doldurarak bunların üzerinden yürünmesini düşündü ve askere, her erin birer yük odun getirerek hendek kenarına dökmesini emretti. Kale yakınlarında ağaç pek bol-

du. Askerler bir anda oraları odun alanı haline getirdiler ve kesilen dalları hendek kenarına yığdılar. Ondan sonra her sancak sipahisine, yığılan odunları nöbetleşe hendeğe doldurmaları buyruğu verildi. Bir, iki gün içinde o derin hendek üç, dört yerinden dolurduktan sonra kale burçlarından daha yüksek boyda birçok kuleler meydana getirdiler. Kâfirler bu hali görünce buğday ve arpa demetlerine kükürt ve katran buluşturdular, içine ateş koyup odunların üzerine fırlatmaya başladılar. Böylece odunları tümtüyle yakmak girişiminde bulundular. Gerçekten de çok odun yandı ve bundan İslâm askeri epeyce üzüldü. Bunun üzerine, bazı tecrübeli ihtiyarlar oluklar yaptırıp sakalar üşüşerek ateşi söndürmeyi başladılar. Böylece melunların bu tedbirleri de sonuç vermedi. Yığılan odun ve dal budak hoşa giden bir kule haline geldi. Bu kuleler üzerinden tüfekçilerin ateş yağdırarak yol açabilecekleri düşünüldürken, melunlar da içeride hemen derme çatma bir kule meydana getirerek üzerine tüfekçilerini yerleştirdiler ve bu suretle İslâm askerinden birçok gazilere şehitlik şerbetini içirdiler. İslâm askeri merdivenlerle yeniden hücumu başladı. Sadrâzam ve serasker bunlara dirlik, terakki, tımar ve zeamet gibi zengin ödüller vaat ettiğinden, herkes dişini tırnağına takıp «ya alırım, ya baş veririm» diye uğraşır dururdu. Ağır kayıplara uğrayan kâfirler korkuya kapılıp, eninde sonunda kalenin ellerinden alınacağına şüpheleri kalmadığından, kalenin komutanı olan Şakloğ adındaki akılsız köpek aman diledi. Kaleden dışarı çıkarak merhametli padişahın ayaklarına kapandı. Kâinatın sığınağı olan padişahın merhamet dileğinde bulundu «af zaferin zekâtıdır» sözü uyarınca kale halkına canları bağışlandı.

Padişah hazretlerinin karargâhı kaleye yakın bir yerde bulunuyordu. Paşa hazretleri bu önemli başarıyı huzura arz ettikten sonra kale yakınına konmak üzere yola çıktı. Kaleyi kuşatmakla görevli beylerbeyleri ve tüm asker tarafından karşılanıp devlet ve saadette otağına konduktan sonra hepsi etek öpmek şerefine eriştiler. Ondan sonra her birine onur kaftanları, ödenek artırımları ve daha nice nice bağışlar yapıldı. Özellikle şanlı serdar ve sadrâzam cenapları kat kat hilatler, sorguç, kakmalı kılıç, kese kese para vb. armağanlarla padişahın nimetlerine boğuldu. Kalenin fethi, adı geçen ayın yirmi altıncı günü olmuştur .

Bu kadar sıkıntı ve yorgunluktan sonra Köse Kalesi, Budin kralına itaat etmek şartıyla, beyi olan köpeğe teslim olunduktan başka, kendisine bir de sancak ihsan olunup yerinde bırakıldı. Bu

sancak, hâla aynı kalede saklanmaktadır. Hatta 1012 (1603 - 1604) tarihinde, Erdel kralı olan Betlen Gabor'a imdat için giden uçbo-yu askerinden kimi gaziler, bu sancagın kale burcuna çekildiğini ve bununla övünüldüğünü görmüşlerdir. Bazı toplantılarında ve bayram günlerinde aynı sancak, uğurlu sayılarak çıkarılır imiş. Rahmetli Sultan Süleyman Han gazi bu kalede sancak dikmişler. Gönül ister ki, bu sıralarda, yedi iklime hükmeden, halifelüğün hizmetinde olan hidivlere taşlar bağışlayan padişah hazretleri

Can-ı âlem, bâis-i emn ü amân

Saye-i Hak, Mehdi-i ahirzaman (112)

yanî Gazi Sultan Murad Han hazretleri (113)-Tanrı mülk ve saltanatını dâim eylesin-, bir sancakbeyini tek başına görevlendirip adı geçen kaleyi islâm topraklarına katsın; Tanrı ve onun gerçek elçisi hakkı adına.

O yerden göçülüp safer ayının ikinci günü (3.IX.1532) Şupron adlı, koca duvarlarla çevrili büyük kente, ertesi gün Zelfenvar adlı sağlam bir hisara, iki menzilden sonra da Bufondruk adlı güzel bir kente konuldu. Bu yerlerin halkı teslim olarak aman buldular. Buradan, Mihaloğlu Mehmet Bey'in ün salmış adamları defalarca akın salarak düşman kentlerini yakıp yıkmışlardır. Yine, askere, özellikle akıncı takımına serdar olmuş Kasım Voyvoda adındaki kahraman, bir söylentiye göre beş bin, başka bir söylentiye göre ise yirmi bin adam ile -ki bunlar kimi akıncı, kimi gönüllü gazilerden oluşmakta idiler- Alaman dağının doğu yönlerine akın için aynı üstten kalkıp gitmişlerdir. Saadetli padişahın kendisi ise islâm askeri ile batı yönüne yürür ve bu topraklar baştan başa muzaffer askerin atlarının ayakları altında çiğnenirdi. Geceleri ateş ışığına, gündüzleri de göklere yükselen dumanlara uyararak yol alırlardı. Adı geçen Kasım Voyvoda Alaman dağının sarp bir noktasından öte yana geçtikten sonra kâfirler yolunu tıkadılar; nereye yöneldi ise geçemedi ve böylece çoğu gaziler kurtuluş yolu bulamayıp şehitlik şerbetini içerek cennet yolunu tutmuşlardı. Saadetli padişah össek adlı yere geldikten sonra kurtululardan birkaç adam gelip başlarından geçenleri böylece anlattıklarını tarihçiler yazmışlardır,

Aynı yerde, sapkın kral ve imparator denen düzenbazın yılgın yüreklerine, islâm kılıcının korkusu düşerek, toplamış oldukları

112) Âlemin canı, aman ve güvenliğinin nedeni - Tanrı'nın gölgesi, ahirzamanın Mendisi.

113) Sultan IV. Murat, 1622 - 1640.

askerlerini dağıttıkları, her birinin de bir dağa sığındıkları ve artık karşı gelmeleri imkânı kalmadığı, alınan esirlerden kesin olarak öğrenildi. Alaman dağı da uzaktan görüldü ve o yöne gitmek uygun görülmeyerek batıya doğru yol alındı. Ulu bir dağın yanındaki Leineberg diye tanınan derbentten geçilerek aşağıya inildi. Buradaki köyler, kentler ve her yer son derece bayındırdı, kırları, bağ, gül ve lale bahçeleri ile Şeddad'ın Asma Bahçeleri'ni kışkandırırdu. Söylenen ayın yedinci günü padişah oradan kalkıp Kirchberg diye anılan kale yakınına kondu. İçindeki cehennemlik kâfirler dikbaşlılık ederek boyun eğmediklerinden, bazı yiğitler kısa zamanda her yandan ateş koyarak kaleyi bir kül yığını haline çevirdiler. Ertesi gün oradan da çekilip Ratenad adlı kale yakınına konuldu, buradan da Korde-kondaz kenti üzerine yüründü. Fakat melunlar, kalabalık olmalarına güvenerek, inatla direndiler; sur ve burçları ile sağlam bir kale halinde olan kiliselerine çekilerek İslâm öncülerine darben ve şakalozlar atıp savunmaya başladılar. Gaziler hemen kilisenin kapılarına ateş koydular ve böylece içindekiler çoluk çocuklarıyla birlikte yarıyarak telef oldular.

Ondan sonra Klais diye adlandırılan yer, padişaha konak oldu. Meğer bu arada paşa hazretlerinin adamlarından birçok kimseler bir yana gitmişler imiş. O gece kondukları sahrada atlarını yemlendirdikten sonra hareket edeceklerdi. Fakat Beture adlı kalenin bani olan Andora adındaki melun sabah tan atarken ansızın baskın yaptı. Birkaç adamı şehit etti. Bunların at ve davarlarını alıp giderken, önlem aymasını bilen paşa birçok kimseleri onların peşlerine saldı. Bunlar, kaba kuşluk vaktine değin onları izleyip melunlarla öyle başarılı bir dövüş çıkardılar ki, her türlü ödül ve övgüye hak kazanmış oldular. Yüce Tanrı'nın yardımı ile İslâm askeri zafer bulmuş ve kâfirler tam bir bozguna uğramıştı; Ban'a da aman vermeyerek yakalayıp ellerini bağlamışlar, ayrıca daha birçok kâfirleri de zincire vurmuşlardı. Paşa hazretleri olay yerinden devlet ve iclâl ile geçip giderken onları gördü ve tümünü kargı ve mızrakların ucuna süs ettirdi. Dünya padişahı -yüce Tanrı kıyamete dek mülkünü sürdürsün- o yere uğradığı zaman, durum kendisine arz olununca o gazileri, zengin armağanlarla muratlarına erdirdi. Aynı gün Beslof adındaki tanınmış şehir ateşe verilip ahalisinin çoğu kılıçtan geçirildi. Sonra, kiliselerinin sağlamlığına güvenerek buralara kapanan inatçı asiler de bir anda yakılmakla yok edildiler.

Aynı ayın on birinci günü Gradça diye tanınan eşsiz kent yakınına konuldu. Bugün kâfir ülkelerinde ona denk bir kent daha

varsa ancak bu, kral olan sapkının başkentidir. Elbette ki ya imparatorun oğlu, ya da kardeşi buranın valisidir. Kral ve imparator ölünce buranın valisi Beğ kralı olur. Öteden beri uygulana gelen kanunları budur.

Oradan Aşlomeş adındaki kale önüne konuldu. Laytnice diye anılan büyük kasabada bir ulu ve sağlam kilise varmış. Bu da öteki kiliseler gibi yakılıp içine sığınmış olan sayısız insan tutsak alındı, ileri gelenleri öldürüldü. Oradan da Setmani adlı kale yakınına konuldu. İçinde bir miktar soysuz kâfir ortaya çıkıp düşman avcısı askerlerle savaşta tutuştular. Çoğu, parıldayan kılıçlara lokma oldu. Kurtulabilenler yine kaleleri içine kaçtılar.

Aynı ayın on altıncı günü, bir süre önce Össek yakınında gelen Drava ırmağına gelindi. Burada dört gün kalınarak İslâm askeri için bir köprü kuruldu. Kâfirlerin yazdıklarına göre padişahın o yana yöneldiği anlaşıncı ırmak kıyılarındaki su taşıtlarını küçük, büyük demeyip hepsini yakmışlardı. İslâm askerleri gemi bulamayınca köprü yapmayı başaramadılar. En sonunda şöyle bir çıkar yol buldular : Beş altı bin deve, katır ve süvari asker aynı anda ırmağa dolarak suyu bir dereceye kadar tıkadılar ve bu sırada alt yandan saadetli padişah, vezirler ve ileri gelenler hep birden suya inerek kolaylıkla karşı yakaya geçtiler. Oradan Sloven ülkesine ayak bastılar. Tabuh, İslanice ve Rodoçek adlı kalelerin sahibi olan Rafide adlı bey padişaha boyun eğdi. Oradan da Bogofça ve Zagreb kaleleri semtine gelindiğinde başbuğu olan Yanki Yanoş'un adamları gelip itaatlarını bildirdiler. Yüce padişah, adı geçen Drava suyu kenarı boyunca Össek Kalesi'ne doğru yöneldi. İslâm sınırları yakınında Poega memleketi diye tanınan bölgede sapkın kâfirler ayaklanmışlardı. Ülkeler açan paşa, hazretleri, hemen o tarafların alınması için Rumeli yiğitleri ve buyruğu altında olan arslanlarla yola çıktı. Harbonya adlı kalenin önüne gelip kuşatılan düşmanla çetin bir savaşa tutuştu. En sonunda onların top ve darbzenlerine bakmayıp kapılardan kaleye girmeyi başardılar. Güneş batıncaya kadar savaş sürdü ve o karanlık gece, bir ganimet gecesi oldu. Sabaha kadar peri yüzlü kızoğlan kızlar, ay çehreli oğlanlar ile daha başka eşya, altın ve gümüş padişah ordusuna taşındı. Bunlar sayıya ve hesaba sığmayacak kadar çoktu.

Ayın sonunda oradan Zaçete adlı hisara gelindi. Buradakiler teslim olarak kurtuldular. Buradan da kalkılıp ayın beşinci günü Pocga sahrasına inileceği sırada Cazamur denen ve Kaf dağının bir

kulesini andıran kalenin yakınlarında bazı melunlar pusu kurup İslâm askerini gözlerlermiş. İslâm askeri çok kalabalık olduğundan, dağ taş demezler ve yol iz nedir bilmezler, bir düziye yürürlerken gazilerden bir grup pusudaki asilere çattılar. Melunlar tüfekte ateş edip birkaçına zarar erdirdikleri zaman, çevredeki askerler çoşarak üzerlerine saldırdılar ve kâfirleri yok ettiler. Kaçışan kılıç artıklarını kale kapısına kadar kovalayıp kırdılar. Böylece çarpışmadan sonra Paega yakınına inildi. Buranın banı ve öteki iler gelenleri gelip itaat ettiler. Sonra Podgoraç ve Nemçe dedikleri kaleler de boyun eğdiler. Bu iki kaleyi padişah hazretleri yüce seraskerine mülk olarak ihsan buyurdular.

Rebiulevvel ayının on birinci günü (11.X.1532) Belgrad karışına gelip Ordu-yi Hümayun'a ulaştılar. Belgrad'a geçildikten sonra Anadolu beylerbeyi ile ona bağlı beylere ve Rumeli komutanlarına onur kaftanları ile izin verildi. Dokuz yüz otuz dokuz yılı rebiulahirinin yirmi üçüncü günü (22.X.1532) İstanbul'a gelinip, bütün güçlükleri göğsünde toplayan başkent, güzel huylu ve yaradılışlı padişaha kavuşmakla şereflendi, yüceldi. Bu sevinç ve müjde ile İstanbul ve Galata beş gün, beş gece donatılıp çeşitli şenlikler düzenlendi.

Kâfir tarihlerinde yazılmış olduğuna göre saadetli padişah, daha önce gelmiş olan Nemçe elçisini, Köseg'in fethinden sonra imparatora geri yolladı ve bir mektup da yazıp şöyle ferman eyledi : «Bu kadar zamandır erkeklik taslarsın, meydan eriyim dersin. Şimdiye dek kaç kezdir üzerine geliyorum ve mülkünde istediğimi yapıyorum. Ne senden, ne de kardeşinden nâm ve nişân var. Size hükümdarlık ve erlik iddiası haramdır. Askerinden, hatta avretinden de utanmazsın. Belki avrette gayret var, fakat sende yoktur. Er isen meydana gelesin. Yüce Tanrı'nın isteği ne ise yerine gelse gerek. Saltanat için kozumuzu seninle Viyana sahrasında paylaşalım. Reaya fukarası da rahat etsin. Yoksa meydana arslandan boş buldukça tilki gibi fırsat kollayıp avlanmayı erlik sayma. Bu kez de meydana çıkmazsan avretler gibi iş ve çıkırık alasin, başına taç örtmeyesin ve erlik adını ağzına almayasın».

Elçi bu haber ile imparatorun yanına geldi. Getirdiği mektupda okundu. Bunun üzerine imparator derhal yetiştirdiği askeri topladı. Bu ordu, seksen bin yaya ile kırk bin atlıdan oluşmakta idi. Fakat padişahın üzerine gelmeyerek başka bir yöne gitti. Çünkü ordusunda kıtlık, hastalık ve güçsüzlük vardı.

SAHIPGIRAY'IN HAN OLUŞU

10 Rebiülahir 939 (M. 11.X.1532). Kırım Hanı olan Saadetgiray Han, Tatar askeri ile geçinemiyordu. Kardeşi İslâmgiray Mirza Tatarlarının çoğunu ayartmış ve doğru yoldan saptırmıştı. Askeriyle de kardeşi üzerine yürüyünce, Kefe sancağı beyi hanın imdadına yetişti ise de kendisi savaş sırasında şehit düştü. Sonunda hanlık, padişah tarafından Sahipgiray'a verilince o da İstanbul'a gelerek etek öptü ve kendisine elli bin akçe haslar ile üç yüz bin salyane ihsan olunarak hanlık mevkiinden daha üstün bir saygı ve ikram gördü.

ALEMİN SİĞİNAĞI OLAN PADİŞAHIN ANNESİ, İŞİ GÜCÜ İBADET OLAN BÜYÜK KADIN VE BÜTÜN DÜŞÜNCESİ İYİLİK OLAN HATUN, ZAMANIN FATMASI, ÇAĞININ AYŞESİ, YANI BAHA

Valide Sultan'ın Ölümü.

940 yılı ramazan ayının dördüncü günü (19.III.1534). Bütün insanlar ecelin pençesine yakalanmış bulunmaktadır. Hiç kimse o derde bir ilâç bulamamışlar. Padişah ile dilenci bu işte eşittir. Ve genç ile ihtiyar, o şanı yüce köprüden geçecektir. Gerçekten ölümsüz olan, ancak Tanrı'dır.

MORA VİLAYETİNDEKİ KORON KALESİ'NİN YENİDEN FETHİ

18 Ramazan 940 (M. 2.IV.1534). Bu kale eskiden rahmetli Sultan II. Bayezit Han zamanında Osmanlı topraklarına katılmışken, saadetli padişah Viyana seferinde bazı kalelerin fethi ile uğraştığı sıralarda, melunlar elli parça kadirga ile önce Motun Kalesi'ne geldiler ve içindeki İslâm gazilerini türlü hile ve korkutma yoluyla kaleden çıkartmaya çok çalıştılar. Fakat Motun gazileri kaleden top ve darbzenlerle onları püskürttükleri gibi kadirgalarını da kaçırttılar. Böylece, niyetlerinde umutsuzluğa uğradıklarından, oradan Koron üzerine yöneldiler. Motun'da baş vurdukları baskı araçlarını burada da tekrarlayıp daha da aşırı davranmaları karşısında, dizdar ile bir, iki korkak komutan, direnmeyi bırakıp kaçmayı tercih ettiler ve kaleden ayrılarak gözün gördüğü yere dek savaştilar. Böylece kale kâfir eline düşmüş oldu...

Ben fakir bin kırk (1630/1631) târihinde adı geçen kalelere gitmiş idim. Motun gazilerinin hâlâ Koron halkına, o zamanki tu-

tumları dolayısıyla küfürler yağdırarak çıkışıklarını gördüm. Aradan tam yüz yıl geçtiği halde henüz o günlerin utancından kurtulmuş değillerdir.

Şimdi, rahmetli Sultan Süleyman Han, Yahyapaşazade Mehmet Bey'i Semendre'den kaldırıp Mora sancakbeyliğine gönderdi ve adı geçen kaleyi almakla görevlendirdi. Mehmet Bey çok akıllıca bir davranışla meseleyi şöyle sonuçlandırdı :

Kalenin içinde, biri Frenk, ikincisi o bölgenin asi Rumları ve sonuncusu da inatçı Arnavutlar olmak üzere üç bölük kâfir vardı. Sancakbeyi, her birini ayrı ayrı vaatlerle avutmak suretiyle aralarına anlaşmazlık soktu ve köyleri talan için kale dışına çıkan kâfirleri vardı. Sonradan kâfirler ikiye bölündüler. Dış kaleyi ellerinde tutan Rum ve Arnavutlar burayı Mehmet Bey'e teslim ettiler. İç kaledeki Frenkler de, canlarına aman verilmek koşulu ile, savaşız teslim oldular. Böylece, padişah hazretleri sayesinde, yerinde bir tedbirle adı geçen Mehmet Bey bu büyük başarıyı elde etmiş oldu.

IRAKEYN SEFERİNİN ÖZETİ

Karaman Derbendinden Geçiş Bağdat ile Revan'ın Fethi ve Hemedan'ın Yıkılması

Hiç kuşku yok ki, «cennet kadar bayındır» olan Bağdat'ın trem Bağı sanı ile anılması çok yerindedir. Abbasi halifelerinden sonra nice padişahlar onu elde etmek yolunda baş yitirmiş, nice-leri de ona kavuşmakla taç ve taht sahibi olmuşlardır. Güçlü Timur, birçok hükümdarları ortadan kaldırarak bu arada Bağdat'ı da ele geçirmiş, çocukları ve torunlarının yönetimi zamanında ise Karakoyunlu hükümdarlarından Kara Yusuf gelerek burasını onların ellerinden almıştı. Sonra Akkoyunlu Hükümdarı Bayındırlı Uzunhasan Bey'in hükmüne geçmişti. Daha sonra, sapkınlığa boğulmuş Şah İsmail, 913 yılı (1507) ilkbaharında, üzerine yürüdüğü Zülkadir oğulları soyundan Alüddeve'nin sarp dağlara sığınması üzerine, ancak ülkesini talan etmekle yetinerek Azerbaycan'a dönmüş idi. Şah İsmail, Akkoyunlulardan Diyar-ı bekr valisi olan Emir Bey'den Musul'u ve Diyar-ı bekr'i teslim alarak valiliğini Ustaclu Mehmed Han'a verdi. 914 tarihinde sapkın şah, yeniden Arap Irak'ına geldiği zaman, Uluğ beğ Uzunhasan'ın o bölgedeki valisi Bayındırlı Barok Bey, karşı koymaya gücü yetmediğinden, Sultan Murad'ın oğlu Sultan Yakup ile Anadolu ve Şam'dan yana kaçtı. Böylece Bağdat ile Arap Irak'ının öteki kentleri savaşız Şah İsmail'in buy-

ruğu altına girmiş oldu. Şah, buranın yönetimini de Hadım Bey'e emanet etti. Hadım Bey'in, halifeler halifesi sanrı kullanmasını, ferman ile dillerde bu sanla anılmasını buyurdu. Dokuz yüz otuz dokuz (1532 - 1533) yılında Bağdat'ın yönetimi başına geçen Zülfikar Han, Şii mezhebinden dönerek, Bağdat'ın anahtarlarını güvenilir bir adamla Osmanlı padişahına gönderdi ve böylece Bağdat'a acele olarak asker yollanmasını sağlamış oldu.

Serasker ve Sadrâzam İbrahim Paşa'nın Gidişi

3 Rebiülahır 940 (22.X.1533). Sadrâzam hazretleri, buyruğu altına verilen üç bin yeniçeri ve öteki kapıkulu askeriyle görevi yerine yöneldi. Ama bu arada sapkın şah, Zülfikar Han'ın Osmanlıdan yana geçtiğini öğrenince, üzerine asker göndermişti. Kuşatma sonunda Bağdat'ta kapanan Zülfikar Han'da gece gündüz padişahın gelecek imdadın yetişmesini beklerken, şahın ayarttığı bir, iki hayırsız adamı tarafından ansızın bastırılarak öldürüldü ve böylece sapkın, şah yeniden Bağdat ve Irak'ın sahibi oldu. Serdar İbrahim Paşa ise, buyruğu altındaki sayısız askerle haleb'e vararak kışı orada geçirdi ve bu sırada aldığı yerinde tedbirlerle birçok kaleyi feth etti.

Azerbaycan Sultanı Ulama Paşa'nın Padişaha Boyun Eğmesi

Aynı yıl. Adı geçen Ulama Paşa, geçmişte ermiş Sultan Bayezit Han -Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun- çağında şeytanın ayartması ile ayaklanan şeytan kulu diye tanınan eşkiyaya uyarak Teke ilinde padişahın vermiş olduğu tımarı bırakıp dağlara çıkmıştı. Şimdi onlardan ayrılıp padişah katına yüz sürdü. Bu sırada, Kürt beylerinden Bitlis hakimi olan Şeref Bey, ise boynuna borç olan bağılık halkasını telef edip eşkiyaya bağlanmıştı. Bunun üzerine Ulama Paşa'ya Bitlis beyliği verilmiş, kargaşayı bastırmak için de, sadrâzamanın İstanbul'dan hareketinden önce, Şeref Bey'in üzerine gönderilmiş idi. Paşanın yöredeki askerin başına geçerek yaptığı savaşta Şeref'in başı kesildi ve askeride tam bir bozguna uğratıldı. Kesik başı Ulama Paşa tarafından Cebbarlı'da konaklamakta olan sadrâzama gönderildi. Kürtler, bundan sonra bir daha fesatlıklara karışmayacaklarına yemin ve tevbe ettiler. Bitlis'in yönetimi bunun üzerine Şeref'in oğlu Şemseddin'e verildi ve kendisine buna ilişkin padişah buyruğu (menşûr) gönderildi. Ulama Paşa'nın da, seçkin ve değerli bir görev vaadi ile gönüllü hoş edildi.

Hayreddin Paşa'nın Padişah Buyruğuna Girmesi ve Cezayir Vllâyeti ile Oraya Bağlı Yerlerin Kendisine Bağlanması

Aynı yıl. Gazi Hayreddin Paşa'nın hayat hikayesi ve yaptığı işlerin özeti, başlangıçta paşalara ilişkin bölümde yazılmıştı. Adı geçen, donanmasıyla gelip de padişahın eteğini öptüğü zaman, bütün ülke ve halk işlerinin İslâm seraskerine danışılarak yürütüldüğünün bildirilmesi üzerine oda Halep'te bulunan serasker paşanın yanına gitti. Serasker İbrahim Paşa, onun sağlam ve sadık, çeşitli bağışlara lâyık bir adam olduğunu görerek defalarca şerefine ziyafetler verdi. Saygı gösterdi; şahane onur kaftanları giydirdi ve beylerbeyi sanı ile Cezayir ülkesini yine kendisine ihsan buyurdu. O vakte kadar sanı reis iken artık beylerbeyi olup değeri göklere yükseldi.

Sadrâzam ve Seraskerin, Gönül Kazanma Yoluyla Bazı Kaleleri Ele Geçirmesi

Aynı yıl. Ülkeler Fatih İbrahim Paşa, Halep kışlağında aldığı çok yerinde tedbirlerle İslâm sınırlarına yakın olan İran kalelerini ele geçirmek yollarını aradı. Güvenilir, becerikli ve gönül kazanma yeteneğine sahip hoş konuşur bir, iki adam bulup, Adilcevaz, Erciş, Ahlat ve Revan kalelerini tutan İran yanlısı beyler gönderdi. Gönderilenlerin her biri türlü diller dökerek sözü geçen beylerin gönüllerini kazanarak onları padişahın yana çektiler. Ellerindeki kalelerin anahtarlarını serdarın İslâm askeriyle oralara geldiğinde teslim edeceklerine söz aldılar ve dönüp paşanın yanına geldiler.

Adilcevaz ve Erciş Kaleleri ile Ahlat'ın Fethi

Yıl 940 (1533 - 1534). İlkbahar gelip de kırlar gül bahçelerini kışkandıracak bir hale dönüştüğü zaman, İbrahim Paşa'da, karınca gibi sayısız askeriyle, atının dizginini o bölgelerden yana döndürdü. Tanrı'nın desteği ile paşa vardığında beylerin her biri verdikleri sözde durdular ve kaleleri teslim ettiler. Yolunu şaşırmış olan şahın, o sıralarda avlanma bahanesiyle Tebrizden uzaklaşarak Horasan yönüne gittiğini duyan paşa, Diyar-ı bekr ve Musul'a, oradan da Bağdat'a gitmek kararında idi. Ama, asker kethüdası adı ile tanınan ünlü ve namuslu Defterdar İskender Çelebi Tebriz taraflarına gitmeyi daha uygun buldu. Serasker de bunda fazlaca direnemeyip defterdarın isteğini uygulamak kararını verdi. Bu konuda Nişancı Celalzâde ile rahmetli Âli Efendi şöyle yazmışlardır :

O zamanlar Şam ve Diyar-bekr defterdarlıkları birbirinden ayrılmamış olup Halep defterdarlarına Arap ve Acem defterdarları denirdi. Zamanın Halep defterdarı olan Nakkaş Ali Bey, hileciliği ile dillere düşmüş, düzenbaz ve iki yüzlü bir adam idi. İskender Çelebi'ye karşı olduğundan, gerçek ya da uydurma bir sürü konularla paşanın kulağını doldurarak onu defterdardan iyice soğutmuştu. Defterdarla ahabab imkânı bulunmadığını bilmekle birlikte Ali Bey, Ulama gibi suret-i haktan görünerek, bazı kötü düşüncelilerin desteği, ile bu sonucu elde etti. Amacı da, zahmet ve emekleri boşa çıkarmak ve padişah hazretleri tarafından onun azarlanmasını sağlamaktı. Doğru ya da yanlış olup olmadığının sorumluluğu anlatanlara aittir.

Anlı Şanlı Van Kalesi'nin Fethi

11 Zilhicce 940 (23.VI.1534). Kaleler açan paşa, tüm Kapıkulu, Anadolu, Karaman, Zülkadriye, Rum, Diyar-ı bekr, Halep, Şam ve Kürdistan askerinden oluşan ordunun başında olarak Süvarbey Hanı denen yere vardığı zaman, fetih müjdecileri Emük Kalesi'nin anahtarları ile dört nala orduya ulaştılar. Hiç vakit yitirmeden, bir savaş kurdu olan Şam Beylerbeyi Koca Hüsrev Paşa kale muhafızlığına atanarak hemen görevi başına gönderildi.

Siyavan Kalesi'nin Fethi

Aynı yıl. Bu kalenin hakimi Kürt beylerinden savaş eri bir bey olan Mahmut Emin Bey, birçok armağanlarla birlikte kalenin anahtarını da getirerek yiğit vezire teslim ile baş ve boyun eğdi. Cerem, Bidkâr, Dosî, Hıl ve Tennur kalelerinin hakimleri de burada bağlılıklarını bildirdiler ve böylece öteki beylere göre üstünlük kazanmış oldular.

Ancak, her zaman saadetli padişah ile beraber sefere çıkmaya alışmış iken bu seferde yalnız seraskerle yetinmek zorunda kalan İslâm askeri içten huzursuzluk duymaya başlamış tedirgin olmuştu. Sadrazam bu durumu anlamakla padişah hazretlerine gelişmeleri duyurdu. Rahmetli ve gayretli padişahın sefere katılma kararı ise henüz askerin kulağına ulaşmamıştı. Bu yüzden düşman toprağına ayak basıldığı gün, asker arasında türlü fısıltılar dolaşmaya başladı : Şaha şah gerek imiş, zorda kalındığı yerde askere dayanacak kimse gerek imiş. Şah gelirse karşısına kim çıkar ve İslâm askerinin hali ne olur? diye yüreklerine bir korku düştü. Serasker bu hali görünce hemen ulaklarla durumu yeniden padişah hazretlerine ayrıntılı ola-

rak yazıp bildirdi. Kendisinin de bu yöreye yönelmekten pişmanlık duyduğunu anlatıp, bir gün önce mutluluk veren gelişle İslâm ordusuna ulaşmasını hükümdardan rica etti.

Zafer Kazanmayı Ahşenklik Edinen Padişahın Tebriz ve Bağdat'a Gidişi

28 Zilkade 940 (10.VI.1534). Padişah hazretleri, İslâm askerinin kuruntu ve kuşkularını haber alınca, hiç beklemeden; türlü ihtimalleri göz önünde tutarak, hemen orduya erişmek için acele etti. O sırada şahın Horasan'dan kalkarak Tebriz'e doğru gelmekte olduğu hakkında haberler de duyuldu. Gerçi bu haberler asker arasında büyük karışıklıkların çıkmasına neden olmuştu, fakat öte yandan kışkırtıcılıkta usta olan yaramaz ve inatçı kimseler paşaya cesaret verici sözler söylemekten geri durmadılar. Maksatları şaha karşı birkaç konak daha ileri gidilmesine paşayı razı etmek ve böylelikle karışıklıkları daha da çoğaltarak sadrazamın güç bir duruma düşmesine yol açmaktı : «Çaldıran meydan savaşının korkusu henüz şahın aklından çıkmış değildir; şahın üzerimize geleceği ve bunun korkusu ile askerimizin bozulacağı gibi masallara ve saçma sapan sözlere kulak verilmesi neden hatıra gelir?» diyorlardı. Bunun üzerine, paşa da, gayrete gelerek, o konaktan kalkıp Tebriz yakınlarındaki Sadâbad denen ovaya kondu ve şahın üzerine yürüyeceği sözünü çevreye yaydı. O gün Tebriz'in seyyitleri, bilginleri ve ileri gelenleri saygı ile orduyu karşılayarak paşanın gelişini kutladılar.

Kızılcaadağ'da Kimi Birliklerin Bozguna Uğraması

Burada Ulama Bey Defterdar İskender Çelebi'yi alıp paşanın önüne götürdü. İkisi de aynı ağızla konuşarak «bu memlekette eşkiyanın asıl ocağı Kızılcaadağ yaylağıdır. Bir miktar asker ile varıp dağını, ocağını yok etmek kolayca yapılabilecek bir iştir» diyerek paşayı kandırdılar. Bunun üzerine Ulama'ya on bin kişilik seçkin bir birlik verilerek Kızılcaadağ yönüne gönderildi. Ulama denen o büyük fesatçı, bir bölük yığdı Kızılcaadağ yaylağının eteğine götürdü ve «burdan ötesi bayındır memleketlerdir; siz talan için girin, ben dışardan size bekçilik ederim» diyerek onları cehennem kuyusu gibi dar ve sıkıcı derelerle derbentlere soktu. Böylece bu askerin çoğu telef, at ve davarları da yemsizlikten düşman oklarına hedef oldular.

Gilan Şahı Muzaffer Han'ın Gelişi

Aynı yıl. O hafta Gilan Şahı Muzaffer Han on bini aşkın okçu askeri ile gelip padişah ordusuna katıldı. Saltanat şeref ve namusunun gerektirdiği üzere muhteşem otağlar, yüksek çadırlar ve gölgelikler kurulup büyük şöenler ve türlü bağışlarla kendisine saygı gösterildi.

Gazan Kalesi'nin Bayındırlaştırılması

Yılğın gönülleri fesatlık niyetleriyle dolu olan kötü kimseler, Tebriz yöresinde sağlam bir kale yapılmasını önermişlerdi. Gönülü uyanık paşa hazretleri, bu öneri yapıldığı zaman, «bu işin içinde bir fesat düşünce gizlenmektedir ve sonuç verir iş değildir» diye razı olmamıştı. Sonunda ileri gelenleri Tebriz halkından kalabalık bir topluluğu da yanlarına alarak, bu güzel ülke sürekli çabalar sonucunda İslâma açılmıştır; burada Sünni mezhebi, ancak sağlam bir kalenin yapılması ile yerleşebilecektir, görüşünü tekrarlayıp isteklerinde direndiler. Bunun üzerine, Cengiz soyundan olup İslâmı ilk kabul eden ve bu şerefe erişmiş olan Gazan Han'ın mübarek türbesi -ki hâla Şen-i Şenb-i Gazan diye tanınmaktadır- genişletilerek sağlam bir kale haline getirildi ve içine Turan Şah soyundan Mirza Muhammed'in komutansında bazı beylerle bir miktar asker konuldu.

Defterdar İskender Çelebi ile Ulama Paşa'nın Birtakım Zararlı Girişimleri

Sapkın şah, bu taraftaki durumu öğrenince hiç durmadan asker yollayıp Solakbulak diye tanınan vilayete geldi. O vilayetteki dostlarından bunu öğrenen Ulama Bey, yeniden Defterdar İskender Çelebi ile kafa kafaya vererek bir tedbir düşündüler. Paşaya gelip : Şahın birliklerinden çekinmeye gerek yoktur, hemen bir miktar asker verin, varıp Erdebil'i ve şahın oralardaki ağırlık ve barınaklarını, çoğa, aza bakmayıp, talan edip tahrip edelim dediler. Yüce Tanrı'nın desteği her an sağlam inançlı Müslümanların dostu ve yardımcısıdır. Nitekim bu kez de öyle oldu.

Akkoyunlu beyzadelerinden Murat Bey Horasan yollarını izlemek üzere karakol olarak gönderilmişti. Tanrı'nın yardımı ile o, bu ülkenin ele geçirilmesi nasip olursa kendisine de bir yörenin beyliği verilir umuduyla Osmanlı'nın dostu ve yardımcısı, İranlı'nın ise can düşmanı olmuş idi. Bu Murat Bey, Yüce Tanrı'nın yardımı

ile, koruculuk (114) yapan bir katırcıyı ele geçirdi ve onu haberci olarak geriye gönderdi. Korucunun anlattıklarından şahın ilgar ile gelmekte olduğu öğrenildi ve bunun üzerine Erdebil'e asker yollanmasından vazgeçildi.

Ama şahın yakınlarına kadar gelmiş bulunması, orduda bir çeşit çaresizlik ve perişanlık kendini gösterdi. Gerçi saygı değer paşaya padişah hazretlerinin erişmek üzere bulunduğu haberi gelmişti ama, askere henüz buna inanarak güven gelmemişti. Paşada, acaba şah üzerimize saldırmadan saadetli padişahın ulaşip orduya kavuşması nasip olur mu diye çok üzgün ve ne yapacağını bilmez bir halde iken, bir raslantı sonucu yanında bulunan Hafız'ın -Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun- divanında fal açtı ve,

Duş ez cenab-ı Asaf peyk-i beşâret âmed

Ve'z Hazret-i Süleyman işret işaret âmed (115)

beyti ile başlayan şiiri çıktı. Bunun üzerine çok sevindi, şükürler etti ve sadaka dağıttı. Arkasından da o konaktan kalkıp Ocan yaylağı denen yere kondu. Bundan sonra artık şah yanlılarının, saadetli padişahın geleceğine şüpheleri kalmadı. Üç gün sonra, dokuz yüz kırk bir yılı rebiulevvelinin on dokuzuncu günü (29.IX.1534) padişah hazretleri Tebriz'e geldi. Tebriz halkı, görkemli atının ayakları altına türlü türlü göz kamaştırıcı yaygılar sererek onu karşıladılar. Padişah hazretleri, Ocan sahrasındaki ordusuna, bedene canın girişi gibi sessizce gelmiş oldu. Ortalık, sanki kenarları görünmeyen iki engin denizin birbirine karışmasına dönmüştü. Birçok dalgalanmalardan sonra o vadiler ve ovalar çeşit çeşit çadırlarla lâle bahçeleri halini aldı. Ertesi gün Divan düzenlenerek serasker ile beylerbeyleri, yüksek komutanlar ve öteki büyükler el öptüler, onur kaftanları ve daha birçok armağanlarla ağırlandılar. Ertesi gün yine toplantı olup Gilan Padişahı Muzaffer Sultan ile buna bağlı büyükler, Akkoyunlu şehzadelerinden yukarda adı geçen Murat Bey ve Timur soyundan bazı mirzalar ki bunlar bu savaşta kendileri için uygun fetihler yapmak umudu ile zahmet ve eziyetlere katlanmışlardı. Padişahın tahtı ayağını öpmek şerefine eriştiler ve

114) Bekçi, orman ya da kır bekçisi. Safevi İran devletinde bir bölgenin muhafızı.

115) Gece Asaf (Hz. Süleyman'ın veziri)'tan müjdeci geldi ve Süleyman Hazretlerinden eğlence işareti geldi.

çok yakın ilgi gördüler. Sözü'n kısıası : O gün asker, sanki ruhsuz bir kalıp iken padişahın gelişi ile taze cana ve ölçsüz sevince kavuşmuştu.

Sapkın şahın yakınlara değin gelmiş olduğu, fakat islâm askeri üzerine yürüyemeyeceğı anlaşılmıştı. Bu nedenle, «elbette şah nerdeyse üzerine varılsın, Tanrı'nın takdiri ne ise meydana gelsin» diye aynı ayın yirmi altıncı günü o konaktan kalkılarak Püser-i Cem Hanı adı ile tanınan yere konuldu. Bu arada seraskerin adamlarından bazı yiğitler ilerde bir miktar İranlı'ya rastladılar ve epeyce çarpıştıktan sonra zafer rüzgârı islâm askerinden yana esip birkaç başı mızraklarına takarak, birkaçını da yakalayıp (dil) için getirdiler. Oradan Sultaniye denen kente gelindi. Daha önce bazı nedenlerle Acem şahına sığınmış ve Tarım-i Halhal hanı olmuş olup o güne kadar fırsat kollayan Zülkadirliilerden Şahruh Bey'in oğlu Mehmet Bey, bu konakta gelip islâm askerine katıldı. Aynı Mehmet Bey, ilgi ve saygı görenlerden biri olmuş ve sonradan kendisine Erzurum beylerbeyiliğı ve Niğbolu sancağı verilmiştir.

Bu konakta iken havalar bozdu. Soğuklar o denli arttı ki yağan kar ve yağmurlar ayaza çekip köyler, barınaklar ve yollar belli olmaz hale geldi. Ne yol, ne kılavuz, ne arpa, ne de yiyecek vardı. Görünürde dağları kır ve bayırları, her şeyi kaplayan can sıkıcı kardan başka bir şey yoktu. Bütün ordu, bin güçlük ve sıkıntı içinde Karabağ geçitine ulaşarak burayı büyük zahmetlerle aştı. Sonra Isfahan sınırında Dergüzün'e, buradan Hemedan karşısına, birkaç konaktan sonra da Kasr-ı Şirin'e gelindi. Dokuz Ulum adlı büyük suyun kıyısına ulaşıldığı zaman sular kabarmış, ırmak taşmıştı. Bu yüzden katar katar deve ve katırlar, yük ve çadırları ile, tıpkı çalı çırpı gibi akıntıya kapılarak yok olup gittiler. Kısacası, bu ırmakta, ağır yükten yakunanlar canlarını kurtardıklarına şükür ettiler. Suda boğulanların sayısı da hesapsız idi.

Bağdat'ın Fethi

24 Cemaziyevvel 941 (1.XII.1535). Sapkın şah adına Bağdat'ı yöneten Tekeli Mehmet Han adındaki işkilli vali, padişahı aman dilemiş ve onun bu isteğini bir mektupla ileten adamı birkaç gün önce gelmişti. Ama yüreğindeki korku ağır bastığından, islâm askeri saldırıya geçmeden önce çoluk çocuğu ve bütün eşyası ile Faris taraflarına kaçmıştı. Yukarda anılan ırmaktan geçildikten sonra gayretli paşa, her zaman yapıldığı gibi ordunun öncü birlikleri başında bir, iki konak ilerde bulunuyordu. Böylece Bağdat'a

İlk giren o oldu. Kalesinin duvar ve burçlarını İslâmın zafer bayrakları ile süsleyerek müminleri sevinç ve neşeye boğdu ve de aynı gün saadetli padişahı, kentin anahtarlarını göndererek karşıladı. İki gün sonra, yani sözü edilen ayın yirmi dokuzunda padişah hazretleri de Bağdat önlerine geldi. Otağına inmeden önce mutluluk ve neşe içinde, muzaffer askerin tümü ile İmam-ı A'zam'ın -yüce Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun-, nur yağın mezarını ziyarete gitti. Bundan amacı, İmam hazretlerini ziyaretle şereflenmek ve aynı zamanda etrafı İslam düşmanlarından temizlemektir. **Yüce Tanrı'ya şükür ve minnetler olsun ki padişah hazretleri bu muradına da erişti.** Sonra İmam Musa Kâzım - yüce Tanrı ondan razı olsun- hazretlerinin mezarını da ziyaretle şereflenip fukaraya ölçsüz sadakalar dağıttı.

Ondan sonra, aynı ayın yirmi yedinci günü kentin surları içine, eski halifelere yurt ve durak olan iç açıcı saraya girip oturdu. Bağdat'ta yatan bütün evliyaların mübarek mezarlarını ziyaret edip türbeleri yıkılmış olanlarının onarılması için buyruklar çıkardılar. Şeyh Abdülkadir Gilani'nin -yüce Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun- mübarek mezarı üstüne yüksek bir türbe yapılmasını ve bir imaret kurulmasını emir buyurdular. Bu iş kısa zamanda tamamlandı. Sonra Kerbela şehitlerinin önderi ile Hz. Ali'yi -Allah onlardan hoşnut olsun- ziyarete gidip bu muradına da erdi. Yüce Tanrı'ya hamd ve şükürler olsun, zaferlere alışkın padişahın mübarek vücutları ile Bağdat kenti İrem Bağ'ını (116) kışkındıracak bir hâle dönüşünce, baştan başa bu yöre ve bütün kentler padişahın adamları tarafından ele geçirildi. Tüm Kürdistan askerine ve yakın bölgelerden toplanmış askere de izin verildi. Sadece kapıkulu ve Rumeli askeriyeye Bağdat ve dolaylarında kışlamak üzere önlemler alındı.

İslâm Ümmetinin Parlak Işığı Olan, Küfeli İmam-ı Azamın Mübarek Mezarının Bulunması

Tabakat-ı Memâlik sahibi Celâlzâde ile rahmetli Ali Efendi, tarihlerinde şöyle yazmışlardır : Saadetli padişah Hemedan sınırına girmeden, iyilerden bir ermiş, yine sufilerden olan bir çavuşa, İmam-ı A'zam hazretlerinin mübarek mezarının şimdiki halde belli olmadığını haber vermiş ve şunları anlatmıştı :

116) Vaktiyle Kuzey Arabistan çöllerinin bir yerinde bulunduğu rivayet edilen ve yeryüzünde cennetin bir parçası sayılan, son derece güzel bahçe.

İranlıları Bağdat üzerine yürüttükleri zaman, İmam-ı A'zam'ın türbesinde sünni bir bekçi varmış. Bir gece düşünde İmam hazretleri söze başlayarak ona demiş ki : «Şah ve buyruğu altındaki sapkın askerler buraya gelip sünnileri yok etmek kararındadırlar. Benim kemiklerimi ateşte yakmaya can atmaktadırlar. Şimdi benim üzerimde duran sandukayı kaldırıp yakınımıdaki falan yere koyun. Orada bir kâfir gömülüdür ve yakılmaya lâyıktır. Çünkü onun imansızlığı yüzünden buralara çöken koyu karanlıktan ben de sıkıntı içindeyim». Sonra türbe bekçisi, İmam hazretlerinin mücevherler yağdıran sözlerine uyarak isteğini yerine getirir.

Sufi çavuş, bu sözleri daha o zaman şanlı seraskere aktarır. İbrahim Paşa'da, yüce Tanrı'nın izniyle Bağdat'ı almayı başararak bana hatırlat» diye ona tenbih eder. Paşa Bağdat'a girdiği zaman, hemen «elbette İmam'ın nurlu mezarı aransın. Olur ki eski İslâm sultanlarının onardıkları binanın kalıntıları da burada meydana çıkar» diye harekete geçer. Bunun üzerine ona yakın müderrislerden Taşkun Halife adındaki becerikli kişi, bu hizmetle kendisinin görevlendirilmesini ve böylece müderrisler arasında bir ün kazanmasına yardımcı olunmasını rica eder. Serasker de gerçekteki böyle yaptı ve adı geçen müderris ile bazı hizmetlilerde işe koyuldular.

Kısa bir zaman sonra müderris dönüp bitkin bir halde seraskerin katına çıktı ve «hizmetlilerden biri çapa ile çalışırken bir bina kalıntısı kendini gösterdi. Ola ki aranan bina budur diye çalışmalarını sürdürdük. Bir taşı sökünce birden bire içerden hoş bir koku fışkırdı ve içimizi öyle kapladı ki ben yarı baygın düştüm, yapıyı kazan işçi ise ruhunu teslim etti» diye haber verdi. Paşa hemen oraya kostu ve işçiyi ölü buldu. Kendisinin de içi o hoş koku ile dolduğu gibi yanındakiler de aynı kokuyu duyunca artık kimsenin bu konuda bir şüphesi kalmadı. Paşa o taşı kendi eliyle yerine yerleştirdi. Saadetli padişahı da o mübarek yere indirerek ziyareti ve hoş kokusuyla uğurlu eylediler. Padişah o yerin üzerine bir türbe ve çevresine de sağlam bir kale yaptırdı. Kalenin içine toplar ve darbzenler yerleştirilip korunması için asker kondu. Gelip gidenlerin yedirilip içirilmeleri için kurulan imaret ve vakıflar da mütevelliler atadı.

Bu sırada Horasan Hakimi Gazi Han, görünürde sünnilîği kahul edip devlete bağlanmış bulunuyordu. Kendisine beylerbeylik sanı ile ülkesi bağışlanmakla da umduğundan daha çok itibar görmüş idi. Ama yaradılıştan ruhuna sinmiş olan ezeli mutsuzluk onun yline eski inançlarına dönmesine ve şaha boyun eğerek onun hizmet-

tine girmesine neden oldu. Sonra cezasını da buldu. Defterdar İskender Çelebi ise mübarek ramazanın sekizinci günü asıldı. Yüce Tanrı rahmet eylesin.

Padişah Bağdat'tan İstanbul'a Doğru Yola Çıkışı

Alemin sığınağı olan saadetli padişah Bağdat kışlağında iken, İran şahı gizlendiği köşeden meydana çıkıp Tebriz üzerine yürüyüşe geçince Şenb-i Gazan Kalesi'ni bekleyen İslâm askeri bu kalede direnemeyip dağıldılar. Ulama Bey de kaçıp Van Kalesi'ne sığındı. Şah gelip Van'ı kuşattı. Ulama, görünürde şahın kuvvetleriyle savaşa tutuştu.

Padişah bu durumu öğrendiği sıralarda kış mevsiminin de sertliği geçmiş ve bahar belirtileri ile yeryüzü neşe içinde gülümser olmuştu. Saadetli padişah hiç durmadan Tebriz'e doğru yönelmeye karar verdi. Kışlakta olan askere buyurultularla ulaklar gönderildi ve mübarek ramazanın yirmi sekizinci günü Bağdat'tan kalkılarak Tebriz'e doğru yola ~~çıkıldı~~ çıktı. Göktepe adındaki konağa inildiği zaman, Van önünde bulunan İran askeri durumu haber almış ve oradan çekilip kaçmış idi. Bunun üzerine Göktepe'den göçülüp sarp dağlar aşıldı. Bu sırada dağınık yerlerde konaklayan İslâm askeri de gelerek padişah ordusuna katıldı.

Bu arada dokuz yüz kırk iki yılına da girilmişti. Muharrem ayının dördüncü günü (5.VII.1535) padişah hazretleri serasker ile Tebriz'e ulaştı. Şahın saraylarını dolaştı. Bu acımasız dönemde, içinde cuma namazı kılınmayan ve Hz. Muhammed aleyhisselâmın şeriatının büsbütün ortadan kaldırdığı Sultan Hasan Camii'nin minaresinde ezanlar okundu. Müminlerin bayramına salâ verilip Müslüman cemaati ile yeryüzü padişahı cuma namazını burada kıldı. Aynı yerde kapukullarının tümüne gelenek sebebiyle bahşiş ve armağanlar dağıttı. Bütün tımar sahiplerinin ödeneklerini yükseltti. Muzaffer ordu padişahın şölenleriyle bağışlarına sevindiler ve bunun tadı da damaklarında kaldı.

Düşmanın karşı koyma imkânı artık yoktu. Amacı, perde gerisinde gizlenip İslâm askerini çöllere çekmek ve yiyeceksiz bırakmak suretiyle tehlikelere uğratmaktı. Gayretli paşa ise yöre halından gördüğü parlak karşılamaya aldanarak, işin gerçek yüzünü öğrenmeden Tebriz'den çıktı ve şahı izlemek amacı ile safer ayının üçüncü günü (3.VIII.1542) Dergüzin kenti yakınına kondu. Orada

şahın elçileri gelip yeniden barış ricasında bulundular. Bu durum üzerine Rum taraflarına yöneldi ve ayın yirmi birinci günü yine Tebriz'e döndü. Altı gün Tebriz'de kaldıktan sonra yola çıkıldı ve rebiulevvelin dördüncü günü (2.IX.1535) Hoy'da Şems-i Tebriz'nin nurlu mezarı ziyaret edildi. Buradan Erciş'e, sonra Amid'e varılıp Fırat ırmağı geçilerek ayın yirmi sekizinci günü Haleb'e inildi. Buradanda devlet ve ikbal ile recep ayının on dördüncü (8.I.1536), İstanbul'a kavuşuldu. Saadetli Padişah, uzun süredir uzaklarda kalmış olduğundan, halk tarafından çok özlenmişti. İstanbullular onun yüzünü görünce mutlu bir bayram yaşadılar. Başkent'in bütün sokaklarını, çarşı ve pazarlarını süsleyerek büyük şenlikler yaptılar.

SERASKER VE SADRAZAM İBRAHİM PAŞA'NIN PADİŞAHI ÖFKELENDİRMESİ

22 Ramazan 942 (22.II.1536). İbrahim Paşa'nın birçok davranışlarından padişah hazretlerinin gönlü incinmişti. Ama görünürde ilgisinden hiçbir şey esirgemiş değildi. Padişahı kızdıran davranışlarından biri, sefer sırasında askerin kışa yakalanmasına meydan vermiş olması idi. Başka bir suçu da, Defterdar İskender Çelebi'yi astırması idi. Meğer saadetli padişah, İstanbul'dan ayrılmak üzere iken seraskere «İskender Çelebi tecrübeli ve becerikli bir adamdır, onun düşüncelerine karşı çıkma» diye tenbih etmiş imiş. Ayrıca, İbrahim Paşa'nın, askerin kışa yakalanması sorumluluğunu İskender Çelebi'ye yüklemesi, ama sonradan onun bu işte günahsız olduğunu padişahın öğrenmesi ve bir de Adilcevaz ile bir, iki kalenin alınması gibi önemsiz bir kazanç karşılığı olarak, askerin boş yere bu kadar sıkıntıya sokulmuş olması, padişah katında beğenilmeyen işlerindendi. Yine, Ulama ve daha başka kimi şîâ dönmeleri tarafından «şahın sultan sanını taşıyan bu kadar hakimleri var iken, saadetli padişahın devletinde ondan kat, kat fazla olmak gerekir; özellikle halifeler zamanında da sultanlık sanı sadrazam makamında olan büyüklere verildiği halde size de sultan denmesi niçin esirgensin?» gibi pohpohlayıcı sözlerin kulağına konulması ile serasker, büsbütün aşırı hareketlerde bulunmağa başlamıştı. Nitekim padişahın Tebriz'e gelip askerine kavuşmasından önce serasker, sultanın buyruğudur diye tellallarla emirlerini duyurtturdu. İskender Çelebi'nin bunu engellemesi, seraskerin defterdara kin bağlamasının başlangıcı olmuştu. İbrahim Paşa, saadetli padişahı ile yeniden Tebriz'e geldiği zaman, sultan sanını buyruk ve hükümlere yazdırdığı gibi duyurularında tellallara bağirtir olmuştu. Bunun gibi daha birçok

davranışları saadetli padişahın nefretine sebep olmakla birlikte görünürde itibar ve iltifatlarını hiçbir surette esirgememişti, Lâkin ulu Tanrı katından da cezayı haketmiş olduğu, rahmetli Celâlzade-nin aşağıdaki akla yatkın sözlerinden anlaşılır :

İbrahim Paşa Hikâyesi

İş başına geçişinden ve en parlak döneminin başlangıcından beri tâ Bağdat seferine kadar bu fakir (Celâlzade) padişah divanı yazmamı idim. İbrahim Paşa, padişaha kullukta hiçbir zaman, hizmetten gerl kalmamış ve noksanlık göstermemiştir. Her zaman niyeti iyiye ve davranışı sürekli adalete yönelik bulunuyordu. Divanda, eski Osmanlı sultanları dönemlerinde gelenek haline gelmiş bulunduğu üzere, sadrazam ve üstün tecrübeli vezirlerin izinden ayrılmaz, bütün devlet ve kamu işlerinde danışmadan karara varmazdı. Her meselede titizlikle durarak uzmanlarının görüşlerini alırdı. Her konuda Tanrı buyruğu ve şeriat kurallarının, her maddede padişah yasalarının hasıl olduğunu sorup öğrenir ve bunlara göre uygulamalara geçirdi. Özellikle kutsal Kur'an'a aşırı derecede saygı duyar, kendisine armağan olarak bir mushaf getirtilse elleri ile alıp başı ve göğsü üzerine tutup daha aşağı bir yere koymazdı. Bağdat'ın fethinden sonra bazı aşağılık kimselerle yakın ilişki kurdu ve kimi cahillerle düşüp kalktı. Onlarla konuşa konuşa ahlâkı değişti ve adalet ile insaf duygularını büsbütün yitirip aklı kulağı hakkı dinlemekten ürker olmuştu. Tanrı korusun, kötü kimselerle düşüp kalkmanın, anlaksızlarla yakınlığın, cahillerle sıkı fıkı olmanın ve konuşmanın sonu dert ve belaya uğramaktır. Paşa tamamıyla rezillerin etkisi altına girmiş olup öğüt dinler hali kalmamış idi. Hatta kendisine kutsal mushaf sunmak isteyenleri gördüğü yerden kovar, hiçbir surette kabul etmez olmuştu. Paşanın bu yozlaşmış halini, şüphesiz ki, padişah görüyor ve biliyordu. Bu nedenledir ki serasker padişahın öfkesine uğradı. Padişah haremindedir, kendisine ayrılan odada rahatça uyurken cellat Ali'nin eliyle hayatına son verildi. Allah ona rahmet eylesin.

GÜRCİSTAN VİLAYETİNE AKIN

15 Muharrem 943 (5.VIII.1536). Bayburt hakimi şanlı komutan Mehmet Han, bölgesindeki askerleri akın için toplamaya çağırdı ve sonra Gürcistan vilayetine girdi. Talana başlayınca Gürcü kâfirleri de İslâm askerine karşı koyduklarından büyük bir savaş oldu. Zafer rüzgârı İslâmdan yana esip sayısız kâfir yok edildi. Kalan-

lar da dağılıp kaçınca İslâm askerleri yağmaya koyuldular ve o kadar çok ganimet elde ettiler ki anlatmakla bitmez. Bu sindirme hareketinden sonra, üç dört sancaklık yer itaat edip boyun eğdi ve üzerlerine padişah katından yöneticiler tayin olundu.

PULYA VİLAYETİNDEKİ KASTILYA KALESİ'NİN GAZİ HAYREDDİN PAŞA ELİYLE FETHİ

2 Rebiülâhır 943 (18.IX.1536). Deniz savaşçılarından Gazi Hayreddin Paşa Hazretleri padişah donanması ile Pulya ülkesine varıp o çevreyi harap etti, bayındır kent ve köylerini toprak yığını haline çevirdi. Bir miktar kâfir askeri Kastilya adındaki sağlam kaleyi kendilerine dayanak edinerek oraya sığındıklarından, üzerlerine yürüdü ve kaleyi kuşattı. Donanmadan toplar çıkararak bir süre dövdü ve birkaç gedik açtıktan sonra, Tanrı'nın yardımı sayesinde, hücumla aldı. İslâm askerleri zengin ganimetler elde ettiler.

SULİN KALESİ YAKININDAKİ BÜYÜK SAVAŞ,GAZİLERİN ZAFERİ VE BOSNA VİLAYETİNDE KİLİS KALESİ'NİN FETHİ

943 yılı ramazanının son günü (12.III.1537). Bosna sınır bo-yundaki Kilis Kalesi, eşkiyanın toplanma ve yiğitlik taslayan kâfir-lerin dernek yeri idi. Bunların çoğu zaman İslâmlara zararları do-kunmakla birlikte, kalenin varılması çok zor bir yerde kurulmuş olması, üzerine top çekmek suretiyle ve de başka yollardan alın-masını güçleştiriyordu. Bu nedenle, beylerin yüzakı ve memleketin iyi huylu buyurucusu olan, zamanın Bosna valisi rahmetli Hüsrev Bey, Kilis Kalesi yakınında bulunup çoktan beridir harap bir halde duran, baykuşlarla kargaların yuvası haline gelen Sulin Kalesi'nin onarılmasını önerdi. İçine gaziler yerleşir kâfirlere saldırırlarsa Kilis Kalesi'nin düşürülmesi de bu arada umulabilir ve o sağlam hisar zahmetsizce İslâm kaleleri arasında katılabilir, diye arz edince padişah öneriyi uygun buldu. Böylece, Hüsrev Bey kaleyi gereği gibi onardıktan sonra içine yeteri kadar gazi koydu. Bunun üzerine cehennemlik kâfirlerin yeri ateşe döndü ve kapıları sürekli olarak kapalı kaldı. Kâfirler bu durumda barınmalarına imkân bulunma-dığını krallarına bildirdiler «eğer Kilis Kalesi sizce gerekliyse İslâmları Sulin Kalesi'nden atın» dediler. Bu öneri sonunda sapkın kral tam on bin asker gönderdi. Hüsrev Bey, durumu öğrenince,

Böyle pek çok yerlerde yararlılığı görülmüş ve eşine az rastlanır bir bahadır olan Gazi Murat adındaki voyvodasını beş bin kadar seçkin adamına başbuğ yapıp oraya yolladı. Sulin Kalesi önünde Müslümanlarla kâfirler karşı karşıya geldiklerinde öyle bir boğuşma, öyle bir kıyım olduğu, dünyada bir benzerini daha görmedim diye alkış tuttu. lanetlilerden tek bir insan bile kurtulmadı dense gerçektir. O korku ve dehşetle kâfirler Kilis Kalesi'ni de bırakarak başlarını kurtarmanın yolunu aradılar. Kaleden ve yok edilen kâfirlerden o kadar çok ganimet alındı ki belki bugüne kadar böylesi pek az görülmüştür. Rahmetli Hüsrev Bey bu gaza ve fethi padişaha bildirince kendisinin ödeneği arttırıldı, Murat Gazi'ye de bir zeamet verildi.

Kâfir tarihlerinde bu savaşın nasıl yazılmış olduğu, bundan sonraki bölümde görülecektir.

İVARINA VE NADİN KALELERİNİN FETHİ

Yıl 944 (1537 - 1538). Gazi Hüsrev Bey, bu kaleler üzerine asker gönderip kılıcı gücüyle aldı. Savaşa katılan gaziler de mal ve ganimete doydular. Bu parlak gazayı Hüsrev Bey, yukarıda sözü edilen Murat Voyvoda ile padişaha bildirdi. Aynı zamanda Kilis Kalesi yöresinin, Bosna sancağından ayrılarak kimi topraklarla yukarda adları geçen iki kale ve çevrelerinin birleştirilip başka bir sancak haline getirilmesini ve bu sancağın Murat Gazi'ye armağan edilmesini rica etti. Padişah hazretleri de öneriyi kabul buyurduğundan gereği yapıldı.

KADİN VE OBRUCA KALELERİNİN FETHİ

Yıl 944 (1537 - 1538). Bu kaleler de yine Hüsrev Bey ile Gazi Murat Bey'in çabaları sonucu alınarak padişah ülkelerine katılmıştır. Söz konusu kaleleri ben fakir gördüm. Genişlikleri ancak birer büyük kule kadardır ve şimdi Kilis'ten ayrılıp Kirka sancağına bağlanmışlardır. İlk kez Arnavut oğlu Yahyalı rahmetli Mahmut Bey ve Solak Mehmet Bey Kilis Beyi iken ayrılmıştır. Hatta Veli Bey'in bu yüzden Mahmut Bey'i yermiş olduğu söylentisi de yayılmıştır. Sonra yine, Kilis'e bağlanmışken rahmetli Sarhoş ve Gazi İbrahim Paşa'nın babası Arnavut Memi Bey ayırıp Kirka suyu sınır olmak üzere belirlendiğinden bu yeni sancağa Kirka sancağı adı verilmiştir.

KORFU ADASI SEFERİNİN ÖZETİ

Padışahın Gidişi

7 Zilhicce 943 (17.V.1537). Venedik, deniz kıyısında kurulmuş büyük bir kenttir. Ayrıca da, adaları, kaleleri ve köyleri çok olan bir devlettir. Ahalisi, malca zenginliği ve yetiştirdiği üstün yetenekli insanların çokluğu ile ün kazanmıştır. Sayısız gemi ve donanmaya sahip marifetli insanları, hiylecilikleri ve şeytanlıkları ile anılırlar. Çuha, kadife ve çeşitli güzel malların anayurdu ve kaynığıdır. Çoğu toprakları padişahın ülkelerine bitişik olduğundan başka, yiyecek maddeleri ve ticaret bakımından da Müslümanlara muhtaç bulunduklarından, zorunlu olarak dost görünen güçlü bir düşmandır. Öteki kâfirlerden de öte koyu islâm düşmandırlar. Kimi inanılır kimselerin anlattıklarına göre, içlerinde bazıları kentlerinde bir Müslüman'a rastlayıp göz göze gelseler, günlerce تنها ve dar bir yere kapanıp gün ışığına bakmazlar. Sanki, Müslümana bakmakla işlediği günahın kefaretiyi ödemek için, çıkışı gözlerini cezalandırırlar. Hepsî, ancak zorda oldukları için Müslümanlara dost görünürler. Müslüman düşmanlarına, her ne yoldan olursa olsun, perde gerisinden yardım etmekten geri kalmazlar.

Saadetli padişah Venediklilerin bütün bu hallerini bildiğinden, vezir Lütfi Paşa'yı serdar yapıp Kapudan Hayreddin Paşa ile Pulya memleketine, Tanrı'nın yardımı ile onlara bir ders vermek üzere gönderdi. Rahmetli Fatih Sultan Mehmet zamanında ünlü vezirlerden Gedik Ahmet Paşa da donanmasıyla o memlekete varıp birçok talan ve yıkımlar yapmış, kimi kaleleri feth edecek kadar başarı göstermişti. Fakat padişahın bu dünyadan göçmesi dolayısıyla Gedik Ahmet Paşa da donanmasıyla birlikte İstanbul'a dönmüştü. Şimdi saadetli padişahımız kaçırılmış olan o fırsatı kurtarmak için o taraflara bizzat gitmeyi ferman buyurarak, taç ve taht sahibi olmaya layık şehzadelerden Sultan Mehmet ile Sultan Selim hazretlerini de bu seferde kendisine yol arkadaşlığı için çağırdı.

Mübarek bayramı İncugez adındaki yerde kutladıktan sonra dokuz yüz kırk dört yılı Muharrem ayının beşinci günü (14, VI, 1537) Samakov sahrasına konuldu. Oradan Üsküp'e geçilerek ayın yirmi dokuzuncu günü Elbasan Kalesi dolaylarına varıldı. Buraları av hayvanları bakımından çok zengindi. Bir sürgün avı düzenlendi. İki, üç günlük uzaklıktaki ova, dağ, dere balkanlarda böyle bir av sürüldü ki, böylesi her zaman görülmüş değildi. Padişah ve şehzadelerin neşeleri keyifleri anlatılacak gibi olmayıp hiçbir ölçüye

sıgmadı. Av hayvanları ise bu arada takatsız düşercesine yorulmuşlardı. Bitkin bir halde olan bu zavallılar, evcil hayvanlar gibi, ister istemez, insanlarla kaynaştılar ve kendi hallerince merhamet ve şefkat gösterilerek aman verilmesini dilediler. Bu manzara karşısında herkesin merhamet ve şefkat duyguları kabardı. Sonunda saadetli padişah, meydana toplanmış olan sayısız hayvanı salıverdi ve kimsenin onları incitmemesi için buyruk çıkardı.

Safer ayının beşinci günü (14, VII, 1537) Avlonya ovasına konuldu. Avlonya sınırboyunda bir yanı denizle, öteki yanları da Arnavutluk dağları ile çevrili bir kaledir. Arnavut halkı doğruluk ve bağlılıkta bayrak gibi önde giderler ve özellikle cesaretlerine güvenerek kimseye boyun eymeyi kabul etmezler. Öte yandanda, fesat çıkarmak, fenalık etmekten de hiçbir zaman geri kalmazlar. Irak, yakın demeden, çevredeki Müslüman topraklarını sürekli olarak yağma ve talan etmekte o kadar azıtmışlardır ki, eğer bir süre daha göz yumulsa İslam memleketlerine büyük zararlar verecekleri açıkça görülüyordu. Bu nedenle, zamanın sadrazamı Ayas Paşa, kendisi de Arnavut soyundan olduğu halde, saadetli padişahı bu sefere kaldırttı. Aslında bu ülkeye gidilmesinin ve böylece bir çok çıkar ve gelir sağlanmasının başlıca etkeni, Ayas Paşa'nın kendisi olmuştur. Bu vesile ile başka birçok kazançlar da elde edilmiş oldu. Bu memleket dışardan gelen kâfirlerin dayanak ve sığınağı olmuştur. Arnavutların yardımı ile kâfirler sık sık başarı kazanıyor, durmadan fesat çıkarmaktan geri kalmıyorlardı. Şimdi ise, sadrazamın aracılığı ile o kadar sarp ve kayalık yerlerde barınan asiler gelip boyun eğmekle bu sıkıntılı iş ortadan kalkmış oldu. Ayrıca da ülkeye bir sancaklık yer kazandırıldı. Delvine adı verilen yeni sancağa beyi, kadısı ve dizdarı atanarak, padişah ülkeleri arasına katıldı.

Lütfi Paşa ile Kapudan Hayreddin Paşa'nın Yaptıkları Gazanın Ayrıntıları

Bu paşalar, yedi iklim padişahının buyruğu üzerine Pulya ülkesine varıp alçak kâfilere büyük kayıplar verdirdiler. O arada Tersane kethüdası olan Ali Kethüda, on iki kadirga ile padişahı donanmasına katılmak üzere giderken, Korfu Kalesi önünden geçtiği sırada limanda bulunan Andrea Dorya adındaki ünlü kâfir kaptanın saldırısına uğradı. Büyük bir savaş ve kırım oldu ise de kâfirler çok üstün sayıda olduklarından dayanmak imkânı bulunamadı. İslâmların hepsi, kimi tutsak, kimi şehit düştüler, kimisi de azgın denizde boğularak yok oldular.

Sonra, yine tersane kethüdası olan bostan kethüda vezirin elçisi sanıyla Korfu adasına giderken Venedik donanmasından dört kadirgaya rastladı. Her ne kadar elçilik görevi ile gitmekte olduğunu söyledi ise de dinlenmeyerek üzerine topla ateş edildi ve hepsi yakalandı. Fakat sonunda, bu olayın duyulacağı korkusu ile gemiyi batırıp ellerindeki gazileri birer birer katlettiler.

Bu sırada delikanlı, böyle ölmektense denizde boğulmayı yeğ tutarak, elleri ve kolları bağlı olduğu halde kendini denize atar. Yüce Tanrı imdadına yetişip bir tahta parçasına rastlar. Nasılsa üzerine binip su yüzünde amansız dalgalardan bitkin bir halde çırpınırken, Osmanlı donanmasına savaş araç ve gereçleri götürmekte olan bir Karamürsel gemisiyle karşılaşır. Gemiciler, acaba bu bir deniz adamı mıdır, nedir? diye genci teknelerine alırlar ve durumu öğrenince onu serdar Lütü Paşa'ya götürürler. Lütü Paşa'da padişahın yanına gönderir ve olup bitenleri derhal bildirir. Padişah hazretleri bu iki olayı öğrenir öğrenmez, devlet donanmasının hemen Korfu Kalesi üzerine yürümesi için buyruk çıkardı ve kendisi de gelip Korfu adası karşısına kondu. Buyruk gereğince hep birlikte Korfu kuşatıldı. Padişahın yanındaki askerlerden birçok birlikler ayrılarak adaya geçirildi. Deniz yanından donanma, kara yanından da askerle çevrilen kale, gece gündüz gürleyen toplanla dövülerek duvarlarında yürüyüşe elverişli gedikler açıldı. Geniş bir memleket olan adanın her tarafına akıncılar salındı, köylerine ateş verildi ve sonsuz tutsak ve ganimet alındı. Kuşatılmış bulunduğu bir ay kadar zaman içinde adanın yıkılıp yağmalanmadık bir köşesi kalmadı.

Bu arada deniz mevsimi geçmişti. Havalar soğuyup sertleştiğinden, ne orada kalmak için ne de savaşmak için zaman kaldı. Hatta Korfu karşısına konulduğu gün öyle bir yağmur ve dolu yağdı ki, zedelenmedik çadır, hatta at ve adam kalmadı. Saadetli padişah durumu görünce bu hâl ertelemeyi gerektirir, diye sadrâzam Ayas Paşa'yı adaya gönderdi ve şimdilik kaleden vazgeçmek daha iyidir diye ferman buyurdu. Her ne kadar Lütü Paşa ile Kapudan Hayreddin Paşa bu kadar emeğimiz boşa gitmesin, fetih belirtileri görülmüş ve gedikler hazır olmuştur diyerek birkaç gün daha gayret edilmesi için direndilerse de padişah kabul etmezdi.

Ama rahmetli Ali Efendi, kimi inanılır kaynaklara dayanarak, kaleyi almaktan vazgeçilmesinin nedenini, tarihinde «top mermisinden dört gazi birden şehit olmuştu. Bunu duyunca padi-

şah bir mücahit kulumu bunun gibi bin kaleye vermem» diyerek kuşatmanın kaldırılmasını emir buyurmuşlardır» diye yazmıştır.

Halbuki kale kuşatmaları ve yürüyüşlerinde, tabur savaşlarında böyle durumlarla karşılaşan ve düşmandan kanlı yaralar alan İslâm gaziler, gerçi padişah ve devlet büyükleri tarafından armağan ve ödülleriyle avutulurlar; ama gerçek karşılığı, ecir, âlemlerin Tanrı'sının vaad buyurmuş olduğu cennet derecelerine erişmekle ödenir, başka türlü olmaz. Sefere giden gazilerin böyle yaralar almalarını şehit oluşlarını gözlerimizle görmüşüzdür.

Ben fakir böyle bir olaya tanık oldum: Bin yedi (1598 - 1599) tarihinde Varat Kalesi'nin kuşatılması sırasında Satırcı Mehmet Paşa serdar idi ve Kırım Hanı Gazi Giray Han'ı da kalabalık Tatar askeri ile beraberinde bulunuyordu; Estergon fatihi rahmetli Mehmet Paşa o zaman Rumeli beylerbeyi olup Varat Kalesi'nin sağ yanındaki büyük kuleyi dövmekle görevlendirilmişti. Aynı kaleye iki kez lağım atıldı. Birinci lağım ancak duvarın yüzünden bir parça koparabildi, fakat bedenlerine bir zarar yapamadı. İkinci lağım ile kale bedeni havaya uçtu ve hücumu yetecek kadar bir gedik meydana geldi. Gaziler kale duvarı üzerine çıkıp bayraklarını diktiler ve ezanlar okundu. Fakat kâfirler, yapılan hücumu haber almış olduklarından, kalenin iç tarafında dizmiş oldukları engeller ve kazmış bulundukları hendeklerle sağlam bir direnme hattı meydana getirmişlerdi. Bu yüzden kalenin içine girilemedi. Çarpışmalar sırasında hendek içinden gidip gelmeyi, atılan top ve tüfek mermilerinin zararlarını önlemeyi sağlamak için sepetler dizmişlerdi ve bunların arkasına bir büyük mertek konmuştu. Gazilerden sekiz adam o mertekin üzerinde otururken ve hücum için fırsat gözetip dururken kapı kulesinden bir top atılıp sekiz adamın birden sağ ayaklarını parçaladı. Kimin dizini ve oyluğunu, kiminin topuğunu koparmış, beşi şehit ve üçü gazi olmuşlardı. Sekiz adamın bir an da tek bir top güllesiyle bir raslantı sonucu sekizinin birden sağ ayakları yaralanması pek garip bir olaydır.

Bu anı, Korfo gazasında şehit düşen dört gazinin şehitlikleriyle ilgili olduğundan buraya yazıldı.

Ordu ile birlikte padişah, rebiulahir ayının sonlarında (1537 yılı ekim ayının ikinci haftası) Korfu önünden ayrıldı ve cema-ziyelevvelin yirminci günü (25/10/1537) Edirne'ye geldi. Bir süre burada kalınıp avlanmakla, çevrede gezintiler yapmak ve Edirne sarayında sohbetler ile vakit geçirdi. Öte yandan vezir Lütfi

Paşa ile Kapudan Hayreddin Paşa Korfo dönüşünde Venedik'e ait adalardan Kefalonya'ya asker çıkarıp bir çok esir ve ganimet aldılar ve kafirlere türlü zararlar verdiler. Muzaffer gaziler bu zengin ganimetten hoşnut olarak döndüler öyle ki örneğin, parlak ve kıvrak kızoğlan kızlar üçer yüz altına, güzel yüzlü oğlanlarda üçer yüz akçeye satıldılar.

Pojega Kalesi'nin Fethi

Yıl 943 (1536 - 1537). Semendire sancağı beyi Yahyapaşazade Mehmet Bey, uçboylarındaki İslâm gazileri ile komutanlara, padişah fermaniyle serdar ve başbuğ atanmış idi. Mehmet Bey İslâm askeri ile Pojega üzerine yürüyüp Tanrı'nın yardımı ile kaleyi almayı başardı. İçine kalabalık asker ve dizdar koyup burayı kendi sancağı topraklarına ekledi.

Osek ve Goryan Yakınlarında Koçıyan İvan Ban Adlı Kâfir Beyi'nin Bozguna Uğratılması

Yıl 944 (1537 - 1538). Sapkın kral Ferdinand'ın, Mahmut Bey'in Pojega'yı almasından ve Murat Bey'in Bosna'da üç, dört kaleyi ele geçirmeyi başarmasından çok üzülererek, asker toplayıp Kilis ve Sulin'e gönderdiğini yukarda özetle yazmış ve on iki bin kişisinden tek insanın kurtulamadığını söylemiştik. Şimdi, bir yandan Mehmet Bey'in, öte yandan Bosna'da Hüsrev ve Murat beylerin başarılarından Ferdinand'ın rahatı kaçtı. Hırvatistan'da fetholunan Obruca, Budak ve Dreslak kaleleri - ki bunları ben kral sancağı beyi olduğum sırada görmüştüm - her ne denli küçük küçük birer kule türünden yapılar ise de, bunların elden çıkması kâfirin yüreğine oturmıştu. Çünkü bundan, yalnız kendi egemenliği altında bulunan Hırvatistan değil, Venedik devletinin de büyük ölçüde zarar göreceği kesindi. Bunlar, özellikle o zaman Bosna uçboyunda henüz İslâmlarını eline geçmemiş olan komşu kaleler için büyük bir tehlike teşkil ediyorlardı. Pojega da Hırvat ve Sloven memleketlerinin gerçek bir seddi yerinde idi ve Pojega'nın elden gitmesi ile bu ülkelerin de kaybedileceği kesindi.

Şimdi Ferdinand, saadetli padişah İslâm askeri ile Korfo gazasına gitmiş olduğundan, bu sınır boyları boştur, askerimize karşı koyacak kimse yoktur, fikri ile, Pojega'nın geri alınması ve

Ösek, Valukvar, Ardud ve daha başka İslâm kalelerinin yıkılması göreviyle Ban Koçyan'ı ordusunun başına geçirdi; Çeh, Alman, Macar, Frenk ve Hırvat askerinden tam sekiz bin atlı ve on altı bin yaya toplayıp adı geçen Koçyan'ın buyruğu altına verdi. Bunları, Koproniçe Kalesi yakınlarında yığınak yaptıklarını duyan Yahyapaşazade Mehmet Bey, Bosna Beyi Hüsrev Bey'e, izvornik Beyi Cafer Bey'e, kendi kardeşi olan Alacahisar Beyi Ahmet Bey'e ve Kilis Beyi Murat Bey'e acele adamlar gönderip bir gün önce gelmelerini istedi. Hepsisi gelip Valukvar yakınında birleştiler. Bu sırada lanetlenesice Ben Koçyan da sekiz tane kaledöven balyemez top ve otuz, kırk kadar darbzen ile Valpova adındaki kale yakınına kondu ve Kozşaşice ırmağı üzerine köprü kurarak Ösek üzerine yürüdü. Ösek'in üst yanında ve bir mil kadar uzağındaki bir yerde konaklamış bulunduğu bir sırada Mehmet Bey de seçkin ve yiğit atlılarını oraya sürdü ve iki taraf birbirleriyle çetin bir savaşa tutuştular. İslâm gazilerinden kimileri şehit olduysa da bunların iki katı kâfirin pis canları cehennem zebanisine gönderildi. Ertesi gün düşmanlar Ösek yakınına kondular ve metrisler kazıp kaleyi dövmeye başladılar. Valukvar'dan vakitli vakitsiz gelen Mehmet Bey ile öteki komutan ve gaziler, düşmana hiç göz açtırmadılar ve kaleyi dövmeye fırsat bırakmadılar.

Mehmet Bey çok yerinde bir tedbir de aldı : Ulaklar, çingene ve daha başka topluluklardan eşkiya ve hırsız takımları arasında ne kadar atılgan ve yürekli kimse var idiyse hepsini topladı ve binbir çeşit vaadlerle gönüllerini kazanarak düşman üzerine yollayıp top çeken öküzlerini, at ve davarlarını çaldırttı, öyle ki kâfirlerde bir adımlık yere kımıldayacak hal kalmadı. Yiyecek kollarının da ardı kesildi. Onlar bu kolların Valpova yönünden geleceğini umuyorlardı, ama o yolları da, her işte eli çabuk leventler tarafından tıkanı. Neden sonra, orduları için yiyecek almak umdu ile birkaç bölük kâfiri oraya gönderdiler. Bunlar her ne kadar Erdud'da başarı gösterdilerse de bir damla yiyecek bulamadılar ve dönüp taburlarına geldiler. Böylece kâfirler çaresiz kalarak memleketlerine dönmek zorunda kaldılar. Vadika ırmağı üzerinde kurdukları köprüden toplarını geçirirken, ağırlığından köprü çöküp büyük top sulara gömüldü. O sırada, arkalarını kovalayan gaziler, üzerlerine çullandılar. Bu kez toptan geçerek kendi canları derdine düştüler. Sonra arabaları ile darbzenlerini iki kat dizip ve askeri arabalar arasına koyup bu düzende hem gider, hem savaşırlandı. Geniş bir ovaya çıkınca askerlerini tabur ettiler. Fakat İslâm askeri göz açtırmadan saldırıya geçti. Böylece, öyle çe-

tin ve yigitce bir savaş oldu ki kâfirin ünlü komutanları ve dövüşme gücünde olanların çoğu bu boğuşmada telef oldu. Sağ kalan kâfirler, yine de arabalarını iki yanlarına sıralayıp bu düzende gitmeğe çalıştılar. Fakat böyle düzende bir yürüyüşe yollar elverişli olmadığından, ister istemez diziye girdiler, ama fazla ilerleyemeden kondular. Zağreb başbuğunun, öncü askeriyle birlikte kaçtığı ve kendilerinin de Valpova'ya doğru yol alacakları, getirilen dillerden öğrenildi. Ertesi gün kâfirler ortaya alınarak top ateşine tutuldu ve o kadar esir alındı ki sayıları hesaba gelmezdi.

Kâfir tarihlerinde bu konuda verilen bilgi şöyledir : Mehmet Bey Hristiyanların en amansız düşmanı idi. Hristiyan kanına o kadar kandı ki bir bölük aciz ve bitkin insanı kırmaktan kendisi de usandı. Böylece o, binlerce kâfirin burun ve kulaklarını kestirdi, yüzer yüzer birer sicime dizdirdi, çoğu zırhlı olmak üzere eli bağlı, ciğeri dağlı bin kâfiri, oğlu Arslan Paşa ile padişaha gönderdi. Saadetli padişah Edirne'de iken bunlar Divan'a getirildiler. Arslan Paşa'ya, yararlılığının ödülü olarak Pojega sancağı verildi. Pojega'nın sancak olması ve Arslan Paşa'nın sancakbeyliğine atanması bu başarı sonucu gerçekleşti.

Koçyan'ın başından geçenleri ve sonunu da kâfir tarihleri şöyle yazmışlardır : Koçyan o savaşta güç bela canını kurtarıp Kırbalı'nın yanına vardı ve bazı özürler ileri sürerek bağışlanmasını istedi. Fakat Kral, onu zindana kapattı. Sonra bir yolunu bularak hapisten kurtuldu ve Kostaniçe adındaki kaleye geldi. Buradan Mehmet Bey'e mektup yazarak Müslüman olmak ve saadetli padişaha nice hizmetler etmek için aman diledi. Fakat hapisten kaçması üzerine kral, onu yakalayacak olana büyük vaadlerde bulunmuştu. O zaman Kostaniçe beyi olan Zrinyi oğlu, Koçyan'ın başını kesip krala yolladı.

BOğDAN SEFERİNİN ÖZETİ

Padışahın Sefere Çıkması

10 Safer 945 (8, VI, 1538). Rahmetli Sultân Bayezit-i Veli - yüce Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun - Kili ve Akkırman kalelerini fethettiği zaman, Boğdan vilayeti İslâm ülkelerinin sınırı olarak kabul olunmuştu. Boğdan beylerinin bundan böyle sınırı aşmaları, haraçlarını ilk yıl güvenilir adamlarından biriyle göndermeleri, ikinci yıldan itibaren de doğrudan kendileri tarafından getirilip hazineye teslim etmeleri kararlaştırılmıştı. Rahmetlinin mübarek zamanlarında bu şartlara uyulmakta idi.

Rahmetli Sultan Selim Arap, Acem ve Rum padişahlığına geçince, İran ve Mısır'ın fethi işleriyle fazlaca yüklü bulunduğu-
dan Boğdan taraflarıyla o kadar ilgilenememişti. Sonra rahmetli
Sultan Süleyman da Budin taraflarının fethine, Bağdat'ın ve Acem
ülkelerinin alınmasına öncelik vermiş bulunuyordu. Ancak, yolla-
dığı buyruklara Boğdan kâfirlerinin, ne tamamiyla itaat ettikleri,
ne de açıktan açığa ayaklanmaya cesaret gösterdikleri, onun mü-
barek gönlünde yer tutmuştu. Böylece, durumu açıklamadan ve
niyetini kimseye sezdirmeden savaş hazırlıklarına başladı. İlkin
donanmaya çok önem verilmesini emredip gereği gibi hazırlandık-
tan sonra gemileri düşman yönüne doğru yola çıkardı.

Bir kaç yıldan beri Süveyş limanında yapılmakta olan kadir-
galar ve öteki gemilerin, Mısır Beylerbeyi Hadım Süleyman Paşa'
nın komutasında Yemen'e, Aden'e ve İslâm ülkelerinden Gücerat
padişahı olan Bahadır Şah'ın imdadına varması ferman buyuruldu.
Devlet donanmasından yirmi parça gemi ile araç ve gereçlerin ta-
mamlanması işi Kapudan Paşa'ya ısmarlandı. Erzurum beylerbeyi
olan Zülkadirli uruğundan Mehmet Han da koruyuculuk göreviyle
o taraflara gönderildi. Bu Mehmet Han, daha önce padişah, Sul-
taniye kentine indiği zaman, İranlılardan ayrılarak padişahın ete-
ğini öpmüş ve böylece benzerleri arasında ona önem verilmiş bu-
lunuluyordu. Sultaniye ve çevresinin korunması, bakımı adı ge-
çene verilmekle o yöreye gönderilmiş Rum ve Diyar-ı bekr beyler-
beyleri kendi eyaletlerinin; korunması görevini aldılar. Karaman,
Şam, Adana ve de İçel sancağı beyi Ramazanoğulları kendi böl-
gelerinin korunmasına memur edildiler. Sis sancağı beyi Veli Bey
Ankara şehrinde kalıp Anadolu eyaletini korumakla görevlendi-
rildi. Şehzade Sultan Mustafa Han'a, kendi sancağı olan Saruhan
sancağının korunmasını sağlaması için padişah mektubu gönde-
rildi. Mora vilayeti mukataa ile kendisine verilmiş olan eski sad-
râzamlardan Kasım Paşa, Venedik'e bağlı Anapoli Kalesi'nin fet-
hiyle görevlendirilmiş olup bir iki yıldan beri o kale önünde bu-
lunmakta idi. Henüz kale alınmamış olduğundan, bir miktar yeni-
çeri ve asker de ona katılmak üzere ayrıldı. İstanbul'un korunma-
sına da Aydın sancağı beyi. Ferhat Bey tayin olundu. Rumeli Bey-
lerbeyi Memet Paşa'ya, Filibe dolaylarında ordusunu toplamak
üzere buyruk gönderildi. Rahmetli Lala Mustafa Paşa'nın büyük
kardeşi olan Hüsrev Paşa Anadolu beylerbeyi idi. Ona da eyaleti
askeri ile Gelibolu'dan geçerek padişah ordusuna katılması için
hemen çavuşlar yola çıkarıldı. Rastlantı bu ya, saltanat şeref ve
haysiyetinin gerektirdiği bütün hazırlıklar tamamlanıp tam yola

gıkılacaktı ki Vezir Mustafa Paşa vefat etti ve bu yüzden vezirler arasında görev kaydırması yapmak zorunluğu doğdu : Mustafa Paşa'dan boşalan vezirliği Rumeli Beylerbeyi Mehmet Paşa'ya, Rumeli eyaleti Anadolu Beylerbeyi Hüsrev Paşa'ya, Anadolu eyaleti Diyar-ı Bekr Beylerbeyi Rüstem Paşaya, Diyar-ı bekr eyaleti Erzurum Beylerbeyi Bali Paşa'ya ve bunun yeri de Halep Beylerbeyi Hüseyin Paşa'ya ihsan buyuruldu. Bundan sonra yüce padişah, devlet ve ikbal ile yola çıktı ve yanında iki şehzadesi, yani Sultan Selim ile Sultan Mehmet Han oldukları halde sözü geçen ayın yirminci günü Edirne'yi şereflendirdi.

BASRA'NIN ALINMASI VE BU VİLAYET HAKİMİNİN BOYUN EĞMESİ

Yıl 945 (1538 - 39). Fetihlere alışkın olan padişah hazretleri daha önce Bağdat'ı feth ettiği sırada Megamis oğlu Emir Raşit Basra ülkesinin hakimi idi. Uzun yıllardan beri ataları ve şimdi kendisi de burada adlarına para bastıran ve hutbe okutan bağımsız hükümdar durumunda oldukları halde padişah hazretlerine candan yakınlık göstermiş, iki taraf arasında mektuplaşmalar olmuş, karşılıklı armağanlar gönderilmişti. Sonra da Bağdat beylerbeyine karşı dürüst davranmış ve onlarla iyi geçinmişti. En sonunda Mânî adındaki oğlunu, veziri durumunda olan Mir Mehmet ve kazaskeri ile birlikte birçok hediyelerle padişaha gönderdi. Türlü cins atlardan, renk renk kumaslardan, sedef, değeri yüksek inci ve mercanlardan, Kandehari ve mermer şahî sarıklardan, Hint peşkirlelerinden, çeşit çeşit tatlılar ve şişe şişe kokulardan oluşan bu armağanlara bir de Basra kentinin anahtarlarını eklemişti. Gelenler, ayın yirmi yedinci günü padişah divanında, saltanat şanının gerektirdiği üzere parlak bir şölenle ağırlandılar ve padişahın eteğini öpmek şerefine eriştiler. Basra vilâyeti yine Emir Raşid'e bırakılarak kendisi berat, sancak ve birçok armağanlarla şereflendirildikten sonra elçilerinin Basra'ya dönmelerine izin verildi.

Padişahın Kara Boğdan'a Gitmekte Olduğunun Duyulması

Bu zamana kadar padişah hazretleri, «gidişini gizle» (117) atasözüne uygun davranmış, hangi yöne gideceğini gizli tutmuş ve henüz halkın diline düşmemişti. Bugünden itibaren Kara Boğdan üzerine yürüyeceği açığa vurularak İsakçı'da köprü kurmak

için Silistre, Niğbolu ve Vidin beylerine çavuşlar salındı. Her yöne ulaklar ve kesin buyruklar gönderilerek askerlerin hazır olmaları önemle bir daha duyuruldu. Adı geçen ayın yirmi sekizinci gününü Edirne'den yola çıkılıp Sultan çayırı menziline konulduğu zaman Boğdan Bey'i Petre Voyvoda'nın kapıcıbaşılığını yapan bir dinsiz ile tercümanı olan melun geldiler ve yürüyüşün kendi üzerlerine olduğunu öğrendiklerini, beylerinin işlediği suçların bağışlanmasını, bundan böyle padişahın buyruklarına uyacağına söz verdiğini söyleyerek merhamet buyurulmasını rica ettiler. İstekleri kabul edildi ve yanlarına, o ülkenin durumunu gayet iyi bilen, keskin görüşlü ve tecrübeli bir adam olan Kefe Emmini Sinan Çelebi katılarak gönderildiler. Götürdükleri cevap ılımlı ve feraflatıcı idi : Bey gelip padişahın önünde toprağa yüz sürecek ve bundan böyle itaat edeceğine yemin edecekti; eğer bu istekleri yerine getirirse geçmiş unutulurken günâhları affedilecekti. Sonra padişah hiçbir konakta bir iki gün bile dinlenmedi. Rebiulevve! ayının yirmi ikinci günü (18. VIII, 1538) İsakçı iskelesine indi. Silistre sancakbeyi köprüyü bitirmişti, hem de köprüyü o kadar sağlam temellere dayandırıp berkitmişti ki, şimdiye kadar kurulmuş olan köprülerden hiçbirine benzemiyordu. Bu seferde toplanan asker de hiçbir seferde görülmemiş kadar kalabalıktı. Bir iki gün içinde köprüden geçildi. O konakta, adı geçen Sinan Çelebi de dönüp geldi. Sözü edilen beyle Yaş Pazarı denen kentte gördüğünü padişahın buyruğu ne ise kendisine bildirdiğini, ama onun boyun eğmekten kaçındığını, belki Süreyya gibi kalabalık askerimize karşı koymak için türlü hile ve fesat aramak düşüncesinde olduğunu ve doğru dürüst bir cevap vermediğini söyledi. Oradan Prut denen büyük ırmağın yakınına gidilerek orada konaklandı. Vezir Lütfi Paşa hazretleri orada bir köprü kurmakla görevlendirildi. Kısa zamanda bu işi tamamladı ve asker gece, gündüz demeden karşı kıyıya geçmeye başladı.

Preveze Kuşatmasında Bazı Frenk Kâfirlerinin Bozguna Uğratılması

Adı geçen yerde Karlılı Sancağı Beyi Hüseyin Şah Bey'den gelen ulaklar, melun Venedik'in generali olan bir dinsizin seksen üç parça irili ufaklı gemi ile söylenen sancağın sınırında bulunan Preveze Kalesi'ne saldırdığını çok sayıda merdivenlerle defalarca hücumdan sonra nihayet donanmasından toplar çıkararak ve de bir iki yerde metrisler kurarak kaleyi dövmeye başladığını, bunun üzerine Hüseyin Bey'in o yöreden asker toplayarak düşman

üzerine saldırıya geçtiğini; metrislerde olan melunların bozguna uğrayıp ister istemez gemilerine binerek kaçtıklarını bildirdiler. Hüseyin Bey, alınan başları ve bayraklarını göndererek olup bitenleri arz etti. Bu olay yeni, fetihlere bir başlangıç sayılarak bütün İslâm askerini ve saadetli padişah hazretlerinin kendisini çok sevindirdi.

Tatar Hanı Sahipgiray Han'ın, Karınca Kalabaklı Askeriye Padişah Ordusuna Katılması

Aynı yıl. Daha önce Sahipgiray Han Cenaplarına padişah buyruğu gönderilip bu seferde hizmette bulunması ısmarlanmıştı. Han, yukarda söylenen konağa gelip yakın bir yere kondu. Ertesi gün Prut ırmağının geçti. Hanzadeleri, mirzaları ve gösterişli beyleriyle birlikte alay bağladıktan sonra gelip padişahın elini öpmek şerefine ermesi ferman buyuruldu. Sabah erkenden asker sağ ve solda alay düzenine girdi. Yeryüzünün ve zamanın padişahı da güneş gibi parlak ışıklar saçarak yerini aldı. Önünde şehzadeleri, vezirleri ve devlet ileri gelenleri olduğu halde hepsi kendilerine ayrılan yerlerde durdular. Beylerbeyi mertebesindeki büyüklerle gazanın temeli olan komutanlar, sancakbeyleri askerleriyle bir düzen içinde ve Osmanlı yasalarındaki kurallar üzere bir geçit töreni yaptılar. Önünde top arabaları, mükemmel surette giyinip kuşanmış ve silâhlanmış topçuları ile arabacıları, gerilerinde yeniçeri birlikleri yürüyorlardı. Yeniçeri sancağı ile davul ve nakkareler. daha önce Tuna köprüsü geçildiği zaman, yeniçeriağası olan Amet Ağa'nın gerisinde yürümek üzere buyruğuna verilmişti. Böyle bir mükemmel düzen içinde geçilirken şanlı hanın selâm durduğu yere gelindiğinde üç el tüfek atıldı, arkasından yine üç kez top atışı yapıldı. Ortalıkta öyle bir gürültü koptu ki, hayretten herkes dudaklarını ısırdı. Özellikle, bu tarzdaki Osmanlı geleneklerini o zamana kadar görmemiş olan Tatar halkı hayretten hayrete düşerek akılları başlarından çıktı ve şaşkına döndüler. Sonra, kaba kuşluk vaktinde Tatar alayları ortaya çıktılar; sağ yanda mirza ve hanzadelerin önünde durdular ve saadetli padişahın gelmesini beklediler. Padişah hizalarına geldiği zaman selâm durdular. Ondan sonra davet olunarak beraberce konağa gittiler ve burada padişahın onlarla konuşmasıyla yüceltildiler. Ondan sonra da vedalaşıp konak yerlerine doğru uzaklaştılar. O gün ikinci vakti padişah divanı kuruldu. Ru-

meli beylerbeyile kimi sancakbeyleri birlikte varıp bütün Tatar beylerini ve mirzalarını han ile birlikte alıp toplantıya getirdiler. Burada padişahın elini öpmek şerefine eriştiler, bağış ve armağanlarını sundular ve gereği gibi padişahın türlü nimetlerinden nasiplerini alarak şahane ziyafetlerle ağırlandılar.

Kili ve Akkırman Toprakları Sınırının Belirtilmesi, Yeni Voyvodanın Atanması ve Boğdan Kâfirlerinin Cizre'ye Bağlanması

Bu sırada Boğdan voyvodası denen melun, binlerce dinsiz ile Potşani adlı yol vermez, sarp dağları sığınak edinmişti. Dağın çevresini berkitmiş, yolları ve sel yataklarını da duvarlar ördürerek sıkıca kapamış, burada karşı koymaya karar vermişti. Fakat saatli cihan padişahı, yanında olan Eflak askerinin baltacılarına emrederek oraya geniş bir yol açtırdı ve böylece İslâm askerinin geçmesine bir engel kalmadı. Durum böyle olunca melun, askerinin haberi olmadan gizli bir yoldan sıvışıp kaçtı. Askeri de, çoluk çocuklarını kurtarmak telaşına düşerek her biri bir yana dağıldı. Bu arada Yaş Pazarı denen kent de ateşe verilerek yerle bir edildi. Melunun arkasına düşmek üzere Semendere gazileri ile Tatar askerinden bir birlik ayrıldı.

Ondan sonra padişah Boğdan'ın başkenti olan Sincav'a gitti. Tüm halkı İslâm askerinin korkusu ile saklanmıştı. Cihan padişahı Boğdan halkını bağışladı ve dört güne kadar bütün beylerine, beyzadelerine Hristiyan ileri gelenlerine, rahip ve papazlarına, huzura gelmelerini emretti. Kaçan Voyvoda Petre'nin bu kentteki sarayında malı mülkü olduğunu öğrenen padişah, büyük mir-i ahur Hasan Ağa'yı bunları arayıp bulmakla görevlendirdi. Hasan Ağa definenin görüldüğü tahmin olunan yerleri kazarak türlü altın kaplar, sanat eserleri niteliğinde süslü püslü haçlar ve istavrozlar, kakmalı şiş ve kılıçlar, altın kaplı inciler, çeşitli eşya, mücevher ve kumaşlar çıkardı. Sayılamayacak kadar çok olan bütün bu eşya devlet hazinesine mal edildi. İtaat eden Boğdan ili boyarları, beyleri ve öteki ileri gelenleri hep bir arada padişahın önüne gelerek ona bağlılıklarını bildirdiler. Hepsisi haç ve istavrozlar üzerine yemin ederek, her ne ferman olunursa baş üstüne diyeceklerini ifade ve ilan ettiler. Bu arada İstefan Voyvodaoglu Çetne'nin kendilerine voyvoda atanmasını rica ettiler. Haraca bağlanması şartıyla dilekleri kabul edildi.

Kili ve Akkirman kalelerine bağı toprakların sınırları üzerinde çoğu kez anlamazlıklar çıkıyordu. Meselenin çözümü için Orta Boğdan'dan bir az toprak alınıp Prut ırmağından Akkirman tarafından Kılıç adlı şehrin karşısındaki Torlu suyuna kadar uzanan çizgi, sınır olarak tespit edildi. Bu sınırın iki yanında iki hisar bina olunması, padişahın gelecek her buyruğa boyun eğilmesi ve voyvodanın her iki yılda bir, ülkesinin haracını alarak şahsen İstanbul'a gelmesi şartları kabul olunarak antlaşmaya bağlandı. Eline bir mübarek berat verilen voyvodaya, Osmanlı geleneği uyarınca kızıl börk, ve altın üsküf ve onur kaftanı giydirildi. Aynı zamanda voyvoda, Boğdan'ın başkenti olan Sincav'da, geleneğe uyularak davul, nakkara, bayrak ve sancak ile karşılandı. O gün Boğdan vilâyeti Osmanlı egemenliği altına girmiş oldu. Burada Tatar askerine izin verildi. Han, bütün ileri gelenleriyle birlikte geldi, onur, kaftanları ile ağırlandı ve gereği gibi saygı gördü ve yurduna doğru yola koyuldu.

Daha önce, eh kralı olan sapkının da elçisi gelmiş ve orduyi hümayunda bulunuyordu. Ona da padişahın bir mektubu verilip kralına yollandı. Kaçmış olan eski Voyvoda Petre'nin Budin taraflarına gitmiş olması imkânı bulunduğundan, Budin Kralı Yanoş'a Petre'yi yakalaması için padişah mektubu yazılarak bir çavuşla gönderildi. Ve sonra, rebiulevvel ayının yirmi sekizinci günü (22.IX.1538) dönüş başladı. Sincav'dan kalkılarak İsakçı yakınındaki büyük köprüye gelindi. Devlet donanmasından ve daha başka yerlerden gelmiş olan ulaklar orada bekliyorlardı. Bunlardan birçok sevinçli haberler alındı. Sonra yola devamla cemaziyelevvel ayının yirmi dokuzuncu günü (24.X.1538) Edirne'ye varıldı.

OSMANLI DONANMASININ GÖRDÜĞÜ

İŞLERİN ÖZETİ

Saadetli padişah hazretlerinin sefere gitmesi kesinleştiği zaman Kapudan Gazi Hayreddin Paşa'ya da mükemmel bir donanma hazırlandı. Önce, üç bin tüfekçi yeniçeri, komutanlardan Kocaîli Sancakbeyi Ali Bey, Teke Sancakbeyi Hürrem Bey, Sayda sancakbeyi başka bir Ali Bey ve Alâîye Beyi Mustafa Bey, hepsi sancakları ve askerleri ile donanmada görevlendirilmişlerdi. Bunlar dokuz yüz kırk beş yıl safer ayının dokuzuncu günü (7.VII.1538). İstanbul'dan üç yüz parça eşsiz gemiyle gazaya çıktılar. Venedik adalarından istenildi, Andre ve Siriko adlı adalardaki kâfir yuvası ka-

lelere vardılar. İstendil adası boyun eğdi ve her yıl devlet hazinesine üç bin üç yüz kese Frenk altını teslim etmeyi üzerine aldı. Öteki iki ada ise, halkı kaçmış olduğundan talan ve tahrip olundu. Oradan Girit adasına yöneldiler, Kandiye Kalesi'nden gelmekte olan iki büyük barçayı (118) yakaladılar. Aynı bölgede olan Milosomo adındaki sağlam hisar üzerine yürüyünce halkı kaçtığından kale ve yirmi köyü talan ve tahrip olundu. Oradan Ayaro koto denilen kaleye vardılar. Buranın da halkı kaçmış olduğundan o taraftaki üç yüz köyü yağına ettiler. Daha sonra İstebid adındaki kaleyi, İskalaya ve İstilo diye anılan yüksek hisarları ve bunlara bağlı köyleri yağmaladılar. Çok geçmeden de Girit'e ulaştılar. Girit'teki üç kalenin ahalisi çıkıp dağlara sığınmıştı. Beş gün süre ile adayı talan ettiler ve kaçmış olan halkı ele geçirdiler.

Ondan sonra Rodos limanına ve arkasından İstanköy adasına vardıkları zaman büyük bir kâfir donanmasının yakın sularda dolaştığı haberini aldılar. Bu donanmanın papa, Venedik, Fransa ve İspanya tarafından gönderilen üç yüzü aşkın gemiden oluştuğunu öğrendiler. Kapudan Gazi Hayreddin Paşa, yerinde bir tedbir düşünerek, Preveze denilen kale yakınındaki bazı yerlerde pusular kurdu, donanmadan sağlam, yüğrük gemiler seçerek bunları, düşmanın karaya asker çıkarması ihtimalini göz önünde tutarak, yer yer kayalar arkasına yerleştirdi. Bu sırada kâfirlerin de bazı yüğrük gemileri geldi. Fakat düşman alınan tedbirleri gördüğünden karaya asker dökmekten vazgeçti ve bütü donanmasıyla Preveze'nin on mil açığına çekilip demir attı. Kapudan Paşa da, yüce Tanrı'ya güvenerek ve Peygamber'in ruhaniyetine sığınarak, sancaklar açıp ve davullar çaldırarak Preveze'nin yedi mil açığında düşman karşısına demir attı ve bütün gemilerinin toplanmasını bekledi. Fakat akşam erişip karanlık bastığından ertesi günü beklemek gerekiyordu.

O gece iki tarafın da karakol kayıkları ve kadırgaları birbirini gözetlerken kâfirler, kurtuluşu, gece yarısı sessiz sedasız demir kaldırıp karanlıktan yararlanarak kaçmakta buldular. Karakol kayıkları bu haberi iletince Kaptan Paşa, hemen gazilerle düşman arkasına düştü ise de melunlardan ne bir iz bulundu, ne de bir haber alınabildi. Ertesi cuma sabahı şafakla beraber direklerle çıkarılan gözcüleri Kefalonya taraflarında tekneler görüldüğünü haber verdiler. Hemen üzerlerine yelken açıldı. Onlar da, gazilerin gel-

118) Altı düz taşıt gemisi.

mekte olduklarını gördüler ve alay bağlayıp barçalarla kadirgaları art arda dizerek elverişli rüzgârla çekilip gittiler. Gaziler ise arkalarını bırakmayıp üzerlerine sürdüler. Tanrı hikmeti, rüzgâr da dindi ve bu yüzden barçalarını kadirgaların yedeğine çekirmek zorunda kaldılar. Gaziler de yetişip kâfirleri top ateşine tuttular. Andrea Dorya adındaki dinsiz kapudan seçkin kadirgaları ile artçı idi. Gazilerle karşılıklı top ateşi altında kaçıyordu. Daha sonra, dayanamayacağını anlayarak hemen yedeğindeki barçaları bıraktı ve kadirgası ile kaçmaya koyuldu. Öteki kadirgalar da kaptanlarını izleyerek çekilip gittiler. Hatta, artık yol alamayan barçaları kendi kadirgaları topa tutup bir çoklarını yaraladılar, gazilerimiz de bu barçaları top ateşi altına alarak bir kısmını yaraladılar, birkaçını da batırıp içinde bulduklarını yağmaladılar.

Tanrı'ya şükürler olsun, bu kadar kalabalık kâfir büyük iddialarla gelmişken, bozguna uğradılar ve zafer islâm askerinin oldu.

Olgunluğu göklere dayanan saadetli padişahın Boğdan vilâyetindeki hayırlı fetihleri, sonra da Gazi Kapudan Paşa'nın bu başarısı, islâm dünyasının tümünü sonsuz sevince boğdu.

BOSNA VİLAYETİNDE TİRE KALESİ'NİN DÜŞÜRÜLMESİ, YAĞMALANARAK YIKILMASI

İslâm gazilerinin en seçkini olan Bosna Sancakbeyi Gazi Hüsrev Bey, Venedik kâfirlerine bağlı ve deniz kıyısında bulunan Tire üzerine yürüdüğü zaman, kale içindeki melunlar kaçtılar. Topları ve birçok değerli eşyaları ele geçirilerek kent ve kale ateşe verildi. Çevresi baştan başa yerle bir ve dört bucağı talan edildi.

O sırada Venedik'in o taraflarda olan en büyük kalelerinden Zadra'nın komutanı, İsplit, Atra ve öteki kalelerinden ve donanmasından birçok asker toplayıp Kilis Kalesi'ni ele geçirmek amacı ile buraya geldi ve gece birkaç yerde pusu kurarak fırsat kollamaya başladı. Durumu önceden haber alan Kilis Beyi Murat Bey, Hüsrev Bey'den yardım istedi. Hüsrev Bey kalabalık kuvvetlerle imdada yetiştiğinden, kâfirlerin kendileri islâmların pusularına düştüler ve ulu Tanrı'nın yardımı ile çoğu kılıçtan geçirildi. Hatta Zadra Kalesi'nin atlıbaşısı görevinde olan kâfir esir alındı ve gaziler zengin ganimet ele geçirdiler. Bundan sonra Hüsrev Bey Gradiska yönlerine gittiğinden, kâfirler fırsat bu fırsattır diye beş, on bin melûn toplayarak Zadra'dan toparlarla çıktılar ve Nadin Kalesi'ni ku-

şattılar. Başarı kazanacaklarını umarken, Hüsrev Bey Gradiska'dan döndü ve giderek ayak topladığı sınırboyu askeri ile düşman üzerine yürümeye hazırlandı. Bunu duyan kâfirler kurtuluşu kaçıp kalelerine kapanmakta buldular. Hüsrev Bey de gelip Zadra kapısı önünde kondu ve Kilis Beyi Gazi Murat Bey'i bir miktar askerle göndererek düşmanı pusuya çekti. Yüce Tanrı'nın yardımı ile birçok melun kılıçtan geçirilerek büyük başarı kazanıldı. Başta atlıbaşı olmak üzere, kâfirlerin ileri gelenlerinden birçoğu zincire vuruldu ve kesilmiş başlarının belirtisi olarak, kulaklarıyla burunları iplere dizilip İstanbul'a gönderildi. Böylece gaziler padişahın duasını kazandılar ve onur kaftanları ile ödüllendirildiler.

HERSEK SANCAĞINDA NOVA KALESİ'NİN KURTARILMASI

9 Rebiulahir 946 (24, VIII, 1539). Gazi Hayreddin Paşa ile yaptığı savaşta donanmasını yitiren kâfirler, yenik ve yalın kaçıp giderken, deniz kıyısında bulunan Nova Kalesi üzerine yürüyüp kuşattılar. Herkes Sancakbeyi Bâli Bey, sancağı askeri ile yetişerek düşmanı kovmak ve Nova'yı kurtarmak için elden geleni yaptı ise de kuşatılmış olan kale içine asker sokmak imkânını bulamadı. Adı geçen kale halkının kötü davranışları ile çevrede yaşayan reayaya saldırıp satasmaları da Tanrı katında cezalandırılmalarına sebep oldu. Üçüncü gün düşman kaleye girdi ve içindeki Müslümanların tamamını öldürdü.

Yüce Tanrı'nın hikmeti, o memleket toprağının etkisiyle midir, yoksa Tanrı'dan başlarına gelecek mi vardır, şimdi hicri tarihin bin elliye eriştiği şu günlerde de halleri, eskisinden beterdir. Birbirini öldürmekten daha fena bir uğursuzluk yokken, hiç sebepsiz ölür ve öldürülürler; ne kovuşturulurlar ne de cezalandırılırlar. Beyleri kalelerine varsa içeri komazlar; içeri girse, hükümet etmek istese hemen kovarlar.

İşte bu kalenin düşman eline düştüğünü padişah duyunca, hemen Rumeli Beylerbeyi Hüsrev Paşa'yı donanma ile oraya gönderdi. Bunlar, Tanrı'nın yardımı ile, düşmana hiç göz açtırmayıp kaleyi fethettiler.

ŞEHZADE SULTAN BAYEZİT'İN SÜNNET DÜĞÜNÜ

15 Recep 946 (26, XI, 1539). Öteden beri şenliklerin yapıldığı yer olan At Meydanı güzelce düzenlenip donatıldı. Anadolu ve Ka-

raman beylerbeyleri de düğün hizmetleri için İstanbul'a çağrıldılar. O tarihte sadrâzam olan Lütfi Paşa, ikinci Vezir Süleyman Paşa, Mehmet Paşa, Rüstem Paşa, Anadolu beylerbeyi olan başka bir Süleyman Paşa, Karaman Beylerbeyi Ferhat Paşa, daha başka büyükler ve ileri gelenlerle tüm Divan üyeleri için bol bol şöenler verildi. Öteki şehzadelerin sünnetlerinde yapıldığı gibi bu sefer de güldürücüler ve türlü sanatçılar seyrölundu. Bütün bunlar on üç güne sığdırıldı. Öteden beri kırk günde yapıla gelen şöenler ve genlikler, bu kez sadrâzamanın çabalarıyla kısaltılarak tamamlandı. Gerçi bu kısaltmayı Lütfi Paşa'nın gevşekliğine yorarlardı, ama babasına baş kaldıran şehzadeye bu kadarının uygun görülmesinin her halde Tanrı tarafından geldiğine şüphe yoktur.

YEMEN VE ADEN VİLAYETLERİNİN FETHİ VEZİR SÜLEYMAN PAŞA'NIN DONANMA İLE HİND'DE DİYYU VE DEMEN LİMANLARINA DÜMEN ÇEVİRTİŞİ

Yıl 945 muharrem ayı ortaları (1538 haziranı ortaları). Bendeniz bu fetihleri ve gidişi bazı tarihlerde özet olarak okuduğumdan işin aslını bir türlü kavrayamamıştım. Ama sonradan saadetli padişahın 946 yılına (1539 - 1540) kadar olan gazalarını kaleme almış olan bir tarihten öğrendim. Bu kitabın yazarının adı belli değildir. Çünkü kitapta yazar adının konduğu yer, zalim bir adam tarafından üzerine mürekkep sürülerek karalanmıştır. Ama yazdıklarından anlaşıldığına göre bu zat'ın bilgin, özellikle astroloji-de usta bir adam imiş.

Sözü geçen tarih kitabında bu konuda verilen bilgi şöyledir : Süleyman Paşa, çalışkanlık ve atılganlıkta eşsiz doğruyu düşünür iyiliksever büyük bir devlet adamı imiş. Öyle ki altın kemerli, eli hançerli bin kölesi varmış ve bunların hepsi de Ad budunundan(119) kalma, boylu poslu, seçkin kahraman, güçlü kuvvetli yiğitler imiş. Kendisi de her zaman köleleri ile ve onların gösterdikleri saygı ve sevgiyle övünürmüş.

Sadrâzam Maktul İbrahim Paşa Mısır'a vardığı zaman, onu Şam'dan Mısır beylerbeyliğine getirmişti. Tam on yıl bu makamda kaldı, daima Yemen ve Aden'in fethi için çalışır dururdu. Rahmetli padişah da izin verip 937 (1530 - 1531) tarihinde alt-

119) Yemen dolaylarında yaşamış bir budun. Bunlar, Hud Peygamber'e inanmadıklarından yok edilmişlerdir.

miş parça gemi ile, Süveyş'te yapılacak gemiler için kereste ve donatım takımları gönderdi. Böylece Papa kimisi kadirga, kimisi de barça, mavna ve firkate türlerinden olmak üzere seksen parça gemiyi Süveyş iskelesinde inşaa edip hazırladı. Sonra, Bağdat seferi sırasında Mısır beylerbeyliği Deli Hüsrev Paşa'ya verilerek kendisinin Mısır hazinesiyle padişahın Bağdat seferine katılması ferman buyuruldu. Seferden sonra İstanbul'da vezir olarak iş başında iken daha iki yıl dolmadan başladığı işi sona erdirmek üzere yeniden Mısır beylerbeyliğine gönderildi. Saadetli padişah o zaman Boğdan seferine gitti. Kapudan Hayreddin Paşa donanma ile Akdeniz'e çıktığında yirmi parça kadirga ve gemi ile Süleyman Paşa'ya donanma gereçleri gönderildi ve böylece Süveyş'teki donanma gereği gibi hazırlamış oldu.

Rastlantı bu ya, tam o sıralarda, Hint Okyanusu kıyısında atalarından kalma yedi, sekiz büyük ticaret iskelesine sahip Gücerat ülkesinin padişahı, Hint Padişahı Sultan Babül oğlu Hümayun'un saldırısına uğrar. Bunun üzerine Gücerat hükümdarı Osmanlı padişahından Hümayun'a karşı yardım ister. Sahrabası Celaleddin Ekber'in babası olan Hümayun Padişah, Hint sultanlığına geçince çok güçlenip Kandahar'ı Agra denen büyük kent ile Hint ülkesinin başkenti olan Delhi'yi zorbaların elinden kurtarmıştı. O sırada Gücerat ülkesinin hükümdarı olan Bahadır Şah'ın da üzerine yürüdü. Bunun üzerine Bahadır Şah haremî ile hazinesini Mekke'ye yolladı. Aynı zamanda Osmanlı padişahına da, zengin armağanlarla bir elçi gönderip yardım diledi. Elçi 943 (1536 - 1537) tarihinde Edirne'ye gelip padişahın eteğini öpmek şerefine erişti. Sunduğu armağanlardan biri, değeri Hintlilerce altmış kürür(120) olan göz kaşıyıcı bir kemer idi. Her kürür yüz bin altın olmuş. Bunu, adını bilmediğimiz erdemli yazar da «onların söylediklerine göre» diye aktararak «doğru ya da yanlış, vebali anlatana aittir» demiş.

Bahadır Şah, Hümayun Padişah ile kimi kez karşı koyarak, kimi kez de barışarak uğraşıp dururken, en verimli ticaret limanı olan Diyu'yu Portekiz kâfirleri bin bir hile ve zora baş vurarak ele geçirdiler. Bahadır Şah başkentine dönünce Diyu benderini düşman elinde buldu. Gerçi Osmanlı padişahından yardım ve imdat ummaktadır ama Diyu benderini ele geçirmiş olan kâfirlerle barış yolunu aramayı da ihmal etmez ve barış bahanesiyle belki düş-

120) Hint parası, rupi kesesi.

manı yok edebilirim diye düşünür. Bu sırada düşmanın büyük bir filosu da Diyu limanına girer. Bahadır Şah filonun kaptanını ziyafet bahanesiyle getirip öldürmeyi tasarlamıştır. Fakat kâfirler de kendisini gemilerine, ya da inşa ettikleri kaleye (Garcin dışı) davet edip orada işini bitirmek için hazırlık yaparlar. Bahadır Şah vezirleri ile sandallara binip davet yerine giderken, kâfirlerin tutum ve davranışlarından şüphelenerek hemen geri döner. Rahmetli Nişancı Celâlzade tarihide önce Bahadır Şah kâfir kaptanını katletti, bununla beraber bu sırada Bahadır Şah da şehitler arasına karıştı. Durumu Mısır'da Vezir Süleyman Paşa duyunca, bilinen herhangi bir mirasçısı olmadığından, Bahadır Şah'ın Mekke'de olan hazinesini getirtip İstanbul'a yolladı. Celâlzade bu konuda da çok abartılmış bilgi vermektedir: Öteki bağış ve anı eşyasından başka kilitli ve kurşunlu üç yüz sandık içinde som altın külçe, gümüş ve sikkeler İstanbul'a gelerek padişah Divanında sayılıp tartıldıktan sonra hazineye teslim olundu demiş.

Şimdi, vezir Süleyman Paşa büyük çabalarla Mısır ve Suriye'den yirmi bin kadar Arap toplayıp bunları hazırladı. Mısır ve daha başka ülkelerden bin bir vaat ve bağış karşılığında donanmasının ikmalini tamamladı ve seksen parça mükemmel surette donatılmış gemi ile dokuz yüz kırk beş yılı muharrem ayının on beşinci günü (13 VI, 1538). Süveyş limanından kalkıp Yemen, Aden, Hint, Gücerat, Diyu yönüne yelken açtı. Tur iskelesinde on gün kaldıktan sonra bir haftada Cidde limanına vararak burada bir hafta geçirdi. Oradan hareketle Zebid kentinin karşısından geçerek Gamrah (Kamaran) denilen adaya uğradı. Burada da birkaç gün kaldı ve safer ayının sonunda (27 Temmuz 1538) Aden iskelesine ulaştı.

Aden, büyük somaklı bir kaya üzerinde kurulmuş bir kettir. Kale duvarlarına, gökteki burçlara, çıkma imkânı bulunmadığı gibi çıkılamaz, kulelerine de, gökyüzünde nasıl burçlar bölüşüne ulaşmak düşünülemez ise bunlara girilemez öyle sağlam bir kale idi. Neyse ki Aden'in hakimi olan Davut oğlu Amir adındaki Arap emiri iyilikle elde edilerek savaş vermeden, kan dökülmeden kaleyi teslim almak nasip oldu. Kaleye bağlı yerlerin tümü boyun eğdi ve sancakbeyliğine komutanlardan Behram Bey getirildi.

Oradan uygun rüzgârla Hint yönüne yelken açılıp rebülevvel ayının ilk günü (28, VII, 1538) Gücerat ülkesinde Diyu yakınlarında sapkın Portekizlilerin elindeki Gogola ve kât (Garcia da

sa) denen sağlam kalelerin önünde demir atıldı. Karaya asker ve top çıkarılıp söylenen kalelere hücum edildi ve Tanrı'nın yardımı ile kolayca fetholundular. İçlerindeki bin kadar kâfir kılıçtan geçirildikten sonra Diyu limanına gidildi. O sırada Bahadır Şah'ın yerine padişah olan Melik Mahmud'a mektup ve adam yollanarak yiyecek maddeleri göndermesi ve kendisinin de islâm askeri ile görüşmek üzere gelmesi istendi. Aynı zamanda Diyu iskelesinde kâfirlerin bina etmiş oldukları kalelerin kuşatılmasına başlandı. Melunlar, öyle bir sağlam kale meydana getirmişler, üç yanı denizle çevrili; kara yanı ise yüksek sur ve burçlarla, kuvvetli ve sağlam kulelerle öyle bir sağlam hale getirmişlerdi ki daha iyisi düşünülemezdi. Süleyman Paşa da donanmadan yirmi bin kadar er ve yeterince kale döven topar çıkardı ve metrisler yaptırdı. Böylece kale bir ay kadar kuşatıldıktan sonra içindeki kâfirlerin direnişleri kırıldı ve sonunda gaziler dış kaleyi ele geçirdiler.

Rahmetli Celalzade de, Süleyman Paşa'nın kaleyi tam iki buçuk ay boyunca kuşattığını yazmıştır; Aden Hakimi Emir Amir'in Aden'in ele geçirilişinden sonra ortadan kaldırılması sebebiyle Melik Mahmud'un da aynı akıbete uğramaktan korkarak Osmanlılara yiyecek vermediğini ve boyun eğmediğini belirtmiştir; bu yüzden saadetli padişah, Süleyman Paşa'yı azarladı demektedir.

Gaziler dış kaleye yerleştikten sonra iç kaleyi de zorlamaya koyuldular. Fakat Melik Mahmut'tan beklenen yiyecek maddeleri gelmedi. Yardım edeceği yerde, eşkiya Frenklerle bir çeşit barış yaptığı, kâfirlerin uyutma ve hilelerine aldanarak Müslümanlara hiçbir surette yiyecek vermediği ve başka işlerde de karşı çıktığı görüldü. O, kale alınırsa kendisi için alınacağı ve kendisine teslim edileceği kararlaştırılmış olduğu halde, kendi çıkarlarının hangi tarafta olduğunu anlamaktan acizdi. Bu nedenle, daha fazla uğraşmadan dönmek gereği duyuldu. Böylece Osmanlılar toparlarını olaysızca metrislerden çıkarıp gemilerine koydular ve birçok ganimetleri beraberlerine alarak esenlikle döndüler.

O uzak illerde tam üç ay gaza yapıp cehennemlik kâfirleri geçitli sıkıntılara soktuktan sonra yirminci günü Aden Kalesi'ne bağlı Şıhr adındaki kentin iskelesine vardılar. Kentin hakimi uysalca gelip boyun eğdi ve burası da Osmanlı egemenliği altındaki ülkelere katılmış oldu. Oradan Aden Kalesi iskelesine gelip demir attılar. Yeterince yiyecek ve su ikmali yaptıktan sonra demir alıp Bab-ı Sed (Babü'l-mendeb) denen boğaza girerek Derbent (Moha)

adındaki kentin iskelesine yanaştılar. Rumlardan bazı rezil kimseler bu memlekete sızarak aşırı derecede zulüm ile ortalığı kasıp kavurmakta idiler. Şimdi, ileri görüşlü vezir, bu alçak zorba takımının başı olan Zebid Hakimi Nahuda Emir Ahmet'e adam göndererek türlü vaatlarla kendisini padişaha bağlanmaya çağırırdı. Ama eşkiyalık hastalığı ile onun gözleri kör olduğundan yolunu sapıttı ve paşanın buyruklarına karşı çıkarak dağ tepelerine sığındı. Sonradan paşa, arkasına adamlar taktı. Bunlar, tatlı dille onu ayartarak yakaladılar. Zincire vurularak cezasını çekti. Sonra paşa, eski Diyar-ı bekr beylerbeyi rahmetli Bıyıklı Mehmet Paşa'nın oğlu Mustafa Bey'i Yemen beylerbeyliğine atadı. Bu güzel ülkede üç ay kadar kalarak memleket işleriyle ilgili meseleleri gereği gibi düzene koyduktan sonra demir alıp şaban ayının yirmi ikinci günü (13/1/1539) Cidde iskelesine vardı ve yaptığı fetihleri ulak ile İstanbul'a bildirdi. Kendisi hac için Mekke'ye gitti, donanmayı da Süveyş iskelesine yolladı. Hac farzını ödedikten sonra öteki hacılarla Mısır'a ve oradan İstanbul'a döndü. Padişahın ayağına yüz sürmekle mutluluğa, vezirlik makamına oturmakla da meramına erişti. Daha sonra Lütü Paşa yerine vezir-i azam oldu.

HİNT SEFERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Geniş bilgi ve anlayış sahibi olan kimselerce bilinir ki, o yiğit vezirin sonsuz çabalarıyla gerçekleşen bu sefer, harita bilgilerinin pek çok dikkatli çalışmaları, İslâm padişahının yüksek himmetleri ve Ulu yaratıcının yardımında gösterdiği el açıklığı sayesinde meydana gelebilmiş bir Tanrı armağanıdır. Çünkü, Süveyş nerde, Diyu ve Demen iskeleleri nerde! Süveyş'ten ve Cidde'den geçiş, Bab boğazından çıkış, sonra Hint Okyanusu üzerinden Aden kıyıları, oradan da Yemen topraklarının ucu olan Sicer ve Zufer sahilleri ve Basra yakınlarına kadar uzanan Hürmüz Körfezi- Süveyş körfezinden kalkıp uzun, engin bir deniz aşılarak ve de Paris ile şiraz gün ortasının ötesinde bırakılarak doğu yönüne tâ Diyu ve Demen'e kadar gidilmiş ve bu kadar uzak yerlerde kaleler fethedilmiş, nice kâfir öldürülmüş, korkmadan, yılmadan iki, üç ay o illerde yağma, talan ve gazalarla İslâm padişahının gücü ve parlaklığı gösterilmiştir. Ne mutlu bir himmet, ne mutlu bir Tanrı armağanı! Yüce Tanrı gazi padişahları, gazi vezirleri rahmet denizinde boğsun ve cennet bahçeleriyle ödülendirsin, Tanrı ve onun mutlak elçisi hakkı için!

PADİŞAHIN MACARİSTAN SEFERİ ÖZETİ

Budin'e Beylerbeyi Atanması, Yola Çıkış

25 Safer 948 (20, VI, 1541). Tanrı yardımı ile Budin Kalesi alındığı zaman, krallığı Erdel Banı Yanoşa verilmişti. Şimdi bu kral ölmüş bulunduğundan Beç Kralı Ferdinand, Nemçe ve Leh imparatoru olan kardeşi Karol'un (121) yardımı ile büyük bir ordu gönderdi. Budin, Şimdi ölen kralın eşinin elinde bulunduğundan, ve başlarında bir kral olmadığından saadetli padişahın imdadı erişmeden kolayca alınır. Budin ele geçirilince de tüm Macar kaleleri kenrisine boyun eğerk düşüncesindeydi. Padişah yine de buraları kurtarmaya gelirse, hepsini yeniden ele geçirinçeye kadar zaman geçer diye düşünüyordu. Ferdinand bu umut ve amaç ile büyük bir ordu toplayarak Budin'e geldi. Gürz-i İlyas tepesi dibinde tabur bağlayıp dört gün, dört gece boyunca kaleyi dövüp durdu.

Bu haber padişahın kulağına erişince, işi sıkı tutarak hemen Rumeli beylerbeyinin Rumeli askeriyle, Üçüncü Vezir Mehmet Paşa'nın da yeniçeri ve kapıkulundan, iki bölük ile imdada koşmalarını emretti. Bunlar çabucak yola çıktıktan sonra saadetli padişahın kendiside alışıla geldiği biçimde hazırlanarak, devlet ve ikbal ile bütün askerlerinin başında, yukarda söylenen günde hareket etti.

Ancak, Vezir Mehmet Paşa, padişahdan önce Budin'e varmış ve düşman karşısında yer almış bulunuyordu. Böylece, kâfirler hisar ile ordu arasında kaldılar ve gece gündüz savaşmakta direndiler. Çok kalabalık olduklarından bir takımı hisar içindeki İslâmlarla, bir takımı da imdat kuvvetleri ile çarpışmaktan bir an bile geri durmadılar. Taburlarının bir yanı dağın eteğine dayalı idi. Savaşmaya çıkan atlı ve yayası top altından ayrılmadan İslâm askeri ile çarpışır, sıkıştıkça tabura kaçıp top yerine çekilirdi. Böylece bir aydan fazla uğraşıldı. Fakat kaledeki halk ağır sıkıntılara uğrayıp darlığa düşmüştü. Bu arada padişah hazretleri de, âlemi aydınlatan güneş gibi, hiçbir konakta eğlenmeden hızlı yürüyüşlerle Sava ve Drava ırmaklarını aşarak üç, dört konak yakına kadar geldiği zaman, karınca gibi kalabalık askerin heybet ve gümbürtüsü ortalığı kapladığı gibi, düşmanı da korku ve sıkıntı bastı. Bu durum karşısında dokuz yüz kırk sekiz yılı rebiulevvelinin yirmi dokuzuncu gü-

121) Kutsal Roma - Germen İmparatoru V. Karl, Şariken.

nü (24.VII.1541) akşamdan sonra gemilerine sıvışıp Tuna'nın öte yakasına geçmek niyetiyle kaçmak üzere olduklarını sezen İslâm askeri, hemen pervasızca düşman taburlarına hücum ettiler. Korkularından gemilerinde o kadar tıkanıklık oldu ki kâfirlerden kimisi daha karadan ayağını kesmeden, kılıçtan geçti, kimisi de can korkusu ile üst üste yığılarak gemilere dolduklarından, Tuna sularına gömülüp gittiler. Kurtulanlar pek azdı. Başbuğları da o sırada yaralanıp Komran yakınlarında canını cehennem zebanisine verdi.

Sabah erkenden yiğit vezir düşman mevzilerini doladı. O eşsiz toplar, kale dövenler, silâh ve cephaneler, sayısız savaş araçları, hepsi birden padişah hazinesine mal edildi. Padişahın kendisi ise cemaziyel evvelin dördüncü günü (26.VIII.1541) aynı yere geldi, Kâfirlerden diri tutulanlar alay alay getirilip sancakları baş aşağı ve mızıka takımları ile öteki süs eşyaları tersine dönmüş olduğu halde, toptan öldürülmelerine ferman çıktı ve hepsi, düşman kıran kılıçlara yem oldu. Yüce Tanrı'nın yüksek inayetleri ve Peygamber Hazretlerinin bereket saçıcı mucizelerinin feyzi ile öyle bir zafer kazanıldı ki, tarih ve siyer (122) kitapları'na başlık oldu. Bütün din düşmanları kahrolsun ve İslâm askerleri zaferler kazanmadan bir an geri kalmasın, amin!

Macaristan'ın Başkenti Budin'e Beylerbeyi Atanması

8 Cemaziyevvel 948 (30, VII, 1541). Gaza işi yüce Tanrı'nı yardımı ile böylece zaferle sonuçlanıp âlemlerin yaratıcısına şükranlar sunduktan sonra, Macar işlerini bir düzene koymanın sırası gelmişti. Ölen Budin kralının eşi Leh kralının kızı, adı da Asun idi ve kraliçe sanı ile anılırdı. Kraliçe, Bosna ve Hırvat dilinde kral karısı demek olur. Saadetli padişah onu avutmak istedi. Kraliçenin en büyük isteği, Erdel yönetiminin başına geçmektir. Padişah hazretleri onu kırmadı ve o sırada dünyaya gelip Simon Yanoş adı takılan küçük ve yetim oğluna Erdel beyliğini armağan etti. Bazı tecrübeli büyüklerin çocuğa kethüda ve lala olup erginlik çağına gelinceye dek ülkenin yönetim işlerini yürütmelerini ferman buyurdu. Bunun üzerine kral ailesi, bütün eşyaları ve adamları ile Budin'den çıkıp Erdel'e gitti. Dinsiz kral Ferdinand'ın göz koyduğu ve bütün Hristiyan hükümdarların imrendikleri Budin Kalesi'nin kule ve burçlarına padişahın bayrakları çekildi. Büyük kilisesi (ka-

122) Peygamberin özgeçmişini anlatan kitap.

tedral) heykel, resim, nakış ve putlardan temizlenip yerlerine güzel görünümlü kürsü, minber ve zarif mihrap konularak camiye çevrildi ve içinde Müslüman cemaati namaz kılıp dua ettiler. Mübarek Cuma günü, Tanrı'nın gölgesi padişah hazretleri, devlet büyükleri ve vezirlerin hepsiyle bir araya gelerek yeni camiye şereflendirdi.

Bir Öykü :

Güvenilir bazı kimselerden dinlemişimdir : Sonucu zafer olan bu seferde rahmetli Ebussuud Efendi kazasker imiş. Kendisinin hoş söyler, güzel sesli iki öğrencisi varmış. Her ikisini de, âlemin sığınağı olan gazi padişah tanırır. Kazasker, birgün bunlardan hangisinin hutbeyi okuması için emir vereceğini padişahın sorar. Rahmetli gazi hakan «ikisinin de birbirinden ayrılır yanı yoktur, fetih konusunda ikisi de birer hutbe kaleme alsınlar siz, hangisini tercih ederseniz o okunsun» buyurur. Gerçekten de, birinin şair olarak yazdığı hutbe daha çok beğenilir ve hutbeyi o okur. Buna karşılık kendisine mülâzımlık (kadı adaylığı) ile bir avuç altın ödül verilir. Seferden dönüştü Belgrad'a gelindiğinde Ebussuud Efendi, aynı öğrencisine bir kadılık verilmesini padişaha teklif eder. Fakat padişah «yok molla, henüz erkendir» diyerek teklifini kabul etmez. İstanbul'a döndükten sonra uzunca bir zaman geçer, ama rahmetli teklifini bir daha tekrarlamaz. Bir gün arza girince padişah, «yeni mülâzımı unuttun, bundan sonra mülâzımlığı son bulmuştur» buyurur. Yüce Tanrı o gazi ve adil padişahı rahmet denizinin enginlerinde boğsun, mülâzımlığı ve kadılığı böyle bilir, böyle gözetmiştir.

Budin Camiinde usta konuşmacı yalın kılıçla minbere çıkıp da, âlemlerin yaratıcısına hamd ve peygamberlerin en seçkinine duadan sonra muzaffer padişahın adını andığı zaman, bütün Müslüman askerleri ve hesaba sığmayacak kadar çok olan müminler öyle bir havaya girdiler, öyle coştular ki, gözyaşları seller gibi aktı; bu gazanın başlıca etkeni olan İslâm padişahına ulu Tanrı'nın yardımcı olması için o kadar dua ettiler ki, anlatılmasına ve yazılmasına inkân yoktur. Umulur ki, Tanrı katında kabul edilmiş olsun.

Rahmetli Nişancı Celâlzade Tabakatü'l-memâlik adlı kitabında o güzel üslubu ile şöyle yazar : Halifelğin sığınağı olan padişah hazretleri mutluluk ve ikbal ile henüz camiin içinde, bereket meyveleri ile dolu olan namaz yerinde bulunuyordu. Geleneğe uygun olarak bütün ağalar orada hazır idiler. O mübarek cami eskiden kili-

se iken kentin mahallelerine bitişik idi ve kilise kapısına yukardan bakan kâfir evleri vardı : Halifelğin sığınağı olan padişah hazretlerini namaz kılariken görmek için kadın ve kız takımı ev kapıları önüne çıkmış beklemekteydiler. Çok da kalabalık idiler. Şaşakalmışlık içinde birtakım sözler söylüyorlardı. Bunlar ne diyorlar diye tercüman aracılığı ile sordum. Anlaşıldı ki, onlar «bugün duyduğumuz seslerin tıpkısını eskiden de geceleyin, kimi sabahları ve Cuma günleri içerden gelirdi ve biz bu nağmeleri dinlerdik; hatta bazı papazlarımız bu yüzden kilisemizi bırakarak başka kiliselere gittiler» diyorlarmış.

Kâfir tarihlerinde şöyle yazılmıştır : Saadetli padişah mutluluk içinde gelip eski Budin sahrasına kondu ve kraliçe ile kraloğlu olacak bebeğe zengin armağanlar gönderdi. En başta koşumları mükemmel, altın zincirli üç at, sırma işlenmiş ve değeri yüksek üç kaftan, altın kılıç ve topuz olmak üzere, daha birçok eşya; kraliçe için değerli yüzükler kadın süs eşyalarından altın, inci ve türlü türlü gerdanlık ve yüzükler; ayrıca, seferde beraber bulunan şehzade Sultan Selim ile Sultan Bayezit tarafından da daha başka armağanlar yollandı. Bütün bunları Çavuşbaşı Ali Ağa getirmişti. Ali Ağa, «elbette saadetli padişah kral oğlunu görmek arzu buyururlar», diye çocuğun götürülmesini kesinlikle istedi. Her ne kadar kraliçe biraz tereddüt gösterdi ise de yanındaki devlet adamları, her ne bahasına olursa olsun göndermemek olmaz diye kraliçenin kuşkusunu giderdiler. Böylece, Budin'in bütün kapudanları, beyleri ve kral oğlunun vekilleri yerinde olan kâfir beyleri, bebek kral oğlunun önüne düşüp padişah otağının yolunu tuttular. Padişah tarafından da özengi ağaları ve bütün bölük halkı tarafından parlak bir şekilde karşılandılar. Otağa vardıkları zaman kral oğlu, dadısı ve birkaç belli başlı lalasıyla beraber harem dairesine alındı. Öteki kâfirler ikram için vezir çadırlarına götürüldüler ve çok ilgi gösterilerek ağırlandılar.

Bu sırada beşer, onar kişilik topluluklar halinde yeniciler ve kimi ileri gelenler, gezip görmek bahanesiyle kaleye doldular ve kale kapılarını tuttular. Ondan sonra, «Budin'de olan kâfirler artık bayraklarını bıraksınlar, güvenle ve sağlıklı evlerinde otursunlar» diye dellallar dolaştırdılar. İçeriye girmiş olan yeniciler, beşer, onar birleşerek birer evi konak diye tuttular. Böylece âlemin padişahı Budin mülkünü kazanmış oldu. Doğrusu bu, o kadar övülmeye değer bir davranıştır ki, fetih tarihlerine başlık yapılsa yeridir. Gerçi padişah, hangi yoldan olursa olsun bu işi yapabiliirdi ve

düşmanın karşı koyacak hali yoktu. Ama binlerce kâfiri yalnız beşer, onar bin kuruşluk mülkünden dile ayırmak ne kadar zor olur ne kadar kan dökülürdü; «bize böyle diriliktense ölmek yeğdir» diyebilirler, içlerinde umutsuzluktan, karşı koyacaklar bulunabilirdi. Bir tek kâfiri bile böyle bir tuzağa düşürmek varken, başka türlü hareket edilseydi «saadetli padişah sözünde ve amanında durmadan viresini bozdu» demek gerekirdi. Bütün olarak bu davranışın birçok iyi tarafları vardır. Bunları ayrıca anlatmak gerekmez, sınır boylarının durumunu tanıyanlar bu işleri iyi bilirler.

Bu sırada Beç Kralı Ferdinand'ın yüksek rütbeli bir elçisi geldi ve birçok bağışlarla armağanlar getirdi. Kral, Yanoşa uygulanmış olan şartlar ile, yani haraca bağlanarak, Budin'in kendisine bağışlanmasını rica ediyordu. Padişah hazretleri elçiye şöyle cevap verdi :

«Ferdinand artık Macar ülkesinden elini çeksin ve elinde bulunan Nemçe için her yıl haraç vermeyi kabul etsin. Barış olursa ancak böylelikle olur, başka türlü olmaz.» Elçi bu üzücü cevapla yurduna döndü.

Defterdar ile Nişancı Paşa kraliçeye altın ve lacivertle bezemiş bir antlaşma götürdüler. Antlaşmada saadetli padişah, oğlu krallık görevini yapabileceği çağa geldiği zaman yine kendisinin iş başında kalacağına yeminle söz veriyordu. Sanırım ki o zamanlarda Celâlzade nişancılık görevinde idi, fakat gariptir ki tarihinde böyle bir kayıt yoktur. Belki henüz nişancı değildi de sonradan nişancı oldu ve bu konuya dokunmaya gerek görmemiştir. Onun hayat hikâyesi de, yerinde yazılmıştır. İsteyenler oraya bakarlar.

Budin'in yönetimi ve korunması çok önemli bir işti ve bunun için kuvvetli, denenmiş bir adama ihtiyaç vardı. Nitelikleri ve iyi ahlâkı ile denkleri arasında sıvrılmış bir kişi olan eski Bağdat Beylerbeyi Süleyman Paşa bu göreve lâyık görülerek vezirlik rütbesi ile Budin eyaletinin başına getirildi. Aynı zamanda Hayrettin adında erdemli ve doğruluktan ayrılmaz bir kadı ile yeterince koruyucu asker, komutan araç ve gereçler gerektiği gibi tamamlanıp hazırlandı. Budin'in karşısında bulunan Peşte komutanlığına da üç bin yenicheri ile sekbanbaşı atandı ve bu kalenin de ihtiyaçları karşılandı.

Bu işlerden sonra padişah hazretleri ayın dördüncü günü dönüş yolculuğuna başladı, konakları geride bırakarak şaban ayının sekizinci günü (8, XI, 1541) İstanbul'a erişti. Onun gelişi ile başkent, frem bağımlı kışkıracak bir hâle döndü.

Peşte Kalesi'nin Kuşatılması, Kara Hersek'in Öldürülmesi ve Kâfir Askerinin Bozguna Uğraması

Yıl 949 (1542-1543). Bu savaş, İslâm gazalarının en büyüklerinden biri olduğu halde, tarihçilerin çoğu yazmamışlardır. Celâlzade, Tabakatü'l-Memâlik adlı tarihinde sadece, Estergon ve İstoni Belgrad seferine Peşte'nin kuşatılmasının yol açtığını söylemekle yetinmiştir. Ramazanzade ile Ali Efendi ve daha başka tarihçiler ise, konuya hiç temas etmeden geçmişlerdir. Yalnız Kâtip Mehmet Efendi çok kısa olarak savaştan söz etmiştir. O zaman, kuşatılmış kale içindeki komutanlardan biri, Köstendil sancağı beyi rahmetli Hızır Paşa imiş. Bazı olayları ondan aktarmış. Fakat, bizim atamız olan Bosna alaybeyi, sancağı ve askeri ile kalede kapanmış. Bunu babamız ve amcamızdan duymuştum. Sonra da kâfir tarihlerinden gerçekleri öğrendim. Olaylar, özetle şöyledir :

Saadetli padişah hazretleri, kalesine İslâm bayraklarını çekerek Budin'i beylerbeylik yaptıkları zaman, Beç kralı olan Ferdinand Budin'e elçi göndermiş ve yine Kral Yanos'a verildiği gibi, her yıl Macar ülkesinin haracını göndermek şartı ile Macar krallığının kendisine bağışlanmasını dilemişti. Saadetli padişah kralın elçisini gereği gibi itibar ve iltifatlarla karşılamış, getirdiği hediyelere karşılık olmak üzere zengin armağanlarla memleketine göndermişti. Ancak, bizimle barış yapmak isterse «Budin daha önceden bizimdi, Macar budunu da Budin'e bağlıdır, kendisinin hiçbir ilgisi yoktur, fakat Nemçe'nin her yıl haracını göndersin, öyle barış yapalım, kendisi de memleketinde rahat eylesin» diye buyurmuş ve bu yolda bir de mektup yollamıştı. Bu söz ve haber - ki hükümdarların sözü, sözlerin en makbulüdür - kâfirlerin yüreğine öyle oturdu ki, kendilerine rahat uyku haram oldu ve huzurları kaçtı. Gece gündüz bu derde çare aramaya başladılar. İmparator, Roma papazı, Leh, İspanya, Danimarka, İsveç, Hollanda, Venedik, Felemenk, Ankona ve Napoli kralları ile, memleketindeki Hersekler ve beylerle haberleşti. Bunlardan, belli bir zamanda imkân bulanların kendileri ya da vekilleri Torino'da buluştular ve toplantı yeri olarak, Nemçe'nin en büyük kentlerinden biri olan İspirne'yi kararlaştırdılar. Fakat saadetli padişah ile dostça ilişkiler kurmuş olup İslâm padişahının yardımı ile, İspanya krallığını ele geçirmek umudu ile yaşayan Fransa kralı, bu durumu öğrenince saadetli padişaha elçiler göndererek olup bitenleri haber verdi. Ayrıca da kendisiyle dost olan bazı Alman ileri gelenleri ile krallarını bu toplantıya katılmak ve yardımdan alkoymak girişimlerinde bulundu. Bunların kimileri gerçek-

ten alıkundu, kimilerini engellemek ise mümkün olmadı. Hepsi ikişer, üçer aylık yoldan gelerek söylenen yerde toplandılar. Var güçleri ile kolları sıvayıp her zamankinden daha büyük kuvvetler toplamaktan başka bir çıkar yol bulamadılar. Hepsinin katkısı ile meydana gelecek ordu öyle bir güçte olmalı idi ki, yalnız Budin'i değil, Belgrad'a kadar yitirilmiş olan kalelerin hepsini geri almakta güçlük çekilmemeli ve hatta saadetli padişah, eğer gelirse, karşısında duramamalı idi. Krala oy birliği ile vardılar. Bütün Hersekler, beyler ve krallar güçlerine göre asker, yiyecek, giyecek, para, araç ve gereçler verdiler. Böylece, yüz bini aşkın asker toplandı.

Tanrı'nın işi, o zaman Budin beylerbeyi olan Vezir Süleyman Paşa «dilediğine verir dilediğinden mülkü alırsın» * buyruğu sonucu vebadan öldü. Yerine atanan beylerbeylerimizden Bâli Bey Budin'e geldi. Kâfirlerin hazırlıkları Fransa kralının elçisinden haber alındığından, Bosna Valisi Ulama Paşa Budin'e imdat götürmekle görevlendirildi. Rumeli beylerbeyine de Sofya'da hazır olmak emrolundu. Semendre Bey'i Dokagin oğlu Mehmet Bey, Bojega beyi olan Yahya Paşazade Mehmet Beyin oğlu Arslan Bey, Köstendil Beyi Hızır Bey, Kilis Beyi Murat Bey ve Alacahisar Beyi Mehmet Bey, Ulama Paşa ile birlikte sancakları askerleriyle Budin'i savunmak görevini aldılar. Düşman Peşte ovasına konduğu zaman, bu komutanların hepsi Peşte Kalesi içine girdiler.

Aynı gün düşmanın öncü ve karakol kuvvetleri ile çetin bir savaşa tutuşularak sayısız kâfir telef edildi. Bir iki güne kadar kâfirler de metrislerini kurup kaleyi dövmeye başladılar. Fakat mesafe uzak olduğundan kale duvarlarına bir zarar veremiyorlardı. Daha yakına taşınarak bu kez daha etkili bir biçimde dövmeye başladılar. Öyle ki kırk balyemez topla ateş ediyorlardı. İlk gün üç bin altı yüz gülle atarak yüz zirâ (123) boyunda duvarı yerle bir ettiler. Üç bin yeniçerinin başında Budin'i savunmakla yükümlü bulunan sekbanbaşı da yeniçerilerinin çoğu ile Peşte'ye girmiş idi. Ulama Paşa, beylerbeyleriyle kalede kapanmayı saltanat namusuna aykırı sayarak, başta biraz isteksiz davranmıştı. Fakat sonra, o da olağanüstü çaba gösterdi. Düşmanın yıktığı duvar kesiminin iç yanında geniş ve derin bir hendek kazıldı. Böylece kale, yıkılan duvardan daha sağlam, daha dayanıklı bir hâle getirilmiş oldu. Düşman bütün gücünü toparlayarak hücumla kalkıştığı gün ne kadar kâfir kaleye girdiyse, bir teki bile kurtulamadan hepsi kılıçtan geçi-

* Kur'an.

123) Dirsekten orta parmağın ucuna kadar olan uzunluktaki bir ölçek, arşın.

rildi. Hatta kâfirler kendi tarihlerinde, eğer Türkler o gün saldırıya geçselerdi ordumuzu da bozmuş ve hepimizi ganimet olarak esir almış olurlardı diye açıkça yazmışlardır.

Kâtip Mehmet Efendi'nin tarihinde yazdığına ve geçmişlerimizden de duyduğumuza göre, ertesi gün yeniden hücumla geçmek için hazırlanmakta olan başbuğları Karahersekoğlu, çadırında kılıcını kuşanırken, Budin sarayından atılan bir top mermisi isabeti ile belinden ikiye biçildi kötü canını cehennem zebanisine teslim eyledi. Bu nedenle kâfirler hücumdan vaz geçtiler ve bilgisizlere has bir çaba ile durumu gizlemek için Budin saraylarına ve bazı başka yerlerine top attılar; gece karanlığı basınca da kalkıp kaçtılar. Bunun üzerine askerimiz alay alay kaleden çıkarak düşmanı kovalamaya başladı. Üç, dört konağa kadar o kadar çok kâfir kırıldılar ve o kadar çok ganimet aldılar ki, saymakla bitmez.

Ama kâfirler bu olayı başka türlü yazmışlardır : Hücumlar sırasında çok büyük kayıplar verdiğimiz ve hücum ile kaleyi almaktan umudu kestiğimiz için o gece Nemçe, Frenk, Macar ve daha başka kâfirler, başkomutanları olan Brandenburg ülkesi hükümdarı Yoahim Hersek'e gelip aralarında danıştılar. Her ne kadar Macar ile Frenkler, yine cahilik gayretinden, kalenin fethine çalışalım, bırakmayalım diye direndilerse de, özellikle Nemçe ileri gelenleri ile başbuğu, selâmetle kalkıp Viyana'ya dönmeyi daha uygun buldular. Topları ve öteki ağırlıkları gemilere yükleyip ayrıldılar. Türk askeri arkalarından kovaladı, şiddetli çarpışmalar ve uğraşlar oldu. Hatta Nemçe'nin başkapudanı - ki başkomutandan sonra gelir - bir top mermisi isabeti ile atını yitirdi; Türkler üzerine saldırıp başını kestiler ve Ulama Paşa'ya götürdüler. Gövdesini ise yine biz kurtardık ve götürüp Estergon'da gömdük. O zaman tüm Nemçeliler bütün giyecek ve eşyalarını bırakıp kaçmak istediler, fakat Frenk kapudanı ile Macar kapudanının çabaları ile durduruldular. O çarpışmadan sonra sağ kalanları Viyana'ya götürdüler.

Büyük bir ihtimalle işin gerçeği böyledir. Çünkü Nemçe taburunun, özellikle başkomutanlar çadırının Budin ve Peşte'den topla erişecek yerde kurulmadığı kesindir. O halde, başkapudanın topla vurularak düştüğü iddiası, bu sebeple, yanlış olur. Tanrı'ya şükürler olsun, padişahın kendisi bile karşı duramasın diye böbürlenerek gelen bu kadar çok sayıdaki kâfirler, bir avuç kale halkı önünde kaçıp gittiler. Bu, Tanrı'nın ne mutlu bir lütfu, Peygamberin ne kutlu bir mucizesi, padişahın ne mutlu bir talihi! İyi soydan gelenler hakkı için.

Gürz İlyas Bayırı adının nasıl ortaya çıktığı üzerine : İslamlar arasında yaygın olan söylenti şöyledir : Gürz İlyas, Yanya kasabasında yiğit bir adam imiş. Belgrad henüz kâfirler elinde iken durmadan kale altına koşar, kimi zaman kâfir yakalar, kimi zaman da baş kesermiş, öyle ki kale kapısını kimseye açtırmazmış. Sonra kâfirler fırsat bulup onu şehit etmişler ve cennete gitmiş. Şöhreti hâla kâfir dilinde türküsü ile söylenir. Boşnak ve ulak dilinde bu türküye davri derler. Uzun bir öykü ve masal biçiminde garip bir takım şeyler anlatırlar ki şöyledir :

Gürz İlyas'ı şehit ettikleri zaman başını kesip Budin kralına göndermişler. Kral da, güya ünlü bir yarar yiğit başıdır diye Gürz İlyas türbesine gömdürmüş ve o tepenin bu ad ile anılmasına neden olmuş. Fakat kâfirler tarihlerinde başka türlü yazmışlardır, şöyle ki :

Macar budunu henüz Hristiyan olmadan kimi ateşe, kimi suya, kimi hayvanlara taparlardı ve sapkınlık içindeydiler. Kendi yanlış inançlarınca bir ermiş olan İştewan Kral zamanında ilk kez Batacan soyundan bir Frenk papazı ortaya çıktı. Adına Nemçe dilinde Kirazdus derlerdi. Onun da bir ermiş olduğunu duyan kral, papazı yanına getirtti ve oğluna öğretmen atadı. O da kralın oğlunu okutup eğitti, öyle ki oğul da babası ve hocası gibi bir ermiş oldu ve adına Sende İmpre dediler.

Bundan sonra papaz Kirazdus cezbeye kapılarak çöllere, ıssız kırlara düştü ve Bel adındaki sahrada yedi yıl ibadet ve perhizle yaşadı. Sonra Macar ileri gelenleri papazın böyle başıboş dolaşmakta olduğuna üzülerək yalvararak onu alıp getirdiler ve kendilerine başbuğ yaptılar. Erdel'de Kanadin memleketinde başbuğ olarak o kadar kanaatkâr ve iyiliksever bir tutum içinde yaşadı ki, daha üstünü düşünülemez. Sonra Kral İştewan öldü, oğlu krallığı kabul etmedi. Bu yüzden Macar budunu içinde fitne ve fesat çıkmaya başladı; din ve devlet uğruna nice kanlar döküldü, ortalık karmakarışık bir hale geldi. Bu sebeple halkın çoğu Hristiyan dininden döndü. Çünkü Hristiyanlık henüz aralarında tam anlamı ile yerleşmiş değildi, sallantıda idi. Hristiyanları katleder oldular ve öldürdüklerinin çoğu da papazlardı, öyle ki ortalıkta bir papaz kalmadı denilecek kadar ileri gidiildi.

Adı geçen Kirazdus yollara düşerek İstoni Belgrad kilisesine gelmişdi ve epey bir zaman orada ibadetle uğraşıp durdu. Bir gün Hristiyanlık uğruna öldürölmek gerektiği içine doğru ve bunu

kendi müritlerine açıkladı. Hepsi, biz seninle birlikte öldürülmeyi cana minnet biliriz dediler ve İstoni Belgrad'dan kalkıp Budin'e geldiler. Hristiyan dininden dönmüş olanların Yanos adında bir kapudanları vardı. Bunlar Kirazdus ve yoldaşlarının üzerine saldırarak taşa tuttular, Kirazdus'u arabasından alarak tepeye çıkardılar ve oradan aşağıya, Tuna yönüne yuvarladılar. Ölüsünü görmek üzere kendileri aşağıya indikleri zaman, onun hala canlı olduğunu gördüler ve vücuduna bir mızrak sapladıktan sonra başını bir taşla çarpa çarpa parçaladılar. Kanı o taşla yapıştı ve yıllarca Tuna suyu içinde kaldığı halde yıkanıp çıkmadı. Yedi yıl sonra papazlar gelip bu ibret verici olayı gördüler ve üzerindeki kanı kazıyarak Kanadin kilisesinde onurlu bir yere koydular; taşı da ayak basılmaz bir yere çektiler. Sonradan, Macar budunu çoğunlukla Hristiyan dinine girdikleri zaman, onun anısına ayın tepeye bir kilise yaptılar. İşte o bayır, ondan sonra Papaz Kirazdus adı ile anılır oldu.

**SAADETİ PADIŞAH HAZRETLERİNİN BU PARLAK
GAZASINI, YANI BUDIN'E İSLAM ASKERİ KOYMASI
OLAYINI KAFİR TARİHLERİ ŞÖYLE YAZMIŞLARDIR :**

Akıl ve anlayış sahibi olan kimseler bilsinler ki bu çevirinin özeti yukarda verilmiştir. Gerçi çevirinin olduğu gibi bu kitaba konması kararlaştırmıştı ve böylesi yararsız da olmazdı; ama biz böyle yapmadık ve ayrıntıları müsveddede bırakarak yalnız önemli kısımlarını özetle temize çektik, şöyle ki :

Saadetli padişahın aldığı karar gereğince Budin Kralı Sapolay Yanos, Şebeş Kalesi'nde ölüm döşegine düştüğü zaman, Macar büyükleri ile ileri gelenlerini yanına topladı ve göz yaşları arasında hepsine seslenerek şöyle vasiyette bulundu : «Sakin İslâm padişahının eteği altından başınızı çıkarmayın. Eğer çıkarırsanız kesinlikle pişmanlık duyarsınız. Çok defa denemişimdir ve sizin de başınızdan geçmiştir, gaflet etmeyesiniz». Kral saadetli padişaha da bir tür bağlılık mektubu yazdı : «Benim halk içinde değer ve itibarım yokken saadetli padişah beni Budin mülküne kral yaptı; çok devlet ve mülk, sağlam ve güçlü asker sahibi krallara beni galip kıldı ve beni düşmanlara çığnetmedi. Tanrı buyruğu ile geçici dünyadan ayrılmak üzere olduğum şu anda saadetli padişahımdan dilerim ki, benim saçı bitmedik yetim çocuğumu ve kimsesiz, eli eteği

kısa dul karımı düşmanlarıma çığnetmesin ve mülkümü düşmanlara kaptırmasın». Çok üzüntülü, acıklı sözlerle ve kanlı gözyaşları içinde mektubu bitirip Peçuy başbuğu ile padişaha gönderdi.

Beğ kralı Ferdinand, Yanos Kral'ın öldüğünü duyunca iki elçi hazırlayıp birini saadetli padişaha, ötekini de Budin kraliçesine gönderdi ve tatlı dille Budin'in kendisine verilmesini istedi. Fakat kraliçe gelen elçiyi uzun süre bekletti. Kimi hastalığını, kimi de kocasının matemini tutmakta olduğunu ileri sürerek onu kabul etmekten kaçındı. En sonunda, akıllı bir devlet adamı olan elçi, kabul edildiği zaman, krallarla buluşmada gelenek olduğu üzere kraliçeye büyük saygı gösterdi ve çok dualar, kulluklar sundu. Ondan sonra Kral Ferdinand'ın mektubunu sundu ve efendisinin ağızdan ısmarladıklarını birer birer anlattı. Fakat kraliçenin cevabı şöyle oldu :

«Bu çok büyük bir iştir ve açık bir cevap verme imkânım yoktur. Bu kadar önemli bir meselede Macar beylerinin oyunu almak gerekir. Ayrıca, benim bir de büyüğüm vardır ki o, Leh kralı bulunan babamdır. Babam Kral Ferdinand'ın da dostudur. Ona da adam gönderip danışayım. Babam, iki tarafın da iyiliğini ister bir adamdır, görelim onun oyu ne olur, nasıl görür. Eğer Ferdinand, üzerine asker yollar, zorla alırım derse, bir dul kadın üzerine ve bir saçı bitmemiş yetim üzerine gelmekten utanmaz mı? Belki kimse, bu davranışını kendisi için bir marifet saymaz. Şimdiki halde benim ona verebileceğim cevap budur. Eğer asker toplayıp üzerine gelirse elimden ne gelir? Bildiğinden geri durmasın».

Elçi bu cevaplarla Ferdinand'a vardığı zaman, «eğer Budin gerek ise, padişahın imdat erişmeden hemen oraya asker gönder, yoksa kadının niyeti seni oyalayıp engellemektir» dedi. Kral da hemen topladığı askeri Budin üzerine yolladı. Bu kuvvetler önce Vişegrad'ı, Vaç ve Peşte'yi aldılar ve bu kalelerin içine çok sayıda Nemçe askeri koydular. Sonra gidip Budin'i kuşattılar. Fakat bu sırada Nemçe askeri Macar reayasına tecavüz eder oldular. Bu yüzden Budin'deki Macar askeri çok Nemçeli öldürdüler. Bu sebeple, kuşatma ordusunda olan Macarlarla Nemçelilerin araları açıldı ve sonunda Nemçeliler, Macarlardan korkarak, kalkıp Beğ'e doğru gittiler.

O günlerde idi ki ölüm döşegindeki Kral Yanos'un elçi olarak İstanbul'a göndermiş olduğu Peçuy başbuğu döndü ve saadetli padişahın çok vaadlerde ve lütuflarda bulunduğu haberini getirdi. Pa-

dişahın, kral oğlu küçük yavruya gönderdiği krallık beratı ile krallık topuzunu ileterek teslim etti. Bosna Beyi Hüsrev Bey'in, Semendre Sancağı Beyi Mehmet Bey'in ve Kilis Sancağı Bey'i Murat Bey'in kış gelmeden önce Budin'in imdadına yetismeleri için buyruk çıkarıldığını bildirdi. Elçinin dediğine göre padişah hazretleri, her zaman için yardımını esirgemeyeceğine dair ant vermiş, ilkbaharda kendisinin de geleceğini vaad etmişti. İstanbul'dan çıkacağı gün Kral Ferdinand'ın padişaha gönderdiği elçiye rastlamış ve onu, vardığı gibi, saadetli padişah Yedikule'ye hapsedmişti. Çünkü bu adam, önceleri Macar beylerinden iken, döneklik ederek Kral Ferdinand'ın hizmetine girmişti.

İmdat için gönderilen asker ve beyler, büyük birlikler halinde Tulin'e kadar geldiler. Fakat karakış bastırmış ve Tuna donmuştu. Haber Budin'e ulaştığı zaman kraliçe, Balyoz Terek'i iki bin atlı ile Türkleri karşılamaya yolladı. Balyoz Terek, kraliçenin dilediğini beylere bildirdi. Bunun üzerine imdat kuvvetleri kışlarına çekildiler ve ilkbaharda düşman gelmeden önce erismeyi üzerlerine aldılar. Gerçekten de, sözlerinde durarak, hıdırellez gününü imdada yetiştiler ve Vaç ile Vişegrad kalelerini aldılar, ama Peşte'yi alamadılar. Çünkü içine çok sayıda Nemçe'li kapanmış idi. Orada çok adam kırıldı ve sonunda, hücum için elde yaya askeri olmadığından, Peşte'yi almaktan vaz geçtiler.

Bunun üzerine Kral Ferdinand ile kardeşi sapkın imparator gayrete gelip Budin üzerine yeniden asker gönderdiler. Büyük kuvvetlerle kaleyi kuşattılar ve tatlı sözlerle, bin bir vaatlerle Budin'i istediler. Fakat Macarlar hiç aldırış etmediler, hatta cevap bile vermediler. Bunun üzerine iki yerde metris kurup kaleyi dövmeye başladılar. Saadetli padişah da, kendinden önce Vezir Mehmet Paşa'yı, Semendre Beyi Mehmet Bey'i, Hüsrev Bey'in yerini alan Ulama Paşa'yı ve Murat Bey'i gönderdi. Bunlar gelip dağın karşısına kondular. Kalabalık askerleri vardı. Nemçeliler de sayıca çok idiler; hem kaleyi döverler, hem de Müslüman askerinin saldırılarına karşılık verirlerdi. Fakat sonunda padişahın gelmesi yakınlınca, Nemçeliler taburlarını Peşte yakasına geçirmeye başladılar. Durumu anlayan Türk askerleri, üzerlerine saldırdılar ve birçok gemilerini batırdılar, birçok askerlerini kırdılar, çoğunu da esir ettiler. Böylece bütün ordu bozuldu ve Türkler yağma ederek zengin ganimetler aldılar. Nemçe askerinin başkomutanı olan hersek (düka) yaralandı ve Komran'a vardığı gün öldü. Sağ kalanlar, rezil olarak ve adları kötüye çıkararak, Peşte'yi bırakıp gittiler.

Saadetli padişah Budin'e varınca Eski Budin ovasına kondu. Orada, yararlık göstermiş olanlara rütbe ve mevkiiler dağıttı, zengin bağışlarla onları ödüllendirdi. Alınan Nemçe ve Macar esirlerini önüne getirterek hepsini öldürttü. Yalnız iki kapudanı diri olarak alıkoydu. Beraberinde getirmiş olduğu yirmi dört bin Tatar askerini oradan akına yolladı ve İstoni Belgrad çevresini, Estergon'un karşı yakasını ve Nitra kıyısını baştan başa talan ve halkını esir ettirdi. İnsan, hayvan ve tutsakların sayısını ancak yüce Tanrı bildirdi.

Oradan kral oğlu küçük çocuğa değerli armağanlar gönderdi. Som altın ve süslü koşumları ile üç at, kakmalı kılıçlar, topuzlar, baştan başa altın işlemeli kaftanlar ve daha başka armağanların hesabı yoktu. Kraliçeye de birçok değerli yüzükler, kordonlar, padişah hazinesinden gayri yerlerde bulunmaz giysiler yolladı. Yine Şehzade Sultan Selim ve Sultan Bayezit tarafından çok değerli başka armağanlar gönderdi. Çavuşbaşı Ali Ağa bütün bunları götürüp teslim etti, saadetli padişahın saygı ve sevgileri ile birlikte selâmlarını da ilettiler. Kralın oğlunu da görmek istediğini söyledi. «Kendisi ile birlikte kaleyi Nemçelilerden kurtaran Macar büyükleri ile beyleri de beraber gelsinler, korkmasınlar, onlara umduklarından daha iyi mumale ederim; saadetli padişahı tanırırsınız, gücü ve büyüklüğü dünya padişahlarının hepsinden üstündür, dostuna dost, düşmanına düşmandır; kraliçeyi de kendi cariyesi yerine tutar, oğlunu kendinin bilir» dedi.

Kraliçe çok düşündü. Ne cevap vereceğini bilmiyordu. Çünkü oğlunu göndermek istemezdi, ama vezirleri ile beyleri, aykırı bir tutumun imkânsız olduğunu söylediler. Sonunda oğlunu, dadısı ve birkaç kadın ile, bin bir türlü düşünce ve kuruntu içinde, bir yaylı arabaya bindirip gönderdi ve kendisi, ağlaya ağlaya evinde kaldı. Tüm Macar büyükleri, tüfekçilerini ve bütün askerlerini süsleyip önlerine katarak, kraloğlu ile beraber gittiler. Türk askerleri tepeden tırnağa altın ve gümüşe boğulmuş bir kılıkta öyle parlak bir biçimde onları karşıladılar ki görenlerin gözleri kamaşırdı. Onlar da kral oğlunun arabası önüne düşüp onu padişah otağına götürdüler. Sonra arabası, dadısı ve birkaç talası ile padişah haremine aldılar. Beyleri ve askeri de, vezirlerle beylerbeylerin ve ağaların çadırına götürdüler, konuklara yakınlık ve dostluk gösterdiler.

Meğer saadetli padişah, kaleyi seyetmek bahanesiyle yenice-rilerin beşer, onar kişilik kümeler halinde kale içine girmelerine

gizlice emir vermiş. Böylece, yenîçeriler, Budin'de olanlardan kim-
senin birşey sezemeyeceği bir surette bu işi yaptılar. İlkın avcılar
kapısından bir bölük geçip içerde oturdu. Oradan kalenin her bir
kapısına birer miktar yenîçeri vardı ve kısa bir zamanda bütün so-
kaklarla çarşılar yenîçeri ile doldu. Hemen dellallar, «herkes silâ-
hını bıraksın ve Türklere teslim etsin, kendi kapısı önünde güven
içinde otursun; aykırı davranan olursa başı gider» diye bağırma-
ya başladılar. Budinliler neye uğradıklarının ancak şimdi farkına var-
dılar. Evlerine beşer, onar yenîçeri girdi ve bu evleri kendilerine ko-
nak tuttular.

Padişah, Budin'e yenîçerilerin dolmuş olduklarını öğrenince,
kral oğlunu dadısı ve arabası ile annesine geri yolladı. Fakat kra-
lice, beyleri ve kapudanları gelmediğinden büyük bir korkuya düş-
tü, çok üzüldü ve Rüstem Paşa'ya bir rica mektubu gönderip salı-
verilmelerini iltimas etti. Yatsı vakti hepsi serbest bırakılarak geri
döndüler. Yalnız Balyos Terek alıkondu. Başvezir yerinde olan Fra-
tali Kürayn, Rüstem Paşa'nın konuğu oldu.

Bundan sonra padişah danışma emretti, lakin sözlerini bir
kaba koyamadılar (anlaşamadılar), padişahın ne istediğini anla-
yamadılar. Vezir Mehmet Paşa ile Ulama Paşa dediler ki : «Kra-
lice oğluyla beraber İstanbul'a götürülsün, çocuk büyüyüp yiğit
olduğu zaman ne hizmete layık görülürse orada kullanılsın». Hi-
ristiyanların ve bütün Macarların amansız düşmanı olmakla tanı-
nan Yahya Paşaoğlu Mehmet Paşa ise, «kralice ve oğlu, tüm Ma-
car büyüklüğü ile birlikte katlolunsun ve çoluk çocukları tutsak ya-
pılsın, kaleleri yerle bir edilsin; ikide birde bunlar için İslâm as-
keri ve saadetli padişahın kendisinin bu kadar zahmete katlanma-
larına ne gerek var? Eğer kralice korunmak isteniyorsa Leh kra-
lına, yani babasına gönderilsin ve Budin'i bu kuluna versin» gö-
rüşünü ileri sürdü. Rüstem Paşa da «Padişah ahdinden dönmez,
krallık yine oğluna verilsin ve her zaman edegeldiği üzere görüp
gözetsin» düşüncesini ortaya attı.

Bundan sonra padişah, çavuşbaşıyı şu haberle kraliçeye
gönderdi : «Oğlum yiğit oluncaya dek ben Budin'de Türk askeri
bulundururum, çünkü yavru Budin'i korumak gücünde değildir.
Düşmanı çoktur. Bazen biz iki, üç aylık bir uzaklıkta bulunuruz,
gelip erişmek kabil olmaz. Yiğit oluncaya kadar ona Erdel ülkesi
yeter, Erdel'in tuz madenleri, altın ve gümüş ocakları kâfi gelir.
Babasının (Leh kralının) mülküne de yakındır, kimse karşı çık-

madan varır oturur. Zenciyuş adlı kapudan Budin'de kalsın ve tüm Macar budununa o egemen olsun, bizim beylerbeyimiz Macar askerinin işine karışmasın; ona Budin'den günde beşer yüz akçelik ödenek ayırırım. Bütün kale kapudanları da yerli yerinde güvenlikle otursunlar. Kraliçeye yeteri kadar araba verilir. Kendisini Lipova'ya ulaştırınsınlar, orası kendi yurduudur. Huzur ve rahatlıkla, kavgasız ve düşmansız geçinsin gitsin». Kraliçe, çavuşbaşından bu haberi öğrenince üzüntü ve acıdan ağlayıp sızladı ve üstünü başını yırtmaya başladı. Ertesi gün baş defterdar ile nişancı paşa kraliçenin yanına geldiler ve padişahın vire kâğıdını getirdiler.

Bu sırada Kral Ferdinand'ın, zengin armağanlarla elçileri geldi. Ferdinand, Macaristan için haraca bağlanmak şartıyla Budin'i istiyormuş ve ne kadar tutsak olmuş Nemçeli varsa satın almama izin verin demiş. Padişah ise «eğer benimle barış isterse Nemçe'nin haracını göndersin ve Macar ülkesinden el çeksın; eğer kendi isteği ile vermezse, Allahın inayeti ile, kılıçla alırım ve tüm ülkelerini yakar yıkarım; tutsaklara gelince, eğer bu şartla barışa razı olursa, onları parasız pulsuz salıveririm» cevabını verdi. Elçiye de bu anlamda bir mektup ve getirdiği bağışlara denk armağanlarla geri gönderdi.

İşte devletli ve görkemli Sultan Süleyman, dünyada bir benzer olmayan ve yüzyıllardan beri padişahların taht yeri, hükümdarların özlemi olan Budin kentini böyle kolay bir surette aldı ve öteki ülkelerine kattı. Krallar ve bundan sonra gelecek imparatorlar kıyamete dek ağlasınlar.

PADİŞAH SEFERİNİN ÖZETİ,

Padişahın Gidişi, Pecuy, Estergon ve istoni Belgrad'ın Fethi :

18 Muharrem 950 (M. 23, IV, 1543). Peşte Kalesi üzerine yürüyüp de bozguna uğrayan kâfirlerin bu hareketi, padişah hazretlerinin hıncı ve öfkesinin son derece artmasına yol açmıştı. Bu sebeple o, İslâm askerinin savaşa hazırlanması için buyruk çıkardı.

O sırada Fransa kralının elçisi de geldi ve imparator olan soysuzun Fransa kralına karşı beslediği düşmanlığın ancak padişahın etkili yardımları ile ortadan kaldırılabilceğini anlattı, bunun için donanma göndermesini rica etti. Bunun üzerine padişah, tersanede ki gemiler dışında, çok sayıda kadırgalar yapılması için ferman çıkardı. Elçiye de, Gazi Hayreddin Paşa'yı mükemmel bir donanma ile yardıma göndereceğini vaad etti.

Bu kez, Osmanlı padişahlarının eski başkenti olan Edirne'ye gitmek üzere dokuz yüz kırk dokuz yılı şaban ayının yirmi sekizinci günü (8, XII, 1542) parlak gösteriler ve mutluluk içinde İstanbul'dan ayrılarak Edirne yolunu tuttu. O kış Edirne'de kaldı, kimi zaman gezinti ve avlanmalarla, kimi zaman da tatlı dilli yakınları ile gönlüne göre eğlenerek vakit geçirdi. Aynı zamanda, gayet sert bir kış ortasında, gazilerin en başında gelen Rumeli Beylerbeyi Ahmet Paşa'yı asker toplamak için Rumeli taraflarına yolladı.

Nevruz ve ilkbahar gelip de kış denen düşmanın sertliğini kırınca, ilk önce İstanbul limanından kaptanpaşa düşman yönüne yelken açtı. Sonra saadetli padişah, söylenen ayın onsekizinci hıdırellez günü Edirne'den, geleneğe uygun bir biçimde askeriyle ve Şehzade Sultan Bayezit beraberinde olarak hareketle, ilk durağı Çirmen oldu. Oradan konak, konak yolları geride bırakarak Rebiulevvel ayının ilk günü (4, VI, 1543) Belgrad'a vardı ve Sava ırmağı boyu, kanatlarının mutluluk getiren gölgesi ile örtüldü. Bu konakta Anadolu Beylerbeyi İbrahim Paşa askeri ile gelip padişah ordusuna katıldı. Rumeli Beylerbeyi Ahmet Paşa, muzaffer İslâm askerinin öncüsü idi. O konaktan, asker için Böğürdelen yakınında kurulmuş olan samanyolu benzeri köprüye doğru ilerlediler. Üç dört gün içinde bütün asker ile saadetli padişah bu köprüden geçtiler.

Valpova Kalesi'nin Fethi

19 Rebiulevvel 950 (M. 22, VI, 1543). Bu kalenin, büyük ordu varmadan önce kuşatılması ferman buyurulmuş olduğundan, küçük mir-i ahur iken Köstendil sancağı beyliğine getirilen Hızır Bey, Avlonya Beyi Mesih Bey ve İnebahtı Sancağı Beyi Yahya Paşazade Ahmet Bey, Össek Kalesi'nden toplar çıkarıp Valpova Kalesi'ni zorlamaya başladılar. Ancak, burası ufak, bir saray türünden berkitilmiş bir yer olduğu halde, birçok eşkiyaya sığınak ve yurt haline getirilmiş idi. İçindekiler canla başla çalışarak askerimizi defalarca püskürttüler ve bizzat padişah gelip de onu gözleriyle görünceye kadar dayanıp boyun eğmediler. On sekizinci günü İslâm gazileri şiddetli bir hücumla kalkmışlardı. Fakat yine sonuç alamamış, birçok gazi şehitlik şerbetini içmişti. Kâfirlerden de epeyce dinsiz ceehnnemi boylamıştı. Ama kalenin fethiyle zafere erişilememişti. Padişahın gelışı ile kalenin çevresi cennetin en üst katını bile kıskandıracak bir hâle dönüştüğü zaman, kat kat vezir alayları, Rumeli ve Anadolu beylerbeylerinin alayları, sonra öteki komutanların dehşet saçan başka alayları, sapkın düşmanın gözüne görününce, güçleri tükenip aman dilediler.

Camiü't - Tevarih adlı eserin yazarı rahmetli Kâtip Mehmet Efendi der ki : Bu, benim ilk seferimdi. Kardeşim, Yahya Paşazade Ahmet Bey'in kapıcıbaşı, kahraman ve saygı duyulan bir yiğit idi. Bu kale önünde ve sonra da Estergon yürüyüşünde yaralandı, ama ünlü bir kâfirin başını kesip getirdi. Rumeli Beylerbeyi Ahmet Paşa, onun kahramanlığını padişaha arz edince maaşını dört yüz akçe yükseltti. Günümüzde dört bin değil hatta on binde verilse kimse beğenmez, belki de kabul etmez. Zeamete erişmek kolay yoldan mümkün olduğundan eziyete kimse katlanmak istemez ve bu sebeple tımar sahipleri arasında değerlisi ve değersizli itibardan düşmüştür.

Şikloş Kalesi'nin Fethi ve Peçuy Kalesi'nin Amanla Alınması

Yıl 950 (M. 1543 - 1544). Bu kaleler önce Budin Kralı Ya-noş'a boyun eğmişler, onun ölümünden sonra da Kral Ferdinand'a bağlanmışlardı. Bu sebeple padişahın, üzerlerine yürümesi kararlaştırıldı. Padişah rebiyulevvel ayının yirmi altıncı günü (29, VI, 1543) karınca gibi kalabalık askeri ile Drava ırmağı üzerinde Valpova yakınında kurulmuş olan büyük köprüden geçti. Peçu, çevresi güllük ve bostanlı, her köşesi cennet bahçesi ve İrem bağı andırır eski bir kent ve sağlam bir kale idi. Össeg Sancağı Beyi Murat Bey ile Mohaç Beyi Kasım Bey Peçuy üzerine yürüdükleri zaman, içindekiler savaşarak güç gösteremediler ve boyun eğdiler. Mustucular kalenin fethedildiğini o menzilde padişaha bildirdiler.

Ertesi gün Şikloş ovası, denizler gibi coşkun gazilerin çadırları ile süslendi ve konulduğu saat hemen kalenin kuşatılmasına başlandı. Yer yer metrislere girildi. Rebiulahir ayının birine rastlayan çarşamba günü (4, VII, 1543) Divan kuruldu. Büyük vezirler padişahın çadırında oturdukları yerden gazilerle hisar savunucuları arasındaki savaşı seyredebiliyorlardı. Anadolu gazileri kalenin burçlarına çıktılar. Orada bir kıyamettir koptu ve bu boğuşma sonunda dış kale fethedildi. Kılıç artığı mırdarlar iç kaleye kaçtılar. Ondan sonra gece gündüz savaş devam etti ve söylenen ayın dördüncü günü amanla teslim alınarak kalenin fethi sona erdirildi. Ayın on altıncı günü (19, VII) padişah, vezir ve komutanlarla birlikte bu sağlam kaleyi gezdi. Ertesi gün de padişahın Divanında, hisarın fethi ile görevlendirilmiş olanlar onur kaftanları ile ödüllendirildiler ve cihanın boyun eğdiği tahtın saçağını öpmekle yüceltildiler. Söz konusu kaleler, kendilerine bağlı köylerle birlikte, Mohaç Sancağı Beyi Murat Bey'in sancağına eklendi.

Ertesi gün dönüş yolculuğu başladı. Budin'e varılınca buranın beylerbeyi ile, Budin'in korunmasıyla görevli olan sekbanbaşı da yeniçerileriyle, alametleri fetih olan sancakları karşıladılar. Budin'in çevresi asker çadırları ile bir İslâm yurduna (darüİslâm) dönüştü.

İbret Örneği Olan Estergon Kalesi'nin Fethi

2 Cemaziyelevvel 950 (3. VIII. 1543). Estergon, Tuna kıyısında yüksek bir tepe üzerinde kurulmuş öyle bir eşsiz ve yapımı zor bir kaledir ki anlatılması nitelendirilmesi imkânsızdır. Özellikle, acayip görünümlü bir kilisesi vardır ki bunun kapı duvarları renkli mermer taşları ile kaplı, çeşitli resim ve heykellerle süslenmiş bir rastlantı sonucu olarak, İslâmlar için mihrap yerinde olan acayip kubbesi yıldızlı bakırla kaplıdır. Bu kilise öyle bir bınadır ki bir eşi ve dengini bugüne dek hiç kimse, dünyanın hiçbir yerinde görmüş değildir.

Kalenin bulunduğu yüksek tepenin eteğinde, Tuna gibi denize benzer bir ırmağın kırk, elli zira' kadar uzağında, bir değirmen çarkı döndürür kalınlıkta bir ılcası vardır. Ustası bu ılcanın suyunu o kadar büyük bir maharetle bent ve kanallar içine almıştır ki, bunun nasıl, ne zaman ve kim tarafından yapıldığı bilinmemektedir. Tam yüz yıldır Müslümanların elindedir ve bugüne kadar hiçbir onarıma gerek duyulmamıştır. Hatta ılcanın kaynağını ve yeraltı su yollarını gereği gibi tanıyan kimse de yoktur. Yapan usta su yolunu yer altından kalenin kurulu bulunduğu tepenin dibine kadar getirmiş ve iki adam boyu kadar yükseğe çıkararak burada bir su deposu kurmuştur. Deponun dibine büyük bir çark yerleştirmiş ve bu çarkla suyu dar tunc borular içinde zorlayarak kalenin doruğuna çıkarmıştır. Dorukta yaptığı bir çeşmeden gece gündüz su akar. Çark dibinden çeşmeye kadar uzanan yol dik ve tam dört yüz altmış zira' uzunluğundadır. Hele saraydaki çok sayıda sapkın kral resimlerinin, som kırmızı ve beyaz mermer kaplı garip dehlizlerin, bezekli kemer ve salonların tanımlanması mümkün değildir.

Biz bunları, kuşatmadan önce, top ve lağımla harap olmadan, dört beş kez görmüştük. Kalenin bitişiğindeki küçük varoşla kale dışındaki büyük varoş da türlü bina ve tuhaf kiliselerle dolu idi. Bunlardan birinin bile, özetle de olsa, anlatılmasına imkan yoktur.

Daha önce, yeryüzünün padişahı Viyana kuşatmasıyla kâfirleri sıkıştırdığı zaman, bu kalenin sahibi olan irşek, kâfirlerce Roma papazından iki üç derece aşağı olan ruhban rezillerine denir; inşallah yeri geldiğinde bunlar hakkında da bilgi verilecektir. Viyana önüne gelip saadetli padişaha itaat etmiş ve Kral Yanoş tarafına geçmişti. Beç Kralı Ferdinand, Budin'de Kral Yanoş'u kuşatmaya gelirken, Estergon'u bu irşekin elinden almış, içine ıspanyol ve Nemçe tüfekçilerinden yeteri kadar kâfir koymuştu. O zamandan beri Beç Kralı Estergon'a sahip bulunuyordu.

Söylenen ayın yirmi ikinci günü Estergon ovasına konuldu. Tepe ve vadiler ıslâm askeri ile dolup taşınca, ıspanyol ve Nemçe kâfirlerinden seçilmiş melunlar yiğitlik taslayarak kalenin içine doldular. Kendi yüreklipliklerine, sayılanların çokluğuna ve kalenin dayanıklılığına güvenerek, bir taş kopartmamak ve metris kurdurmamak, hatta yan gözle baktırmamak umudu ile, o kadar top ve tüfek serpip çaba gösterdiler ki, kale çevresinde kimse'nin başını ve parmağını kaldıramayacağı bir durum meydana geldi. Ama Müslümanlar, cehennemlik kâfirlerin bu hareketini, korkudan yapmakta olduklarına yordular. Vezirlerin her biri bir koldan metrisler yapıp aynı gece topları tabiye ettiler ve gazilerin güvenlik içinde gidip gelmelerini sağlamak için sıçan yolları kazdılar. Sabaha kadar bu işlerle uğraştılar ve şafakla beraber, ulu Tanrı'nın yardımı ile, kaleyi dövmeye başladılar. Cemaziyelevvelin dördüncü günü yürüyüş olacağını dellallara bağırttılar. Gaziler, açılan gediklere doğru hücumla kalktılar. Sanki kıyamet kopmuş, ortalık ana baba gününe dönmüştü. Allah, Allah sesleri içinde taşlaşmış şeytan takımı, gazilerin kılıçları altında iki parça olurdu. İki taraftan da çok ölü vardı. Bolu Beyi Cühdî Sinin Bey ile Donanma Komutanı Zehr-i Mâr Mehmet Bey, o boğuşmada şehit düşenlar arasında idiler. Ama bu defaki hücum, yiğit taslağı kâfirlerin yüreklerini zayıf düşürdü ve aynı ayın altıncı günü aman dilediler. Padişahın merhametinden kendilerine aman başlandı, kalelerine bayrak ve sancaklar dikildi ve o günden beri Estergon ıslâm yurdu oldu.

Kâfir tarihlerinde, içindeki bütün insan leşleri ile kir ve pislikleri temizlettirildikten sonra onlara gidiş izni verildi diye yazmışlardır. Doğrusu, tabii olan bu davranış da bir yiğitlik, üstün nitelikteki hükümdarlara has bir kabiliyettir ki, şimdiye kadar başka bir padişahta görülmüş değildir.

Kale ortasında bulunan, bir benzeri daha görülmemiş büyük kilise, camiye çevrildi. Ertesi cuma günü, âlemin sığınağı olan pa-

dişah, atına binerek önce iç açıcı sarayı ve görkemli kaleyi gezdi. Ondan sonra yeni camide namaz kılıp gönül ferahlığı ile yaratana şükranlarını sundu. Şeriat kurallarını uygulamak için bir kadı, kaleyi korumak için bir dizdar ve koruyucu asker tayin etti. Başka ne gerekse hepsini yerine getirdi. Budin Beylerbeyi Bâli Paşa, Tanrı'nın rahmetine kavuşmuş ve Bâli Paşa alanında gömülmüştü. Budin beylerbeyiliği de Yahya Paşazade Semendre Beyi Mehmet Bey'e verilmiş idi. Estergon Kalesi de Budin sancağına bağlandı ve gerekli para devlet hazinesinden verilerek onarımı ve bakımı ile Mehmet Bey görevlendirildi.

Tata ve Vilan Kalelerinin Yıkılması

Aynı yıl. Padişah hazretleri, yukarda söylenen ayın on dördüncü günü devlet ve ikbal ile ayrılıp Tata adındaki ünlü kale yakınında konular. İçinde bulunan kâfirler, yedi iklim padişahı askerinin adı ve sesinden korkarak kaleyi boş bırakıp kaçmışlardı. Muzafer padişahın buyruğu ile değerli eşyaların yağmasından sonra kale tahrip ve yerle bir edildi. Artık oturulacak hali kalmadığından içine asker koymaya gerek de kalmadı.

Yakon dağı diye anılan yüksek ve eşsiz dağda bulunan ve daima eşkiya durağı, haydut yatağı olan Vilan Kalesi de, yağma olunduktan sonra bazı burçları ve duvarları yıkılıp harap edildi. Bu kale, ondan sonra bir daha canlanamamıştır ve bu zamana kadar ören durumunda kalmıştır. Ancak, sonradan kâfirler kaleyi bayındırlaştırdılar ve içine de birçok eşkiya yerleşti. Bunlar İslâm sınır boylarına saldırmaktan geri durmuyorlardı. Yine saadetli padişahın mübarek zamanlarında Cündî Hamza Bey İstoni Belgrat'ta sancakbeyi iken, Tata'da tutuklu olan tutsaklar, içlerinden birini Hamza Bey'e gönderirler ve falan yerden geceleyin gelip gizlice kaleye girmek mümkün olduğunu bildirirler. Hamza Bey de yalnız İstoni Belgrad gazileri ile, sözü geçen, tutsağın kılavuzluğu altında kaleye girmeyi başardılar ve sayısız ganimet aldılar. Ama sonradan Gazi Süleyman Han -ulu Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun- Sigetvar seferine çıktığı sırada kâfirler askerle gelip adı geçen kaleyi yeniden almışlardır.

Yahya Paşazade Mehmet Bey'in oğlu olan Budin beylerbeyi ünlü Arslan Paşa, senli benli ve açık kalpli bir adam imiş. Hatta söylendiğine göre onun yaptıklarını bir deli bile yapmazmış. Öyle bir çılgın imiş. Bu nedenle saadetli padişah Sigetvar üzerine yürüttüğü sırada Harşan adlı yüksek bir tepe yakınında bulunduğu zaman, padişah çadırı önünde idam olundu. Allah rahmet eylesin.

Güldürücü Bir Öykü

Adı geçen Arslan Paşa'nın kimi gülünç davranışları, çağdaşlarından dinlenmiştir. Bunların uzun boylu anlatılmasına bu kitabın hacmi elverişli değildir. Ancak, Arslan Paşa'nın hali ve davranışlarının bilinmesi için burada yalnız bir latifesini anlatmakla yetineceğiz.

Birgün padişah şenlik yapılmasını emreder. Her zamanki gibi çarşı pazar süslenip herkes kendi gücüne eğlenerek içki meclisleri düzenlenir. O sırada garip yaratılışlı paşa, kalede gezinirken çarşı ortasında Ortacami yakınında bir süprüntü yığını üzerine fakir bir adamın ciğer kızartığını görür. Oraya yönelir paşanın kendisine doğru geldiğini fark edince adam işini bırakıp gider. Paşa o yere varınca «burası ne güzel oturacak ve meclis kuracak yer imiş» diye ciğerin başına geçip oturur ve mutlak surette sahibinin bulunup getirilmesini emreder. Sahibi fakir bir ırgat gâvur imiş; onu bulup getirirler. Epeyce şakalaşıp iltifat ettikten sonra onu yanında oturtur ve meclis kurulur. Sohbet tam kızıştığı bir anda paşa ayağa kalkarak karşısına dikilir. Bu, leventlere has bir davranıştır; bir ricada bulunacağı zaman yapılır; leventler hâlâ bu geleneği uygularlar. Arslan Paşa bu durumda ve büyük bir alçak gönüllülükle «hepinizden rica ederim, böyle bir adamın sohbetini bastık, küstahlık ettik, günahımızı affetsin» diye yalvarır. Fakir gâvur ne yapsın! Sözde affeder. Aradan biraz zaman geçince yine aynı hareketi tekrarlar ve karşısına geçerek «rica ederim, beni kardeşliğe kabul etsin» der. Yine fakir gâvur ne desin. İkisi de parmaklarını keserler, birbirlerinin kanını yalarlar ve kardeş olurlar. Arslan Paşa, sonra yine ayağa kalkarak «bir ricam daha var, bu kere ben Müslüman olayım ve benim kardeşim gâvur olsun, buna lâıyk değildir» diyerek kâfiri Müslüman eder. Biraz bağışta bulunur ve bir sünnetçi getirterek oturduğu yerde onu sünnet ettirir. Davullar çaldırıp şenlikler ve eğlenceler ederler. Çok geçmeden yine ayağa kalkıp «bir ricam daha kaldı, kardeşim benim hatırım için Tanca oynasın» der ve zavallı yeni Müslümanı kaldırır. Ayağında donu yok, gömleği kısa, ayıp yerlerini örtemez. Koruyacağı elinde, kalkıp tanca oynar.

Paşanın çoğu davranışları böyle münasebetsiz imiş. Hatta bazı halleri padişahın kulağına ulaştıkça, büyüklerimizin hepsi akıllı, içlerinde böyle bir budalası da olsun buyurmuşlar. Bununla beraber Budin'de baruthane kurulması ve küherçeçe çıkarılması, onun güzel eserlerindendir. Yine ona kadar, Mısır hazinesi İstan-

bul'da çözülmeyip olduğu gibi sandıklar içinde Budin'e gidermiş, paşa bu yöntemi değiştirmiştir. Ayrıca, mukataa ve cizye gelirlerini deftere bağlamıştır; «ziyade» adı ile olan on iki bin kadar neferleri kaldırmıştır. Seferde fazlalayan günlük ödenekleri azaltarak «beşlu» takımına sekizler, «müstahfız»a altmış, «azap» ve kır bekçilerine dörder akçe gündelik verilmesini kanun yapmıştır. Rahmetli Sinan Paşa serdar olup Yanık seferine gidince Macar sınırını boyları baştan başa böyle idi. Bosna'da ise o zamana kadar rahmetli Fatih Sultan Mehmet Han - yüce Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun- tarafından tayin olunduğu gibi «beşlu»ya beşer, «müstahfız»a dörder «azap»a üçer akçe gündelik verilirdi. O çağda feth olunan bazı kalelerde de durum bunun gibidir. Bir vesile ile sözden söze geçildi, konudan uzaklaştık. Şimdi yine konuya dönelim.

İstoni Belgrad Kalesi'nin Fethi

3 Cemaziyelâhir 950 (3, IX, 1543). Cemaziyelevvelin on dokuzuncu günü (20, VIII, 1543) hakan hazretlerinin otağı, «darü'l-ci-hâd» (124) olan İstoni Belgrad Kalesi karşısında yüksek bir yere kurulup devlet ve ikbal ile buraya indiler. Gökteki yıldızlar gibi kalabalık asker de hisarın çevresinde çadırlarını kurup dört yanını kuşattılar,

Adı geçen kale geniş bir ova ortasında yer almaktadır. Dört yanı bir göl ile çevrilidir. Meydana gelen bataklık ve sazlıklar insanların ne hayvan üzerinde, ne de yüzerek gölü geçmelerine imkan vermemektedir. Böyle çetin bir yerde kurulmuş olan İstoni Belgrad eski ve sağlam bir kaledir. Ortasında yükselen kubbeli bir kilise, sanki dokuzuncu kat feleğe dayanmış gibi dünyada eşsizdir. Kilisenin güney ucuna bitişik olarak yapılmış olan büyük bir kümbet, kral mezarları için ayrılmıştı. Belki on kralın pis leşleri burada gömülü bulunuyordu. Fetihten sonra bu kilise yine kâfirlerin elinde bırakılmıştır. Kralların tahta çıkış ve biat törenleri burada yapılırdı. Hatta İstoni, Hırvat dilinde iskemle, yani taht anlamına gelir. Kralların gömülme ve tahta çıkma yeri olması dolayısıyla İstoni Belgrad'ın büyük bir önemi vardı.

Padişahın İstoni Belgrad'a yöneleceği kararlaştınca Anadolu Beylerbeyi İbrahim Paşa bazı yiğitlerle birlikte Budin'e gönderilip toplar getirmesi ferman olundu. Toplar geldiğinde metrisler ka-

124) Henüz İslâm egemenliği altına alınmamış yer.

zılmaya başlanarak bir yandan Üçüncü Vezir Mehmet Paşa Yeni-
çeriağası ile, öte yandan Dördüncü Vezir Hüsrev Paşa ve başka
bir yandan da Rumeli Beylerbeyi Ahmet Paşa, gece ile hisara ya-
kın yerlerde hendeklerini, yani sığın yollarını kazdılar. Aynı za-
manda başka savaş gereçleri de tamamlandı. Bu sırada öyle bir
çarpışma oldu ki evrenin gözü bir eşini daha görmüş değildi. Ka-
lenin fethi ancak toplarla mümkün olduğundan gaziler, topların
gelmesini dört gözle beklemekte idiler. Topların da yaklaştığı ha-
berî gelince bütün gaziler atlara binip karşıladılar. Hemen o gün
toplar, önceden hazırlanmış yerlerine dağıtıldı ve mevzilere konul-
dular. Ertesi sabah dualarla top atışına başladılar ve dünyayı du-
mana, cehennemlik kâfirlerin bulundukları yerleri de ateşe boğ-
dular. Birkaç gün sürekli olarak böylece dövdükten sonra kalede
gedikler açıldı. Açık kalpli ve senli benli bir adam olan Hüsrev
Paşa gazilerle muhabbet eder, herkesin hatırını sorardı. Bu neden-
le onun kolunda öteki vezirlerinkinden daha çok yiğit toplanırdı.
Söylenen ayın yirmi yedinci günü, yeteri kadar gedik açılmış ol-
duğu düşüncesiyle, gazileri hücumla kıskırttı. Öteki vezirlerle ne
haberleşti, ne de onları bekledi. Gaziler gediklere vardıkları za-
man durum hiç de sanıldığı gibi değildi. Açılan gediklerin yeteri
kadar geniş olmadığını gördüler. Kalabalık olan kâfirler karşı ko-
yup duvar önünde çok sayıda gaziye şehitlik şerbetini içirdiler. O
gün kaleyi ele geçirmek mümkün olmadı. Beş altı gün daha geceli
gündüzlü kaleyi dövdüler. Gaziler kale duvarları dibine dolup ken-
dilerine sığınacak yerler buldular ve fırsat kollamaya başladılar.
Cemaziyelâhır ayının ikisi pazar günü saadetli padişah tarafından
hücum emri verildi ve «ganimet malı yağma edilecektir» diye del-
lallar dağıtıldı. İslâm gazileri, sanki Kadir gecesi imiş gibi, o ge-
ceyi hiç dinlenmeden, ibadetle uykusuz geçirdiler. «Tanrı bir şeyi
diledi mi, sebebini de yaratır» sözünün anlamına uygun olarak,
kalenin fethi o gün kararlaşmış olduğundan, yüce Tanrı'nın 'buy-
ruğu ile bir sis çöktü. Sis o kadar yoğundu ki beş adım ilerisini gör-
mek imkanı yoktu. Bundan faydalanan gaziler, kâfirler fark et-
meden ve tek bir eri görmeden şafakla beraber harekete geçtiler;
hep birden ateşlenen topların güm'bürtüleri ve Allah, Allah, celle-
şanehu sesleri âlemi velveleye boğdukları ve o geniş ovayı titret-
tikleri zaman, birbiri ardından gediklere doldular. Fakat kâfirler
sonunda durumu anladılar, can ve başlarını ortaya koyarak öyle
bir kırıldılar ki çoğu yerlerde üst üste yığılıp kaldılar. İslâmlardan
da sayısız adam şehit düştü. Savaş epeyce uzun sürdü. Bu sırada
padişah yüce Tanrı'ya yalvararak ve mübarek gözyaşlarını nurlu

yanakları üzerinden akıtarak secdeye kapanmış, hatta kale fetholuncaya dek mübarek başını kaldırmamıştır. Elbette ki o içten gelen duası yüzünden Tanrı, inayetini esirgememiş ve İslâm gazileri melun kâfirleri ezip kaleye girmişlerdir. Vezirler ve beyler de askerin arkasından kaleye girdiler. Kılıç artığı kâfirler, iç kaleye sığınmak umudu ile kapısına koşuştular. Fakat içerdeki melunlar kapıyı kapadılar. Gaziler, o sırada kapıya birikenleri ve hendeklere dolanları ok ve tüfekle, kimilerini de kılıç ile kana boğdular. Rahmetli Celalzade şöyle der : Öyle birbiri üzerine düşüp yığılmış ve legleri tepe tepe olmuştu ki altlarında kalmış olan yaralı bir genç ancak üç gün sonra kale temizlenirken bulundu ve diri olarak dışarı çıkarıldı. O gün böylece, sonradan Beşli varoşlu adı verilen kale feth olundu.

Cemaziyelahirın üçüne rastlayan ertesi gün iç kaledeki kâfirler aman dilediler. Saadetli padişah Nemçe ve Frenk'ten olan kâfirlere aman bağışladı, fakat «yerli olan Macarlara aman yoktur, görelim bakalım, onlar Budin Kralı Yanos'a boyun eğmişken, üzerlerine düşman askeri gelmeden ve hiçbir surette baskı görmeden Kral Ferdinand'a niçin tâbi olmuşlardır?» buyurdular. Macar kâfirleri durumu öğrendikleri zaman kılıç ve kefenleri boyunlarında kaldılar. Ancak sonradan «saadetli padişaha reaya olur, cizye kabul ederiz» diye yalvardıklarından, onlara da aman verildi. Kral mezarlarının bulunduğu kilise kendilerine bırakıldı. Her biri kendi evine yerleşip oturdu. Sancakbeyliği, altı yüz bin akçe haslar ile Budin Beylerbeyi Yahya Paşa'nın kardeşi Ahmet Bey'e verildi. Bu Ahmet Bey inebahtı sancağı beyi idi ve Zehr-i Mâr Mehmet Bey'in yerine donanmaya serasker atanmıştı. Kaleye bin yeniçeri koruyucu ve üç bin yerli kulu konuldu.

Ama reaya olmayı ve cizye vermeyi kabul eden Macar kâfirleri, şarap taşıyorlarmış gibi görünerek, bazı savaş gereçlerini ve birçok eşkiyayı fiçılar içinde gizleyerek kale içine taşırlar ve bunları evlerinde ya da kiliselerinde saklarlar, ayrıca binlerce kâfiri de yol göstererek kaleye sokmaya kalkışırlar. Sancakbeyi ile bazı gaziler durumu öğrenince ansızın ev ve kiliselerini basıp arama yaparlar. Böylece gerçek meydana çıkar. Bunun üzerine gaziler bu kâfirlerin tümünü öldürürler, neleri var idiye ganimet olarak, aralarında bölüşürler. Sonra sancakbeyi onların evlerini satar ve parasıyla, varoşa çıkan kapının büyük kulesini yaptırır ve bütün kiliselerini temizletip camiye çevirir. Bu tapınağın kapısının iki yanında göklere dayanmış iki kulesi vardı. Kulelerin altı barut mahzeni ola-

rak kullanılıyordu; birinde ezan okunurdu, ötekisi saat kulesi idi. Bin on (1601-1602) tarihinde Yemişçi Hasan Paşa'nın serdarlığı zamanında kule düşman eline düştüğünde, mahzendeki baruta ateş düşmüş ve caminin güney yanı ile iki kulesi de yıkılarak taş yığını halinde bir dağ gibi dururdu. Sonradan o taş ile, belki her biri yüz zıradan uzun beş büyük kule bina olundu.

Bu güçsüz yazar bin kırk ikiden, bin kırk beş (1632-1636) tarihine kadar, zamanın gereği olarak, oranın valiliği görevini yapmakta idim. Kalenin tutsak koyacak hapishanesi, yani zindanı yoktu. Birçok tutsağımız bu yüzden kaçtı, birçokları da kayboldular. Kuzey yanda olan kulenin bir duvarı ayakta duruyordu. Altında bölüp iki kat haline gelecek yükseklikte bir yer vardı ve burayı az bir para harcamakla hapishane haline getirmek mümkündür. Bir parça daha içerisini kazıyıp zindan haline getirmeyi kulağıma koydular. Gerçekten de çok uygun oldu. Fakat o ayakta duran duvarın yıktırılması büyük himmete muhtaçtı. Gösterdiğim mimar ve kalfalar ayrı ayrı düşünceler ileri sürdüler. Sonunda, ta tepesine erişecek kadar uzun üç çam mertegi getirilip iskele yapılmasına karar verildi. Fakat bu, büyük masrafları gerektiriyor ve zaman alacaktı. Sonra, bazı masallarda buna benzer bir efsaneyi hatırladım. Bir sicim aldardım, ucuna avuç ayası biçiminde bir kurşun bağlattım ve güçlü kanlı birkaç delikanlıya, ipe bağlı kurşunu kule duvarının ötesine aşırma larını söyledim. Bunlar çok çaba harcadı larsa da beceremediler. Fakat yine kendi adamlarımdan biri bu işi başardı. Sonra birkaç sağlam ip düğümleyip birbirine bağlattım ve sicim ile öte tarafa çek tirdim. Sonra bir halatı da aynı biçimde çek tirdim ve öte tarafa sıkıca bağlattım. Bir halatı (palamarı) da, kalyonlarda bağlanan merdiven biçiminde bir merdiven koyup yukarıya çek tirdim ve öte tarafından sıkıca bağlattım. İki kalfaya bir miktar bahşiş vererek üzerine çıkarttım. Külünk ve küskü de çıkarıp dört beş adam bir hafta uğraşarak duvarı istenen yere kadar yıkıp indirdiler. Ondan sonra içerisini kazdırdım. Bir insan boyu aşağıya inince kireç ve horasan ile örülmüş bir sandık meydana çıktı. Kapağı tek parça halinde kırmızı mermerdendi ve üzerine bir kadın resmi kazılmış tı. Başka yazılar da vardı, ama bunları okuyabilen kimse bulamadık. Kapak kaldırılırken kaza ile üç yerinden kırıldı ve üç parça oldu. İçinden bir toprak ile bir kellenin kafası, yani tepesi çıktı.

Yine sözü dağıttık. Şimdi konumuza dönelim : Yüce padişah Tanrının inayeti ile bu büyük fetihleri yaptıktan sonra Budin tarafına gitti, söylenen ayın yirmi yedinci günü Tuna'dan geçerek Peşte

övasına kondu. Oradan recep ayının dördüncü günü Varadın yakınlara, onuncu günü Belgrad'a ve buradan konak konak ilerleyerek İstanbul'a ulaştı.

Şehzade Sultan Mehmet'in Ölümü

8 Şaban 1550 (6.X.1543). Gerçi bu seferdeki kadar kısa bir zamanda bu kadar çok yer almak, daha önce hiç bir padişaha nasip olmuş değildi, ama bu sonu olmayan dünyada muhakkak ki, her kudretin erişemediği bir meram ve her lezzetin sonunda bir acılık vardır. Saadetli cihan padişahı sevinç ve neşe içinde Edirne yakınına vardığı zaman bu acı haberi duyunca büyük bir üzüntüye düştü ve şehzadenin cenazesinin Manisa'dan İstanbul'a getirilmesini ferman buyurdu. Söylenen ayın on sekizinci günü İstanbul'da Sultan Bayezit Camii'nde padişahın da katıldığı kalabalık bir cemaatla namaz kılındı ve kendisine ayrılan güzel yerde toprağa verildi. Ulu Tanrı ona bol bol rahmet eylesin.

Kimi gün görmüş ihtiyarlardan duymuştum : O mübarek caminin yapımına başlanmış ve temeli yer üstüne çıkmış idi. Rahmetlinin cenazesi getirilip de yakınında gömüldüğünden, onun adı verilerek bina tamamlandı. Fakat Nişancı Celalzade ile Ali Efendi de o çağın tanınmış kişilerindendir. Tarihlerinde yazdıklarına göre padişah, o mübarek cami ve güzel imaretin yapılması emrini şehzadenin oraya gömülmesinden sonra vermiştir. Ali Efendi, söz konusu caminin binasına yüz elli yük akçe sarf olunduğunu söyler. Allah bilir, ama doğrusu da böyle olsa gerektir.

Vişegrad Kalesi'nin Fethi

Yıl 951 (1544). İlkbahar ile birlikte savaş mevsimi geldiğinde, hıdırellez günü Budin beylerbeyi rahmetli Yahyapaşazade Mehmet Paşa kendi eyaletine bağlı olan komutanlar, sancakları askeri ile beraber Budin'e getirtti. Bunlardan İstoni Belgrad beyinin kardeşi Ahmet Bey, kardeşi rahmetli Bâli Paşazade Segedin Beyi Derviş Bey, Moğaç Sancağı Beyi Kasım Bey ve Pojeğa Beyi rahmetli Hüsrev Bey'in kethüdası Murat Bey geldikten sonra Budin, Estergon ve İstoni Belgrad kalelerindeki yenicileri ikiye bölerek yarısını kalelerde alıyordu, öteki yarısını da adları geçen komutanların buyrukları altına verdi. Budin'den çıkarılan balyemez toplarını da yanlarına alarak Vişegrad Kalesi'ni kuşatmağa gittiler. Aşağı kalenin güney kesimini tamamıyla yıktıktan sonra burayı aman ile

teslim aldılar. Bundan sonra yukarı kaleye toplar çekilmeye başlandı. Fakat burası çok yüksek ve gökleri kapatan bir perde gibi bir kale olduğundan, topların çıkarılmasında çok güçlük çekildi. Yukarı varıldığında metrislere girilip toplar kuruldu ve olağanüstü çabalarla kale dövüldü. On gün sonra vire ile kale teslim oldu. Ama yenicheriler gadredip iki yüz kadar kâfiri kılıçlarına lokma ederek kırdılar. Kapudanları olan dinsiz, ünlü bir kâfir idi. Mehmet Paşa onu yenicherilerin elinden kurtardı ve kalenin ihtiyaçlarını tamamlayıp oradan ayrıldı.

Novigrad Kalesi'nin Fethi

10 Zilhicre 951 (22.II.1545). Tuna geçilip de Vaç yakınına konulduğu zaman Novigrad'daki kâfirler, İslâm askerinin üzerlerine gelmekte olduğunu haber aldılar. Bunun üzerine hepsi kaçarak kaleyi boş bıraktılar. Mehmet Paşa da İslâm askeri ile adı geçen kaleye vardı. Silâh ve gerekli araçlarla gereçlerini tamamladıktan sonra, yiğit ve ünlü voyvodasını sancakbeyi olarak kalede bıraktı ve oradan da İslâm askeri ile birlikte Hatvan kalesine doğru yola koyuldu.

Hatvan Kalesi'nin Fethi

Yıl 951 (1544 - 1545). Bu kale, elçi, oğullarından Paval ve Gabroş adında iki dinsizin elinde bulunuyordu. İslâmların gelmekte olduklarını haber alınca kaleyi ateşe verdiler ve kendileri Eğre kalesine çekildiler. Rahmetli Mehmet Paşa İslâm askeri ile yetişip mümkün olanı ateşten kurtardı. Kalenin varoşu, öteki varoşlar ve köyler, İslâmlara itaatla haraç vermeyi üzerlerine aldılar. Paşa kalenin onarılmasına büyük önem verdi ve Veli Kurt adındaki voyvodasını yeterince erlerle orada alıkoyarak kaleyi berkitti. Oradan Budin'e döndü. Sonra Budin'de tanınmış bir kişi olan Veli Bey'i sancakbeyliğine önerdi ve arzı kabul olunarak atanması yapıldı.

Sementurna Kalesi'nin Fethi

Yıl 951 (1544). Bu kalenin beyi Markoçi Tomaş adında bir ahlaksızdı. Bu adam durmadan eşkiyalarını göndererek, Budin'e gelip gidenlerin yolunu kestirir, zarar ve fesattan geri kalmazdı. Mohaç beyi Kasım Bey'in ısrarı ile üzerine yüründü. İslâmın önünden ve ezici kuvvetinden korkarak kaleyi boş bırakıp kaçtı. Bunun üzerine rahmetli Mehmet Paşa kaleyi aldı ve her türlü ihtiyaçlarını tamamlayarak padişah hazretlerinin ülkelerine kattı.

Bosna Sancağında Velika Kalesi'nin Fethi

Aynı yıl Bosna Sancağı Beyi Ulama Paşa ile Hersek Sancağı Beyi Malkoç Bey, Bosna yiğitleri ile bu kaleyi kuşatmışlardı. Ancak, askerlerinde yeterince güç bulunmadığından devletten imdat istediler. Şamenturna'nın fethi sırasında padişah buyruğu gelerek Ulama Paşa'ya bir miktar asker ayrıldı. Pojega, Sirem ve Semendre askeri de oraya gönderildi. Tanrı'nın yardımı ile bunlar vardıkları gibi kaleyi ele geçirmeyi başardılar.

Kâfir tarihlerinde, eğer Mehmet Paşa askerini ayırıp Bosna'ya göndermiş ve o taraflardaki Macar kaleleri üzerine yürümüş olsaydı hepsini feth etmiş olacağı kesindi diye yazılmıştır.

Çoka ve Anderik Kalelerinin Fethi

Yıl 951 (1544). İstoni Belgrad Beyi Mehmet Paşa hazretlerinin kardeşi Ahmet Bey, adları geçen bu kalelerdeki kâfirleri sürekli olarak sıkıştırmaktan geri kalmazdı. Sonunda kâfirleri oradan kaçırdı ve kaleyi istediği gibi ele geçirdi. Allâha hamd ve minnetler olsun uç boylarındaki komutanlar da böyle güzel fetihler yapmaktan geri durmamaktadırlar. Her zaman bu gibi gazalardan ve zaferler kazanmaktan geri kalmasınlar ...

ACEM ÜLKELERİNİN YÖNETİCİSİ TAHMAS ŞAH'IN KÜÇÜK KARDEŞİ ELKAS MİRZA'NIN İSTANBUL'A SİĞİNMASI

Yıl 954 (1547 - 1548). Durağı yüce padişah hazretleri Edirne'de kimi kez gezinti ve avlanma ile, kimi kez de cennet benzeri sarayında âlemin kutbu gibi oturmakla vakit geçirirken, Şah Tahmas'ın küçük kardeşi Elkas Mirza memleketini bırakarak İstanbul'a geldi. Elkas Mirza, Şirvan eyaleti valisi idi. Fakat kimi davranışları sapkın şahın isteklerine aykırı düştüğünden, üzerine asker göndermeye karar verdi. Elkas Mirza bunu duyduğu zaman Şirvan valiliğini bırakıp, kendi kafasında olan birkaç kişi ile bir süre başıboş dolaşıp ne yapacağını şaşırmış bir halde iken, kaderi onu Kıpçak çölleri üzerinden Kırım'a attı ve buradan bir gemi ile Karadeniz Boğazı'na geldi. Durumu öğrenen padişah hazretleri, onun güzel bir saraya yerleştirilmesini, yiyecek ve içeceğinde eksiklik gösterilmemesini ferman buyurdu. Kendileri de devlet ve ikbal ile Edirne'den kalkıp başkentine doğru yola çıktı.

Padişah İstanbul'a girdiği sırada Elkas Mirza da gezintiye götürülmüş bulunuyordu. Şehzade önünden her geçip giden özengi

ağasını, söz gelişi arabacı ve topçu ağalarının, Osmanlı töreleri gereğince adamları ile süsler içinde geçtiklerini gördükçe, «padişah bu mudur» diye ayağa kalkıp saygı ile selâm verir dururdu. Daha sonra yeniçeri ağasını, ahırbeylerini ve arkasından büyük vezirleri gördükçe dehşet ve hayretli büsbütün arttı. Hele saadetli padişah hazretleri bütün görkemi ile geçerken aklı başından gitmiş, şaşkına dönmüştü. Birkaç gün sonra, töre uyarınca çavuşbaşı ile cebecibaşı, konağına varıp Elkas'ı saygı ile padişah divanına getirdiler. Vezirler yerlerine oturmuş, bir ziyafet hazırlanmıştı ki, daha iyisi düşünülemezdi. Yemekten sonra Mirza Elkas'ın veziri ve vekili olan, bilginlerin şahlısı Seyyid Azizullah-ı Şirvanî ve birkaç mirza ile ileri gelenleri hep birlikte padişahın eteğini öpmekle yüceltdiler; onur kaftanları giydirilerek memnun ve neşe içinde konaklarına gönderildiler.

O gün padişah zengin armağanlarda bulundu. Birkaç kese altın ile para ve daha birçok görülmedik eşya, altın ve gümüş kapların çeşidi, bohça bohça sırmalı kaftanlar, samur ve vaşak kürkleri; her türden kadifeler, kumaşlar, çeşit çeşit çuha ve güzel elbiseler, her çeşit kumaş ve çuha dolu sandıklar, birkaç tavla arap atı, değerli taşlarla işlenmiş at koşumları, altın ve gümüş özengiler, altın işlemeli kılıçlar, altın kemerler ve daha birçok değerli yüksek eşya armağan edildi ki bunlar saymakla bitmezdi. Veziri olan erdemli bilginle, öteki bütün adamlarına da derecelerine göre armağanları ayrılıp arkalarından gönderildi.

Ertesi gün Elkas Mirza teşekkür için yeniden gelip el öptü. Gördüğü iltifat ve ilgiden bütün korkuları dağılıp kendinde söz söylemek gücünü buldu ve büyük kardeşi Şah Tahmas'dan yakınıp saadetli padişahı bir acem seferi yapmaya özendirdi.

Bundan sonra padişah yine şöenler düzenleyip konukları ağırlamaları için vezir ve vekillerine emirler verdi. İlk önce sadrazam Rüstem Paşa'nın ikramları ve teşrifatı, anlatılmakla bitmez. Bu arada saadetli padişahın eşi ve şehzadelerin annesi olan sultan tarafından gönderilen birçok bez giysiler, sırmalı elbiseler, döşek ve yastıklar, kadınlara has sırma işlemeleri ve sırma püsküllü yorgan ve çarşaf gibi eşyanın on bin altından fazla değerli olduğunu rahmetli Ali Efendi, güvenilir kaynaklara dayanarak tarihinde yazmıştır. Öteki vezir ve vekiller, defterdar, nişancı ve bölük ağalarına varıncaya kadar büyüklerden her biri, saltanatın şeref ve şanını tamamlamak için ikram ve ihsanda olağanüstü çaba gösterdiler.

Böylece Elkas Mirza ömründe görmediği ve duymadığı devlete, büyük bir hazineye, hatta zengin bir defineye sahip oldu.

Bundan sonra, yolculukta kullanılmak üzere o kadar otağla ve obalar, gölgelikler, mutfak ve kiler, mükemmel ve tam takım yataklar; bütün adamlarına derecelerine göre o kadar muşambalı çadır ve otağlar, katır ve develer verildi ki bunlar büyük bir padişaha yeteceğinden de fazla idi. Hatta o zaman; «Bu kadar boş masraf neden gerekiyor, bu adam sünnilige itibar göstermek için gelmedi, belki başını kurtarmak için geldi; üstelik içinde dinsizliğin ve rafiziliğin mayası vardır; İslâmlar arasında bulunması katıksız zarardır» gibi söylentiler halk arasında yayıldı. Söylenti padişahın da kulağına erişince «biz saltanat namusuna düşeni yaptık, biri hanlık ederse cezasını da yüce Tanrı'ya havale ettik» dediler.

İçî Şeytanlarla Dolu Elkas'ın Önceden Gönderilişi

Aynı yıl. Saadetli padişah daha önce birçok defalar sapkın şahın kulağını bükmüş, başkenti olan Tebriz'i sert ve çevik askerinin atlarına çığnetmiş; Revan, Erciş ve Adilcevaz'ı fetih ile tam bir zafer kazanmıştı. Halifelerin başkenti olan Bağdat da elinden alınmak suretiyle yılanın başı ezilmişti. Fakat o, bu kadarı ile yetinmiyordu; belki dinsizlerin ve rafizîlerin kötülük dolu vücutlarını yeryüzünden kazımadan başka bir şeyle iç rahatlığına kavuşması imkânı yoktu. Böylece, Elkas'ın gelişi bu işi sağlayacaktır umudu ile hemen sefer ferman ettiler ve Elkas'ı birkaç gün önceden İran'a doğru yollamayı uygun buldular. Ayrıca da, yıllarca İran topraklarında kalmış, tedbirli ve hilenin çeşitlerini icat etmekte eşsiz olan Ulama Paşa'yı Bosna sancağı beyliğinden alarak Elkas'a lala tayin etti ve aynı zamanda Erzurum beylerbeyliği ile şerefini yükselterek bir bölük ağasını da, bölüğü askeri ile, davul, sancak ve bütün gereçleri ile yanına katıp yola çıkardı.

PADİŞAH'IN İRAN SEFERİNDEKİ OLAYLARIN ÖZETİ

Van Kalesi'nin İkinci Kez Fethi, Padişahın Gidişi

18 Safer 955 (29, III, 1548). Padişah hazretleri devlet ve ikbal ile denizden geçti. Şehzade Sultan Cihangir de beraberinde olduğu halde konakları geride bıraktıktan sonra Seyitgazi yakınlarında konakladı. Burada orduya gelen Saruhan vilâyeti valisi, ta-

lihi açık, taç ve tahta layık Şehzade Sultan Selim hazretleri, babasının elini öptükten sonra Rumeli'nin işlerine bakmakla görevlendirilerek Edirne'ye gönderildi. Oradan devletle Akşehir'e varıldıkta Konya'dan Şehzade Sultan Bayezit gelerek babasının elini öptü. Sonra Sivas ovasına konulunca, Amasya sancağında bulunan ve şehzadelerin en yaşlısı olan Sultan Mustafa gelip padişahla buluşmak şerefine erişti. Buradan Erzurum'a, sonra da Adilcevaz yakınına kondular. Van kalesi eskiden padişahın askeri tarafından fethedilmişti. Fakat bazı kötü kalpli ve bozuk niyetli komutanların ilgisizlik ve ihmalleri yüzünden yine İranlıların eline düşmüştü. Şimdi, söylenen konaktan Ulama Paşa ile Karaman Beylerbeyi Pirî Paşa, Van Kalesi'ni kuşatmakla görevlendirilerek oraya gönderildiler.

Şirvan Ülkesinin Fethi, Halil Padişahın Oğlu Burhan Ali Sultan

Aynı yıl Adilcevaz konağında sevinçli bir haber alındı. Padişah hazretlerinin yalnız bir mektubu ile Şirvan ülkesine giden Elkas Mirza, bu ülkeye boyun eğdirmiş ve eskisi gibi yönetimi eline almıştı. Olayın ayrıntıları şöyledir :

Burhan Ali Sultan'ın babası Halil Padişah, eski Şirvanşahiler hanedanından olup Şah İsmail'in kızı ile evlenmiş ve hiç kimsenin engellemesi ile karşılaşmadan kolayca Şirvan ülkesinin hükümdarlığına geçmişti. Sonra o ölünce, oğlu Burhan Ali henüz çocuk yaşta olduğundan, amcasının oğlu Şahruh Mirza ülkenin yönetimini kendi eline almıştı. Fakat o Şah Tahmas'ın saldırısına uğradı. Şamahı Kalesi'nde yedi ay kuşatma altında kaldıktan sonra aman ile çıkarıldı ise de verilen sözde durulmayıp öldürüldü ve Şirvan'ın yönetimine Şah Tahmas tarafından kendi kardeşi Elkas Mirza atandı. O zamanlar Burhan Ali Sultan defalarca asker toplayıp Elkas ile savaştı ise de her defasında yenildi ve sonunda Osmanlı padişahına sığındı. İstanbul'da kendisine ve adamlarına ödenekler bağlanarak padişah sayesinde iyi bir hayat sürüyordu. Tam bu sırada Elkas Mirza da, ağabeyine karşı padişahın desteğini aramak üzere İstanbul'a geldi. Böylece Elkas Mirza, eline padişahın bir mektubu verilerek gemi ile Karadeniz yolundan Şirvan'a gönderilmişti. Şirvan'a varınca, kendisinden sonra Şah Tahmas'ın oğlu için Şirvan'ı ele geçirmeye İranlıyı, yenerek eskisi gibi ülkenin yönetimini eline aldı. İki yıl kadar hüküm sürdükten sonra öldü. Yerine geçmesi gereken oğlu henüz küçük ve âciz olduğundan lalası onu alarak Kırım'a gö-

türdü. Hatta sonradan Lala Mustafa Paşa ile Şirvan'ın fethinde beraberdi ve kendisine Şirvan'da iyi bir sancak inayet olunmuştu. Bundan sonra o aileden kimsenin varlığı bilinmemektedir.

Cihan Sultanının Tebriz ve Şenb-i Gazan Yönüne Gidişi

Aynı yıl. Söylenen konaktan Van taraflarına gidilmesi düşünülmürken, içi şeytanlıkla dolu Elkas'ın dileği üzerine padişah Tebriz'e doğru yöneldi ve aynı yılın cemaziyûlâhır ayının yirmi ikinci günü (29, VII, 1548) Şenb-i Gazan'ın çevresi Osmanlı gazilerinin çadırları ile donandı. Oradan da Tebriz'e yeniçerilerden, bölük ağa-larından ve çavuşlarından çavuşlar gönderildi ve öyle bir suretle zapt olundu ki, hiç kimsenin ne tek bir yumurtası kayboldu, ne de bir koca karının bir tavuğum çalındı diye sızlandığı işitildi.

Padişahın nurlu kalbindeki niyeti, Elkas Mirza'yı Tebriz'e şah atamak ve onu yeteri kadar asker, hazine, cephane, top ve bütün savaş araç ve gereçleri ile donatmak idi. Böylece, kendisinin bu taraftan askerle desteklemeyi, Elkas'ın da o tarafların reayasını, kimi hanlarını ve beylerini itaatı altına alabileceğini düşünürdü. Lâkin Elkas'ın yaradılışı böyle bir lutfе layık olacak nitelikte değildi. Üstelik, eskiden Şirvan'da vali iken türlü sataşmaları yüzünden, fukarasının da, zengininin de canına yetmişti. Şimdi de Tebriz'de ağır yükümlerle fukaraya eziyet ve işkence ediyordu. Daima rezillerle düşüp kalkar, onları taparcasına sever, eli altında bulunan dik başlı ayak takımına karşı tutumu gevşek ve aciz idi. Bütün bunlar padişahca bilindiğinden, Elkas'ı Tebriz'in yönetimi başına geçirmekten vazgeçti.

Kimi içi kara ve fesatçı kimseler Tebriz ahalisini toplu olarak öldürüp talan etmeye yeltendilerse de padişah buna razı olmadı. Sonra; «bari zanaatçılarla tüccarlar sürgün olsun, kalanlardan salma yoluyla para alınsın» diye tutturdular. Bu konuda da padişah merhametli davrandı ve kesin olarak kimseye sataşılmasına izin vermedi. Ancak şahın saraylarını yağma ve tahrip edip yerle bir ettiler.

O sırada şahın ne durumda olduğu araştırıldı ve karşılaşmak için gelmesi ihtimali bulunmadığı, saklandığı dağ ve çöllerde aranmanın boş yere olacağı ve oraları taramakla meydana çıkarılmasına imkân olmadığı fikrine varıldığından, beşinci gün Tebriz'den Van üzerine yürümek uygun görüldü ve yola çıkıldı.

Van Kalesi'nin Fethi

10 Recep 955 (15, VIII, 1548). Böylece Tebriz'den dönülerek recep ayının onuncu günü padişahın otağı Van ovasına kuruldu ve Sadrazam Rüstem Paşa hazretlerine, kalenin fethine başlanması buyruğu verildi. Hemen o gün metrisler kuruldu ve kaleyi düşürmek için ne gerekirse hepsi yapıldı. Bir hafta süre ile gece ve gündüz dövüldükten sonra franlılar kendi başlarını kurtarmak derdine düştüler ve dokuzuncu gün kale içinde olan Ali Han birkaç adamını halatlarla surlardan sarkılıp indirerek Elkas Mirza'nın aracılığı ile aman dilediler. Onuncu gün kale zaptedilmiş oldu ve beylerbeyliğine, İstanbul'da Anadolu defterdarı olan Çerkez İskender Paşa atandığı gibi gerekli ikmal da tamamlandı.

Kış mevsimi gelmiş olduğundan dönüş yolculuğu başladı. Konaklar geride bırakılarak şaban ayının yirmi beşinci günü (M. 29, IX, 1548) Amit (Diyarbakır) ovasına çadırlar kuruldu.

İkinci Vezir Ahmet Paşa'nın Erzincan, Adilcevaz ve Erciş Dolaylarına Serdar Oluşu

Aynı yıl. Sapkın şah Van Kalesi'nin alındığını öğrenince, İslâm askerinin üzerine varmak gücünde olmadığını bildiğinden, Adilcevaz Kalesi ile Muş ovası ve Ahlat dolaylarındaki reaya üzerine akınlar yaptı. Buralarda rastladığı fukara ve zayıf halkı, yetimi ve dul kadınları katleder, at, beygir, koyun, keçi, inek ve manda, ne bulduysa bunlara çoban olur, önüne katıp sürer giderdi.

Eskiden harap ve baykuşlarla kargalara konak olan Kars Kalesi'ni onarmak için saadetli padişah Pasin Sancakbeyi Zülkadir-oğlu Ali Bey'e bir miktar mimar ve işçi ayırmıştı. franlılar bunları da ansızın basıp öldürerek yağmaladılar. Bu haberi daha Van Kalesi'nin onarımı sırasında alan padişah, hemen kalabalık askerle Adilcevaz yönüne gitti. Fakat tilki gibi inden ine sıvışan şahın izine bile rastlanamadı. Ancak, ordusunun konmuş olduğu yerde, İslâm askere kalmasın diye, hayvanları kin kılıcı ile doğramış olmasından başka bir kahramanlığı görülmedi.

Artık, yukarıda söylendiği gibi, kış mevsimi geldiğinden Diyarbakır'a dönüldü. Diyarbakır'da kalışları uzayınca, franlılar yeniden Erzincan ve Tercan üzerine yürümüşler ve buradaki halka da, Erciş, Muş ve Ahlat fukarasına ettikleri zulümleri tekrarlamışlardı. Bu korkunç haberi duyan padişah, ikinci vezir Ahmet Paşa'yı yeterince askerle düşman üzerine gönderdiler.

Osman Paşa'nın Gece Baskını

Vezir Ahmet Paşa, buyruğu altına verilmiş olan askerle gece gündüz dinlenmeden Kürdistan dağlarını aşip Kemah Kalesi yakınlarına geldiği zaman, Çerkez soyundan Osman Paşa adlı, savaşta tecrübeli bir kahramanı askere öncü tayin etmişti. O sırada dil almak için ileri gönderilen Osman Paşa, beraberindeki gazilerle bir süre yürüdükten sonra bir yerde, birçok franlıların ordularından ayrılarak çadırlarıyla konaklamış olduklarını görür. Bunun üzerine hemen otlaklarda başı boş dolaşan yarı yabancı hayvanlardan kırk, elli kadar ürkek davar yakalattırır. Köylerden de kazan ve benzeri bakır kaplardan ne bulduysa toplayıp akşama kadar hazırlatır. Gece başlayınca bu bakır kapları yakalattığı hayvanların kuyruklarına bağlar ve kamçılayarak franlıların çadırları üzerine sürer. Allah Allah sesleri ile basıp öyle bir karışıklığa yol açar ki kimse baskının kim tarafından yapıldığını ne bilir, ne de görür. franlılar, Osmanlı bastı diye gece karanlığında şaşkınlıktan birbirine kılıç vururlar. Bu karışıklıkta İslâm askeri de çoğu yaya olarak dövüşürler. Hatta Osman Paşa'nın kendisi bile yaya olarak savaşır ve yaralanır. Sonunda ata binip çarpışma yerinden ayrılır. İran ordusu yakında bulunduğundan, bir ihtiyat tedbiri olarak biraz uzaklaşmayı uygun bularak çekilir gider. franlılar ise, Osmanlı bastı diye gece kaçan kaçanın olup sabaha kadar dağılırlar; çoğu Karabağ'a kadar hiç dizgin çekmeden at sürerler.

Ulu Tanrı'nın hikmeti, eğer Ahmet Paşa da askerin öteki kısmı ile birlikte olsaydı franlılara öyle bir yumruk indirilmiş olurdu ki, hâlâ dillerde destan olurdu. Adı geçen Osman Paşa'ya bu başarısı dolayısıyla Halep beylerbeyliği ihsan olunmakla arkadaşları arasında yüceltilmiş oldu.

Elkas Mirza'nın İsfahan, Kum ve Kâşan Vilâyetlerini Tahribe Gidişi

Yıl 955 (1548). Sapkın şahın bu kadar korktuğunu öğrenen bilgisiz Elkas, «İsfahan, Kum ve Kâşan semtlerinde şahın bunca sarayları, bağ ve bahçeleri; kardeşleri Sam ve Behram Mirza'nın da bu denli muhteşem sarayları; nice hanların ve sultanların konak ve haneleri bulunduğunu bilirsiniz; her birindeki türlü türlü değerli yüksek eşyanın, altın ve gümüş kapların sayısını ancak âlemlerin yaratıcısı bilir; şimdi tam fırsat zamanı ve ganimet sırasındır» diye yeterince askerle kendisinin gönderilmesini rica etti.

Gerçi Elkas, padişah katında itibar ve destek görmüştü, ama padişah başta ona beslediği güvene aykırı düşen birtakım uygun-suz davranışlarını öğrenince, temiz gönlüne bir soğukluk düşmüştü. İslâm askeri de onlarla hiçbir zaman anlaşamamış ve kaynaşamamıştı; ufağı büyüğü onlara nefret duymakta idi. Meselâ, onların İslâm askeriyle beraber bulunmalarını bir uğursuzluk sayıyorlardı. Şimdi, böyle bir vesile ile franlıların uzaklaşıp yüzlerini görmemelerini bulunmaz bir nimet bildiler. Böylece Elkas Mirza'nın ricası padişah katında kabul olunarak izin verildi. Fakat askerden, yani kapıkulundan, timarlılardan ve komutanlardan hiç kimsenin beraberine verilmesi uygun görülmedi; ancak Kürtlerden, ayak takımı ve reayadan ata binmeyi ve kılıç tutmayı bilen kimselerden yeterince yanında götürmesine müsaade edildi ve yol harçlığı olarak birkaç yük akçe de ihsan olundu. Böylece Elkas, birkaç bin adamla Bağdat'a doğru gitti. Yol boyunca günden güne askeri çoğalıp kalabalık bir ordu ile Bağdat'a vardı.

Ülkeler Fatihî Padişahın Halep Kışlağına Çekilmesi

23 Şevval 955 (M. 25, XI, 1548). Saadetli padişah mübarek ramazanı Cülek sahrasında geçirdi. Şevval ayının bayrama rastlayan ilk günü (3, XI, 1548), Osmanlı tefrifat kurallarına göre yüksek otağlar ve gölgelikler kuruldu. Sabahleyin davul ve boru sesleri arasında padişah altın bir tahta oturdu. Büyük vezirler, bütün devlet büyükleri, memleket ve milletin bütün ileri gelenleri, yüksek bilginler ve ağalar dereceleri sırasıyla etek öperek bayramlaştılar. Sonra şahane bir şölen verildi. Ufak, büyük zengin, fakir kana kana yiyip içtiler. Bayramdan sonra havaların değişip kar yağması ve sıkıntıya düşülmesi ihtimali göz önünde tutularak, açık ordugâhta daha uzun süre kalınması sakıncalı görüldü. Bu nedenle beylerbeyilere, beylere ve öteki askerlere uygun kışlaklar gösterildi. Padişahın kendisi de vezirleri, tüm kapıkulu ve Divan üyeleri ile Halep taraflarına gitti. Arap kentlerinin incisi olan Halep şehri, şevval ayının yirmi üçüncü günü (25, XI) saadetli padişahın şeref vermesi ile İrem Bağ'ını kışkandıracak bir hale döndü. Halep'te birkaç gün dinlenmeden sonra, denizler gibi engin düşüncelerle dolu kafasını toplamak için zilkadeayının beşinci günü (6, XII, 1548) Hama dolaylarında avlanmaya gitti. Şehzade Sultan Bayezit'i de oraya davet ederek böylece felekten birkaç gün çalıp hevesini aldıktan sonra yine Halep'e döndü.

Elkas Mirza'nın Veziri Seyyid Azizullah-ı Şirvanî'nin Kum, İsfahan ve Kâşan Ganimetleri ile Gelişi

Yıl 955 (1548-1549). Bu arada Elkas Mirza, kendisine bağlı kişilerle Hemedan sınırını geçti. Gökten inmiş bir belâ ve birdenbire bastırmış bir afet gibi İsfahan, Kum ve Kâşan'da sapkın şahın ve kardeşi Behram Mirza'nın saraylarını yağma ederek baykuşların barınağı ve yuvası haline getirmişti. Ayrıca, nice anlı sanlı kimselerin konaklarını, nice güçlü korucuların ve sultanların ev ve eşyalarını yakıp yıkarak yerle bir etmişti. Elkas Mirza, bu yaptıkları ile Muş, Erzincan ve Ahlat dolaylarındaki fukaranın öcünü gereği gibi aldığını padişah katına arzetti ve aldığı değerli ganimetlerin bir kısmını veziri Seyyid Azizullah-ı Şirvanî ile sundu. Ganimetler arasında şunlar vardı :

Değerli taşlarla süslü cilt ve kılıflar içinde usta hattatlar tarafından yazılmış mushaflar, güzel ciltli birkaç tefsir ve hadis kitabı, şeriat ve tarih kitapları, nakışlı ve yaldızlı nefis şehname ve şiir gibi padişahlara layık değerli kitaplar, mücevherle bezekli kılıçlar, hançerler, kalkanlar, başlıklar, elmas, yakut ve inci taşı yüzükler, tabla tabla misk ve anber, yük yük kumarî ve odağacı, kese keset henüz toprağı üzerinde firuzeler, Bedehşan çuhaları, sırmalı ve sırça saçaklı perdeler, sırmalı ve yaldızlı örgüler, ipek halılar, görkemli zarif keçeler, pek çok şahane giysilik ve örtülük eşyalar. Bütün bu eşyalar katar katar deve ve katır gibi yük hayvanlarına yükletilip vezir Azizullah-ı Şirvanî eliyle cihan padişahına sunuldu. Getiren vezir onur kaftanları ile ödüllendirildi. Elkas'a da bezekli kılıç ile otağa kaftan ve kürkler ihsan olundu. Ondan sonra saadetli padişah hazretleri sadrâzamı yanına alarak Gündüzlü taraflarına avlanmaya gittiler.

DÜNBÜLLÜ HACI HAN'IN ÖLDÜRÜLMESİ VE HOY KUVVETLERİNİN BOZGUNA UGRAMASI

Sözü edilen yılda Van Kalesi İslâm gazileri tarafından alındığı zaman, oralarda doğulu aşiretlerden anlı şanlı üniyle ve gözü pekliğiyle eşleri arasında sivrilmiş Dünbüllü Hacı Han adında edepsiz bir adam vardı. Önceleri padişahın kapısına bağlı olduğundan kendisine sancakbeyliği de verilmişti. Fakat sonradan, padişaha bağlılıktan ayrılması üzerine sapkın şah, onun Van'daki İslâm askerine karşı koyabilecek ve türlü hilelerle savaşabilecek güçte olduğunu düşünerek, ona Hoy hanlığını vermiş ve böylece Dünbüllü de gelip Hoy'a yerleşmişti.

Van Beylerbeyi Iskender Paşa, Dünbüllü Hacı'nın ne gibi kötü niyetler beslediğini öğrenmek için durmaksızın sonsuz çabalar gösterirdi. Bu nedenle de onun kafasındaki fesatlardan yeteri kadar bilgi edinmişti. Böylece, Iskender Paşa hiç vakit geçirmeden üzerine yürüdü. Soyu sopuyla adı geçene Hoy'da baskın yaptı. Yayların yasıp, okların atıp çok çetin bir boğuşmadan sonra Dünbüllü Hacı kaçıp adamları ile hisarın içine kapanmıştı. Fakat sonunda burada da tutunamayıp, Tanrı'nın yardımı ile, kendisi ve de birçok adamlarının başları kesildi, mal ve davarları ganimet olarak alındı.

Kesilen başlar mızrakların ucuna süs yapıp Halep'te padişah divanına gelecek, bu başarılı gaza askerde ve arslan gösterişli padişahta büyük bir sevinç uyandırdı. Iskender Paşa'ya güzel bir kaptan ve bir de kabzası pek değerli kılıç bağışlanarak yüceltilti.

Erzurum Beylerbeyi Mehmet Paşa'nın Bazı Fetih ve Gazaları

Aynı yıl. Daha önce, padişah hazretleri inatçı Arnavutlara boyun eğdirmeye gittiğinde, Gürcülerden binlerce kâfir Erzurum Beylerbeyi Musa Paşa'yı birdenbire basıp birçok gazileriyle birlikte şehit etmişlerdi. Bir fırsatta bu melunlardan öç almak, o zamandan beri İslâm padişahının kafasında yer etmişti.

Böylece, 955 (1548) tarihinde Mehmet Paşa bu işle görevlendirildi. Rahmetlinin padişahın desteğiyle gidip fethettiği kaleler şunlardır : Berkân, Gömeke, Benâk, Bernak, Köçek, Samağar ve Aha Kaleleri.

Adları geçen bu sağlam kalelerin kimisi savaşla, kimisi de aman ile alındıkları mutluluğun yuvası kapıya bildirilince bütün Müslümanların gönülleri sevinçlerle dolup taşı.

Mutlu Şehzade Sultan Bayezit'in Halep Kışlağı'na Gelişi

Aynı yıl. Saadetli padişah avlanmayı çok severdi. Bu nedenle, temiz yaradılışlı şehzade padişahın yanına geldikten sonra Halep dolaylarındaki avlaklar korunmuş, hatta birçok sahra ve vadilerden av hayvanları sürülerek oraya toplanmıştı. Avcılıkta bilgili birçok becerikli ustalar oraya getirildiler. Çeşitli hayvanlardan

ölçsüz sayıda avlanıldı. Yabancı kuşların sıkıştırılıp birçoklarının tuzağa düşürüldüğünü seyretmekten padişah ile şehzade çok büyük zevk aldılar. Bunun gibi daha birçok eğlenceli saatlar geçirildikten sonra Halep kentine dönüldü.

Kışın sertliği artık kırılmış olduğundan, sefere çıkmak kararında olan padişah yol hazırlıkları yapmaları için askere emir verdi.

Saadetli Padişahın Halep Kışlağı'ndan Sefere Çıkışı

10 Cemazıyelevvel 956 (6, VI, 1549). Savaş mevsimi ile fetih ve zafer zamanı geldiğinde padişah hazretleri, öteden beri yapageldiği gibi, hükümdarlara has kurallara uygun olarak, Halep'ten kalkıp aynı ayın onbeşinci günü Dereseken diye anılan konağa indi. Şehzade Sultan Bayezit hazretleri, sancağına dönme izni verilmiş olduğundan, sadrâzam ve tüm komutanlar uğurlamak üzere bir menzil beraber gittikten sonra babasının elini öpüp görevi başında bulunmak üzere geriye döndü. Aynı ayın yirminci günü Fırat'tan sallarla geçilerek cemaziyelâhırın yedinci günü (3, VII, 1549) Elmalı adındaki konağa inildi.

Ucube Yaratık Elkas'ın Çağrılışı, İtaatsizliği ve Uğursuzlukları Biten Sonu

Yıl 956 (1549). Elmalı konağından Elkas Mirza'ya padişahın mektubu ile adam gönderilerek gelmesi istendi. Fakat o, yüreğinde çöreklenen kuşkulara kapılarak saadetli padişah'tan bir çeşit korku duyduğundan, birtakım özürler ileri sürdü. Özellikle, daha önce padişah hazretleri Halep'e giderken Bağdat muhafızlığına atanmış olan, Üçüncü Vezir Sofu Mehmet Paşa'dan çok çekindiğinden, Bağdat'ta da kalamadı ve zorunlu olarak Kürt beylerinden ünlü birisine, sığınarak kendisini korumasını rica etti. Kesikçınar diye anılan yerde otağı, çadırları ve yanına topladığı bir avuc sapkınları ile konaklarken ateşli bir hastalığa tutuldu. Bir gün kendinden geçmiş ve bitkin bir halde döşeğinde yatarken, yukarda sözü edilen Kürt beyinin kardeşi Söhrap adındaki kişi, Elkas'ın karargâhını basıp askerini bozdu ve kendisini yakalayarak ağabeyi Şah Tahmas'a gönderdi. Buna karşılık, vaad edilmiş bulunduğu üzere, ağırlığınca altın ve para aldı. Şah, daha önce söz vermiş olduğundan, sözünde durmazlık edemedi ve Elkas'ı Kahkaha Kalesi'ne kapattı. Fakat çok geçmeden oradan da öbür dünyaya yolcu etti.

Alemin Sığınağı Olan Saadetli Padişahın Rahatsızlanması üzerine

Aynı yıl. Yüce Tanrı'nın ezelden takdiridir ki, kullarının, kendi güçsüzlüklerini, bıkınlıklarını, kusur ve eksiklerini yürekten kavramaları için, kimi kırgınlığa, kimi tasa ve tutkunluğa, kimi de acı ve üzüntülere uğratar. Ancak, yaratıcıya dönük ve inançları sağlam olup Tanrı yolunu tutan kulları için bütün bunlar, öteki dünyayı kazanmalarına ve bu dünyayı fethetmelerine yol açan şerefli uyarmalar, armağan ve nimetlerdir.

Bu benzetiden kastımız, adı geçen konakta saadetli padişahın tutulduğu rahatsızlıktır. Bu nedenle, o konağı yakın Karacadağ diye tanınan yaylanın havası ve suyunun hayat verici, baharı ve çiçeklerinin sefa ve can katıcı olduğunu öğrenince, yakınlarından en seçkin kişilerle birlikte oraya gitti ve birkaç gün içinde sağlığı düzelerek bu Tanrı şifahanesinden sağlık ve esenlik kazanması mümkün oldu.

İkinci Vezir Ahmet Paşa'nın Gürcistan Taraflarına Götmesi ve Yaptığı Fetihlerle Aldığı Ganimetler

Yıl 956 (1549). Bu sırada Gürcüstan kâfirlerinin ayaklanmış olduklarını ve bazı uygunsuz davranışlarda bulunduklarını öğrenen saadetli padişah ikinci Vezir Ahmet Paşa hazretlerini, Erzurum, Karaman, Zülkadirli ve Sivas beylerbeyleri ile sancakları beylerini, birkaç bin yenicheri ile yenicheri kethüdasını ve ağaları ile Gureba bölüğünü Gürcüstan'a bir sefer yapmakla görevlendirdi. Bunlar şaban ayının ilk günü (25, VII, 1549) padişah hazretlerinin elini öpmekle şereflenerek yola çıktılar. İlkin Tortum Kalesi çetin bir savaşla fetholundu. Sonra Necah ve Emirahur Kaleleri aman ile teslim oldular; Akçakale savaşla alındı; Tepekred, Esred ve başka bir Akçakale ile bunların dışında daha on beş kale de devlete bağlanarak boyun eğdiler. Divan adındaki bölgeye akın düzenlenip şahin bakışlı, keklik sekışli sayısız delikanlılar ve kızıoğlan kızlar ıslâm gazilerinin pengesine düştüler. Sonra Pertekrek Kalesi ile buraya bağlı iki kale ve daha başka yerler de alındı ve Dad ili bölgesi, bayındır köyleri ile birlikte Osmanlı topraklarına katıldı. Bu bölgede, on beşi dışındaki bütün kaleler yerle bir edildi. Sonra Tortum, Tilhis, Akçakale ve Divane deresi birleştirilerek bir sancak haline getirildi ve beylerden birine verildi. Ondan sonra sağ sâlim

çok ganimetle dönölüp şevval ayının ikinci günü (24, X, 1549) Çulek denen yerde padişah ordusuna kavuşuldu. Dönen gaziler, çeşitli yükselmeler ve onur kaftanları ile padişahın lûtf ve ilgilerini gördüler. Böylece arkadaşları arasında seçilmiş oldular.

Yüce Padişahın Başkente Dönüşü

14 Şevval 956 (5, XI, 1549). Sınır boylarının güvenlik ve düzeni, devlet çıkarlarının gerektirdiği biçimde tamamlanmıştı. Bu arada havalar da soğuduğundan herkes evine dönmeye istekli idi. Böylece, söylenen ayın on üçüncü günü gösterişli bir düzenle Diyarbakır'dan çıkılarak sılaya doğru yol alınmaya başlandı ve Zilhicce ayının mübarek ilk günü (21, XII, 1549) İstanbul'a erişildi. Padişah hazretleri mutluluk ve esenlik içinde başkenti şerefliydiler.

BEÇEY, BEÇKEREK, VARAT, ÇANAD VE LİPVE KALELERİNİN FETHİ VE TEMEŞVARIN KUŞATILMASI

Yıl 958 (1551). Bu kaleler Belgrad'ın karşısında, Budin'in sağ yanında bulunuyorlardı ve Beç Kralı Ferdinand'ın kalelerinden sayılmakta idiler. İslâm toprakları sınırında olduklarından çoğu zamanlar eşkiya saldırıdan geri kalmıyor, özellikle Belgrad ve Semendre'ye gelecek olan yiyecek yüklü gemilere engel oluyorlardı. Bu nedenle padişah hazretleri, üzerlerine asker gönderilmesini ve Tanrı'nın inayeti ile Osmanlı ülkelerine katılmalarını zorunlu buldu. Böylece, komutanların en büyüğü ve muzafer askerin önderi olan Rumeli Beylerbeyi Mehmet Paşa yüce Tanrı ona dilediğini versin bu işle görevlendirilip oralara gönderildi.

Aynı yıl recep ayının altıncı günü Mehmed Paşa (10, VII, 1551) Belgrad'a geldi ve Sava ırmağından Sirem yakasına geçti. O sırada İstanbul'dan gönderilen iki bin yeniçeri ile yüz elli kaledöven top da erişti. Sonra, ramazan ayının altıncı günü (7, IX, 1551) Tuna aşılıp Segedin ovası geride bırakıldıktan sonra Tise ırmağı üzerinde hazırlanmış olan büyük köprüden geçildi ve Beçey adını taşıyan sağlam kale on top ile kuşatılıp gece ve gündüz dinlenmeden dövülmeye başlandı. Birkaç gün içinde yeteri kadar gedik açıldıktan sonra, İslâm gazileri genel bir saldırı sonucu, ulu Tanrı'nın yardımı ile, kaleye girdiler. Kâfirleri kale sokaklarında, sokak sokak kırdılar. Gizlenenleride bulup çıkardılar. Mehmet Paşa kale içine yeteri kadar asker ve ağalar koyduktan sonra Beçkerak Kalesi

üzerine yürüldü ve kuşatıp metrisler kurdu. Henüz atışa başlamadan, içindeki kâfirler amanla teslim oldular ve böylece İslâmın kılıcına lokma olmaktan kurtuldular. Burada da gerekli düzen-kurulduktan sonra Varat adındaki kale üzerine yüründü. Tanrı'nın yardımı ile oradakiler de kale anahtarlarını teslim edip canlarını kurtardılar.

Oradan Kanalak adlı parkan (125) üzerine varıldı. Buradakiler de aman ile kaleyi verip fesat yuvası olan yurtlarına gitmeyi tercih ettiler. Sonra, Çanad diye anılan ve kâfir askerine sığınak olan kale üzerine yüründü. Kâfirler, kaledöven toprak camuslarla çekilip atışa hazırlandığını görünce korkudan aman dilediler. Onlara da canları bağışlanıp kaleleri Osmanlı topraklarına katıldı. Kalenin gerekli bütün düzen ve donatımı tamamlandı.

Oradan sonra Lipova Kalesi'ne sıra gelmişti. Fakat burada Batori Andraş adında bir kendini bilmez yirmi bin kadar kâfir başına toplayıp İslâm askerine karşı koymak hazırlığında olduğu duyulmuştu. Bu nedenle bir miktar seçkin asker ayrılarak dil için oraya gönderildi. Tanrı hikmeti, kâfir de birçok atışını haber almak için İslâm askerinin bulunduğu yöne göndermiş. Bunlarla bizimkiler yolda rastlaşırlar ve birbirleriyle savaşa tutuşurlar. Çetin bir boğuşmadan sonra, Tanrı'nın yardımı ile, Müslümanlar galip gelirler. Kâfirlerin çoğunu kılıçtan geçirirler, birçoğunu da zincire vurarak orduya sağ sâlim getirirler. Kılıç artığı birkaç domuz ordularına varıp başlarından geçeni, olduğu gibi anlatır. Bunun üzerine gerek ordularında olan kâfirler, gerekse kaledekiler, «Başını kurtaran kazandı» atasözünün anlamına uyarak, birbiri ardından fesat yuvası memleketlerine kadar arkalarına bakmaksızın kaçtılar. Kalede kalan kimi reaya gellep haraç ve cizyeye bağlanmayı kabul ettiler ve saadetli padişaha boynu bağı bir kul oldular. Bu kaleye Ulama Paşa sancakbeyi atandı ve bütün ihtiyaçları, gereği gibi tamamlandı.

Oradan Temeşvar üzerine varıldı ve gaziler metrislere girip kaleyi düşürmeye çalıştılar. Fakat havalardan birdenbire soğumaya ve sıkıntı çekilmeye başlandı. Sürekli yağmurlar yüzünden katlanılmaz bir duruma düğüldü, metris hendekleri ve sığın yolları su ile doldu. Artık kalenin fethi uygun bir zamana bırakılmak gerektiği açıkça görülmüyordu. Durum padişah katına arz olunarak muzaffer askere izin verildi. Beylerbeyinin Belgrad'da kışlaması ve savaş araçları ile gereçlerini tamamlaması ferman buyuruldu.

125) Palankadan ufak olan berkittilmiş yer.

Hadım Ali Paşa'nın Segedin Sahrası'nda Savaşı

Yıl 958 (1551). Segedin varoşunda olup başkaldıran reaya sınır boyunda olan eşkiya kâfirlerle anlaşmışlar, kale üzerine yürüyünce bunları içeriye almaya söz vermişlerdi. Kalenin eski sahibi olan Tot Mihal adındaki sapkın, bu umutla ansızın bastırmaya ve İslâm askerini gafil avlayarak kaleye saldırmaya ant içmişti.

Düşman hilesini iyi tanıyan ve işbilir bir yiğit olan Segedin Sancakbeyi Mihaloğlu Hızır Bey, reayanın bazı davranışlarından kuşkulananarak, komutanlar varoшта iken kaleye girer, bazı savunma tedbirleri alır, gerekli gördüğü kimi yerleri berkitir. O sırada kâfirler de on bini aşkın atlı ve yaya askerle gelip varoşa girerler ve günden güne kaleye üşüşüp hücum ederler.

Belgrad'da olan beylerbeyi bu ürkütücü haberi öğrenince, askerin çoğu izinli olarak yurtlarında bulunduklarından, ister istemez uçboyu askerini ve Semendire Sancağı Beyi Rüstem Bey'i sancağı askeriyle yanına getirtip düşman üzerine gitti. Meğer bu arada Budin Beylerbeyi de aynı haberi almış imiş. O da beklemeden bir miktar Budin'den ve bir miktar da uçboyu kalelerinden aldığı askerle düşman üzerine yürümüş. Bunun üzerine kâfirler varoştan çıkıp savaş düzenine girer ve İslâm askerini karşılarlar.

Rahmetli Ali Paşa'nın Hamza Ağa adında bir çavuşbaşı vardı. Sonradan Peçoy'da zeamet sahibi olan bu zat, mübarek Kuran'ı ezberinden ve ⁽¹²⁶⁾ Tecvit kurallarına göre son derece güzel okur, aynı zamanda güzel de konuşurdu. Onun ağzından bu savaşı dinledim :

Kâfirler alay bağlayıp karşımıza dikildikleri zaman Ali Paşa da kaledöven altı topu sağda, altısını da solda yerleştirmiş sapkın ben işaret vermeden toplar ateşlenmesin diye sıkıca tembih eylemişti. Ondan sonra Paşa atından inip yerlere kapandı, gözyaşlarını dökerek öyle dua etti, Tanrı'ya yalvardı ki, askerden belki ağlamadık kimse kalmadı. Sonra tekrar atına binip yalın kılıcı eline aldı; alayı, tek bir eri dışarda kalmamak üzere savaş düzenine geçirdi. İki tarafın alayları top menzili içine yaklaştıkları zaman yerleştirmiş olduğu topları ateşledi. Bu ateş altında kâfir birlikleri allak bullak oldular. Tam bu sırada Allah, Allah Celle Şanehu sesleriyle hücumuna kalkarak hep beraber düşman üzerine tıldık. Tanrı'

⁽¹²⁶⁾ Kuran'ı belli kurallara göre okuma bilgisi.

nın yardımı ile kâfirler bir an bile direnemediler, hemen bozularak kaçıp gittiler. Kimileri savaş alanında, kimileri de atlarından kovalanırken çoğunluğu kılıçtan geçirildiler.

Bu gaza, İslâmın büyük savaşları arasında anılır. O sırada Rumeli Beylerbeyine müjde haberi gitti. Rumeli Beylerbeyi aske-ri ile Tuna'yı geçmek üzere iken geri döndü ve adamlarıyla gelip olayı padişah katına arz etti. Padişah da altın kılıç ve onur kaftanı ile onu değerlendirdi.

Düşmanın Lipve Kalesi'ni Alması ve Ulama Paşa'nın Şehit Olması

Yıl 958 (1551). Daha önce Lipve fetholunurken bozguna uğ-rayan Batori Andraş adındaki kopuk, yeniden asker toplayıp adı geçen kaleyi yeniden kuşattı. Bu kalenin yapıldığı yer, kuşatılma-sı halinde değil, insanın, kendi ve tavuğun bile barınmasına elverişli değildi. Nerede kaldı ki bu durumda kale elde tutulabilsin. Ulama Paşa kaleyi savunmak için elden gelen her şeyi yaptı ise de so-nunda zorunlu olarak vire ile bırakmaktan başka çıkar yol bula-madı. Gerçekten de Batori İstefan sözünde durarak Paşanın selâ-metle kaleden çıkmasını sağladı, ama iş bununla bitmedi : Vaktiyle saadetli padişah, Budin'de kral oğlunu huzuruna getirtirken Macar büyükleri ile beraber gelmiş olan, kraliçenin veziri durumunda bu-lunan Török Balend'i, bir densizlik yapması ihtimalini göz önün-de tutarak, yanında alıkoymuş ve sonra İstanbul'a göndermişti. Ye-dikule'de ölen o kâfirin oğlu Török Ferenc adlı haydut, beş altı yüz atlı ile Ulama Paşa'nın yolunu kesti ve ilk çarpışmada Ulama Pa-şa şehitlik derecesine ulaştı. Kaleden çıkan Müslümanlar da ora-da şehit oldular. İçlerinden pek az kimse kurtulabildi.

Beçoy Kalesi Yakınındaki Savaş ve Kaytas Ağa'nın Tutsak Düşmesi

Aynı yıl. Temeşvar kapudanı olan Loşancı adındaki dinsiz, bazı kâfirlerle Beçoy Kalesi önüne gelerek dil alıp baş keserler. Ka-ledeki gazilerle atlılar ağası olan Kaytas Ağa dışarı çıkıp melun-ları kovalamaya başlar. Meğerse adı geçen Loşancı pusuya yatmış. Bunlar gazilerin üzerine saldırarak Kaytas Ağa'nın atını devirirler ve kendisini yakalarlar. Kaytas Ağa, sınır boylarının ünlü kişilerin-den ve kahramanlarından biri olduğundan, bu olay padişahı pek çok üzen olaylardan biri oldu.

Rahmetli Hadım Ali Paşa'nın Çabası Sonunda Sirem Kalesi'nin Fethi

Yıl 958 (1551). Padişah hazretleri tarafından İstoni Belgrad sancığı beyliğine atanan, uçboylarının eskilerinden ve bahadırlarından Hamza Bey, buyruğu altına verilen bir miktar yeniçeri ile görevi yerine giderken Kodvar denilen yer yakınlarında Sirem Kalesi kâfirlerinden bir miktar haydudun baskınına uğradı. Hamza Bey ile yeniçerilerin başı olan İlyas Ağa adlı yiğit şehit düştüler, yanlarındaki malları da yağma edildi. Bu olay Budin'e duyurulunca, gönül eri Ali Paşa gereken önlemi aldı ve askeriyle adı geçen kaleyi kuşattı. On balyemez topla kaleyi on gün dövdü. Kâfirler bu baskıya dayanamayarak aman dileyip teslim oldular.

Sirem Kalesi'nin ilk kez fethi böyle olmuş ve Sigetvar seferine değin kale İslamların elinde kalmıştı. Saadetli padişah Sigetvavar'a yürürken sapkın kral askerini göndererek adı geçen kale ile Tata Kalesi'ni geri almıştı. Rahmetli Arslan Paşa da bu yenilginin suçlusu görülerek idam olunmuştur.

İkinci Vezir Ahmet Paşa'nın Temeşvar Taraflarına Serdarlığı ve Temeşvar Kalesi'nin Fethi

Yıl 959 (1552). Temeşvar Kalesi fethinin ertelenmek zorunda kalınması ve Lipve'nin yeniden düşman eline düşmesi, padişahın kızgınlığına yol açmıştı. Bu nedenle İkinci Vezir Ahmet Paşa serdar tayin olundu ve sekbanbaşı birkaç bin yeniçeri ile, dört bölük ağası da bölükleri ile; topçu, cebeci ve öteki sınıflardan daha birçok asker buyruğu altına verilerek, söylenen yılın rebiyü'lâhır ayının yirmi yedinci günü (22. IV. 1552), Edirne'den yola çıktı. Belgrad'ta Rumeli askeri ve seferle görevli öteki gazilerle beylerbeyileri yanına toplamış, Tuna üzerinde de sağlam bir köprü kurdu muştur. Vezir Ahmet Paşa buyruğundaki kuvvetlerle oraya varınca hep birlikte köprüden geçilerek mübarek ramazanın beşinci günü (25. VIII. 1552), Temeşvar altına varılıp kale kuşatıldı. On altı tane balyemez top yerleştirilerek dövülmeye başlandı.

Kaleyi savunan, geçen yılki kuşatmada kalan yine o dinsiz Loşancı idi. Buyruğu altında Macar, Hırvat ve öteki hoyratlardan başka üç, dört yüz İspanyol tüfekçisi ve bir, iki yüz de Nemçe savışçısı vardı. Kâfir tarihleri, İslâm askerlerinin gelip kale önüne kondukları gün, o da kaleye girdi diye yazmaktadırlar. Sapkın kral Türin'de imiş. Loşancı, «Ben geçen yıl sıramı savdım, İslâm

askeri yürüyüşe geçmek üzeredir, köprü yapılmakta ve başka tedarikler görülmekte, sizden herhangi bir yardım ihtimali yok. Kalede kapananlar ölmek için kapanırlar» diye sızlanmış. Fakat bütün Hristiyan beyleri, hersekleri ve sapkın kralın kendisi, ona birçok vaadlerle cesaret vermişler. Bunun üzerine çoluk çocuğu ile öpüşüp vedalaşmış ve bir daha birbirlerini göremeyecekleri fikri ile karamsarlık içinde ayrılmışlar. Loşancı bu vaadlerle kaleye geldiği zaman içindeki askeri saydı ve bunların iki bin beş yüz savaşçı olduğunu gördü.

Doğrusu, lanetlik Loşancı bu kuşatmada çok yığıtlık göstermiş, elden gelen her şeyi yapmakta hiç kusur etmemiş. Ama İslâm beyleri ve gaziler o derece yığıtlıklar, öyle bahadırlıklar etmişler ki daha üstü düşünülemez. Bunlar saldırılarda ölmek için birbirleriyle yarışır, asla sırt çevirmezler, koyun tuza gider gibi cenge koşarlardı. Serdarın atı bir defasında tüfek yarası aldı, hemen başka bir ata atlayıp yürüyüşten geri kalmadı. Kısaca, otuz beş gün bu suretle savaşılıp boğuşuldu. Sonunda kâfirler aman dilediler ve kale vire ile alındı. Ama sonra vire bozuldu, hepsi tutsak edildi ve öldürüldü.

Vireyi bozmanın nedeni, Ulama Paşa'ya Lipve'de oynanan oyundu. Ulama Paşa vire ile çıkmışken Török Ferenç vireyi bozup onu ve gazileri öldürdüğü için Türk de Temeşvar viresini bozdu. Kâfirler Temeşvar'dan çıkıp giderlerken bir yeniçeri, Loşancı'nın bir inoşa'sına - ki bu, kendi dillerinde içoğlanı demektir - yapışınca, Loşancı dayanamayarak yeniçeriye kılığ indirdi ve böylece vire bozuldu. İki yerinden ağır yaralı olan Loşancı'yı Ahmet Paşa'ya getirdiler. Paşa'ya; «Ne yapalım, beni halk kendi halime bırakmadı; onlarla birlikte ölmeye yemin etmiştim, yoksa siz Temeşvar'ı alıncaya kadar nice adamınız giderdi» dedi. Loşancı, kale içinde yedi bin top mermisi toplamıştı. Bunlar, kale duvarını aşip içeri düşen, duvarlara saplanıp da geri alınmasına imkân bulunmayan yuvakların dışında kalan güllerdi. Loşancı bunları kendi fikrince Temeşvar'ı kurtardıktan sonra krala armağan etmeyi tasarlamış olsa gerek. Ahmet Paşa, onun yaralarının iyileştirilme ihtimalini görmediğinden, başını kestirerek padişaha göndermiştir diye kitaplarında yazmışlar.

Temeşvar Kalesi, bölgenin her bakımdan en değerli yeri idi. Bu nedenle beylerbeylik olmaya çok elverişli görülerek öylece örgütlendi ve ilk beylerbeyliğine Gazi Kasım Paşa atandı. Kasım Pa-

şa, kral zamanında Budin kuşatıldığında içinde kalmış ve Macaristan fetihlerinin çoğunda bulunmuş bir kimse idi. Hatta Össekkar'ında rahmetlinin vakfı olan üç parça köyü kral o zaman kendisine armağan etmişti. Sonra saadetli padişah da bunu geçerli saydı. Bu köyler hâlâ onun vakıflarındandır.

Delvine Sancakbeyi Turhan Bey'in Savaşı

Aynı yıl. Turhan Bey, sancağı askeriyle padişah ordusuna katılmak üzere Belgrad'dan gelirken, İslamlara bir darbe indirmek amacı ile yola çıkmış bulunan tam bin kâfir ile karşılaşır. İki taraf arasında öyle bir çarpışma olur ki anlatılması ve yazılmasına imkân yoktur. Sonunda yüce Tanrı'nın yardımı ile düşman bozguna uğratılıp tümü kılıçtan geçirilir. Gaziler, kılıçlarını orak yapıp, Temeşvar ovasının otu yerine düşmanın can damarlarını biçerler.

Tot Mihail'in Bozguna Uğratılması

Bu lanetlenesice daha önce Segedin altında yediği silleden uslanmayıp yeniden birçok katana ve haydut kopillerini başına toplamış ve İslâm askerine zarar erdirmek için hazırlanmıştı. Bu amaçla gelmekte olduğu haber alınınca gazilerden bir miktar adam ayrılarak üzerine yollandı. Karşılaştıklarında kıyasıya savaşa tutuşular ve Tanrı'nın lütufları ile melunu bozguna uğrattılar, çoğunu kırdılar. Oğlunu da tutsak alarak ertesi gün orduya getirdiler. Bu olay İslâm askeri arasında büyük sevinç yarattı ve Tanrı'ya şükürlerin bir kat daha artmasına neden oldu.

Lipve Kalesi'nin İkinci Kez Fethi ve Solmuş, Bernak, Ebreş, İllina, Yankota, Moreşvar, Marçene, Façed, Büyük Saç, Küçük Saç, Çalya, Nablak, Kanlak, Şakova, Samaloş ve Daha Başka Kalelerin Ahnması

Aynı yıl. O ülkenin en önemli kalesi olan Temeşvar'ın fethinden sonra Sonluk Kalesi üzerine varıldı. Yukarıda sayılan kalelerin kimileri Sonluk yolu üzerinde, kimileri de yolun sağında ve solunda bulunduklarından, ahali İslâmın görkeminden şaşkınlık ve korku içinde evlerini yurtlarını unuttular ve gözleri gördüğü yere

kadar kaçıp gittiler. Ama çevredeki reaya dağlarda ormanlarda ve sazlı bataklıklarda gizlenmişlerdi. Bunlar, uçbeyleri aracılığı ile aralarında seçtikleri adamlarını gönderip itaat ederek boyun eğdiler ve otuz bin kadar reaya bu yolla aman kâğıdı aldılar.

Sonluk Kalesi'nin Fethi

İslâm askeri Temeşvar'dan döndükten sonra yedinci gün Sonluk önüne kondu. Meğer Budin Beylerbeyi Hadım Ali Paşa daha önce gelip Sonluk Kalesi'ni kuşatmış ve metrisler kurarak kaleyi dövmekte imiş. Kuşatma altındaki lanetlenesiceler Budin askeri-nin baskısından zaten perişan bir halde iken şimdi bunca asker daha gelip üzerlerine saldırdıklarını görünce başları derdine düştüler ve o gece karanlık basınca kapudanları ile athısı bir yöne, yayası da başka yöne kaçtılar. İslâm askeri durumu anlayıp hemen arkalarından kovalamaya koyuldular ve çoğunun pis vücutlarını yok ettiler. Ancak kapudanlarını yakalayıp davul ve zurnasıyla serdara götürdüler. Herkes umduğu armağanı almakla muradına ermiş oldu.

Eğri Kalesi'nin Kuşatılması ve Fethedilmeden Dönüşe Geçilmesi

Aynı yıl. Eğri Kalesi'nin fethi, Tanrı'nın takdirinde Sultan III. Mehmet'e - yüce Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun - nasıpmış. Rahmetli Gazi Sultan Süleyman Han hangi kale üzerine yürüdü ise, yüce Tanrı'nın inayeti ile, Beç ile Eğri ve Malta dışındakilerin hepsini almayı başardı. Ama Eğri Kalesi'nin fethi, meğer zamanını bekliyormuş ve bu zaman da rahmetli Sultan Mehmet'in kaderinde yazılıymış. Ulu Tanrı'dan içtenlikle dilenir ve yakarılır ki Beç ile Malta'nın da fetih vakti erişmiş olsun ve padişahımız hazretlerine nasip ve mukadder eylesin. Tanrı hakkı için; peygamberi, soyu ve yoldaşları, Tanrı yolunda can ve başlarını feda eden gaziler hürmeti için.

Sonluk'un fethinden sonra şanlı serdar, beylerbeyiler, beyler, ağalar ve tüm gaziler Eğri Kalesi'ne varıp kuşattılar. Tam kırk beş gün o denli uğraştılar ki hiçbir kalede böylesi görülmüş değildi. Bu uğraşta nice gazi şehit olarak sonsuz yaşama kavuştular ki sayıları hesaba sığmazdı. Ama henüz vakti erişmemiş olduğundan bütün bu çabalar olumlu sonuç vermedi. Ancak, her yöne akınlar salınıp sayısız ganimetler derlendi; o denli ki her çadırda birer, iki-

şer güzel oğlan ve kız, sayılamayacak ölçüde gümüş kaplar ve değerli eşyalar vardı. Görünüşte kalenin fethini engelleyen tek sebep, havaların değişerek kışın gelmesi idi. Kar ve yağmur çadırlarda barınmaya imkân bırakmadı. Bütün yıl boyunca kaleyi kuşatmada çekilen zorluk ve ağırlığın üstüne kış da gelip bastırınca, geri dönmek gerekti. Böylece şevval ayının on yedisinde (7, IX, 1552) kuşatma kaldırıldı.

İran Şahının Adilcevaz, Erciş ve Ahlat Kalelerine Saldırması ve Bu Hareketlerinin, Padişahın Nahçıvan Seferi'ne Başlıca Sebep Olması

Yıl 959 (1552). Alemlere gölgesini salan saadetli padişahın Edirne'de oturup Macar sınırı boylarındaki kalelere asker gönderdiğini duyan sapkın şah, fırsat bu fırsattır diye uğursuz askeriyle Van taraflarına geldi. Adilcevaz, Erciş ve Ahlat dolaylarını yakıp yıkarak fukarasını talan etti. Erciş Kalesi'ni kuşattı ise de cesaretle Rüstem'den (127) aşağı kalmayan valisi Kürt beylerinden İbrahim Bey, kaleden top, tüfek ve daha başka savaş araçları ile İranlıları o kadar hırpaladı ki bunlar kaleyi almaktan umudu kestiler.

Daha sonra Adilcevaz üzerine geldiler. Buranın valisi olan Yularkıstı Sinan Paşa'nın oğlu Mustafa Bey, savaş alanlarında gösterdiği yiğitlik ve kazandığı ün ile, bir genç arslan, daha doğrusu er oğlu er denmeye lâyık bir komutan idi. Kalenin kapısını bile kapamadan, içerdeki gazilerin gözüpeklerinden bir miktar adam ile düşman alaylarını karşıladı ve öyle bir savaş verdi ki gökteki melekler takdir ile alkış tuttular. Bunun üzerine melunlar bu kaleden de büyük kayıplarla dönüp, oldukça küçük koruyucuları ancak derme çatma, birkaç kendi halinde kimse olan Ahlat Kalesi üzerine yürüdüler. Ama burada da umduklarından daha inatçı bir direniş ile karşılaştılar. Bunun üzerine hileye başvurarak bazı uydurma mektuplar gönderdiler. «Padişahınız Irak'ta ve siz böyle tuzaktasınız, hemen selâmetle çıkıp gidin, yoksa ne zamana kadar dayanabilirsiniz» diye kimini korkuttular, kimini de yüzlerine gülerek kandırdılar. Böylece kaleden aman ile çıktıkları zaman çoluk çocukları ile İslamların tümünü kılıçtan geçirdiler ve kaleyi yerle bir ettiler.

127) Efsanevi İran kahramanı, Zabulistan Prensi Zal'in oğlu.

Durumun böyle gelişme göstermesi sonunda Erciş'te bulunan kişilerle İbrahim Bey'in adamlarının arası açıldı. Tartışma sırasında bunlar İbrahim Bey'i öldürdüler ve kaleyi bırakıp kaçtılar. İranlılar da gelerek bu kaleyi yıktılar.

Ondan sonra şahın oğlu İsmail Mirza binlerce asker ile Erzurum dolaylarına geldi ve bir, iki alayını gösterip geri kalan askerini pusuya yatırdı. Amacı, fırsat kollayarak İskender Paşa'yı tuzağa düşürüp yakalamaktı. Gerçi İskender Paşa kahraman ve denemesi bol bir savaşçı idi, fakat düşmanı görünce sabırsızlanarak kendini tutamadı. Kaleye arka vererek savaşa tutuştu ve birçok İranlı'yı telef etti.

Daha önce padişah hazretleri, Ahlat ve Erciş fukarasının başına gelenleri duyunca, hemen bir miktar yeniçeri ile bazı beyleri de Erzurum'un korunması ile görevlendirerek göndermişti. Kış mevsimi erişmiş olduğundan, bu nedenle de kale içinde fazla insan barındırmak imkânı bulunmadığından, İskender Paşa bir kısım askere izin verip yollamıştı. Kalede yalnız komutanlar kalmışlardı; asker ise pek azdı. Bu kadar küçük bir kuvvetle düşmana karşı koymak imkânsızdı. Sonuç olarak İslâmlar yenildiler. Trabzon, Malatya, Bozok ve Şarkî Karahisar beyleri şehit oldular. Biga Sancak Beyi Mahmut Bey, Erzurum'un sağ ve sol garipler ağaları ise tutsak düştüler.

Bununla beraber gerçek şudur ki, İskender Paşa yerine başka birisi serdar olsaydı tek bir insan bile kurtulamazdı. Yine onun yiğitliği, savaş alanında döne döne attan düşen ve başlarına düşman üşüşen gazilere yardımları olmasaydı, durum çok daha fena olabilirdi. Herkes, bu hali öğrenince padişahın, İskender Paşa'ya kızacağını sanmıştı. Fakat o, kaftan, altunla bezenmiş bir kılıç ve süsü bir topuz göndererek paşanın gönlünü aldı. Bir de mektup yollayarak buyurdu ki; «İki cihanda yüzün ak olsun, şah oğlu askeriyile cenk senin dengin değildi, ancak kim olduğunu gösterdin ve yiğitlikte noksanlık etmedin. Yenmek ve yenilmek Tanrı'nın isteğine bağlıdır. Hatırını hoş tutasın». Padişah hazretleri vezirlere de, İskender Paşa'ya teselli mektupları göndererek gönlünü hoşnut etmelerini tembih etti. Ne mutlu! Böyle kadir bilir, insafı ve adaletli padişah uğruna kulları niçin canlarını vermesinler ve bir gün önce yolunda kurban olmaya koşmasınlar?

Söylendiğine göre paşa bir gece düşünde bir yılan tutmuş. Yanındakilere bunu anlatınca birisi; «düşte yılan tutmak zehir yutmak demektir, tasa ve kayguya işarettir» demiş. Birisi de «Şah oğlunun üzerinize geleceğinin belirtisidir, inşallah onu yakalarsınız» diye yorumlamış. Hatta bu ikinci yorum, ulu Tanrı'dan gece gündüz dilediği gibi, her iki dünyadan da beklediklerine uygun düşmüş ve savaşta bu denli pervasızca atılğan davranmasının nedeni olmuş.

İşte bütün bu olaylar padişahın sefere çıkmasını gerektirdi. Böylece, Tımışvar fatihi Vezir Ahmet Paşa'yı bir miktar asker ile Budin'in muhafazasına gönderdi; Rumeli Beylerbeyi Uzun Mehmet Paşa'ya, Rumeli askeri ile Gelibolu'dan geçip Tokat'ta kışlaması ferman olundu; şehzadelere ve Anadolu'daki bütün beylerbeylere, beylere ve askere hazır olmaları için padişah buyrukları yollandı. Sonra, öte yakada olan askere yüksek yeteneklere sahip ve şanlı bir serdar gerektir diye halk arasında dedikodu yayıldığından, ünlü bir kişiliği bulunan Rüstem Paşa, tüm yenileri gazileriyile bölük ağaları ve halkı ile görevlendirilerek o tarafa gönderildi.

Konaklar geride bırakılarak Aksaray'a varıldığı zaman, bir takım alçak ve rezil kimseler Şehzade Sultan Mustafa'nın kulağını doldurdular. O sırada kırk yaşına girmiş, şan ve ün sahibi olan, bilgide, cömertlikte ve bağışta bütün şehzadeleri kıskandıran, askeri de çoğu tarafından sevilen Şehzade Mustafa'ya tatlı dil dökecek; «şanlı babanız artık kocadı, sefer ve harekettten kaldı ve zorunlu olarak sadrâzamı serdar yapıp sefere saldı; kendi isteğine kalsaydı yerini size bırakacağına şüphe edilemez; buna engel olan Rüstem Paşa'dır; varıp başını kesseniz ve askerın başına geçerseniz, tüm asker sizi ister ve destekler; koca padişah da Dimetoka saraylarında ömrünün geri kalan günlerini ibadetle Tanrı'ya yakarışlarla geçirir; sizden güven kazanınca sevinir» dediler. Temiz yürekli şehzade bu gibi saçma sapan ve boş lakırdılara kanarak harekete geçti, tuğ ve bayraklarını dikti. Ama durum sadrâzama duyurulunca, hiç vakit geçirmeden, o sırada sipahioğlanları ağası olan Şems Paşa'ya işi anlattı. Çavuşbaşı Ali Ağa'yı da padişaha göndererek olayı arzetti. Şems Paşa, kitabında bu sahnayı şöyle anlatır: Padişah sadrâzamanın yazısını (telhisini) okuyunca; «Hâşâ, Mustafa Han'ım bu küstahlığa yeltenmez; bazı fesatçılar, hükümdarlık kendilerinin bağlı bulundukları şehzadeye kalsın diye iftira ederler; sakın bu sözü bir daha ağzınıza almayın ve bu gibi kötülöklere inanmayın» diye sıkıca tembih buyurdu. Sadrâzamanın telhisinde as-

kerin, padişahın bizzat sefere çıkmasını istediği de arz olunmuştu. Saadetli padişah, «Yüce Tanrı isterse ilkbaharda sefere çıkmak kararındayım, hemen yeniçeriye ve öteki kapıkullarına izin versin, kendisi de başkente gelsin» diye kendi eliyle yazdığı bir buyruk verdi. Bunun üzerine askere izin verildi, sadrazam da İstanbul'a döndü.

Sapkın şah, padişahın sefere çıkmak kararını öğrenince, barış yollarını aramaya başladı. Daha önce Iskender Paşa olayında Biga Beyi Mahmut Bey, dinsizlerin eline tutsak düşmüştü. Şahın önüne götüren dinsizler onun ne kadar yiğit bir adam olduğuna tanıklık etmişlerdi ve böylece Mahmut Bey, sahtan saygı ve iltifat görmüştü. Gerçekten de o, kahramanlığından başka, gönüllere seslenmekte, güzel konuşmada ve bilgide eşine az rastlanır yetenekte bir kişi idi ve bu özellikleri sayesinde çok kez şahın meclisinde bulunmuştu. Sonradan şah, barış işleri konusunda onunla danıştı ve bir elçi göndermesine müsaade olunması için bir mektupla Mahmut Bey'i İstanbul'a yolladı. Şahın dileği padişaha arz olunca, âlemin sığınağı olan katımız dost ve düşmana, dostluğa da düşmanlığa da açıktır, yolunda bir cevap gönderdi. Bunun üzerine şah, hiç vakit geçirmeden, Peygamber soyundan yüksek itibarlı bir seyyidi elçiliğe atayarak İstanbul'a yolcu etti. Ama yedi iklim padişahı bu gelişmeyi gösterince görüşmeye yanaşmamak en etkili ilaçtır sözü uyarınca şahın bundan maksadı askeri oyalamaktır buyurdu.

NAHÇEVAN SEFERİ'NİN ÖZETİ

Padişahın Gidişi

18 Ramazan 960 (28, III, 1553). Sefer ve askeri harekât için elverişli mevsim gelince, âlemin sığınağı olan padişah, kurallar üzere, tüm kapıkulları ile denizi aşarak Üsküdar'a geçti. Gözler-bebeği civanbahtı Şehzade Sultan Cihangir henüz yeşermiş bir filiz ve padişahın mutlu bağında açılmamış bir gonca gül idi. Padişahın önünde, güzel bir ata binmiş olduğu halde, toplanmış olan kalabalığı selâmladığı zaman «Yüce Tanrı size yardımcı olsun» duaları göklere erişti. Dünyayı aydınlatan ay gibi, her gün bir noktadan kalkılıp ötekisine konulmakla, her ova her vadi, İrem Bağı'nın bir parçası haline dönüştü. Yenışehir yakınlarında saadetli padişahı karşılayan Şehzade Bayezit, Rumeli koruculuğuyla görevlendirilerek Edirne taraflarına yollandı.

Şevval ayının on ikinci günü (21, IX, 1553) Bolvadin konağına inildiği zaman padişahın ardılı, mutlu ve cömert Şehzade Sultan Selim -değer ve saygınlığı daima yüce olsun- Saruhan sancağı askeri ile babasını karşıladı. Ertesi gün bütün vezirler ve büyükler şehzadenin otağına varıp el öptüler. Kendilerine armağan edilen kaftanları giyip şehzadeyi padişahın huzuruna götürdüler. Şehzade saçak öptüğünde sefere gelmesi ile ilgili buyruğu aldı.

- Aynı ayın yirmi altıncı günü Ereğli'den geçilip yakınlarında bulunan Aköyük adındaki menzile konuldu. Şehzade Sultan Mustafa oralarda otağını kurmuştu. Ertesi gün, öteden beri âdet olduğu üzere devlet büyükleri yanına varıp el öptüler ve hepsi onur kaftanları ile sevindirildiler. Ondan sonra şehzade ata binerek padişahın otağına doğru geldi. Divan yeri yakınında attan inerek vezirlerin önünde ilerledi; padişah otağının önüne gelip selâm verdikten sonra içeriye girdiği anda, Yüce Tanrı böyle takdir etmiş, ömrü sona ermişti. Taşra ağalarından mirahur ile bir ağasının da aynı anda boyunları vuruldu. Bu sırada vezirler Divan yerinde oturmuşlardı. Kapıcılar kethüdası gelip Rüstem Paşa'dan sadrâzamlık mühürünü aldı ve Vezir Haydar Paşa'ya; «çadırlarınıza gidin», diyerek işinin sona erdiği haberini verdi. Sonra sadrâzamlık mühürünü yeniden getirip ikinci Vezir Ahmet Paşa'ya sundu ve sadrâzamlığını müjdeledi. Aynı zamanda, kazaskerlere vekillik eden ulemaya cenaze namazını kılmak için Ereğli'ye gitmeleri emrolundu ve şehzadenin cesedi oradan Bursa'ya taşındı. Bir saat önceki yüksek saygınlık ve büyüklük bir anda o kadar üzüntü ve tasaya dönüştü ki, yalnız kendi kullarına değil, tüm İslâm askerlerinin başına sanki kıyamet kopmuştu. (Bozulmayan ve ebedî olan mülkün yüce sahibi ne denli uludur).

Şehzade, padişahın öfkesine kurban gittikten sonra, hazine defterdarı ordusuna varıp hazinesine ve otağına, hayvan ve usaklarına devlet hazinesi adına el koydu. Kullarına padişah merhamet gösterip çoğu timar ve zeamet elde etmekle muratlarına erdiler. Bütün bunları herkes Rüstem Paşa'dan bildi. Zamanın şairleri, ayrılık acısı ve yakınmaları ile dolu birçok «tarih» ve «ağıt» lar düzdüler, hepsi açıkça Rüstem Paşa'ya çattılar. Şehzadenin ölümüne düşürülen tarihlerden biri, «Mekr-i Rüstem» (Rüstem'in hilesi) tamlamasıdır. Bir başkası; «ve kad kutile şehidâ» (şehit olarak öldürüldü) dır. Şah ve Geda adlı eserin yazarı rahmetli Yahya Bey'in ağıtı, eski mecmuaların çoğunda yer almaktadır. Sözü uzatmamak için buraya alınmamıştır.

Rahmetli Ali Efendi tarihinde şöyle yazmış : Bir gün rahmetli Yahya Bey'den, «padışahın öfkesinden korkmadın mı ki böyle bir manzume yazmaya kalkıştın» diye sordum. Bunun üzerine bana şunları anlattı : Şehzadenin ayrılığı acısı aklımı başımdan almış ve beni zorlamıştı. Aklıma geleni çalakalem yazdım, ama yazılmaması için ölünceye kadar saklamak kararında idim. Bir rastlantı sonucu olarak, eski bir dostum çadırıma gelmiş ve beni uyur bulmuştu. Aramızda teklif olmadığından cüzdanımı karıştırmış, manzumenin müsveddesini görmüş ve hemen bir kopyasını alarak gitmiş. Ertesi gün orduya gezmeye gitmiştim. Orada manzumenin her köşede okunduğunu, kiminin ağladığını ve kiminin de günahlarının affına nedendir diye ah u vah çektiğini gördüm. Her ne kadar inkâr ettimse de yararı olmadı. Sırf ozan olduğum için öteden beri bana düşman kesilmiş olan Rüstem Paşa sadrâzamlıktan düşmüş bulunduğundan, bana ne olur ki diye düşündüm ve itiraf ettim. Ama Rüstem Paşa iki yıl sonra yeniden sadrâzam olunca, öldürülmem için paçaları sıvamış; «kamu düzeni için bu gibilerini vücutlarının ortadan kalkması gerektir» diye bir iki kez padişah katına teklifte bulunmuş. Fakat iyi huylu padişah, yaradılıştan hakka inanan, şairlere ve şiire özen ve ilgi gösteren, «Muhibbî» takma adı ile şiir yazan olgun bir ozan olduğundan, benim öldürülmememe izin vermemiş; «bu gibilere kulak verme ve onlardan öc almayı düşünme» buyurmuş. Bir gün Rüstem Paşa çavuş göndereyerek beni Divana çağırdı ve mütevellisi bulunduğum rahmetli Sultan Bayezit vakfı konusunda birçok azarlamalardan sonra; «senin ne haddindir, yüce padişah kamu düzeni için şeriat kurallarınca gereken bir davranışta bulunur, sen bizzat saadetli padişahı ve vezirlerini kötüler ve suçlarsın, bulduğun saçma sapan sözleri manzume kalıbına sokup halka verir, fesada çalışırsın» diye öfke ile bana çatınca, hemen kalbime doğan şu sözleri söylemeyi uygun buldum : «Biz rahmetliyi, katledenlerle beraber katlettik, ağlayanlarla da beraber ağlarız. Ancak, padişahımız yanlış bir iş yaptı demektense terbiyeye uygun davranarak garezci kimseler fesatladı demeyi daha münasip gördüm». Paşa hemen öfkelenerek yüzünü çevirdi ve meseleyi kapattı. Birkaç gün geçmeden de beni mütevellilikten attı. Yahya Bey'e sonradan bir zeamet verildi, ölünceye kadar bu zeametın geliri ile yetinmek zorunda kaldı.

Sözün kısıası, o uğursuz konakta rahmetli Sultan Mustafa'nın sonu böyle geldikten sonra, padişah hazretleri Halep'e doğru yol aldı. Şahın elçisine de bir onur kaftanı giydirerek dönmesine

izin verildi. Elçinin eline, bu kış Halep'te kışlayıp, Yüce Tanrı izin verirse ilkbaharda Acem sınırına varılacağı ve «bu tarafta ekdiğiniz fesat tohumunun ürünlerini öbür tarafta toplarsınız» yollu bir mektup verilerek ülkesine gönderildi. Şehzade Sultan Selim'in Maraş'ta ve Rumeli beylerbeyinin de askeriyle birlikte Tokat'ta kışlamaları ferman buyurulup zilhicce ayının ilk günü (8, XI, 1553), Arap ülkelerinin göz bebeği olan Halep'e selâmetle ayak basıldı.

Tahtı Cihanı Tutan Padişahın Şehzadesi ve Saltanat Dağının Taze Güllü Cihangir'in Ölümü

Yıl 960 (1553). Kaygusuz ve günlük işlerden uzakta olan bu şehzade, içi temiz ve öteki şehzadelerden küçük olduğundan, padişah hazretleri ona olağanüstü bir bağlılık gösterirdi. Savaşta ve barışta yoldaşı, gece ve gündüz dert ortağı arkadaşı iken, bir gün sağlığı bozuldu. Hekimlerin ilâçları yarar sağlamadı ve sonunda eceğin pençesinden kurtulamadı; mübarek ruhu bir kuş gibi cennete doğru uçtu ve cennetin illiyin katındaki meleklerle arkadaş oldu. Halep'te namazı kılınıp cenazesi İstanbul'a gönderildi.

Halep'te İşlenen Bazı Yolsuzlukların Kaldırılması

Yıl 961 (1554). Halep'te geçmiş padişahlardan kalma bazı vakıflara bazı şeytan ruhlu Çerkeslerle kimi zalim ve zorba kimseler ellerini uzatmışlardı. Nice türeçler icat ederek devlet için şeri a'şar adı altında gelirin çoğunu kendileri almakta ve vakıflara gelirin belki onda birini bile bırakmamakta idiler. Bazı yeni yapılar devlet toprakları üzerinde bulunmaktadır diye bunlara yasalara aykırı vergiler koymuşlardı. Daha bu gibi nice zulümler yapılagelmekte olduğundan ulema, erdemli kişiler ve halk padişah katına diledikçe verdiler. Bunun üzerine, o zamanlar Rumeli kazaskeri ve gazilerin baş vuracakları en yüksek makam olan Müeyyedzade Abdürrahman Efendi, şeriat kurallarına göre işleri düzene koymakla görevlendirildi. Böylece, şeriata aykırı düşen tasarruflar kaldırıldı ve orada dünyanın sonuna değin hayır ile anılacak bir düzen kuruldu. İnşallah dünyanın sonuna dek böyle sürüp gider.

Şehzade Sultan Selim'in Halep Kışlağı'na Gelişi

Padişahın, rahmetli Şehzade Cihangir'in ölümü ile bunalan ruhunu ferahlatmak için Şehzade Sultan Selim hazretleri Maraş'

tan davet olundu. Şehzade geldikten sonra, hep birden birkaç gün Hama, Sirez, Maarretü'n-Nu'man ve Silmiye dolaylarında avlanmaya gittiler. Çeşitli avlanma ve gösteriler seyredildikten sonra biraz ferahladılar ve yine Halep'e döndüler. Şehzade hazretlerine de kışlağına dönme izni verildi.

İslâm Padişahının İran Üzerine Gidişi

6 Cemaziyelahir 961 (7, V, 1554). Bahar sultanı gelip de ovaları, vadileri çiçeklerle bezediği ve zümrüt gibi yemyeşil hahlarla ortalık cenneti kışkandıracak bir hale dönüştüğü zaman, yedi iklim padişahı askeriyle yola çıkıp yukarda söylenen günde Gökmeysanı denen yere kondular. İstanbul'un korunmasıyla görevlendirilmiş olan ikinci Vezir İbrahim Paşa o sırada ordudan ayrıldı. Gazi padişah her gün bir vadiye konaklayıp ilerleyerek ırmağı üzerinde kurulan köprüden geçti ve üçüncü konuşta Ruha (Urfa) kentinden geçilerek cemaziyelâhîrin dokuzuncu günü Diyarbakır yakınlarındaki Çülek adlı yerde konaklamakla burası cennete döndü.

Padişahın Herkesin Divana Girmesine izin Vermesi ve Kullarının Gönüllerini Alması

Padişah hazretlerinin gelişiyle Diyarbakır sahrasının şereflendiğinin üçüncü günü padişah Divan kurulmasını buyurdu. Bu amaçla padişah otağı ve gölgelik kuruldu, altına da bir taht konuldu. Padişah mutluluk ve görkemle tahta oturdu ve perdeler kaldırılıp herkesin içeriye girmesine müsaade edildi. Yüksek divan kurallarına uygun olarak, önce yeniçeriağası ile yeniçeri kethüdası ve kâtipleri, sonra ocak ağaları, yaya başıları, bölük başıları, bütün odabaşıları, vekilharçları, solakları ve bölüklerin ihtiyarları hep birlikte binlerce adam toplanıp yollu yolunca içeri girdiler ve padişahın karşısında sıralanarak inci gibi parlak sözlerini baştan sonuna değin dinlediler. Âlemin sığınağı olan saadetli padişah, mübarek diliyle ilkin hallerini sordu ve seferde ne gibi sıkıntılarla karşı karşıya bulunduklarını öğrenmek istedi. Sonra, sapkın şahın islâm ülkelerine yaptığı saldırıların, saltanatın namus ve şerefi gereği olarak, bu seferin yapılmasını zorunlu kıldığını, şimdiye dek yeniçeri gazilerinin din uğruna ve büyük atalarımızın yolunda çok çaba harcadıklarını ve bundan sonra da daha fazlası umulduğunu söyledi; hizmet edenlere ve yararlık gösterenlere saygı gösterileceğini vaadetti; binlerce vaitlerle ve cesaret verici sözlerle onların gö-

nüllerini öyle fethetti ki; ufağı büyüğü, genci yaşlısı gözyaşı dökerek hep bir ağızdan «Hind'e ve Sind'e gitsin, hatta Kaf Dağı'na sefer etsen yüz döndürmeyiz ve padişah uğruna baş vermeyi dünya ve ahirette devlet biliriz; her ne emredersen uygularız» diyerek islâm padişahına can ve gönülden dua ettiler. Padişahın da hayır duasını aldıktan sonra selâm durup çıktılar.

Onlardan sonra kazaskerler girdiler ve söyleyecekleri ne ise arz edip döndüler. Arkalarından büyük vezirlerle yüksek rütbe sahipleri, bölük ağaları, kethüdaları ve öteki subayları, bölük halkının eskileri hep bir arada girip padişahın karşısında durarak iltifat ve buyruklarını bekletiler. Bunlara da, yeniçeri takımına yaptığı gibi seslenerek, iltifat buyurdular ve yoldaşlıkları görülenlere türlü vaatlerde bulundu. Böylece, bütün asker halkı o günü bayram gibi mutlu bir gün ettiler. Padişahın iltifatları ile herkesin kalbi güç kazandı, dualar ederek çıkıp gittiler.

Padişahın Diyarbakır'dan Hareketi

17 Cemaziyelâhır 961 (21, V, 1554). Diyarbakır'dan Erzurum'a doğru gidilecekti, yol gayet dar olduğundan yeniçerilerin bir gün önceden hareket etmeleri emrolundu. Âlemin sığınağı padişah da ertesi gün yola çıktı ve dördüncü konak, Çapakçur oldu. Oradan, Murat suyu üzerinde kurulan büyük köprüden geçildi ve söylenen ayın yirmi dokuzuncu günü Kargapazarı adlı konağa inildi. Orada askere cephane dağıttı. Kapıkulunun, yeniçeriye, bölük halkının sağına ve soluna (128) ikramlarda bulunuldu. Padişah hazretleri kese kese çil altın ile kullarının kalplerini, silâh ve araçlarını süsledi. Oradan recep ayının üçüncü günü (4, VI, 1554) Tavla çayırına gelindi. Burada hiyleci Kürt beylerinden Zeynel Bey'in adamları dil getirdiler. Dördüncü gün Süşehri adında otu bol ve sulak bir yere varıldı.

Burada vezirler alay gösterdiler. Sağ kolda Sadrâzam Ahmet Paşa ve sol kolda ikinci Vezir Ali Paşa alaylarını öyle süslemişlerdi ki, bütün dünya seyrinden şaşakaldı. Aynı gün Rumeli beylerbeyisi Mehmet Paşa, Rumeli'nin kaplan postlu, kurt başlıklı, çekirdek, mahmuzlu, tekne kalkanlı ve gök demire gömülü, elleri Kostayniçeli, ak ve kızıl bayraklarla donatılmış alayları ile padişah

128) Yeniçeri süvarisinin, sağ ulufeciler, sol ulufeciler, sağ gariban ve sol gariban adlarını taşıyan bölükleri.

ordusuna erişti. Altıncı günü taç ve taht sahibi, yani Şehzade Sultan Selim, lalası ve kapıkulları, çeşit çeşit süsler içinde alayı ve sancağı altında Saruhan askeri alaybeyleri ile; Anadolu beylerbeyisi Ahmet Paşa Anadolu askeri ile ve bunların karşısında Karaman askeri ve yiğitleri beylerbeyleri Hadım Ali Paşa ile, bunların arkasında Sivas ve Rum Amasya yiğitleri beylerbeyleri Temerrüd Ali Paşa ile ve bunların da gerisinde Zülkadriye askeri, Bozok yiğitleri ve Türkmen erleri beylerbeyleri Haydar Paşa ile durup her bakımdan takdiri de aşan bir maharetle alaylar gösterdiler.

Bu yerde padişahın verdiği buyruğa göre : Zülkadriye ile Sivas ve Rum askeri artçı olarak geriden yürüyecekti; düşeni kaldırıp kalanı askere yetiştirecekti; herkesten sonra konacaklar ve hepsinden önce göç edecekler, tüm askeri görüp gözeteceklerdi. Talihli yüksek, taç ve tahta lâyık olan şehzade ile Anadolu ve Karaman beylerbeyi sağ kolda; Rumeli askeri beylerbeyleri ise sol kolda yürüyeceklerdi. Çok cesur bir kişi olan Erzurum Beylerbeyi Ayas Paşa en başta olmak üzere, Diyarbakır Beylerbeyi İskender Paşa ve Kürdistan beyleri ile; Şam Beylerbeyi Mehmet Paşa, Arabistan askeri ile öncül olarak ilerde yürüyeceklerdir.

Bu düzen içinde şaban ayının dördüncü günü (5, VII, 1554) Kars sahrasına gelindi ve sapkın şaha aşağıdaki mektup gönderildi.

Padişahın Şaha Mektubu

Yiğit Tahmasb, Tanrı onu doğru yola getirsin!

İçinde söylenenlere uyulması gereken bu mektup size erişince bilinsin ki, sen, sana bağlı, olan ve boyun eğen rafiziler ve dinsizlerle, kötü ve fesatçı kimselerle din kurallarını değiştirip şeriatı alaya almakta ve saygıdeğer iki ulu şeyhe (129) sövmektesin. Bu yaptıklarınızın dört mezhepçe de küfür ve sapkınlık olduğu kesinlikle tespit edilmiştir. Uygunsuz yolda bulunduğunuz için İslâm bilginleri ve din şeyhleri — Allah onları kıyamet saatına kadar ayakta tutsun — kanınızın mübah ve malınızı helâl olduğuna fetvalar vermişlerdir. Şimdi, Muhammet Mustafa'nın — selâm üzerine olsun — temiz ruhundan ve dört halifenin seçkin ruhlarından yardım ve imdat dileyerek sizin üzerinize gelinmiştir. Sapık mezhebinizde ve gerçekdışı inancınızda direndiğiniz takdirde yararsız vücudunu-

129) Sünnette Hazret-i Ebu Bekr ve Ömer, amelde İmam Ebu Hanife ve Ebu Yusuf.

zun ortadan kaldırılması için ulu Tanrı'nın inayeti ile harekete geçirilmiştir. Elbette ki kılıç kullanmadan önce sizi tövbe edip İslâma dönmeye çağırarak sünnettir. İşte bu sebeple, uyulması gereken bu ferman sana gönderildi ve karışık, perişan haliniz olduğu gibi bildirildi. Şimdi, erkeklik davasında olanlara, korkaklıkla kadın gibi meydandan kaçıp gizlenmek düşmez; kana susamış erkek arslanlar ve arslan gibi öç alan yiğitler yerlerine çekildikten sonra, bir bölük sapkının önüne düşüp âlemlerin yaratıcısının emanetleri olan âcizlerin, reaya ve halkın mallarını yağma edip ellerinden almaya ve tahrip etmeye cesaret ile soy ve soplaları kurutmaya çalışmak, İslâm toplumundan olup kıyamet gününe inanlara yakışmaz. Eğer kalbinde iman ışığından bir damla ve vicdanının bahçesinde din inançlarından bir taze yaprak olsun var ise İslâmlara uy ve şimdiye kadar yaptığın sapkınlığa, dinsizliğe ve alçaklığa tövbe kıl. Aksi hâlde, kaçıp gizlenmek gibi yüzüzlüğün ve sayısız dinsizce davranışların ile yanındaki akılsız haşeratın başbuğluğunu bırakıp İslâm askerinin karşısına çık ve Tanrı'nın takdirinden, henüz görünmeyen, gizlilik arkasında kalmış haber ve olayların meydana çıkmasını bekle. Eğer korkarak kaçmanın sebebi elimizdeki top ile tüfek ise, buna gerek yok; çünkü bu gibi savaş araçları, sapkınlar ve dinsizler için zaten hazırlanmış değildir ve kullanmaya da niyetli değiliz. Sizin gibi halleri bilinen iğrenç bir sürünün hakkından gelmek için savaş arslanlarının elindeki parlak kılıçlar yeterlidir. Hele ki yüce Kuran'da (ve enzelne-l hadidefihi be'sün şeditün) (130) ayeti uyarınca meramı güzelce anlatan kılıç ve kama, demir mızrak kullanmaya gerek kalmadan yok edilmenize yeterli olduğu açık ve seçiktir. Vesselâm İslâm askerine itaat etmemiz için verilen öğüt tamam oldu.

Revan, Karabağ ve Nahçevan'ın Yağma Edilmesi

Yıl 961 (1554). Kısacası, ondan sonra Şoragül adlı konağa inildi. Bayındır ve her yanı köy, mezraa ve dağlık olan bu memleketin bakımlı yerleri İslâm askeri tarafından baştan başa harabeye çevrildi ve toprak yığını haline getirildi. Oradan Şaraphane adındaki yurda ve Nilfrak konağına varıldıktan sonra şaban ayının on yedisinde (18, VII, 1554) Acem ülkesinin gerçek anlamıyla canı yerinde olan Revan kentine varıldı. Burada şahın, oğlunun ve kimi ünlü han ve

130] Pek sert olan ve insanlara birçok yararı bulunan demiri var ettik. Hadid, 57/25.

sultanlarının gösterişli sarayları, bağ ve bostanları, özellikle Bağ-ı Sultaniye denmekle tanınan çok şahane bir bağ ateşe verilip yerle bir edildi. Ayın yirmi üçüncü günü Arpaçayı diye arılan çok iç açıcı bir yerde konaklanarak buranın çevresi baştan başa yağma ve tahrip olundu Bu konakta Diyarbakır Beylerbeyi bir bölüm İranlıya rastlayıp savaşa tutuştu ve onlardan birkaç dil ile baş alındı.

Ayın yirmi dördüncü günü Aras ırmağı kenarında Karahisar konağına konulduktan Karaman zeametlileri ve daha başka asker, biraz uzakta birkaç köy görerek çapkun ettiler. Meğer İranlılar burada pusuya yatmışlarmış. Onların saldırısı ile İslamlar epeyce kayıp verdiler. Ayın yirmi beşinci günü, Acem ülkelerinin ünlülerinden biri ve her yanı bayındır bir bölge olan Karabağ'a girildi. Burada öyle bir toz kalktı ki adam adamı görmez oldu ve ışıldayan gün karanlık geceye döndü. Ahalisi öyle bir dağılmıştı ki, bir izine bile rastlanamadı. Ancak bazı yerlere gömdükleri yüksek değerlerde çeşitli eşya ile birçok mağaralara gizledikleri hazinelerin çoğu bulunarak pek zengin ganimet alındı ve bunlardan taşınılması mümkün olmayanlar yakıldı.

Ayın yirmi yedinci günü Nahçevan sahrası, haşmetli padişahın çadırına konak yeri oldu. Muzaffer askerinin uğultusundan korkan şehir, köy, çiftlik halkı her yer öyle boşalmış öyle, harap olmuş ve baykuşlarla kargaların yuvası haline gelmişti ki, görenlere dehşet verir içine girenlere ürküntü gelirdi. Hemen, at oğlanları ile öteki askerden ganimet heveslileri hücum edip şahın, oğlunun ve daha birçok ileri gelenlerin saray ve konaklarını yağmaladılar ve gömülü olan mallarını bulup talan ettiler. Her tarafı yakıp yıkarak taş üstündede taş komadılar. Bu yörede dört beş günlük uzak yerlere kadar rastladıkları köy, kasaba, mezraa ve şenlikten eser bırakılmadı, hepsi harabeye döndürüldü.

İslâm askerinin bugüne dek geçen sürede kasıp kavurduğu Acem ülkelerinde ölen ve yaralanan sapkınların sayısını ancak yüce Tanrı bilir. Ganimete alınan çeşitli mallar da ölçüye ve hesaba sığmaz. Tahmincilerin bir ağızdan söylediklerine göre bu kez bir araya gelen askerinin sayısı da hiçbir seferde görülüş değildi.

İranlılar, Muş ve Ahlat dolaylarında ettikleri fesat tohumunun meyvasını biçtiler ve zehirli suya banarak kana kana içtiler.

Şamı Yüce Padişahın Revan ve Nahçıvan Ülkelerini Tahrip-ten Dönüşü

Aynı yıl. Mübarek oruç ayı girdiği zaman İslâm padişahının da mübarek ruhundaki yok etme ve öç alma duyguları acıma ve esirgeme duygularına dönüştü. İranlılardan alınan esirlerden öğrenildiğine göre sapkın şah, sarp dağlarla çevrili olup geçilmesindeki güçlüklerle güvenerek Lor adındaki bölgeye sığınmış bulunuyordu.. Gerçi, üzerine varıldığı takdirde, yüce Tanrı'nın inayeti ile, İslâm gazilerinin ilerlemelerine dağ ve uçurumların engel olamayacağı ve düşmanı perişan etmekte fazla bir zorluk çekilemeyeceği kesindi. Bununla birlikte, daha fazlasının, yiğitliğe sığmaz bir davranış olacağı da açıktı. Bu sebeple, şimdiye kadar verilen dersle yetinilerek böyle bir ileri hareketten vazgeçilmek uygun görüldü. Konaklar geride bırakılarak mübarek ramazanın yedinci günü (6.VII.1554). Baze-yit adlı yıkık bir kalenin yakınına konuldu. Sapkın şah, padişahın döndüğünü haber alınca şaşakaldı; hayretler içinde, yakayı kurtardığına şükürler etmekte idi. Bu sırada, şahın ileri gelenleri tarafından sadrâzama yazılan bir mektubu, daha önce esir düşen bir sipahi ordu bu konakta iken getirdi. Bu kadar yüzsüzlük edip tilki gibi sarp dağlara sığınmışlar iken yine de cahillik gayretini elden bırakmış olmadıkları sözü edilen mektuptan anlaşıyordu. Mektupta «görün, bundan sonra şahımız da ülkelerinize girip neler yapacak; reayadan öç almak söz konusu olunca iki katını bizden göreceksiniz; sizin maharetiniz kılıç kullanmakta değil, ancak top, tüfek ve ateş ile hileciliktedir; ateşe karşı varılamaz; o yiğitlik sizin değil, ateşindir» gibi anlamsız laflar ediyorlar «ola ki on kez daha Acem ülkelerine gelseniz bile şahımız serçe gibi tuzağa düşmez, hemen «hayır barıştadır» sözü uyarınca davranmak iki taraf için de yararlı diyorlardı.

İmadiye Beyi Sultan Hüseyin Bey'in Akını ve Birtakım İran Askerini Bozması

Aynı yıl. Sultan Hüseyin Bey daha önce Tebriz dolaylarına çapkun yapmak için emir almıştı. O da, savaşı kendilerine meslek edinmiş Kürtlerle yola çıkarak Tebriz'den geçmiş, Meraga ve Sehend yörelerine varıp oralarda bayındırlıktan iz bırakmamış, tüm köy ve kasabaları yağma ve talan ettikten sonra ateşe verip yerle bir eylemişti. Oradan İmadiye'ye gidince, Bağdat'a saldırmak amacı ile, oymak sahipleri ve aşiret beyleri olan Hamisoğlu Hamza Sultan, Betat beylerinden Seyfi Bey, Ali Sultan, Afşarlı Ebülfeth

Sultan, Gözübüyük Hızır Sultan, İbrahim Kulu Sultan ve daha başka halife sanlı beylerin söz birliği ederek Taht-ı Süleyman diye anılan yerde birkaç bin eşkiya toplamış olduklarını duymuştu. Bunun üzerine Sultan Hüseyin Bey mübarek ramazanın üçüncü günü üzerlerine varıp çetin savaşlar yaptı. İki taraftan da birçok insan ölüp yaralandı. Sonunda talih Sultan Hüseyin'e gülerек eşkiyalar bozguna uğratıldılar ve bu arada şiaların başı olan Hamza Sultan da kaybolup gitti. Sancakları, süslü taçları, davulları, tuğları ve nekkareleri tamamıyla ellerinden alındı. Yüce Tanrı'nın inayeti ile İslâm askerinin bu başarılı gazası İslâm padişahına müjdelendi.

Gelen Mektuba Sadrazamın Verdiği Cevap

Mektubunuz şu günlerde buraya gelmiş bulunmaktadır. Hazret-i Süleyman'ın yerini tutan ulu Tanrı'nın yardımlarına ulaşan cihangir padişahımız tarafından size gönderilen mektubun ibret verici anlamından ürken gönlünüzün kapıldığı halin sonucu, yazdıklarınız hamussuzluk ve utanmazlıktan başka bir şey değildir. Erzurum Valisi Ayaş Paşa tarafından size barış ve anlaşmadan söz edildiği yüce Tanrı'nın sonsuza dek sahipsiz kıldığı padişahlık kâtından ise savaş ve düşmanlık bildirilmiş olduğu anlayışı, bir çelişkiden ibarettir denilmiş. Padişahlar arasında iki yoldan birini tutmak büyük hükümdarlar arasında öteden beri uygulanagelen bir kuraldır. Barışın reayanın rahatı ve halkın iyiliği için «hayır barıştandır» sözünün anlamı gereğince davranmak yığitlikle ün yapan hakanlar arasında töre olduğuna kuşku yoktur. Bu yandan kaç kez mektup gönderilip Allah görkemini arttırsın padişahımız hazretlerinin mutluluk durağı kapısı her zaman için herkese hazır ve açıktır, kimsenin dostluğundan çekindiği, kaçındığı söz konusu değildir. Barış ve iyilikten kaçmazlar diye söylemişti. O yandan halkın refaha ermesine hiç yanaşılmamış, her zaman fesat ateşin yayılmasına çalışılmıştır. Sözü edilen yıl içinde Osmanlı ülkelerindeki reaya eziyet ve baskı sizden gelmiştir. «En acımasız kıyıcı olaylara sebep olandır» denildiği gibi halkı yaptığımız zulmün ve düşmanlığın, topraklarınızda aynıyla tekrarlanması, din gayreti ve hamiiyetinin kesin bir zorunluğu olmuştur. Bu sebeptendir ki, aylardan beri savaşçı askerlerimiz Azerbaycan yöresini talan edip durmaktadırlar. Size gelince izinize hiç rastlanamıyor; kimi kez tilki gibi dağ başlarına sığınır, kimi kez de muhteşem ordumuzdan yığınlıkla aşılması güç sarp dağlarda saklanırsınız. Saltanat ve şahlığın töresi, hükümet ve memleket korumanın kuralları bu mudur? Eğer şah iseniz meydana çıkıp reaya ettiğiniz haksızlıklara karşı

layık olduğunuz cezayı gördün. Ulu Tanrı'nın ezeli iradesinde yazılı olan ne ise ortaya dökülsün. Ama şahlık ve başbuğlukta kusur ve noksanınız çoktur; her zaman gayretsizlik eder yengilere koşan askerimizle yüz yüze gelmeye cesaret edemezsiniz. Öyleyse kölelik ve özürlü dilemek yoluna gitseniz ve şahlık makamından çekilseniz daha iyi olur.

Defalarcadır ki doğu ülkeleri muzaffer askerimizin atlarının ayakları altında çiğnenip perişan oldu, hiçbir zaman görünmediniz, kötü ad kazanmak ve kaçmak yoluna saptınız. Bu derece gizlenmenizin sebebi elimizdeki top ve tüfek korkusu olsa gerek diye düşünülmez ve eğer böyle ise bu engelin ortadan kaldırılacağına padişahın mektubunda işaret olunmuştu. O güzel sözler sıkıntıyla söylenmiştir denilmiş. Sıkıntı varsa hangi tarafta olduğu bilinmektedir. Padişah hazretleri sırf Peygamber efendimizin törelerini ayakta tutmak ve şeriatın namusunu duyurmak için uzun yollardan deniz gibi engin askeriyle bu taraflara gelmiştir. Bu defa tutacağımız yol ve yöntem bellidir. Karıncalar gibi bir toprak deliğine girseniz bile inşallah isteseniz de istemeseniz de sizi meydana çıkarmak için gerekli hazırlıkları yapmak üzere sınır yakınlarında kışlamak niyetindeyiz. Nahçevan taraflarından şan ve mutlulukla dönmüş bulunduğumuzdan «yiğitin önüne ancak çakal çıkar» sözünün anlamı gereğince yürekleilmiş hâlâ var olduğunuzu açıklamışsınız. Bilmiş olası ki sözü edilen ülkeler hâlâ bayraklarımızın gölgesi altındadır; meydana çıkarsan, işaret olunduğu üzere, askerimiz top ve tüfeği bir yana atacak ve düşmanı kıran, dünyayı fetheden o muzaffer kılıç, meydanda parıldayacak, âlemi aydınlatan güneş gibi ısıldayarak yükselecektir.

Bu mektup bir İranlı eliyle gönderilmişti. Mektuba ulaştıktan sonra sadrâzama yeniden bir mektup yazarak kimi sataşmalarda bulunmuş ve din işlerine ait birtakım saçma sapan laflar yazmış, barıştan söz etmişti. Bunun da cevabı verilerek kendisine yollandı.

Sadrâzamanın İkinci Mektubu

Mektubunuz geldi. İçinde, daha önce bu taraftan barışçı mektuplar gönderildiği, fakat sonra barışa aykırı hareketlere girildiği yazılmış. Bu meselede şunu açıklayalım ki padişahımız hazretlerinin hizmetinde olan vezir kulları size barışla ilgili bir mektup asla göndermiş değildir. Çünkü, tarafımızdan barış istemek, bir zorunluk duymayı gerektirir. Hamdolsun, ulu Tanrı'nın yüksek ina-

yetleri, Peygamberimiz hazretlerinin doğru yolu gösteren mucizeleri, onun soyu ve sahabelerinin kutsal ruhlarının desteği ile, şimdiye kadar hakanlardan hiçbirinin görmediği derecede bir kudret, kuvvet ve büyüklük padişahımız hazretlerine nasip olmuştur. Bizim ne zorunluğumuz olmuştur ki, sizinle barış yapmak dileğiyle mektup gönderilsin. O husus gerçeğe aykırıdır. Şimdiye kadar tarafınıza gönderilen mektuplarımızda tekrar tekrar belirtilmiştir ki, halife hazretlerinin övülmeye değer olan her huyunda ikram ve lütuflar boldur ve kendisiyle barış isteyenlerin dilekleri reddolunur değildir. Bunu anlatmak için barışa müsaade olunmuştur. Fakat bu demek değildir ki şimdi sizinle barış yapmak istediğimizden mektuplar yollanmış olsun. Daha önce İstanbul'a gönderilen elçiye verilen mektupta bu hususların hepsi yazılmıştı.

İkincisi, Acem vilayetinde yaşayan sipahi ve reayanın tümü kâfirdirler, kanları ve canları helaldir diye müftülerimiz fetva vermişlerdir. Bu fetva üzerinde durulmuş ve Tanrı'nın birliğini, elçisinin peygamberliğini kabul edenler nasıl kâfir olur denilmiş. Yüce Kuran'da «Bir kimse mümin bir kişiyi öldürürse onun cezası sonsuza değin cehennemde kalmaktır». (Ve men yektul mü'minenen mü'teamminen fe-cezâuhu cehennemu haliden fihâ : Nisa 4/115) âyeti gereğince azap ve cezadan endişe duyulmadığı söylenmiş. Gerçi bir müslümanı öldürenin cezasının cehennem olduğuna şüphe yoktur, ama ulemamızın, haklarında fetva verdikleri takımın imanlı kimseler oldukları saptanmış değildir. Mademki, iman ve islâm davasındasınız, mektubunuzda Kuran'dan ayetler yazıp gönderirsiniz. Ama iman sahibi olan padişahların memleketlerinde camiler ve mescitler bulunur; beş vakit namazı cemaat ve ezan ile kılarlar; cuma namazı kılınıp minberlerde hutbeler okunur; cihanın başbuğu peygamber efendimize, değerli soyuna ve keremli dostlarına dualar edilir. İnsafla bakın, sizin davranış ve tutumunuzda İslâmlıktan ve dinden eser var mıdır? Sapkınlık ve dinsizlik âdetiniz olduğu halde seyyitlik iddiasındasınız, Muhammet aleyhisselâm hazretlerinin peygamberliği zamanındaki değerli yardımcılara, mübarek katında dost ve mühasipleri olan mübarek sahabesine, bizden irak, sövüp lânet edersiniz; cehennemlik oldukları kesin olan Teberraylerin⁽¹³¹⁾ ağıktan açığa fesat ve kötülüklerine müsaade eder, onların bu hallerini önlemesiniz. Mübarek şeriatın uygulanmadığı her memleketin sahipleri ve o memlekette oturup küfre rıza verenlerin hepsi kâfir olmaz mı? Ya kâfir kime derler? Kilisesi olanlara derlerse, sizde

131) Peygamberin yakınlarına yüz çeviren.

kilise bile yoktur. İman ve İslâmın ne olduğunu bilmezsiniz. Sadece Müslümanız demekle insan mümin olur mu? Gerçekte kendinizin mümin ve Müslüman olduğunuza inanıp size fetva veren bilginleriniz varsa bu taraflara gönderin, bizim bilginlerimizle tartışsınlar. İnançlarının yanlış olduğu açığa çıkar. İnsafınız varsa o vakit hakkın hangi tarafta olduğunu anlarsınız. İslâm dini bundan dokuz altmış bir yıl önce ortaya çıkmıştır, sizin çıkardığınız âyin ise ellinci yılını henüz aşmış değildir. Taptığınız bu din, şimdiye kadar nerede idi? Peygamberimizin temiz şeriatına aykırıdır. Böyle sonradan çıkarılmış ve temelsiz bir dine bağlı olanlar kâfir olmaz mı? Ulu Tanrı'dan sıkılmaz, utanmaz mısınız? Kıyamet gününde ne cevap vereceksiniz? Şeriata göre kâfirliğinize hükmeden bilginler hakkında boş laflar uydurup saçma sapan sözlerle dolu olan işlerinizi ortaya dökersiniz.

Üçüncüsü, kıyamet, ana baba günü, sırat ve mizan konuları üzerinde durulmuş; üç beş günlük hükümetin geçici olduğu ve dünyada geçici olmayan hiçbir şey bulunmadığı söylenmiş. Âlemlerin yaratıcısına hamd ve minnetler olsun ki halifeliğin sığınağı olan padişahımız hazretleri geçici dünyanın hızla gelip gittiğini daima göz önünde tutmuşlardır. Bu hususta vaaz ve öğütlere ihtiyacımız yoktur, hele sizlerin bu konuda vaazcı ve öğütücü olmanız hiçbir zaman söz konusu olamaz.

Yine Anadolu halkının sahtecilik ve müzevirlikte ün salmış oldukları yazılmış. Bu ülkeleri, Tanrı'nın gölgesi padişah hazretlerinin adaletli günlerinde gaziler ocağı olup Peygamber efendimizin şeriat ve din kuralları ile bayındırdır. Müzevirlik ise Acem halkına hastır. İslâm devletinin ortaya çıktığı zamandan bugüne kadar onların fitne ve fesatları süregelmış olup Tanrı'nın kahrından kurtulamamışlardır. Âlemin kıvancı ve bütün varlıkların özü olan Peygamber efendimize karşı iddiaları yaygın ve meşhur olup dilden dile dolaşır.

Mektubun sonunda barıştan söz edilmiş. Padişahımızın mutluluk dolu kapısı her zaman açıktır. Ne dostluk, ne de düşmanlık yüzünden hiçbir zaman kimse geri çevrilmez. Eğer barış isteseydiniz kendi memleketinizde oturur, fitne ve fesada başlamazdınız. Gerçekte barış arzusunda iseniz rezillerden birini değil, yarar bir adamı gönderiniz ki, cevap verilsin. Aksi halde sınır boylarında kışalarız ve reayanın vebalı boynunuza olur. Bu taraftan padişahın lütuf ve merhameti iş sahiplerine esirgenmez. Ne yapacağınızı kendiniz bilirsiniz. Doğruluk yolu üzerinde olanlara selâm olsun.

Bu mektup yine tutuklu İranlılardan biriyle gönderildi. Özellikle, son mektupta, İslâm askerine karşı çıkmayıp kaçmakta olduğundan ve bir köşede gizlendiğinizden, yüce Tanrı'nın izni ile ilk yazın gelip fesadın asıl kaynağı ve dinsizlik suyunun başı olan Erdebil'i yıkmaya niyet olunmuştur biçiminde yazılan sözlerinden çok korktular ve Erzurum Beylerbeyi Ayas Paşa'ya bir mektup gönderdiler. Ayas Paşa'nın cevabı okunursa, onların ne yazmış oldukları da anlaşılır.

Erzurum Beylerbeyi Ayas Paşa'nın Şahın Vekillerine Yazdığı Mektubun Sureti

Mektubunuz geldi. Daha önce gönderilen mektubun cevabı olan bu yazıda, özet olarak, Tebriz ve Erdebil'in yağmalanacağı haberlerinin tutuşturduğu ateşin söndürülmesi ve yatıştırılması için vaaz ve öğüt yollu bazı sözlerle yer verilmiş bulunmaktadır. Bu konuda gönül ocağında alevlenen gayret ateşinin sönmesi son derece zordur. Çünkü iki cihanın sultanı ve iki ummanın hakani, âlemin sığınağı ve Tanrı'nın gölgesi olan padişahımız -ulu Tanrı zaferlerini kutlu kılsın ve gücünü artırsın- sular gibi coşkun askeriyle ne zaman doğu ülkelerine girse izinsiz, tozunuz kaybolur; ya dağlara ve çöllerle kaçarsınız, ya da vadilere sıvışıp çakallar gibi saklanırsınız. Padişah saadet ve ikbal ile döndüğü zaman, arkasından, saklandığınız yerden çıkıp türlü türlü yığıtlık ve kabadayılık taslarsınız. Hiç de övülecek yanı olmayan bu davranışınız ve birbirini tutmayan sözleriniz ancak şimdi açığa çıkmaya başladı. Bu zamana kadar nerede idiniz? Tebriz ve Erdebil kentlerini kapayıp, içindekileri varoş ve derbentlerine kaçırmak mümkün değildir. Tanrı isterse, bu hususta kuvvet ve kudret kimdedir belli olur. Ulu Tanrı'nın lütufları ile, o günler yakın olup çok geçmeden görürsünüz. Erlik odur ki, şimdiki laflarınızdan dönmeyesiniz.

Aynı zamanda, Erdebil'deki mezarlık hakkında, Tanrı'nın yenilmez arslanı, tüm isteklilerin istediği, müminlerin başbuycusu ve imanların imanı, İslâmların sultanı olan İmam Ali -yüce Tanrı'nın keremi ondan yanadır ve Allah ondan razı olsun- hazretlerinin ağzından çıkan inci gibi parlak sözlerle de mektubunuzda yer verilmiş. O sözler doğrudur, ama onların sizinle ve o kutsal yerle ne ilişkisi var? Ol yüce makama sığınmanızın sadece sahtecilik ve edepsizlik olduğu aydın günden de daha açıktır. Dört ulu halifenin pâk ruhları sizden usanmıştır; Tanrı hazretlerine yakın olanlar, geçersiz kalp parayı alıcı değillerdir.

Yine mektubunuzda, egemenliğiniz altındaki alanı genişleterek padişah ülkelerinin çevresi ve yakınlarındaki kimi bölgeleri kendilerini, yitirmişlerden oluşan bir buduna dağıtarak her birine bir yandan kadılar, öte yandan mirzalar, başka bir yandan da hanlar ve halifeler yollamak gibi, kurmakta olduğunuz acaip tasarımlardan söz edilmiş. Ne garip temelsiz kuruntu, ne garip boş hayal. Buna benzer kuruntular, çoğu kez şuur bozukluğundan ve delice hayallere kapılmaktan ileri gelir, ya da utanmak nedir bilmeyenlerin ezik yüreklerine uyuşturucu bir madde olan afyonun verdiği keyif sonucu doğar. Bu iki sebepten birinin etkisiyle eğer böyle bir girişime kalkışırsanız bu, çok işimize gelir, bize gün doğar. Acem dağlarından çıkıp Osmanlı topraklarındaki ovalara inmeniz ve kaçmaya gücünüzün yetmeyeceği bir duruma düşmeniz gibi büyük bir fırsat ve nimet nereden ele geçer? Muzaffer padişahımın kulları için Nevruz bayramı işte o gün olur. Nerde, o mutluluğa kavuşmak bize hele bir nasip olsa.

Padişahın ordusundaki hayvanların yem ve arpasızlıktan zayıf ve perişan düşerek muzaffer askerin yaya kalacağını mektubunuzda yazmışsınız. Akılsızlar takımına «Tanrı hiçbir canlı yaratmamıştır ki, rızkını da vermiş olmasın» (132) sözünün anlamından habersiz olmak garipsenemez. Dünyayı fethetmek gücünde olan muzaffer ordunun binekleri sırtında aylarca yetecek yem ve yiyecek vardır. Çabuk seyirtten yiğitler tâ Horasan ve Semerkand'a kadar uzansalar bile dünyayı arşınlayan bu atlılara bir bıkkınlık gelmez. Akıl ve anlayış eksikliği yüzündendir ki, Osman'lı askerinin kimi taksatsız düşenlerini, kimi zayıf hayvanların telef olmasını gören düşman askere bezginlik gelmiş kanısına kapılır. Böyle boş ve saçma sözlerin uydurulmasına kalkışılması da işte bundan ileri gelir.

Gök Kalesi dolaylarındaki yaylakta barış haberlerini bekliyoruz denilmiş. Bu bekleme nedir? Eğer padişahın kulları tarafından sizinle barış isteğinde bulunulmasını rica ediyorsanız bu kapı kapalı ve kilitlidir. Barış istemek, çaresiz kalmış gayretsizlerin işidir. Allah şükürler olsun ki, Halife hazretleri bütün askerine Osmanlı sınırlarına yakın yerlerde kışlamayı emir buyurmuşlardır. İnşallah ilkbaharda, arslanı yere çalmaya gücü yeten askerle, yüz binlerce dağ devren mühendis ve birçok temel söken ustalar hazırlandıktan sonra, zorlukları yarıp aşan arslanlar gibi saldırarak Acem ülkeğinde toz dumana karışacak ve Erdebil ile Tebriz'in biçimleri «onları

132) Hadis.

sefil olarak bıraktık, aşağıladık» (133) sözünün anlamı uyarınca, başka bir kalıba girecektir. Ama sonumuzu gözetip felaketin, kötü-lüğün önünü almak için barış yalvarılarıyla padişah katına gelerseniz, istediğinizin kabul edilmesine hiçbir sebep yoktur. Padişahımızın merhamet ve şefkatleri, dilekte olanları için her zaman boldur. Doğruluk yolu üzerinde bulunanlara selâm olsun.

Bunun üzerine sadrazam da buyruğu altındaki askerle padişah ordusuna döndü.

Padişahın Kimi Askerlere Dönüş izni Vermesi ve Sadrazamı Gürcistan Yönüne Göndermesi

Çoban köprüsünden geçilip Hasankale yakınına konulduğu zaman, Diyarbakır beylerbeyine Kürt beylerine, Revan Beylerbeyi Ferhat Paşa'ya ve sancakbeylerine kaftanlar giydirilip her biri padişahın elini öpmekle yüceltildikten sonra yurtlarına dönmeye izin verildi. İmadiye Beyi Sultan Hüseyin Bey'in, yukarda sözü geçen Taht-ı Süleyman adlı yerde kestiği başlar kargı ve mızraklara süs olup, davul ve nekkareleri ile tersine dönmüş bayrakları ve bezekli taçları orduya getirildi. Padişah hazretleri, bunları getirenlere zengin armağanlar dağıttı.

Aynı konakta mübarek bayram eritti ve eskiden beri olduğu gibi padişahlık törelerine uygun biçimde kutlandı. Oradan kalkılarak Sazlık denen bir yere konuldu ve bu yerde, sapkın şahın Gürcistan'da bazı kaleleri ele geçirdiği, cihangir padişaha duyuruldu. Bunun üzerine ünlü sadrazam, dört bin yeniçeri ile Rumeli, Anadolu ve Karaman askerlerinin hepsine bütün bölük ağaları ve bölük halkı üzerine başkomutan atanıp şahın üzerine gönderildi. Oltu adındaki kaleye varılınca, şahın ülkelerinden kiminin yağmalanmış olması ve kiminde de, kıtlık başgöstermesi sebebiyle, yiyecek bulmak için o taraflara gelmiş olduğu ve bu arada fırsat bulup belki padişaha ait bazı kaleleri ele geçirmek niyetini beslediği haberi verildi. Ama sadrazamın, İslâm askeri başında gelmekte olduğunu ve Gürcistan topraklarına ayak basmış bulunduğunu öğrenince, hemen geri döndü ve her gün iki konak yolu alarak hızla kaçmaya başladığı öğrenildi. Bunlardan başka mahallî beylerden Uğurlu Bey ve Mir Yasak Bey de iki bin evi bulan toplulukları ile boyun eğdiler. Bane Beyi Mir Mehmet Seyf Bey, ve Sitare Beyi Yusuf Bey, Buruca Beyi Budak Bey ve Orhan Beyi Cihangir Bey kalelerinin

133) Hüd/82.

anahtarlarını teslim edip İslâm padişahına boyun eğdiklerini arz ettiler. Bütün Şehrizol ülkesi ve Bulkas bölgesi, padişahın himayesi altında bulunan yerlere katıldıklarını ve padişah tarafından kendilerine bir bey atanmasını istediklerini yazıp bildirdiler. Bu haber İslâm askerinde büyük sevinç uyandırdı ve komutanlardan Murad Bey onlara bey atanarak gönderildi.

Saplan Şahtan Barış Yakarısında Bulunmak İçin Elçi Gelmesi

Bu sırada, kötü yola sapmış şahın, ileri gelenlerinden Şahkulu Ağa adında güvenilir bir adamı, barış çağrısında bulunmak üzere bir mektupla padişahın ordusuna geldi. Durum padişah hazretlerine arz olununca, eskiden beri yapılagelen törenle elçi Divana getirtilip padişahın eteğini öpmek şerefine erişti ve şahın mektubunu teslim etti. Bunun üzerine barış işini sağlama bağlamaya ve iki taraf arasında sınırların çekilip düzenin kurulmasına izin verildi. Elçinin de, bir padişah mektubu ile şahın yanına dönmesine müsaade olundu.

Şehrizol Ülkesi ve Zalim Kalesi ile Buraya Bağlı Yerlerin Fethi

Daha önce, padişah hazretleri sefere çıktığı sırada, Şehrizol ülkesinin fetne bir başlangıç oimak üzere Zalim diye adlandırılan tanınmış bir kalenin alınması ile Osman Paşa ve Bağdat Beylerbeyi Baltacı Mehmet Paşa'yı görevlendirmişti. Bağdat'a bağlı yerlerden biri olan Zalim Kalesi, çok sağlam, çevresi ve dolayları dağlık, yanına varılması ve içine girilmesi imkânsız, Lor ülkesinin ortasında içerisi dışarı dev yapılı, dağlı Kürtlerin yerleşmiş bulundukları bir kale idi. Osman Paşa ile Baltacı Mehmet Paşa Bağdat, Loris-tan ve bazı dağlık bölgelerden asker toplayıp uzun süre Zalim Kalesi'ni kuşatma altında tutmuşlardı. Hatta Osman Paşa, kuşatma sırasında vefat etmişti. Sonunda, Tanrı'nın inayeti ile, kaledeki Kürtlerin cesaretleri kırıldı ve komutanları olan Söhrap adlı bey, kendi başını kurtarmanın derdine düşerek bir gece kaleyi bırakıp kaçtı. Adı geçen Mehmet Paşa da kaleye yeteri kadar koruyucu ve dizdar yerleştirdi.

Zalim Kalesi'ne bağlı olan berkitilmiş yerlerden Havara, Nakot, Paseke, Şemhan ve Faranca adlarındaki kaleler de aynı zamanda fetholundu.

Erzurum dolayları geçildiği sırada Aras suyunun öte yakasında bazı İranlılar hile ve şeytanlık ile İslâm askerine fırsat buldukça saldırırlardı. Kırkkilise Beyi Ferhat Bey bu söylenen eşkiyayı pusuya çekip çetin bir savaş yaptı ve çok sayıda eşkiya kellesi ile orduya döndü. O sırada Kutluca adlı yere konulunca Turhan oğlu Ömer Bey de birçok sapkını bozup, başlarını ve dillerini getirdi. Padişah hazretleri her ikisine de zengin bağışlarda bulundu.

Timar Sahiplerinin Ödeneklerinin Artırılması ve Kimi Bükükler Arasında Yer Değişimi

Yıl 961 (1554). Sonra padişah bir genel bağışta bulundu : Zeamet sahiplerine binde ikişer yüz ve timar sahiplerine her binde yüz akçe artırım ile muzaffer askerin kalplerini kazandı. Rumeli Beylerbeyi Uzun Mehmet Paşa'ya vezirlik, onun yeri Yeniçeri Ağası Pertev Paşa'ya, yeniçeri ağalığı da kapıcıbaşılarından İskender Ağa'ya verildi. Bu işler yapıldıktan sonra padişah, zilhicce ayının üçüncü günü (30, X, 1554) Amasya'ya giderek buradaki saraya yerleşti ve ilkbahara kadar avlanma ve gezintilerle vakit geçirerek dinlendi.

Kamu Düzeninin Yoluna Konulması Rıcasıyla Acem Şahından Elçi Gelmesi

9 Cemaziyelâhir 962 (1, V, 1555). Gökteki yıldızlar gibi hesapsız askere sahip padişah hazretlerinin kıslamak üzere sınır yakınlarında kalması ilkbaharda yeniden Acem seferine gideceğini gösteriyordu. Bu sebeple Şah ister istemez, Erdebil'in yağmalanacağı haberiyle gönlüne düşen öldürücü hastalığı barış ilacı ile tedavi etmeyi düşündü ve bu amaçla türlü armağanlarla elçi gönderdi. Elçinin Erzurum'a geldiğini, buranın valisi bildirince, ona her bakımdan gerekli saygı gösterilerek ağırlanması ve yanına gönderilmesi için padişah buyruğu çıktı. Buyruk uyarınca elçi Amasya'ya vardığı zaman, öteden beri yapılageldiği üzere Divan önüne çıkarıldı. Şöleniden sonra, getirdiği armağanları padişaha sundu ve eteğini öpmek şerefine eriştikten sonra şahın mektubunu belli kurallara uyarak takdim etti.

Her ne kadar bu mektubun kitabımıza alınması sözü uzatmak demek ise de sapkın Şahlı o zaman yapılan barışı anlattığından çaresiz buraya konuldu.

Şah Tahmasb'ın Mektubu

Rahman, rahim, aziz ve hakim, göklerle yerdeki her şeyden yüce Allah'ın adı ile :

Şiir

Önce O'nun celil ve kerim sıfatlarına şükürlerle söze başlamalı.

Her konuşulan, yazılan da O'na hamd etmekle işe kalkışmalı. Eski, yeni her yazının başında bunu belirtmek, tac üzerindeki sorguç gibidir.

Kalem ki, tac gibi mektubu süsler, ona tacın incisi dense yeridir. Kesintisiz ve sonsuz şükür ile övgüler ol padişaha lâyıktır ki, onun rahmet gölgesi ne kadar yaygın, lütf ile teveccüh ve iltifat derecesi ne kadar yüksektir. Gökleri tutan tahtının üzerinden hakanların adaleti yayılmıştır. İşte bunun içindir ki, Peygamber, hadislerinden birinde «âdil bir hükümdar, yeryüzünde Tanrı'nın gölgesi» diye buyurmuştur. Onun amacı, dirliği, düzenliği sağlamak olduğundan, herkes onun buyruklarına uyar ve uymakla yükümlüdür. Bu sebeptedir ki, «hayırlı işler yapmak yolunda birbirinizle yarışınız. Allah'ın buyruklarına uyunuz ve ibadet yolunda birbirinizle anlaşıp ve iyi geçininiz» buyurmuştur.

Şiir

Gerçektir ki o Allah birdir. Nimetleri veren O'dur. Hamd edilen de O'dur.

Ağız ve dili bunun için yaratmıştır
Bu nimete şükürü ağız dolusu etmeli
Şükür sözcüğü dilden düşmemeli.
Şükür onun erdeminden bir lutuftur gerçekte
Onu övmeye ululamaya sebeptir gerçekte
İnceden düşünenlerin görüşünde odur taki
Hamd ile şükür arınca dizilmeli
"ar bedar" "ece

nak için
neli
dahi
maz
er yetmez.
nya gelmez
gibi.

Bütün akıllıların anlayışıyla sayısız, sınırsız selâm ve salâvatlar, o peygamberlik makamına lâayık ve uygun olanadır ki, «ben âlemlerin Rabbi katından gönderilen bir elçiyim» sözü, bir keramet bayrağıdır. En güzel sözlerin toplandığı Kuran'da Âdem çamurdan ve Hazret-i Muhammed, öteki insanlar gibi sudan yaratılmıştır denir. Yine Tanrı, şöyle buyuruyor : «Muhammed sadece elçidir, başka bir şey değildir». Öğülen fermanında ise ulu Tanrı «eğer sen olmasaydın şu gökleri yaratmazdım» sözleriyle onu öğer. Peygamberlerin ve temiz kişilerin ulu örneği kuluna Allah buyruklarını vahiy yoluyla iletti ve kulunu gece yolculuğuyla göklere yükselten Tanrı ne yücedir. İster Arap, ister başka bir soydan olsun, bütün iyi insanların kıyamet gününde Peygamberin yakınında bulunacakları muştulanmıştır. Seni çok üstün bir yaratılıştta yarattık muştusunu alan Peygamber efendimiz, yumuşak ve yüce ruhu ile her-kese doğru yolu göstermiştir. Tanrı, O'nun elçilik rütbe ve durağını toplumları ıslah için en yüksek düzeye erıştirmiştir.

Ştir

Li-ma'Allah tahtının padişahı
Dokuz kat gökte kurdu çadırı otağı
Tahtı oldu Levla'ten, Le-ömrek'ten tacı da
Aldı gök kubbeyi külah etti başına.
Şefaât mülkü ne güzel, parmağına yüzük oldu
Bütün yaratıklara budur rahmet diye duyuruldu
Tanrı onu bütün elçilerine başbuğ eyledi
Eline de peygamberliğin mührünü verdi.

Şefaât etmek yalnız ona hastır. Tanrı onu âlemlerin rahmeti seslenişine erıştirmiştir. Selâmlar olsun ilâhi yola ulaşmış soyuna ve evlâtlarına, özellikle de Tanrı'nın rahmet ve rahmanına kavuş-turmuş «Hel Etâ...» ayeti onun için immekle sırların örtülülerini aç-makta ün yapmış Hazret-i Muhamme'in «Ben ilmin şehriyim, Ali de onun kapısıdır» sözleri yazılı şahibi.

Şi

Ali ki üne ulaşan sultanlar
Tanrı elçisinin sırtına ay
Çünkü Tanrı elçisini onı
Kabe'deki putları ayağı
Kimse onun mertebesini
Tanrı'nın desteğiyle yit

Öteki temiz imamlar ve kutlu seçkin kişiler, yani Peygamberin torunları ve Hazret-i Ali'nin takipçileridir. Her biri hidayet ve emirlik burcunun yıldızları, keramet ve inanç göğünün gezegenleridir. Onlara uymak ve izlerinden gitmek.

Şiir

Din ve şariat işlerinde izlenecek güvenilir kimselerdir.
Gerçek yolu gösteren önderlerdir.
Onların durakları feleğin doruğundadır.
Yer ile gök, onların gölgelerindedir.
Felekler baştan başa dalgalanan bir denizdir.
Bu denizde dalgalar onların yükseklikleriyle köpürür.
Yeryüzü onların ayakları tozu hürmetine akladı.
Ne aklanmak, arzu pınarları gibi çağladı.

Ey kutlu pınarları belli, iç temizliği apaçık görülen, felek gibi yüksek, büyüklüğü güneş gibi yaygın, Cemşid'in ihtişamına, Hazret-i Süleyman'ın mertebesine, İskender'in mevki ve makamına sahip olan Sultan Süleyman!

Şiir

Sen mutluluk tahtının şehinşahısın
Sen bu zamanın Feridun'u, ikinci Cemşit'din.
Sen cihangirsin. Ağırbaşlılıkta dağlar gibisin
Sen Cem'in törelerini uygulayan adalet kâinatısın.
Senin ülken güvenlik içindedir. Herkes için sen bir sığınaksın.
Sen öyle adil bir Süleyman'sın ki,
Çağımızın Hazret-i Süleyman'ısın.

Sen alemin sultanısın. Sultanların en büyüğü, koca imparator ve kasserlerin en ihtişamlısı. Hakanların medarı iftihar ve kısrâkların (134) en yücesisin. Sen din bayraklarını dikip dalgalandıran, İslâm sınırlarının ve Müslümanların koruyucususun.

134) Eski İran'da Sasani hanedanından gelen hükümdarlar.

Şûr

Sen öyle bir padişahsın ki, gökyüzü payesi senin için azdır.
Senin bayrağının altında yeryüzü gölgeleniyor.
Her imparatoru ve sarayını senkoruyorsun.
Sen Dara ve İskender gibisin
Felek sana bağlı, gök senin ardında
Cem'in yüzüğü sende, sende Keyhüsrev'in talihi var
Sen öyle bir cihangirsin ki, güneşten daha parlaksın
Senin önlemlerin usta felekten daha da isabetlidir.
Sen öyle bir denizsin ki, âlem onda bir kabarcıktır.
Değerinin güneşi güneşten de parlaktır.
Zemin ve zaman onun eşliğini öpmekte.
Tanrı senin kılavuzun, talih senin arkadaşın

Sen mükemmellik mertebesine yükselmiş, kâfirlerin başlarını kesmiş, adalet ve ihsan bayrağını yükseltmiş kişisin. Sen düşmanı, düşmanlığı, zulmü kökünden kazıyıp ortadan kaldırmış, kâfirlerin, kötülerine hilelerine karşı Müslüman ülkelerini korumuş bir kişisin. Kötülükleri yeryüzünden kaldırdın. Şeriatın namusunu korudun. Düşmanın çabalarını kırdın. Eşkiyayı sütsüz ve soysuzları, gaddarları, zalimleri terbiye ve perişan ettin. Asayiş sağladın. Lütuf, ihsan ve minnettarlık sahifelerini yaydın yayınladın.

Cihan onun sayesinde huzur buldu. Ülkeler halkları onun sayesinde rahata erdi. Onun kılıcı zoruyla herkes rahat uyuyor. Artık kıyamete kadar fitne, fesat başkaldıramaz. Rüstem'in yayı nasıl hileye gelmedi, uzak kaldıysa, bütün okçuların yayları da onun döneminde bir uğurdan sevinç içindeler. Yeryüzü bu toprak, ayağını bastığı için övünerek başını göklere uzatıp feleği geçse yeridir, değer doğrusu. Zuhâl yıldızının övünmesi onun sayesinde ve gece onun eşliğinde nöbet beklemektedir. Onun döneminde yırtıcı kaplan ile evcil hayvanlar arkadaş olmuşlar, sevenle sevilenler gibi bir arada hoş vakit geçirmekteler. Ormanda ahuyu avlayan arslan, artık onun etrafında bir âşık gibi dönüyor. Gazal dediğimiz geyiğin ayağına bir diken batsa onu da çekip çıkarıyor. O cihangir padişahın adaleti sayesinde harap ve viran olan âlem, onarıldı bayındırlaştırıldı. Sıkıntı çeken dertli ve sabırsızların, viran gönülleri hoş tutulup bir bir onarılmışsa, bunda hayret edilecek ne var!

Ağırbaşlı ve dünyaya hakim olan, Cem'in durağında, Süleyman kudretin de, Dara muhteşemliğinde yıldızlar sayısınca askeri olan, şevketli, Allah'ın sonsuz yardımı ve feyizlerine mazhar olan kudretli Sultan;

Şiir

Ey güneş gibi en yüksekte olan hükümdar! Senin fermanların, buyrukların gökteki aydan aya uygulanıp yerine getirilmelidir. Sen ülkeler hakimi bir İskender, Sen zamanın Süleyman'ı ve ikinci Dara'sın. Senin önlemlerine devran hiçbir yerde, hiçbir vakit, görmedi, cihanı gösteren ayna Cem'in törelerinden İskender'in eserlerinden gayrısını senin devrinde.

Ey ummanların hakanı! Sen Mekke ile Medine'nin en içtenlikli hizmetkârısın. Ulu saltanatın direklerini güçlendiren ve büyük halifelik yapısını sağlamlaştıran sensin.

Şiir

Ev tektaş pırlantayı andıran, avuçlarında denizleri tutan padişah, felek gevherine sadef oldun. Cemşid'in bayrağı senin isteğiyle dikildi. Senin şemsiyen güneşi gölgelendirdi. Seni övmek için söz meydanı dar gelir, yetmez. Nedenli yol alınsa ulaşılmaz. Seni övecek hazineler dolusu bir övgü zarfı olur ancak sözler, Alam denizi nedir ki uydurma bir söz zarfı, övgü pınarı da güçsüz kuvvetsiz bir su. Aziz hamdlar sahibi Ulu Tanrı'nın apaçık desteği altında onun keremiyle başarılarla erişmiş. Sen ikhal, izzet, büyüklük ve saltanat sahibi muazzam bir kişisin. Yurdun büyük bir ülkedir. Sen hayret edilecek bir yükseklik sahibisin.

Ey Sultan Süleyman Şah! Senin ortalıkta parıldayan yıldızın sönmesin. Parlak saltanatın zeval bulmasın, sürekli ve sonsuz olsun. İslam dinini güçlendirmek yolunda senin kudretin yükseldikçe yükselsin, eserlerin çoğaldıkça çoğalsın ve ömrün uzadıkça uzasın. Öyleki gök kubbeyi bezeyen durakları yücelerde samanyolları ve parıldayan yıldızlar gibi yani öğülmesi gereken keremli söz ve saygı gösterilmesi şart olan kitabın methiyesi doğrultusunda bu yazının başında şöyle diyorum bu Süleyman'dan Rahman ve Rahim Tanrı'nın adıyla yazıldı (135) Süleyman'ın ihtişamı parlayıp onun büyüklük ve mutluluk güneşinin doğduğu sırada ileri gelenlerin

135) İnnehu min Süleymane ve innehu bismillahi'r-raḥman'l'-rahim : Neml/29.

önünde bulunan Kaçar boyundan korııcı Şahkulu Bey, uygun bir anda ve uğurlu bir saatte yanımıza geldi. Onun getirdiği feyizli müjde haberi hiç kuşku vermeyecek bir biçimde bütün Müslümanlar hakkında bir kurtuluş ve düzenlik nurudur. Bu sayede ve bu suretle müminlerin kalbine rahatlık indi diye buyuran Allah'ın bu büyük kelâmı görüldü. Vaadedilen şartlar, cennet bahçesi rüzgârının kokusu gibi bütün âlemi sardı. Dualar edildi, ufuklarda çiçekler açtı. Bağışlar alındı. Asıl bağış, işte bu vaitler ve şartlardır. Yüksek meclis ve yüksek mahfilde çok, çok iyi karşılandı.

Hak olarak ve Allah'ın izni ile, inşaallah adalet ve ihsan ışıkları ile herkes ve her yer aydınlanır. Bu sevgi eserlerine ne kadar teşekkür edilse azdır ve yeridir. Gönülümüzde ve hatırımızda olanlar, sizin yüksek hamîyyetinizle keskinleşerek işler yoluna girer, barış içinde yaşanılır. Aramızdaki sevgi ve saygı artar ve kuşkusuz her iki taraf bundan güç kazanır. Çünkü uluslarımızın çıkarları ve yurtlarımızın bayındırlığı buna bağlıdır.

Devlet büyükleri bundan esinlenerek iyi niyetle anlaşma imzalanır. Bu dîn ve dünya için mutluluğu gerektirdiği gibi Tanrı da bundan hoşnut olur ve Hz. Peygamber sülâlesinden olan on iki imamın rızalarını kazanır...

Ey ünlü ve şanı yüksek Sultan Süleyman! Yüksek iltifatlarınıza kavuşturan mektubun yüce Tanrı'nın esinlendirmesi ile bizi son derece umutlandırdı, bize güven verdi ve yerinde düşüncelerinizin değişmeyeceğine bizi inandırdı. Bu sebeple, yakın ve güvenilir adamlarımızdan Eşikağası Kemaleddin Ferruhzade Bey'i elçimiz olarak size gönderiyoruz. Bizim onayımızla ve sadakatla çalışarak her iki memleket arasındaki iyi ilişkileri güçlendirecek ve dostluğumuzu perçinleyecektir. Ayrıntıları o size arz eder. Allah'ın izniyle sizin de iyi niyetlerinizin etkisiyle gerek onu, gerekse samimi isteklerimizi iyi karşılayacağınıza eminiz.

Bizim sizden ricamız, bu dostluk gibi çok önemli ve zorunlu bir konuya değer vererek onu destekleyiniz ki, asker olsun, sivil olsun bütün İslâmları huzur ve güvenlik içinde mutlu yaşasınlar ve her iki devletimizin ayakta durmaları ve yaşamlarını sürdürmeleri için dua etsinler. Adil sultanlar sayesinde bu dualar kabul edilir. Çünkü büyüğünden tutunuz, küçüğüne kadar herkesin dilinden geçecek ve ağzından çıkacak olan bu dualar, Tanrı'nın kulları tarafından yapılacağından Allah tarafından kabul edilir.

Başka bir ricam da şudur, bunu umar ve beklerim : Yazışmalarımızı sürdürelim ve her iki tarafın çıkarlarına uygun, Müslümanların yararına olacak işler görülsün. İşte o zaman her iki taraf halkı rahat, iş ve gücüyle uğraşıp geçimlerini sağlarlar. Tanrı evi olan kutsal Mekke ve Medine'yi, daha başka yer ve mezarlarını ziyaret ederek o mübarek topraklar ve kutsal yerler hürmetine mutluluğa ulaşarak devletlerimizin beka ve devamına duacı olurlar.

Yüce Tanrı'dan dileğim şudur :

Ey Sultan Süleyman, daima ve daima. Hz. Süleyman'ın bir benzeri olan dünya saltanatı tahtında izzetle karar kılıp ihtişamın süredursun ve Cemşid makamlı padişahlar, Süleymanlar ve İskenderler gibi o tahta dayanasın.

Ey Tanrı! Onun tacı ve tahtı saygınlık görsün. Bahtı her zaman gülsün. O, tahtında durdukça, âlem onun padişahlık tahtının ayağı altında olsun. Ve o, nasıl Allah'ın gölgesi ise, sorgucu da tacını gölgelendirsin.

Şah tarafından elçi gönderilmesi işi zamanın ve geleneklerin gerektirdiği biçimde yerine getirilmiş olması üzerine, padişah tarafından da elçiye itibar gösterilmesi ferman olundu. Böylece, büyük vezirler elçinin onuruna şöenler düzenleyerek olağanüstü güzel yemekler yedirdiler. Vezirlerden her biri, kendilerine sunulan bağışların iki katını elçiye vererek büyük ihsanlarla itibar gösterdiler. Sonra kısa bir padişah mektubu kaleme alınması ferman buyuruldu ve bu mektup yine Divan'da elçiye teslim olundu. Elçinin kendisine ve beraberindeki adamlara, her birinin derecesine göre onur kaftanları giydirildi, birçok armağanlar verildi, padişahın ahırından altın koşumla donatılmış bir at bağışlandı. Sözü geçen padişah mektubu şöyledir :

Padişahın İran Şahına Mektubu

Yüce hazret, mevkii göklere kadar uzanan, güneş gibi bereketli, müşteri gezegeni gibi mutlu, mertebesi zuhal gezegeninde olan, Dara anlayışlı, Cemşid yaradılışlı. Cem bahtlı ve Hüsrev tahtlı, devletin sığınağı, ihsan ve keremin gök kubbesi, birçok menkıbelerin sahibi, kalemlerle yazılan rütbesi ve makamı zühre yıldızı gibi parlak, kutluluk ve büyüklük bayrakları yükseleli erdemlikle-

ri bol, iyi huylu, umut ve kerem yıldızlarının doğduğu yer, şerefli menkıbeleri olan, anlayış ve sezisleri yüksek kişilerden oluşan öğretici takımının kıblesi, Kısra sultanları soyunun kökeni, Hatem kadar cömert hakanların özü, mutluluk binasının kurucusu, büyüklük temlerinin berkiticisi, eyalet ve mutluluk göğünün güneşi, yükseklik ve mutluluk burcunun incisi, yüce saltanatının azizi, makbul devletin destekleyicisi olan Şah Tahmasb, Tanrı'nın hidayeti ile bütün yakınların zevale ermesin. İnsan senin çevrende avunur ve huzur bulur. Çevredende esen saf rüzgâr, üfleyerek anber kokuları saçar.

Güneşi aydınlatan nurlu kalbinize gizli kalsın ki daha önce Erzurum'da bulunduğum sırada Korıcı Kaçar eliyle bir mektubunuz gelmişti. Mektupta, benimle bundan böyle dostluk ve barış içinde yaşamak dileğinde bulunmuştunuz. Rıcanız kabul olunarak adı geçen elçi bu yolda olumlu bir cevapla size gönderilmişti. Aynı zamanda sınır boylarındaki komutanlara tarafımızdan buyruklar çıkarılarak sınır dışına müdahale etmemeleri sıkıca tenbih olunmuş idi.

Şimdi, yeniden aynı doğru yola girilerek yüksek katımıza dostluğu sağlamlaştırmak, sevgi ve birlik binalarını berkitmek umuduyla bir mektup yazıp böyle olmasını isteyenlerden biri olan Eşikağası Ferruhzade Bey'i elçi olarak bize göndermiş bulunuyorsunuz. Bu elçi gelip eteğimizi öpmekle yücelendikten sonra kendisine ısmarlanan işleri huzurumuzda anlattı. Mektubunuzda söylenenlerden de bilgi edindik. Sevgi binalarını sağlamlaştırmak ve dostluk düzenini iyileştirmek hususunda ne denilmiş ise hepsini anladık.

Herkesçe bilinmektedir ki mülklerin gerçek sahibi ulu Tanrı hazretleridir ve dünyada geniş toprakları «innâ cealnâke halifetün-bil ârdı» (136) ayetinin anlamı gereğince bizim tasarrufumuza vermiştir. Kentlerin ve kulların bütün işleri, cihanı süsleyen reyimize teslim kılınmıştır. Tanrı'ya şükürler olsun, Peygamber efendimizin doğru yolu gösteren mucizelerine, mübarek soyu ve sahabeleri ile Dört Halife'nin kutsal ruhlarının bereketli feyizlerine dayanarak, daima hayıra dönük olan niyetimiz Müslümanların refaha kavuşturulmalarına, bütün kalbimiz kamu düzeninin ayakta tutulmasına yönelmiştir.

136) Seni yeryüzünde halife olarak koyduk : Sa'd/25.

Mademki aramızda dostluk ve sevginin kuvvetlendirilmesi ve devamlı olması hususunda bizimle barış yapmak istediniz ve inci saçan mektubunuzda bize bu kadar içtenlik gösterdiniz, elbette dostlar arasında uygunluk ve birlik, padişahlık kurallarının gereklerindendir. Güneşi aydınlatan nurlu kalbinizde açıkca bilinsin ki bizim meramımız ve emelimiz, Peygamberimizin yakın arkadaşları olan seçkin sahabelerin namuslarının korunmasıdır. Gelen elçinize bunu anlattık; memleketinizde sahabe ve halifelere küfredilmesinin yasaklanması ve kaldırılmasının sizden beklenebileceğini bize haber verdi. Gerçekten de bu, maksadımızın isteklerimizin sonudur.

Mektubunuzun, Peygamberimiz soyundan söz edilen yerinde İmam Ali hazretlerinin şanları ile ilgili bazı şeyler söylenmiş. Hiç şüphe yok ki onun şanının yüceliği ne yazıya, ne de sayıya sığacak niteliktedir. Lâkin bu hâl öteki sahabelere gazez ve düşmanlık gerektirmez. Acunun sevinci ve varlığın özü olan Peygamber efendimiz «Eshabım yıldızlar gibidir. Hangisine uyarsanız doğru yola girmiş olursunuz» (137) buyurmuşlardır. O büyüklerin hepsine çok sevgi beslemenin, dünya ve ahirette mutlu olmak için gerekli olduğuna şüphe yoktur.

Bizimle dostluk hususundaki istekleriniz kabule değer görüldü; elçiniz de görevini gereği gibi yerine getirdi ve müsaademizle tarafınıza geri gönderildi. Ulu Tanrı isterse, bundan böyle aramızdaki bağlantı ve birlik sağlamlaşır, dostluk ilişkileri yürütülür ve kuvvetlenir. Mademki tarafınızdan dostluğa aykırı düşecek davranış aslâ olmayacak sınırlarımıza konulacak olan subay ve askerlere de saldırı kapıları kapalı olsun ve bunlar, dostluğun gerektirdiği tutumdan bir dakika ayrılmasınlar. Barış, iyilik ve kurtuluş gereği olmak üzere mektubunuzda işaret ettiğiniz hac hakkındaki arzunuz da tarafımızdan kabul olunmuştur. O kutsal yerleri tavaf ve ziyaret etmek isteyen her Müslümana kimse engel olmasın, gönül ferahlığı ve güvenlik içinde meramlarını yerine getirsinler. Ves-selâm.

Padişahın İstanbul'a Dönüşü

Yıl 962 (1555). Elçi işinin böylece tamamlanması ile sefer işleri de sona ermiş demek oluyordu. Kışlakta olan Rumeli beyleriyle, sipahi, zeamet sahipleri ve bütün askerlere yurtlarına dönmek

137) Eshabî Ke'n-nücümü bi-eyyihim İktedeytüm İhtedeytüm.

izni verildi. Her biri, takım takım, uygun gördükleri yollardan evlerine dönmeye koyuldular. Padişah hazretleri de aynı yıl şaban ayının ilk günü (21. VI. 1555) vezirleri ve Divan üyeleri ile birlikte yola çıktı ve konakları geride bırakarak mübarek ramazanın on ikinci günü (31.VII.1555) Üsküdar'da yapılan saraya vardı. Böylece âleme taze hayat ve sonsuz sevinç getirmiş oldu.

RUMELİ'DE ŞEHZADE MUSTAFA OLDUĞU İDDİASIYLA ORTAYA ÇIKAN CELALİ MESELESİ VE BUNUN ÖLDÜRÜLMESİ

Yıl 962 (1555). Düzeni mutluluk veren padişah hazretleri Nahçevan seferi dolayısıyla iki yıl kadar başkentten uzak kalmıştı. Bu sırada Yenişehir ve Selanik taraflarında soyu belirsiz biri ortaya çıktı. Bazı serseri aşağılık kimseler, kendisine rahmetli Şehzade Sultan Mustafa'ya benziyorsun diye onun fesat dolu kafasına bir saltanat sevdası soktular. Böyle diyenlere, «aman sırrımı yaymayın, yüce Tanrı rızası için, celladın pençesinden kurtulan fukara başıma kastetmeyin» diye fesat dolu işini sürdürdü. Giderek bu iş o kadar ileri vardı ki, birçok serseri ve hatta aklı başında kişiler onun gerçekten Sultan Mustafa olduğuna kandılar. Güya rahmetli Sultan Mustafa katlolunacağı yerde, celladın elinde Mustafa'ya benzer başka bir suçlu bulunuyormuş, o öldürülmüş ve Sultan Mustafa serbest bırakılmıştı. Güvendiği kimselere bunları anlatarak onları inandırıyordu. Böylece bu adam Selanik, Yenişehir ve dolaylarındaki leventlerden on bin adam başına toplar, akıncılardan üveyi Toğca adında birine sadrazamlık ve iki onmadık softaya da kazaskerlik verir. Oradan otağı ve tomtorakıyla Dobruca'daki Simavna softaları arasına düşer ve bazı zenginlere, özellikle mültezimlere, emirlere, cizyedarlara ve öteki vergi memurlarına akçe salarak zorbalıklarla mehter takımını, bayrak ve daha başka gereçler ile at ve maiyeti halkını düzmeye başlar.

Durum Edirne'de bulunan Şehzade Sultan Selim'e haber verildi. Bunun üzerine şehzade, kahramanlığı ile tanınmış olan özengi ağalarından birini kapıkullarına başbuğ tayin etti, Edirne ve dolaylarındaki eli silâh tutan yiğitleri toplayıp başbuğun buyruğu altına verdi. O sırada Niğbolu sancakbeyi olup yöredeki eşkiyayı bastırmakla görevlendirilmiş bulunan Zülkadirli Mehmet Han'a da, kendi adamları ile gidip bu fitneyi ortadan kaldırılması için emir gönderdi.

Bu arada saadetli padişah Amasya kışlağından hareket etmiş bulunuyordu. Yolculuğu sırasında padişaha Rumeli'deki kadılardan, hâkim ve valilerden, Edirne'deki şehzadeden birçok yazılar geldi. Bunun üzerine padişah hazretleri hemen Üçüncü Vezir Mehmet Paşa'yı, üç bin yeniçeri ve dört bölük ağasının başına geçirerek tezelden yolladı. Mehmet Paşa denizi aşarak Edirne'de çadırını kurdu. Ancak, bu arada Niğbolu Beyi Mehmet Han, Şehzade Selim'in ağası aracılığı ile, söz konusu eşkiyanın veziri yerinde olan Üveyl Toğca'yı türlü vaatlerle elde edip sahte şehzadeyi yakalatmış bulunuyordu. O da sözü geçen ağa tarafından bağlı olarak kendisine gönderilen sahtekârı Edirne'de bulunan şehzadeye yolladı. Sonra İstanbul'a getirilen eşkiya Divan önüne çıkarıldı ve şiddetli işkencelerden sonra asıldı. Üveyl Toğca ise iyi bir zeamet ile ödüllendirildi. Sahte şehzadenin öteki yardımcıları ve adamları birer birer ele geçirilip cezaları verildi.

SADRÂZAM AHMET PAŞA'NIN ÖLDÜRÜLMESİ

13 Zilkade 962 (29, IX, 1555). Rahmetli Ahmet Paşa, ikinci vezir iken birkaç kez serdarlığa getirilmiş ve birçok yerler fethetmiş, saadetli İslâm padişahına ve tüm halka çalışma ve hizmetlerini beğendirmişti. Kendisi, yaratılıştan insafli, adalete dönük ve doğru söze inanır, özellikle hak sahiplerine beslediği saygıdan asla ayrılmaz bir kişi idi. Tanrı hikmeti, rahmetli Sultan Mustafa olayında sadrâzamlık makamına geçmesi, herkesin onun aleyhine dönmesi tohumunu ekti. Doğuya yapılan seferde toplanan asker her zamankinden daha çok olmasına karşın, saadetli padişahın beklediği hizmetleri yapmakta birçok noksanlıkları görüldü. Söz gelişi, bu kadar asker iyi kullanılsa ve Tanrı'nın da isteğine uygun düşse, sadece Revan ile Nahçevan değil, İsfahan ve hatta daha birçok bayındır kentler muhakak ki yerle bir edilebilirdi.

Ahmet Paşa'nın tam o sırada öldürülmesinin gerçek sebebi anlaşılamadı. Şöyle ki, daha önce yaptığı birçok davranışlarından padişahın gönlü kırılmış ve son derecede gücennmişti. Bu tarihte, Divan'dan sonra ömrünün tomarı düürüldü ve Arz odası önünde boynu vuruldu. Yüce Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun. Sadrâzamlık yine Rüstem Paşa'ya verildi.

**TURGUTÇA BEY'İN FRANSA PADİŞAHININ KAPTANINA
YARDIM EDEREK, ÜÇ DÖRT KEZ İSPANYA ASKERİNİ
BOZGUNA UGRATMASI VE ALTI - YEDİ KALESİNİ ALMASI**

Turgutça Bey'in Gidişi : 3 Recep 960 (15, VI, 1553). Fransa ülkesinin padişahı olan Fransa kralının, imparator V. Karl ile İspanya krallığı yüzünden aralarının açıldığı ve Osmanlı padişahından sürekli olarak yardım istediği daha önce kısaca anlatılmıştı. Bu kez de Fransa kralı, padişaha değerli armağanlarla elçiler göndererek Osmanlı donanmasından bir miktar gemi ile imdat rica etmişti. Bunun üzerine, deniz korsanlarının ünlüsü ve o sırada Karlı ili sancağı valisi olan meşhur Turgutçu Bey yirmiyi aşkın seçkin kadirga ile o yakaya gönderilmişti.

Şimdi, Fransa kralının armağanları ile soylu elçileri Amasya kışlağına gelerek, efendilerinin düşmanı yendiğini, yalnız bir sa-vaşta on iki bin İspanyol kâfiri öldürdüğünü, yirmi iki tane sancaklarının ellerinden alındığını, İslâm gazilerinin çok zengin ganimetler ele geçirdiklerini; İspanya'nın güçlü kalelerinden İspanya, Nar-lo, Deşme, Anya, Moyka, Marmos, Leps ve Marianor adlı kalele-ri- nin kimisinin fetih ile Fransa topraklarına katıldığını, kimisinin de yağma ve tahrip edilerek yakıldıklarını uzun boylu anlattılar ve ay- nı zamanında saadetli padişaha da tebriklerini sunarak bağlılık arz ettiler.

Her ne kadar Celâlzade Nişancı Bey ve Âli Efendi adı geçen Turgutça Bey'in bu gazasını ayrıntılı olarak yazmışlarsa da Osman- lı toprakları dışında kaldığından bu konuda daha fazla bilgi ver- mek burada uygun görülmedi. Ancak, Fransa kralının Osmanlı ha- nedanı ile ilişkisi ve deniz korsanlarının çok ünlülerinden olan Tur- gutça Bey'in ortaya çıkması üzerinde kısaca durmak yerinde bulun- du.

**FRANSA KRALLARININ OSMANLI HANEDANI İLE
İLİŞKİLERİ BULUNDUĞUNU İLERİ SÜREREK
ÖVÜNMELERİNİN NEDENİ ÜZERİNE**

Rahmetli Fatih Sultan Mehmet Han hazretlerinin babası olan Sultan II. Murâd - Tanrı'nın rahmet ve bağışlaması üzerine olsun- zamanında denizde korsanlık ve leventlik eden iki levent kaptanı, zafer rüzgârının uygun yönden esmesiyle, büyük bir kalyona rast- larlar ve onu göz açtırmadan yakalarlar. Meğerse Fransa kralı, ki-

zını kendine denk olan bir krala vermiş, çeyiz ve eşyaları, malyeti ve hizmetçileri ile gemiye koyup göndermiş. Müslümanlar, Tanrı'nın inayetiyle gemiyi ele geçirince gerçeği öğrenirler ve hiç vakit yitirmeden padişah hazretlerine götürüp armağan ederler. Saadetli padişah görür ki, bu kız sanat kaleminin bir eşini daha yazmamış olduğu, kâinat ressamının dünya yüzünde bir benzerini daha çizmemiş bulunduğu bir dilberdir; Ancak yüce Tanrı'nın bir bağışdır. Oğuz taifesinin bir atasözünde olduğu gibi «kim yudu, kim taradı, sohbet kime yaradı» diyerek onu haremine alır ve gerdeğe girmekle meramına kavuşur. Söylendiğine göre bu kadın uzun süre Müslüman olmadığı, ancak rahmetli Fatih Sultan Mehmet'e hamile kalınca İslâm dinini kabul etti.

Bu fakir kulunuz, Hafız Paşa'nın vezirliği zamanında bir gün Arz odasında oturuyordum. Fransa elçisi oraya geldi. Sadrazam dışarıya çıkınca bir saat kadar elçi ile baş başa bu konu üzerinde konuştu. Bununla çok övündü ve dedi ki : «Fatih Sultan Mehmet'ten sonra gelen padişahlar Fransa kralının akrabalarıdır; topraklarımızı öteden beri Osmanlı topraklarına bitişik olduğu halde tarafımızdan hiçbir zaman kalelerine ve beylerine dostluktan başka bir davranışta bulunulmadı. İşte krallarımız hısmılık haklarına böyle saygı duyar; o temiz talihli kız Müslüman olmadı, bugün de türbesi kapalı ve kilitlidir; çoğu kez Galata'dan geçerken cami haremine uğrar ve türbesine bakarız».

Fakat birkaç gün önce, Allah tarafından olacak, bir rastlantı sonucu olarak, sanki elçiye cevap hazırlamak istiyormuşuz gibi, bazı ahablarla bu konuyu görüşmüştük ve mesele bir açıklığa kavuşmuş değildi. Sonra özel olarak bir gün gidip türbe bekçisinden sormuştum. Bekçi «her gün sabah vakti üzerinde birer hatim kur'an okunur, ancak sultan türbeleri gibi beklenmez ve sürekli olarak kapısı açık tutulmaz; sabah Kuran okunduktan sonra kapısı kapanır» dedi. Bunu elçiye anlattımsa da bir türlü kabul etmedi ve inadında ayak direyerek inancından şaşmadı.

TURGUTÇA BEY'İN ORTAYA ÇIKMASI VE BAZI GAZALARI

Turgutça Bey Mentешelidir. Deniz leventlerine katılıp birçok yiğitlikler göstermiş, denizcilik biliminde tam bir ustalık kazanmıştı. İlk levent kayığı, sonra kalitesiyle dolaşır dururken bir forsa gemiye sahip olmuştur. Giderek gemisi artmış, bir iken beş olmuş, en sonunda tam yirmi beş parça forsa gemi ile levent kaptanlığına yükselmişti.

O çağda Sadrazam Rüstem Paşa'nın kadreği Sinan Bey Gelibolu beyi ve derya kapudanı idi. Kâfirler üzerine saldıkça Turgutça Bey'e haber gönderir, o da gemileriyle devlet donanmasına katılır, beraber gazaya gider ve birçok fetihler başarırdı. Bir gün Sinan Bey'e katılınca iki taraf da donanma yaptı. Şenlikte yapılan atış ve hareketlerde Turgutça Bey'in üstünlüğü meydana çıkınca kapudan kuruntuya kapıldı ve Turgutça Bey'i gücendirdi. Sonra gönlü alındı İstanbul'a geldi ve kendisine Karlı ili sancağı verildi; Hasan Gülü, Sancaktar, Kara Kadı ve Uluç Ali gibi ünlü denizcilerden on, onbeş adamın her birine yetmiş, seksen akçe ulufe bağlandı ve Tersane kapudanlığına getirilen Turgutça Bey'in emrine verildi. Bu arada padişah, Turgutça Bey'in donanmasını kırk parça gemi ile tamamlayıp onu Solanta Kalesi'nin fethine yolladı. Kırk gün bu kaleyi dövdükten sonra büyük zahmetlerle ele geçirdi. Kale içinde tutsak bulunan yedi bin Müslümanı kurtardı. Zengin genimetrelerle dönüp padişah katına yüz sürdükçe kendisine Cezayir beylerbeyliği ve kapudanlığı verildi ise de Rüstem Paşa'nın kötülük yapacağından korkarak kabul etmedi. Sonra, saadetli padişah Edirne'ye gittiği sırada katına yüz sürüp Trablusgarp beylerbeyliğinin kendisine verilmesini rica etti ve isteği kabul olundu.

Turgutça Bey tam on bir yıl adalet üzere bu görevde bulunarak ülkeyi öyle bayındır bir hâle getirdi ki ülke cennete döngü. Turgutça Bey'in bir kerameti yoksa da düşmana üstün olduğu Tanrı katında muhakkaktır. Tersaneliler arasında ün salan bir olayı şöyledir :

İlk günlerinde sekiz parça gemi ile Cerbe adasındaki Katra limanında gemilerini bağlarken Çığala kapudanı ve Venedik kapudanı, Ceneviz ve İspanya kapudanları limanın boğazını tuttular ve yiyeceklerle içecekleri tükenince gemilerini savaşız ele geçiririz düşüncesiyle boğazı sıkıca beklemeye başladılar. Ancak, Tanrı istemezse boğazı beklemek hiçbir yarar sağlamaz. Turgutça Bey görür ki limana bitişik olan bir tepenin arkasından gemi geçirmek imkânı yoktur, ama orada boğaz biçiminde bataklık ve sulak bir yer vardır, hemen üç, dört geminin forsalarını⁽¹³⁸⁾üşürüp orayı kazdırdı. «Tanrı bir şeyi istedi mi sebebini de yaratır» ayet sözü uyarınca istenen biçimde bir boğaz açıldı ve eski püskü birkaç çadırı yerlerinde bırakarak gece kadirgaları ile bu kanaldan çıkıp kaçtı.

138) Gemilerde kürek çekmekle yükümlü tutsak ya da yargılı, kürek mahkumu.

Meğerse sözlü geçen Çığala kapudan Turgut Bey'i bir kapana kısırdım ve yakaladım diye Cenova'ya müjde haberi göndermiş. Bunun üzerine bazı Cenevizli beyoğulları bir gemi donatıp Turgutça Bey'in felaketini görelim diye yola çıkmışlar. Yolda Turgutça Bey'in filosuna rastlarlar ve gemileriyle birlikte hepsi tutsak düşerler. Bu olaydan sonra Turgutça Bey bir büyücüdür diye onu yenmek umudunu yitirip kalırlar.

Rahmetli Turgutça Bey seksen yaşında, olgun bir ihtiyarken Malta kuşatmasında şehit düşmüştür. Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun sayısız gaza ve fetihler yapmıştır. Bunların ayrıntıları, ancak başlı başına bu konuda kaleme alınacak bir kitapta anlatılabilir.

CEZAYIR BEYLERBEYİ SALİH PAŞA'NIN BAZI SAVAŞ VE FETİHLERİ

Yıl 961 (1554). Mağrip ülkesinde Muhammed adında soysuz bir Arap, bozuk kafasına, kalabalık kabile ve aşiretlerine ve kendine bağlı olan çok sayıdaki çöl Araplarına güvenerek, seyyitlik iddiasıyla saltanat sevdası düşmüştü. Aynı zamanda İspanya kâfirleriyle haberleşip anlaşarak, bazı kaleleri aldığı takdirde, İspanya kralına teslim etmeyi de üzerine almıştı. Antlaşma ve bağlaşımları kesinleştirdikten sonra, bazı evleri yıkılasıca Araplarla kara yönünden kendisi, deniz yönünden de sayıya gelmez İspanyol kâfirleriyle, Müslümanların kalelerinden Pavos adlı kaleyi kuşattı. O sırada tecrübeli, bilgin, yerinde tedbirler alacak niteliğe sahip, güçlü, kuvvetli bir yiğit ve defalarca savaş görmüş bir kahraman olan Cezayir Beylerbeyi Salih Paşa, denizden sayısız gemilerle, karadan atlı ve yaya askerle bunların üzerlerine yürüdü; Şerif denilen o herifi, dinlenirken uykuda bastırdı ve hemen olduğu yerde yok etti. Aynı zamanda birçok adamlarını da oracıkta astı. Kâfirlerin donanması, bu hal görüncü arkasına bakmadan kaçtı.

Sonra gaziler oradan kalkıp İspanya kalelerinden Beçaye adlı hisarı hücumla aldılar. Arkasından, kralın yeniden onarttığı Lulu adlı sağlam bir burç üzerine saldırdılar ve Tanrı'nın lütfu ile altıncı günü onuda ele geçirdiler. İçinde bulunan birçok değerli tutsak ve eşyadan zengin ganimet aldılar. Kilisesini camiye çevirip

içinde islâm padişahı adına hutbe okutulduğunu, kaleye muhafız, dizdar ve gerekli araçlarla gereçler konulduğunu müjdelediler. Her zaman Müslümanlar böyle fetihlerle sevinirler ve kâfirler ağlayıp sızlanmadan kurtulamazlar!

GELİBOLU SANCAKBEYİ KAPUDAN PİYALE BEY'İN BOSNA'DA YAPTIĞI GAZA, DONANMANIN GİDİŞİ

6 Şaban 961. (5.VIII.1554). Piyale Paşa kendi imkanlarıyla gösterdiği yararlılıklar sonunda Gelibolu sancakbeyi ve kapudan iken, beylerbeyi olmuş ve böylece kapudanlıkla beylerbeylik ünvanını kazanmıştır. Bu mübarek yılda da Fransa kralı İstanbul'a elçilerle zengin armağanlar göndererek yine İspanya kralından yardım ve padişahı donanma ile kendisine yardım edilmesini rica etmişti.

Bunun üzerine, Piyale Bey görevlendirildi ve Fransa kralının uygun gördüğü şekilde Sicilya adası yönüne yollandı. Burada, Messina adındaki büyük kale karşısında bulunan Perence adlı kaleyi kuşattı ve Tanrı'nın lütfu ile orayı almayı başardı. Oradan Zadalıca, Pavelye ve Harol kalelerine yöneldi. Fakat Perence Kalesi kuşatıldığı sırada adı geçen kalenin ahalisi yerlerini bırakıp kaçmışlar ve bazı sarp kayalıklara sığınmışlardı. Yiğit kapudan bu durumu haber alınca, binlerce eli ayağı çabuk ve gözü pek levendi donanmadan çıkarıp yanlarına dil bilen kılavuzlar katarak üzerlerine gönderdi. Tanrı'nın yardımı ile gaziler kaçakların çoğunu yakaladılar. O sırada İspanya Kapudanı Andrea Doria'nın altmış parça gemi ile Napoli Kalesi önünde bulunduğu haberi alındı ve hemen demir alıp üzerlerine yelken açıldı. Meğer düşman Osmanlı donanmasının o taraflara gelmekte olduğunu öğrenmiş ve başka bir semte doğru savuşmuş bulunuyordu. Bunun üzerine Piyale Paşa, düşmanı bulamayınca, İspanya kalelerinden Gazata, Kayta, Eline, Kastilya ve Kalya adlı kaleler üzerine yelken açtı. Bu kalelerin kimisi gazilerin hücumu, kimisi de aman ile fetholunarak sayısız ganimet ele geçirildi. Kalya Kalesi'ni Fransa kralı ister imiş. Donanması da orayı ele geçirmeyi gözler imiş. Bu kale islâm gazileri tarafından fetholunduktan sonra Fransa kralına bağışlandı. Bu armağan, Fransa kralının şanlı Osmanlı hanedanına daha sıkı olarak bağlanmasına yol açtı.

MISIR KAPUDANI PİRİ BEY'İN ÖLDÜRÜLMESİ SEBEBİ

Yıl 961 (1554). Âlemin sığınağı olan saadetli padişahın işi gücü düşmanı yenip yok etmek, bütün düşünce ve de bu emele erişmenin yollarını aramak olduğundan, Tanrı'nın inayetiyle Yemen ve Aden Osmanlı topraklarına katıldıktan ve Basra ile Lahsa ve bu kıyıların ard ülkeleri de fethedildikten sonra, Hürmüz adasını da ele geçirmeyi düşünmüştü. Hürmüz adası, gerektiğinde, Basra'ya yardım edebilecek elverişli bir yerde bulunduğu gibi o taraftaki sınırların korunması için de büyük bir önem taşımakta idi.

Daha önce Vezir Süleyman Paşa Yemen ve Aden'den geçip İran denizini Şiraz ve Barlar kıyılarını aşarak Gücerat ülkesinin başkenti olan Ahmetabad'a, buradan Diyu'ya kadar gitmiş ve sonra zengin fütühat ve ganimetlerle geri dönmüştü. Bu sefer sırasında İran denizinde ve Yemen kıtasının ucunda bulunan Hürmüz beg yüz milden fazla geride kalmıştı. Durum böyle olduğuna göre, Tanrı'nın desteğiyle, adanın fethi imkânsız değildi. Padişahın himmetiyle de kolayca bu işin gerçekleştirilebileceği düşünüldükçe, Süveyş limanında gerekli hazırlıkların yapılması için padişah fermanı çıktı. Bu amaçla başarda kadirge barça ve kalite olmak üzere otuz parça gemi yapıp güzelce donatıldıktan sonra, leventlikten yetişmiş kahraman bir korsan olduğu göz önünde tutularak Piri Kapudan büyük vaat ve umutlarla donanmaya serdar atanarak İran kıyılarına gönderildi. Piri Kapudan Hürmüz kıyısına varıp bazı yerlerini talan etti ve zengin ganimetler aldıktan sonra Hürmüz'ü de kuşattı, kaleyi uzunsüre dövdü. Tanrı'nın inayetiyle fethi yaklaşmışken, kuşatma altındaki inatçı kâfir, her ne kadar düşman halinden haberi olanlarca böyle bir şey imkânsız sayılırsa da, bir miktar para vererek Piri Kapudan kuşatmayı kaldırmaya razı ettik. O da işi bırakıp, çekip gitti ve Basra'da istirahatata çekildi. Bir süre sonra da gemilerinden üç parça yöğrük kadirge seçip ötekileri Basra'da bırakarak geldiği yoldan yine Süveyş'e doğru yelken açtı. Yemen kıyılarında tutulduğu bir fırtınada gemilerinden biri parçalandı ve iki gemisi ile Süveyş'e ulaştı.

Padişah, durumu öğrenince, kâfirlerin mal vermiş olmaları imkânsız bir şey olmasına karşılık, bunun gerçek olduğu düşünce-sine vararak, Piri Kapudan'ın idamına ferman çıkardı ve Mısır divanında siyaset kılıcı ile başı kesildi.

KİLİS SANCAKBEYİ MALKOÇ BEY'İN PARLAK GAZASI

Yıl 961 (1554). Hırvat ve Sloven ülkesinin komutanı olan Zerenski adlı kimse, kendisinin başkapudanı bulunan Holsek adındaki utanmaz, atlı ve yayadan oluşan birkaç bin kâfir ile Kilis ucuna gönderdi. Bunlar, bölgenin birçok köylerini talan ettiler, reaya ve berayasına zarar vererek canlı kalanlarından buldukları hayvanları sürüp götürdüler, türlü fesat ve soygunculuk yaptılar.

Malkoç Bey durumu öğrenince hiç durmadan İslâm gazile-rilye kâfirleri izlemeye başladı ve Belgay Kalesi'nin eski beşli ağası (139) Hasan Ağa ile Küllüç Ka'lesi'nin kethüdası Mehmet Kethüdayı arkalarına saldı ve bunlara, kendisi erişinceye kadar düşmanı oya-lamalarını tenbih etti. Hasan Ağa ile Mehmet Kethüda hızlı yürü-yüşlerle gece yarısına doğru kâfirlere yetiştirler, hiç beklemeden sa-vaşa giriştiler ve aldıkları malları kurtardılar. Meğer Zerenski as-kerinin çoğu ile pusuda imiş. Savaşa tutuşmuş olan askerine pusu-dan çıkıp yardıma gelirken Malkoç Bey de erişti. Tanrı'nın lütfu ile düşmana öyle bir kılıç saldı ki Zerenski güçlülükle başını kurtara-bildi. Sonra Malkoç Bey, aldığı dil ve başlardan bir kısmını gönde-rerek padişah divanına süs ve Müslüman kalplerine sevinç erıştirdi. Kötü düşünceli düşmanlar bu gibi hakaretlerden hiçbir zaman kur-tulmasın.

KIRIM VİLAYETİNDE DEVLETGIRAY HANIN- PARLAK BİR GAZASI

Aynı yıl. Tanrı'ya hamd ve minnetler olsun, bu mübarek yılda İslâmlara nasip olan fetihler, birkaç yıldan beri görülmemiş kadar çoktur. Bunlardan biri, büyük bir savaş ve geniş bir fetihtir ki, Kı-rım Hanı Devletgiray tarafından başarılmıştır.

Devletgiray Han bu sırada İstanbul'a arz gönderip uğursuz Rus banı İvan'ın altmış bin kadar asker hazırladığını ve ilkbaharda İslâm ülkelerini talan etmek için birçok tedbir ve tedariklerde bu-lunduğunu bildirdi. Durum öğrenilince, hemen Mehmet adında tec-rübeli bir komutanı binlerce Tatara serdar tayin edilerek tizerlerine gönderildi. Kâfirler, Tatarların gelmekte olduklarını haber alarak karşılarına çıktılar. Öğle vakti savaş ve ölüm ateşi alevlenir, iki ta-

139) Beş akçe ulûfe alan, görevi kılavuzluk yapmak ya da askere yol açmak olan yeniçeri birliğinin komutanı.

raf da sabaha dinlenmeden dövüşür. Gün ağarınca boğuşma daha da kızışır ve kaba kuşluk vakti zafer rüzgârı İslâmlar tarafına esip kâfirler kurtuluşu kaçmakta bulurlar. Gaziler de arkalarından kovayarak sürüp giderler. Tanrı bilir ya bu gazada altmış bin kâfirden ancak pek azı canını kurtarabildi.

KAPUŞVAR, BOBOFÇA VE KORTİNA KALELERİNİN FETHİ

Yıl 961 (M. 1554). Padişah hazretleri sapkın şah ile savaş içinde bulunduğu sürece, işin gereği olarak, Kral Ferdinand ile bir tür barış durumu meydana gelmiş bulunuyordu. Fakat lanetliklerin haydut ve soyguncuları, eşkiyalıktan, halka saldırmalardan ve İslam sınırlarında çeşitli fesatlıklardan geri kalmıyorlardı. Hepsinin konağı ve sığınağı, gazilerden baskı gördükçe saklandıkları tek yer, Kapuşvar Kalesi idi.

Bu sebeple, savaş sanatının arslanı olan Budin Beylerbeyi Toygün Paşa ile eyaletine bağlı olan beylerden İstoni Belgrad Beyi Yahya Paşazade Mehmet Paşa'nın oğlu Arslan Bey, Estergon Beyi Ahmet Bey, Novigrad Beyi Süleyman Bey, Segsar Beyi Sinan Bey, Gırıjgal Beyi Ahmet Bey, Hatvan Beyi Mehmet Bey, Semomturna Beyi Nasuh Bey -ki bunların her biri savaş meydanının birer kükreyen arslanı ve yiğitlik dağının pars ve kaplanı idi- bu konuda söz birliği ederek sancaklarının timarlıları, azapları ve muhafız yiğitleri ile söylenen kale üzerine gönderildiler. Bunlar, kaleyi kuşatmaları için bir miktar asker önden yolladılar. Kâfirler kaleden çıkıp bu gelenlerle çarpışmaya başladılarsa da sonunda bozularak hisara kapandılar ve kale kapısını duvarla ördüler. Yakındaki Sendikap adlı kale halkı da İslâmların geldiğini haber alarak yerlerinden çıkıp Kapuşvar Hisarı'na sığındılar.

Arslan yürekli beylerbeyi, İslâm askeri ile kale yakınına gelince Şikloş'tan getirdiği balyemez toplarını metrislere koyup gece ve gündüz kaleyi dövdü. Kale çevresindeki hendeklerden akan Kapoş ırmağına doldurdukları odunları ateşleyerek o fesatçı alçakların acı çığırışlarıyla kapandıkları yeri cehenneme dönüştürüp gökyüzünü dumana boğdular. Kuşatmadan beri dokuz gün geçmişti. Zilkade ayının ilk günü (28.X.1554) İslâm gazileri yeniden saldırıya geçtiler. Uzun süren çarpışma ve boğuşmalardan sonra zafer rüzgârı İslâmlar tarafına esti, kalenin burç ve duvarlarına bayraklar dikilerek ezanlar okundu ve cehennemlik kâfirlerin ciğerlerinde kılıçlar kana kandı. Sonunda cehennemlikler içkaleye kapandılar. Bu sırada tutsak düşmüş bir çok Müslüman kurtarıldı. Sonra içkaledekiler de boyunlarına kılıç ve kefenlerini asıp aman dilediler.

Bu kalenin ihtiyaçları görüldükten sonra Kortina adlı kale üzerine varıldı. Fakat içindekiler İslâm askerinin debdebesine takat getiremeyip, savunmaya güçlerinin yetmeyeceğini anladılar ve kaleyi boş bırakarak kaçıp gittiler. Oradan Bobofça Kalesi üzerine yüründü. Onlar da kaleyi boşaltıp kaçmışlardı. Sonra Sigetvar Kalesi'ni kuşatmak niyetiyle Sigetvar ovasına inildi ve birkaç gün kuşatma hazırlıkları ile uğraşıldı. Ancak, kış gelmek üzere olduğundan kuşatmadan vazgeçmek uygun bulundu.

Gazilerin Kerametleri Üzerine

O günlerde Giriğal adlı palankada kadı olan kişi, karınca kararınca bir destan kaleme alarak gözlemlerini anlatmıştır. Doğrusu şudur ki, böyle kimseler olmasa, Sigetvar'a bu kadar yakın ve dört yanı kâfir kaleleriyle çevrili böyle bir yerde tutunmak, özellikle böyle bir savaşa girişmek nasıl mümkün olabilirdi.

Giriğal kadısı der ki : Adı geçen palankada bey olan Ahmet Bey, kaledeki mücahitlerin en iyileriyle Kapoşvar'ın fethine gitmiş idi ve ondan sonra Sigetvar yakınlarına inmişti. Buranın da fethi hazırlıklarını yapmak için beylerbeyi, beyler ve öteki gaziler birbirleriyle danıştılar. Fakat vakit geç ve kış yaklaşmış olduğundan, şimdilik fetihten vazgeçmeyi uygun bularak, bu işi gelecek yıla ertelediler ve beylerbeyini uğurlamak üzere Budin yönüne uzaklaştılar. Böylece Ahmet Bey ile gazileri Giriğal'den altı konak uzak düşünce, Sigetvar beyi olan dinsiz, yanındaki eşkiyalarla fırsat bu fırsattır diye Giriğal üzerine yürüdü.

Kadının destanındaki beyitlerin kimileri tıpkısı tıpkısına şöyledir :

*İçinde baş olan kâfir beyine
Karacın derler idi ol lâine
Çıkageldi hisar üstüne bir gün
Giriğal'e edip kasdın diğergün
Yakındır aralık vorsa eğer bil
Sigetvar'a var ola bir yarım mîl
Haber toplarını attık feravan
Ki yani idevüz İslâm'a i'lan
Veli az idi gaziler begayet
Ola derdik hemen Hak'tan inayet
Yüz on dört adam idik anda ey can
O demde hazır olan ehl-i iman.*

*Gelen kâfir veli binden ziyade
 Kimisi atlı kimisi piyâde
 Çukıp taşraya çün yok cenge çare
 Kapıyı bağladık girdik hisare
 İder kâfir o dem bir zimmi irsâl
 Vire ile verile yani Girijgal
 Yemin etmiş orda nar u nura
 Çelipaya ⁽¹⁴⁰⁾ ve İncil ⁽¹⁴¹⁾ u Zebur'a ⁽¹⁴²⁾
 Bu minval üzere eyler ahd u peyman
 Zarar görmeye bizden ehl-i iman.
 Danışık eyledik ol demde vâfir
 Çukıp ceng etmeyi re'y ettik âhir.
 Aduya varmada itmezler ihmâl
 Kamusu hazır oldu geldi filhâl.
 Çü hazır oldu anda cünd-i islâm
 Kapu açılmaya ettiler ikdâm.
 Kulun hem kadı idim ehl-i dine
 İmam idim mücahit zümresine.
 Dediler kapıyı lutf edib aç-gıl
 Dahi kalbindeki havfi bırak-gıl
 Çıkalım üşta hazır elde i'lam
 Kulak bu gazaya sa'y u ikdâm
 Didim anlara ey merdân-ı meydan
 Be-aşk-ı Şah-ı Gazi Han Süleyman
 Kulak verip biraz dinleyin mekalî
 Beyan idem size ben hasbihâlî
 Muradım sorar sanız buradan
 Değil men'eylemek sizi gazadan.
 Feda olsun bugün ger baş u ger can
 Husûsâ yarın ola id-i kurban.
 Veli budur muradım dinleyin elhak
 Bugün cuma ve yevm-i arefe elhak.*

140] Haç, salıp.

141] Peygamber İsa'nın kutsal kitabı.

142] Peygamber Davud'un kutsal kitabı.

Ve hepsine dedim ki «bugün İslâm hacıları Arafat'ta ve öteki müminler camilerde Tanrı'ya dua edip yalvarmaktadırlar. Bizim gibi gazi ve sınır bekçisi mücahitlerin muzaffer olmaları için dua ettiklerine şüphe yoktur. Uygun olan şudur ki, biz de namazımızı kılalım ve gözyaşı döküp dua edelim, birbirimizle helallaşıp ondan sonra gidelim. Kalanlarımız gazi, ölenlerimiz şehit olsun. Dünyada iyi ad ile anılalım ve öteki dünyada Tanrı'nın sevgilisi Peygamberimiz hazretlerinin bayrağı dibinde toplanalım. Gerçekten de bütün gaziler sözümü kabul edip öğleye değin durdular. Hatta kâfirler, vire önerilerini görüşmekte olduğumuzu sanmışlar. Ama namazımız tamamlanıp da vakit gün ortasını bulduğu zaman hemen kâpıyı açıp hep birden çıkıldı ve iki koldan hücumla geçildi.

*Bunların cümlesi gerçi gazada
İbadette, tazarru'da, duada.
Velâkin içlerinde iki ârif
İkisinin de sözleri maarif.
Muvahhid hem musallî ol ulular
Nihayet nâm ile anlar delûler.
Deli Mehmet biri, merdane hoş-rev
Birisine dediler Deli Hüsrev.
Bunların ikisi iki kola baş
Olup didiler atlarını şabaş.
Civarımızda olan ehl-i dinden
Kulâ'-i Mülîminin ânübinden
İşaret toplarından ol erenler
Ulaktan fevri almışlar haberler.
Bunlar süratle kim yürüdü geldi
Beş on gazi idî çün zâhir oldu
Kopar tozlar onlar geldiği yoldan
Tutar gün yüzünü hep sağ ve soldan
Sanurdın nice bin atlı ve asker
Erişti nusret için ey birader.
Bu halî baktı çünkim gördü küffâr
Hezimet buldu anda çar u nâ-çar.
Yüzü tersine döndü kaçtı cümle*

Kırdı gaziler ettikçe hamle.
Bular gelmezden evvel dinle n'oldu
İki koldan ol iki gazi sürüdi.
İkisi dahi olmuş mest ve medhûş
Girerler alaya güyaki serihuş.
Savaş iderler iken ol gazada
Deli Mehmet şehit oldu orada.
Kuluna bir aceb hâl oldu vâki'
Değildir vâkıa hak bu ki vâki'
Değilem Hak bilir bu sözde kezzab
Be-hak-ki Mustafa ve âl-u ashab
Şehit olan Deliyi gördüm andan
Kesildi başı ve ayrıldı tenten.
Kesen kâfir başın aldı eline
Götüre yani kim kendi iline.
Deli Hüsrev görüp haykırdı dedi
Ne yatarsun başını aldı gitti.
Revadır canı virdün, kıyma başa
Aceb hâl oldu ve özge temaşa.
İşit bu hikmeti bu sırrı razı
Kesik başlı şehit olan o gazi.
Hemen fevri yerinden durdu geldi
Eliyle ol lâini urdu çaldı.
Yıkıldı düştü attan baş elinden
Ne baş kayusudur kaldı yolundan.
O gazi aldı başın düştü yitti
Ne kimse gördü anı ne işitti.
Görüp bu hali Hüsrev etdi tahsin
Çağırdı kim yüzün ağ ey celasun.
İşaret kıldı hem bu nâtuvâne
Ne halet olduğun gör ol civane.
Kurudum kaldım anma sanki bican
Bakıp bu ibrete nâln u hayrân.
Kakıdı bana dedi n'oldun ey can
Ne durursun gaza kıl hey Müselman
Onun sözüyle geldi bana kuvvet
Ol esnada adû buldu hezimet.
Erişti ceng iderken vakt-i ahşam
Dağıttı rezm yüzüne saçların şâm.
Münâdi görececek kıldı nıdayı
Gelin avdet edin deyü sadayı.

Kamumuz döndük ve geldik hisara
Kimi mecrân kimisi pâre pâre.
Şehit olanları saydık çün ol dem
Şehit olmuş o gün on dokuz adem.
Sayıldı katlolan küffâr-ı füccar
Kalan altmış dört laşe ve mirdar.
Götürmüşler dahi bir nice leşker
Edip gayret yerinde komamışlar.
Bir iş katmadık anda aralığa
Şehitleri getirdik ortalığa.
Hususâ ol civan-ı sabık ey yâr
Ne yüzden öldü dinle ey vefadar.
Varıcak başını bulduk yanında
Kesilmiş şöyle yatır koltuğunda
Götürdük dahi defn ettik ol ân
Namazını kılıp okundu Kur'an.
Gider işli işine çün halâyık
Kalıp zahirde benden bir de halık
Ki gördüm kabır içinde hâbî mahbûb
Misâl-i hur-i cennet belki mergub
Gelüb öptü ve kocadı ol cevânı
Görüp ayne'l-yakîn bu benden anı.
Mekabır şöyle ruşen oldu ol dem
Münevver oldu nurundan bu âlem.
Geçüb kendimden olmamışem agâh
Beni benlükten almış ol yüzü mâh.
Gelür yoldaşlarımın bazısı dir
Kaparlar kapuyu gel içeri gir.
O dem girdim hisara sanki serhoş
Gehi sâkin gehi kılırdı medhûş.
Giderken kal'a içre bu kemîne
Yolum uğradı Hüsrev menziline.
Şehit olana kim ağlar kim iniler
Ol atın kaşınıp tîrku'ük ırılar.
Çağırdım taşradan çün bildi ol dem
Dedi lebbeyk eyâ sultan-ı âlem.
Dahi ben dimeden ahvalin anın
Didi gördün mü zevkin ol cevânın.
Dedim gördüm hakikat ol cevânı
Buradan siz de gördünüz mü anı.
Bunların böyle hali didi çoktur

Bilirsin gözlüye hod gizli yoktur.
 Muhassal, kalmadı sabrım buraya
 Harabatı oldum düştüm o raye,
 Kalub şuride kalunda bu hâlet
 İderdim daima kabrin ziyaret.
 Ne hacet dilesem olurdu hâsıl
 Muradâta olurdum anda vâsıl.
 Çu derya sığmazdı ahir sifâle
 Getürdim âkibet bu hali kale.
 O halet ben kulundan oldu zâil
 Kesafet doldu kalbe oldu hâil.
 Dahi görünmez oldu bana ol can,
 Peşimanım peşimanım peşiman.
 Tutup bir gün giderken denku hayran
 Deh Hüsrev kılurmuş anda seyrân.
 Elinde yay ve okı vardı hem gez
 Çeküb arkama hoş urduydu bir kez.
 Didî ey ebleh ve ahmak delişmen
 Cihanda kendi kendisine düşmen.
 Niye arz eyledün halka bu halı
 Gidip hâlün kalasın şöyle halı.
 Tevakkuf eylesen olurdu elbet
 Bunu keşf itmeğe sana icazet.
 Didim lutf eyle sen ey nik girdâr
 Bu gaflet uykusundan eyle bîdâr.
 Ne hikmetdür bu ahvâl ü bu hâlet
 Tamamen kapladı beni mehâbet.
 Benimle senden özgeler görür mü?
 Bu ahvâli dahi kimse bilür mü?
 Dedi bir dahi vardır lakin ol can
 Görünmez herkese san ab-ı hayvan.
 İkimiz görmeye budur işaret
 Şehadet müjdesidir ki beşaret.
 Onun her sözü vir-îli bana hayret
 Veli yaktı derunun nâr-ı gayret.
 Perişan ü müşevveş oldu halim
 Ne durmaya, oturmaya mecalim.
 Begayet olmuşem Mecnun vâ Seyda
 Yine evvelki hâl olunca peyda.
 İlâhi kul tebeddül öyle hâle
 Hemen terğib için yazdım makale.

BELİRTİSİ GÜZELLİK OLAN RUM ÜLKESİNDE KAHVENİN İLK KEZ ORTAYA ÇIKMASI

Yıl 962 (1554). Dokuz yüz altmış iki tarihine gelinceye kadar başkent İstanbul'da ve kesinlikle bütün Rum ilinde kahve ve kahvehane yok idi. Söylenen yılın başlarında Halep'ten Hakem adında esnaftan bir adam ile Şam'dan Şems adlı kibar bir kişi gelip Tah-takale'de açtıkları birer büyük dükkanda kahve satmaya başladılar. Keyiflerine düşkün bazı kişiler özellikle okur yazar takımından birçok büyük kimse bir araya gelmeye ve yirmişer, otuzar kişilik toplantılar düzenlemeye başladılar. Kimisi kitap ve güzel yazılar okur, kimisi tavla ya da satranç oynardı. Bazen yeni yazılmış gazeller getirip, şiir ve edebiyattan söz edilirdi. Ahbap toplantıları yapmak için büyük paralar harcayarak ziyafetler çeken kimseler, artık bu masraftan kurtulup bir iki akçe kahve parası vermekle toplantı safasını sürmeye başladılar.

İş o dereceye vardı ki, işlerinden çıkarılarak yeniden görev almak için belli bir süre beklemek zorunda olan memur adayları, kadılar, müderrisler, işsiz ve güçsüz takımı böyle eğlenecek ve gönül avutacak yer bulunmaz diye kahveler dolup taşmaya başladı ve oturacak, hatta duracak yer bulunmaz oldu. Kahvehaneler o kadar ün saldı ki mevki ve rütbe sahiplerinden ayrı ileri gelen büyükler de buralara ellerinde olmadan sürekli gelir oldular.

İmamlar, müezzinler, sahte suffiler ve halk kahvehanelere dandılar; Mescitlere kimse uğramaz oldu deniliyordu. Din bilginleri ise «kötülükler yuvasıdır, kahveye gitmektense, meyhaneye gitmek daha iyi olur» gibi laflar söylüyorlardı. Özellikle vaizler, yasak edilmesi için çok çaba gösterdiler. Müftüler de yanarak kömür haline gelen herşey düpedüz haramdır diye fetvalar verdiler. Rahmetli Sultan III. Murat - Allah'ın rahmeti üzerine olsun - zamanında kahvenin yasak edilmesi için sıkı tedbirler alındı. Ama yine de önüne geçilemedi. Kimi dostlar «koltuk kahvesi» diye çıkmaz sokaklarda ve bazı dükkânların gerisindeki arka kapıdan işlemeye başladılar. Daha sonra bir sübaşı ya da asesbaşıya baş vurarak özel izin aldılar ve kahveden vazgeçmediler. Hatta rahmetli Manav İvaz efendinin İstanbul kadısı iken, «kazanlarını yaktıkları sürece yalaklarını yolaklayın» diyerek fincanlara işaret ettiğini söylerler... Ama o zamandan sonra o kadar sürüm buldu ki artık yasaklanmaktan kaldı. Vaizlerle müftüler artık «Kömür derecesine gelmezmiş, içilmesinde sakınca yoktur» der oldular. Ulemeden, şeyhlerden, vezir

büyük vezirler gelir kaynağı olarak kahvehaneler açtılar ve günde ve büyüklerden kahve içmez adam kalmadı. Hatta o hale geldi ki, birer, ikişer altın kira alırlardı.

KÖTÜ KOKULU VE SAĞLIĞA ZARARLI TÜTÜNÜN ORTAYA ÇIKMASI

Tütünü 1009 yılında (1600) İngiliz kâfirleri getirdiler ve rutubetten ileri gelen kimi hastalıklara ilâttir diye sattılar. Keyif ehli kimi ahbaplar, keyif verir diye tiryakisi oldular. Giderek, keyif ehli olmayanlar da kullanmaya başladılar. Hatta ulema ve devlet büyüklerinden birçokları o tutkuya uğradılar. Kahvehaneler, rezil ve ayak takımı kimselerin fazla tütün içmelerinden dumanla doldu ve içinde olanlar birbirini göremez oldu. Çarşı ve pazarlarda ellerinden lüle düşmez oldu. Birbirinin yüzüne üfleye üfleye çarşı ve mahalleri de kokuttular ve üzerine nice saçma sapan şürler yazıp yeril yersiz okuttular.

Kimi dost çevreleri arasında defalarca tartışmalar oldu. Tütünün iğrenç kokusu hemen adamın sakal ve başörtüsüne, üzerindeki giysisine, özellikle, eğer içinde içilirse, evine siner. Bundan başka halı ve keçe gibi eşyayı, evdeki yatakları yer, yer yakar; kül ve köz ile dört bucak pisenir; uykudan sonra uğursuz kokunun dımağı etkilediği ve fazla kullanılması ile insanın çalışamaz hale geldiği, elleri iş görmekten kaldığı ve bunlar gibi daha birçok korkunç zararları görülürken, zevki ve yararı neredir diye soruldukça «bir eğlencedir, bunun dışında safası zevk verir» demekten başka bir cevap verememişlerdir. Halbuki bundan ruhca bir safa ihtimali yoktur ki, zevke dair olsun. Bu cevap bir cevap olamaz sadece tatsız tuzsuz bir ağız kalabalığından başka bir şey değildir ve büyük günahlardan sayılmalıdır. Hepsi bir yana, tütün İstanbul'da kaç kez büyük yangınların çıkmasına yol açmış bulunmaktadır. Nice yüz bin adam o ateşe yanmış yakılmıştır. Ancak gerçekte forsa çalıştıran gemilerde gardiyanlar kullanırlarsa biraz uyku giderici etkisiyle forsa gözetleyiciliğine yararlı olduğu inkâr olunamaz. Bir de rutubeti gidererek kuruluk getirir. Fakat bu kadarcık bir yarar için birçok zararlarına katlanmak ne akıl kâridir, ne de geleneğe uyar.

Kırk beş tarihine (1635 - 1636) gelinceye kadar tütün o kadar yaygınlaştı, o denli ün kazandı ki, yazılması ve anlatılması imkânsızdır. Ulu Tanrı padişahımız hazretlerinin ömürlerini, adalet ve in-saflarını çok, çok artırsın ki, bütün Osmanlı ülkelerinde kahvehane-

leri kaldırıp yerlerine uygun dükkânlar koydurmışlar ve kokmuş tütünün içilmesini kesin olarak yasaklamıştır. Bu hususta nice fakara ve zengine, merhamet ve şefkatlerinden öyle büyük bir bağışta ve herkese öyle zengin bir ikramda bulunmuştu ki, bunlar kıyamete dek şükretseler yine de yeterince borçlarını ödeyemezler.

BASRA'DA KALAN OSMANLI DONANMASININ DURUMU ÜZERİNE

Piri Kapudan'ın Hürmüz fethine gönderildiği ve beraberindeki donanma gemilerini Basra'da bıraktığı yukarıda yazılmış idi. O günlerde Basra beylerbeyi bulunan Kubad Paşa, sözlü edilen donanmanın yine Süveyş'e getirilmesi içinde Katif sancağının eski beyi olan Murat Bey görevlendirilirse, Tanrı'nın yardımı ile bu işi başaracağını padişaha teklif etmişti. Bu teklif uyarınca iki firkate ile bir kalite ve beş kadırganın Basra'da alıkonularak geri kalanlarının Murat Bey ile gönderilmesi ferman olundu. Murat Bey, padişah buyruğu uyarınca, hazırlıklarını yapıp yola çıktı. Hürmüz karşısına geldiği sırada lanetlik Portekiz'in donanmasıyla karşılaştı ve iki taraf çetin bir savaşa tutuştu. Allah'ın hikmeti, önce Kapudan Reis Süleyman ve Reis Recep şehit düştü. Kimi gaziler arasında daha birkaç yiğit ve tanınmış, kimse de şehitlik şerbetini içti. Gemilerin çoğu da düşman toplarıyla yaralandı. Böylece büyük bir yenilgiye uğranılmak üzere iken akşam erişti, iki taraf da savaşı durdurdu. Fakat, aldığı ağır yaralar yüzünden bir barçanın batacağı kesinleşmiş gibi görüldüğünden, içindeki gaziler Barlar kıyısına dökülüp başlarını kurtarmağa çalıştılar. Arkadan yetişen kâfirler, bunlardan kimini öldürdüler, kimini de zincire vurdular. Bu durum karşısında Murat Bey, daha fazla ıleri gitmenin imkansızlığını görerek geri dönmek zorunda kaldı ve yeniden Basra'ya gitti. Olup bitenlerin İstanbul'a bildirilmesi gerektiğinden durum arz olundu.

SEYDİ ALİ KAPUDAN'IN BASRA'DAKİ DONANMAYI SÜVEYŞ'E GETİRMEKLE GÖREVLENDİRİLMESİ, DAĞ VE ÇÖLLERDE BAŞINDAN GEÇEN OLAYLARIN BİRKAÇI ÜZERİNE

O günlerde Basra beylerbeyinin arzı padişah hazretlerine özetle duyurulunca, tersane reislerinden ve gemicilik biliminden anlayan kimselerden biri olan Tersane Kethüdası Hızır Kethüda Bey oğlu Seydi Ali Kapudan Mısır kapudanlığına atandı. Seydi Ali Kapudan defalarca donanmada seferlere katılmış ve rahmetli Gazi Hay-

reddin Paşa ile birçok savaşlarda bulunmuş, yaradılıştan yiğit ve bilim alanında dengine az rastlanır, hatta gökbilim ve astroloji dallarında bazı eserler de yazmış, yetenekli ve cesur bir adam idi.

Mısır Kapudanı olunca, dokuz yüz altmış bir yılı muharrem ayının ilk günü (7.XII.1553) Halep kışlağında kalkıp Basra'ya doğru yola çıktı. Basra'da gereklerini tamamladıktan sonra on beş parça, barça, kalite ve kadirga ile şaban ayının ilk günü (2.VII.1554) Basra'dan kalkıp Lahsa kıyılarından Katif'e, buradan Bahreyn'e ve sonra da Rey kenti karşısındaki Harek adasına vardı. Burada rastladığı bir kâfir gemisinden aldığı bir dilden, Portekiz kapudanın otuz beş parça gemi ile Hint kıyılarında Dobol adındaki kaleyi kuşattığını ve bir Osmanlı filosunun Basra'da bulunduğunu haber alarak on iki mükemmel kalyonu Osmanlı donanmasını gözetlemeye göndermiş olduğunu öğrendi. Bunun üzerine Seydi Ali Kapudan düşman filosunu karşılamak üzere denize açıldı ve aynı yıl ramazanının onuncu günü (9.VIII.1554) çetin bir çatışmadan sonra, Tanrı'nın lütfu ile, zafer rüzgârı İslâmlar yönüne esti. Oradan giderek kırkinci günü Hortegân yakınlarında kâfirin barça, kalyon ve gırab (ticaret gemisi)'lardan oluşan yirmi parça gemisi ile karşılaştı. Savaş kaba kuşluktan akşama kadar sürdü ve kâfir donanması bozguna uğratıldı. Yoluna devam ederken on yedinci günü otuz dört gemisi ile düşman başkapudanı Gozna'da Rakco'nun saldırısına uğradı. Seydi Ali Kapudan'ın bir kadirgası humbara isabetiyle yandı ise de kâfirin de bir barçasını yaktı ve beş barçası ile beş kadirgasını da kıyıya düşürerek hepsini yok etti. Sonunda kürekçiler yorgun düşmüş, ne savaşmaya, ne de çekmeğe güçleri kalmıştı. Sonra demir atıp demir üzerinde dövuştüler ve bu sırada iki yüz kadar gazi şehit düştü. Çoğu Arap olan kürekçiler kıyıya döküldüler.

Meğer orası Necd sahilleri imiş, Necd Arapları da gelip çok yardımda bulundular. Burada nasıl bir yol izlemeleri gereği üzerinde durdular, sonunda Kirman kıyılarında Bercaş'a, buradan da Şehbar limanına varıldı. Burada rastladığı bir levent kalitesinin kılavuzluğu ile Kevader adlı liman kentine erişildi ve orada bir süre dinlenildi. Bu ülkenin halkı Beluc tائفesi imiş, padişahlarına Melik Celaleddin ibn Dinar derler imiş. Başkenti de Bender-i Kevader imiş. Belucular saadetli padişahımıza bağlılıklarını bildirip yiyecek ve içecek vermekte, kılavuz verip göndermekte büyük çaba gösterdiler. Osmanlı donanması oradan Hint Okyanusu'na açıldı. O sırada, Tanrı'nın buyruğuyla, fil tufanı dedikleri sert bir fırtına çıktı; tam on gün on gece, günü geceden, geceyi günden ayıramadılar, öyle ki,

yük ve eşyalarının çoğunu denize dökmek zorunda kaldılar. En sonunda yine Tanrı'nın lütfuyla tufan dindi ve Guced körfezine girildi. Ama giderek deniz ağırdı. Kılavuz bu ağırmanın burgaça (girdaba) işaret olduğunu haber verdi. Böylece büyük korkular atlatıldıktan sonra kurtulmak nasip oldu. Orada Diyu Kalesi karşısındaki Gucerat sahiline vardılar. Fakat bu kadar gün ve gece dalgalarla boğuşmadan sonra herkes yorgun düşmüş, gemilerin çoğu su alıp kulanılmaz duruma gelmişti.

Oradan Demen limanına vardılar. Donanma halkının çoğu karaya ayak basmayı büyük bir nimet bildiler. Özellikle, bu günlerde Portekiz donanmasının o sularda olduğunu haber alınca leventlerden çoğu Demen Hâkimi Emir Esed'in hizmetine girdiler. O sırada, Gucerat padişahı Sultan Ahmet'in veziri olan İmadülmülk, Seret Kalesi dizdarı Ağa Hamza adında birini gönderdi ve kâfir donanmasından haber alındığını, Demen limanında durmanın çok tehlikeli olduğunu ve bunun doğru olmayacağını, hemen Seret Kalesi limanına gelmeye çalışmasını haber etti. Bin bir sıkıntı ve çile ile oraya gidildi.

Basra'dan çıkalı tam üç ay olmuştu. Birlikte olan levent ve gemicilerin de göz ve gönülleri korkmuştu. Kalan Osmanlıların hemen hepsi orada İmadülmülk ve Serat Hakimi Hüdavend Han'ın hizmetine girdiler. Seydi Ali Kapudan'ın yanında kendisine bağlı ancak elli adam kaldı. Mısır kullarının tüfekçi serdari Ali Ağa ile Mısır Yeniçerisi Kethüdası Mustafa Ağa kaptana sadık kalıp yardımcı oldular. Seydi Ali Kapudan en sonunda gemilerini toplarını ve öteki gereçlerini Seret Hakimi Hüdavend Han'a, değer parasını göndermeyi üzerine alması şartıyla satıp senet aldı ve dokuz yüz altmış iki yılı muharrem ayının başında (26.XI.1554) Gucerat'ın başkenti Ahmedabad'a gitti. Oradan da ayrılarak Hint'de Sind'de, Kâbil, Semerkand Bedeşşan, Horasan, Dehli, Multan, İran ve Turan'da tam üç buçuk yıl dolaşıp binbir çeşit sıkıntı ve darlıklara katlandıktan sonra, dokuz yüz altmış üç yılı recep ayında (Mayıs - Haziran 1556) İstanbul'a geldi. Burada da eğlenmeyip Edirne'de bulunan saadetli padişah hazretlerinin yanına vardı. Hükümdarlardan getirdiği mektupları teslim edip başından geçen acıklı olayları anlattıktan sonra kendisine seksen akçe müteferrikalık ve beraberinde gelen Mısır kullarına maaşlar bağlandı, armağanlar verildi ve onur kaftanları giydirildi. Geçmiş ulufelerinin ve bütün ödeneklerinin ödenmesi için çıkarılan buyruk ile Mısır'a hareket ettiler. Bir ay sonra ise kendisine Diyarbakır timar defterdarlığı görevi ihsan olundu.

**RAHMETLİ SEYDİ ALİ KAPUDAN'IN TEHLİKELERLE
DOLU OLAN BU SEFERİ SIRASINDA ZİYARET ETMEKLE
ŞEREFLENDİĞİ MÜBAREK EVLİYALARLA BÜYÜK
ŞEYHLER; GÖRDÜĞÜ KENT VE KASABALARLA
ACAIP VE GARİP ŞEYLER ÜZERİNE**

Rahmetlinin bu sefere çıkış ve dönüş yolculuğu, bir tarih kitabında gerekli olduğu kadarıyla, yukarıda özet halinde yazıldı ve anlatıldı. Ama kitabımızda az rastlanır ve duyulur bazı şeylere yer vermeyi tasarladığımızdan, Seydi Ali Kapudan'ın yazarı olduğu «Mir'atü'l-memâlik» adlı eserinden, ziyaretleri ile şereflendiği büyük evliya ve şeyhlerin, istirahat buyurdıkları kent ve kasabalarla birlikte, mübarek adlarını da buraya almayı uygun gördüm. Âlemin yaratıcısından dilerim ki içimde onlara beslediğim sevgi dolayısıyla ruhaniyetlerinden feyizlenip iki dünyada muradıma ereyim. Aynı zamanda, Tanrı'nın yardımıyla onun gezisi boyunca uğradığı kentlerle kasabaları, gördüğü acaip ve garip şeyleri de yazıya döktüm.

İstanbul'dan çıkıp ilk ziyaret ettiği ulu kişi Seyit Gazi; sonra Konya'da Mevlana hazretleri, Sultan Veled, Şems-i Tebrizî, Şeyh Sadreddin-i Konevî, Kayseri'de Şeyh Evhadüddin Kirmanî, Bürhaneddin Muhakkık-ı Tirmizî, Şeyh Bahaeddinzade, Şeyh İbrahim-i Aksarayî, Şeyh Davud-ı Kayserî, Halep'te Davud-ı Peygamberle, Zekerîya Peygamber hazretleri, Belkiya Peygamber ve eshabdan Ensarî, Sa'd-ı Ensarî ve Kuburü's-Salihîn Ruha'da (Urfa) Hz. İbrahim'in makamı, Musul'da Yunus Peygamber, Cercis Peygamber, Şeyh Muhammed Garabîlî, Kadibü'l-han-ı Mavsîlî, Samerra'da İmam Aliyü'l-Hadî, İmam Hasan-ı Askerî, Bağdat'ta Yuşa Peygamber, İmam-ı A'zam Ebu Hanife, İmam Ahmed İbni Hanbelî, İmam Yusuf, İmam Muhammed, İmam Gazalî, İyş İbni İshak, İmam Musa Kâzım, İmam Muhammed Nakî, Kanber Ali, Şeyh Abdülkadir-i Geylanî, Şeyh Cüneyd-i Bağdadî, Ma'ruf-i Kerhî, Şeyh Şiblî, Serîyy-i Sakatî, Hallac-ı Mansur, Bigr-i Hafî, Cumerd-i Kassab, Behlul-i Dana, Fuzley İbni İyas, Şeyh Şahabettin-i Söhreverdî, Şeyh Davud-i Tayî, Kerbelâ'da İmam Hüseyin ve bu olay sırasında şehit olanların mezarları Necef'te Hz. Adem ve Nuh Peygamber, Şem'un Peygamber, Hz. Ali-yi Murtaza Kufe Mescidî ve Peygamberi mihrapları, Hz. Ali'nin evi, Kanber ve Dildül'ün makamı, Hasan Kalesi yolunda Hz. Harun'un oğlu Zülkif Peygamber, Halep'te İmam Mehdi'nin Makamı, Hz. Ali'nin kardeşi İmam Ukayl ve Ums Mescidi, Basra yolunda Selman-ı Farisî, Regge karşısında Üzeyir Peygamber'in kabri, Basra'da

Talha, Zübeyr ve Enes ibni Malik, Abdurrahman ibni Avf ve şehit Sahabelerle, İmam Ali Mescidi. Şattılarap'tan Mehrizi yolunda Abadan ve Hz. Ali makamı ve Hızır Aleyhisselâm makamı, Cezire-i Muhtereme yani Harek'te İmam Muhammed Hanefî ibni İmam Ali ve şehit sahabeler. Gücerat vilayetinde Çerkes denen yerde Şeyh Ahmed-i Mağribî. Pen kentinde Şeyh Nizameddin-i Pirpenî, Seyyit şeyhlerden Şeyh Abdülvahhab ile görüşmüş, Şeyh Mirek ve Şeyh Cemalî'yi ziyaretle şereflenmiş; Mav Kalesi'nin dış mahallelerinde Şeyh İbrahim ile buluşmuş. Şeyh Cemalî ile Şeyh Celalî'yi ziyaret etmiş; Belban kentinde Şeyh Bahaeddin Zekerîya, Şeyh Rükneddin, Şeyh Sadreddin ve Şeyh Muhammed Ecvibe'yi ziyaret şerefine erişmiştir.

Hint ülkesinin başkenti olan Dehlî'de Şeyh Kutbuddin Pîr Velî, Şeyh Nizameddin Velî Ferid Şekergeng, Mîr Hüsrev Dihlevî, Mîr Hasan Dihlevî, Geylan vilayetindeki Dellî'de Seyyid Ali Hemedanî, Turan ülkesindeki Cihan-ı Şehter kasabasında Hazret-i Hâce Yakup Cerhî. Kûh-i Şegerd yakınında Hâce Bâk ve Hâce Nemâ. Semerkand'da Danyal Aleyhisselâmla, Hızır Aleyhisselâmın makamları ve Hazreti Peygamber'in hırkası ile nalını ve Hazret-i Ali'nin el yazısı ile yazılı Kur'an'ı, şeyhlerden Hidaye yazarının ve Şeyh Ebu Mansur Matürîdî, Şeyh Zinde ve Hâce Abdullah Şeyhül-Ahrâr, Hâce Abdi-i Bîrûn ve Hâce Abdi-i Enderûn, Hâce Çupan ve Kadî zâde-i Rumî. Buhara'da Çar Bekr ve Maverâû'n Nehr bilginlerinin mezarlarını ve kırk bin dörtyüz fetva sahibinin kabrini. Sonra Gucevan'da Hâce Abdülhalîk Gucevanî ve Buhara'da Hazreti Hâce Bahaeddin Nakşibend' Kadî Han, Hâce Ebu Hafs-ı Kebîr, Hâce Sadrû's-Şaria, Pîr Hâce Bahaeddin Nakşibend, Sultan İsmail-i Samanî, Eyyup Peygamber'in oğlu Hazretleri, Kâbü'l-Ahbâr ve Şemsü'l-Eimmetü's-Serahsî. Horasan'da Çarcuy kentinde Musa Rıza'nın oğlu İmam, Ali kardeşi Hâce-i Meşhed, Hoy kentinde Pehlîvan Mahmut Pîr Yâr-i Velî. Harezm kentinde Şeyh Necmeddin-i Kübrâ, Şeyh Ali Ramtinî, Halvetiler Şeyhi, İmam Muhammed Rubaî (Bargî) ve Kudurî'min yazarı ile Keşşaf'ın yazarı Carullah Zemahşeri ve Tefsir yazarı Molla Hüseyin Harzemî, Seyyit Ata, Hakîm Ata ve büyük oğlu Abdüllatif. Tûs kentinde Muhammed Hanefî ve Firdevsî-i Tusî Horasandaki Meşhed kentinde İmam Ali Rıza, Nişabur'da İmam zâde Muhammed Mahruk ve Şeyh Attar, Bistam'da İmam Muhammed Eknah, Şeyh Bayezîd-i Bistamî, Ebul Hasan Harkanî. Dehan'da İmam zâde Cafer, Simman'da Şeyh Alauddevle Simmanî; Rey kentinde İmam Abdülazîm, İmam Hüseyin'in zevcesi Şehrbanû. Kaz-

vin'de İmam Şehzade Hüseyin. Ebher adlı kent yakınında İbni Hüseyin bin Ahî Evren. Kurman'dan geçerken Şeyh Muhammed-i Demtîz İbni Hâce Ahmet Yesevî. Hemedan'da Aynü'l-Kuzât Hemedanî Hazretleri ve Peygamberimizin bayraktarı Pîr Ebû'l-lâ-yî. Muhacir-i mekkî, Bi-sütun dağında İmam Kasım, Veyselkaran köyünde Üveyse'l-Karani, Ergani'de Hz. Zülkifl Peygamber. Sivas'ta Abdülvahhap Gazî ve Ali Baba. Rûm Ülkesinde Hacı Bektaş Velî ve Balım Sultan. Kırşehir'de Ahî Evren, Aşık Paşa, Ankara'da Hacı Bayram Sultan ile çocukları ve Hızır Aleyhisselâm makamı. Göynük'te Şeyh Akşemseddin, İznîmit (İzmit)'te Şeyh Nebî Hoca Ulu Tanrı onların ruhlarını gönül yelleriyle miskokularına garketsin ve rahmetinin ganimetleriyle başarılarını yüceltsin.

**SEYDİ ALİ KAPUDAN'IN BASRA'DAN ÇIKIP
UGRADIĞI ADA, KIYI VE SONRA KARADAN
VARDIĞI KENT VE KASABALAR ÜZERİNE**

Basra'dan çıkıp Kays adası, yani Eski Hürmüz ve Bireht. Berehte, Halfar (Cılgar), Ciyavi kıyılarında Kimraz ve Lime kasabalarına uğramış. Oradan Hozengâh kenti yakınlarında kâfir donanması ile karşılaşmış, burada büyük bir savaş olmuş ve düşman yenilmiştir. Burası bir Müslüman memleketi imiş. Gemilere su doldurmuşlar ve dinlenip istirahat etmişler.

Sonra Umman vilayetinden Umman kasabası, yani Sincar kentinde, buradan Maskat Kalesi ve Kalehat'a geldiler. Burada yine düşmanın saldırısına uğradılar ve büyük bir savaşa tutuştular. Burası Necd açıkları imiş. Necd Arapları gelip yardım etmişler. Sonra Mokran vilayetinden Küçük Mokran'a varmışlar. Oradan Bender-i Şehbar'a giderek buranın Müslümanlarından bir gemiciye rastlamışlar. Bu adam kılavuzluk ederek Guadar iskelesine yanaşmışlar. Oranın halkına Büluc derlermiş. Padişahlarının adı da Melik Dinar İbni Celaleddin imiş. Guader hakimi gelip kendileri ile görüşmüş ve Osmanlı padişahına gönülden bağlı olduğunu anlatmış. Hürmüz'e gelen Osmanlı donanmasına her zaman imdat ve yardım edermiş. Hatta en son gelen Osmanlı gemilerine elli altmış parça gemi ile yiyecek götürmüş, ama bu gemiler daha önce hareket etmiş olduklarından buluşamamışlar. Bu kez de Seydi Ali Kapudan'a zahire ve kılavuz vermiş, saadetli Osmanlı padişahına sunulmak üzere bir de mektup getirmiş.

Bender-i Guadar'dan Hint Denizi'ne, yani okyanusa çıkmışlar ve Yemen kıyıları boyunca ilerleyerek dönüyorlarmış. Aşağı yukarı

Had Burun'u geçilip Zafare ve Seğer önlerine yaklaştıkları zaman Fil Tufanı denilen korkunç fırtınaya tutulmuşlar. Tam on gün, on gece, gündüz ile geceyi birbirinden ayıramamışlar. Sonra hava biraz yatışınca gemi direğine adam çıkarmışlar. Karşı kıyıda Camher kentindeki put tapınakları seçilebiliyormuş. Yollarına devamla, **Kor-miyan** ve **Menkelud** önünden geçerek **Sanare** önüne gelmişler ve buradan da **Diyyu**'ya varmışlar. Diyyu derbendi kâfirlerin elinde olduğundan korkarak ve sakınarak oradan geçmişler, sonunda **Hint** ülkelerinden **Gücerat** vilayetine ulaşmışlar. Burası **Demen** adındaki derbendin karşısı imiş. Burada **Gücerat** padişahının **Melik Esed** adında bir yöneticisi (hakimi) bulunuyormuş. **Seydi Ali Kapudan**, yukarda sözü edilen fırtınada çok hırpalanan üç kadirgasının top ve araçları ile gereçlerini **Melik Esed**'e emanet bırakmış. O sırada **Kalikut** Padişahı **Şapur**, **Portekiz** kâfirlerinin ağır baskısı altında bulunuyordu. **Seydi Ali Kapudan**, bu padişaha yardım olmak üzere yakında **Mısır**'dan büyük bir **Osmanlı** donanmasının geleceğini söyleyerek şapur padişaha cesaret verdi. Öte yandan **Melik Esed**, kâfir donanmasının oralarda bulunduğunu haber vermiş ve **Osmanlı** donanmasının, tehlikeden uzaklaşması için **Sura** limanına gitmekten başka çare kalmadığını bildirmiş. Bu durum karşısında **Rumlular** **Suret**'e yelken açmışlar. Ama **Osmanlı** denizcilerinin çoğu **Melik Esed**'in hizmetine geçmişler. Geri kalan **levent** ve **kürekçiler** de, **Surat**'a vardiktan sonra donanmadan ayrılmışlar. **Seydi Ali Kapudan** da, elinde kalan **elli** kadar adam ile **karadan Türkiye**'ye dönmeye karar vermiş .

Gücerat ülkesinin limanları **Demen**, **Surat**, **Buruc**, **Kiyabe**, **Somnat**, **Mengalor**, **Formiyan** adlarındaki kasabalardır. Ama yönetim merkezi **Ahmedabad** kentidir. **Seydi Ali Kapudan** karaya çıktıktan sonra **Ahmedabad**'a gelir. Oradan **Patan**'e, sonra sırasıyla **Radmebur**'a, **Sind**'e, **Sind**'in ucboyu **Vanek**'e, **Cune** kentine, **Bağ-ı feth** ve **Sind**'in başkenti olan **Tüte** kentine varır. O dönemde **Sind** Padişahı **Şah Hasan Mirza** imiş. Bir başkenti de **Nusratabad Kalesi** imiş. Uzunca bir süre sonra **Sabavan**'a, **Bekr Kalesi**'ne, oradan **Mav Kalesi**'ne, daha sonra **Multan** kentine, oradan **Sadkerb**'e, buradan **Lahorla Sahrend** kentine, **Mankküt Kale**'sine gider. **Hind** padişahı **Hümayun** bunların haberini alır. **Osmanlı** padişahına bir saygı gösterisi olmak üzere, **Han-ı hanın**'ı dört yüz fil ve binlerce asker ile onları karşılamaya gönderir, büyük ikram ve lütuflarda bulunur. Aynı yıl **zilkadesinin** on beşinde, **Sind** ülkesinin başkenti olan **Dehli** kentine gelirler. **Hümayun** padişah hepsine bol maaş verir ve onların **Hindistan**'da kalmalarını sağlamak için çok çalışır. Fakat

Rumlular kabul etmezler, kesinlikle yurtlarına dönmek kararındadırlar. Ancak, Astrolab kullanarak ay ve güneş tutulması bilimini öğretmeleri için hiç olmazsa bir yıl kalmalarını rica eder. Her an saygı göstermede ve ağırlamada kusur etmez. Üç ay içinde bu bilimi öğrenir. Seydi Ali Kapudan bu alanda derin bilgi sahibi idi. Gerçekten de o zamanlar, Rum'da hatta Şam, Mısır ve Halep'te astrolap kullanarak ay ve güneş tutulmasını tesbit etme kabiliyetine sahip kimsenin bulunduğu bilinmemektedir. Bunu yapanlar, zayıfeden çıkarmamaktadırlar.

En sonunda Rumlulara gitmek izni çıktı. Oranın yasaları gereği, padişah cuma geceleri askere ve bütün halka, bir köşkte eyvana çıkarak kendini gösterirmiş. «Görünüş» denen bu törende o gün köşkün çevresine binlerce insan birikirmiş. Ancak, padişah merdivenden inerken ayağı takılıp düşer ve üçüncü gün de ölür. Yerine oğlu Celaleddin Ekber padişah olur. Hatta Seydi Ali Kapudan bu olaya bir de tarih düşürür :

*Ol musibetni işitgaç kaçgurub zari bilan
Aytasız tarih-i fevt oldu Hümayun Padişah (143).*

Daha önce de, Agra adındaki taht kentini fethettiğinde :

Mübarek olsun Agra padişaha

dizesini yine bu olaya tarih düşürmüş ve bundan dolayı ödüllendirilmiş imiş.

Rebiyulevvel ayında Rumluların hepsi hareket ettiler. Lahor'a, Oradan Pakipet'e, buradan Kırtal'a, Saniser'e Semaniye kentine, Macvar'a, Bacvar'a, oradan tekrar Lahor'a. sonra Bekr'e, Hoşâb, Nilâb sularını, kimini gemi ve kimini sallarla geçerek, Kâbil'e vardılar. O zaman Kâbil Zabulistan vilayetinin başkenti, çok bayındır ve güzel bir şehir imiş. Bağ, bahçesi ve sularının bolluğunu anlatmak imiş. Oradan kalkarak Kalan, Bedehşan, Anderan ve Tallikan vilayetlerine geçmişler. Bedehşanın başkenti Keş şehri imiş. Oradan Reştâf kentine geldiler. Ordan Bender'e gelip Amu suyu, yani Ceyhun ırmağını tutumlarla geçerek Delli, Külâbi, sonra Turan ülkesinde Bazar-ı nev, Kasaba-i Senber'e oradanda Cagabatan'a yani Hisar-ı Şadman'a ve Dehnur'a, oradan Mısır kasabasına ve Semerkand'a vardılar.

143) Bu acıklı haberi duyunca ağlayarak :
Tarih-i fevt oldu Hümayun Padişah deyinz.

Meğer saadetli padişah hazretleri, yardım olmak üzere, Barak Han'a bir miktar tüfekçi yeniçeri ile birkaç kaledöven topu, Han'ın elçisi Şeyh Abdüllatif ile göndermiş imiş. O sırada Şeyh Abdüllatif ölmüş ve Barak Han bir iş göremeyecek hale düşmüş. Osmanlıların komutanı çarpışmalarda ölmüş. Yerine geçen kişi, birçok savaşlardan sonra, Taşkent ve Türkistan yoluyla Rum'a dönmüş. Onlarla beraber bulunan Ahmet Çavuş da Buhara ve Harezem yoluyla Rum'a doğru yola çıkmış; birlikte olan yeniçerilerin bir kısmı Seyit Bürhan'a, bir kısmı da Barak Han'ın oğulları yanına gitmişler. Kendi yanında ancak yüz elli kadar adam kalmış.

Seydi Ali Kaptan der ki : Bu hali kendisine Barak Han'a, sorduğumda «ne edeyim» saadetli padişah katında yalancı olduk, bir iş göremedik, ama sen bize yardımcı olsaydın bir iş görmek umulurdu. Ben de «padişahımdan emir almadan bir işe girişemem» deyince «şimdi sana bir elçi koşahm ve durumu duyuralım» diye elçilikle Ahmet Yesevî evladından Haydar Alem Şeyh'i görevlendirerek gitmelerine izin vermiş.

Yüce Tanrı Rahmetli Gazi Sultan Süleyman Han'a rahmetler eylesin. İşte padişahca himmet budur. Taşkent nerde, Semerkand nerde ki, oranın hükümdarına din gayreti uğruna asker, top ve darbzenler göndersin. Bu ne mutlu bir padişah himmeti, ne mutlu bir yardım ve Müslümanlık gayreti!

Sonra Buhara'da Kale denilen bir kente, oradan Semerkand'a, Pul-iribat'a ve Hararos kentine, oradan Hayum kentine, sonra Harezem vilayetine gidildi. Bir ayı aşkın bir süre Kıpçak bozkırında başıboş doladıktan ve güz mevsimi olması dolayısıyla bir damla su ve bir tutam ot bulunmayan bu yerler aşıldıktan sonra, Şam dedikleri yere, oradan Sarapçuğ'a, oradan Horasan vilayetinde Derun kentine, sonra Bağva kentine, oradan Lesa'ya, oradan Tüs kentine, Horasan'a, Irak-ı Acem'e, sonra Mazenderan ve Bistam'a, oradan Damğan'a, oradan Sima'na ve sonra Rey kentine, Kazvin'e, Derğüzin'e, Hemedan'a, Sadabâd kasabasına, Kûh-i Elvend ve Nihavend yoluyla Kürdistan'a, Kûh-i Bisütun'a, Zencir Kalesi'ne, Ban kentine, Bağdad'a ve en sonunda dokuz yüz altmış üç yılı recep ayında İstanbul'a erişmiş oldu.

**RAHMETLİ SEYDİ ALİ KAPUDAN'IN GEZİSİ
SIRASINDA GÖRDÜĞÜ ACAIP VE AZ RASTLANAN
ŞEYLERDEN KİMİLERİ ÜZERİNEDİR**

Garip şeylerden biri şudur : Faris kıtası, yani Şiraz kıyılarının iskelesi Rey kentidir. Buradan geçip Bahreyn'e varınca, Murad Reis adında bir kimsenin, buraların beyi (hakimi) olduğunu öğrenirler. Buranın denizi dibinde, aşağı yukarı sekiz kulaç derinlikte tatlı su varmış. Dalgıçlar dalarak tulumlarını doldurur çıkarırlar ve hakimleri ile ileri gelen kimselere bu suyu getirirlermiş. Bu su, yaz mevsiminde bütün sulardan daha soğuk ve lezzetli imiş. Bey her zaman bu suyu içermiş. Seydi Ali Reis'e de bu sudan ikram etmiş, Kaptan, «biz de öyle bulduk, mademki orada idik, biz de o sudan içerdik» demiş. «Merece'l bahreyni yeltekiyani»⁽¹⁴⁴⁾ ayeti bunun için inmiş ve o kente Bahreyn adı verilmesinin sebebi budur derlermiş.

Az rastlanır şeylerden biri : Fil Tufanı dedikleri fırtına sırasında iki kadirge uzunluğunda balıklar ve deniz atı görmüşler. Gayet büyük yılanlar ve harman büyüklüğünde kaplumbağalar gördüklerini yazmışlar. Kılavuzları, bunun karaya yakın bulunduğuunun bir belirtisi olduğunu haber vermiş.

Acaip olanlardan : Gücerat ülkesindeki Seret adlı kale dolaylarında Nari ağacı denen bir ağaç yetişirmiş. Hurma ağacına benzermiş. Her budağının ucunu keserler ve bir destiye sokarlarmış. Ağaçtan damlayan su destiyi doldurur ve güneşte kaynayınca şarap haline dönüşürmüş. O memleketin içki sevenleri, şarap yerine onu içerlermiş. Ağaç diplerinde daima bununla içki âlemleri yaparlarmış. Hatta gemi leventlerinden birkaçının bundan sarhoş olduklarını ve çıkan kavgâ sonunda içlerinden birini öldürdüklerini yazmış.

Acaip olanlardan : Yine Canyamez yolu ile Ahmedabada'a giderken, dorukları göklere dayanmış ağaçlar seyretmişler. Üzerlerine çok büyük gövdeli yarasalar varmış. Hatta birinin kanatları arasını ölçmüşler, on dört karış gelmiş. Her ağaçta böyle yarasalar sayısız imiş. Aynı ağacın havaya yükselen dalı budağı yine yukardan aşağıya sarkarak dökülür yerlere erişirmiş. Yere inen dallar köklenir, büyüyerek başka ağaç olurlarmış. Böylece her birinden yirmi otuz ağaç çıkarmış. Ağaçlardan yalnız birisinin gölgesinde binlerce adam oturabilirmiş. Bu ağaca tuba derlermiş. Aynı yol boyunca bir de zakkum ağacı yetişir, başka ağaç olamazmış.

144) «Acı ve tatlı sulu İki denizi, birbirine kavuşmamak üzere salıvermiştir» : Rahman S., Ayet 19.

Az rastlananlardan : O memlekette, tıpkı bizim memleketteki güvercinler gibi, pek çok papağan olurmuş. Pek çok da maymun bulunurmuş. Her kondukları yerde binlerce maymun gelip çevreye toplanır, çoğunun yavruları elinde, koltuğunda ve omuzunda oldukları halde karşılarında oynasır dururlarmış. Akşam olunca da her biri yerli yerine çekilirdi, diye yazmış.

Görülmemiş şeylerden : Yine aynı vilayette yolcu ve tüccarlar, bir yere giderken, rasput kâfirinden yani Hint kâfirlerinin atlı eşkiyasından çok korkar ve tehlike içinde geçerlermiş. Ama Baynan kâfirlerinin bat'larından, yani kendi sapkın inançlarınca en derin bilgilerin oluştuğu ve «bat» denilen bir zümre varmış. Bunlar tüccar ve yolcuları bir yerden ötekine ulaştırmayı garanti eder ve bu hizmetleri karşılığı olarak bir miktar ücret alırlarmış. Yolcular da esenlikle yollarına devam eder, iş ve güçlerine bakarlar. O bat'lardan biri tüccar ve yolcuların yanında bulursa, ona saygı göstererek, geçenlere dokunmazlarmış. Söz gelimi, birisine dokunsalar bat kendisini kendi hançeriyle öldürürmüş. Sonra, o rasputların beyleri olan lânetlik saldırganları bulur ve türlü hakaretler yaparak soyu sopu ile birlikte onları öldürür köklerini kazırmış.

Az rastlanır şeylerden : Sind vilayetinde Mav Kalesi yolunda serçeden büyük karıncalar gördüğünü yazmıştır.

Acaip olanlardan : Güceratlılar Hint kâfirlerine Tabyan, Hindustanlılar da Hindu derlermiş. Onların Kitap'ları yokmuş. Kâinatın başlangıcı ve sonu olmadığı inancında imişler. Birisi ölünce cesedi bir kimseye yükleyip deniz kenarına götürür ve ateşte yakarlarmış. Bir erkek ölüp de karısı kalsa, eğer kadın ihtiyarlamış ise ona ilişmezler, fakat kocaya varacak çağda ise ister istemez yakarlarmış, Kadın kendi isteğiyle ateşe girip yanarsa, bütün yakınları bununla övünürler ve şenlikler yaparlarmış. Dul kadın direnirse onu zorla yakarlarmış. Ama bazı Müslüman leventler kurtarırlarsa, kadın onların malı olur, ellerinden almazlar, böyle bir istekte bile bulunmazlar imiş. Bu sebeple, o sırada kendi beylerinden korucu alır ve yanına kadar ceset başında bekletirlermiş.

Acaip olanlardan : Hindistan'da eğitimle yetiştirilmiş ceylanlar varmış. Bunlar boynuzlarına birer kement bağlanıp saliverilir. Yabani ceylana rastlayınca birbirleriyle koklaşır ve boynuz toktururken kement vahşi hayvanın boynuz ya da boynuna dolaşır, hareket ettikçe de daha sarılır ve bunun üzerine avcı gelip yabani hayvanı tutarmış. Bütün Hindistan'da ceylan avı bu metotla yapılmış.

Az rastlananlardan : Çölde gâv-i miş yani su sığırı varmış. Bunlar çok vahşi olurlarmış. Avcısı, kendini koruyacak bir sığınak yaparak bunu filin üzerine sıkıca bağlarmış. Böylece fili avın olduğu yerlere sürermiş. Susıgırına rastlayınca fil iki dişi ile hayvanı kakar ve sıkıştırınca, avcı sığınagından fırlar ve üzerine atılarak hayvanı boğazlarmış. Gâv-i kıstas denen suaygırı da aynı biçimde avlanırmış. Fakat ondaki kuvvet başka hiçbir hayvanda bulunmazmış. Athıy dili ile vursa yıkarmış. Hatta Seydi Ali Kapudan, Hindistan hükümdarı Hümayun Padişah'tan duyduklarını şöyle anlatır : Bir gün bir adamı kovalarken, o adam ister istemez yere yatarak uzanır, yani bu suretle hayvanın şerrinden korunmak ister. Bunun üzerine hayvan, hemen adamı tepesinden tırnağına kadar dili ile yalayarak mahveder. Seydi Ali Kaptan, Hümayun Padişah'ın bu sözleri söylerken yemin ettiğini kitapçığında yazar. Kıstasın en iyisi denizlerde olurmuş. Suaygırı denilmesinin manası budur.

Acaip olanlardan : Cuşayı Kenti dağlarında gergedan yavru-ları görmüşler. Her birinin küçük bir fil kadar gövdesi, alınlarında ikişer karış uzunluğunda boynuzları varmış. Ama, Habeşistan'daki gergedanlardan bunlardan daha büyük olduğu söylenir ve bilinir.

Az rastlananlardan : Turan vilayetindeki Dehnev kentinde Sengerdek dağında görülen garip olaylardan biri şudur : O yaylakta hiç durmadan gökten yağmur gibi damlalar düşer ve bunlar toplanarak ulu bir ırmak halinde akar gider.

Görülmemiş şeylerden : Horasan memleketinde Amu suyu kenarında Harezmi yolu boyunca çok sayıda arslan vardı Bu yüzden bir iki adamın varıp su almaları imkânsızdı. Suyu arslanla ancak savaşıarak alırdık diye yazmış.

RAHMETLİ SULTAN SELİM HAN'IN ŞEHZADELİĞİ ZAMANINDA KARDEŞİ SULTAN BEYAZİT İLE SAVAŞI VE SULTAN BEYAZİT'İN ACEM ŞAHINA KAÇMASI, ORADA BAŞINDAN GEÇENLER VE SONU ÜZERİNE

Yıl 966 (M. 1558). Sultan Selim Han Manisa sancağını, Sultan Bayezit Han da Kütahya sancağını adalet üzere yönetirlerken saadetli padişah sancaklarını değiştirerek Sultan Selim Han'ı Konya'ya ve Sultan Bayezit Han'ı Amasya'ya gönderdi. Sultan Selim Han «Can baş üstüne» deyip padişahın buyruğuna boyun eğdi. Fakat

Sultan Bayezit, İstanbul'a yakın olan Kütahya'dan kaldırılıp uzak-
taki bir sancağa atanmasına çok üzüldü ve birtakım özürler ileri
sürerek Kütahya'da bırakılması için babasına rica mektupları gön-
derdi. Sultan Selim ise kalkıp Bursa'ya kadar geldi ve «gittiği tak-
dirde Bayezit Han ile üç gün süre tanımak gerekir, olmayak bir
fitne uyandırır» diye padişaha arz etti. Bunun üzerine, lütuf ve ihsan-
ları deniz gibi uçsuz bucaksız olan padişah, hemen öğüt yollu birer
yazı ile Üçüncü Vezir Mehmet Paşa'yı Sultan Selim'e ve Dördüncü
Vezir Pertev Paşa'yı da Sultan Bayezit'e yollayarak çeşitli tehdit ve
nasihatlerle sıkıdan sıkıya tenbih edip emre karşı koymamalarını
ferman buyurdu. Bu kez Sultan Bayezit direnmeye gücü yetmedi-
ğinden Amasya'ya doğru çekti gitti. Fakat oradan kardeşi Sultan
Selim'e çok ağır mektuplarla meydan okudu. Hatta bu kadarı ile
de yetinmeyip ona peçe ve çarşaf gibi kadın eşyası da yollayarak
fitne ve fesat bezini dokudu. Sultan Selim de hem mektuplarını,
hem de münasebetsiz hediyelerini padişah katına ulaştırdı. Bayezit
Han'ın bu gibi yakışsız davranışlarını ve ayaklanma belirtileri
olan eylemlerini saadetli padişah öğrenince, oğlunun hafifliğinin
bu denli oluşu ve akıldan yana da kıt bulunduğu fikrine vararak,
onun padişahlık taht ve tacına lâyık, ülke ve ulusun sığınağı ol-
maya müstahak olmadığına kuşkusu kalmadı.

Ama rahmetli Ali Efendi bu konuda değişik bilgi vermek-
tedir. Ali Efendi daha önce Şam'da Lala Mustafa Paşa'nın Divan
kâtibi, sonra Acem üzerine serdar iken onun tezkereciliğinde ünlü
başkâtibi idi. O sıralarda Acem şahına gönderilen nameler sonra
da fetih arzları, başka yazılar ve haberleşmeler hep onun zarif ka-
leminden çıkmıştır. Demek oluyor ki Ali Efendi yıllarca adı geçen
paşanın hizmetinde çalışmış, kimi kez paşadan işittiklerini, kimi
kez de güvenilir kimselerden dinlediklerini not etmiştir. Özellikle,
Mustafa Paşa'yı çok övmüş, onu bazen iskender'e, bazen de Sahip-
kiran'a (145) benzeterek vasıflandırmakla göklere çıkarmıştır. Bu
bakımdan yazdıklarının gerçeğe aykırı bulunmasına ihtimal veri-
lemez ve söylediklerine kuşkusuz güvenilmelidir. Ali Efendi, tari-
hinde «şehzadeler savaşının kaynağı ve nedeni Lala Mustafa Paşa'
nın hıyle ve fitnesi, rahmetli Sultan Bayezit'in başını belaya sok-
ması, bu şerefsizlik ve adının kötüye çıkması onun hile ve çevir-
diği dolapların eseridir» der ve bu gizli sırrı şöyle açıklar :

145) Münecimlerce çok uğurlu sayılan kiran durumunda, yani jüpiter ile mars
gezegenlerinin aynı burçta birleşmeleri zamanında doğan bir kimsa. Cihangir

Mustafa Paşa önceleri Sultan Bayezit'e sıkıca bağlılığı ile tanınmıştı. Fakat Sadrazâm Rüstem Paşa, idam olunan Ahmet Paşa'nın adamlarındandır diye Mustafa Paşa'ya kin beslerdi. Bu nedenle onu, küçük mir-i ehur iken padişaha teklifi ile çarşıcıbaşı yaptırdı. Sonra Safed sancağı beyliğe gönderdi. Sultan Bayezit'e bağlılığı ile tanınmış olduğundan. Sultan Selim tarafından katlolsun düşüncesiyle 963 (1555 - 1556) tarihinde Mustafa Paşa'yı lala mevkiline atayıp Şehzade Sultan Selim'in hizmetine gönderdi. Sultan Bayezit ise, ardından adam gönderip Safed'den Manisa'ya gelmekte olan Mustafa Paşa'yı yanında alıkomak istedi. Niyeti, arkasından saadetli padişaha arz edip onun kendisine lala atanmasını sağlamak idi. Mustafa Paşa durumu öğrenince hemen Sultan Bayezit'e bağlılığını yenileyecek ve sağlamlaştıracak bir yazı gönderdi. Yazıda «bu kulunuz için, Sultan Selim'in hizmetinde iken devletinizi sağlamak, sizin hizmetinizde iken yapabileceğimden çok daha kolay olur; eğer bendenizi bu kez alıkoymak mübarek gönlünüzde yer tutmuşsa bu, uygun değildir, çünkü böylece padişaha karşı çıkmakta olduğunuz anlaşılır» diyordu. Rahmetli Sultan Bayezit ise hile ve dolaptan uzak. içi temiz ve her duyduğu söze inanan bir insandı. Nitekim bu yüksek soydan gelen padişahların çoğu aynı yaradılıştadır. Bu konuda bir örnek verelim.

Eğri fatihi Sultan III. Mehmet -yüce Tanrı'nın geniş rahmeti üzerine olsun- hazretlerinin lalası olan başka bir Mustafa Paşa'nın oğlu rahmetli Korkut Bey'den duymuşumdur : Çocukluğunda Sultan Mehmet, bir gün Manisa sarayındaki havuzun kenarında oturmuş, bazı yakınları ve nedimleri ile konuşuyordu. Bir rastlantı sonucu olarak, söz sözü açtı ve huzurunda, «bizi yalancılar yalan söylerler, hiç olmamış şeyleri icat ederler» dedi. Bunun üzerine şehzade, «bu nasıl mümkündür, olmayan nesne nasıl söylenir, bunun aslı yoktur» buyurdular. Ağalardan biri bir örnek verdi. «Söz gelişi, bir adam bir havuzun içinde görünen şeyler gülsuyu ya da şaraptır dese o kimse yalan söylemiş olur» dedi. Bu kez şehzade hiç inanmadı; «Bu sudur ve bir kimse buna gülsuyudur ya da şaraptır dese, bunu akli olan kimse söyler mi?» buyurdular.

Rahmetli Sultan Bayezit'in bütün uygunsuz davranışları, lalası tarafından kulağına sokulan hareket ve fesatların bir sonucu idi. Rüstem Paşa gibi akıllı, tedbirli, türlü hile ve dolaplar icadına kabiliyetli bir adam, lalanın bu fesadını anlayamadı. Özellikle lala, yine Sultan Selim Han'ın kendisine, «bütün bunlar Rüstem Paşa'nın Sultan Bayezit'i doğru yoldan saptırmasının eserleridir» diye padi-

şaha yazdırır ve «Sultan Bayezit'i kışkırtan odur» der idi. Saadetli padişah da Rüstem Paşanın Sultan Bayezit'e eğilimli olduğuna inanırdı ve sadrâzamın bütün tedbir ve tekliflerini garaz yüzünden yaptığını sanırdı. Sözün kısası, ünlü lala Sultan Selim'in hizmetine girdi ve şehzadenin içini dışını öğrendi. Çoğu zaman içki içip eğlenmek eğiliminde olduğunu ve çevresindeki büyüklerin de «insan hükümdarının yolundadır» sözünün anlamına uygun olarak aynı yolda bulunduklarını, saltanat isteği ve hevesinden tamamıyla habersiz kaldıklarını gördü. Bunun üzerine, şehzadenin iyiliğini isteyen bir lala maskesini takınarak yüzüne karşı «Sadrâzam Rüstem Paşa ve çoğu yakınları ile ağalar, belki devlet büyükleri Sultan Bayezit'i tutmaktadırlar; sizin yaradılışınız içki içmek, eğlenmek ve zarif nedimlerinize düşüp kalkmak eğilimindedir. Bu gidişle fırsat buldukça saadetli padişahı işleyip sizden uzaklaştırarak Sultan Bayezit'i vellaht etmek imkânı vardır. Buna karşı zamanında tedbir alınmazsa, Tanrı buyruğu ile saadetli padişah bu dünyadan göçünce durum kötüye gider. Kimseden yardım olmayınca bu uyuşukla saltanat nasıl nasip olur?» gibi sözler söylerdi. Şehzade ise «şimdi göreyim seni, nasıl bilersen ve nasıl doğru görürsen öyle yap, tedbir senindir, inşallah taht nasip olursa sadrâzamlık en başta senin hakkındır» diye büyük vaatlerde bulundu. Bunun üzerine lala «bunun için ilk tedbir padişahın gözünde Sultan Bayezit'i düşürmektir. Bunun yolu, onu itaattan çıkarmak ve padişaha karşı başkaldırmasını sağlamaktır. Bunun için öyle bir işe girişelim ki, sonucu zorunlu olarak ayaklanma olsun» dedi.

Lala Mustafa Paşa, Sultan Selim'den bu konuda yetkiyi alınca, hemen işe koyuldu ve Sultan Bayezit'e sevgi ve bağlılık sözleri ile dolu bir mektup kaleme aldı. Mektubunda, Sultan Selim'in gece ve gündüz içip eğlendiğini, dünya ve ahiretten vazgeçmiş bir halde gaflet yatağında uyuduğunu, eğer istenirse kendinden geçmiş durumda yatarken işini bitirmek imkânı bulunduğunu yazdı. Mektubu önce Sultan Selim'e okudu ve sonra gönderdi. Kin ve garezden uzak o temiz yürekli şehzade, mektubu alınca lalanın yalanlarına inandı; sanki tüm isteklerine erişmişti. Hemen bir cevap yazarak «sakın fırsatı kacırmayalım, zaman neyi gerektiriyorsa yapın» diye rica etti. Lala da mektubu, mührünü açmadan götürerek Sultan Selime okudu. Sonra, şehzade Bayezit'e bir mektup daha yazdı. Bunda, «hiçbir şeyden habersiz yattığı yerde basmak haydutların işidir, padişahlara yakışmaz; fakat siz küfür ve hakaretlerle dolu mektuplar göndererek ona meydan okuyun, eğer aldırılmazsa peçe ve yaşmak gibi kadınlara has eşya göndermekle onu sergileyin; askerinizi ço-

ğaltın ve hemen padişah gibi davul ve bayraklarınızı kaldırıp gelin; her şeyi düşünecek ve meydana çıkacak olan kullarınız, ne hizmetlerde bulunacağım o zaman görülür» deniliyordu.

Gerçekten de rahmetli Sultan Bayezit bu mektupta söylenenlere tamamıyla uygun bir şekilde davrandı. Öte yandan, lalanın etkisi ile hareket eden Sultan Selim, Sultan Bayezit'ten gelen her mektubu, yaşamak, peçe ve benzeri kadın giysilerini saadetli padişaha gönderdi. Saadetli padişah tarafından «Bayezit Han'ın, bu uygunsuz hareketlerinden utan, kesin olarak sakın; hayır duamı istersen kardeşin ile iyi geçin» yollu ne kadar öğüt verici mektup ve yazı gönderilse Bayezit'in eline geçmezdi. Çünkü, yine lalanın hilesi ve kurmasıyla yollara oturtulmuş olan yol kesici haydutlar Sultan Bayezit ile babası arasındaki bütün yazışmaları alıp lalaya götürürlerdi. Lala da bunları ateşe atıp taşıyanları ortadan kaldırırdı. Öte yandan da Sultan Selim'e, Sultan Bayezit'e yolladığınız kapıcı kullarınızı katletmiş ve mübarek mektubunuzu yakmış diye babasına arz ettirip bildirdi. Hatta o vakitler Rumeli kazaskeri olan rahmetli Hamit Efendi şöyle anlatmıştır : Bir gün saadetli padişah büyük bir üzüntü içinde Sultan Bayezit'ten yakınlıkla, «bu kadar mektuplar gönderdim, babalık ve oğulluk hakkını araya koydum, büyük kardeşim ile iyi geçin diye nasihatlar ettim, kimi korkuttum, kimi yalvardım; fakat fayda vermedi; varan kapıcılarımızı katletmiş, mektuplarımızı ateşte yakmış; zorunlu olarak asker ile üzerine varmamız gerekti» buyurmuşlar.

Böylece hileci lala bu fesat ve fitne hazırlıklarını tamamladıktan sonra, «Sultan Bayezit «yumlu» (uğurlu) adı altında çok sayıda eşkiya toplamıştır. Anadolu, Karaman, Kürt ve Arap soyguncularını kendisine kapıkulu, sekban ve tüfekçi diye yazmıştır; bugün sayıları on beş bini aşmış, belki yirmi bin bulmuştur» diye saadetli padişaha bildirtti. Bunun üzerine padişah hazretleri, Anadolu Beylerbeyi Cenabî Ahmet Paşa'yı, Karaman Beylerbeyi Solak Ferhat Paşa'yı, Sultan Selim'in eski lalası olan Zülkadriye Beylerbeyi Keylun Ali Paşa'yı ve Adana Valisi Piri Paşa'yı, kendi eyaletlerine bağlı askerlerle birlikte Konya ovasında toplayıp Sultan Bayezit tarafından bir hareket olursa Sultan Selim'e yardım etmek ve o eşkiyayı karşılayıp yok etmeye çalışmakla görevlendirildi. Ayrıca, Sultan Selim'in damadı olan Üçüncü Vezir Uzun Mehmet Paşa'yı üç bin yenicheriyi, sılâhtar bölüğü ile daha dört bölüğü, kırk kaledöven top ile topçu bölüklerini, dergâh-ı âli çavuşlarından ve müteferrika çavşigirlerinden seçkin ve yiğitlerini ayırıp hemen gönderdi.

ÖZETLE, SAADETLİ PADİŞAHIN ÜSKÜDAR'A GEÇİŞİ

28 Şaban 966 (5.VI.1559). Padişah hazretleri, Sultan Bayezit'in böyle uygunsuz tutumunu öğrenince, yumuşak davranırsa olmaya fesat büyür ve ondan sonra çok zahmet çekilmek gerekir düşüncesiyle, Rumeli beylerbeyine ve bu eyaletin sancakbeylerine arma silâh gelip İstanbul'da toplanmalarını ferman buyurmuş idi. Yeniçeri ve öteki kapukulu askerî ile sadrâzam ve bütün asker denizden geçerek Üsküdar sahrasında kurulan ordugâha kondular.

KONYA OVASINDA ŞEHZADELER SAVAŞI

22 Şaban 966 (30.V.1559). Şaban ayının yirmi ikinci günü Sultan Bayezit, başına topladığı asker ile Konya ovasında göründü. Bu taraftan da Vezir Mehmet Paşa askerini savaş düzenine soktu : Alışlageldiği gibi kaledöven toplar askerî önüne dizildi, yeniçeriler sıra sıra kaledövenlerin arkasında yer aldılar ve beylerbeyleri askerleriyle her biri kendisine ayrılan koldan düşmanı karşıladılar. İki taraf birbirine yaklaşıncâ eşkiya askerinden canını düşine takmış birkaç alay öyle bir hınçla saldırdılar ki, önlerine dikilen Elvent Dağı (146) olsa bile dayanıp durması imkânsızdı. Karşılarında Karaman ve Adana askerî vardı. İlk saldırıda bu iki alayın en seçkinleri, belki çoğu, şehitlik şerbetini içtiler. Fakat öteki askerler imdatlarına yetiştir ve eşkiyaların da çoğu bu boğuşmada telef oldu. Savaş, güneşin doğuşundan batışına kadar hiç durmadan sürdü. Karanlık basınca herkes sancağı dibine döndü ve iki taraf da dinlenmeye çekilerek savaş ertesi güne kaldı. Sabaha kadar büyük dikkat ve titizlikle karakollar bekletildi.

Gün ışığı ile beraber her iki taraf sancaklarını kaldırıp savaş alanında düzene girdikleri zaman Lala paşa, Sultan Selim adına her beylerbeyi ve sancakbeyinin alayına uğrayıp şehzade hazretlerinin selâmını ve hepsine hayır dualarını bildirdi, birçok vaatler ve tatlı sözlerle gönüllerini okşadı, moral verdi. «Yüce Tanrı fırsat ve zafer verirse kendinizi tutun, ağgözlülük etmeyin; düşman döküntülerine düşmek nice muzaffer askerî felaketine yol açmıştır, galip gelmiş iken fazla tamah yüzünden bozguna uğrayıp yok olmuşlardır» diye sıkıca tenbih etti. Ondan sonra savaş yeniden kızıştı ve herkes düşmanını yenibilmek için elinden geleni esirgemedi. Yüce Tanrı'nın inayetiyle zafer rüzgârı Sultan Selim tarafına esti ve Sultan Bayezit'in eşkiyaları kaçmaya başladılar. Daha kuşluk vakti erişmeden bozulup dağıldılar.

146) Elbûrz dağının en sarp ve yüksek doruğu

Dertli Sultan Bayezit de oğlu Sultan Orhan ile birlikte Amasya'ya doğru kaçtı. Askeri, arkalarını kovalayan padişah askerine karşı dalaşıp dövüştü ve ne şehzadelerine, ne de başka kimseye el dokundurtmadılar. Amasya'ya vardıkları zaman Kuduz Ferhat denen o kötü yaradılışlı herif ile Aksak Seyfeddin denen bir dinsiz, Mestane alaybeyi denen soysuz ve Metsuz kimseler ile daha birçok fesatçı ve ayak takımı bir araya gelerek şimdi ne yapmalı diye, iş isten geçtikten sonra söyleşmeye başladılar. Dertli Sultan Bayezit kanlı yaşlar akıtarak ve dört şehzadesinin de kan çanağına dönmüş gözlerinden yaşlar dökülürken, tövbe ve istiğfar ile bir mektup yazdırdı. Mektupta «ben ne yapmışsam hep Lala Mustafa Paşa'nın kıskırtmasıyla yaptım, beni o azdırdı» diyordu. Bu yazıyı bir, iki adam ile padişah katına gönderdi. Fakat bunlar da Lala Mustafa Paşa'nın yolları kesen haydutları eline geçti. Kendilerinden ne bir haber duyuldu, ne de izlerine rastlandı.

ŞEHZADE SULTAN BEYAZIT'IN DÖRT ŞEHZADESİYLE BERABER KAÇIP İRAN ŞAHINA SİĞİNMASI

Bundan böyle Amasya'da kalamayacağını ve askerini o taraflarda besleyemeyeceğini anlayan Sultan Bayezit, zorunlu olarak, ömrünün meyvası olan dört şehzadesini, hazinesinin yükte hafif ve değerinde ağır olanlarını yanına alıp hizmetçilerine kanlı yaşlar dökerek veda etti ve Acem ülkelerine doğru çekip gitti.

Şehzadenin korkusundan kaleye kapanmış olan Sivas ve Rum Beylerbeyi Temerrüd Ali Paşa'ya «şehzade o taraflara gelirse sakın olaklı yol vermeyesin» diye kesin buyruk gönderilmişti. Şimdi bu ve Rum Beylerbeyi Temerrüd Ali Paşa ile Malatya Beyi Tayfun Paşa kardeşi Mustafa Paşa ve Antep Beyi Hüsnü Paşa, şehzadenin arkasına düştüler ve defalarca döküntüsü başına yaban arısı gibi üstüler. Sonunda Saatçukuru denen yerde şehzadeye yetiştiler. Ama şehzadenin yanında bulunan ve her biri can ve maldan geçmiş, ölmeye hazır on iki bini aşkın asker üzerine düştüler çetin bir savaşa tutuştular. Üç sancak askerinin çoğu orada şehit oldu, kalanlar da çaresizlik karşısında geri kaçtılar. Halkulvad ve Yanık fatihi Koca Sinan Paşa'nın büyük kardeşi olan Erzurum Beylerbeyi Ayaş Paşa, şehzade ve yanındakilerin yolculuklarını engellemedi. Hatta nal ve mıha ihtiyaçları olduğunu öğrenerek birkaç yük nal ve mıha gönderdi. Bu nedenle Sultan Selim, Padişaha arz edip Ayas Paşa'yı öldürttü. Sinan Paşa ile Uzun Mehmet

Paşa arasındaki düşmanlığın başlangıcı işte bu idi. **Erzurum beylerbeyliği**, bu savaşta herkesten çok yararlı görülmüş olan Malatya Beyi Mustafa Bey'e verildi. Hüsrev Bey'e de Pasin sancakbeyliği ihsan olundu.

Ama çoğu askerin bu savaşta bir tür ilgisizlikle hareket ettikleri kesinlikle görülmüştü. Böyle tutumun nedenlerinden biri, iki taraf da İslâm askeri ve şehzadeler de kendi padişahlarının oğulları olması idi. Bu durumda iş tersine dönebilir, biri ya da ötekisi kazanabilir diye düşünüyorlardı. Gerçi komutanlarda bir noksanlık görülmedi, ama asker isteksiz savaştı. Bu savaşlarda istenen sonucun alınmamasına başlıca neden de bu durum olmuştu. İş bu hale dökülünce, askerleriyle birlikte Rumeli Beylerbeyi Kızıl Ahmetli Mustafa Paşa'ya, Anadolu ve Karaman askerleriyle beylerbeylerine izin verilip her biri kendi yerine döndüler. Şehzade Sultan Selim de, padişahın buyruğu ile, kapıkulu askeri ve vezir Mehmet Paşa ile birlikte kıslamak üzere Halep'e gönderildi. Kış zevk ve sefa ile orada geçirdikten sonra şehzade hazretleri sancağı olan Konya'ya, Mehmet Paşa ise kapıkulu ile İstanbul'a döndüler.

LALA PAŞA'NIN LALALIKTAN ÇIKARILMASI ÜZERİNE

Sadrâzam Rüstem Paşa bütün bu fesatların Lala Mustafa Paşa'dan geldiğini biliyordu, fakat saadetli padişaha bir türlü güvenip söyleyemiyordu. Ancak, ne yapıp yapıp, Pojega Sancakbeyi Tütünsüz Hüseyin Paşa'yı şehzadeye lala tayin ettirdi ve Mustafa Paşa'yı da Pojega sancağına attırdı. Sultan Selim durumu öğrenince saadetli padişahın bu değişikliği durdurmasını rica etti. Fakat padişah, Mustafa Paşa'nın lala olarak yerinde kalmasını onaylamadı ve oğlunun hatırı için ona Temeşvar eyaletini verdi. Fakat paşa bunu da kabul etmedi istemedi ve şehzade hazretlerine yeniden arz ettirip «Sultan Bayezit meselesi henüz çözümlenmiş değildir, lalalık hizmeti asıl bundan sonra gerekecek iken Rüstem Paşa bana ihanetle bu işi yaptırdı» diye yakınmalar gönderdi. Bunun üzerine Mustafa Paşa, Acem ülkesine yakın olması için Van beylerbeyliğine atandı.

Lala Mustafa Paşa'nın bu kadar büyük bir fitne düzenlemesinden tek amacı, Sultan Selim tahta geçtiği zaman, sadrâzamlığı garanti altına almaktı. Ancak gerekeni yürüten yüce Tanrı, o devleti kendisine göstermedi. Merhametli padişahın mübarek zamanla-

rında saltanat makamının namusunu bu derece düşüren bir olay daha görülmüş değildir. Bu yüzden Müslümanlardan birçok adam telef olmuştur. Gerçekte işin aslı Âli Efendi'nin anlattığı gibi ise lalanın, dünyada çektikleri bir yana, Tanrı önünde de cevap vermeyecektir. Rahmetli Sultan Selim'den iltifat ve itibar umarken onun saltanatı zamanında nice uğursuzluklara uğramış, nice hakaretlere katlanarak ciğeri dağlanmıştı. Nitekim Kıbrıs gibi bir ülkenin fethinde bu kadar çaba, bu denli yararlık gösterdiği halde hiçe geçmiştir. Sonra Sultan Murat dönemindeki Acem seferlerinde kimseye nasip olmayan fetihler başarmasına rağmen bunlar da mabule geçmedi, hatta azarlara, hakaretlere müstahak görüldü. Neden sonra, vezir Ahmet Paşa ölünce, ikinci vezir olduğu için sadrâzamlik açıkça hakkı iken yine de sadaret mührü, o sırada Acem'de serdar ve Divan'da en aşağı dereceli vezir durumunda olan Sinan Paşa'ya gönderildi ve Lala Mustafa Paşa onun kaymakamlığına getirildi. Sonunda, o dert ve kahr ile geçici dünyadan göçüp «hırsa kapılan yoksun kalır» sözünün anlamı bir kez daha doğru çıktı.

SULTAN BAYEZİT'İN ACEM SINIRINI GEÇTİKTEN SONRAKİ ACIKLI HALİ

Sultan Bayezit Saatçukuru adlı uğursuz geçiti aşır Revan toprağına ayak basınca, Revan'da han olan Şahkulu Sultan büyük saygı ile kendisini karşıladı. Şah Tahmasb'ın o sırada Esterabad taraflarında bazı düşmanları ile uğraşmakta olduğunu bildirdi ve şahtan haber beklemek gerektiğini, daha ileriye gitmesine müsaade edilmeyeceğini anlattı. Böylece, zorunlu olarak, uzun bir süre Revan'da kalmak gerekti.

Şah, durumu öğrenince hemen Esterabad taraflarındaki düşmanları ile olan meselelerini erteleyip geri döndü ve başkenti Kazvin'e gelerek şehzadenin kendi yanına gelmesine müsaade etti. Her zaman yakınlarına «bu kize Elkas'a karşılık olmak üzere Tanrı'nın verdiği büyük bir bağıştır» derdi. Şehzade Kazvin'e yaklaşınca vezir, vekil ve öteki devlet büyüklerini, karşılamak üzere gönderdi. Şehzade ile buluşunca bunlar pek çok saygı ve ikramda bulundular. Buna karşılık Anadolu'dan gelen o yakışıklı ve usta savaşçılar da İranlılara harp oyunu niteliğinde bir gösteri saldırısına giriştiler, silâh kullanmakta birçok maharet ve bilgi sergilediler, öyle ki Acemlerin ağızları açık kaldı.

O sırada Kuduz Ferhat ve şehzade askerinin yüksek subayları ile ordunun belkemiğini oluşturan birçok cesur yiğitler, «bu fırsatı kaçırmayalım, kıyamete kadar kalacak bir ad bırakalım, izninizle İranlıları kılıçtan geçirelim» diye müsaade istediler. Şehzade ise «bu sözü sakın kimse duymasın, bir daha ağza almayın, yoksa söyleyen kendi elimle ölüdürüm» diye sıkıca tembih ve yasak etti. Bazılarının kanaatine göre, şahı öldürmek başarıldığı takdirde Acem ülkesinin şehzade tarafından zapt edilmiş olacağı kesindi. Ama hem akıl hemde düşünüş bakımından böyle bir ihtimal çok uzak bulunuyordu. Çünkü bütün halkı köylüsü genellikle Sünnilere düşman olduğundan her yanda hücum ile Anadolu askerinin sonunda yok edileceğine şüphe yoktu.

Böylece, Sünnilerle Şiiler dokuz yüz altmış yedi yılı Safer'inin yirmi üçüncü günü (5, XI, 1559) gökteki Çulpan ve Jüpiter gezegenleri gibi bir burçta birleştiler ve baba-oğulluk davasıyla yapmacıktan öpüşüp kucaklaştılar. Hatta şahın sarayına giderken ayakları dibine çiçekli kumaşlar döşettiler ve otuz tabak dolusu altın ve gümüş ile inci, firuze ve yakut danelerini şehzadenin omuzlarından aşağı serptiler. Olağanüstü sevinç ve neşe gösterileri yaptılar. Yine o sırada oturduğu kapalı balkonda şah, değerli ve yüksek bahalı altınla bezenmiş bir takkeyi kendi uğursuz eliyle şehzadenin sarığı üzerine koydu ve böylece büyük sevgisini açıklamış oldu. Şehzade konağına gitmek isteyince baştan başa altın takımlarla donatılmış dokuz baş cins at hediye etti. Bu kez şehzadenin ruhunda Osmanlı saltanatının şerefi duygusu şahlandı ve beş gün sonra şahı konağına davet etti; sarayından konağına kadar uzanan yolu boydan boya değerli yol örtüleri döşetti; maiyetindekilere o kadar mücevher ve nadir eşyalar hediye etti ki sayıya sığmazdı. Baştanbaşa altın işlemeli takımlarla donatılmış tam elli baş at ve birkaç kese altın ve gümüş, taslar dolusu inci ve mücevher, süslü bir kılıç ile bir hançer, bin giysilik kadar kumaş bağışladı. Yine Tahmasb gayrete gelerek bir daha şölen düzenlendi. Şölende üç yüz kese nakit para, birkaç katar at, birçok sırmalı kumaş ve on ikişer kat altın ve gümüş sofrta takımı; ağalarına ve askerlerine de yollu yolunca ve halli halince çeşitli kaftan ve giyecek ihsan eyledi.

Böylece, iki taraftan şölen ve bağışlar yapıp bu derece ihtişam, güç ve sevgi gösterilerinden sonra hileci şah başka bir eyleme girişti. Şehzadeye «bu kadar kulunuzun bir yerde bulunması bir çeşit sıkıntı ve kalabalık meydana getirmektedir; bu hal sizlere yük olmaktan da geri kalmıyor. Münasip görülürse ağaları-

nızdan gayrılarını kıslamak üzere yakınlardaki han ve sultanların yanına gönderilsin; belki birçoğu yol zahmetlerinden sıkılmıştır, uzun yoldan gelmiş ve henüz hiçbirini başını rahatça yastığa koymuş değildir. Kısaca, her biri sakın bir yere konup misafirlik bağlarını bir yana atarak rahatça otursun dursunlar. İlerde, zalim felek arzu olunan biçime dönmeye başladığı zaman, yine bir araya gelmeleri mümkündür» dedi. Şehzade de, aslında böyle bir şeyi istememekle beraber, bir anlaşmazlık çıkması kaygusu ile ister istemez bu teklifi kabul etmek zorunda kaldı ve böylece bütün askerini dağıtmış oldu.

OSMANLI PADİŞAHINDAN, ELÇİLER GÖNDERİLEREK ŞEHZADENİN GERİ VERİLMESİNİN İSTENMESİ

Fakat, şah ile Osmanlı şehzadesi arasındaki yakınlık ve birliği öğrenen saadetli padişah, sancakbeylerinden Sinan Bey adında bir yiğidi elçi tayin edip bir mektupla şaha yolladı. Şehzade Sultan Selim hazretleri tarafından da mir-i ahuru ve nedimi olan Durak Ağa da güzel bir mektupla İran'a gönderildi. Şehzade Bayezit'in bu elçilere teslim edilmesi için çok çaba harlandı. Şah da, bir cevap mektubu ile saadetli padişah katına, Tabut Ağa Yüzbaşı adında bunun bir ihtiyarı Sinan Bey'e katarak İstanbul'a yolladı. Şehzade Sultan Selim'e de Seyfeddin Eriş Ağa'yı ve Zülkadirli Bahtiyar adındaki bir adamını, «İlkesi sadakattir, atadan, anadan da hizmetkârımdır» diye överek, Durak Ağa ile birlikte gönderdi. Şehzadeye yolladığı mektupta şah, aynıyle şunları yazmıştı : İnatçı Şehzade Bayezit'in, nobran, cahil, baba hukukundan ve büyük kardeş buyruğundan gafil ve akılsız olduğundan, işlediği kötülük ve rezaletlerin sonsuz olduğunu biz de öğrendik. Fakat padişahın öfkesi ile o zamanda üzerine hücum eden çok kalabalık asker karşısında o günkü insan kardeşinden kaçan ayeti uyarınca ne hale düştüğünü görünce zorunlu olarak kaçıp, yüksek hanedanınızla aramızdaki dostluk ve sevgi bağlarının sağlam ve haklı temellere dayandığına inanarak, günahlarını affettirmek için şefaathane dilemek umudu ile samimi dostunuzun yanına gelmiştir; yüce Tanrı'ya şükürler olsun ki, sizin iyiliğinizi istemeyen kötü bir kimseye varmamıştır. Yaptığı yakışıksız işlerin ve giriştiği yolsuz eylemlerin cezasını da bulmuş, doğrudan doğruya kendi ağzı ile acz ve hayal kırıklığı içinde özür dilemeye ve tevbe etmeye gelmiştir. «Tanrı katında en makbul iş, güçlü iken affetmek ve öfkeli iken yumuşak davranmaktır» (147) sözünün

anlamı gereğince işlem yapmak, af ve merhamet göstermek, Tanrı'nın rızasına uygun ve Peygamberimiz hazretlerinin memnurluğuna nedendir.

Özellikle Süleyman haşmetinde padişah hazretleri onu tutup hazretinize teslim etmemi emir ve işaret etmişler. Doğrusu şu ki, böyle bir davranış bana ve atalarım hiçbir zaman âdet ve töre olmamıştır. Belki eski dönemlerde suç ve günah işleyen kimseler sultanların korkusundan kaçıp sizin yüksek ve mutluluk dayanağı olan hanedanınıza sığınarak öldürülme ve kısas pençesinden kurtulmuşlardır. Bu hususun gerçekleşmesi yani Sultan Bayezit'in geri verilmesi daha iyi bir yoldan mümkün iken tutup göndermeye gerek yoktur. Mübarek mektubunuz kendisine okununca kabahat ve kötülük ettiğine pişmanlık gösterdi; gözyaşları içinde çok yalvardı. Eğer benim günahlarımı affettirmeden önce beni o tarafa gönderirseniz padişahın kızgınlığı, öfkesi parlayıp rahmetli Sultan Mustafa gibi beni de öldüreceği muhakkaktır dedi. Bu sebeple padişahın saltanatı namusu düşüncesiyle bu iltimas mektubu yazıldı ve padişah hazretlerinden, suç denizinde boğulmuş olan Sultan Bayezit'in suç ve günahlarının, samimi olduğuna hiç şüphe bulunmayan bu dostunuza bağışlanıp şehzadenin kalbine güven gelmesi için bir menşur (padişah buyruğu) yazılarak bu muhlislerine gönderilmiştir ki, iki tarafın devlet namusuna layık olduğu üzere hizmet edilmiş olsun diye iltimas olundu.

Şeref getiren mektubunuzda Şirazlı Sa'di -Tanrı'nın rahmet ve rızası üzerine olsun- hazretlerinin misk kokusu saçan şu beyti güzel bir üslup içinde yazılmış : İyi insanlar fenalık yapmayacakları için, kötülere iyilikte bulunma; çünkü iyi insanlar yine de iyilik yaparlar onlara yakışan budur (148).

Eğer bu beyitle birlikte aşağıdaki kıta da söylenirse mürüvet ve ihsana en lâyık, en yakın olunacağı muhakkaktır :

Feridun (İran hükümdarı) Çin ressamlarına dedi ki,
Kendi sarayının etrafına şunu yazsınlar :

*Ey azizler, orada iyi kişileri hoş tutun,
Zira iyiler, nerde olursa olsun iyidirler (149).*

148) Negüyi ba beden kerdan çüanest
Ki bed kerdan ne cayi nik merdan.

149) Feridun goft nakkaşân-ı Çînâ
Bedanra niğ ey azizân
Ki in ber kerde dergâheş nûvisend
Ki nizân her gûca başend azizend

Şah, iyi huylu padişahın ve davranışları güzel şehzadenin mektuplarına bu yolda bir cevap ile ve Bayezit'in suçlarını affetti-receği umudu ile elçilerini Osmanlı elçilerine katıp gönderdi. Ama ben, gençliğimde bu işin iç yüzünü yakından bilen iki kişiye rast-lamıştım. Birisi, yukarıda adı geçen Durak Çelebi'nin hizmetinde yetişmiş ve Sultan Selim'in şehzadelğinde bölük ulufesini almış Si-nan Ağadır. Bu Sinan Ağa, sonra Sirem sancağında ulufesi karşılığı timar almış ve Gaça kasabasında yerleşmiş kalmış idi. Kendisi söz anlar gönül adamlarından bir ihtiyardı. Galiba elçilikte de Durak Çelebi ile berabermiş. Onun anlattığına göre, önce şah, Bağdat eya-letinin Şehzade Sultan Bayezit'e verilmesini iltimas eder, eğer şeh-zadeye verilmesini münasip görmezlerse kendisine ihsan olunmasını rica eder. Elçiler bu söze hiçbir cevap vermezler.

Gençliğimde rastladığım iki kişiden ötekisi Piri Efendi'dir. Bu zat, Sinan Paşazade Mehmet Paşa'nın nedimi, marifetli, anlayışlı ve tarih bilir bir kimse idi. Hatta Acem seferinde ağakapısında ket-hüdayeri kâtibi çömezlerinden imiş. O derdi ki, elçi koca bunak, yani Tabut Ağa, Şehzade Bayezit'in teslimine karşılık olarak padi-şahdan doğrudan doğruya kendisi için Bağdat'ı istemiş; Sadrazam Rüstem Paşa onun cevabı bendedir, dışarı çıkın ve cevabınızı alın» demiş ve elçiyi söz ile çok azarlamış : «Şahınız hükümdarlık kurallarına uyarak mektubunda akla aykırı düşecek birşey yazma-mış; ya sen ne küstahsın, sözlede olsa bu lafları ağzına alırsın; sen bilmez misin ki, öyle bir iş yapmak korkudan yada zorunluktan olur. Bizim Şehzade Bayezit'ten ve şahınızdan ne korkumuz ne ürküntü-muz var ki onun için toprak vermek gibi aşağılık bir duruma dü-şelim. Sultan Bayezit bir iki yıl isyan bayrağını kaldırdı ve asileri toplamak için davul ve borular çaldırdı. Uğurlu adına Anadolu'nun birkaç eşkiyası ile Bozok Türkmenlerinden bir, iki bin başı açık yalın ayaktan başka kimseyi bulamadı. Padişah kullarından, ulufe ve dirlik sahiplerinden tek bir adam ayartamadı. Hatta daha önce saadetli padişahın şehzade hizmetine tayin ettiği kulları bile, isyan bayrağını kaldırdınca, hemen kendisine yüz çevirerek padişahın ya-nına döndüler. Şah inadında direnirse iki taraf arasındaki sağlanan birlik ve dostluk düşmanlığa dönüşür. Zira dindar padişah, eskiden beri bildiğiniz hasım ve düşman avcısıdır. Yüce Tanrı'nın lütfu ile varıp şehzadeyi ister istemez elinizden almak gücündedir. Fakat karşı çıkılmadığı takdirde dostluğun perçinlenmesi, içtenliğin derin-leştirilmesi için hatta zengin bir hazine bağışlamaktan bile çekin-mez» diye cevap verdi.

Bundan sonra her biri yerinde konuşmak ve süslü sözler söylemekte ün kazanmış olan, Sultan Selim'in eski lalası Sofu Ali Paşa ile Kapıcıbaşı Hasan Ağa, şehzade katından da akıllı ve bilgili bir adam olan Şehzadenin kapıcıbaşı Kara Mehmet Ağa elçiliğe atanarak, padişaha yakışır hediyeler, değerli kumaş ve eşyalarla şah'a gönderildiler.

Öte yandan sapkın şah, şehzadenin yakalanması gerekirse, maiyetindeki binlerce insan herhalde birden teslim olmaz, dövüşür ve nice kanlar dökülür kanısıyla şehzadenin askerini birbirinden ayırmak için bir bahane uydurdu ve şehzade hazretlerine şöyle söyledi : «Esterabad taraflarındaki önemli işlerimiz, sizinle buluşabilmemiz için ertelenmişti. Şimdi sizden rica ediyorum, askerinizden birkaç bin adam ile bana yardım edip o önemli işlerimizin görülmesine destek olabilirsiniz. Seçkin şehzade bu isteğe karşı çıkmadı ve en iyi askerlerini ayırarak başlarına kapıcıbaşı Arap Mehmet Ağa'yı serdar tayin etti. Ama içi şeytanlıklarla dolu şah, bu kadarı ile yetinmedi; şehzadenin askeri ile beraber giden han ve sultanlarına, Rumlulara iyi davranarak onların gönlünü kazanmaya çalışmalarını ısmarladı. Hanlarla sultanlar da Rumlulara durmadan gölenler çektiler, saygı gösterdiler ve hoşlarına gidecek her şeyi yapmaktan kaçınmadılar. Bu davranışın sonucu olarak, din, mezhep ve milletten habersiz, belki de çoğu eskiden beri şah'a dostluk besleyen bu göçebe takımı, çoğunluğu ile, şehzadeden yüz çevirerek Acemlere bağlandılar. Vardıkları yerlerde zafer kazandıkça bu bağlılıkları büsbütün arttı. Başarılarından sonra döndüklerinde şah, yine zafer müjdesi ve sevinci ile bağında bir toplantı düzenledi. Hatta şehzade, sözde kendisine gösterilen saygıya karşılık bir iltifat olmak üzere, ateşle oynayan cambazların yerlerine giderek pişmekte olan yemekler üzerine tuz serpti. Sonra bağı dolaşmaya koyuldular, kavşaklarda bazen ayrıldılar, bazen birbirine katıldılar. Arap Mehmet dedikleri o yüzü kara adam sapkın şahın arkasını hiç bırakmıyordu. Bir ara, şehzadenin oğlanlarından birinin arkalarında bulunduğunu fark etmeden, şahı تنها bir yerde ele geçirdim sanarak, ona yanaştı ve «şahım, sakın gafil olmayın, babasına ve ağabeyine asi olan bu kötü huylu tecrübesiz adam bir iki tüfekçiye tembih etmiş, sizi öldürecek bir kurşun atması için binlerce vaatlerle onları yüreklendirmiştir» dedi. Şah bunu duyar duymaz göbek burusuna, yani karın ağrısına tutulduğunu ileri sürerek gizli bir kapıdan çıkıp sarayına doğru gitti. Fakat vezirlerinden Masum Bey ile Hasan Bey yine de şehzadeye ikramda hiçbir noksanlık göstermediler; şahın özür dilediğini söylediler ve şehzadeyi alıp meşalelerle konağına kadar götürdüler.

Ancak, İranlı'lar şahın huzursuzluk sebebini öğrenmekte gecikmediler ve yabancılarla sövmeye başlayıp şimdiye kadar hiç etmedikleri uygunsuz davranışlarda bulundular. Şehzadenin şahın kendisine ihanet ettiğine şüphesi kalmadı, ama nedenini bir türlü anlamadı. Çok üzgün ve gönü ezik bir halde konağına vardı. Burada, Arap Mehmet'in şaha söylediklerini dinlemiş olan oğlan şehzade, huzuruna gelerek külahını yere vurdu ve işitmiş olduğu müzevirliği anlattı. Şehzade hemen kendini toparlayıp Arap Mehmet'i yanına getirtti ve boynunu vurdurdu. Bu hususta biraz soruşturma yapmak gerekirken bunu yapmadı ve yüze gülme yoluna gitmedi.

Aksak Seyfeddin denen dinsiz ile Miralay Mestan dedikleri divane ve sekbanbaşı olan azgın köpek, şehzadenin bu şiddetli davranışından çok huzursuz kaldılar. Şehzadenin, kendilerine de kızgın bulunduğu düşüncesi ile hemen şahın huzuruna vardılar ve dediler ki, «Şehzade Bayezit, zavallı Arap Mehmet Baba'yı kendisine ve kardeşine ettiği hizmetten gayrı, bu soylu şah sana yardımcı ve koruyucu olduğu halde neden böyle gadretmeye niyet ettin, bu eninde sonunda senin yoluna gelir diye öğüt verdiği için öldürdü; bu hususta biz de aynı görüşte idik, bundan sonra fırsat bulursa bizi de katledecektir; biz soylu şahın inayetlerine sığınmıyoruz, ne siyaset eylersen sen eyle».

Şah, bu adamların uydurma yalanlarına kandı ve şehzadenin çok fesat ekici bir kişi olduğuna inandı. Yanına gelenlere umut vererek ve yüreklendirerek avuttu. Ertesi gün yine ağzılarını bozan Acemler şehzadenin konağına geldiler. Birçok biçimsiz davranışlarla sarkıntılıkta fazla ileri gidince Kuduz Ferhat ve birkaç cesur arkadaşları ellerinden geldiği kadar onları defetmeğe çalıştılar ve «bize daha da fazla hakaret yapılmak gerek, çünkü Kazvin'e geldiğimizde bildiğimizi etmedik, şehzademizin hatırını gözettik» diyerek o zaman Acemleri yok etmediklerine şimdi pişmanlık duyduklarını açıkladılar. Zavallı Sultan Bayezit başına daha neler geleceğini anlayıp oğullarını yanına getirtti ve «benden sonra bunların halleri ne olacaktır, bari yüzlerinin akı ile tarafımdan öldürülmüş olsunlar» diye katledilmelerini kararlaştırdı. Şah, Şehzade Bayezit'in bu kararını öğrenince, «hemen bunları öldürmeye sebep nedir, babalık ve oğulluk haklarına bir noksanlık gelmiş değil iken ne garip şeydir bu» diye bir çeşit teselli verdi ve Sultan Bayezit'in adamlarına sözde onları öldürttü. Gerçekte şehzadeye ve sözde öldürttüğü oğullarına sırmalı kaftan ve şekerlemeler göndermişti. Ertesi günü güya hatırlarını almak için bir şölene çağırdı. Şahın sarayına geldiğinde

başına yıkılacak cellathaneye -ki şahın yanına gitmek için mutlaka oradan geçmek gerekli idi- vardığı zaman on, on beş cellat Sultan Bayezit'in üzerine atılıp onu kısıkvırak bağladılar. Saraya beraberrinde gelen ağalarını ve kullarını da yakaladılar, Kazvin'de bini aşkın at oğlanı ve karakullukçu olarak hizmetinde bulunanlardan da baş çekenleri öldürdüler, baş eğenleri ise tutukladılar. Sultan Bayezit'in oğullarına da adamlar göndererek her birini, hapsedilmek üzere, bir hanın yanına gönderdiler. Bütün mallarına, yiyeceklerine, her çeşit değerli eşya ve silâhlarına, birçok mücevher ile gümüş ve altınlarına şah adına el konuldu.

Bu uğursuz olay dokuz yüz altmış yedi yılı cemaziyelevvel ayının ortasında (12.II.1560) olmuştu. Fakat şah bundan sonra da görünüşte güle yüz göstererek hile ve fitneden geri durmadı. Zavalı şehzadeye şöyle seslendi : Bu uygunsuz durum sizinle danışıldıktan sonra meydana getirilmek gerek iken yapılmamıştır, size yaptığımız noksanlık ancak bu kadardır. Bilirsiniz ki, babanıza elçilerimiz gittiğı zaman «perişan şehzade yaptığı işe pişman olmuştur, sebep olanları bizim onayımızla öldürttü ve isyan imkânını ortadan kaldırmak için kendisi hapsolundu» diye bildirilmişti. Bu samimi dostunuzu yalancı çıkarmak ve bir zorunluk yokken yalan söyletmek herhalde istemezsiniz. Yeminimize bağlı kalmak için birkaç nüfusun yok edilmesine girişilmiş, sizin de bir çeşit tutuklu olarak alıkonmanız gerekmiştir. Ne var ki bu, sizin zararınıza olmuştur. Bu sözlerle şah, şehzadeyi çok ağlattı ve dert yarasını üst üste dağlayıp inletti.

SAADETLİ PADİŞAHTAN İKİNCİ KEZ ELÇİ GELMESİ

Osmanlı elçileri geldikleri zaman padişah ile şehzade Sultan Selim'in mektuplarını şaha verdiler ve sözlü olarak söylenmesi emrolunan haberleri ayrıntıları ile bildirdiler. Bunun üzerine şah, «padişahın isteğine karşı çıkmayız, dostluk ve birlik yolu dururken aykırı bir yöne sapıp gitmeyiz» diye cevap verdi.

Ama şah, yine de padişahın bir armağanına ve iltifatına erişmek için bir hile daha icat etti. Eşikağası Beğaret adında mutsuz bir adamı ile bir mektup daha yolladı. Bu mektupta şah, «vaktiyle Sultan Bayezit bu samimi dostunuzun ülkesine ayak bastığı zaman kendisiyle yapılan anlaşmada, padişah tarafından iadesi istenince verilmemesi kararlaştırılmış ve ahde bağlanmış idi.

Fakat bu kez mübarek rızanız dışına çıkılmayıp şehzadenin geri verilmesi kararlaştığından, hiç olmazsa yeminimizi de bozmadan kaçamaklı bir yol bularak onu size vermeyelim de Sultan Selim'e gönderelim» diyordu. Böyle davranmakla şah. artık ihtiyarlamış olan padişah ile değil, onun yerine velihat olan Şehzade Sultan Selim ile iyi ilişkiler kurmak ve antlaşmaları yenilemek amacını güdüyordu. Böylece barış da yenilenmiş ve iş sağlama bağlanmış olacaktı.

Elçi seçilen Eşikağası Beşaret bu muştı haberi ile dokuz yüz altmış yedi yılı recep ayı başında (28, III, 1560) Şehzade Sultan Selim hazretlerine erişti. O sırada Sultan Selim, kendisine Kütahya sancakbeyliği verilmiş olmasından ve göz bebekleri seçkin Şehzade Sultan Murat da Akşehir'den Manisa sancakbeyliğine atanmış bulunmasından, büyük bir sevinç içinde idi. Şimdi İran'dan gelen haberle neşesi bir kat daha arttı. Padişah tarafından Van Beylerbeyi Hüsrev Paşa ile Lalazade damadı diye tanınan Kapıcıbaşı Sinan Ağa; Şehzade Sultan Selim tarafından da, sözlü sohbeti yerinde ve işbilir bir kişi olan çavuşbaşı Ali Ağa elçilikle yeniden şaha gönderildiler ve Sultan Bayezit ile çocuklarının teslim edilmesini istediler. Böylece, uğursuz günlere, hem de matem ayının haftasına rastlayan dokuz yüz altmış sekiz yılının muharrem ayının on beşinci günü (6. X. 1560) şehzadeleri alıp işlerini bitirdiler. Yüce Tanrı onlara rahmet eylesin.

Dertli, zavallı Sultan Bayezit bu dünyadan böyle eziyet ve sıkıntı ile göçüp gitti. Şefkati babası ve ağabeyisi onun haline ağlayacakları yerde onun öldürülmesine çalıştılar, ölümüne sebep oldular ve sevindiler.

Düşmanı öz annesi olan evladın vay haline (150)

Şah, ilkin Sinan Ağadan «Sultan Bayezit'i görsen tanır mısın» diye sormuştu. Elçi de «tazeliği halinde görmüş ve hizmetine defalarca yüz sürmüştüm, her halde yüzündeki bıyık ve sakal şimdi de onu tanımama engel olmaz, sanırım ki, göz ve kaşından tanırım» demişti. Bunun üzerinedir ki zavallı şehzadenin saç ve sakalı kesilip tüysüz teslim edildi. Teslimi sırasında başında kaba bir sarık, sırtında eski bir giysi vardı. Binişi yeşil renkte ucuz bir sof-tan yapılmıştı. Belinde adi bir kuşak sarılı bulunuyordu.

150) Vay berzendî ki zîn der hasm başed madereş.

Sapkın şah, Osmanlı hanedanına beslediği derin kin yüzünden ihanet olsun diye bu durumu hazırlamış, bu insaniyetsizliği göstermişti. Ama Kazvin halkı büyük bir üzüntü içinde idi. Bir feryat ve inilti ile elçilere binlerce küfür ve beddua ettiklerinden başka, şahlarına da binlerce korkunç lanetler okudular

Yukarıda adı geçen Ali ağa, ölülerin cesetlerini Sivas'a götürdü ve onlar burada toprağa verildiler. Şimdi mezarları üzerine yüksek bir kümbet yapılmıştır. Ruhlarına her gün Kur'an okunur. Elçi oradan Sultan Selim'in yanına vardı ve bu korkunç haberi bütün ayrıntıları ile bildirdi. İş bu biçimde sonuçlanınca, buyruklara uyarak iş görenlere büyük bağışlarda ve ikramlarda bulunuldu. Öteden beri yapılageldiği gibi, padişah tarafından üç yüz bin altın ve şehzade cenaplarından da yüz bin altın ödül verildi. Şaha yapılan armağanlar Dördüncü Vezir Pertev Paşa ile Kazabad adındaki yere kadar gönderildi; oradan da Şarkî Karahisar Beyi İlyas Bey ve şehzadenin eski elçisi Kara Mahmut Ağa Kazmin'e kadar götürüp şaha teslim ettiler. Şah tarafından da yeniden çeşitli eşya, altın yaldızlı kitap ve muhsaflar, birçok değerli eşya ve silâhlar yollanarak iki taraf arasındaki dostluk ve samimiyet artırıldı.

MALTA'NIN FETHİ İÇİN ASKER GÖNDERİLMESİ VE BAŞARISIZLIKLA DÖNÜLMESİ

Yıl 969 (1562). O sırada Derya kapudanı olan Piyale Paşa ile serdarlığa atanan Kızılahmetli Şems Paşa'nın ağabeyisi Mustafa Paşa, kadirga, kalite, barça ve baştardadan (151) oluşan üç yüz gemi ile ve Rumeli, Anadolu ve Karaman timarlarından çok sayıda tecrübeli yiğitlerle, yeniçeri, cebeci ve topçudan binlerce tüfenkendez ile Malta'ya doğru yelken açtılar. Güler yüzlü ve şakacı bir adam olan zamanın sadrazamı Semiz Ali Paşa, öteki vezirlerle birlikte, geleneğe uygun olarak Kaptanpaşa'nın baştardasına binip donanmayı uğurladılar.

Ayrıldıktan sonra Ali Paşa, öteki vezirlere şaka yollu «ikisi de keyiflerine düşkün kimseler diye bilinir; iki kafadarı adalar seyrine gönderdik, herhalde hereş (152) ve kahve ile gemileri doludur. Bilmem ne hizmet görürler, hele bereş ve kahve ile iyice sefa sürerler» diyerek ikisinin de kalpleri temiz olmadığına işaret ederek bir çeşit uğursuzluk habercini verdi.

151) Savaş gemisi sınıfları.

152) Keten tohumundan yapılan afyonlu bir içki

O sırada Turgutça Paşa, Tarabulusgarp Beylerbeyi idi. «Malta adasının her bakımdan durumunu, kalesinin dövülerek noktalarını ve metrisler kurulacak yerlerini herkesten daha iyi o bilir, sakın onun düşüncelerine karşı çıkmayın» diye padişah tarafından tembih edilmişti. Fakat bunlar Malta'ya vardıkları zaman Turgutça Paşa, Tarabulus donanmasını henüz tamamlayamıştı ve bu sebeple Malta'ya beraber gidemedi. Kaptanpaşa ile serdar da onu birkaç gün beklediler. «Malta'yı kuşatmak için onu bekleyelim, ama Malta'ya hakim ve sağlam bir burç olan St. Reme Kalesi'ni gayret edip ele geçirelim, o zamana kadar Turgutça da gelir ve ondan sonra hep beraber Malta'ya yükleniriz» diye kararlaştırdılar. Böylece metrisler kurup St. Reme'ye sıkıca sarıldılar.

Ama adı geçen kale sağlamlık bakımından hiç de Malta'dan aşağı kalmıyordu. Yedi gün sonra Turgutça geldiği zaman, St. Reme'ye yapıştıklarına çok üzüldü. «St. Reme'nin alınması bize ne yarar sağlar, on St. Reme daha bina etseniz Malta alınmadıkça adanın zaptı mümkün değildir» diye çok yandı yakındı. Bununla beraber Turgutça'nın da yardımı ile on yedinci günü St. Reme fetholundu. Fakat neye yarar, seçkin askerler yaralanmış, çok kimseler şehit olmuştur. Kısacası, kılıca gelen askerin kılağısı bozulmuştu. Turgutça Paşa'nın da beli incinmişti. St. Reme fethinde savaş araç ve gereçleri ile yiyeceğin de çoğu harcanmıştı.

Böyle olmakla birlikte sonunda yine Malta üzerine yüklendiler ve metrisler kurup kaleyi dövmeye başladılar. Fakat fethi, zamanını bekliyormuş ve o sırada nasip değilmiş ki, birtakım engeller ortaya çıkmaya başladı. Turgutça Paşa top serpintisinden yaralandı. Kimi kimseler bu serpintinin düşman toplarından, kimileri ise bizim toplarımızdan geldiğini söylerler. Her nereden olursa olsun, sonucunda Turgutça Paşa aldığı yaralardan şehitlik şerbetini içerek bu gurur dünyasını unuttu. Yüce Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun.

Serdar, herhalde bir iş görülmelidir düşüncesiyle askere yönlendirici eller dökerek vaatlerde, ikram ve ihsanlarda bulundu; inaaşlarını artırdı. Fakat Turgutça Paşa'ya denk bir tecrübeli savaşçı olan Kaptanpaşa tarafına hiç önem vermedi; onun kolunda görev yapan gazilerle donanmadaki leventlere hiçbir ihsanda bulunmadı. Kaptanpaşa da bu tutumu pek önemsemedi ve serdarı pek sayıp dinlemedi. Böylece aralarına soğukluk girdi ve en sonunda kaleyi almaktan vazgeçtiler; başarısızlıkla ve büyük kayıplara uğramış olarak İstanbul'a döndüler.

İstanbul'da birbirini suçladılar. Kaptanpaşa top atıldıkça, «serdar ögle uykucuğundadır, top atılmasını» diye topçulara tembih ettirdi. Donanma halkı, «böyle tembihli olan topçu ne yapsın, İslâm askeri ne kadar dikkat gösterip çaba harcasın» diyerek suçu serdara yüklediler. Yok yere bu kadar mal ve para harcandı, bu kadar gazi canlarını yitirdi. Böyle yüz kızartıcı bir durumda İstanbul'a geldikleri zaman, bu suçundan dolayı serdarın vezirliği üzerinden alındı.

SIĞETVAR SEFERİ'NİN ÖZETİ VE PADİŞAH'IN SEFERE GİDİŞİ

9 Şevval 937 (29.IV.1566). Muzaffer padişah hazretlerinin, ömrünün son günlerinde yaptığı ve bu parlak gazada dünyaya veda ettiği bu ibret alınacak seferin sebebi şu idi : Budin Beylerbeyi Yahyâ Arslan Paşa, defalarca padişah divanına yazılar gönderip Macar sınırı boyundaki Macarların Osmanlı ülkelerine saldırılarının çok arttığını, özellikle Eğri Kalesi fethinin ertelenip kuşatmanın kaldırılması olayından beri kâfirlerin şımarıp günden güne eşkiyalık ve fesatlarının arttığını arz etmişti. Bundan başka, Erdel beyinin oğlu Simon Yanoş, Beç kralı Ferdinand'ın saldırılarından feryat ederek, Erdel kalelerinden Sakmar ve Tokay'ı ele geçirmekle fitne ve fesat kapısının temelini attığını nice kez yazmış ve imdat istemişti.

Bu başvurular, ihtiyarlıktan ve türlü yorgunluklar verici hastalıklardan güçsüz düşmüş olmasına rağmen, soylu padişahın himmet damarlarını harekete getirdi. Böylece, saltanat namus ve şeref duygusunda üzerine katılarak, söylenen yılın şevval ayının yedinci günü (27.IV.1566) ikinci Vezir Pertev Paşa'yı serdarlığa atadı ve önden yola çıkardı. Kendisi de aynı ayın perşembeye rastlayan dokuzuncu günü, öteden beri uygulanagelen töre ve törenlerle İstanbul'dan ayrıldı. Vezirleri Sadrâzam Uzun Mehmet Paşa, ikinci Vezir Pertev Paşa, üçüncü Vezir Ferhat Paşa, Dördüncü Vezir Ahmet Paşa, Beşinci Vezir Kızılâhmetli Mustafa Paşa, Rumeli Beylerbeyi Şems Ahmet Paşa, Kazaskeri Hamit Efendi, nişancısı Eğri Abdîzade Mehmet Çelebi, defterdarları Murat Çelebi, Mehmet Çelebi ve Hasan Çelebi, Yenîçeriâğası Ali Ağa ve öteki büyüklerle ileri gelenler, her zamanki gibi ve Osmanlı töreleri gereğince padişahla birlikte yola çıktılar. Böylece bir konaktan bir konağa inilerek yollar aşıldı. Ama mübarek vücutlarında ihtiyarlıktan halsizlik ve uyusukluk, bir de

nikris hastalığı eklenmesi ile temiz gönülleri iyice rahatsızlanmış, keyfi kaçmıştı. Çoğu kez at arabalarında, kimi kez de tahtirevanda oturarak gider, sadece kimi kent ve kasabalardan geçerken ata binip geçerdi.

Zemun ovasına konulduğu gün Şems Paşa Rumeli alayları ile öyle parlak bir geçit resmi yaptı ki felek o güne dek bir eşini daha görmüş değildi. Ondan sonra Karaman Beylerbeyi Süleyman Paşa da Karaman askeri ile mükemmel bir geçit resmi yaparak padişahın takdir ve iltifatlarını kazandı. Arkasından. Budin'in fethi sırasında Erdel voyvodalığına getirilmiş olan Erdeloğlu da aynı biçimde alayı ile selam durdu ve padişahın takdirini kazanmakla sevinç duydu. Bunlar bittikten sonra muzaffer ordunun, Erdeloğlu'nun isteği üzerine, doğrudan Eğri üzerine yürümesi ferman buyuruldu ve Varadin'de köprü kurulması emrolundu. Erdeloğlu'na da, mirzalarıyla birlikte yanına katılan Tatar askeri ile kendinin isteği olan Sakmar ve Tokay kaleleri üzerine yürümek görevi verildi. Bu iki kaleyi bir yıl önce Ferdinand ele geçirmiş ve yere batasıca ülkesine katmıştı. Erdeloğlu onlara yeniden sahip olmak istiyordu. Savaş tasarısı bu şekilde düzenlenmişti. Hatta atlı askerin, önden ilerleyerek köprüyü geçmesine daha otluk ve suluk olan Başka yakasına inmesine izin verilmiş, çoğu da karşı kıyıya geçmişti. Ancak, bu tedbirler kadere uygun değilmiş ki, iş düşünüldüğünden büsbütün başka türlü oldu. Şöyle ki :

Peçuy'un muhafızlığına atanmış olan sancakbeyi, askeri ile Şikloş Kalesi yakınına konduğu sırada Şikloş'ta bulunmakta olan Peçuy Alaybeyi İskender Bey sözü edilen sancakbeyine varıp «burada geceleme tehlikelidir» diye kale içine girmesini söyler. Ancak sancakbeyi bir geceyi dışarda geçirmekten herhalde bir zarar gelmez kanısı ile onu dinlemez ve sağlam karakollar koyup ordusunu güven altına alır.

Bu davranış, meğer Tanrı'nın katında Sigetvar'ın fethine sebep olacaktı. O gün Sigetvar beyi olan Zirinski Mikloş Peçuy varoşunu yakıp yağma etmek ve kaleye de saldırmak için bin haydut ile dört yüz katana göndermişti. Getirecekleri dillerden, padişah hazretlerinin hangi yana yöneleceğini doğru olarak anlayacaklardı. İşte bu melunlar Sigetvar ile Şikloş arasında Pušta adındaki köye gelince, Şikloş Kalesi önüne bu kadar asker konduğunu reayadan haber alırlar. Bunun üzerine, amaç İslâm padişahından haber almak olduğuna göre, en doğru haber bunlarda olur, bunlar-

dan alınacak ganimetler de çoktur düşüncesiyle hemen Şikloş'a doğru yürürler. O gece, Allah'ın takdiri ile, öyle bir şiddetli yağmur yağar ki Peçuy beyinin karakola koyduğu askerlerden her biri başını bir çalıya sokup görevlerini bir yana iter ve düşmanda kımıldanacak hal yok sanırlar. Sözü edilen bey de bu yağmur ve çamur sayesinde kendini güvenlik altında görmektedir. Melunlar ise sabaha karşı sözü geçen sancak beyini baskına uğrattırır ve kendisi ile oğlunu şehit ederler. Askeri de bozguna uğrattıp mallarını yağma ve tahrip ederler.

İşte bu acı haber padişahın kulağına ulaşınca Eğri üzerine gidilmekten vazgeçilerek, askerin yeniden Sirem yakasına geçmesi emrolundu. Karlılı sancağı beyi ve yiğit korsanların en iyisi topçuluk ve kale dövmek bilgisinde eşlerinin en üstünü Ali Portuk adındaki kapudan, iki kadirga ile yiyecek maddeleri taşıyan gemilerin korunması ile gerekli, Tuna donanmasına başbuğ ve köprü kurulmasına görevli bulunuyordu. Hemen Kapudan Ali Portuk'a buyruk gönderilerek köprüyü oradan kaldırıp Drava ırmağı üzerine kurması emrolundu. Yeniçeriağası Ali Ağa da köprü kurulmasında çalışmak üzere İslâm askerinden önce Mohaç yakasına geçmekle görevlendirildi. Köprü kurmak işi on gün içinde tamamlanınca, saadetli padişah da ordu ile Össek sahrasına indiler ve derhal köprüden geçmeye başladılar. Saadetli padişah Ali Portuk Kapudanın kadirgası ile karşıya geçtiler. Dünyaca tanınan Arşan adlı büyük dağın önündeki sahraya konulup iki gün orada konaklandı.

Budin Beylerbeyi Mehmet Paşazade Arslan Paşa o sırada padişah buyruğu ile otağı önünde idam olundu. Allah rahmet eylesin. Suçu, Paluta Kalesi önünde uğradığı başarısızlıktı. Arslan Paşa, saadetli padişahın sefere çıktığını duyunca hemen Budin sınırı boyu askerini toplayıp İstoni Belgrad yakınında bulunan ve Osmanlı topraklarına saldırılarını aşırı derecede artırmış bulunan eşkiyanın barındığı Palata Kalesi'ni kuşatmıştı. Ama lanetlik Nemçe Kralı Ferdinand, padişahın sefere çıktığını öğrenmiş olmakla asker toplamaya girişmiş ve elindeki askeri Arslan Paşa üzerine göndermiş ve onu kale kuşatmasını kaldırmak zorunda bırakmıştı. Arslan Paşa'nın Budin'i korumak üzere o taraflara çekilmesi sonunda kâfirler de Vespirim Kalesi'ni ve arkasından Tahta Kalesi'ni de pis topraklarına alarak buralarda mevzilenmiş ve İslâm askerinin hareketini beklemeye başlamışlardı.

İşte bu gelişme sonundadır ki Budin eyaleti, sadrâzâmın kardeşi oğlu olan Bosna Sancakbeyi Mustafa Paşa'ya verildi. Budin'e vali atanan vezirlerin en değerlisi olan Mustafa Paşa, bir yıl önce Bosna'da Torupa Kalesi'ni fethetmişti ve saadetli padişahı bini aşkın adamları ile Volupar yakınlarında selamlamış idi. Bu nedenle padişahın lütfuna lâyık görülmüş ve Budin beylerbeyliği kendisine verilmişti. Sonra Karaman beylerbeyi ile Budin muhafazasına ve İstoni Belgrad yakınındaki göl başında oturup bu tarafların korunması ile görevlendirildiler. Rumeli Beylerbeyi Şems Ahmed Paşa bu menzile, önden giderek kaleyi kuşatmakla görevlendirildi; metris kurulacak yerleri görmek için Ali Portuk adındaki bahadır ile Pojega Sancağı Beyi Nasuh Bey adlı yiğit de beraberinde gönderildiler. Ertesi gün padişah hareket etti ve ikinci menzilde Sigetvar altına geldi. Otağı, Sigetvar'ın üst yanında, göl kenarında kurulmuş bulunuyordu. Fakat burası, kaleden atılacak topların menzili içinde bulunduğundan padişahın orada konaklaması uygun görülmedi ve şimdi mübarek türbesinin kurulmuş olduğu yere taşındı. Ancak burası, her tarafı sık ve geçilmesi zor diken ve çalılarla kaplı bir meşelik idi. Hemen mir-i ahurun baltacıları ve padişah has hizmetçileri üşüşerek temizlediler ve eşsiz bir düzlük haline getirdiler. Ondan sonra başka çadırlar da kuruldu ve ilk önce kurulan otaklar kalenin fethine kadar kaidirilmadi.

Padişah hazretleri dokuz yüz yetmiş dört yıl muharrem ayının yirminci günü ve rumî ağustos ayının beşinci günü (153) buraya kondu. Üçüncü Vezir Ferhat Paşa ile Anadolu Beylerbeyi Mahmut Paşa, kalenin güney ve batı yanlarını Beşinci Vezir Mustafa Paşa ile küçük kardeşi Rumeli Beylerbeyi Şems Ahmed Paşa kuzey yanını kuşattılar. Ferhat Paşa ile Rumeli kolu arasına Yeniçeri Ağası Ali Ağa yeniçeri yoldaşları ile metrise girdi. Ferhat Paşa kolunun batı yanına Ali Portuk Kapudar ve Pojega Bey'i Nasuh Bey görevlendirildiler. Böylece kale dört koldan gece ve gündüz dövülmeye başlandı. Arpalık olarak Köstendil sancağına sahip olan Zülkadriye uruğundan Mehmed Han karakol tayin olunnup Riga ırmağı adlı bataklık ve sulu gölün ötesine geçmek buyruğunu aldı. Altıncı gün kalenin varoşu fetholunarak altı yüzü aşkın kâfir kılıçtan geçirildi.

Ondan sonra içkaleyi çevreleyen gölün suyunu akıtmak için bendi yardılar ve birkaç gün içinde gölün suyu tamamıyla boşaldı.

153) Hicri tarihleri milâdi tarihlere çevirmek için kullandığımız, Faik Reşit Unat'ın kılavuzuna göre bu tarih, 7 Ağustos 1566 gününe rastlamaktadır.

Fakat yine de, içine girilse devlerin bile boğulmasına yetecek kadar balçık ve bataklık vardı. Askerin elinde leseler örmek ve odun taşımak için çok miktarda yapağı vardı. Bunlar çuvallara dolduruldu ve daha birçok çuvallar da toprakla doldurularak o bataklığı doldurmaya başladılar ve yüce Tanrı'nın yardımı ile birkaç gün içinde her yandan kale duvarına geniş bir yol meydana getirildi. Ondan sonra kalenin palankasına el atmak ihtimali doğdu. Kimileri kazıkları çekip keserdi, kimileri çubuklarını kesip döverdi, kimileri de palanka dibine nef t döküp ateş e yakardı.

Kale içindeki lanetlilerde bir bölük dinsizlerdi. Bunlar o kadar çaba gösterdiler ki birbirinin üzerine can vermeye koşarlardı. Kısacası, her taraf öyle oldu ki palankanın kazığı ve çubuğu kimi ateş le yandı, kimi kesildi; engel olarak ancak engel, dolma duvardaki toprak ve döküntü kalmış tı ve buraya atılan top, toprağa sağ lamlık verir, bir şeyin yıkılmasına imkân bırakmazdı. Kâfirler bunun üzerine toprak doldurur, iç taraftan çatma kırış llerle sağlamlaştırırlardı. Fırsat gözler bir boş yere top ve tüfek atmazlardı. Fakat İslâm askeri saldırıya geç tiği zaman humbaralar atarak nice gazileri yakar ve uzun mızraklar sokarak geri atarlardı. Gaziler de uzun çengelli mızraklar kullanarak kâfirleri dışarı çeker ve baş larını keserlerdi. Bu kaleye saldırılar sırasında yapılan savaş ların harp oyunlarının hepsini anlatmak ve yazmak mümkün değildir. En sonunda, safer ayının yirmi dördüncü ve rumî ağ ustos ayının yedinci günü (20 Ağ ustos) genel yürüyüş buyruğu verildi. Bütün asker İslâm lığ n gerektirdiği gayret ve hamiyet uyarınca bir anda atılıp düş manına göz aç tırmadı ve ulu Tanrı'nın inayeti ile kalenin fethi başarıldı. Bu yürüyüş te Rumeli'nin timar ve zeamet sahiplerinden ve askerinden birçok yiğ it şehit olarak bu boş dünden göç tüler ve ölümsüz yaş ama eriş tiler.

Anlaşıldığı na göre, Zerenski Mikloş diye tanınmış ve kahrmanlığı ile ün salmış bir kâfir olan kalebeyi, ne hale düş tüğ ünü anlayınca, baş ına turna telleri taktı, kumaş giysilerini giydi ve cebine yüz altın koyarak boynunu kesen gaziye armağan olsun dedi. Kâfirlerin yazdıklarına bakılırsa, onun atalarından kalma bir kılıcı vardı; onu kuş andı ve İslâm askeri üzerine atıldı. Karşı taraftan bir gazi göğ üsüne bir tüfek vurdu, ondan sonra baş ına bir ok isabet ettirdi ve pis canını cehennem zebanisine yolladı.

O gün İslâm askeri tamamıyla dinlendikten sonra vezirler ve büyükler kaleyi gezmeye gittiler ve oturup bazı araç ve gereç leri

gördüler. Meğer Zerenski'nin domuz ahırını andıran evinde çok miktarda barut depo edilmiş imiş. Galiba melunlar fitil mi koymuşlar, ya da yağmacılardan ateş mi dokunmuş, barut alevlenerek birçok adama zarar verdi, birçoklarını da bir ok menzili yere kadar fırlatıp attı. Neyse ki devlet büyüklerinden kimseye zararı dokunmadı. Böylece Sigetvar Kalesi İslâm kalelerinden biri haline girince sancakbeyliği Peçuy alaybeyi İskender Bey'e inayet buyuruldu. Kadı, dizdar, muhafızlar tamamlandı ve bütün ihtiyaçları karşılandı.

İslâm askeri Sigetvar önünde iken akında bulunan Beşinci Vezir Mustafa Paşa, aynı ayın yirmi dokuzuncu günü, kardeşi olan Rumeli Beylerbeyi Şems Ahmed Paşa ile, tüm Rumeli askeri ve iki bin yenîçeri ile ve bölük halkından iki bölük ağaları ile Bobofça Kalesi'nin fethine gönderildi. Bunlar kale karşısına geldikleri zaman, içindeki melunlar hemen o gece kaleyi bırakıp kaçtılar. Yüce Tanrı'nın lütufları ile bu kale de İslâmın eline geçti ve dört gün içinde bütün ihtiyaçları tamamlandıktan sonra muzaffer asker dönüp padişah ordusuna katıldı. Ondan sonra akına izin verildi. Sayısız akıncı Kanije, Berzence ve Konar dolaylarını yağma ve çok zengin ganimetlerle sağ ve sâlim padişah ordusuna döndüler.

GÖLE, YANOVA VE DİLAGOŞ KALELERİNİN FETHİ

Yıl 974 (1566). Yeri cennet olan saadetli padişah İstanbul'dan ayrılmadan iki gün önce ikinci Vezir Pertev Paşa'yı serdarlığa atayarak o taraflara göndermişti. Serdarın buyruğu altına iki bin yenîçeri, sol ulufecilerle sağ garipler bölükleri ve yeterince topçu ile cebeciyi ayırıp ve ayrıca bunlara Semendre, Vidin ve Temeşvar beylerbeyi eyaletleri askeri ile, Tatar, Eflak ve Boğdan askerlerini de katıp Göle Kalesi'nin fethiyle görevlendirmişlerdi. Tanrı'nın inayeti ile varıp otuz günden daha uzun bir zaman kaleyi kuşattı ve sonunda vire ile fethetti. Hatta rahmetli Yahyalı ve Sofu Mehmet Bey o sırada Varat sancağı beyi bulunduğuandan kaleye girip vireyi söylemiş idi. Kâfirleri çıkarırken bazı gaziler vireyi bozup kâfire kılıç üşürdüler ve tümünü bir anda cansız yere serdiler. O sırada Mehmet Bey kâfirlerin arasında bulunduğuandan yaralandı ve güçlkle ölümden kurtuldu. Dilağos ve Yanova kaleleri de aynı seferde feth olundu. Sigetvar'ın fethinden iki, üç gün önce müjdesi gelmiş ve İslâm askerine duyurulmuş idi.

RAHMETLİ PADİŞAHIN GEÇİCİ DÜNYADAN AYRILIP SONSUZ SALTANATA GÖÇ ETMELERİ

Yıl 974 (1566). İnsanoğlu eninde sonunda ecelin pençesine düşmekten kurtulamaz. Dünyanın bir ucundan öteki ucuna hükmeden padişahlar bile bu derde bir çare bulamadılar. Bilginler geometriye dayanarak yaptıkları merdivenlerle göklere çıkan yolu buldular ve gayelerine eriştiler, ama ecel derdine derman bulamadılar ve o felaketten kurtulamadılar.

Rahmetli padişah da bu gurur dünyasından Sigetvar Kalesi'nin fethinden iki gün önce, yukarda söylenen ayın yirmi ikinci perşembe günü gecesi saat dokuzda «Ey mutmain nıfs Tanrım vazi ve hoşnud olarak din (154) gereğince geçici saltanata veda» etti. Yüce Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun. Bunun üzerine devletli Sadrâzam Uzun Mehmet Paşa padişahın ölümünü büyük bir sır olarak sakladı. Bu konuda o kadar titizlik gösterdi ki büyük vezirler bile öğrenemediler. Reisülküttap Feridun Bey'den başka tek bir insana açıklamayarak, belki de men çatallı kalemin bile haberi olmadan, durumu Şehzade Sultan Selim Han'a yazıp askerin başına gelmesini rica etti ve yazıyı Hasan Çavuş adlı bir ulakla yolladı. Hasan Çavuş da gayret ve hamiyet kuşağını sıkıca sarıp hiç dinlenmeden hızla yol alıp Sigetvar'dan Kütahya'ya sekizinci günü ulaştı ve padişah hazretlerine telhisi teslim eylemekle büyük iltifatlara erişti. Saadetli şehzade de dinlenme ve uykuyu bırakarak dokuzuncu günü İstanbul'a gelip rebiyulevvel ayının dokuzuncu (24. IX. 1566) tahta çıktı.

Başkentte bulunan şeyhülisîâm, büyük kadılarla başka fleri gelenler ve devlet büyükleri biat ederek tahtın ayağını öpmekle şereflendiler. Bostancıbaşılıktan çıkan İskender Paşa İstanbul muhafızlığı ile görevlendirilmişti. Ertesi gün cuma namazını Hz. Eyyub-ı Ansari-yüce Tanrı ondan razı olsun- caminde kıldı ve atalarının mezarlarını ziyaret etti. Üçüncü gün devlet ve ikbal ile Belgrad'a doğru yola çıktı ve hiçbir konakta eğlenmeyip süratle Belgrad'a ulaştı.

Öte yandan sadrâzam Sigetvar Kalesi'nin onarım ve donatımını bahanesiyle fetihten sonra kırk üç gün Sigetvar ovasında kaldı ve ancak rebiulahir ayının üçüncü günü (18. X. 1566) Tanrı'nın rahmetine erişmiş padişahın mübarek cesedini, geçici olarak gö-

154) Beled/28.

mülmüş bulunduğu yerden çıkarıp tahtirevana koydu ve geri döndü. Ara sıra devlet işleri hakkında arzda bulunuyormuş gibi tahtirevana yanaşıp telhis okur, biraz söyleşir gibi durarak geri giderdi. O kadar büyük bir ustalıklarla gizledi ki padişah haremî hizmetlilerinin çoğu hiçbir şey sezemedi. O zamanda silâhtar olan Cafer Ağa -ki sonradan o değerli sadrâzama damat olmuştur - tahtirevanı rahmetlinin ölüsü ile binip sadrâzama cevap verir, arasıra da tahtirevanı kakıştırdı. Bazı meseleler üzerine telhislerini arz ettikçe, yazısı padişahın yazısına benzediğinden, üzerine cevaplarını yazardı. Bütün bunlar bazen halk arasında söylenirdi, fakat yine sadrâzamanın aldığı tedbirlerle o şüphe giderilirdi. Hiç kimse padişahın yazdığını veya yaşamadığını kesin olarak bilmiyordu.

Belgrad'a bir konak yaklaşıldığı zaman şehzadenin Belgrad'a gelmiş bulunduğu haberi yayıldı, ama kimse ağıza alıp açıkça söyleyemedi. Şehzade o gece devletli padişahın otağına gelip içine girdi. Ertesi sabah erkenden tahta çıktı ve vezirlerle devlet büyüklükleri eteğini öpmekle şereflenip biat ettiler, geleneğe uyarak şemleler sarınıp padişah otağı önünde namazını kıldılar. Ondan sonra vezir Ahmed Paşa'yı, Şeyh Nureddinzade Efendi'yi, rahmetlinin çok tuttuğu Ferhat Ağa'yı, rahmetle bezenmiş naşına katarak İstanbul'a yolladı ve mübarek camii mihrabı önünde gömülmesini fermet ettiler.

RAHMETLİ PADİŞAHIN HAYIR İŞLERİ ÜZERİNE

En başta İstanbul'da Süleymaniye sanı ile ün salan büyük camii gelir ki bunun tanıtılması ve özelliklerinin sayılması ihtimalden uzaktır. Güzel yazı alanında bilgin ustalardan tarihler düştüren ve bu alanda damgasını mermerle kazan erdemli kişiler bile o camii tanıtmakta ve özelliklerini belirtmekte güçsüz olduklarını ve eksiklerini itiraf etmişlerdir. Durum böyle iken, nasıl olur da benim gibi bir karalamacı bu vadide kalem oynatabilir? Özellikle, dört minaresi, iç avlusundaki şadırvanı ve iki yanında abdest almak için konulmuş olan lülelerden akan suyu, hele dört medresesi ve bir de darülhadis ile tıp medresesi bunlardan gayrı büyük imareti, hamamları, hastanesi, yemek ve dinlenme yerleri, essiz hücreleri ve daha başka süslü binaları sayılmakla bitmez. Binanın yapımına dokuz yüz elli altı yılında (1529-1530) başlanmış ve altmış dört tarihinde (1556-1557) büyük çaba ve zahmetlerden sonra tamamlanmıştır. Bina emininin hesaplarına göre sekiz yüz doksan altı bin üç yüz seksen üç akçe harcanmıştır. O zamanın hesabınca

beş yüz otuz yedi yük ve seksen iki bin dokuz yüz akçe tutar. Bugünün hesabıyla de iki bin iki yüz kırk yük akçeye yaklaşıp.

Büyük hayır işlerinden biri de Kırkçeşme suyudur. Bu sular İstanbul'a akıtılmadan önce herkes bir yudum suya muhtaç olup büyük sıkıntı çekerlermiş. Bu hayratı yapmakla kazandığı sevap, herhalde padişahın iyilikleri yazılan defterlerin başlığı olur. Bunun için harcadığı para da mübarek camiinkinden pek az değildir. Tutarı beş yüz yedi yük ve seksen bin akçe olduğu yazılmıştır.

Önemli bir hayır eseri de Büyük Çekmece Köprüsü'dür. Bunun tanıtılmasına ve özelliklerinin sayılmasına gerek yok. Rumeli'den başkente gelenler onu mutlaka görürler. Köprü bina olunmadan önce, özellikle kış günlerinde oradan geçerken kazaya uğramadan yük katarları düşmeden ve koşu arabaları batmadan kurtuluş imkânı yokmuş. Bu köprü için de yüz on beş yük akçe harcadığını yazmışlardır.

Sultan Selim Han Camii : Babası durağı cennet olsun Sultan Selim rahmetli gömüldükten sonra üzerine yüce bir türbe, mübarek bir cami, güzel bir imaret, okul, hastane, medrese ve hamam bina ettirdiler. Buraya harcanmak üzere hazineden çekilen para dört yüz bin altın olarak hesaplanmıştır.

Şehzade Sultan Mehmet Camii : Büyük bir cami olup öteki sultan camilerinden aşağı kalır yanı yoktur. İmaret, medresesi, hastanesi, akıl hastanesi ve daha başka uzantıları tanımlanmaya muhtaç değildir.

ŞEHZADELERİN ANNESİ, YANİ HASEKİ SULTAN'IN HAYRAT İŞLERİ

Avrat Pazarı'ndaki büyük cami, imaret, hastane, medrese ve daha başka hayratları herkesce tanınmaktadır. Haseki Sultan hayratının Avrat Pazarı'nda yapılmış olması, rahmetli padişahın mübarek yaradılışının inceliğini gösteren bir belirtidir.

Şehzade Cihangir Camii : Tophaneye hakim olan büyük tepe üzerindeki mübarek camidir.

Bağdat'ta : İmamıâzam hazretlerinin -Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun- nurlu mezarı üzerine sağlam bir kale, bir cami, güzel bir imaret, yüksek bir türbe ve akıl hastanesi bina edilmiştir. Şeyh Abdülkadir-ı Geylanî -Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun- nin

mübarek mezarı üzerindeki yüksek kubbe yenilenmiş, mübarek camii yeniden onarılmış, imaret ve daha başka hayratlar yenilenip yeteri kadar vakıflar bağlanmıştır.

Konya'da : Mevlana Celaleddin hazretlerinin nurlu türbeleri yakınında iki minareli yüksek bir cami, semahane, güzel bir mes-cit, imaret ve dervişler için odalar ve benzerleri yapılmıştır.

Şam'da : Yüksek bir cami, medrese, imaret ve daha başka-ları.

Kefe'de ve İznik'te : Birer büyük kilise camie çevrilmişken aradan geçen uzun zaman boyunca harap olmuş bulunuyorlardı. Bunlar yenilenmiş ve gereği kadar vakıflar bağlanmıştır.

Mübarek zamanlarında feth olunan her kulede, palanka ve kasabada eğer kilise varsa camiye çevrilmiş, yoksa yeni camiler bina olunarak Müslümanlığın gerekleri tamamlanmıştır.

Ama, mübarek Mekke ve Medine'de yapmış olduğu çok sayıda hayır ve dağıttığı sadakalar, bu yerlerde oturanların hayat-larının temeli olmuştur. Gerçi bu sadakalar önceleri de vardı, fakat kimi kez yerini bulur, kimi kez de bulmazdı. Şimdi ise iki ka-tına çıkarılmış olup büyük bir titizlikle kâtipler tarafından ilgili-lere dağıtılır ve herkes eksiksiz kendisine ayrılan payı alır.

Bunlardan biri de hububat sadakasıdır. Gerçi bunu ilk kez uygulayan rahmetli babası, Arap ve Acem ülkelerinin fatihi Sul-tan Selim Han olmuştur, fakat Sultan Süleyman Han'ın mübarek zamanlarında o kutsal yerler bayındırlandırılmış, olmakla o kutsal yerlerde ömürlerini ibadetle geçiren kimseler pek çoğaldı ve bu yüzden de hububat sadakası ihtiyacını zamanla o kadar fazla-laştı ki iki katını çok aştı.

Aynı tür sadakalardan biri de Müslüman, olmayanlardan alınan haracın Mekke ve Medine halkına ayrılmasıdır. Eskiden bu, çok az bir şeydi. Ancak ulemadan ileri gelenlerden kimilerine ve-rilir, bunların dışında kimseye verilmezdi. Fakat rahmetlinin sal-tanatı zamanında Mekke ve Medine'de oturanların çoğuna veril-meye başlandı.

Bir başkası da akarsu sadakasıdır. Bu su, Arafat kaynağı-dır. Eskiden bu suyu Zübeyde Hatun akıtıp kente getirmiş, fakat zamanla harap olmaya yüz tuttuğundan su sıkıntısı çekilmeye bağ-lanmıştı, öyle ki bir arife günü bir parmakla kaldırabilecek bir

kırba su bir altına satın alınmıştır. Rahmetli padişah üç dört katını daha katıp kentin suyunu bollaştırmak suretiyle bütün hacı-ları su sıkıntısından kurtardı.

Kutsal yerlerdeki hayırlarından biri de «dört medrese» nin yapılmasıdır. Rahmetli padişah Mekke'de dört mezhep için ayrı ayrı dört büyük medrese bina ettirdi ve Rum ülkesinde uygulanan ku-rallara göre on beşer öğrenci ve birer müderris yardımcısı ta-yin etti. Bunların belli ödenekleri hiçbir aksaklığa uğramadan el-lerine ulaşır.

Müminlerin anası Hz. Hatice -yüce Tanrı ondan razı olsun-nin, Hz. Fatıma ve öteki çocuklarının dünyaya geldikleri kutlu ev sonradan mescit haline getirilmiş idi. Zamanla harap olduğun-dan rahmetli padişah onu onartıp üzerine yüksek bir kubbe bina ettirdi. Şimdi de, her cuma günü ikindi zamanına kadar ve salı geceleri sabaha kadar dervişler ve fakirler orada toplanıp zikre-derler.

Yine rahmetli Haseki Sultan için yaptırdığı zengin imarettten başka Medine'de de büyük bir imaret bina ettirip Mekke ve Medine fukaraları her gün buralarda yedirilip içirilirlir.

Edirne kentine de Kevser suyu gibi sular getirip birçok çeş-meler yaptırmıştır ki bunlardan fukara halk yeniden can bulmaktan ve ölçüsüz sevinç duymaktan geri kalmaz.

Mustafapaşa Köprüsü kasabasında da mübarek bir cami, güzel bir imaret ve büyük bir han yapılmıştır ki bunlarda yine rah-metli Haseki Sultan'ın hayır işlerindendir.

Kızı Mihrimah Sultan için Üsküdar'da deniz kıyısında yap-tırılan iki kervansaray, medrese, mektep, cami ve imaret de baştan başa o yüce padişahın hayırlarından olup hepsi kendi buyrukları ile ve çoğunun para ve gereçleri kendisi tarafından verilerek bina olunmuştur. Daha o kadar çok hayır yapıları vardır ki bunların tü-münü saymak mümkün olmadığından bu kadarı ile yetinildi.

Mübarek Kudüs'te, içi ve dışı yani ağaç ve taş kısımları na-kışlı, zarif çinilerle, türlü nakışlarla süslenmiş olan Sahretullah, Çin yapılarını kıskandıracak derecede mükemmel bir eser olup, rah-metlinin yaptırdığı bütün hayırların başına eşsiz bir tac gibi otursa gerçektir.

**SULTAN SÜLEYMAN'IN BÜYÜK BABASI, KENDİSİ
VE SONRA DA ŞEREFİ YÜCE OĞLUNUN SALTANAT
ZAMANLARINDA CEHENNEMLİK KAFİRLERLE
YAPILAN BARIŞ ANLAŞMALARI ÜZERİNE**

Akıllı kimselerce bilinsin ki, bilgisi ve gücü çok yetersiz olan bu fakir, kendi halim gibi düzensiz, perişan ve noksan bir derleme olan bu dağınık yaprakları «Rahmetli Sultan Süleyman Han'ın Gaza ve Fetihleri» başlığı altında, rahmetli ve gufran üzerine olsun Sultan IV. Murat hazretleri gazaya çıkıp Bağdat'ı feth ettiği sıralarda sad-râzam kaymakamı ve zamanın en akıllı veziri ve çağının en olgun büyüklerinden biri, eşi olmayan ikinci vezir, Aristo gibi önlem almada becerili olan Musa Paşa'ya, bugünlerde yani 1051 tarihinde (1640/41) Budin'e geldiği zaman sunmak küstahlığında bulunmuş-tum. İkinci vezir olan Musa Paşa -Tanrı onun başarılarını sürdür-sün- hazretlerinin valiliği zamanında Budin eyaleti halkı adaletli bir yönetim altında güvenlik ve rahata kavuşmuştur.

Rahmetli paşa birgün bu fakire buyurdular ki, «tarihte en ge-rekli, hatta hepsinden önemli olan konu, her padişah zamanında ba-rışın ve kamu düzeninin ne biçimde gerçekleştirildiğinin açıklanma-sıdır. Sen ise bu konuya hiç değinmemiş, lafını bile etmemişsin». Bunun üzerine bendesiz, işaret buyurulan eksik için bir özür olur umudu ile şöyle cevap vermiştim. Bu bendesiz, haddim olmayarak, geçmiş bilginlerden birkaçını incelemiş bulunuyorum, fakat hiçbi-rinde barışa ilişkin ne bir söz okudum, ne de gördüm. Konuyu ez-berden yazmak mümkün olmadığından o meseleye hiç değinmedim. -Fakat paşa, «herhalde yapılması gerekli idi, onlara bağlı kalmak zorunluğu yoktur» diye karşılık verdi. Bunun üzerine, İslâm tarih-çileri o konuyu yazmamış olduklarından, zorunlu olarak yabancı tarihlerine başvurdum ve yaptırdığım incelemeler sonucunda şu üç padişahın zamanlarında barış işleri hakkında yazdıklarını buldur-dum, Türkçeye çevirerek olduğu gibi kitabımıza eklenmesini uygun buldum :

Sultan I. Selim Han hazretleri ile yapılan barışı şöyle yaz-mışlardır : Rahmetli Sultan Bayezit Han ile barış halinde iken Bosna sınır boylarında pek çok Müslüman askeri toplanıp Hırvat ülkesini yağmaya geldiler. Vespirim pişbuğu Hırvat banı idi. Bunu haber alınca Hristiyan askerini topladı ve o sınır bölgesine yığdı. İslâm askeri Hırvat ülkesine girince Hristiyanlar onların üzerine yürüdüler ve Ona suyunun Sava ırmağına karıştığı yerde yapılan

savaşı Hristiyanlar kazandılar. Bu sırada çok sayıda Müslüman Tanrı'nın rahmetine kavuştu.

O zamanlar, sonradan Sultan Süleyman Han ile Mohaç'ta savaşacak olan Layoş Kralın babası Vladis Layoş Macar kralı bulunuyordu. Vladis Layoş, 'barışı perkıştirmek için, ya da yeni baştan barış yapmak için Severin Kalesi'nin kapudanı olan Barla Bayla adındaki adamı elçi gönderdi. Severin, Semendire'nin aşağısında, Tuna kıyısında harap bir kaledir. Nitekim usta şair rahmetli Yahya Bey, «Şah ve Geda» adlı eserinde aşk ve muhabbetin gizlenmesi maksadı ile aynı kaleyi işaret ederek : «Severin Kalesi'n viran it, Can gibi aşkı dilde pinhan it» demiştir. Elçi, rahmetli Sultan Bayezit Han'ın geçici dünyadan göç ettiği ve Osmanlı saltanatını ele geçirmek için şehzadelerinin silâha sarıldıkları bir zamanda İstanbul'a geldi. Sultan Bayezit Han büyük oğlu Sultan Ahmet'i kendine halef tayin etmişti ve ölümden sonra yerine bu şehzade geçecekti. Fakat küçük oğlu Sultan Selim Han ayaklanıp babası üzerine yürümüş ve ister istemez tahta geçmişti. Babası Sultan Bayezit'i de zehirleyerek öldürmüştü.

Adı geçen elçinin geldiği, Sultan Selim'e haber verilince, «saltanat sorunu henüz kesin bir sonuca bağlanmamış olduğundan ben ona bir cevap vermem, şimdi İstanbul'da otursun ve işin sonu neye varır görsün» diye ferman buyurdular. Çok zaman geçmeden aya-beysi Sultan Ahmet'i ve kardeşi Sultan Korkut'u birer yol bularak ele geçirdi, bütün çocukları ve yakınları ile işlerini bitirerek saltanatı tek başına ele aldı. Fakat yinede adı geçen elçiye cevap vermedi ve beraberinde gelmesini buyurarak büyük bir ordu ile sefere çıktı. Mısır seferinde iki büyük padişahı ortadan kaldırdı; birini savaş sırasında yok etti, ötekini de yakalayıp Mısır'da idam etti. Mısır, Şam ve Haleb'i tümüyle feth eyledi. Memlûk budununu, yani Çerkes takımını tümüyle öldürdü. Lâtin dilinde adı Menfis olan o büyük kaleyi de fethetti. Sanınca bu, Diyarbakır Kalesi olsa gerektir (155). Elçiyi bütün seferlere beraberinde götürdü. Savaş ve barış içinde yedi yıl boyunca yanında alıkoydu ve ancak bundan sonra barış yaptı. Bu barış sekiz yıllık bir süre için bağlandı. Nemçe, Leh, Macar ve Venedik de aynı barışın kapsamı içine alındılar. Ancak, o din atlısı (156) ile barışa razı olmadı ve onların üzerine savaş hazırlıklarına başladı.

155) Memphis, Kahire'nin güneyinde, Aşağı - Mısır'ın en eski başkentidir. Diyar-ı Bekr ile ilgisi yoktur.

156) «Din atlısı» deyimini yazarca tarikat şövalyeleri yerine kullanılmıştır. Burada kastedilen Rodos şövalyeleridir.

Bundan sonra padişahlara yaraşır bağış ve armağanlarla elçi Barla Kapudanı krala geri gönderdi. Ama kral ölmüş ve yerine, Mohaç'ta Sultan Süleyman ile yaptığı savaşta kaçarken suda boğulan oğlu Layoş Kral geçmiş idi. Elçi, bunun zamanında Budin'e vardı. Sonra da Sultan Selim sefere çıkmak üzere İstanbul'dan ayrıldıktan kısa bir süre sonra tauna tutularak öldü ve yerine Sultan Süleyman padişah oldu.

Yabancı Tarihçiler Sultan Süleyman Han İle Yapılan Barışı Şöyle Yazmışlardır

Hicri dokuz yüz elli dört tarihine rastlayan miladi 1544 (157) tarihinde Nemçe Kralı Ferdinand, saadetli Sultan Süleyman Han -Tanrı'nın rahmeti ve gufranı üzerine olsun- hazretleriyle barış yapmak istedi ve söz konusu tarihte, hükümdarlara yaraşır değerli armağanlarla ünlü bir elçisini İstanbul'a gönderdi. Bu elçi sekiz yıl Osmanlı başkentinde kalıp barış ricasında bulundu. Bu işte büyük güçlüklerle karşılaşarak çok sıkıntılar çekti ve ancak sekiz yıl sonra padişahı barışa razı edebildi. Barış koşulları şöyle idi :

Mademki Kral Ferdinand barış dileğinde bulunuyor, padişah tarafından barışa aykırı bir davranış olmasın ve her yıl saadetli padişahın başkentinde otuz bin altın nakit para olarak gönderilsin. Budin'de padişah tarafından Erdel voyvodalığına atanmış bulunan Yanoş Kralın oğlu Yanoş Zidmon (Sigismund) da, saadetli padişahın bağladığı barışa gereği gibi uyup aykırı bir davranışta bulunmasın.

Erdel beylerinin ileri gelenlerinden Batori Mikloş ile Melgiyor Blaş da aynı barışın kapsamı içine alınmışlardı. Bunlar, Budin Yanoş Kralın yönetimi altında iken ona ve saadetli padişaha itaat etmişlerdi; sonra Yanoş Kral ölüp oğlu Yanoş Zidmon küçük yaşta kaldığından, onun buyruğundan ve saadetli padişaha itaattan çıkmışlar ve Ferdinand Krala bağlanmışlardı. Kalelerinin ve ülkelerinin çoğu Erdel'de Sakmar ve Tokay semtinde ve Eğri çevresinde bulunduğundan hem kral oğlunun askeri, hem de saadetli padişahın sınır boyu kulları sık, sık buralara saldırır yağma ederlerdi, öyle ki nerdeyse hepsini birer harabeye dönüştürmüşlerdi. İşte bunlar da barış içine alınıp ülkelerine saldırılmaması sağlanmış idi. Aynı zamanda reayadan usulsuz vergi istenmemesi, gerek İslamlar ve

gerekse Nemçelilerce şart koşulmuştu. Artık iki taraftan da çeteler dolaşmasın ve krala bağlı olan ülkelere akınlar yapılmasın, sekiz yıl süre ile barış anlaşması yürürlükte kalıp her iki taraf da huzur ve düzen içinde kalsın denilmişti. Her yıl kralın güvenli elçileri eliyle otuz bin kızıl altının padişaha teslim olunması kararlaştırılmış idi. Barış belgesi padişah tarafından Arapça olarak yazdırılmış, Tercüman İbrahim adlı kişi padişah mektubu ile kralın elçilerine katılarak barışı berkiştirmek için Nemçe'ye gönderilmişti.

Bu sırada Ferdinand Kral Brankoborg (158) adındaki Nemçe kentinde bulunuyordu; oğlu Maksimilyan'ı tahtına aday yapmış ve ona taç giydirmek üzere idi. Tüm Hristiyan budunun ileri gelenleri toplantı halinde iken Tercüman İbrahim Efendi oraya vardı ve saadetli padişahın barış belgesini Ferdinand Krala teslim etti. Çok soğukkanlı ve ağırbaşlı bir kişi olan Tercüman İbrahim, padişahın tembih ettiğini dışında tek bir şey söylemedi. Sadece padişah ne buyurmuşsa onu iletmekle görevini tamamladı ve barışı gereği gibi perkiştirip yurda döndü. Orada bulunan Nemçe beyleri ve ileri gelenleri elçiyi çok beğendiler, ve «işte, yeryüzü padişahının örneği, kendi elçisidir» dediler.

**Sigetvar'ın Fethinden Sonra Sultan Selim Han
Zamanında Yapılmış Olan Barış Antlaşmasını da
Şöyle Yazmışlardır :**

Miladî 1567 tarihinde Sigetvar'ın fethi üzerinden bir yıl geçmişti. Türk askeri ile Erdel kâfirleri işbirliği halinde Eğri, Kaşe ve Tokay bölgelerini durmadan yağma ve tahrip etmekten geri kalmıyorlardı. Bir Türk dikmesi olan Erdel Beyi ve Yanoş Kral'ın oğlu Yanoş Zidmon, kral memleketinden Kardar ile Bornok ve on kadar kaleyi de çevreleri ile birlikte fethedip Erdel hükümeti topraklarına katmış, İslâm ve Erdel askeri tüm olarak kral memleketine galebe çalmış idi. Gerek çasar (imparator), gerekse öteki kâfir beyleri bu duruma çok üzölmüşler ve şaşmışlardı.

Bu sırada Türk padişahı Sultan Selim Han'ın yanındaki elçisinden çasara bir mektup geldi. Mektupta «saadetli padişah geniş ölçüde asker toplamaktadır, birçoğu başkente gelmiş bulunmaktadır, birçoğunun da belli yerlerde toplanması için ferman çıkarmıştır; yapılan incelemelere göre bu askeri Nemçe üzerine ve Macaris-

158) Nemce krallarının taç giyme yeri olan Frankfurt kenti olmalı.

tan'a gönderip bu ülkelerin altını üstüne getirmek niyetindedir» deniliyordu. Çasar Maksimilyan bu mektubu alıp durumu öğrenince hemen, Macar ya da Nemçeli olsun, bütün Hristiyan budunun büyüklerini bir araya çağırdı ve bu mesele üzerine uzun uzun görüşmeler oldu. Sonunda, her ne bahasına olursa olsun, saadetli dünya padişahının gönlünü alarak barışı sağlamaya karar verdiler. Bu amaçla İstanbul'a iki elçi yolladılar.

Elçilerden biri Eğri başbuğu olan bir Macar, ötekisi ise Nemçe ileri gelenlerinden ünlü bir kişi idi. Bunlar çok sayıda altın, gümüş ve benzerleri pek görülmemiş bağış, armağan, para gibi eşyalarla İstanbul'a vararak padişaha, vezirlerine ve devlet büyüklerine getirdiklerini sundular. Sonunda babası rahmetli Sultan Süleyman Han ile olan koşullar üzere, sekiz yıl süre ile ve her yıl otuz bin Macar altını verilmek şartıyla barış yapmaya razı ettiler. Erdel Bey'i Yanoş Zidmon da aynı barışın kapsamına girerek buna gereği gibi uymayı üzerine aldı. Ayrıca, her iki taraf da barış bağlandığı sırada elinde ne varsa sadece onunla yetinmeyi ve fırsat kollayıp daha fazlasını ele geçirmeye kalkışmamayı 'da karşılıklı olarak şart koştular; bundan böyle her iki taraftan da çete faaliyetinin durdurulmasını, asker ve top yollarını, halkın güvenlik ve esenlik üzere hükümdarlarına duada bulunmalarını belgelerle saptadılar.

Bu koşullarla bağlanan barışı gerek Sultan Selim Han, gerekse vekil ve vezirleri can ve gönülden kabul ettiler. Aynı sıralarda Kıbrıs üzerine asker göndermek hazırlıklarında bulunuyorlardı. Çok zaman geçmeden de Kıbrıs seferine giriştiler ve o bayındır adayı tümüyle fethettiler.

GARİP ESERLER ÜZERİNE

Yukarda elçilik ve elçilerden söz ederken Severin Kalesi'nin adı geçti. Eski zamanlarda bu kale yakınında ve yeryüzündeki akar suların en büyüğü olan Tuna Irmağı üzerinde çok garip, insan gücünün kavrayış kabiliyeti dışında kalan bir nitelikte taştan yapılmış büyük bir köprü varmış. Tuna suyunun azaldığı sıralarda bunun fil ayakları halâ görünür. Kimi gemicilerin buraya yanaştıkları ve üzerinde yiyip içerek âlem yaptıkları da olmuştur. Bununla beraber, köprüyü kim yapmıştır, ne kadar zaman önce ve hangi sebeple yapılmıştır? gibi sorular. eğer âleme ibret gözü ile bakan kimi devlet büyüklerinin aklına gelirse, yabancıların yazdıkları eski çağ tarihlerinde bulduğumuz şu bilgilerde cevabını bulacaklardır.

İsa peygamberin doğuşundan sonra 101 tarihinde Roma ülkesinde egemenlik süren Trayan adındaki imparator, büyük bir ordunun başında Tracya üzerine yürüdü. Kâfir dilinde Rumeli, Bosna, Üngürüs, Eflak ve Boğdan ülkelerine Tracia (Dacia) derler. O zamanlar bu ülkelerin başında Kabal adında bir kral varmış. Trayan bu kralı yenerek bozguna uğrattı. Sonunda, her yıl belli bir miktar mal vermek şartı ile barış yaptılar. Fakat kral sözünde durmadığı için imparator Trayan yeniden üzerine geldi ve yine kralı yendi. Bunun üzerine Kabal umutsuzluğa kapıldı ve kahrından kendi canına kıydı. İşte bu sırada imparator o büyük köprüyü yaptırdı. Amacı, bir kralın kendisine karşı bir daha ayaklanması ihtimalini ortadan kaldırmaktı.

Sözü edilen Trayan, tam kırk yıl imparatorluk makamını kirletti durdu ve Kral Kabal'dan sonra çok geçmeden canını cehenneme yolladı. Yerine Adrian adında bir dinsiz imparator oldu ve o büyük köprüyü bile bile, isteyerek yıktırdı. Çünkü Davia'lılar imparatorun ülkelerine saldırmaya başlamışlardı. Sözü edilen köprü ancak yirmi üç yıl ayakta kalabildi, fakat kalıntıları bugün de görülmektedir.

Üngürüs kalelerinin en büyüğü olan Budin'i kim kurmuştur diye merak edilecek olursa, bu konuda da yine yabancı tarihlerde şöyle denilmektedir :

Sinye (Çin) ülkesinden Atila adında bir sapkın ortaya çıkıp tüm Tracia ülkesini, Frengistan'ın iclerine kadar ilerleyerek kâfirlerin daha birçok kale ve kentlerini ele geçirdi. Budin'in bulunduğu yerde Şaykan Berye adını taşıyan büyük bir varoş vardı. Bu yeri çok beğendi ve oraya büyük bir saray ile sağlam bir kale bina edilmesi için kardeşi olan Budin adındaki kâfiri görevlendirdi. Kendisi ise, yine ülkeler yakıp yıkmak üzere yoluna devam ederek uzun yıllar uzak illerde doladı. Döndüğü zaman o ihtişamlı kaleye kardeşinin adı konduğunu öğrendi. Bunun üzerine hemen kardeşini kendi eliyle öldürdü ve Budin'i başkent edindi. Bir gece burnundan kan gelerek kötü canı cehennemi boyladı.

Atila 124 yıl yaşamış ve gerisinde altmış oğul bırakmıştı. Oğullarından her biri başka boy geçtiğinden yeryüzü uğursuz vücutlarından temizlendi.

Benim anayurdum olan, gönüller çekici Peçuy'a bunun da kurucusu Nemçe soyundan pis bir budun idi. Önce surlarını bina ederek içine oturanlar bunlardı. Sonra Macar budunun ilk kralı

Sende istevan ki bu sapkın kavim ona pek derinden saygı duyarlar Nemçelileri oradan sürüp çıkardı ve kendisi kentte beş büyük kilise yaptırdı. Peğuy, onların dilince «beş kilise» demektir. Sonradan, bu sapkın budunun ikinci kralı Pitor -ki istevan'ın kızının oğludur- Peğuy'un iç kalesinde şimdi Ulucami olan binayı kilise olarak yaptırdı. Çok geçmeden Macar budunu bu krala karşı başkaldırıp gözlerini oydu. Uç yıl sonra da öldü ve orada gömüldü. Şimdi hicri bin elli (1640 - 1641) tarihi olduğuna göre, o zamandan beri altı yüz yıl geçmiş bulunmaktadır.

**SOYLU VE ELİ AÇIK SULTAN, YUMUŞAK HUYLU
PADİŞAH, YANI SULTAN SELİM HAN'IN - TOPRAĞI
TEMİZ VE YERİ CENNET OLSUN - HÜKÜMDARLIĞI
ÜZERİNE**

Dokuz yüz yirmi dokuz (1523) tarihinde doğmuş, dokuz yüz yetmiş dört rubiyülevvelin dokuzuncu günü (24. IX. 1566) tahta çıkmıştır. Rahmetli öyle yumuşak huylu, doğru ve eli açık bir padişah idi ki, hükümdarlığı süresince kendisinden tek bir insan gecenmiş, bir karınca bile incinmiş değildir. Her zaman gönül sahibi nedimlere düşkün, gece gündüz onlarla düşüp kalkmaktan ve sohbet etmekten hoşlanırdı. Yani kendisi de bir gönül adamı olup yirmiyi aşkın ünlü ve güçlü ozan ile kapısı, öteki şehzadelerinkinden üstündü. Kimi kez kendisi de şiir söylemeyi denerdi. Meclislerinde güzel sesli ve güzel okuyan sanatçılar, birçok söz ve saz ustaları, ut ve tanbur çalanlar daima hazır bulunurlardı. Nakkaş Haydar gibi şakaları ve davranışları ile ölüyü bile güldürür, ağır başlı ve asık suratlı olanları gülmekten katıltır güçte birçok ün salmış kimseler, fıkra anlatıcılar ve maskaralar meclislerini sürekli olarak nege ve kahkahalara boğarlardı. Bütün bunlar için düzenlenen içki ve eğlence âlemleri ile kullanılan zevk ve sohbet araç ve gereçlerinin Cem ve Cemşid'e bile nasıp olmuş bulunduğunu bilen yoktur. Bunların yanı sıra padişah hazretleri bilginlerin ve din adamlarının dostu, şeyh ve yoksulların koruyucusu idi. Hak edenlere bağışları bol ve esirgemesiz, sanki ihtiyaç zamanında nimetler yağdıran bir bereket bulutu idi.

Vücut yapısı : Orta boylu yassı bağırılı, alını açık, kaşları ince, gözleri gök, elâ, sarıya çalar kumral sakallı, dilinde tatlı bir pelteklik ve kolunda pehlivanların bile çekemeyecekleri bir yayı çekecek güç vardı. Vücudunun yarı belden aşağısı uzun, gerdanı kısa, kafası yüksek, çok heybetli ve acaip idi. Nitekim usta ozan Yahya Bey rahmetli, Sultan Selim'i tasvir ederken şöyle der :

*Bir bakımda Hamza-ı sahipkıran
Şevketiyle kendiye benzer heman
Bakışı ayn-ı Ali gibi mehib
Cünbüşü Hızır Nebi gibi acib.*

Aşağıdaki beyit de o zamanın 'özanlarından birinindir ve Sultan Selim'in okçuluktaki gücünü anlatır :

*Haliyâ yayın çeken yok nitekim kavs-i felek
Gün gibi eller bilir lâzım değil anı demek.*

Şehzadeleri üzerine : Babasından sonra Osmanlı tahtını geçirenlendiren Sultan Murat Han, Şehzade Sultan Mustafa, Şehzade Sultan, Osman, Şehzade Sultan Süleyman ve adları tespit edilemeyen daha iki şehzade. Bunlar, Sultan Murat tahta çıktığı zaman Osmanlı yasasına ve geleneğine göre bu geçici dünyadan göç etmişlerdir.

ZAMANINDAKİ BÜYÜK VEZİRLER ÜZERİNE

Yüce sadrâzam Uzun Mehmet Paşa : Bunun hakkında ayrıntılı bilgi, Sultan Süleyman Han'ın vezirleri arasında verilmiş ve Sığetvar fethinde rahmetli padişahın ölümünü gizlemekteki yararlılığı anlatılmıştır. Sultan Selim'in padişah ordusuna gelişinden sonra yine sadrâzamlık makamında kaldı ve devleti o kadar büyük bir ustalıkla yönetti ki saadetli padişah gece gündüz kendini tamamiyla dünyanın zevklerine vererek devlet işlerini büsbütün vezirine bırakabildi. Sadrâzamlığı süresince onun icraatına tek bir insan karışmadı. Kendisi tam anlamıyla adalet ve insafli bir tutum içinde idi. Düşmanları 'bile, kendi akbara ve yakınlarını yüksek mevkiilere getirmekten gayri bir kusurunu bulamadılar. Mevkie getirdiği kimselerin, kişilikleri ve zamanın şartları bakımından gerçekten yetenekli ve yerlerini hakkıyla dolduracak nitelikte adamlar olduklarını düşmanları da itiraf ederlerdi.

İkinci Vezir Ahmet Paşa : Arnavut soyundan, eli açık ve iyilik yanı ağır basan bir devlet adamı idi. Süleyman Han hareminden kapıcıbaşılık ile çıkıp yenigeri ağası ve sonra Rumeli Beylerbeyi oldu. Sadrâzam Rüstem Paşa'nın Mihrimah Sultan'dan doğma kızı Ayşe Sultan ile evlendiğinden denklerinin kıskançlığını üzerine çekmişti. Bir kez Rumeli'ne serdar yapılmıştı, Ama ölümünden sonra kendisini andıracak değer de bir hizmette bulunmadı. Sadrâza-

ma bir tür kafa tutması yüzünden gözden düşerek ikinci vezirlikten çıkarıldı ve yerine Piyale Paşa getirildi. Kendisi üçüncü vezir yerine geçmek istemediğinden birkaç gün açıkta kaldı. Sonradan, Murat Han zamanında sadrâzam olup tam bir adalet ve insaf ile iş gördü. Hiçbir suçsuz adamı yerinden atarak kanına girmedi ve hiçbir zaman rüşvet alıp vermedi. Fakat ömrü yetmedi ve sadrâzamlığının altıncı ayında dünya dertlerinden kurtularak ahirete gitmek mutluluğuna erişti. Yüce Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun.

Vezir Kaptan Piyale Paşa : Hırvat soyundan idi. Harem-den kapıcıbaşılık ile çıkıp sonra Gelibolu sancağı ile kapudan oldu ve bu sıra kapudanlık ve beylerbeyilik şanlarını kazanarak tam on altı yıl o mevkide kaldı. Çok uğurlu ve yiğit bir adamdı. Birçok gazalarda ve fetihlerde bulundu. Aldığı yerlerden biri, Sakız adasıdır. Yalnız Cerbe adasının fethinde kırk, elli yelkeni yani gemiyi batırdı. Sonra Sultan Selim'in kızlarından Gevherhan Sultan'la evlendi ve bu nedenle Ahmet Paşa'nın üstüne çıkarıldı. Gerçek amaç, onu sadrâzamlığa hazırlamaktı. Fakat ecel daha çabuk davrandı ve Murat Han döneminde muradına erişmeden göçtü.

Tarihçi Ali Efendi, paşanın lağzından söyliyerek der ki, «uzun yıllar boyunca yüksek makamlarda yöneticilik yaparken, yalnız bir gün bir adamın kısas yoluyla idamına hükmettim. Ama sonra «nice günler bu yüzden uykumu ve rahatımı yitirdim» buyurmuş.

Kendi işi ve gücünde, her zaman bilgili adamlarla düşüp kalkmayı seven ve her bakımdan kötülüklerden kaçınan bir yaradılıştaki olduğu söylenen bir devlet adamı idi.

Vezir Zal Mahmut Paşa : Haremden kapıcıbaşılık ile çıkıp sonra Budin, Halep ve Anadolu beylerbeyliklerine erişmekle şanı yükselmiş, arkasından padişah kızlarından olup Rumeli beylerbeyi Hasan Paşa'nın dul kalan eşi Sultan ile evlenerek vezirlik mertebesine erişmiştir.

Rahmetli Şehzade Sultan Mustafa öldürüleceği sırada celatların pençesinden kurtulup padişaha doğru koşarken Mahmut Paşa yetişerek, pehlivanlıkta eşsiz bir adam olduğundan, şehzadeyi yıkıp altına almış ve bundan dolayı kendisi Zal sanına lâyık görülmüş, adalet ve cömertlikte ılımlı bir adamdı. Denkleri arasında sevilir ve saygı görürdü. Söylendiğine göre eşi olan sultan ile aynı gün hastalanırlar, hemen birbirleriyle helâllaşır kucaklaşarak ay-

nı anda ruhlarını teslim ederler. Böyle bir karı koca görülmüş değildir. Olay, aralarındaki sevginin büyüklüğüne yorumlanmıştır.

Lala Kara Mustafa Paşa : Bosna'dan kopma, Sokollu'nun soyundan vezir Hüsrev Paşa'nın kardeşidir. Haremden bölük ile çıkıp sonra şahsi kabiliyetleri ile küçük mir-i ahur arkasından çan-nigirbaşı ve çok geçmeden Safed sancakbeyliği ile saadetli padişaha lala olmuştur. Konya'da yapılan şehzadeler savaşında Sultan Selim'in saltanata geçmesi için çaba harcamıştır. Kendisi de bundan dolayı sadrâzam yapılacağını kesin olarak umarken «haris olan yoksun kalır» sözünün gerçek ve geçerli olduğuna tanık olmuştur. Bu olay, yukarda ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Ama Rüstem Paşa, kendisinin son derece fesatçı bir düşmanı olduğundan ona birçok üzüntüler çektirmiştir. Bir kez Pojega sancasına, bir kez Tımsıvar eyaletine sürülmüşken yine şanı yüksek şehzadenin yüce himmetiyle Van eyaletine verilmiş, oradan Erzurum'a geçmiş, arkasından Şam beylerbeyliğinde sekiz yıl kalarak sonunda vezir ve Kıbrıs'ın fethine serdar yapılmıştır. İran seferine de serdar olmuştur. İranlılar, ondan yedikleri dayakları hiçbir serdardan yemiş değildirler. Bunların ayrıntıları, Tanrı dilerse, ilerde yeri geldikçe anlatılacaktır.

Lala Tütünsüz Hüseyin Paşa : Haremden bölük ile çıkıp Pertev Paşa'nın akrabası olduğundan Pojega sancakbeyliğine erişmiştir. Buradan Kara Mustafa Paşa'nın yerine Sultan Selim'in lalalığına atandı. Ama kendisi çok cimri olduğundan, «adlar gökten iner» sözünün anlamına uygun olarak, «Tütünsüz» sanı, kendisine gökten inmiş idi. Saadetli padişahın tahta çıkışı sırasında lalası bulunduğundan Rumeli beylerbeyi oldu. Sonra vezirlik verildi, ama aşağılık yaradılıştı bir kimse olduğundan makamını hazm edemedi ve vezirlik şanını da berbat eyledi.

BU DÖNEMİN ÜNLÜ BEYLERBEYİ ÜZERİNE

Kapudan Ali Paşa : Osmanlı donanmasında şehit düşen Kapudan Ali Paşa, Edirne'de bir müezzinin oğlu idi. Dergah-ı ali kapıcısı olarak saraya girdikten sonra şahsi kabiliyetleri ile yükselerek önce çan-nigir, arkasından kapıcılar kethüdası, yeniceriağası, Ceza-yir beylerberi ve kapudan oldu. Yenilgiye uğrayan Osmanlı donanmasından üç fenerli baştardesi ile, sayıca çok üstün olan düşman donanmasına saldırdığında şehitlik rütbesine erişti. Çok cesur ve eli açık, soylu yaradılıştı, bilim ve sanat dostu, devlet büyükleri

arasında güzel konuşan, inancı ve huyu temiz bir adamdı. Sadece, taşradan gelip yetişmiş olduğundan, yabancısı diye padişah haremindeki büyükler katında kusur sayılan bu kadarcık bir ayıbı vardı.

Sofu Ali Paşa : Bosna kökenlidir. Haremden ağalık ile çıkıp sonra beyler arasına katılmıştır. Lala Mustafa Paşa'dan önce Sultan Selim'in lalası idi. Buradan Zülkadriye, Karaman, Halep Bağdat, Mısır ve Şam beylerbeyi oldu. Babacan ve teklifsiz davranışlarına eğilimli olduğundan, Araplar kendisine «Kilon» (?) adını takmışlardır. Yol kesen eşkiya ve hırsızlardan yakalanan kimi taze yiğitlere merhamet gösterir, bir daha yapmayacaklarına yemin verip onları salıverirdi. Halk onun bu davranışına güler, «hırsızın yeminine hiç güvenilir mi?» diye söylenir dururdu. Tanrıdan olacak, yemininde durmayanlar tekrar eline düşer ve onlara hak ettikleri cezayı verirdi. Fakat böyleleri çok az görülürdü. Bir garip hali daha vardı onun. İnsanların kim olduğunu tanımakta çok yavandı. Meselâ kimi kez oğlunu tanıyamaz, «sefa geldiniz, nereden geliyorsunuz» diye hatır okşardı.

Potur Hüseyin Paşa : Hersek'te Praça adlı kasabadandır. Haremden çarşnıgırlık ile çıkıp sadrâzam rahmetli Mehmet Paşa'ya bağlandı ve bu sayede beylerbeyi oldu. Van, Bağdat, Mısır ve Şam beylerbeyliğinde bulunmuş, arabulucu ve ılımlı bir adamdı.

Mahmut Paşa : Sultan Süleyman Han çağında Mısır Beylerbeyi Davut Paşa'nın ulufeci başısı idi. Sonra Mısır müteferrika-larından olup halkı dolandırarak cömerlik edermiş. Alacaklı olan-lar kendisine başvurdukça iki kat değerinde borç senetleri vermek-le onları avuturmuş. Sonra sadrazam Semiz Ali Paşa'nın desteği-yi-le sancakbeyi oldu ve oradan Yemen beylerbeyliğine yükseldi. Ye-men'de birçok zengin kimseleri öldürüp mallarını ahır ve borçlula-ra iki katıyla borçlarını ödemiş. İşinden alınıp İstanbul'a geldiği za-man kanun gereğince padişaha armağanlarını sunduktan sonra ve-zir ve devlet büyüklerini de doyurdu ve hemen o anda Mısır beylerbeyliğine lâıyk görüldü. Orada Yemen'deki gibi davranışlarda bulunmak istedi ve bazı suçsuz kimselere dadanınca, tüfekte öldü-rüldü ve halk da onun fenalıklarından kurtulmuş oldu.

Mehmet Paşa, Lala Mustafa Paşa oğlu : Rahmetli Lala Mustafa Paşa Kansugavri'nin kızı ile evlenmişti ve o zaman bu kadından adı geçen Mehmet Paşa dünyaya gelmişti. Çok cesur bir

yiğit olan bu genç, bazı sancakbeyliklerinde bulunduktan sonra Zülkadriye ve arkasından Halep beylerbeyi olmuş, bu yüksek makamda iken ölmüştür. Tamah ve zulümden uzak, geçici dünyanın şatafatına ilgi göstermez, zamanın uygun ve gönlü zengin, çelebi bir adamdı. Öldüğü zaman ancak bin altını bulundu. Halep halkı yıllarca ona matem tuttu. Boşalan timar ve zeameti her kim getirirse ona verirdi. Kendi içoğlanlarına verdiği ve kimseden para aldığı görülmemiştir. Fakat adamlarından yakınılsa, onları şiddetle cezalandırırdı. Geçici dünyayı bırakıp gittiği zaman henüz otuz yaşında bulunuyordu. Yüce Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun.

Abdurrahman Paşa : Tosya'dan gelmedir. Rüstem Paşa'ya tezkireci, sonra reis ve arkasından Rumeli'ye timar defterdarı oldu. Buradan Mısır defterdarlığına ve sonra Bursa sancakbeyliğine getirildi. Katı yürekli ve sert huylu bir kişi olduğundan eli açık ve iyi kimseler arasında «Rahman'ın düşmanı» sanı ile anılırdı. Sonra, talihin sevkiyle, Zülkadriye, arkasından Bağdat beylerbeyi oldu ve bu görevde iken geçici dünyadan göçtü.

Davut Paşa : Bostancıbaşılıktan sancakbeyliği verildi ve sonra Temeşvar eyaletine vali oldu. İyiliksever ve atak bir adam idi.

Rus Hasan Paşa : Kimi yerlerde valilik yaptıktan sonra Karaman beylerbeyi oldu. Sultanlardan biriyle evlenmişti. Ama güzel ve iyi anlamına gelen adı, kişiliğinin üstünde idi.

Murat Paşa : İçeriden yani Enderundan çıkıp Gazze sancakbeyliği yaptıktan sonra Yemen Beylerbeyi oldu. Yemen ülkesinde karışıklıklar çıkmasına meydan verdiğinden işten çıkarıldı, bundan sonra da hapse atıldı ve orada oldu.

Hadım Cafer Paşa : Bu da Rus kökenli olup Kıbrıs ve Tunus beylerbeyliğine getirildi ise de bu görevleri yapacak tarzda yetiştirilmiş değildi yani, denizcilikle ilgisi yoktu.

Derviş Ali Paşa : Denizcilikte pişmiş bir adam idi. Sadrazamanın himayesinde ve onun desteği ile Basra, Lahsa ve Bağdat'a vali olup burada vefat etti.

Arap Ahmet Paşa : Devlet tersanesinde gemi reisi iken sonradan alçaklara yâr olan talihin sevkiyle Cezayir daha sonra da Kıbrıs beylerbeyi oldu. Ancak Kıbrıs kulları, bu mevki kendisine çok gördüklerinden onu öldürdüler.

Mustafa Paşa : Arap Ahmet Paşa'ya denk birisi de bu Mustafa Paşa idi. Bitpazarı dellalı iken levent gemisine girip mal sahibi olmuş, zenginleşmiş ve böylece Trabulusgarp beylerbeyi iken ölmüş idi.

Osmanlı Devletinde beylerin, beylerbeylerin sonu alınamaz. Bunları tanıtmadan bir sonuç alınamayacağından burada bırakılması uygun görüldü.

DEFTERDARLAR VE NİŞANCILAR ÜZERİNE

Murat Çelebi ed - Defteri : Sultan Selim'in tahta çıkışında başdefterdar bulunuyordu ve bundan sonra da yerinde bırakıldı. Kendisi Kıldülbahr Hisarı (Çanakkale) ndan bir askerın oğludur. Nakkaş Ali adındaki defterdarın yanında çalışarak hazine kâtipliğine girdikten sonra iki kez Halep defterdarı oldu ve sekiz yıl bu görevde kaldı. Buradan Anadolu defterdarı ve sonunda başdefterdar olarak ölünceye kadar bu görevi yaptı. Zevkine düşkün, gece gündüz demeden yiyip içen ve eğlenen bir kişi olmakla beraber defterdarlık hizmetinde ve vergileri toplamada meslekdaşlarından üstündü.

Derviş Çelebi : Şeyh Baba Nakkaş'ın oğlu olup bölük ulufesi sahibi idi. Babasının adını taşıyan tarım ve çiftlikle uğraşırdı. Rahmetli Sultan Süleyman Han avlanmak üzere o bölgeye gittikçe «baba yemeği» diye Allah ne verdiyse hazırlar ve padişaha sunar-
dı. Saadetli padişah Derviş Çelebi'de kabiliyet görüp onu reisliğe atadı, sonra da defter eminliğine getirdi. Fakat yazı işlerinde pek yavandı. Sonra Halep defterdarlığına gönderildi ve altı yıl boyunca burada pek çok para topladı. Bir süre sonra Anadolu defterdarlığına yükseltildi. Sonunda başdefterdar olarak, ölünceye kadar bu görevde kaldı. Babacan bir adam, dervişliği yerinde, doğru ve dindar bir kişi idi.

Lâlezar Mehmet Çelebi : Bunun babası ve kendisi yeniçeri ocağından yetişmişlerdi. Budin'e defterdar olduktan sonra yüz bin akçe zeamet ile müteferrika oldu. Rüstem Paşa yeniden sadrazam olunca, Ahmet Paşa'nın adamlarındandır diye, zeametinin bir parçasını elinden alıp başka bir kimseye verdi. Uzun zaman böylece günlerini geçirdikten sonra Mehmet Paşa sadrazam olunca, ona, Arap ve Acem defterdarlığı diye anılan Halep defterdarlığını verdi. Buradan ayrıılıp İstanbul'a geldikte, ölen Derviş Çelebi'nin yerine başdefterdar yapıldı. Sultan Murat tahta çıktığı zaman başdefterdar o idi. Kalemî kuvvetli, sözüne bağlı, dindar ve aza yetinir bir adam idi.

Oğlan Memi Çelebi : Maktul Kara Ahmet Paşa'nın tezkiresi olup yüz bin akçe zeamete erişmişti. Rüstem Paşa bunun da zeametini yarıya indirmekle sözde Ahmet Paşa'dan öç almış idi. Memi Çelebi de Rüstem Paşa'nın vezirliği süresince padişah Divanı'na gitmedi ve büyüklerin kapısında hiç kimse kendisini görmedi. Rüstem Paşa'nın yerine Semiz Ali Paşa sadrâzam olunca, gadre ve zulme uğramıştır diye Memi Çelebi'yi reisülküttaplığa atadı. Sonra defter emini ve arkasından Anadolu defterdarı oldu. Doğru ve güzel yazar bir kişi olup ölünceye kadar bu görevde kaldı.

Lâlezar Mehmet Çelebi başdefterdar, Sümbül Efendi ikinci defterdar ve Memi Çelebi de Anadolu defterdarı olduklarında, bir söz ustası, aşağıdaki beyit ile üçünü bir yere getirmişti :

Lâlezarın Sümbül oldu hemdemi (159)

Ortaya yestehledi (160) Oğlan Memi.

Abdülgaffur Çelebi : Bursa tecimlerinden birinin oğlu idi ve kadı olup Tire müftüsü oldu. Rahmetli Durak Çelebi'nin öldürülmesi üzerine şehzade defterdarlığı ona verildi. Sultan Selim tahta çıktığında Anadolu defterdarı oldu. Sonra, kendi isteğiyle Bursa sancakbeyliğine gönderildi. Bursa'nın muhtesipliği ile ipek mukataası ve daha başka ufaklı, büyüklü gelirleri ona ısmarladı. Ölünceye kadar bu görevde kalan rahmetli, çok ikramcı ve mert bir adam idi.

Muharem Çelebi : Önce Temeşvar defterdarı idi. Sadrâzam Uzun Mehmet Paşa'nın adamlarından olduğundan, istemediği halde, ikinci defterdarlığa getirildi. Sonra sancakbeyliği isteyince, belki de Göle'den gelme olduğu için, Göle sancağına vali oldu ve ölünceye kadar bu görevde kaldı. Ashında ikramcı, sevilen ve sayılan bir devlet adamı idi.

SULTAN SELİM DÖNEMİNDEKİ NİŞANCILAR ÜZERİNE

Celâlzade Nişancı Mustafa Bey : Padişahın tahta çıkışı sırasında rahmetli nişancılık görevinde bulunuyordu ve ömrü sona erinceye kadar yerinde kaldı. Onun hayat hikayesi Sultan Süleyman Han dönemindeki büyükler arasında verilmiş idi.

159) Arkadaş

160) Pislemek, büyük abdestini yapmak.

Firuz Bey El Tevfiki : Saadetli padişah sancakbeyi iken Firuz Bey harem oğlanları hocası idi ve Bâli Çelebi diye göbek adı ile anılırdı. Sonra, «Gül ve Bülbül» yazarı Fazlı Bey ölünce, İstanbul'da bu göreve tam anlamıyla lâyık kimse bulunmadığından, Firuz Bey'e nişancılık yaptırdılar. Sultan Selim tahta çıkınca nişancılığa Celâlzade'nin atanması üzerine Firuz Bey açıkta kaldı ve müteferrika olup zeamet aldı. Bir süre sonra Celâlzade vefat edince nişancılık yine Firuz Bey'e verildi. Fakat yazıya dökme sanatında (inşâ) ustalığı olmadığından, birtakım alışılmamış sözcükler kullanırdı. Anlamları kendisine sorulunca, Ahterî ve Cevherî sözlüklerine bakarak cevap verirdi. Sonradan göz zaflığına uğradı. Sürekli olarak içer, sarhoş ve bitkin bir halde kalırdı. Hatta namuslu adamların meyhanesidir diye arasına koltuk meyhanelerine gider, içtiği şarabın etkisi ile dönüşte bir köşeye yıkılır kalırdı. Hizmetçileri oradan kaldırıp bir berber dükkânına ya da başka bir yere götürürler, sarhoşluğunun geçmesini beklerlerdi. Bu derece taşkınlığına rağmen yine de görevinden uzaklaştırılmadı. Fakat bir gün bazı yazıcılar ağır küfürlerle dolu bir yazı yazarak öteki padişah buyrukları arasında önüne koydular. Hiç farkına varmadan ona da tuğrayı bastı. Bunun üzerine kâtip'ler kâğıdı sadrâzama ilettiler. Bu yüzden işten atılarak kendisine emekli aylığı bağlandı.

Mehmet Çelebi : Rahmetli Nişancı Celâlzade'nin kız kardeşi ile Halep kadısı Pir Ahmet Efendi'nin oğlu idi. Yazıcıların en sivrilmişlerinden olması dolayısıyla, yukarda adı geçen Firuz Bey'in yerine nişancı oldu ve rahmetli Sultan Selim'in ölümüne kadar bu görevde kaldı. Asık suratlı bir adam olduğu için, zamanının adamları onun hakkında şöyle bir dize düzenlediler :

Hüsrevâ bir suratı gülmez kara yüzlü leke

Devr-i adlinde reva mı daima adın çeke (161).

Mehmet Çelebi'nin gerçi bilgisi yoktu, ama taşıdığı sanın gereğini yerine getirecek güçle idi.

SULTAN SELİM HAN'IN MUTLU ZAMANINDAKİ ÜNLÜ BEYLERİN KİMLERİ ÜZERİNE

Bu yüksek sınıftan olan beyler o kadar çoktur ki sadece sayılmalarına bile imkân bulunamaz. Fakat akli başında olan kim-

161) Tuğrayı çeksın.

seler şunu da bilirler ki, her eyaletin ve her uçboyunun beyleri ile bunlardan her birinin sınır boylarındaki gazaları eğer öğrenilmişse, ancak çağdaşlarınca öğrenilebilmiştir. Yoksa, bunların hepsini ayrı ayrı şimdi anlatmak, sekizinci gök katının yıldızlarını saymaya kalkışmak gibi mümkün olmayacak bir iş olur.

Meselâ, ümeradan kaptanpaşalar bölümünde nice komutan gelmiş ve bunlar nice savaşlar kazanmışlardır. Yine Mısır'da çağların kolay kolay yetiştiremedikleri büyük ümera; Şam, Halep ve daha başka Arap ülkelerindeki komutanlar ve yöneticiler; kendilerine yazılan yazılarda «Cenab» diye seslenilerek yüceltilen Kürt beyleri; Erzurum, Van, Bağdat, Şehrizur, Yemen, Aden, Cezayir, Tunus ve Trablus eyaletlerindeki; Rum illerinde özellikle daha önceki padişahlar tarafından verilmiş ahidnamelerin sahibi bulunan Evrenoslu, Mihallı, Turhanlı ve Malkoçlu beyleri; bunların şanlı gazaları, yetki ve güçleri, her biri beşer yüz ve biner ve bini aşkın yarar ve gözü pek yiğitler saklayıp padişah uğruna harcadıkları çabalar ve gösterdikleri fedakârlıklar; ne yazık ki böyleleri artık görülmez olmuş, zamanımızda bunlara denk tek bir kişi bile kalmamıştır. «İşten atılma» denen belâ ile rüşvet denen uğursuz nesne, bu gibilerin hepsini bir yana itmiş, yok edip vücutlarını yeryüzünden silmiş götürmüştür. Böyle olduğu içindir ki, rahmetli Ali Efendi, Selim Han dönemindeki ümeradan yalnız üçünü yazmakla yetinmiştir. Ben fakir de, uğur ve bereket getirsin diye, yetmiş olduğum Budin uçbeylerinden yalnız birkaçının sözünü edeyim :

Derviş Bey : Ramazanoğulları ailesinden Piri Paşa'nın oğludur. İyi hali, ulu gönüllülüğü ve eli açıklığı ile zamanının eşsiz bir insanı idi. Avcılıkta tüm avcılardan üstündü. Babasının sağlığında Tarsus beyi iken bir yılda kethüdası, doğancı harcamaları diye on bin sağ akçe muhasebesine yazmıştı. Başka işlerdeki tutumu hakkında da bununla karşılaştırılarak bir yargıya varılın...

Sarı Ali Bey : Tur Ali Bey de denir. Uzun süre Sigetvar sancakbeyliğinde bulundu. Buyruğu altındaki yedi, sekiz yüz kişi ile birlikte bin adamı aşkın bir insan gücüne sahipti. Aralıksız düşman topraklarına akın etmeye can atan büyük bir komutandı. Sınır bölgesindeki düşman topraklarında bulunan köylere boyun eğdiren o idi. Birçok kale ve palankaları üşüntü ile fethettiye de, barış zamanı olduğundan elde tutmayıp yakmış ve yerle bir etmişti. Zamanımızda İslâm sınırboyunun sağlam bir kalesi olduğu gibi o

zamanlarda da kafir ülkesinin kilidi yerinde olan Kaniye Kalesi' nin varoşunu yakıp çok ganimet toplamış, sayısız tutsak alarak getirmişti. Hatta o sırada Peçuy'da rahmetli babama konuk olduğunu, henüz küçük bir çocuk olan beni kucağına alıp sevdiğini ve elindeki esirlerden birini armağan ettiğini halâ hatırlarım. Sonra, kapısı mükemmel, gücü ve yeteneği yerindedir diye Acem seferine gitmekle görevlendirildi ve Çıldır beylerbeyi olup orada geçici dünyadan göçüp gitti.

Arslan Bey : Sarı Ali Beyzade Tur Ali Bey'in oğludur. Her ne kadar Arslan Bey, Sultan Murat Han dönemi beylerinden ise de babası dolayısıyla buraya yazılmıştır. Rahmetli babası ile Çıldır' da beraber iken sancakbeyi ve beylerbeyi de olmuştu. Babasının ölümünden sonra babasının kulları ile yine Budin uçboylarına dönmek istedi ve Yanık Kalesi'nin fethi sırasında Hatvan Kalesi içinde yetmiş günden fazla kuşatılmış kaldı. Koca Sinan Paşa, sadrazam ve serdar olunca ona Hatvan Sancakbeyliğini verdi. Sonra, Sultan Murat Han, Eğri Kalesi üzerine yürüdüğü sırada yine Hatvan Kalesi içinde kuşatılmış kaldı; iki ay süre ile kendisine imdat gelmediğinden kâfirler galip geldiler. Bu sırada, yanındaki gazilerin hepsi ile birlikte o da şehitler kervanına katıldı.

Kılıç kullanmakta son derece usta bir yiğit idi. Bu bakımdan babasına üstünlüğü vardı denebilir. Yalnız biraz da keyfine düşkün idi.

Kara Ali Bey : Çoğu kez İstoni Belgrad ve Estergon'a vali olurdu. Kişi olarak Ali ve Hamza (162) gibi bir yiğit idi. Bilim ve sanatta sağlam ve denklerine üstündü. Ancak zamanının beyleri' gibi kapısında çok adam saklamazdı. Kendi ağzından işitmişimdir: «On beş yıl İstoni Belgrad'da valilik yaptım. Bu arada bir, iki kez de görevden ayrıldığım ve yer değiştirdiğim de oldu. Bir yıl ganimet malları ile ürün gelirlerini hesap ettim, toplam yetmiş bin kuruşa yükseldi. Aynı yıl kardeşim kâfir eline esir düşmüştü. Onun kurtarılması için otuz bin kuruş değerinde esirler verdim; yoksa gelirim yüz bin kuruş bulurdu» dedi.

Kara Ali Bey ile birlikte Estergon'da kuşatılmış idik. Yalnızda düşmana ok atarken tüfek mermisi ile vurulup şehit oldu. Yüce Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun.

162) Halife Hz. Ali ile Muhammet Peygamberin amcası Hamza.

Kara Ali Bey, öteden beri Bec Kalesi'nde otururdu. Ester-gon'un kuşatılmasından önce Serdar Mehmet Paşa'dan izin alıp evine gitmişti. Düşman kaleyi kuşatınca iki gün içinde Budin'e geldi ve buradan bir iki tekne alıp kâfirlerin Estergon'daki ok meydana kurdukları tabyasını basarak birçok kâfiri kırdı. Sonra yine Gaza boğazında kurdukları tabyalarına saldırarak orada da birçok-larını öldürdükten sonra düşmanın gözleri önünde Estergon Kale-si'ne girmişti.

Rahmetlinin herkesçe takdir olunan üstün başarıları yalnız bu kadar değildir. İstoni Belgrad beyi iken Vespirimli ile Madajad oğlu'nun binlerce kâfirin başında onu pusuya düşürmeleri, fakat bozguna uğramaları; yine Estergon beyi iken Uyvar kâfirlerini pusuya çekerek çoğunu kılıçtan geçirmesi ve daha birçok gazaları gibi olayları ayrıntıları ile değil, özetle bile anlatmak için bu kısa kitapta yer bulmak imkânı yoktur.

Pirsiz Ali Bey : Bu da o zamanki beylerin en ön sırada gelenlerinden. Sürekli olarak kapısında yedi, sekiz yüz adam sak-lardı. Kapısında çok ünlü ve iş görmede eşsiz adamlar bulunurdu. Kırkar, ellişer, yetmişer, seksener at ve adam besler voyvodaları vardı. Çoğu kez Fülele, Sonluk ve Gole sancaklarına sahipti. Sarı Ali Bey'den sonra Sigetvar sancağı da ona verilmişti. Ancak, zevk ve sefaya düşkündür. Sürekli olarak şöenler düzenleyip bol bol ye-dirip, içirirdi. İleri gelen adamlarının tamamı beraberinde oturur, şöenler haftalarca sürerdi. Voyvodaları durmadan akınlara çıkıp gaza ve talandan geri kalmazlardı. Kimi kez meclisinde beş, on bin kuruş değerinde at, ev eşyası, esir, giysi ve kumaş gibi çok sayıda çeşitli armağanlarda bulunduğu olurdu.

Budin'de öldüğü zaman ben de orada idim. Bıraktığı eşyaya bir kız kardeşinin oğlu mirasçı oldu. Sancak hevesiyle eşyalarından birçoğunun alıkoyduktan sonra, çok ucuza ve cömertçe elden çıkarıl-malarına karşın, yalnız dellallar eliyle satılan eğer takımları, ev eşyası, kap kaçak, altın ve gümüş takımlarının geliri kırk, elli bin kuruşu aştı dediler.

Ferhat Bey : Bu, Budin'de şehit düşen rahmetli Ferhat Paşa'dır. Zamanın ümerasından olan Ferhat Bey, Murat Han döneminde Bosna beylerbeyliğine getirildi. Benim dayım idi. Bu sebeple yaptıklarının çoğunu yakından bilirim.

Sadrâzam Uzun Mehmet Paşa'nın dayısının oğlu olup Sadrâzâmın sağlığında ulufecibaşı idi. Sonra Kilis sancağına vali oldu. Osmanlı donanmasının yenilgisi sıralarında bu sancakta bulunduğundan Venedik'e bağlı olan Zadra adlı büyük kale yakınındaki Zemunik, Özren, Brodin ve Trogir kaleleri ile daha başka kimi kaleleri fethedip defalarca düşman askerlerini bozguna uğratmış idi. Sonra, Venedik ile barış yapıldığında iki devlet arasındaki sınırı tespit etmiştir ve hâlâ bu sınır düzeni yürürlüktedir.

Zamanımızda beyler, ilgisizlikleri dolayısıyla Müslümanlar arasında saygınlıklarını yitirmişler ve sözleri de geçmez olmuştur. Kâfirler arasında da saygı görmediklerinden, Frenklerin çok saldırgan duruma geldikleri bir gerçektir. Bu bakımdan da Ferhat Bey'in Osmanlı Devletine büyük hizmeti geçtiği muhakkaktır.

Yine Uzun Mehmet Paşa'nın sadrâzamlığı zamanında Ferhat Bey, Bosna sancağına atanmış idi. Hatta yedi yüz tam bayrak ile iki yüz kurt postu ve kurt başlıklı «Deli» adını taşıyan levent ve iki, üç yüz adam ile sancağına girdiği olurdu. Bosna'da da nice fetihleri başardı, defalarca kâfirleri bozguna uğratarak nice ülkelerini talan etmiş, hatta Murat Han tahta çıktığı sırada Hırvat paşası olan Oşpergar adındaki melunun başını kesip oğlunu esir etmiş idi. Murat Han'ın saltanatı döneminde İstanbul'a ilk gelen esir ve başlar bunlardı. Saadetli padişah generalin oğlunu kendisine bağışladı. Onu, otuz bin nakit altın para ve yüz tane Müslüman esiri karşılığında salıverdi. Banaluka'da olan camiini bu para ile yaptırmıştı.

Ferhat Bey, Osman Paşa'nın serdarlığı zamanında Bosna'dan alındı ve Tatar Hanı Mehmet Giray'ın ayaklanması sebebiyle Kefe komutanlığına atandı. O sıralarda biraz sağlığı bozulur ve kendi gazalarında kâfirden aldığı kullarından sekiz yüzünü bir çırpıda salıverir. Bunların hepsi Kefe kadısından azat belgesi alırlar. Bu kullarından her biri de köle ve cariye, hadım ve maiyet sahibi idi. Bu sırada adamlarından Râstem Voyvoda denen Çerkez, ölüm döşeğine düşen Ferhat Bey'in eşyalarını defter ettirdi. Yalnız üç yüz kölesi bulundu. Öteki mal ve mülkü bu ölçüye göre düşünölsün. Daha başka gazalarına ve yaptığı işlere bu kısa kitapta yer vermek imkânı yoktur.

SULTAN SELİM HAN DÖNEMİNDEKİ KİMİ

ÜNLÜ BİLGİNLER ÜZERİNE

Beşiktaşlı Yahya Efendi : Trabzon'da dünyaya gelmiştir. O sıralarda rahmetli Sultan Selim, Trabzon'da vali bulunuyordu. Soylu oğlu Sultan Süleyman henüz bir bebek idi. Yahya Efendi'nin annesi her zaman saraya girmeye izinli idi ve böylece Sultan Süleyman hazretlerini emzirmek mutluluğuna erişmişti. Sonra Yahya Efendi büyüyerek eğitim ve öğrenimde eşlerini geçti ve müftü Ali Çelebi'nin hizmetine girip yükseldi. Semaniye müderrisliği gibi önemli bir ilmiye mertebesine eriştikten sonra, eski hukuku tazelemeye hak ettiğini sanarak, padişaha bir tezkere yazdı. Fakat Sultan Selim, «hükümdarlarda vefa olmaz» sözü uyarınca bundan alındı ve bunun sonucu olarak Yahya Efendi görevinden alınarak kendisine altmış akçe emekli aylığı bağlandı.

Böylece Yahya Efendi, büyüklerin kapısına gidip gelmekten kurtularak Beşiktaş kıyısında kendisine bir yer edindi. Burada gece gündüz ibadetle uğraşırdı. Ziyaretine gelenlere bütün varını yoğunu ikram eder oldu. O çevrede birçok ağaç dikti ve aşıladı. Gün geçtikçe kerameti meydana çıkmaya başladı. Öyle oldu ki, evi büyük ve küçük insanlarla dolup taşıdı. Arka arkaya bağış ve adaklar gelerek mescit, tekke, medrese ve hamam yaptırdı. Hatta halk, bu kadar çok para harcadığını görünce, define bulmuştur dediler. Halbuki, aza yetinme hazinesi öyle bir tükenmez define-dir ki buna erişenler hiçbir zaman yoksulluk görmezler.

Molla Mehmet : Babası Abdülvahhab, dedesi Abdülkerim'dir. Bilginler arasında Abdülkerimzade diye ün kazanan büyük bilgin-dir. Atası Abdülkerim, Sultan Mehmet Han döneminde kazasker olmuştu. Babası Abdülvahhab Sultan Selim Han zamanında defterdar idi. Kemalpaşazâdenin yetiştirmesi olup Halep, Mısır ve Şam kadılıklarından sonra Bursa'ya kadı ve buradan da Anadolu kazaskeri olmuştur. Altı yıl bu yüksek mevkide kaldı. Aslında eli çok açık, ikramcı, bulsa bir saatte bin adamı aramağanlara boğmak onun katında bir damladan bile az bir değer taşırdı. Dokuz yüz altmış beş yılı ramazanının Kadir gecesinde (31.X.1558) bu dünyadan göçtü.

Molla Muslihüddin : İlim ve marifetin bostanı, erdemlik bağrının bahçıvanı, ünlü ve tanınmış Bustan Efendi'dir. Padişahın öğ-

retmeni Hayreddin Efendi'nin yetiştirmesi olup birkaç medresede erdemlik yayarken zamanın gereklerine uyarak kadere boyun eğmiş ve kadı olarak bazı kasabalara gitmiştir.

Güvenilir kimselerden öğrenildiğine göre, bir gün rahmetli padişah «din bilginleri arasında fetva işlerini yapabilecek yetenekte kaç kişi vardır?» diye şeyhülislâm hazretlerinden sorar. Böylelerinin çok az sayıda olduğu karşılığını alınca, «ülkemdeki kadılıklarda, müftülüklerde ve daha başka görevlerde bulunan bilginler arasında bu görevi yapabilecek birkaç adamın seçilip başkentimize gelmelerini istiyorum» diye buyurdular. İşte Mevlana Muslihüddin bu buyruk üzerine İstanbul'a gelen yedi sivrilmiş bilgininden biridir. Bundan böyle o, kimi medreselerde, Bursa kadılığında, Edirne ve İstanbul kadılıklarında dört yıl boyunca bulunduktan sonra Anadolu kazaskeri oldu. Rahmetli Çivizade'nin vefatı üzerine Rumeli kazaskerliğine geçti ve beş yıl da bu yüksek mevkiye görev yaptı. Dokuz yüz yetmiş yedi yılı mübarek ramazanının son on gününden birinde (26, II-8, III 1570) her zaman dostlarına gizli sırrını söyler, «ölümüm Ramazan sonlarında ve gömülmem Kadir gecesinde olacaktır» derdi. Gerçekten de öyle oldu. Çok iyi hal ve dindarlığı, her hafta bir hatim indirmesi (163), birçok kerameti ve ermişliği halkın dilinde dolaşır dururdu.

Molla Cafer Efendi : Şeyhülislâm ve bilgin Kur'an yorumcusu (müfessir) Ebussuud Efendi rahmetlinin amcası oğlu ve Sultan Mehmet Han döneminde şeyhülislâm olan Sun'ullah Efendi rahmetlinin babası idi. Molla Şüca Efendi'nin yetiştirmesi olup birkaç medresede ders okuttuktan sonra Şam'a kadı oldu. Aradan altı ay geçince Anadolu kazaskerliğine atanıp altı yıl bu görevde kaldı. Sonra yüz elli akçelik ulûfe ile yetinip gece ve gündüz ibadetle uğraşırken dokuz yüz yetmiş yedide (1569 - 1570) vefat etti. İnancında gayet sağlam, doğru, dindar ve aza yetinir bir molla idi. Yüce Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun.

Molla Ataullah : Alemin sığınağı olan padişahın öğretmeni idi. Aydın sancağının Birgi adındaki kasabasındandır. Mesleği gereği Rüstem Paşa Medresesi müderrisliğine eriştikten sonra şehzadeye öğretmen olarak atanmıştı. Saadetli padişah tahta çıkmakla dünyaya şeref verdikleri zaman, adı geçenin değeri günden güne yükselerek beş yıl kadar bir süre boyunca bilginlerle büyüklerin başvurdukları makam haline geldi. Rahmetli Ebussuud Efendi'den

163) Kur'anı başından sonuna kadar okuyup bitirmek.

okuduğu halde, ona saygı ve ikramda kusur ettiğinden galiba bedduasına da uğradı. Dokuz yüz yetmiş sekiz yılı safer ayında (5. VII - 2. VIII, 1570) öldü. Cenaze namazını yine şeyhülislâm kıldırdı. Namaz sırasında Ebussuud Efendi'nin mübarek yüzünde hafif bir sevinç belirtisi görüldü derler.

Kimi ahabplarının anlattıklarına göre Ataullah Efendi, ölümünden birkaç gün önce bir düş görür : Bilgin büyüklerin en ileri gelenlerinden oluşan bir mecliste kendisi onur yerinde otururken, hırkası sırtında ve asası elinde ermiş kılığında biri içeri girer ve «kalk, meclisten git be hey edebini unutmuş adam» diye üzerine yürür. Bu garip hal üç kez tekrarlandıktan sonra yerinden kaldırır. Kim olduğunu oradakilerden sorunca, «şeyhülislâm hazretlerinin saygı değer babası İskilipli Şeyh Muhyiddin-i Yavsidir» cevabını alır.

Ama Molla Ataullah gerçekte dindar, iyi yolda, ibadet, yakınlarına saygı ve bunların ilerlemeleri için elinden geleni esirgemez mübarek bir kimse idi.

Molla Alaeddin : Babasının adı Mehmet'tir. Molla Alaeddin, olağanüstü erdemliğe ve bilgiye sahip bulunan rahmetli Kınalızade Ali Efendi'dir. Çeşitli bilimlerde denklerinin üstüne yükselmiş, özellikle nazım ve inşa da mükemmellik derecesine erişmiş bilgin bir yazar idi. Bilad-i Selase'ye (164) sıra ile kadı olduktan sonra Anadolu kazaskerliğine geçti ve bu makamda iken 979 tarihinde Edirne'de (1569 - 1570) siyatikten öldü. Eğer ömrü yetseydi kuşkusuz şeyhülislâmlığa yükselir ve birçok ilmi eserler yazardı. Ebussuud Efendi, Muhaşşî Sinan Efendi ve Bostan Efendi gibi çok sıvrılmış, üstün yetenekte bilginlerin çağdaşı olduğundan, bunlar arasında onun ışığı pek yayılamadı. Yoksa onlara denk olduğuna, hatta birçok bilimlerde onlardan daha da üstün tutulduğuna şüphe yoktur.

Molla Mehmet Çelebi ve Ahmet Çelebi : Bunlar, bilginler arasında iki kardeş diye anılırlardı. İkisinin de bilim dereceleri orta çapta idi, ne yavan, ne de derin bilgin idiler. Mehmet Çelebi, Süleymaniye müderrisliğine yükselince öldü. Ahmet Çelebi de Sultan Selim medresesindeki görevinden alındığında, henüz kardeşinin ölümünü öğrenmeden vefat etti. Şakacı, çok konuşkan, tatlı dilli, meclise neşe katan bir adamdı.

164) Üçkent : Üsküdar, İstanbul ve Galata kadılıkları. Bilad-i hamse ise Filibe, Şam Mısır, Bursa, Edirne kadılıklarıdır.

Anlatıldığına göre, Ahmet Çelebi yakınlarını ziyaret için Konya'ya gittiğinde orada oturan ve şeyhler arasında büyük ünü olan, ermişliği gibi şakacılığı da olağanüstü derecede bulunan Ezelizade ile dost oldu ve günlerce onunla vakit geçirdi. Bir gün şeyh hazretlerine açılarak, nefesine mağlup olduğundan, tazeler karşısında kendini kaybettiğinden yakınır. Şeyh hazretleri de şöyle cevap verir. «Tazelerin ruhlar âleminden ayrılmaları yakın olduğundan, elbette ki birbirini özleyen ruhlar, ayrılması yakın olana meyletmek zorundadırlar. Nitekim gurbet elde olan bir kimse bir hemşehrisini bulunca, elinde olmayarak onunla sohbet etmek arzusununu gösterir». Bunun üzerine Molla Ahmet itiraz edip der ki, «o halde yaşları küçük olan çocuklara meyletmemenin sebebi nedir?». Şeyh hazretleri de «gurbet elde arzulanan, ancak kendi yurdundan haber getirmek gücünde olan hemşehridir; yoksa kendi yurdundan habersiz ve işi sadece oyundan ibaret olan bir hemşehri değildir». Övülecek niteliklere sahip olan molla, bunun üzerine şu soruyu ortaya atar : «O halde, çirkin kılıklı tazelere ruhumuzun akmaması nedendir?». Şeyh hazretleri işe şöyle karşılık verir : «Çünkü ruhlar âleminden haber alma, zorunlu olarak ruhların şanındandır», «Onlara bizim ruhumuzun meylî olmadığı nedendir?» sorusuna da şeyh hazretleri der ki, «Benim ruhum ne acaip diye buyurursunuz. Mesela, mahallenizdeki tazeler ile cüzzamlılar mahallesindeki tazeler bir midir? İkisi de hemşehrîniz, ama onlara meylî kabil midir? Sözü'n kisası, burada hemen yüce Tanrı'dan temiz kalp dilemek ve insanı kötülüğe iten şehvet konusunda da utanma duygusu rica etmektir» diye sözü bağlar.

Molla Abdülkerim : Babası Mehmet, dedesi Şeyhülislâm Ebussud Efendi hazretleridir. Büyük babasından okudu. Onun öz oğlu gibi tutularak, ilkin elli akçe ile müderris oldu ve sonra yedi, sekiz yıl içinde Süleymaniye müderrisliğine yükseldi. Çok terbiyeli, erdemli, yaradılıştan güzel konuşur, hakka bağlı ve güzel yazmaktan olgun bir adamdı. Fakat feleğin şaşı gözü, onun bu kadar çabuk yükselmesini çok gördü ve yaşı henüz otuza varmadan ömrünün tomarını büküp dürdü. Yüce Tanrı ona rahmet eylesin.

SULTAN SÜLEYMAN HAN VE SULTAN SELİM HAN ZAMANLARINDAKİ HEKİMLER ÜZERİNE

Molla Hekim Sinan : Kimi hastanelerde başhekim iken Sultan Selim Han için Trabzon'a yollanmıştı. Sultan Süleyman Han döneminde hekimbaşılık yaptı. Dokuz yüz elli bir (M. 1544 - 1545) tarihinde ölünce yaşı yüzü aşındı.

Molla Hekim İsa : Çok usta ve tedavide güçlü bir hekim idi.

Molla Hekim Osman : Acem ülkesinden gelerek Selim Han döneminde Hassa hekimleri arasına katılmıştı. Doğru, dindar ve güçlü bir hekim olarak ün kazanmıştı.

Molla Hekim İshak : Hristiyan iken felsefedeki derinliğini göz önünde Tokatlı Molla Lütüfî'den mantık ve astronomi okudu. Sonra kelâmı incelemeye koyuldu ve İslâmîliğin gerçek din olduğu fikrine vararak, içinden gelen bir dürtü ile parmağını kaldırarak Müslüman oldu. Bundan sonra tıp bilimini bırakıp İmam Muhammed Gazalî'nin eserlerine kendini verdi ve İmamîâzama dayanan Fıkıh-ı Ekberî'nin yorumunu kaleme aldı. Kitap ve sünnetle dine bağlandı, ama tasavvufu benimsemedi.

Hekim Bedrettin Mehmet : Babasının adı Mehmet'tir ve kendisi «Kaysunî» adı ile tanınır. Mısır'da doğdu. Tıp öğrenimini bitirdikten sonra Osmanlı başkentine geldi ve saray hekimleri arasına katıldı. Zamanla yükselerek hekimbaşı oldu ve otuz yıl bu görevde kaldı. Saadetli padişah damla (nikris) hastalığına tutulmuştu. Şiddetli ağrıdan gözüne uyku girmez ve yerinden oynayamaz olmuştü; haykırısları saray halkını uyutmazdı. Adı geçen hekim bir ilâç yapar ve padişahın acılarını dindirir, padişah da rahata kavuşurdu. Bunun üzerine güzel armağanlar ve değerli kaftanlar ile ödüllendirildikten başka, adamlarına dağıtılması için kimi kez elliser, altmışar ve kimi kez de yüzer akçe gündelik çıkarılır ve kendisine verilir. O da gerek yeni, gerek yaşlı öğrencilerine vermekle pek çok kimseyi kendine bağlamıştı. Hatta rahmetli kocayınca, padişah katında o kadar saygı gördü ki, büyük vezirlerin yaya olarak yürümek zorunlu bulundukları yerden babühümâyun'a kadar at üstünde gelip gitmesine izin verildi. Fakat, alın yazısındaki ecel gelip çattınca, ne hekimliği, ne hastaları iyileştirme gücü ve ne de zamane padişahının iltifatları bir işe yaradı, Selim Han'ın tahta çıkışı üzerinden iki yıl geçtiğinde geçici dünyaya veda etti. Yüce Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun.

Hekim Ahmet Çelebi : Yukarda sözü edilen Hekim İsa'nın oğludur. Çok erdemli ve hekimlikte tam anlamıyla olgunluğa erişmiş bir bilgin idi. Süleymaniye Camii'nde açılan Tıp Medresesi müderrisliği altmış akçe ile kendisine verildi. Ancak çok yaşayamadı ve ecel hastalığına ilâç bulamayarak aynı tarihte geçici dünyadan ayrıldı. Yüce Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun.

SULTAN SÜLEYMAN HAN'IN MUTLU ZAMANINDA VE SULTAN SELİM HAN DÖNEMİNDEKİ BÜYÜK ŞEYHLERİN ÜNLÜLERİNDEN KİMLERİ ÜZERİNE

Şeyh Alaeddin : -Sırrı aziz olsun- Karaman'da Aksaray kasabasındandır. Ermişliği ve kerameti görülen bir veli idi. Şeyh-i Ekber hazretlerinin «Anka-yı Mağrib» adlı kitapçığını yorumlayarak burada onun gizli harf simgeleri kılavuzluğu ile dokuz yüz kırk (1533 - 1534) tarihinde adının ilk harfi «ayn = 3) olan şeyh (kendisi) ile yine adının ilk harfi «sin » olan şanlı padişahın, adının ilk harfi «kaf = «ve son harfi «he = » (Konya) olan kentte buluşacaklar diye açık olarak yazdığını göstermiş ve Sultan Süleyman, Bağdat seferine giderken Konya'da buluştuklarında o kitapçığı yorumu ile birlikte padişaha armağan etmiş ve ikimizin bu buluşmamızı Hazret-i Şeyh böyle yazmış diye göstermişti. Daha birçok kerametleri görülmüş ise de bu kitapta onlara yer vermek imkânı bulunamamıştır.

Şeyh Abdülkerim : İmamzade adındaki büyük hocadan okumuş, Küçük Ayasofya Camii'nde vaazlarıyla sıvrılmış derin bir bilgin olduğundan, padişah tarafından fetva vermeye yetkili kılınmıştı. Erbain'e (165) girdikçe mezara benzer bir kuyu kazdırır, buraya girerek ibadet ve perhiz ederdi.

Şeyh Arif - bî'llah Mahmut Çelebi : Öğrenimini Kırım'da yapmış ve Seyyit Ahmed-i Buharî -yüce Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun- hazretlerine bağlanmıştır. Bir süre de Şeyh Abdullah-i ilahî-i Simavî hazretlerinin meclislerine gidip gelmiş ve onun mübarek nefesinden yararlanarak iyücelmiştir. Ağır başlı, terbiyeli ve isteklilerin gönlünü çekici bir ermiş idi.

Şeyh Ebu Saîd : -Yüce Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun- Acem ilinden gelmiştir. Sadrâzam Semiz Ali Paşa kendisine çok inanmıştı. Yüz akçe ödenek bağlanarak ödüllendirildi. Fakat aşırı derecede işkilli idi.

Anlatıldığına göre bir gün Ali Paşa kendisine bir samur kürk gönderir. Fakat o, bunu kabul etmekten son derece titizlikle kaçınır. Sonunda güç belâ aldırır, ama temizlensin diye birkaç kez sabunla yıkatar ve evinin yanında bir yere astırır. Üç ay süre ile orada asılı kalarak yağmur ve güneş altında ıslanır kurur. Sonra,

165) Çile, kırk gün süren perhiz ve özünü arıtma çabası.

tahminince artık temizlenmiştir diye bir dervişe birkaç kez ellerini yıkatıp bir ham bez ile sildirir ve kürkü silkelettirir. Lâkin kürkün üzerinde tek kıl kalmaz, güzel bir güderi haline gelir. Ama bu kez de koca bir kürkün bütün kılları evinin her köşesine dağılır. Bin kez Ali Paşa'ya ve kendisine küfreder durur. Bu üzüntü ve kaygı içinde akşama kadar ağlar, ah vahlar çekerek içini dağlar. Ertesi gün bir, iki müridini ırgat pazarına göndererek evinin her yanını inceden inceye elden geçirmek üzere sağlam gözlü eli işçi getirtir ve bunlara evinin her tarafını sildirir, bütün kılları toplattırır. Her yerin tamamıyla temizlenmiş olduğu fikrine varıncaya kadar bu sıkıntıya katlanarak halkı kendisine güldürür.

Bir gün Ali Paşa, saadetli padişaha Şeyh Ebu Said'i anlatıp bazı kerametlerini ve işkillenmedeki aşırılığını söyler, dâvet edilmeye lâyık bir azızdır, duasını alın diye kulağına kor. Saadetli padişah, «yine senin bir müzipliğin var» diyerek gülümseyip şeyhin gelmesine izin verir. Ertesi gün huzura çıkınca, saadetli padişaha yaklaşıp sürünmekten sakınarak uzakta durur ve bu durumda selâmlar. Harem ağaları, padişahın tembihine uyarak el ve etek öpmekten kaçınıp iki yanda eğilirler ve böyle bir saygı ile görüşme sahnesi tamamlanır. Fakat güler yüzlü vezir, iyi huylu padişahın eteğini öperek arza girince, saadetli padişah ilkin «o azizin aylığı ne kadardır» diye sorar ve «ömrümde bu yaradılıştaki bir kişi görmedim» diye buyurdular. Vezirin, «aylığı yüz akcedir» demesi üzerine padişah, «bu azdır, yüz akçe daha sabun bedeli olarak artırın, belki işkilli pisliliğini de temizler» buyurdular. Hem vezirin hatırına saygı, hem de ermişe yardım olarak böyle güzel bir söz söylediler.

Şeyh Hakim Çelebi : Mübarek adı Muhyiddin, Muhammed yani Hz. Peygamger ile adaş olduğundan ve Nakşibendî şeyhleri arasında sıvrılmış, bilgisi çok sağlam ve felsefe bilimlerinde eski filozoflar derecesine yakın bulunduğundan Hakim Çelebi adı ile ün salmıştı. Şeyh Muhammed Buhârî -Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun- hazretleri yanında öğrenim yapmış ve onun postuna oturmuştu. Sadrazam Rüstem Paşa ona bağlanmış olup yirmi yıl boyunca tek bir sözüne karşı çıkmamıştır. Rahmetli şeyh de hiçbir zaman paşadan dünya işlerine ait bir ricada bulunmak yoluna gitmemiştir. Çok kanaatkâr, sağlam ve dindardır. -Yüce Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun-.

Şeyh Yakub-i Germiyani : Timar sahibi iken Halvetiye şeyhlerinden Sümbül Sinan Efendi'nin hizmetine girdi. İbadete ve perhize devam edip üç günde bir iftar ve altı ayda bir kez su içmeye kendisini alıştırdı. Şeyh Sümbül Efendi vefat edince yerine rahmetli Merkez Muslihüddin Efendi geçti. Yakub-i Germiyani ona bağlanmamakta kararsız iken düşünde Hz. Peygamberin, sahabe ve büyüklerle birlikte Merkez Efendi'nin vaaz meclisinde hazır bulunduklarını görür. Ama başındaki imamesi, kendisine bazen yeşil, bazen de kara görünür. Bu renk değişikliğine sebep nedir diye oradakilere sorunca, yeşili şeriatın, karası da tarikatın kemaline delildir derler. Bunun üzerine ertesi gün huzurunda varıp biat eder. Merkez Efendi rahmetli olunca da Mustafa Paşa Camii'nde onun postuna oturur.

Şeyh Sarhoş Bâli Efendi : Rahmetli Şehzade Sultan Ahmed'in hocasının oğlu idi. Kepenekçi Medresesi'nde müderris iken, düşünde büyük bir şeyhle müritlerinin zikrettiklerini görür ve şeyh, «sen niçin zikredilenler halkasına katılmıyorsun?» diye buyurur. Bir zaman sonra, bir rastlantı sonucu, şeyh Ramazan Efendi'nin meclisine varır ve görür ki, bu tıpkı tıpkısına düşünde gördüğü meclis ile şeyhin aynıdır. O anda kendinden geçerek ona bağlanır ve perhiz ile ibadete başlar.

Bundan sonra hiçbir zaman vezir ve büyüklerin yanına varmazdı. Halktan kaçmış elini ayağını iyice çekmişti. Ara sıra yeni ölmüşlere telkin verirdi. Çağdışı olan rahmetli Şeyh Nureddinzade telkine inanmaz ve ölüye telkin okunmasını istemezdi. Rahmetli de, «öldükten sonra görür o, iştilir mi iştilmez mi? cevabını verirdi.

Cihan halkı şu denli münkir olmuştur keramâte

Nedir bu fi'l-i münker der eger mevtayı söyletsen

dizesi sohbetlerine konu olurdu.

Kurşunlu Türbe yanında gömülüdür. Türbe penceresine yazılmış olan :

«Fena cami ile Bâli Efendi mest idi geçti» dizesi ebced hesabıyla ölüm tarihidir.

Şeyh Ramazan Bihîştî : Vize kasabasıındandır. Safa Efendi ve Müfti Sadî Efendi hizmetlerinde yetiştikten sonra ilahî bir cezbe kapılarak sufilik yoluna girmiştir. Çorlu'da Ahmet Paşa Camii hatipliği ile yetinmiştir. «Bihîştî» takma adı ile ün salmış olan, çok ince ve tatlı konuşan, aşık yaradılışlı, teklifsiz bir adam idi.

Şeyh Muhyiddin Birgivi : Balıkesir'de irşâd (166) sahibi bir şeyhin oğlu idi. İlmîye yolunda yürüyerek kazasker Abdürrahman Efendi yanında öğrenimini tamamlamış, sonra sufîlik yoluna girerek Hacı Bayram tarikatı şeyhlerinden Karamanlı Abdullah'ın yanında yetişmiştir. Haramdan titizlikle kaçınırdı. Kürsü ve cüz vakfedenlerin ruhuna sevap olmaz, para ile imamlık ve kuran okumanın hiçbir sevabı yoktur diye halka bir işkil vermişti. En sonunda Şeyhülislâm Ebussuud Efendi -yüce Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun- onu yanına getirtip «inançları sarsmaya sebep olacak sözler söyleme» diye sıkıca tembih etmişti. Fakat padişahın hocası olan Ataullah Efendi, ona çok inanırdı ve büyük bir medrese yaptırıp mütevelliliğine onun getirilmesini şart koştu. Bilgi ve olgunluğunu da ibadet ve dindarlığına üstündü. Sonra İstanbul'a geldi. Zaman zaman Sadrâzam Uzun Mehmet Paşa'nın meclisine varıp zulmün ortadan kaldırılması üzerine çok sözler söylerdi. Hakkı meydana çıkarmakta sanki bir keskin kılıç idi. Dokuz yüz seksen bir (1573 - 1574) tarihinde öldü. Yüce Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun.

166) İlahî sırları bilen bir sufi'nin, Hakka varan yolu göstermesi.

SULTAN SELİM HAN ZAMANINDAKİ FETHİLER VE GAZALAR

Basra Taraflarında Alyanoğlu'nun Ayaklanması ve Ona Baş Eğdirilmesi

Yıl 975 (1567-1568). Adı geçen Alyanoğlu, Basra çöllerinde yaşayan Arap şeyhlerinin akrabalarındandı. Eli altında kimi köyler, bucak ve kasabalar vardı. Basra ve Bağdat beylerbeylerinin kendisinden istedikleri ağır taahhütlere dayanamayarak baş kaldırdı ve çevresine topladığı kötü niyetli çöl Arapları ile Osmanlı topraklarının birçok yerlerine zarar ve ziyan verdi. Durum padişah hazretlerine duyurulunca İstanbul'dan iki bin yeniçeri ile birçok topçu ve top arabası, üzerine gönderildi. Erzurum beylerbeyi iken İsmail Mirza ile yaptığı savaşı daha önce anlatmış olduğumuz Bağdat beylerbeyi İskender Paşa, çok yararlık gösteren ve tedbir almada başarılı bir adam olduğundan serdarlığa getirildi. Şehrizor ve Basra beylerbeyleri ile Kürt beylerinin seçkinleri adamlarıyla yanına koşuldu. Bunlar varıp birçok Alyan oğlu'nun köy ve bucaklarını yağma ve talan ederek onu ister istemez boyun eğmeye zorladılar.

Ejderhan ve Gazan Seferi

Yıl 1976. Yüce sadrâzam Uzun Mehmet Paşa hiçbir zaman Acem ülkelerinin fethini kolaylaştıracak tedbirleri düşünmekten geri durmazdı. Bu hazırlıkların başında, İslâm askerinin yiyeceğini kolaylıkla sağlamak ve ikmalini yapmak meselesi olduğu ortaya çıkmıştı. Bunun üzerine kimi bilirkişiler «Karadeniz'e akan Ten ırmağı ile Hazer Denizi'ne akan İtil ırmağının araları az bir mesafedir ve birbirine bağlanmaları padişahın himmetiyle çok kolay bir iştir» diye sadrâzâmın kulağına koydular. Böylece ikinci Defterdar Çerkes Kasım Bey, Kefe sancakbeyliğine atandı. Yetenekli bir kişi olduktan gayri üstelik de o bölgeyi iyi tanıyan ve özellikle sadrâzâmın yakını olan Kasım Bey, gerekli ön bilgileri eksiksiz toplamakla görevlendirildi.

Kasım Bey, görevi başına varıp bilenlerden bilgi topladıktan başka güvenilir kimseleri de yerine gönderip keşif ve ölçümler yaptırdı. İki ırmak arasındaki mesafenin altı deniz mili olduğunu İstanbul'a bildirdi. Tanrı'nın yardımı ile bu zor iş gerçekleşirse İslâm askerinin Acem seferlerinde de yiyecek darlığı çekmeyeceği; Şirvan ülkesi ile Karabağ ve tüm Gürcistan'ın padişahın aman dilememek ihtimali kalmayacağı; zorunlu olarak boyun eğerek bağlanacaklarının kesin olduğu anlaşıldı.

Bu rapor üzerine sadrâzam harekete geçerek birçok kale-döven top ve darbzen, çapa ve kürek, külünk ve burada ayrıntılarını vermeye gerek bulunmayan daha başka araç ve gereçleri tedarik edip büyük bir donanma ile Kefe kıyılarına gönderdi. Yenicheri ve öteki kullardan çok sayıda asker de yolladı. Kırım Hanı'na da, çok sayıda hayvan ve Tatar askerinin tümüyle sefere katılması için buyruk çıkardı. Kefe'yi, adı geçen Kasım Bey'e eyalet olarak verdi. Kefe çevresinden, Tat ilinden, Balıklava, Menküp ve Taman reayasından çok sayıda hayvan alıp görevleri yerine getirmeye koyuldular. Dünyaca Kıpçak Çölü (Deşt-i Kıpçak) adıyla tanınan ve Nogay Tatarı budununun otlakları bulunan o sahra ve vadileri aşıp ıtil ırmağına eriştiler ve Ejderhan denen eski bir kentin önüne vardılar.

Eski zamanlarda Müslümanların oturduğu bu gehirde hâlâ camilerinin, hamam ve medreselerinin bina kalıntıları görülmekte idi, fakat içinde insan soyundan tek bir canlı yoktu. Irmak kıyısında uygun bir yer seçip kanalı açmaya başladılar ve üç ay süre ile çalıştılar, çaba göstermekte hiçbir eksiklik yapmadılar. Ama işin ancak üçte birini başarabildiler. Otuz bin Nogay Tatarı buraya gelip çalışmalara katılmışlardı. Allah'ın hikmeti, düşmandan korkmak için hiçbir sebep yokken, yiyeceklerle gerekli araç ve gereçler bol miktarda eldeyken asker içinde bir dedikodu yayıldı. «Buranın kışı üç ay önceden gelir, o zaman herkesin eli ayağı işlemek olur» deniliyordu. Bu masala inanıldı ve kimse birbirini beklemeden hepsi göçüp gittiler. Bazı kimselerin inancına göre Kırım Hanı, böyle bir söylenti çıkararak askeri korkutmuştu. Han ise başka bir kuruntuya kapılmış bulunuyordu : Eğer Osmanlı askeri karadan ve denizden Kıpçak Çölü ve Şirvan taraflarına gidip gelmeye başlarsa Tatarların gözden düşeceği, hatta Kırım'ın bile ellerinden gidebileceği ihtimalini düşünüyordu. Söylentiyi bu yüzden bilinçli olarak uydurduğu söyleniyordu. Sözün kısası, bu sefer boş yere yapılmış oluyordu. Bu kadar para harcanmış, bu kadar zarara

uğranılmıştı. Taşınması zor olan cephaneye ve benzeri gibi ağır şeyler, orada bir hendek kazılarak içine gömüldü. Sanki herkes geriye dönmekte birbirleriyle yarış etmişti. Hatta saadetli padişaha durum anlatıldığı zaman çok kızdı ve büyük vezirlerin önünde sadrazamı azarlayarak «bütün masraflar ve yitirilenler hesaplanıp senden tazmin olunmalıdır» diye buyurdu.

KIPÇAK ÇÖLÜ İLE EJDERHAN'IN VE BU UÇSUZ BUCAKSIZ SAHRA HALKININ DURUMLARI ÜZERİNE KISA BİLGİ

Bu kitabımıza bir göz atan kardeşler, Kıpçak çölü ve Ejderhan'ın nasıl yerler olduğunu ve buralarda hangi budunların oturduklarını, kısaca da olsa, öğrenmek isterlerse, kendilerine bir fikir vermek üzere böyle geniş bir konuyu bildiğim kadarıyla anlatmak gayesiyle kalem yürütmeye koyuldum. Bilgi ve anlayış sahibi olan kimselerce bilinsin ki Kıpçak çölü üzerine Altıparmak Efendi, Senabî Efendi ve Timurname yazan bilgin kişiler şöyle yazmışlardır :

Kıpçak çölünün güney yanında Hazer Denizi ile Karadeniz bulunmaktadır. Bu iki büyük denizin arasında kalan bölge dağlık olup orada Gürcü ve Çerkesler otururlar. Eskiden bu iki budun arasına bir set çekilmiş bulunuyordu ve bu seddin duvar kalıntıları hâlâ görünmektedir. Buna İskender seddi de denir. Birçok yazarlar arasında Kur'an yorumcularının sultanı olan kadî hazretleri (müfessir Beyzavî) - yüce Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun - de değerli «Tefsir» inde buna değinmişlerdir. Yine İbn Abbas - yüce Tanrı ondan razı olsun - ın rivayet ettiği bir mübarek hadiste Babül'ebvab'dan olan büyük seddi, Cebrail aleyhisselâm'ın kılavuzluğu ile İskender Zülkarneyn (167)'in, öte tarafında Nusîrevan-ı Âdil'in (168) inşa ettirdiği açıklanmıştır. Demirkapı adı ile tanınan Babül'ebyab, seddin ana kapısı yerindedir. Kıpçak çölünün doğu yanı Harezin, Soğnak, Türkistan, Hıta, Hoten ve tâ Çin'e dayanır. Kuzey yanında çöl ve kum denizleri yer almaktadır, bunlar uçsuz bucaksızdır. Nitekim Timurleng'in buradan geçerken çok kıtlık ve sıkıntı çektiğini Hatîfî şu geçerli deyimlerle anlatmaktadır :

Asker sayısız ve yol sınırsızdı.

167) Çift boynuzlu. Makedonya kralı, İran ve Hindistan fatihi Büyük İskender, M. Ö. 356 - 323.

168) Sasani hanedanından gelen hükümdarların en büyüğü sayılan Pers kralı, 532 - 576.

*Büyük ordu zorluklarla karşılaştı.
Kıtlık, sebat ayağını öyle bir kıstı,
Ki ekmek can suyu gibi bulunmaz oldu.
Saman değerce safrandan üstün idi,
Çünkü bir ara tane ile beraberdi.
Yılgınlık bütününüle ağzın yerine geçti.
Padişahın ambarından, karınca deliğine kadar.*

Batı yanı Rus, Leh, Bulgar, Eflak, Boğdan ve Osmanlı ülkelerine dayanmaktadır. Astronomi bilginlerinin hesaplarına göre uzunluğu bin fersah (169), genişliği altı yüz fersah olduğu anlaşılmış ve tespit edilmiştir. Zorlu Timur'un, Toktamış Han üzerine yürüdüğü zaman, burayı ancak altı ayda geçebildiğini kaynaklarımız yazmışlardır. Çölün ortasında yüksek bir tepe bulunduğunu, Timur'un bu tepe doruğuna çıkarak oraya bir minare diktirdiğini, yaptığı bu seferin tarihî ile parası üzerindeki yazıları bu minaredeki mermer levhaya kazdığını kaydetmişlerdir. Timurleng'in o seferi yaptığı zamana kadar bir kafil, Harezmi'den yüklü arabalarla çıkıp üç ayda Kırım'a gelebilirdi. Bununla beraber, yollarına azık almak gereğini duymazlar, bir kabileden başka bir kabileye göçer ve konarlardı. Sayıları pek çok olan bu kabilelerin hepsi de Tatar idiler. Bunlarda kent yaşamı çok sınırlı idi, kent ve kasaba olarak ellerinde yalnız Saray, Azak, Ejderhan, Hacı Torhan, Saraçuk ve Karasu adlarını taşıyan yerleşme yerleri vardı. Geri kalan halk göçebe çadırları ile konar ve göçerlerdi. Mescit ve ibadet yerleri olarak kullanmak üzere her boyun bir çadırı vardı ve bunları kağı üzerine bağlayarak beraberlerinde taşırlardı. Zorlu Timur gelince bunların kimileri tutularak köle yapıldı, kimileri de kılıçtan geçirildi. Birçokları Leh ve Moskof kâfirlerinin ülkelerine kaçarak oralarda yerleştiler. Bugün Lehistan'da altmış köyleri vardır. Her köyde birer camileri olup hutbelerini Leh kralı adına okurlarmış ve hepsi de çok bakımlı bayındır köylermiş. Her birinde birkaç cami ve mescit yapılmak elverirken kâfirler müsaade etmezlermiş.

Rahmetli İskender Paşa'nın kethüdası, bir gönül adamı ve güvenilir kişi olan Musa Kethüda, Lehistan'da tam on yıl zindanda kalmıştı. Bu sırada aynı Tatar köylülerinden birçoklarına rastladığını, bir defasında bir din meselesini çözümlmek için

169] Yaklaşık olarak 5 Km.

Akkirman müftüsüne kendilerinden bir adam göndermiş olduklarını ve bu adamla da görüşüp Tatarların durumlarını kendisine anlattığını söyledi. Hatta ulu Kur'anı da Arap yazısı ile yazarlarmış, ancak yorumlarılarsa Leh kâfirinin dili ile yorumlarmış. Krala da herhangi bir vergi vermezlermiş. Yalnız her yıl kralın hizmetine üç yüz adam gönderirler, gereken mektup ve daha başka eşyaları bunlar taşırlarmış. Kral kendi soydaşları olan kâfirlerden çok bu Tatarlara güvenirmiş.

Sözü geçen Tatar kabilelerinden birçoğuda Boğdan ve Eflak ülkelerinde yerleşmişler ve uzun süre yerli kâfirlerle bir arada yaşayarak kaynaşmışlar, Hristiyan olmuşlardır. Boğdan kâfirlerinin çoğu bu budundandır.

Timur, İtil ırmağı üzerinde Toktamış Han'la üç gün üç gece savaştığı sırada bir çok Tatar kabilelerini, gizlice haber gönderek kendisine itaata dâvet etti. Onlar da Timur'un aldatıcı vaatlerine kanarak askerine katıldılar. Bu yüzden Toktamış Han yenildi. Timur tarafına geçen bu boylara «düşkün» (üftade) derlerdi. Onlar Timur ile Rum ülkesi taraflarına gelip kimileri Edirne dolaylarında kimileri de Baba kazasında yerleştiler. Bugün Baba kazasında onların birkaç köyü vardır. Silistre beyleri sefere çıktıkça onlardan yüzer adam beraberinde gider. Beylere otlak yetiştirmek ve atlarını gütmek hizmeti bunların görevlerindendir. Zorlu Timur'un bu seferinde askerinin eline, divan geliri diye ayrılan yağmalanmış mallardan gayrı yüz yirmi bin esir, yüz seksen bin binek ve yük hayvanı geçmiştir diye «Fütühat» sahibinin yazdığını, Altıparmak Efendi kitabında belirtmiştir. Doğru luğu ya da yanlışlığın sorumluluğu rivayet edenindir.

KİMİ KIRIM VE DEŞT-İ KIPÇAK HANLARI ÜZERİNE

Gerçi eskiden Kıpçak çölü ve Kırım'da. Kimlerin Hanlık yaptıkları, pek belli değildir. Ancak ayrıntılar, tarih ve benzeri konular üzerindeki kitaplarda yazıldığı kadarıyla bilmekte, bundışında kalanlar hiç tanınmamaktadır. Ama kesin olarak tespit edilen Cengiz'in, en büyük oğlu olan Cuci Han'a Deşt-i Kıpçak, Bulgar, Usun, Rus ve Nenekri hanlığını vermişti. Cuci Han da Kırım'a gelip bu ülkenin yönetimini eline almış idi. Cuci Cengiz'den altı ay önce öldü. Oğulları arasında çıkan birçok savaşlardan sonra hanlık, Berke Han adındaki oğlunun üzerinde kaldı. Ona

yüce Tanrı'nın hidayeti erişip Müslüman oldu ve tüm Tatar bu-
dununun İslâm dinine girmesini emretti. Kırım'da Saray kentini
o kurdu. Dinsiz Hülâgü ile inanç ayrılığı yüzünden araları açıla-
rak 661 (1262, 1263) tarihinde savaş yaptılar. Hülâgü bozguna
uğradı ve pek az adamı ile ancak canını kurtarabildi. Sonra Berke
Han İstanbul üzerine yürüdü, yağma ve birçok talandan sonra Bi-
zans imparatoru ile barış yaptı. Zebaniler (170) Hülâgü'nün uğur-
suz canını alıp cehenneme götürdükten sonra, yerine geçen Abaka
Han ile savaştı ve onu da yendi. Bundan sonra Berke Han, İs-
lâmlara destek ve yardımcı olmakta devam etti. Fakat öte yan-
dan. Cengiz soyundan gelen başka yerlerdeki hükümdarlar, İran
ve Turan'da birçok adam öldürüp soygun yapıyorlar ve Müslüman-
lara hareket ediyorlardı. Bu yüzden birçok seyyitler, bilginler ve
geyhler Berke Han'ın adaletine sığındılar. Bunlar arasında Alla-
me Kutbuddin-i Razî, Ahmed Hucendî, Muhtar Mahmud Zahidî,
Sadettin Taftazanî, «Hacibiye» yorumcusu Seyyit Celal ve Hafı-
züddin Bezzazî gibi ünlü kişiler; ayrıca Şafîî ve Hanefî mezhep-
lerinden kadı ve müderrislerle seçkin şeyhler Berke Han'ın ya-
nına geldiler. Çevresinde o kadar çok bilgin ve büyükler toplan-
dı ki, güzelliği ile göz kamaştıran o ülke, yüksek ve değerli bil-
ginlerin kaynağı haline geldi ve o 'zamandan beri «Tatar ule-
ması» deyimi halk dilinde bir atasözü olarak yerleşti.

Sonra, yüce Tanrı'nın buyruğu ile Berke Han cennet huri-
lerine (171) kavuştu ve yerine, Cengiz'in velihatı olan dördüncü oğlu
Tulî'nin soyundan Toğan Han'ın oğlu Mengü Temür Han oldu.
Mengü Temür, Berke Han'ın yolundan ayrılmayarak ülkesini tam
bir adalet ve insaf ile yönetti. Ölümünden sonra kardeşi Nidan
(Toğan'ın oğlu) han oldu. Bu arada birkaç kimse hanlık tahtına
oturduktan sonra 690 (M. 1291) tarihinde Mengü Temür oğlu Tağtoğ-
ay hanlığa geçince dinsiz atalarının dinlerine dönerek putlara ve yıl-
dızlara tapmağa başladı. Fakat Hz. Muhammed'in mucizeleri be-
reketiyle Müslümanlara, özellikle büyük ulemaya ikram ve say-
gıdan hiç geri kalmadı. Sonra Özbek Han tahta çıktı. Bu, çok din-
dar, yüksek değerde gazi ve mücahit bir han idi. Arkasından Sa-
bin Han, peşinden İnsanoğlan Han, Cabi Beg Han oldular. Niha-
yet Urus Han yönetim başına geçince Toktamış Han buna baş-
kaldırdı yenilince de Timurleng'e sığındı, böylece de Timur'un
Deşt-i Kıpçak'a gelmesine yol açtı.

170) Cehennemlik kimselerin canını cehenneme götürmekle görevli melaike.

171) Hurl - Cennette olağanüstü güzellikte kız.

Timurleng iki üç kez, çok kalabalık askerin başında olarak, Değ-i Kıpçak ve Kırım'a geldi; sonuç olarak, bu bayındır ülkeler yağmacı Tatar askerinin atlarının ayakları altında yerle bir oldular. Hâlâ Özi sahralarında birçok mezarları görülmektedir. Birçoklarının mezar taşları üzerinde Kuran'dan ayetler, «keli-me-i tevhid» (172), nicesinde «hazâ merkad-i şeyhülislâm» falan, nicesinde şeyh, müftü, vezir ve mirza sanları yazılı durmaktadır. Hatta bu fakir, 1027 (1618) tarihinde Akkirman ve Bender taraflarına, rastlantı ile yolum düştüğünden gördüm. Bender karşısında yüksek bir kümbet binasının ancak kapısı üzerindeki duvarın bir parçası yerinde dururdu. Üzerinde celi yazı (173) Arapça ile «bu Şirin'in mezarıdır. (174) sözü yazılmış, geri kalan kısmı ise yıkılmıştı. Gözümüzle gördük, o memleketlerde bunca köy ve kentten, mağrur Timur'un tahribinden sonra ancak bu kadar eser kalmıştır. Bugün ise, uğursuz Rus ve dikbaşlı Kazakların yüz kadar kale ve palankaları ile o sahra ve vadiler dolmuştur.

Laf lafı açtı ve asıl konumuzdan uzaklaştık. Şimdi yine konumuza dönerek, Tanrı'nın bağışlamasına erişmiş padişahın gaza ve fetihlerini anlatmaya geçelim.

YEMEN ÜLKELERİNDE ÇIKAN KARIŞIKLIĞIN, YÜCELİK SAHİBİ OLAN TANRI'NIN YARDIMI İLE ORTADAN KALDIRILMASI ÜZERİNE

Yıl 976 (1568-1569). Şurası günden daha aydındır ki Osmanlı ülkelerinde çıkan bütün karışıklıklar ve fitneler, sebepsiz ve zamansız yapılan değişiklik ve yeni düzenlemelerden olagelmıştır. Bunlardan yalnız bir teki bile devlet adamlarının ibret almasına yeterli iken, bunca olaylardan hiçbiri ne kendisini uyarmış, ne de örnek almıştır.

Yemen ve Aden eyaletlerinin başına geçirilen Mustafa Paşa oğlu Rıdvan Paşa görevi başına gidince, daha önceki Beylerbeyi Mahmut Paşa'nın orada kalmış olan adamlarına aşırı derecede baskı yapmaya başladı. Durum Mahmut Paşa'nın kulağına ulaşınca «ben de ona öyle bir iş edeyim ki zorunlu olarak Yemen'den elini çeksin ve kendi başının derdine düşüp çekilsin gitsin»

172) Lâ ilahe illallah, Muhammedü'r-resulü'l-lah: Tanrı'dan başka Tanrı yoktur, Muhammed onun elçisidir.

173) Arap harfleri ile, uzaktan okunabilecek biçimde kalın yazılmış yazı.

174) Hazâ merkad-ı Şirin. Şirinler, Kuzey Türkleri arasında yönetimde söz hakları alan soylu bir ailedir.

diye düşündü. Sonra İstanbul'a geldi ve büyük paralar harcayarak Mısır valiliğini aldı. Aynı zamanda «Yemen, İstanbul ile Şam arası kadar geniş bir ülkedir, iki eyalete bölünebilir, iki beylerbeyi olunca birbirine destek olurlar ve asayiş korumak kolaylaşır» gibi sözlerle ilgili makamları etkiledi. Böylece Yemen iki eyalete bölündü ve Yemen'in dağlık parçası olan San'a ile Taaz ve dolayları bir sancak haline getirilerek Murat Paşa'ya verildi. Zebid ve çevresindeki kasabalarla köyler de ikinci bir sancak olarak Hasan Paşa'ya verildi. Bu paşaların müsellimleri gelince, Rıdvan Paşa, kendilerinin gelmelerini beklemedi, üzüntüden dayanamayarak görevini bırakıp gitti. Bu sırada, eskiden Yemen'i Sultan sanı ile elinde bulunduran Mutahhar Leng fırsatı ganimet sayarak hemen San'a'yı kuşattı. Murat Paşa da Taaz'a geldi, fakat Mutahhar Leng'in üzerine yürümeye gözü kesmedi, San'a'daki kuşatılmışlara bir miktar yiyecek göndermekle yeterli kadar yardım yaptığını sandı. Ama gönderdiği yiyecek maddeleri Mutahhar Leng'in eline geçti. Üstelik de Mutahhar Leng, daha önce San'a'ya gelmiş olan askerin tümünü öldürdü. Bunun üzerine Murat Paşa gayrete gelerek San'a'nın imdadına gitmek üzere yola çıktı. Vadi-i Hubân denen cehennem deresine askeri ile girdiği zaman, Zebidliler her yönden üzerine taş yağdırdılar, öyle hırpalandılar ki içlerinde eli ayağı tutan ve iş görececek güçte tek bir kişi kalmadı. Rumluları koyun sürüsü gibi küme küme sürdüler, Murat Paşa'yı da öldürdüler. Hatta «Fütuhat-ı Yemen» manzumesinin yazarı olan ve ayrıca yine manzum «Selimname» yi kaleme alan Şükrü'nün oğlu Molla Şahabî, manzumesinde şöyle der :

Soyup esvabını uryan (175) ittiller

İp takıp kör gibi anı yittiler

Bu hakaretilerle kıldılar şehid

Meşhedin pür-nûr ide Rabb-i mecîd (176).

Sözün kısası, paşanın kesilmiş başını San'a içinde kuşatılmış bulunan askere gösterdiler. Askerler de umutsuzluğa kapılarak kaleyi amanla verdiler. Sonra âsiler Taaz'ı alıp Aden'e saldırdılar. Buradan Burga ve Moha üzerine geldiklerinde Kapudan Mahmut Bey ve Şehla adındaki sancakbeyi çok yiğitçe karşı koydularsa da, Zebidliler çok fazla olduklarından, hepsi şehitlik rütbe-

175) Çıplak.

176) Şehit düştüğü yerli yüce Tanrı nur ile doldursun.

sine eriştiler. Tümüyü o ülke Mutahhar Leng'in seraskeri olan İbn Şuvay'ın eline geçti. Sonra Tebid üzerine vardılar. Urus Ha-san Paşa kale içinden seçkin askerlerini karşılarına çıkardı ve ve Tanrı'nın yardımı ile düşmanı bozguna uğratarak yüzlerini geriye döndürdü. Böylece ancak Zebid Rumların elinde kaldı.

Durum ayrıntıları ile başkente bildirilince, Şam beylerbeyi olan Kara Mustafa Paşa'ya vezirlik rütbesi verilerek serdarlığa atandı. Yemen eyaleti de Özdemiroğlu Osman Paşa'ya verilerek, serdardan önce görevi başına geçmek üzere yol çıkması emrolundu. Eskiden de Yemen'in çoğu bölgeleri ile Habes, tüm olarak Özdemir Paşa ile Osman Paşa'nın fethetmiş olduğu yerlerden sayılmıştı. Mısır valiliği de Koca Sinan Paşa'ya verildi. Lakin Mustafa Paşa ile, savaş araç ve gereçleri hazırlamak içinde anlaşılamadılar, ikisi de durumu ve görüşlerini başkente arz ettiler. Sinan Paşa daha haklı görülerek serdarlık kendisine ferman olundu ve Osman Paşa'nın, henüz gitmemiş ise, hakkından gelinmek için altı çavuş ile padişah buyruğu geldi. Fakat Osman Paşa, bir ay önce bin nefer Yemen kulu ve bin nefer seçkin Mısır gönüllüleri ile ayrılmış bulunuyordu.

Konakları geride bırakarak Zebid kentine varan Osman Paşa, buradan Taaz kentine doğru çekilip gitti. Sonra Taaz Kalesi'ne oranın çok daha büyük olan Kahire adlı yüksek bir hisarın önüne varınca, hemen toprakları kurarak metrislere girdi. Birkaç top ateşi ile kalenin kuvvetli bir kulesini yıktı ve içinde bulunan zehidlerden yüksek rütbeli bir emrin canını cehenneme tıktı. Bunun üzerine öteki askerleri durmadan kaçarak Taaz yakınındaki tepe ve dağlara sığındılar. Taaz'dan el çektiler. İslâm askeri de hemen, Taaz'ı feth edip o kadar çok ganimet aldılar ki, sayıya gelecek gibi değildi. Bu sırada idi ki, sevindirici bir haber geldi : Sinan Paşa aynı yılın recep ayında Mısır'dan hareket ederek Kâbe'ye gelmiş ve şimdi Zebid kentine girmişti. Gerçekten de bir iki gün içinde Yemen vadileri İslâm askeri ile doldu. Osman Paşa da serdarı karşılamaya çıktı. Gerçi buluşmada serdardan çok iltifat ve itibar gördü ama, Mustafa Paşa ile olan yakınlığı dolayısıyla hatırı ister istemez kırılacaktı. Osman Paşa da durumunu emniyet altında görmüyordu. Sonra Sinan Paşa, o sırada Taaz'a imdad için gelen Mahat halkı yani Mutahhar Leng'in serdarı İbn Şuvay'ın kalabalık askeri üzerine Osman Paşa'yı gönderdi. Yüce Tanrı'nın yardımı ile, o da varıp düşmanı darmadağın etti. Bu yanda ise serdar, Kahire ahalisine aman verip kaleyi fethetmeyi başardı. Mevlana Şehabî'nin bu fetih üzerine düşürdüğü tarih şöyledir :

Ceng-i bisyâr oldu sulhiye alındı Kahire

Sonra serdar Sinan Paşa, Memi Bey ve Kapudan Hızır Bey adlarındaki şanlı komutanları Aden'in fethine gönderdi ve Aden de ele geçirildi. İslâm gazileri sayısız ganimetlere eriştiler,

Fakat, Osman Paşa'nın Kara Mustafa Paşa'ya olan yakınlığı dolayısıyla, ne kendisi Sinan Paşa'ya ne de Sinan Paşa ona yürekten güvenebiliyordu. Osman Paşa, Sinan Paşa'nın adamlarından bir çoğunu bol armağan ve hediyelerle kazanmış, onların kendisine gizlice haberler getirmelerini sağlamıştı. O zamanlar serdarlara «nişancı» tarafından baş taraflarına çekilmiş tuğra bulunan bir miktar boş buyruk kâğıdı (beyaz ahkâm) verilirdi ve sonra bunların hangi işler için kullanıldığının hesabı istenirdi. Şimdi yapıldığı gibi kendi çektiği tuğrası ile buyruk verilemezdi. Birgün Osman Paşa, Sinan Paşa'nın çok yakını olan birinden, serdarın böyle bir tuğralı beyaz kâğıt üzerine Osman Paşa'nın hakkından gelmek için padişah buyruğu yazdırmış olduğunu haber aldı. Daha önce de Mısır'da bulunursa idam olunması için çavuşlar gelmiş bulunduğundan, bu haberin doğruluğuna inandı ve bin kadar adamı ile bilinmeyen bir yoldan Mekke'ye doğru hareket etti. Yol boyunca rastladığı bedevî şeyhlerinin kara çatık yüzlerine gülücükler yağdırıp para ödmeden hiç kimseden bir damla şey aldırmadığından gayri üstelik zengin armağan ve ikramlarda bulunarak hedefine doğru ilerledi. Vezir Sinan Paşa, Osman Paşanın sıvıştığını haber alınca, içi dışı yılan zehri ile doldu. Ama neylesin ki onun yaptıklarını İstanbul'a arz etmekten başka elinden bir şey gelmedi. Osman Paşa'yı suçlu düşürmek için akıllı ne kadar kıvradıysa o kadarını yazıp bildirdi ve oradan askeriyle kalkıp Teasker adındaki kaleyi fethetti ve oradan İbb kalesine gitti. İçindeki muhafızlar kaleyi bırakıp kaçtılar ve hale ile kent, İslâm askerinin eline geçti. Bu karga yuvası yerle bir edildikten sonra, San'a üzerine hareket olundu. O zamana kadar Mutahher Leng Sana'yı merkez yapmış, askeriye burada oturmuştu. Şimdi ise kaçıp Tula'ya doğru gitmiş ve Katran adında bir zenciye yerine bırakmıştı. Fakat Memi Bey adındaki yiğit, üzerine varınca o da kaçtı ve böylece San'a kenti de fethedilmiş oldu. Hasan Paşa da Eser nahiyelerini ve Hısn-ı Mermer'i İslâm askeriyle çiğneyerek perişan etti.

Oradan Kevkeban Kalesi üzerine yürüdüler. Büyük ve kanlı savaşımlardan sonra kendi alıp yerle bir ettiler. Fakat iç kalenin saldırı ile alınması imkânı bulunmadığını gördüler. Arkasından bir

miktar asker daha gönderdilerse de bir sonuç alınamadı. Tekrarlanan hücumlarda beylerden ve serdarın ün salmış tanınmış ağalarından birçokları şehitlik rütbesine eriştiler. Bu sırada Mutahhar Leng orduyu basmak ve İslâm askerinin gücünü sarsmak niyetiyle geldi. Serdar da İslâm askeri ile karşısına çıktı ve yüce Tanrı'nın yardımı ile onu bozguna uğratarak kaçırdı.

Katran denilen kara yüzlü Arap ile Zebid ümerası arasında gözüpekliği ve yiğitliği ile sivrimiş bir kişi olarak sayılan Ali Şir yeniden San'ayı bastılar, Serdar ise Karagöz Bey ve Ali Sübaşı adlarındaki yiğitleri onların üzerine gönderdi. Bunlar, yüce Tanrı'nın yardımı ile o iki lanetliğin başlarını kestiler, askerlerini kırıp bozguna uğrattılar ve geri püskürttüler. Sonunda, Kevkeban'da kuşatılmış bulunan İbn Şemseddin aman diledi. Dileği kabul olunarak altı yüz bin akçelik haslarla Kevkeban sancakbeyliği kendisine verildi. O da, atalarından kalma mülkü olan Arus ve Mesar adlarındaki iki ünlü kaleyi çevresi ile birlikte padişaha bıraktı ve kardeşini de rehin olarak verdi. Şükrü oğlu Molla Şehbanî

Alındı Kevkeban yetmiş yedide

dizesini söz ve anlam bakımlarından tarih düşürmüştü.

Oradan vezir de dönerek San'a'ya geldi. Mutahhar Leng ise San'a'ya adam göndererek «barışta hayır vardır» sözü uyarınca itaat etmek istediğini bildirdi ve Yen ovası ile İmran adlı vilayeti arpalık olarak kendisine verilmesini rica etti. Sinan Paşa bunu kabul ederek iki taraf arasında barış yapıldı. Serdar bundan sonra iki ay daha San'a'da kaldı. Buradan Dimar'a doğru gittiği sırada Yemen eyaletinin, Gazze'de sancakbeyi olan Mustafa Paşa oğlu Behram Paşa'ya verildiği ve Behram Paşa'nın Zebid adlı kente gelmiş olduğu haberi alındı. Hicri tarih de yetmiş sekize (1570) girmiş bulunuyordu. Kan içici Behram Paşa Nukayl-i Ahmer diye anılan geçilmesi zor dağı aşım bedavî Araplara bir kuvvet gösterisi yapmak kararında idi. Bunun üzerine Mutahhar Leng Nukayl-i Ahmer'e otuz kabile bedevî Arabın toplanmasını emretti. Bunların insan sayısı elli bini buluyordu. Fakat Behram Paşa gibi bir kahraman bunların toplanmasından korkacak değildi ve hiç aldırmandan hedefine doğru ilerlemekte tereddüt göstermedi. Ama yorgunluk ve ateşten, cam gibi nazik olan mizacı ağır bir kırıklığa uğradı. Bununla beraber, hiçbir şey belli etmeden, toplanmış bulunan Araplara, şahin karga sürüsüne nice dalarsa öyle saldırdı durdu. Sağ ve sol kollardan istediği yana geçip gitti.

Bu sırada, ülkeler fatihi vezir, o düşman avcısı yiğidi yanına çağırıldı ve «Yemen'de ayaklanmalar her defasında İbb Kalesi yönünden olur bunların eğer Hab Kalesi alınırsa güçleri kırılır» dedi. Nitekim Şehabî de manzumesinde böyle demiştir :

*Çünkü hısn-ı Hab'e tâbî'dir Yemen
Zapt-ı mülk eder bunu teshir eden.
Gerçi fitne Hab ile İbb'den kopar,
Yine anlar kale-i Hab'a tapar.*

Bu anlamda cevap yazdı ve Hab Kalesi'ni kuşattı. Kalenin barut mahzeni meydanda idi. Bir kedi bularak kuyruğuna bir fitil bağladılar ve bir kamış parçasına takarak mahzenin penceresinden içeri attılar. Biraz sonra barut kulesi havaya uçtu, öyle ki nerdeyse kalenin tümü yerle bir olacaktı.

Anlatıldığına göre, Behram Paşa'nın bir topçubaşısı vardı. Sanatında çok usta olan bu adam, bir gün, kendisine gösterilen itibar ve saygıyı küçümseyerek gururlu bir söyleyişle «eğer düşmanın elinde benim gibi usta topçular olsa siz bu yerde oturabilir miydiniz, ya da kaleyi dövebilir miydiniz» diyerek biraz böbürlendi. Paşa her ne kadar bu sözden alındı ise de hiç belli etmedi ve aldırmazlıktan geldi. Meğerse uğursuzun niyeti bozukmuş ve gizlice daha birçok münasebetsizlikler edermiş. Bir gün kaçarak kale içindeki düşmanın yanına gitti. Paşa, çok üzüldü ve hayretler içinde kaldı. Sonunda, kalede kuşatılmış olan İbn İmam'ın eskiden yakın bir dostu iken şimdi Behram Paşa'ya bağlanmış olan bir adamın ağzından bir mektup yazdı ve bunu kaleye ulaştırdı. Mektupta : «Topçubaşı kaleye başka bir maksatla girmiştir, yiğitlik taslayarak hile yayını kurmuştur, gerisini siz bilirsiniz» deniliyordu. İbn İmam mektupta yazılanları öğrenince hemen topçubaşısını yanına getirtti ve «sen neye buraya» geldin diye sordu. Topçubaşı, İbn İmam'ın kızdığını görünce şaşkınlıktan saçmalamaya başladı. Hemen orada başını kestiler ve kale duvarından aşağıya attılar. Böylece, kararlarında isabetli olan paşayı bu baş ağrısından kurtarmış oldular.

Kale toplam yetmiş beş gün dövüldükten sonra İbn İmam, ünlü paşanın bahtı uğruna öldü. İçinde bulunanlar aman ile teslim oldular. Behram Paşa kalede gerekli işleri düzene koyduktan sonra dizginleri, makamı yüksek serdar yönüne çevirdi. İki taraf da birbirini gayet parlak bir biçimde karşıladılar; baba oğul gibi sar-

maştılar; karşılıklı olarak değerli postin koşum ve kürklerle kaplı kaftanlar, ve süslü ve altın işlemeli takımlarla donatılmış atlar armağan ettiler ve saygıda hiçbir noksanlık göstermediler. Bundan sonra ihtişamlı vezir Mısır'a gitti. Yemen vilayetinin meselelerini çözümleyip düzene koymak işi Behram Paşa'ya emanet edildi. Ünlü Paşa, bütün bedevî Arap şeylerinin sürekli olarak Yemen Divanı'nda hazır bulunmalarını, biri birkaç gün izinli giderse yerine oğlunun ya da kardeşinin kalmasını, beylerbeylik merkezinin San'a'dan Kahire kentine taşınmasını emretti. Kahire'de beylerbeylik sarayı, cami ve imaret bina edip bütün adamları için de yeteri kadar konut yaptırdı ve kentin adını da Behramiye'ye çevirdi.

Aynı yılın recep ayında (1570 yılının ocak ayı) Mutahhar Leng, yaşı doksanı aşkın olduğu halde öteki dünyaya göçtü. Kendisi kötü yolda ve fena huyda, çok cimri, yüce Tanrı'nın insan biçiminde yarattığı bir eşek idi. Hab Kalesi'nde de bir kardeşi cehennemî boylamıştı. Abdürrahman adlı başka bir kardeşi ise Behram Paşa'ya sığındı.

Behram Paşa'nın Yemen beylerbeyliği zamanında Din ve, Hısn-ı A'ver kaleleri ile Melcan ve Haffaş ülkeleri, Cezar ve daha başka kimi kentler alındı, Ama

Fitneden halî değil mülk-i Yemen

Hadisâtın dahi birin dinle sen

sözü uyarınca, şimdi, yani 1050 (1640) tarihinde, Yemen ile Aden yine kinci düşmanın eline düşmüştür. Sebebi de, yapılan yersiz değişiklikler olmuştur. İnşallah ola kim yakın zamanda yüce Tanrı'nın yardımı ile yine Osmanlı topraklarına katılır ve bu kitabımız Yemen'in yeniden fethi olayının tasvirî ile sona erer. Tanrı ve Peygamberin izniyle.

YEMEN SERDARI SİNAN PAŞA'NIN TUTUMU VE KİMİ OLAYLAR ÜZERİNE

Çok güven beslenen Serdar Sinan Paşa, Yemen dolaylarından döndükten sonra Mekke'ye vardı. O tarihte Mekke Şerifi (177) Ebu Yümn İbn Berekât idi. Paşa ona adam göndererek, yaptığı fetihlere ait Arap kabilelerine uyarıcı yazılar göndermesini rica etti.

177) Peygamber soyundan gelenlerin başı ve Mekke'ye Osmanlı padişahı tarafından atanan en yüksek yönetici.

Daha önce Yemen'e giderken Kabe'ye uğradığında aynı şerif, gayet nefis yemek ve tatlılar hazırlatmış ve bunları bini aşkın pek değerli fagfuri ve merteban ve öteki eşya ile birlikte, konduğu yerde sunulmak üzere, vekili ve güvendiği adamı olan Kadı Hüseyin ile, hoş geldiniz armağanı olarak paşaya göndermişti. Ama, paşa, şerifin kendisi gelmediğinden alınmış, bütün yemekleri ve o değerli fagfurları atına çignetererek kızgınlığını belli etmişti. Bu yüzden şerif, şimdi paşaya gazez göstererek istenen arzları çıkarmakta çok tereddüt etti ve «mademki bize muhtaç imiş ve bizim arzımız kendi işlerinin yürümesine yarayacak imiş, önceleri niçin böyle akla aykırı bir davranışta bulundu» diye cevap verdi ve bütün barışseverlerin onayı ile, kendi arzuladığı biçimde yazdırdığı arz kâğıdı mühürlendi. O zamana kadar şerifler Cidde gümrüğü gelirine hiç karıştırılmazlardı. Şimdi şerifin bu hizmetine karşılık paşa, bu hususu arz etti ve gümrük gelirinin yarısı şeriflere bağlandı. Ama hacıların ve tüccarların ödeyecekleri gümrük harçları da iki katına çıkarıldı.

Sinan Paşa oradan İstanbul'a dönünce yedinci vezir makamına getirildi. O sırada Sadrâzam Uzun Mehmet Paşa, ikinci Vezir Pertev Paşa, Üçüncü Vezir Piyale Paşa, Dördüncü Vezir Ahmet Paşa, Beşinci Vezir Zal Mahmud Paşa, Altıncı Vezir Lala Mustafa Paşa idi.

Aynı günlerde Yahudi mahallesinde bir yangın çıktı, yedi gün yedi gece başkent yanıp durdu ve kentin baştan başa yancağından korkuldu. Sadrâzâmın damadı Cafer Ağa yeniçeriağası bulunuyordu. Kendisi biraz rahatsız olduğundan yangının söndürülmesi çalışmalarına gelememi. Bunun üzerine yeniçeri ağalığına, baş kapıcıbaşıyla birlikte büyük mir-i ahur ve ülkeler fatihi padişahın gözüne girmiş bir kişi olan Siyavuş Ağa getirildi. Siyavuş Ağa, yangını söndürme çalışmalarına gelerek hemen ateş kontrol altına alındı ve söndürüldü. Bu Siyavuş Ağa, Murat Han zamanında sadrâzam olan Siyavuş Paşa'dır.

Garip bir olay : Öte yaka (178) Türklerinden yoksul bir adam küçük bir oğlunu İstanbul'a getirdi. Çocuğun yüzünün yarısı ile bir gözü ve burnunun yarısı kapkara ve parlak, aynı organlarının öteki yarısı ise sarık gibi bembeyazdı. Herkes Tanrı'nın bu acaip yaratığını görmek için koşuştu ve ödedikleri paralarla o yoksul adam zengin olarak yurduna döndü.

İSPANYA'DAKİ MÜSLÜMANLARIN GİRNATA KENTİNİ ALMALARI VE İMDAT İSTEMELERİ

Yıl 978 (1570). İspanya kâfirlerinin Lutherci Protestanlar üzerine asker göndermeleri üzerine fırsat bulan İslâmlar, Gırnata kentini ele geçirdiler ve Beni Ahmer hükümdarlarından Melik Muhammet Mansur adlı kişi ortaya çıkarak o ülkeye padişah oldu. Fakat kâfirler durumu öğrenince hemen geri dönerek Müslümanlar üzerine yürüdüler. Bunun üzerine yapılan büyük savaşı da Müslümanlar kazandılar. Bu sırada Mansur'a halef olmaya yeteneksiz birisi ortaya atılarak, ben de eski hükümdar çocuklarındım diye bir yolunu bulup Mansur'u öldürdü ve yerine geçti. Bu yüzden Müslümanlar arasına ayrılık düştüğünden, yeniden kâfirlerin saldırısına uğradılar ve büyük bir dağa sığınmak zorunda kaldılar. Kimi kez zafer ile, kimi kez de yenilgi ile geçen bir iki yıl dayandıktan sonra, İstanbul'a gönderdikleri adamları ile imdat çığlıkları yağdırdılar. Ama Osmanlı donanmasının Kıbrıs seferine hazırlandığı bir sıraya rastladığı için «inşallah bu önemli işimiz başarılıktan sonra donanmamız tümüyle size gönderilir» diye vaad ve umutlarla, imdat isteyen elçileri geri gönderildiler. Ama Kıbrıs'ın fethinden sonra ne onlardan bir istek geldi, ne de donanma gönderildi. O tarihte bu cesareti gösteren, Mudejeres (179) budunu imiş ki, bunlar sonradan İspanya'dan sürgün edilmişlerdir.

KIBRIS ADASI'NIN VE BUNA BAĞLI OLAN YERLERİN FETHİ

Yıl 977 (1570-1571). Her ne kadar Venedik kâfirleri ile aramızda barış yapılmış idiyse de Mısır'a giden gemiler, insanlar, tüccar ve hacılar, Kıbrıs eşkiyasının saldırılarına uğramaktan kurtulamamışlardı. Bu durum karşısında padişahın gayret ve şerefi adına Venedik üzerine sefer açılması gerekiyordu. Mesele Şeyhülislâm Ebussuud Efendi hazretlerinin önüne götürüldü. Onun verdiği fetvanın bir örneğini uğurlu ve bereketli olsun diye burada veriyoruz :

Bir vilayet eskiden Müslüman mülkünden iken sonradan düşman ele geçirip medrese ve mescitleri harap bir duruma getirir, minber ve mahfillerini küfür ve sapkınlıklarla doldurur, İslâm dinine ihanet amacı ile türlü eylemlere girişip çirkin davranışlarını dört yana duyurursa; dinin sığınağı olan padişah hazretleri, Müs-

179) Hristiyanlığı zorla kabul eden Endülüslü Müslümanlarına verilen ad.

lûmanlık gayreti gereğince söz konusu vilayeti alçak kâfirler elinden alıp İslâm ülkeleri arasına katmak için harekete geçse; eskiden yapılan barış antlaşması ile aynı kâfirlere bırakılan ülkeler arasında şimdi söz konusu edilen bu vilayetin de bulunması, İslâm şeriatına göre antlaşmayı bozmaya engel olur mu? Beyan buyrula.

Cevap : Allah bilir, aslâ engel olması ihtimali yoktur. İslâm padişahının -yüce Tanrı zaferlerini aziz kılsın- kâfirlerle barış yapması, ancak Müslümanların tümüne yararlı olduğu takdirde şeriata uygun düşer. Yararlı olmazsa kesinlikle şeriata uygun düşmez. Yararlı görülüp sürekli ya da geçici bir barış yapıldıktan sonra, elverişli bir zamanda bu barışın bozulmasında büyük yarar görülse, elbette bozmak vacip ve lâzım olur. Nitekim Peygamberimiz hazretleri -ona selâmlar olsun- Hicretin altıncı yılında (M. 627 - 628) on yıl süre için barış yapmış, Hz. Ali antlaşma belgesini yazarak iş kesinleşmişti. Fakat ertesi yıl antlaşmayı bozmakta büyük yarar görüldüğünden Hicretin sekizinci yılında üzerlerine varıp Mekke'yi feth buyurmuşlardır. Âlemlerin sahibi olan Tanrı'nın halifesi hazretleri -yüce Tanrı onun saltanatının gölgesini Müslümanların başları üzerinden hiçbir zaman eksik etmesin ve mübarek zafer ve uğurlu fetihlerle sağlamlaştırsın- bu davranışında Peygamberimiz hazretlerinin mübarek sünnetlerine uymuşlardır.

Bunu yazan : El-fakir Ebussuud.

Bundan sonra Altıncı Vezir Lala Mustafa Paşa serdarlığa atandı. Anadolu Beylerbeyi Cafer Paşa ve oğlu Mustafa Paşa, Halap Beylerbeyi Derviş Paşa eyaletlerindeki beyler, tımar ve zeamet sahipleri ile; Şehrizar valiliğinden el çektirilmiş Muzaffer Paşa, Karaman Beylerbeyi Hasan Paşa, Sivas Beylerbeyi İskender Paşa; Rumeli'den Tırhala, Yanya, Elbasan, Prizrin sancağı askerleri beyleri ile; Yeniçeri kethüdası Yahya Kethüda beş bin yeniçeri, topçu ve arabacıdan yeteri kadarı ve bölük halkının ünlü yiğitleri, değeri yüksek olan serdarın komutası altına verildi. Hepsî, yukarda söylenen yılın rebiyülevvel ayı başında (3, VIII, 1570) Osmanlı donanması ile denize açılıp hedeflerine doğru yola koyuldular.

Vezir Piyale Paşa ile Kapudan Ali Paşa dört yüze yakın kîmi kadirga ve mavna, kimisi barça ve kalite sınıfından gemilerle donanmayı savaş düzenine koyup İslâm askeri adanın kalelerinin fethi ile uğraşırken deniz yanını korumakla görevlendirildiler. Adanın limanına demir atıldığı zaman serdarın buyruğu ile Piyale Paşa,

payece serdardan üç derece daha yüksek, üstelik de padişaha damat olması kararlaşırmışken, öteki büyük komutanlar gibi «ferman baş üstüne» diyerek serdarın otağını adaya çıkarıp yerine kurdu. Ertesi gün bütün askeri ile birlikte, bir saygı ve yüceltme gösterisi olarak, serdarın yanına giderek onu otağına indirdi. Bundan sonra ilk önce Lefkoşa Kalesi'ni yedi yerden metris ile pergel biçiminde sararak dövmeye başladılar. Yüce Tanrı'nın yardımı ile ell birinci gün kale fetholunup tümüyle İslâm askeri sevinç içinde muratlarına eriştiler. Bundan sonra savaşta ölen kâfir komutanlarının kessik başlarını, Girne Kalesi'nde kuşatılacak kâfirlere gönderdiler. Onlar da canlarına aman verilme şartı ile kalenin anahtarlarını yolladılar.

Lefkoşa ile Girne fethedildikten sonra Piyale Paşa, donanmanın yarısı ile adanın çevresini korumakla görevlendirilmişti. Kaptanpaşa da, donanmanın öteki yarısını alarak, kaleye adam girmesini önlemek için Lefkoşa Limanı'na demirlemişti. Sonra, Kaptan Ali Paşa genç ve güçlü kuvvetli bir yiğit olduğundan, metrise girmiş ve yerine, yaşlanmış olan Sivas Beylerbeyi İskender Paşa limandaki donanmaya başbuğ atanmıştı. Fethedilen iki kalenin ihtiyaçları tamamlanıncaya kadar kış günleri yaklaşmış ve deniz mevsimi de geçmiş olduğundan Osmanlı donanması İstanbul'a dönmüştü.

Ağır başlı serdar, buyruğu altındaki askerle Mağosa Kalesi'ni yarım ay biçiminde kuşatıp gece ve gündüz dövmeye başladı. Çevresine öyle bir derin hendek kazdırdı ki kaleden dışarıya ve dışardan kaleye çevik kanatlı kuşlardan başka bir yaratığın geçmesine imkân kalmadı. Kaleye saldırmak için elverişli bir yer keşfederek oraya toprak sürdürdü. Meğer lanetlenesice kâfirler o yerin altına korkunç bir lağım kazdırarak içine barut doldurmuşlarmış. Hücum ettikleri zaman o sürülen toprak ile beraber üç, dört bin adam havaya uçtu ve çoğu toprak altında kalıp izleri tozları yitti. Şimdi Malatya beyi olan ve Sultan Selim Han'ın son günlerinde müshabibi ve gözde kapıcıbaşı Ferhat Ağa diye ün kazanmış bulunan Ferhat Bey ile üç sancakbeyi, timar ve zeamet sahiplerinden sayısız insan burada şehit oldular.

Bundan sonra Mağosa Kalesi kırk elli gün dövüldü. O zamana kadar donanma ile Pertev Paşa ve Kapudan Paşa yetiştiler.

Bu kez kâfirler umutsuzluğa düşerek aman dilediler. Daha önce temkinli serdar, cehennemlik kâfirlere bir, iki kez mektup yollamış ve kale ile esir düşen elli kadar ünlü Müslümanın verilmesini istemişti. Aldığı cevapta «bir gün donanmamız gelir ve askeriniz ile donanmanız perişan olur. O zaman seni atımın önünde yaya yürütür ve hendeğe doldurduğün toprağı sırtında çıkartırım» deniliyordu. Şimdi ise, kaleyi vermeleri istenince esirleri de veririz diyorlardı. Ama sonra, iki taraftan vire ve aman kâğıtları yazıldığı zaman, esirler istendiğinde «buluşunca cevabını veririm» diye yazmışlardı. Bu arada kâfirler, çadırlarını kurarak kale dışına taşındılar ve serdardan yirmi parça gemi alarak bunlara doldurdular. Kuşatma sırasındaki defter kayıtlarına göre kâfirlerin sayısı on bin imiş. Şimdi ise kaleden çıkanların sayısı ancak dört bini biraz aşıyordu. Bunlarla beraber gidip gemileri geri getirmekle, derya beylerinden Arap Ahmet Bey yirmi kadirga ile görevlendirilmişti.

Her şey hazır olup hareket edecekleri sırada veda için serdara geldiler. Gelen on bir bey adına sözcülük yapan ise içlerinden bir köpek idi. Birer sandalye verilip serdarın karşısında oturdular. Bunun üzerine ağır başlı serdar «size bu kadar gemi verildi, denizde donanmanız var; gemilerimiz geri dönünceye kadar rehin olarak bir bey yanımızda kalsın» dedi. Sözcüleri olan lanetlik kızarak «bey değil, bir köpek bile alıkoyamazsınız» cevabını verdi. Serdar ise bu cevap üzerine çok öfkeleni ve «hani o islâm tutsaklar?» diye sordu. Lanetliğin karşılığı şöyle oldu : «Onlar:n hepsi benim değildi, her biri beylerden ve asker halkından birine ait bulunuyordu; vire gecesi onları öldürmüşler. Ya sende olanları ne yaptın? Siz onları öldürünce ben de sizinkileri öldürdüm». Serdar ise «O halde vireyi sen bozmuşsun» diyerek hepsini bağlattı ve otağının önünde on tanesinin başını kestirtti. Gemilerdeki kâfirleri de dışarı çıkarttı, ayaklarına sıkıca zincirli halkalar bağlattı ve donanma gemilerine dağıttı. Sözcüleri olan lanetliğin iki kulağını kestirdi, gönderip cunda ucuna bağlattı ve birkaç kez denize daldırtıp çıkarttı. Çünkü Müslüman esirlere böyle işkence ederlermiş. Sonra onu serdarın önüne getirdiler. Kaleye gitme zamanı gelince yapuğunu⁽¹⁸⁰⁾ sırtına yükleyip atımın önünde taşıttı ve kendisi cuma namazını kılıncaya kadar meluna hendekteki toprağı taşıttı. Paşa, namaz bitip de beyler sarayına gelince, meydanda bir direk dikilmiş ve iki kelepçe yanına konmuş olduğunu gördü. Bu niçindir diye sorunca melun, Müslüman esirlerine bununla işkence ettirdiklerini itiraf etti. Bu-

180) Zırh ve silâh.

nun üzerine kendisini de aynı direğe bağlatıp kelepçeleri eline ve ayağına vurdurdu. Ondan sonra derisini yüzdürdü ve saman doldurup direğin tepesine astırdı. Pis leşini dörde bölerek kapılara gönderdi.

Bu sefere katılmış rahmetli Ali Efendi'nin, tarih kitabında Mustafa Paşa dilinden anlattığı böyledir.

TUNUS VE KUZEY AFRIKA ÜLKELERİNİN KILIÇ ALI PAŞA ELİYLE FETHİ

Yıl 977 (1569 - 1570). Söz konusu ülkelerde altı yüz tarihinden beri Beni Hafs hükümdarları saltanat sürmüşlerdi Bu soylu aile Peygamberin ashabından en önde gelen ve dayanağı olan Halife Ömer bin el Hattab -Allah ondan razı olsun- soyundan geldiği iddiasında idi. Bir süre önce devletleri zayıf düşmüş ve düşmana karşı koyacak gücü gösterememiş olduklarından, Trablus'u Frenk kâfiri almış ve bu ülke tam kırk iki yıl boyunca, başlıca işleri eşkiyalık olan Frenklerin elinde kalmıştı. Sonra Sadrazam Rüstem Paşa'nın kardeşi Kapudan Sinan Paşa, Sultan Süleyman Han zamanında bu ülkeyi fethetmiş ve gereği gibi düzen kurarak bayındır bir hale getirmişti.

O tarihte Tunus'ta sultan olan Mehmet bin Hasan öldü ve gerisinde kırk beş erkek çocuk bıraktı. İçlerinden Sultan Hasan, yönetime el koydu ve kardeşlerinin hemen hepsini öldürdü. Yalnız Reşit ve Abdülmümin adlarındaki iki kardeşi canlarını kurtarmayı başarıp Arap kabilelerine sığındılar ve onların yanında saklandılar. Sultan Hasan ise kendini içkiye, zevk ve safaya bıraktı. Uçkuruna ve parlak tazelere çok düşkün olduğundan her kimin güzel bir çocuğunu işitse onu zorla aldırırdı. Böylece sarayında dört yüzü aşkın mahup oğlan toplandı. Bu yüzden halk kendisinden tiksindi ve kardeşi Reşit'e adam göndererek, onu babasının tahtına geçmeye çağırdı. Sultan Hasan durumu öğrenince, bu işe girişenlerden birçok adam öldürdü ve Reşit'in saklı bulunduğu kabileye adam göndererek kardeşinin kendisine teslim edilmesini istedi. Ancak, bu kabilenin ileri gelenleri hileye başvurdular ve «biz onu açıktan açığa vermekten korkarız, akşam olsun, kimse bilmeden alın götürün» diyerek işi biraz ertelediler. Reşit'e ise sabah yelinden daha hızlı uçan bir at verdiler. O da bu ata binerek kaçtı. Onun kaçtığını haber alınca bütün kabileler peşine düştüler, fakat tozuna erişemediler, belki izine bile giremediler. Böylece Reşit Cezayir'e varıp Hayrettin Paşa'ya sığındı.

Sultan Hasan durumu öğrenince rahmetli Sultan Süleyman Han'a armağanlarla adamlar gönderip Reşit'in kendisine verilmesini rica etti ve Hayrettin Paşa'dan yakındı. Saadetli padişah şöyle bir cevap verdi. «yakında biz Hayrettin Paşa ile Reşit'i İstanbul'a getiririz ve bundan böyle o taraflara varmasına izin vermeyiz».

Gerçektende çok geçmeden Reşit ile Hayrettin Paşa, Osmanlı başkentine geldiler ve Reşit'e beş yüz altıçe gündelik ile tüm ihtiyaçları saray kilerinden sağlandı. Hayreddin Paşa padişah katına şöyle arzda bulundu : «O ülke İstanbul'a çok uzaktır. İslâm askerinin oraya varmakta güçlüğü ve sıkıntıya uğrayacağı kesindir. Eğer Tunus ülkesi Reşit'e verilir ve Halkulvad limanı padişah tarafından alınıp elde tutulursa, Osmanlı donanması da çoğu zaman bu limanda kalırsa, yüce Tanrı'nın inayetiyle oradan Endülüs şehirlerinin fethi kolaylıkla mümkün olur». Bu teklifi, ülkeler fatihi padişah uygun buldu ve Hayreddin Paşa'yı donanma ile o tarafa gönderdi.

Hayreddin Paşa, Tunus'a varıp da Reşit'i getirdiğini söyleyince halk, parlak bir karşılama töreni ile paşayı alıp kente götürdüler. Sultan Hasan ise başını alıp Arap kabile şeyhlerine sığındı. Fakat kent halkı, Reşit'in beraber gelmediğini öğrenince, Hayrettin Paşa'ya karşı savaşa başladılar. Hayrettin Paşa onlardan otuz bin adam öldürdü. Sonunda barış yapıp savaştan el çektiler.

Ama bir gece Sultan Hasan şehre gelip baskın yaptı ve yaklaşık olarak bin üç yüz insan öldürdü. Fakat yine de şehirde tutunamayıp imdat istemek üzere İspanya'ya gitti. Söylendiğine göre, İspanya kralı Sultan Hasan'ı yedi, sekiz gün yanında alıkoymuş ve harcamaları karşılığı olarak her gün ona dört bin altın vermiştir. Aradan bir ay geçmeden Sultan Hasan irili ufaklı dört yüz parça gemi ile Tunus üzerine geldi. Hayrettin Paşa henüz Tunus'ta idi ve tam otuz bir gün burada kuşatılmış kaldı. Sonunda kâfirilere saldırmayı göze alarak, bir gün kale dışına çıktı. Kenti, kethüdası Frenk Cafer Ağa'ya emanet etmişti. Meğerse bu melun herif henüz Müslüman olmamış, koyu bir Frenk kâfiri imiş. Hemen kaledeki kırk bin esirin hepsini serbest bırakıp kaleyi ele geçirdi ve İslâmları top ateşine tuttu. Zorunlu olarak Hayrettin Paşa plânından vazgeçerek çekildi. İslâm askeri düşman ateşinden büyük kayıplara uğrayarak dağılmıştı. Sultan Hasan gelip tahta oturdu. Sultan Hasan'ın buyruğu ile İspanyollar, Tunus'tan yetmiş bin Müslüman esir edip götürdüler. Dört bin Frenk orada kalıp Halkulvad Limanında sağlam bir kale yaptılar.

Bir süre sonra Sultan Hasan, bir düşmanı ile savaşırken şehir halkı ayaklandı ve Sultan Hasan'ın oğlu Hamit'i sultan yaptılar. Ona «babanın zulmünden bizim neler çektiğimizi bilir misin? Sen kabul etmezsen amcan Abdülmümin'i getirip tahta çıkarırız» dediler. Hamit zorunlu olarak sultanlığı kabul etti. Sultan Hasan, bu durum karşısında yine imdat istemek üzere İspanya'ya gitti ve çok geçmeden altmış bin kâfir ile oğlu üzerine geldi. Ancak, bütün Arap şeyh ve kabileleri, kent halkı ile gönül ve söz birliği ederek, karşı koydular ve kâfirleri kaçıracak Sultan Hasan'ı diri, yakaladılar. Oğlu, onun gözlerine mil çektirdi ve saltanatı tek başına kaldı.

Fakat o da babasının yolunu tutarak, etrafa sarkıntılık yapmaya başladı. Nerede bir güzel kadın bulunduğunu işitti ise onları ister istemez sarayına getirip yanında alıyordu. Böylelikle sarayında üç yüz kadın toplandı. Bu gibi tecavüzlerle yirmi beş yıl sultanlık adını dağladı durdu. Sonunda halk ondan da yüz çevirdi ve zorunlu olarak Cezayir Beylerbeyi Ali Paşa ile gönül ve söz birliği yaptı. Bir gün Sultan Hamit bir Arap kabilesi üzerine gidince, Ali Paşa gelip Tunus'a girdi ve Beni Hafs'ın üç, dört yüz yıldan beri toplamış olduğu hazinelere kavuştu. Kuzey Afrika ülkelerinde, zamanın padişahı olan Sultan Süleyman oğlu Sultan Selim Han adına hutbe okuttu.

Eşsiz vezir Kara Mustafa Paşa'ya, henüz Kıbrıs'ın fethiyle uğraşırken, Tunus'un fethi müjdesi verildi. Kendisi de komutası altındaki yirmi parça çektiri gemisiyle İstanbul'a gitti. Olup bitenleri padişaha anlattı; ganimet aldığı birçok mal ve değerli eşyayı padişaha armağan etti ve umduğundan da fazla iltifat ve teveccüh kazandı.

Osmanlı Donanmasının Bozguna Uğraması

17 Cemaziyelevvel 979 (7, X, 1571) Osmanlı donanması Kıbrıs'tan dönüp devlet tersanesinde savaş gereçlerini tamamlamakta iken Uluç Ali Paşa da kendine has yirmi parça çektiri gemisiyle gelip tersaneye girdi. Eşsiz vezir Mustafa Paşa, İslâm askerinin başında henüz Magosa Kalesi'nin fethiyle uğraştığından, olmaya kâfir donanması bizden daha önce davranıp orada olan askerimiz üzerine gelir düşüncesiyle, Osmanlı donanmasının bir gün önce Kıbrıs'a gönderilmesine çalıştı. İkinci Vezir Pertev Paşa serdarlığa atandı ve «Müezzinzade» diye ün kazanan Kapudan Ali Paşa ile Uluç Ali Paşa da yanına verildi.

Aynı yıl safer ayının başına rastlayan cuma ve nevruz günü üç yüzden fazla gemi ile İstanbul limanından hareket etti. Taşrada bulunan ümera gemileri ve levant kayıklarının da katılması ile donanma gemilerinin sayısı dört yüzü aşarak varılmak istenen yere doğru yelken açıldı. Lakin bu yıl donanma her zamankinden daha erken harekete geçirildiğinden, kürekçi ve savaşçıları eksik kalmıştı. Bununla birlikte hepsi Kıbrıs'a vardı ve oradaki orduya gerekli yardımı yaptılar. Sonra denizleri gözetlemek ve korumak üzere düşman adaları yönüne doğru yollandılar. Kefalonya adasına asker çıkarılıp yağma ve talan edildi. Kimi başka adalara levant gemileri gönderilip bir miktar ganimet alındı. Oradan Korfu ve Preveze Limanı'na gelindi. Sonunda dönüp İnebahtı Limanı'na demir salındı.

Düşmanın donanmasını hazırladığı ve İslâm donanması üzerine gelmekte bulunduğu haberi burada alındı. Bunun üzerine komutanlar toplanıp ne yapılması gerektiğini söylediler. Kuruntulu bir yaradılıştaki olan Pertev Paşa, tüm ihtimalleri hesaba katarak, adının kötüye çıkmasından dikkatle kaçındı ve şöyle konuştu : «Savaşçı ve kürekçilerimiz çok eksiktir diye her zaman sızlanır durursunuz; özellikle bu kıyı boylarındaki sancakların tımarlı askerlerinin birer bahane ile izin alarak gittikleri anlaşılmıştır. Her bakımdan donanmamızda eksiklik olduğu bir gerçektir. Bu durumda İnebahtı Limanı'nda kalmamız ve eğer kâfir üzerimize gelirse savaşmamız yerinde olur». Kapudan paşa ise : «Elbette ki Müslümanlık gayreti ile cihan padişahının namus ve şerefi bu yolda bir tutumu gerektirmez. Diyelim ki her gemide beşer, onar adam eksiktir -ki bu apaşıktır- ama umulur ki, eğer yüce Tanrı isterse, bu yüzden bize bir zarar gelmez» diyerek düşmana karşı çıkmanın daha doğru olacağı düşüncesini ileri sürdü. Uluş Ali Paşa da savaşa atılmayı, hele kâfirler üzerine yürümeyi uygun bulmadı. Fakat Kapudan paşa «bana İstanbul'dan üst üste gelen buyruklarda pek çok tehditlerle karşılaştım, ben değil, mevkiimden başımdan korkarım» diye ısrar edince, öteki komutanlar karşı çıkamadılar. Sonunda düşman üzerine gitmeye karar verildi.

Karardan sonra Uluş Ali Paşa deniz yanının Osmanlı donanması tarafından tutulması gereğini ileri sürdü. Kapudan paşa ise kıyı yanının tutulmasının daha doğru olacağı görüşünde direndi. Bu mesele üzerinde çetin ve inatçı tartışmalar oldu. Sonunda Uluş sakalını tuttu ve yoldu. «Hani, Hayrettin Paşa ile ve Turgut Reis ile savaş görenler, niçin söylemiyorlar, top yarası alan bir geminin batmak ihtimali yüzünden karaya doğru gitmesi gerekir, bu ise ötekilerin bozguna uğramasına yol açar» diye feryat etti ise de dinlemedi. Böylece bizim donanmamız kıyıda ve kâfir donanması denizden olmak üzere karşı karşıya geldiler.

Kapudan paşa hemen hoyrat bahadırlığını göstererek ilk hamlede düşman gemileri üzerine atıldı. Kafir de, gelen geminin üç fanuslu olmasından Kapudan gemisi olduğunu tanıdı ve donanmasının çoğunu onun üzerine sürdü. O anda Kapudan paşanın kendisi şehit ve oğulları baştarde ile esir düştüler. Öteki teknelerdeki asker ve gemiciler karaya döküldüler. Pertev Paşa da karaya çıktı ve yaya olarak dağlara düşüp türlü sıkıntı ve tehlikelerden sonra canını kurtarabildi.

Bu fakir, bu savaşın yapıldığı yeri gördüm. İnebahtı'nın aşağısında Karlili sancağında denizi sığ olan bir yerde, padişah haslarından Anatolkoz adını taşıyan büyük bir köyün alt yanında, yine Karlili sancağına bağlı Ergili Kasrı denen ufak bir kasabanın karşısındadır ve sarp, kayalık bir dağın dibinde bulunmaktadır. Kurtulanlar, o dağa sığınabilenler olmuştur.

Uluş Ali Paşa ise, kendine ait yirmi parça gemiyi toparlayıp yeni bir düzene girdi ve düşmanın sol kanadına düştü, Osmanlı donanmasının sağ yanından üzerine gelen kâfir gemileri ile savaşarak birkaçını yaraladı ve birçok kâfir öldürdü. Kendi gemilerine de düşmanın bir, iki topu dokundu. Sonunda düşman yönünden esen rüzgâr kendisi için elverişli olduğundan sağ sâlim kurtuldu. Düşmandan bir, iki gemi almasına karşılık kendisi hiçbir kayba uğramadan İstanbul'a geldi. Kaptanlığa getirilerek Uluş adının Kılıç'a çevrilmesine ferman buyuruldu. Hatta kendisine yazılan buyruklara da Kılıç sözcüğü kaydedildi.

Böyle uğursuz bir savaş, değil bir İslâm devletinde, Hz. Nuh Peygamber gemi icat edeli beri dünya denizlerinde bile görülmüş değildir. Yüz doksan parça gemi din düşmanlarının eline geçti. Top, tüfek ile daha başka savaş araç ve gereçleri, forsa kürekçileri ve İslâm savaşçıları gibi uğranılan başka kayıplar da bununla orantılı idi. Gemilerin her birinde en az üç yüz adam bulunurdu. Buna göre hesap edilse yitirilen insan sayısı yirmi bini bulur.

O sırada padişah hazretleri -yüce Tanrı onu yüceltsin ve yardımcısı olsun- Edirne'de bulunuyordu. Olayı duyunca hemen İstanbul'a döndü ve yeni savaş gemileri yapılması çabalarını hızlandırdı. Tersane yakınında bulunan saray bahçesinin bir parçasını ayırarak sekiz gemi yapılabilecek genişlikte bir tersane meydana getirildi. Anlatıldığına göre Kapudan Kılıç Ali Paşa her zaman sadrâzam Mehmet Paşa'ya «tekne yapmak imkânı vardır, ama sözgelişi iki yüz gemi için beş, altı yüz demir ve buna göre «eshab-ı sefine» denen aletler, yani halat, ip ve her gemiye yelken gibi donatım takımlarını tamamlamak imkânı yoktur» dermiş. Rabmetli Mehmet Paşa da şöyle karşılık verirmiş «Paşa hazretleri, sen henüz bu Osmanlı devletini tanımamışsın be! Allah aşkına şuna inan : Bu devlet öyle bir devlettir ki, isterse bütün donanmanın demirlerini gümüşten, halatlarını ibrışimden ve yelkenlerini atlastan yapmakta güçlük çekmez. Herhangi bir geminin gerekli alet ve yelkenini yetiştirmesem dediğim biçimde benden al». Bunun üzerine Ali Paşa kalkıp sadrâzamanın elini öpmüş ve «kesin olarak inandım ki, bu donanmayı siz tamamlarsınız» demiş. Gerçekten de iki yüzü aşkın kadirga ve baştarde Nevruzdan önce hazırlandı, tümünün araç ve gereçleri, kürekçisi ve savaşçısı, bunca top ve tüfek, bütün savaş silâhları ve aletleri eksiksiz tamamlandıktan sonra tam zamanında mükemmel bir donanma meydana getirip Akdeniz'e çıkardılar. Hiç kimseden ne bir gemi, ne de bir akçe ve yardım aldılar.

Kâfirler ise bütün bunların beş, altı ayda meydana getirilmesine imkân bulunmadığı, tekneler yapılabilsen bile bunları kul-

lanacak adam bulunamayacağı fikrinde idiler. Ama yine mükemmel bir Osmanlı donanmasının denize açıldığını görünce hayran oldular ve hayretten şaşa kaldılar. «Hâlâ bunlar o budundur ki, bir anda bu kadar gemi kaybı verdiler ve aradan altı ay geçmeden eskisi gibi belki ondan da öte dört başı mamur bir donanma yerine koydular» derlermiş.

Osmanlı Donanmasının Seferi Sırasında Meydana Gelen Olaylar

Yıl 980 (1572 - 1573). Osmanlı donanması artık gereği gibi tamamlanmıştı. İki yüz elli parça kadirga ve başarda hazır olup Kapudan Kılıç Ali Paşa'nın komutası altında düşmana doğru yol aldı ve Mora'da Avarin Limanı'na girdi. Kâfir donanması da aynı yere geldi. Vakit akşama yakındı. İki taraf karşılaşarak bir süre birbirini top ateşine tuttular. Ama gece bastırınca karanlık çöktü ve savaşın sürdürülmesine engel oldu. Kâfirler bundan yararlanarak o gece kaçtılar. Ne yöne gittikleri anlaşılamadı. Kapudan paşa da oradan kalkıp Koron Limanı'na demir attı. İşleri güçleri kötü-lük olan kâfirler çok sayıda donanma toplayarak yeniden Koron üzerine geldiler .Bir süre savaş oldu. Ancak Müslümanlar, geçen yıl başlarına gelenden korkarak, üzerlerine sürmeyi göze alamadılar. Düşman da geçen yılın başarısı ile böbürlenerek dönüp gitti. Ali Paşa ise donanma ile sağ ve esen dönüp İstanbul'a erişti.

MEKKE'DE KABE'NİN DIŞ YÜZÜNDE BİRTAKIM ONARIMLAR YAPILMASI

Yıl 979 (1571 - 1572). Kutsal Kabe'nin dış kısmında bazı yerler onarılmaya muhtaç bir duruma gelmişti. Bu sebeple Mekke şerifine buyruk yazılıp mübaşirler gönderilerek yeniden yüksek kub-beler bina olunması ferman buyuruldu. Bunun üzerine güzel ve sağlam binalar ve yüzey onarımları yapılarak 982 (1575) yılında şerifin, onarımların bittiğini bildiren arzı İstanbul'a geldi.

TATAR HANININ MOSKOF ÜLKESİNE AKINI

Yıl 979 (1571 - 1572). Bu yılda Tatar hanına, uğursuz Rusların ülkesine akın yapılması için padişah buyruğu gönderildi. Bunun üzerine han çok sayıda ve yel gibi uçan Tatar askeri ile kalkıp itil ırmağını geçti ve Moskof topraklarına girerek başkentini talan ve tahrip etti ve zengin ganimetlerle döndü. Tatarın bu akını en büyük gazalardan biri sayılır.

KUYRUKLU YILDIZIN DOĞMASI

Yıl 980 (1572 - 1573). Bu tarihte kuzey yönünde çok büyük ve parlak bir yıldız görüldü. Astronomlar, bunun birçok yerlerde şiddetli yağmurlar yağıp sel baskınlarına yol açacağına bir işaret olduğunu kendi yöntemlerine göre saptayarak takvime geçirdiler. Gerçekten de böyle oldu. Yağmur ve seller olup Rumeli ve Anadolu'da pek çok ev yıkıldı. Sadece İstanbul'da dört yüzü aşkın ev harap olup yollar kapanıp uzun süre yolcularla kervanlar gelip gidemediler. Hatta kutsal Kabe'de hacılarla ziyaretçilerin bir, iki zira su içinde Beytullah tavaf ettikleri söylentisi yayıldı.

NOVA KALESİ'NDE BAZI KÂFİRLERİN BOZGUNA UĞRATILMASI

Yıl 980 (1572 - 1573). Bu tarihte bazı kâfirler Nova Kalesi'ni ele geçirmiş bulunuyorlardı. Bunun üzerine Kilis Sancağı Beyi Ferhad Bey ile Hersek beyi erişip kâfirleri bozguna uğrattılar ve üç yüz kâfiri dil için İstanbul'a gönderdiler.

MÜBAREK AYASOFYA CAMİ'NE DESTEKLER VE YENİDEN İKİ BÜYÜK MİNARE YAPILMASI

Yıl 981 (1572 - 1573). Sultan Selim Han'ın -Tanrı'nın rahmeti ve rızası üzerine olsun- buyruğu ile mübarek Ayasofya Camii'nin büyük kubbesine bir güvenlik önlemi olarak destekler (payeler) ve iki eşsiz minare ile iki medrese, bir de padişahın kendisi için türbe yapılması ferman buyuruldu ve kısa sürede tamamlandı. Ancak, türbe padişah buraya gömüldükten sonra tamamlandı.

VEZİR PİYALE PAŞA İLE KILIÇ ALI PAŞA'NIN DONANMA SEFERİ

Yıl 981 (1572 - 1573). Bu mübarek yılda vezir Piyale Paşa ile Kapudan paşa birlikte Venedik'e bağlı Panarka Adası'na gittiler.

Ama Venedik kâfiri ile barış yapıldığından saldırıda bulunmadılar. Mesina Adası'na doğru birkaç defa yola çıktılarsa da elverişsiz rüzgâr engel olduğundan hedefe varamadılar. Bunun üzerine zorunlu olarak geri dönüp sağ ve esenlikle İstanbul'a geldiler.

KAFİRLERİN TUNUS KALESİ'Nİ ALMALARI

Yıl 981 (1573 - 74). Beni Hafs hükümdarlarından yukarda sözü edilen Sultan Hamit yüz elli parça kâfir gemileri ile Tunus üzerine geldi. Tunus Beylerbeyi Haydar Paşa, kale içindeki Müslümanlarla savunma gücünü gösteremedi ve Koyruvan'a çekildi. Sonra, uzun süreden beri Mesina'da esir bulunan Hamit'in kardeşi Mevlana Muhammed, yine Frenklerle birlikte Sultan Hamit üzerine geldi ve Sultan Hamit yakalanıp Frengistan'a götürüldü. Adı geçen Mevlana Muhammed'i Tunus'a sultan yapan kâfirler, yanına sekiz bin Frenk askeri bırakarak gittiler.

SERDAR SİNAN PAŞA'NIN TUNUS'U ALMASI VE HALKULVAD KALESİ'Nİ YIKMASI

Yıl 982 (1574). İyiliği ve bağışları deniz gibi sonsuz olan padişaha bu durum bildirilince vezir Sinan Paşa'yı Osmanlı donanmasına serdar yaptı ve Kapudan Kılıç Ali Paşa ile birlikte Tunus üzerine yolladı. Hareketlerinden sonra bunlar ilk önce Kalavrita'ya gittiler. Buradan Mesina üzerine varıp kimi yerlerini vurarak yağma ve talan ettiler. Mesina açıklarında büyük bir barça yakaladılar ve içindeki ganimetleri boşalttıktan sonra gemiyi ateşe verdiler. Ondan sonra Tunus kıyılarına çıktılar ve burada Kalıbe adındaki harap kaleyi onararak içine asker yerleştirdiler. Kâfirler İslâm askerinin çok kalabalık olduğunu görünce Ben - Garad adındaki kaleyi bırakıp Halkulvad'a sığındılar.

Sonra ağır başlı serdar, Trablus Beylerbeyi Mustafa Paşa ile Tunus'tan çıkan Haydar Paşa'yı yeteri kadar askerle birlikte Halkulvad Kalesi'ni kuşatmaya gönderdi. Tunus'ta sultan olan Mevlana Muhammed yedi bin savaşı ile Medine adlı kaleye kapanmış idi. O da geceleyin buradan sıvışıp Halkulvad'a girdi. Halkulvad, iki yanı denize dayalı, bu aradaki hendekleri derin, burç ve kuleleri göklere yükselmiş, sağlam ve iyice berkitilmiş bir kale idi. O bölgede bir benzeri ve eşi daha yoktu. Kale bir ayı aşkın bir süre dövüldü. Sonunda, yüce Tanrı'nın yardımı ile, cemaziyelevvel ayının altıncı günü (24.VIII.1574) yürüyüş ile fetholundu. İçinde bulunan beş bini

aşkın kâfir kılıçtan geçirildi ve başları olan Mevlay Muhammed dedikleri haylaz diri olarak yakalandı. Ondan sonra Halkulvad birçok yerlerinden lağımlanarak altı üstüne getirildi, öyle ki bir daha onarılması imkânı ortadan kalktı. Biri Buhayre-i Halkulvad ve ötekisi Ma'kal-ı Halkulvad adlarını taşıyan kalelerin ikisi de yerle bir edildi. Bunların içinden iki yüz beş güçlü top ele geçirilip Osmanlı donanmasındaki gemiler dağıtıldı. Ondan sonra Tunus Kalesi, gereği gibi onarıldı ve vaîliği Ramazan Paşa'ya verildi. Serdar ile Kapudan paşa donanma ile geri dönüp zafer şenlikleri içinde aynı yılın şaban ayında (16.VI.1574) İstanbul'a geldiler ve donanmayı devlet tersanesine teslim eylediler.

RAHMETLİ SULTAN SELİM HAN'IN ÖLÜMÜ

18 Şaban 982 31.XI.1574). Bu alçak ve kıyıcı dünya, şaha da, dilenciye de süresiz olarak kalacak yer değildir. Raslantı bu ya, sarayda padişaha has hamamın kimi kubbeleri süslenmiş, kimileri de yeniden yaptırılmıştı. O sırada, keyfine düşkün padişah hazretleri hamamda halvet yapmak istedi ve sevinç içinde neşeyle içeriye girdi. Ancak, bu uğursuz zaman, cihan padişahına zevkin kadarını bile çok gördü. Hamam içerisinde gezinirken mübarek ayakları mermere takılarak birdenbire bir yanı üzerine yıkıldı ve sert mermer taşı, düştüğü tarafını mosmor etti. Hizmetçi ve ağaları onu kaldırıp özel halvetine iletiler. Hekimbaşı gelip yakı ile tedavi edilmesini uygun buldu. Fakat tam o sırada birdenbire ateşi yükseldi ve sonunda bu acı ile sıkıntıdan mide bozukluğuna uğradı. Sözün kısası, yazgıda olan ecel de erişmiş imiş; ne yaptılarsa bir yarar sağlamadı. İnsan-oğlu şimdiye kadar ecel derdine bir çare bulamadığı gibi, onlar da bulamadılar. Elli yedi yaşında olduğu halde zemherinin ikinci pazar-tesi günü öğle vakti cennetin en yüksek katına erişti ve hurilerle kucaklaştı. Yüce Tanrı'nın rahmetleri üzerine olsun.

Talihi açık ve taç ile tahta lâıyk olan şehzade Sultan Murat hazretleri, mübarek ramazanın sekizinci günü saraya geldiler ve ertesi gün dellallar bağırarak gelişini ilân ettiler. Bunun üzerine öğleden sonra şeyhülislâm rahmetli Hamit Efendi'nin imamlığı ile Sultan Selim'in cenaze namazını kıldılar. Sultan Selim, Osmanlı padişahları arasında İstanbul'da ölenlerin ilki oluyordu. İkindiden sonra günahsız beş şehzadenin de cenaze namazları kılındı. Yüce Tanrı hepsine acısın.

295 LIRA